

STUDII ȘI DOCUMENTE
CU PRIVIRE LA
ISTORIA ROMÎNILOR

VII.

CĂRȚI DOMNEȘTI, ZAPISE ȘI RĂVAȘE

Tipărite în întregime sau ca regeste și întovărășite de note explicative

— PARTEA III —

ISTORIA LITERATURII RELIGIOASE A ROMÎNILOR PÂNĂ LA 1688

DE

N. IORGA

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

EDITURA MINISTERIULUI DE INSTRUCȚIE

BUCUREȘTI

Stabilimentul grafic I. V. SOCECŪ, Strada Berzei, 59

1904

STUDII ȘI DOCUMENTE
CU PRIVIRE LA ISTORIA ROMÎNILOR
VII

P R E F A Ț A

Acum patru ani tipăriam, cu cheltuiala d-lui Al. Callimachi, o *Istorie a literaturii române în secolul al XVIII-lea*, sau mai bine de la 1688 până la 1821 ¹.

Ea cerceta produse literare alcătuite într'o limbă, despre a cărei formație și dezvoltare n'aveam să mă ocup și se opria în momentul când se ivește literatura de imaginație și poesia.

M'am crezut dator să urmez cercetările mele și înainte de 1688 și după 1821, pentru ca astfel întreaga noastră literatură să se înfățișeze în lucrări întipărite de aceleași idei stăpînitoare și țesute după același sistem. Mi-am propus astfel să dau mai întâiu Istoria literară a veacurilor de la început, în care s'a înjghebat, prin muncitori din toate Ținuturile Romînimii, o limbă înțeleasă în toate și de care aproape două veacuri, până la rătăcirile de acum cincizeci de ani, nimeni n'a cutezat să se depărteze; să arăt formele, tot mai desăvîrșite, în care s'a strămutat pentru toată lumea acea literatură religioasă cu care încep toate popoarele creștine. Apoi era să duc înainte firul, înnodat, dar nu rupt, de mine la data de oprire 1821, pentru ca să însemn cu toată nepărtenirea și în deplina cunoștință a motivelor, împrejurărilor contemporane și urmărilor, mersul, lupta între sine, biruința viitoare și încetarea curentelor în veacul al XIX-lea întreg.

Astăzi pot da cetitorilor, acelor cetitori cari au primit cu bucurie, ca un lucru folositor, sau une ori și cu iubire, ca un lucru frumos, *Istoria literaturii în veacul al XVIII-lea*, un vo-

¹ București, Minerva, 1901, 2 vol. și o broșură de tablă.

lum de proporții mult mai restrînse — după cum e, de al-minteri, și subiectul—, în care se înfățișează începuturile literaturii românești și cărțile bisericești contemporane cu cronicile cele d'întăiū, de care cronică am vorbit în Excursurile la publicația mea menționată.

S'ar părea că aceste scrieri, păstrate astăzi în manuscrite de multe ori neîntregi și stricate, în tipărituri sfășiate de vremi grele și de vremi nepioase, n'ar avea interes decît pentru teologul care ar voi să-și dea seamă de calitatea cărților sfinte ce se întrebuițau la noi în deosebitele timpuri, pentru filolog, care urmărește în ele forme de limbă dispărute, pe care le descopere cu plăcere și le adună cu îngrijire, sau, în sfîrșit, pentru bibliograf, care vrea să știe ce tipărituri anume au ieșit din teascurile muntene. destul de vechi — cînd privește cineva întinderea tiparului în Răsărit —, din cele ardelenene, ceva mai nouă, sau din cele ce s'au așezat, mai târziu, în Moldova. Ele ar putea sluji decî numai la studii de exegesă, la cercetări lexicografice și la investigații bibliografice.

Căci în ele nu e nimic original. Sînt numai traduceri: din slavonește întăiū, din ungurește, din nemțește chiar, apoi și din grecește. Partea de prelucrare, adausă pe lîngă traducere, e de tot mică. Întăia operă întru cîtva originală e Psaltirea în versuri a lui Dosoftei Mitropolitul Moldovei, din al treilea sfert al veacului al XVII lea.

Poate exista un interes literar, un interes sufletesc, un interes național în asemenea împrejurări?

După ce am străbătut materialul și am cîștigat concluziile, putem spune hotărît că acest interes există.

A urmări, în adevăr, aceste traduceri e a merge pe urma celor d'întăiū pași pe cari poporul român îi face pe drumul greu al culturii, în care individualitatea, originalitatea, libertatea apar numai foarte târziu la toate neamurile, și mai ales la unul care a trăit în împrejurări așa de puțin priincioase ca al nostru. Vedem întăiū pe sătenii și popii Maramureșului, cari auzise până atunci numai mormăitul neînțeleș al cărților slavone, încălzindu-se pentru legea creștină curată pe care o

răspîndia în pragul veacului al XV-lea Ioan Hus Cehul și care lumină ca un vesel răsărit de soare de pe rugul lui de suferințe și de moarte. Unul dintre acești popi cuteză, în mănăstirea maramureșeană din Perî sau aiurea, prin acele părți, să dea pentru întâia oară o parte din Scriptură în românește; acum întâiu slovele străine, chirilice, servesc pentru a însemna pagini întregi pe limba noastră. E aceasta numai un fenomen filologic sau literar-bisericesc și nu vorbește el oare și — să zicem — inimii noastre?

Trece un veac și jumătate. Ardealul e cucerit de Reforma calvinilor și a luteranilor. Patroni literari de altă nație îndeamnă pe un cleric muntean fugar, Coresi, să tipărească vechile tălmăcirii husite. El face aceasta, și, în curînd său tot-odată, se adaugă traduceri nouă. Publicațiile ardeleni se răspîndesc mai mult său mai puțin în toate părțile. Românul de pretutindenii se deprinde a înțelege cartea românească în forma traducerilor maramureșene și ardeleni.

În același timp, înrîuriri polone mai ales aduc întrebuintarea acestei limbii a poporului în hîrțile Domnilor și boierilor, în zapisele tîrgurilor și satelor. Cine cetește aceste răvașe și învoielii și urice, simțește numai o plăcere științifică străbătînd rîndurile duioaselor acte de de mult, care înseamnă o revoluție, o mare revoluție în folosul nostru?

Și iată că, în Moldova și în Țara-Românească, Mihail Moșalîe călugărul și călugărul Varlaam, care ajunse Mitropolit al Moldovei, tălmăcesc mai departe și mai bine decît înaintașii; mireni îi ajută intru aceasta, un logofăt Eustratie, un Udriște Năsturel. Iarăși se întemeiază tipografii: în Iași, în Govora, în Deal, în Cîmpulung, mănăstirile muntene, în Tîrgoviște chiar. Tălmăcirile vechi, ce se îngrămădesc, trec iarăși prin teascuri și se răspîndesc ducînd cu ele limba literară. Ardealul dă și el cele d'întăiu traduceri învățate.

O nouă oprire: răskoale, războaie și multă nenorocire. Dar acel care va fi Mitropolitul cel nou al Moldovei, Dosoftei, lucrează în chilia sa, tălmăcind din nou, și mai bine, unele orî, lucruri nouă. Cînd se îngrămădesc cărțile gata, se face tipografia din mănăstirea Cetățuii de lîngă Iași, și iarăși circulă cărți nouă.

Și acum li se răspunde din Țara-Românească. Șerban Cantacuzino e Domn, de la 1678. Fratele său Constantin Stolnicul e cel mai învățat boier al timpului său. Domnul are un plan mare: el va da toată Biblia, nu Muntenilor, ci neamului românesc. Și el dă acestuia «ale lui dintru ale lui», căci Biblia de la 1688 cuprinde, unificând, limpezind, curățind, tot ceia ce se lucrase mai frumos până atunci.

Apoi trei tipografii muntene lucrează la cărți de învățătură, la cărți de petrecere chiar. Ele încep a da rugăciunile de care au nevoie preoții. Exemplul lui Dosoftei e urmat cu izbîndă. Cînd Brîncoveanu, urmașul lui Șerban, se duce la moarte, în Constantinopol, preoții aveau de pe ce face toată slujba și toate cetirile în românește.

E puțin și e indiferent aceasta?

Eū am crezut că nu, și am scris această carte cu iubire pentru oamenii de a căror muncă și de ale căror însușiri e vorba aici. Înțelegînd-o și scriînd-o astfel, nu o îndrept numai către specialiști, către profesori și către clericii luminați, ci o dau întregului public cult al Romînilor, care, între atîtea altele, folositoare și netolositoare, trebuie să știe de unde și mulțămită cuî scrie limba pe care astăzi o înțelege tot neamul și în care mai mult decît în orice el se simte *unul singur*.

ISTORIA LITERATURII RELIGIOASE A ROMINILOR
PĂNĂ LA 1688.

71304. Vol. VII.

I

CAPITOLUL I

LITERATURA RELIGIOASĂ ÎN VEACUL AL XV-lea. CĂRȚILE SFINTE ȘI MIȘCAREA HUSITĂ. SCRIERI BOGOMILICE.

1. GENERALITĂȚI.

Începutul literaturii românești e nou, dar nu mai nou decît al literaturilor acelor popoare de care sîntem încunjurați. Din potrivă, se întîmplă ca noi să avem unele cărți mai răpede și mai deplin decît cutare din aceste popoare pe care mai pe urmă împrejurări prielnice l-au dus la o mare înflorire culturală și literară.

În multe veacuri de luptă, și roditoare și stearpă, care alcătuiesc evul mediu, — vremea de distrugere, creare și prefacere, — viața spiritului omenesc are forme particulare. Se începe în toate părțile Europei cu scrieri în acele limbi care puteau fi întrebuințate singure pentru a îmbrăca gînduri înalte și simțiri deosebite: latina în Apus, iar, în Răsărit, greceasca. Poesii, poeme, cronicî, tratate de știință, toate imită de o potrivă aceleași genuri din moștenirea lăsată de anticitatea măreață și strălucită. Peste vre-o patru veacuri numai, o altă limbă, o limbă *barbară*, cîștigă dreptul de a servi drept veșmînt al operelor literare: limba slavonă veche, mulțămîită acelor înviorîți îndrăzneți și fericiți, Chiril și Metodie cu școala lor, în cari Slavii din toate ramurile și din toate țările cinstesc pînă astăzi pe întemeietorii comunității literare slave.

În limba deosebitelor neamuri pe care le adusese vîntul cel mare al năvălirilor, ca și în limba latină decăzută, simplificată,

nesupravegheată, împestrită și barbarisată se alcătuiesc numai cîntece de război, cîntece de dor și cîntece de glumă pe care nu se gîndia să le scrie nimeni, fiindcă le știa toți aceia cari aveau interes să le cunoască și găsiau plăcere să le cînte. Ele veniau fără pregătire în inima oamenilor și se pierdeau după cîtva timp, fără părere de rău, fără nici-o silință de a le cruța prin scris de peirea, neapărată altfel. Era astfel o literatură de consumație, din care tradiția nu păstra nimic. Ce se cuprindea într'însa ne putem închipui după sufletul, cunoscut prin alte mărturii, mult mai nouă, al acelor popoare și după împrejurările în care ele trăiau atunci. Dar cunoașterea de-a dreptul, precisă și sigură, e pierdută pentru noi, cari putem afla oricînd prin cetire lucrurile, de sigur mai puțin vrednice de luare aminte, care s'au turnat în bronzul greoi al limbilor învățate. Avem în ierbarul literar plantele de seră, pe cînd podoaba de Maiu a cîmpilor a perit cu acele primăveri îndepărtate care i-au văzut înflorirea.

Scriindu-se numai în limbile învățate, scriitorii au rămas să fie numai acei cari le știa. Ei erau puținii pe cari nevoia meșteșugului lor îi silise să învețe aceste limbi : preotul, teologul, care studié mai târziu la Universități. Literatura s'a dezvoltat decî după aplecările și gusturile acestora; afară de cronici, ea înfățișează dezbateri necontenite, pline de împrumuturi și de citații, asupra unor puncte de filosofie religioasă care sa nu se pot descurca sa n'aduc nici-un folos cînd sînt lămurite. Spiritul viu, înnoitor, care înalță și îmbogățește mintea și inima omului, nu sufla încă nicăiri.

În țerile Apusului începură a se scrie în veacul al XIII-lea abia, nouă veacuri după ce căzuse Roma, poeme în limbile vulgare, care cîntau despre eroii adevărați sa închipuiți ai vechilor lupte cavalești: Artur din Britania, Carol-cel-Mare bătrînul Împărat și voinicii acelor timpuri pierdute în zarea de aur a asfințitului. Cîntăreți rătăcitori purtau aceste povești armonioase de la o poartă zăvorîtă de castel la alta; fiindcă mulți găsiau plăcere să se cufunde în raiul vitejiilor fără ca trubadurul sa truverul să fie la îndămină cu lăuta și graiul

său deprins și fiindcă tot mai mulți din *lumea bună* a timpului știa acum să cetească, s'a pus în slove cîntecele de vitejie (*chansons de geste*). Cutare cavaler simțitor și cu vorba înflorită, bun cîntăreț și amoretz vorbareț, prinse pe același timp a-și spune și el bucuria și durerea, amintirea și dorul în limba pe care toți o știa fără să fi urmat la altă școală decît la dulcea școală a mamei. Așa se născu pentru acele popoare mai fericite o poezie lirică și o poezie epică. Prin ele limbile vulgare se desăvîrșiră așa de mult, încît în veacul următor ele putură fi întrebuințate în negociațiile politice, unde vorbele trebuie cîntărite și nuanțele cugetării bine păstrate, în poruncile regilor, în ștafetele dregătorilor, în debaterile Adunărilor. Încă mai de mult cronică trecuse la mai multe popoare și în limba poporului, și până la 1400 ea dăduse la Francesi trei mari scriitori: Villehardouin, Joinville și Froissart. Pe timpul cînd Joinville povestea la bătrîneță, în limbă naivă franțuzească, despre vitejia, bunătatea și marea credință în Dumnezeu a sfîntului rege Ludovic, Toscana dădea Italiei pe Dante și făcea din dialectul ei limba statornică a unei mari literaturi glorioase, care e și cea mai veche și cea mai bogată din Europa.

Răsăritul a fost cu mult mai rău împărțit: și Răsăritul greco-slav și Răsăritul Ungurilor și Polonilor, de limbă literară și religioasă latină, și noi, cari ne aflam între unii și alții, cari luam, în toate privințele, și de la unii și de la alții, cari ne aplecam cînd către unii, cînd către alții și cari n'am găsit decît pe la 1400 conștiința despre ce trebuie să fim și despre drumul care duce către țintele noastre deosebite.

Aici nu sînt nici cîntece de vitejie, nici tînguiri și imnuri amoroase ale cavalerilor —, fiindcă nu era o cavalerie, fiindcă nu era o clasă nobilă strălucitoare, care să înceapă a se lumina. Aici nu sînt cronici decît: în latinește dincoace de Dunăre, iar dincolo în vechia limba grecească. Aici limbile vechi păstrează toate drepturile evului mediu asupra corespondenței oficiale.

În acest Răsărit, așa de rămas în urmă în ceia ce privește trecerea la viața modernă, se petrec însă schimbări însem-

nate în secolul al XV-lea. Nu însă toate ținuturile Europei orientale se împărtășesc de ele, și ele nu au pretutindeni aceleași urmări.

Uimiți de frumuseța și bogăția unui trecut literar fără păreche, Grecii din Bizanț urmează fără șovăire tradiția. Totul rămîne în elinește: cărțile sfinte, tilcuirea lor, dezbaterile filosofice, cronicile, imnurile. Poesia populară rămîne în întregime printre lucrurile pe care un cărturar nu se poate coborî să le scrie. Tradiția, rețeta, tipicul — pentru a întrebuița însuși sacrul cuvînt bizantin — domnește, dar el se pierde tot mai mult în umbre nedeslușite. Un viitor cultural nu se poate prevesti aici, în lumea sfințelor mumii. După cîteva zeci de ani, Turcii vor îngropa rămășițele Sfîntului Imperiu al Romanilor din Răsărit: cultura bizantină va fi atunci prea slabă pentru a plînge la mormîntul celui din urmă Împărat al acestei Rome Nouă, acum așa de vechi; cînd ea se va deștepta din amorțeală, grija d'întăi îi va fi să-și caute tipicul, pe care-l va regăsi cu bucurie. Literatura neo-greacă nu va avea îndrăzneală să apară decît în veacul al XVIII-lea, în acest adăpost care a fost pentru aristocrația grecească țările noastre.

Cam tot așa de nouă e literatura vecinilor noștri de peste Dunăre. Supt Țarii și Craii lor, ca și după peirea prin Turci a Țaratului și Crăiei, Bulgarii și Sîrbiilor au fost legați strîns de fașele limbii sfinte, ale acelei vechi-slavone care se deosebește așa de mult de limba poporului din deosebitele epoci. Cărțile sfinte rămîn în această formă de la început, comună tuturor Slavilor și aproape neînțeleasă tuturor; actele publice, hrisoavele, sînt abia înrîurite de limba vie, care se preface neconținut, dar pe care nimeni n'o înseamnă pe hîrtie așa cum se înfățișează într'un anumit moment.

Altfel a fost cu Ungurii și Polonii și cu noi, cari eram așa de mult amestecați în viața lor în acele veacuri al XIV-lea și al XV-lea, care duc la epoca modernă.

Înainte de a vedea literatura nouă care se ivește la toate trei popoarele în același timp și supt aceeași influență, trebuie să se vadă în ce condiții culturale ea și-a făcut apariția.

Unguriî erau supuși sufletește Bisericii romane, încă de pe la anul 1000; regiî lor erau apostolicî, oarecum vasali ai Sfîntului Scaun; limba cărților sfînte, a hrisoavelor, a cronicilor, era limba latină. Într'însa ei nu produsera pînă la sfîrșitul veacului al XIV-lea decît cîteva cronicе, dintre care cea mai veche e din timpul lui Bela al IV-lea, adecă de la jumătatea veacului al XIII-lea. Poemele populare despre năvălirea și cele d'întăiū cuceriri ale neamului, poeme pe care le întrebuițează vechia cronică, n'au fost puse în scris nici-odată. Până la începutul veacului al XV-lea singurul monument de limbă ungurească e o predică foarte simplă, scrisă pe o foaie dintr'un manuscris latin din șfertul d'întăiū al veacului al XIII-lea: toți școlariî din Ungaria, așa de însuflețită de spiritul patriotic, învață pe de rost acele cîteva rînduri de prosă străbună, care cuprind 274 de cuvinte¹. Să se mai adauge 70 de cuvinte dintr'un cîntec în cinstea Maicei Domnului, scrise de un condeiū din veacul următor².

Polonia, mai depărtată încă de vatra civilizației medievale, care era Franța, Germania franconiană și Italia longobardă, n'are nici măcar atîta. Cronicile sînt mai puține și mai puțin întinse. Textele în limba vulgară se reduc la cîteva glose din veacul al XIV-lea, pe care le-a adunat Nehring la 1886³.

Cum se vede, cînd vorbim de «barbaria» trecutului nostru, trebuie s'o îmblînzim prin comparația cu vecinii noștri, cu toți vecinii noștri.

2. CULTURA SLAVONĂ LA ROMÎNÎ PÂNĂ LA 1500.

Romîniî au avut în Biserică, de la o bucată de vreme — din veacul al X-lea, sau al XI-lea, cînd s'a alcătuit bine Biserica bulgărească —, ca limbă sfîntă limba pe care o aveau vecinii noștri de peste Dunăre. Motivul se înțelege ușor: noi

¹ V. *Histoire de la littérature hongroise* de Horváth, A. Kardos și A. Endrodî, prelucrată de J. Kont; Paris, 1900; Arpad Zigány, *Letteratura ungherese*, în *Manualele Hoepli*; Milan, 1892.

² Zigány, p. 10.

³ *Altpolnische Sprachdenkmale*, Berlin, 1887, in 8°.

n'aveam decît bisericuțe de lemn, cîteva chilii pentru călugări și pustnici, popi neînvățați, cari nu puteau face o școală de cetit, de scris și de cîntări. Dincolo de munți erau Ungurii catolici, de la cari nu puteam împrumuta nimic supt raportul religios. Peste Nistru erau în adevăr Rușii, ca și în Nord, unde regatul Rusiei Micî, din Haliciu, s'a întins mai tîrziu departe în jos; dar aici populația era foarte rară, și chiar Biserica rusească era pe acea vreme abia la începuturile ei. În apropierea noastră era o singură puternică ierarhie religioasă, stăpînă pe oarecare cultură: cea bulgărească; malul drept al Dunării avea în Silistra, în Vidin episcopi a căror putere trebuia neapărat să treacă rîul. Cînd Vasile Bulgaroc-tonul a sfărîmat cel d'întăiu Imperiu bulgar și a grecisat Biserica, înrîurirea bulgărească asupra noastră a trebuit să scadă sau să dispară chiar mai cu totul. Popii noștri au căpătat și acum hirotonisirea peste Dunăre, sau de la Vlădicii de schit cari se sfințiseră la Vidin sau la Silistra; ca limbă a rugăciunilor și slujbelor, fiecare se va fi ajutat cum credea mai bine și cum îi era mai ușor: să fi întrebuintat limba românească, n'aș crede, căci pentru aceasta ar fi trebuit două lucruri: un traducător și înlăturarea prejudecății că *limba vulgară*, din orice parte, nu e vrednică să îmbrace Cuvîntul lui Dumnezeu.

Cînd ciobanii aromîni din Pind au întemeiat o nouă Împărăție bulgărească, episcopiile dunărene au răspîndit iarăși cultura slavă, și răspîndirea n'a mai încetat nici-odată. Vlădicii din partea teritoriului românesc care a format mai tîrziu principatul muntean, sînt arătați documentar de o scrisoare a Papei din 1234, redactată pe temeiul rapoartelor venite de la misionarii de propagandă: firește că li se zice păstori de rătăcire, *pseudo-episcopi*¹.

Mișcarea de călugărie la Bulgari datează din veacul al XIII-lea încă: pe atunci călugării unui popor răsăritean erau și cărturarii lui, pe cînd în Apus învățătura și scrisul trecu-

¹ Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Sieben-burgen*, I, Sibiiu, 1892, p. 60, n° 69: «quidam pseudoepiscopi Graecorum ritum tenentes».

seră în parte și în mîna laicilor. Lăcașurile monastice mai însemnate erau Rylo și unele din mănăstirile de lângă capitala Împărăției, Tîrnova. Mănăstirile sîrbești, destul de vechi și ele, se găseau în părțile de jos ale regatului Nemanizilor sau către Marea Adriatică: mănăstirea Decianului a fost întemeiată abia după cel d'întăiu sfert al veacului al XIV-lea ¹. Malul dunărean, care stătea în fața barbariei Cumanilor, apoi a Tatarilor, stăpînitorii noștri din veacul al XIII-lea, n'avea clădiri sfinte, de unde să poată porni un îndemn către îndelnicirile literare.

Cele d'întăiu mănăstiri românești au de ctitor pe un călugăr sîrb, care stătuse multă vreme în acea minunată școală pentru tot felul de ucenicie religioasă, care era pe atunci Atosul. Nicodim, popa Nicodim, cum i-au zis Romîniî lui Vladislav-Vodă, lui Radu-Vodă, lui Dan I-îu și lui Mircea, veni și la noi, supt ocrotirea cneazului sîrbesc Lazăr: el dură mănăstirile Vodița și Tismana, poate încă prin anii 1370 ². Ca un om învățat ce era, Nicodim înțelese să răspîndească învățătura prin aceste două fundații ale sale, pe care însuși le stăpînia și le călăuzia spre munca spornică. La Museul din București se păstrează încă frumoasa Evanghelie, firește slavonă, pe care Nicodim a scris-o pe pergament în anul de la Facerea Lumii 6913, adică 1404 toamna sau 1405. Pe atunci el era un pribeag, căci fusese silit a părăsi Serbia, năpădită de Turcii biruitori la Nicopol, încă din 1398 sau 1399; peste cîteva luni el se stîngea, de sigur foarte bătrîn (26 Decembrie 1406): rămășițele lui se odihnesc în biserica patriarhală din Ipec ³.

Tismana primi visita lui Mircea-Vodă, care mergea să întâlnească pe Craiul unguresc Sigismund, la 1406, pe cînd trăia încă Nicodim ⁴. Pe atunci o altă mănăstire se ridica în această țară a Banatului, pe care Nicodim o numește «ungu-

¹ Engel, *Geschichte von Serbien und Bosnien*, pp. 263-4.

² V. Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. a 2-a, București, 1903.

³ V. Ștefulescu, *l. c.*, după cunoscutul articol al archimandritului Ilarion Ruvarac, tipărit în *Archiv für slavische Philologie*, XI.

⁴ *Arch. istorică*, I¹, p. 98.

rească», pentru că în teorie atârna de regele din Ungaria, de la care se cerea, la întîmplare, și întărirea daniilor. Mănăstirea cea nouă venia de la evlavia lui Mircea însuși: e Cozia, unde se înmormîntă ctitorul. Cotmeana, altă fundație a lui Mircea, un mitoc al Coziei, se ridică pe un plaiu vecin din Argeș. O înărire a aceluiași Domn pomenește mănăstirea Strugalea, undeva lângă Dunăre, poate în părțile Giurgiuului, unde e scrisă dania¹. Snagovul, înălțat de un boier cu numele de Vintilă, arată prin arhitectura-i modestă și armonioasă, prin frumoasele-i linii arcuite, ca și prin mărturiile scrise, că este tot din vremea lui Mircea. Puțin mai târziu era o mănăstire la Bolintinul din Județul Dîmbovița².

Cea d'întăiu dintre mănăstirile Moldovei, Neamțul, a fost locuită de călugări, dintre cari cărturarii veniseră de la Muntenii, unde lucra școala lui Nicodim. De aceia se găsesc între cărțile de la Neamț un manuscript al corespondenței lui Nicodim cu vestitul patriarch Eftimie din Tîrnova și un Tîlc al Evangheliei de Teofilact, care a fost contemporan cu Nicodim³. Alexandru-cel-Bun dădu țerii sale mănăstirile Moldavița, Bistrița, Pobrata. După dînsul, Ștefan-cel-Mare împodobi tot pămîntul Moldovei cu clădirile de piatră și cărămidă, frumos lucrate și potrivite, ale lăcașurilor sale amintitoare de biruință.

În chiliile acestor lăcașuri de închinare au stătut și închinători ai lui Dumnezeu cu condeiul, maiestri caligrafi, de la cari a rămas o sumă de lucrări frumoase, dintre care unele s'au rătăcit prin locuri foarte depărtate, ca acel Evangheliar din Neamț, de pre vremea lui Ștefan-cel-Mare, care a trecut prin minile lui Petru Moghilă ca să se găsească astăzi tot-mai în Biblioteca Regală Publică din Munchen⁴. Foarte multe din cărțile ce s'au copiat la noi, au fost distruse în frămîn-

¹ *Arch. ist.*, I⁴, pp. 97-8

² *Operele lui Constantin Cantacuzino Stolnicul*, tipărite de N. Iorga, București, 1901, pp. 24-5.

³ V. Melchisedek, *Catalogul manuscriptelor din Neamț*, în *Rev. p. ist., arch. și filologie*, II, pp. 130, 139; cf. catalogul Iașmirschi, din 1898.

⁴ *Codices manuscripti Bibliothecae Regiae Monacensis*, composuit Georgius M. Thomas, Munchen, VII, 1858, p. 327.

tările vrăjmașe ale vremilor de până ieri: ceia ce avem astăzi vine mai mult din mănăstirile Moldovei, de la Neamț înainte de toate — cu deosebire din anii 1430-40 — și din lăcașurile făcute în epoca lui Ștefan: Homor, Voroneț și Putna. Despre unele dintre ele ni se spune că sînt de o frumuseță deosebită, care se vede și din facsimilele, bune sau rele, ce ni stau la îndemînă¹: pe foaia netedă a pergamentului se desfac lămurit literele, cam pătrate și grămădite fără interstiții, inițialele cu aur și chinovar, chenarele și frontispiciile cu împletituri de linii care amintesc cusăturile veșmintelor poporului său dibacea podoabă de *ciubuce* de de-asupra ușilor de la bisericile veacului al XV^{lea}. Manuscriptul de Evangheliu din München are chipurile celor patru scriitori ai Cuvîntului dumnezeiesc; pe acel de la Voroneț se înfățișează Ștefan, în genunchi, întinzînd cartea către icoana Maicii Domnului: un om tînăr, cu fața rotundă, pletele lungi blonde, mustața groasă și ochii blînzi albaștri supt masiva coroană de aur.

Cîteva nume de scriitori s'aŭ păstrat: așa cunoaștem pe călugărul Gavril, fiul lui Urie, care a scris, pentru «Căndia Lațco, pîrcălabul de Hotin», Tetravangelul (Evangheliarul) din Neamț, de la 1435-6, puțin timp după moartea lui Alexandru-cel-Bun², precum și un sbornic (manuscript miscelaneu slavon) din 1440-1³, un Mineiŭ în două tomuri, din 1444-7⁴, un alt sbornic, fără an⁵, un Mărgărit din 1442-3⁶, un Scărariu din 1445-6⁷, în sfîrșit, un sbornic din 1437-8⁸.

La 1461-2 se afla la Neamț un călugăr prescriitor de cărți care iscălește «Atanasie tacha» (tachigraf)⁹. La Putna peste vre o

¹ *Revista pentru ist., arch. și fil.*, I, planșele.

² Bianu, în *Columna lui Traian* pe 1882, pp. 107-8; Melchisedek, *Catalog mscr. Neamț*, în *Rev. p. ist. și fil.*, II, p. 141.

³ Melchisedek, p. 131.

⁴ *Ibid.*, p. 138.

⁵ *Ibid.*, p. 139.

⁶ *Ibid.*, pp. 139-140.

⁷ *Ibid.*, p. 142.

⁸ *Ibid.*, p. 143.

⁹ Melchisedek, *l. c.*, p. 139, n° 84. Manuscriptele de la Neamț sînt azi în parte la Academie

douăzeci de ani era «tach» călugărul Paladie¹. Unii dintre călugări se pricepeau și la legatul cărților și la săpatul în argint al chipurilor de sfinți care împodobiau apoi coperțile grele de lemn acoperit cu catifea: se spune anume despre un manuscris al Învățăturilor Sfintului Macarie că a fost legat de călugărul Siluan din Neamț².

Pe acest timp se așterneau pe pergament, în Țara Românească și în Moldova, cărți domnești de danie și întărire, care au, de obicei, o slovă grăunțată destul de elegantă. Cei ce le scriau, se chemau în Moldova diaci. Cei d'întăiu cari se întîmpină în această țară, par să fie Ruteni, precum cei d'întăiu dintre pisarii munteni vor fi fost aduși de peste Dunăre, din Bulgaria, dar mai cu samă din Serbia, unde se făcuse de curînd o reformă a scrisorii, supt Despotul Ștefan. Printre ei se găsesc însă și Romîni, ca Mihaï Oțel, Petru fiul lui Birlea, Oanță, Șandru, Vulpaș, Negrilaș, Șteful, Borcea, Șandru, fiul lui Cîrje. Unul e fiu de preot, Toader Popovici: altul e «fratele lui Ion dascălu»³, — dascăl de școală, credem, său, cum se zicea pe atunci, «dascăl de copii». Ghedeon, care apare încă supt Alexandru-cel-Bun, pare însă a fi un călugăr. Copiatorul Evangheliarului de la München e numit în catalog «diaconus Theodorus Mrichescoula» sau «filius Mrischekuli», (Mrîșescul?) și e vorba, firește, de un *diac* Teodor, orî care ar fi cellalt nume al lui.

Căci călugării țineau și școală: pentru diaci ca și pentru clerici. «Să se știe de cînd am învățat eu carte la Neamțu, atunci era un diiac domnesc și învăța la 7 glasuri», scrie un ucenic al acestuia, ajuns și el diac, la 1700-1⁴. Copii se aduceau la mănăstire cu sila din toate părțile, erau puși aice, tot cu sila, la învățătură și ajungeau apoi fruntași ai Bisericii; pe la jumătatea veacului al XVII-lea, călugării din Voroneț recunosc acest obicei, adăugînd că așa se fac «oamenii de

¹ Același, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 232-3.

² Același, *Catalogul*, p. 134, n° 45.

³ *Uricarul*, XVIII, pp. 527-8.

⁴ Melchisedek, *I. c.*, p. 133, n° 39.

treabă: dintru aceia simt vlădicî şi egumeni şi preuţi şi diiaconî pre la svintele mănăstiri»¹.

Călugării din Bistriţa şi din Putna sînt aceia căroră li datorim scrierea acelor însemnări despre faptele Domnilor, în care se cuprinde tot ce ştim despre împrejurările perioadei celei mai glorioase din istoria Moldovei. Despre aceste anale însă am vorbit în altă parte².

Se poate desluşi astăzi destul de bine în ce chip s'a păstrat tradiţia de cultură în mănăstirile Moldovei. Iosif, cel d'întăiu Mitropolit, rudă de Domn, a dat la început îndemnul. A fost urmat el de silinţile acelui cleric priceput în slavoneşte, fiindcă se născuse în Bulgaria, din părinţi bulgari, care e Grigore Țamblac? A fost acesta, — precum afirmă la începutul veacului al XVIII-lea episcopul de Roman Pahomie, amestecat mult în afacerile Neamţului şi călător în Rusia, — «dascăl întăiu d'început în Moldova şi egumen în Neamţu»³? Mai mult: a fost el Mitropolit al Moldovei şi este el acelaşi cu Grigore din vremea sinodului din Florenţa pentru unirea Bisericii Răsăritului cu Roma⁴? A vorbit el ca predicator către Moldovenii lui Alexandru-cel-Bun în Suceava? A întrebuiţat el chiar — pioasă ilusie! — limba românească pentru a se face înţeles de dînşii?

Amestecul lui Grigore «Țamblac» în afacerile bisericeşti ale Moldovei se reduce într'adevăr la mult mai puţin.

Pe cînd doi archierei se luptau pentru Scaunul archiepiscopesc al Moldovei, la sfîrşitul veacului al XIV-lea, Patriarhul din Constantinopol trimisese în această ţară pentru cercetare pe Grigore preotul de la Patriarhie. El pare să fi fost egumen al vestitei mănăstiri a Pantocratorului din Constantinopol⁵. Grigore rămase un timp în ţară. Întrebuiţă această vreme ca să ţie predici, potrivit cu meşteşugul său de retor

¹ Iorga, *Documentele Bistriţei*, I, pp. 45-6, n° LXXII.

² V. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, II, Excursul I.

³ Melchisedek, *Catalogul*, p. 143, n° 106.

⁴ Acelaşi, în *Revista p. ist., arch. şi filologie*, II, p. I şi urm.

⁵ Miklosich, *Acta patriarchatus*, II, pp. 223, 241, 243-4, 256-7, 278-81, 283, 359-61, 494-5, 519, 528-33.

bisericesc. Aşa au făcut mulţi prelaţi greci în Suceava, Iaşi şi Țirgovişte mai târziu. Mai pe urmă, Țamblac ajunsese Mitropolit la Chiev, dar el nu va fi mers acolo din Moldova, ci după ce va mai fi stat un timp în Constantinopol. Sfirşitul vieţii sale îl petrecu în Serbia, unde fu egumen la vestita mănăstire a Decianului. Moldovenii se aleseră de la dînsul cu Panegiricul slavon al Sfîntului Ioan cel Nou, ale cărui moaşte fură strămutate supt ochii săi de la Cetatea-Albă la Suceava, în 1400-1¹. Ei îl răsplătiră păstrîndu-î amintirea cu sfinţenie şi ţesînd legende în jurul lui. Mitropolitul Grigore care se înţelese cu Papa, nu poate fi Țamblac, care nu s'ar fi plecat până acolo, fiind un ortodox prea tare la cerbice. «Unchiul» lui Ștefan-cel-Mare, Ioan Țamblac («Zamblacho»), care merse la Veneția după înfrîngerea de la Valea-Albă spre a cere ajutor², nu poate fi rudă cu Grigore, fiindcă acesta din urmă era drept şi curat Bulgar, născut în Țirnova.

Dacă Grigore ar fi jucat în Moldova rolul ce i se atribuie, cultura de mănăstire s'ar fi dezvoltat mai răpede în această țară. Aşa însă, trebui să vie în Scaunul din Suceava, cu cîtva timp înnainte de suirea pe tron a lui Ștefan-cel-Mare, Teoctist, despre care s'a zis că a fost şi el un Slav, pentru ca studiile de slavoneşte să înflorească.

De la Teoctist porneşte un şir neîntrerupt de cărturari de slavoneşte, pe un timp cînd în Țara Românească necontenitele lupte pentru Domnie opriaū orice silinţi spre lumină, spre artă. Puternica Domnie a lui Ștefan-cel-Mare dă răgazul şi răsplata de nevoie pentru ca să aţîţe sîrguinţa călugărilor învăţaţi. Un ucenic al lui Teoctist, Visarion, merse până la Atos, unde lucră la prescrierea de manuscripte, în lavra Zografului; poate lui îi datoră biblioteca mănăstirii din Neamţ o carte scrisă la Xenof, tot în Atos³. Bătrînul Mitropolit Iosif însuşi se retrăsese la Neamţ, în apropierea cărei mănăstiri i se arăta mai târziu chilia⁴. Poate tot de la Neamţ

¹ Melchisedek, *l. c.*, p. 163 şi urm.

² Hurmuzaki, VIII, pp. 23-5, n° XXVII.

³ Melchisedek, *Catalogul*, p. 131, n° 17; p. 133

⁴ Acelaşi, *Țamblac*, p. 42

venise și Teoctist. Când el își încheie viața, la 1477, urmașul său, Gheorghe, era un fost călugăr din Neamț, căruia i s'a și zis *Nemțanul*: și el a lăsat ucenici la Neamț, între cari Ilarion ierodiaconul, copist¹. Al doilea urmaș al lui Gheorghe, în sfârșit, Teoctist al III-lea, era un fost egumen de Neamț, care slujise la a doua sfințire a bisericii reînnoite de Ștefan, după biruința asupra Polonilor, la 1496². La moartea sa, el dădu mănăstirii satul Orăștii, pe râul Moldova, pe care-l cumpărase cu 300 de zloți tătărești de la Petrea Oartă, pe vremea lui Alexandru-cel-Bun³.

Aceasta e cultura pe care o puteau da învățații din Moldova și Țara-Românească: călugări după asemănarea celor din Serbia, ei țineau cu îndărătnicie la singura carte legiuită și plăcută lui Dumnezeu, cartea slavonească.

Literatura românească nu putea porni de la dînșii, cari cîntau pe bulgărește până și isprăvile lui Ștefan-cel-Mare.

3. MIȘCAREA HUSITĂ. RĂSPÎNDIREA EI ÎNTRE ROMÎNI.

Pe cînd cele d'întăiu mănăstiri se întemeiau în Țara-Românească, depărtata Europă apuseană era zguduită de o mare mișcare de prefacere religioasă. În Anglia se ivise un preot învățat, înzestrat cu darul de a vorbi mulțimilor, care propoveduia o lege nouă ce nu era decît legea veche, mai curată. El învăța că mai presus de cuvîntul preotului și al tilcuiorului este Cuvîntul lui Dumnezeu, și că în afară de Biblie nu sînt decît păreri și orînduirî omenești, pe care fiecare e slobod să le primească sau să le răspingă.

Acest om se chema Wycliffe: el găsi sprijinitori puternici printre cei mari, ascultători fanatici printre cei mici, a căror sărăcie, umilință și apăsare nu mai putea răbda.

¹ Același, *Catalogul*, p. 137, n° 72.

² *Ibid.*, p. 140, n° 91; cf. Bogdan, *Vechile cronici*, pp. 251-2. Pentru un al doilea Teoctist în 1491, Octombrie, v. *Ist. lit. rom.*, II, p. 536, nota 1; p. 540, nota 1. Nu poate să fie o greșeală de dată în Ulianicki, care resumă actul în care el apare ca martur: a fost decî și un Teoctist al II-lea în 1491 (1490?).

³ Arch. Statului, *Neamț*, n^{le} 1726, 1727, 1729.

Părerile lui Wycliffe se prinseră și mai bine tocmai în Boemia, pe atunci un regat supt dinastia străină de Luxemburg. Un alt *magister*, Ioan din satul Husineț, căruia pentru aceia i s'a spus Ioan Huss, răspîndi crezul cel nou, așa de ușor, de înțeles și de urmat, așa de roditor în urmări. El scrisese, discută, suferi și muri pe rug înaintea Părinților Bisericii adunați în sobor puternic și sprijiniți de sabia Împăratului.

Dar sufletul său nu se risipi împreună cu cenușa sa răspîndită în vînt. Pe cînd orașele și partea din nobili cari erau de sînge german ținea cu îndărătnicie la vechiul catolicism, nobilii cehi ai țerii și sătenii din toate unghiurile se ridicară în arme. Ei apărau crezul Bibliei curate, al împărăteniei luate, nu în *hostia* sfîntă, numai din pîne, ci din potir, în pîne și vin, așa cum Biserica romană îngăduia numai clericilor; ei nu voiau să recunoască drepturile episcopilor, ci socotiau că li ajunge rugăciunea preoților de rînd; închinarea sfinților li se părea un abus. «Legea Evangheliei», scriau predicatorii lor, «e prea îndestulătoare prin ea însăși pentru cîrmuirea Bisericii, fără de ceremoniile legii vechi și riturile adause mai pe urmă, care atacă, micșurează și împiedecă această lege, și care mai mult strică, decît folosesc pentru mîntuire¹.»

Țerani și nobilii cehi se băteau bine, și nici-o putere omească nu fu în stare să-i înfrîneze. În zădar duse în potrive lor o luptă înviersunată Împăratul Sigismund, acel care întări de patru ori privilegiile mănăstirii muntene Tismana²; în zădar se străduiră «cruciați» veniți din toate părțile. Nu numai că Husiții nu putură fi zdrobiți, dar ei cîștigară pentru credința lor Ținuturi întregi din Ungaria și Polonia. Pe de o parte, cetele lor pătrunseră răzbunătoare în regatul lui Sigismund, marele lor dușman: în 1432, orașul Simbăta-Mare căzu în puterea Husiților, cari se înfățișaseră ca niște pașnici negus-

¹ K. Höfler, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*, în *Fontes rerum austriacarum, Scriptores*; II, 1865, p. 479.

² Ștefulescu, *o. c.*, p. 156 și urm.

tori ce veniaū la bilciū ¹, în 1433, ei se răpăd asupra Zip-sului, în unghiul nord-ostic al Ungariei ². Pe de altă parte, umili «predicanți» (*praed'cantes*), cari știaū măi multe limbi, străbătură sat de sat, aducînd cu ei Evanghelia cea nouă. Foarte mulți Unguri îi ascultară, și ei fură măi bucuroși să-și lase țara, decît să se întoarcă la niște datini care primejduiaū sufletul. «În 1430», scriū niște autori maghiari moderni, «tot Ținutul de la Szakolcza pînă la Sîmbăta-Mare era husit, și în 1436 Utraquiștii (așa li se zicea Husișilor pentru că admiteaū împărtășenia *sub utraque specie* și pentru mirenii) cuceriseră Csanádul, Ținutul Oradiei și o bună parte din Ardeal. Eraū comune unde preoții conduceaū reforma ³.» În părțile Trotușului, fugari veniră să întărească vechiul element unguresc de dincoace de munți ⁴; de aici, e reticii se răspîndiră pînă la Prut, și chiar dincolo de această apă, în Bugeac: ei se păstrară pînă în veacul al XVI-lea, dar nu putură de loc să clinească pe Romîni moldoveni, bine supraveghiați de Vlădicii lor, de la legea ortodoxă ⁵. Răscoala cea cumplită a țeranilor din partea apuseană a Ardealului, întîmplată la 1437, trebuie pusă *neapărat* în legătură cu propaganda husită: în adevăr, se găsește în ea ura împotriva domnilor de pămînt și împotriva preoților catolici nesățioși de dijme, care e unul din semnele deosebitoare ale direcției celei măi exaltate din mișcarea husită ⁶. Cu șese ani înainte, Alexandru cel-Bun era bănuir de Poloni că ar fi ținînd anume la dînsul pe un predicator husit ca să-i reformeze țara ⁷. Un preot, Constantin, care se făcea a fi catolic, lucra în Moldova pentru eresie la 1438 ⁸. Secuimea era prinsă astfel din două părți. Numai silințele misionariului Iacob de Marchja și ale tovară-

¹ Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn*, II, p. 384

² Palacky, *Geschichte Bohmens*, III³, p. 110.

³ Horváth, Kardos și Endrödi, *o. c.*, p. 41.

⁴ V. măi departe.

⁵ Aceste *Studii și documente*, I-II, p. XXXIX.

⁶ V. actele privitoare la răscoală reproduse în Hurmuzaki, I².

⁷ Lewicki, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, în *Monumenta Poloniae historica*, Cracovia, 1891, pp. 254-5, 267-8, 284-6 305-6.

⁸ V. vol. I-II, p. XXXIV.

şului său Dionisie de Ujlák, precum şi ale Franciscanilor din Boemia, putură stîrpi, înaintea de 1450, buruiana rătăcirii ¹.

Saşii rămaseră neatînsi de husitism, întocmai cum se întîmplase cu fraţii lor Germanii din oraşele boeme. Pentru Romîni era însă altfel: Husiţii predicaū împărtăşenia aşa cum erau deprinşi ei s'o primească, poftiau pe mirenii la dezbaterea lucrurilor bisericeşti şi făceau înţeleasă legea prefăcînd-o în limba poporului. Marî foloase! Pe lîngă care dispărea neajunsul puţinei cinstiri a sfinţilor, şi, cît despre deosebirile de dogmă, ele n'aveau nici-un preţ pentru ţerani, aş zice chiar pentru popii noştri din Ardealul unde grija adevăratei credinţe nu era cine s'o aibă. Ei se făcură decîi Husiţi pe un cap, fără a-şi da sama că au părăsit cîtuşi de puţin drumul strămoşilor, pe care ţineau şi ei să meargă ².

Ungurii avură, mulţămită husitismului, încă din veacul al XV-lea cărţile sfinte pe limba lor: un mare eveniment. După o cronică minorită, întâia traducere se făcu de Toma Pécsy şi Valentin Újlaky din Kamancze, adăpostiţi în Trotuş, la 1416: opera lor fu prescrisă apoi la 1466 de Gheorghe Némethy. Copia coprinde numai Evanghelia ³.

Pe acelaşi timp aproape, pe cînd Cehii aveau patru Psaltiri întregi din secolul al XIV-lea, Polonii tălmăciră şi ei, supt înîrîurirea husită, această parte a Bibliei; pe cînd Cehii posedau mai multe Biblii întregi, Polonia prefăcură pe limba lor la 1455 o parte din povestirile biblice ⁴.

Pentru Romîni propaganda husită trebuia să aibă acelaşi rod literar. El se născu neapărat acolo unde mişcarea era mai puţin stingherită, acolo unde curentul cel mai puternic îi atîngea şi pe dinşii. Cărţile sfinte nu fură traduse decîi în

¹ *Ibid*

² V. mai departe, despre rolul pregătitor pe care l-a avut bogomilismul pentru primirea credinţelor husite.

³ Friedrich Keinz, *Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. bayer. Hof- und Staatsbibliothek*, Munchen, 1879, Horváth, Kardos şi Endrödi, *l. c.*.

⁴ Nehring. în *Archiv für slavische Philologie*, II, p. 409.

Principate, unde era pază bună și multă învățătură slavonă, ci într'un unghișă sălbatec din Marămureș sau din Ardealul vecin cu înălțimile maramureșene. Psaltirea, Biblia, Evanghelia, — dar nu și Tîlcul ei, — Faptele Apostolilor, pe lângă rugăciunile obișnuite, se înfățișară astfel în românește pentru întâia oară în acele vremi depărtate, și anume prin munca unui singur om, căci în alegerea și orînduirea împrumuturilor, în natura cuvintelor străine, în noțiunile de cultură ce se străvadă prin tălmăcire, se recunoaște acest singur om : de bună samă, un preot de sat care va fi știut slavonește ¹. El traduse și o lămurire a legii, în care se oprește mult și stîngaciū asupra Treimii și face o mărturisire de credință catolică în ceia ce privește dogma, căci spune că Duhul Sfînt e «diîn tatăl și fiul nezidit».

Cînd vorbim de husiții romîni, nu credem firește, că Romîniî cîștigați de *predicanți* și acel care ni vorbește pentru dînșii prin manuscriptele religioase pe limba noastră din secolul al XV-lea înțelegeau deplin și păstraū desăvîrșit învățătura legii curate. Pe acel timp, dacă ierarchia se alcătuiuse bine în Moldova și întru cîtva în Țara-Românească, Ardealul n'avea episcopi ca paznici ai ortodoxiei, ci numai cîte un protopop sau egumen la o mănăstire săracă. Nicî-un popor nu era mai pregătît pentru a primi eresurile de la Apus și cele de la Răsărit decît Romîniî, răpezi în înțelegere, aplecați spre orice prefacere, pentru multa suferință ce o înduraū, și lipsiți de orice cercetare duhovnicească vrednică de acest nume.

Prin Husiți vor fi primit ai noștri legenda Dumineciî, care legendă ar fi căzut din cer într'o piatră minunată pentru mîntuirea oamenilor călcători de lege. Dar ei știaū înainte de aceasta despre isprăvile Sfînteî Vinerî și despre toate poveștile naive și strașnice pe care le răspîndiaū închinătorii Sfîntului Pavel, temătorii Satanei, Bogomiliî sau Pavlichienii bulgari. Înriurirea acestora a fost așa de adîncă asupra noastră, așa

¹ E vădit că traducerea nu s'a făcut după ungurește : urmele ungurești în sintaxă și vocabular vin numai din cunoașterea limbii maghiare de traducător.

de mult se ştia în toate părţile că Romîni s'a împărtăşit de această rătăcire, destul de grosolană în ispitele ca şi în ameninţările ei, încît Sasul Reichersdorf, din vremea lui Petru Rareş, care ne judecă pe toţi după elementele româneşti din Ardeal, care-i erau mai bine cunoscute, nu stă pe gînduri să spuie că «Moldovenii recunosc pe Hristos şi pe Sfinţii Apostoli şi, după cît spun ei, au păstrat din capul locului şi pînă astăzi *legea Sfîntului Pavel*, cu multă veneraţie şi evlavie»¹.

Bogomilismul, duşman al bogăţiei, al puterii, al trufiei popilor, al serbătorilor, în care vedea de o potrivă momeli ale dracului, bogomilismul trist, chinuit, superstiţios, lege a celor mai umili şi mai nenorociţi dintre oameni, cari prin acest eres întunecat se simţiau mai sus, mai aproape de Dumnezeu, a trebuit să ciştige mai ales pe acei Romîni cari aveau mai multe de îndurat. El n'a înrîurit asupra ivirii husitismului, care vine din Apus şi de la teologi mari, de şi supt presiunea populară ce se simţia pretutindenî atunci în Europa, dar el a ajutat răspîndirea acestei învăţături nouă. De la bogomilismul străbun la husitismul cel nou nu era decît o deosebire de dogmă, pe care Romîni n'o preţuiau fiindcă n'aveau de unde o înţelege, şi o schimbare binefăcătoare, care trebuia să-i umple de bucurie: tălmăcirea Cuvîntului lui Dumnezeu. Şi e vrednic să se însemne că din acest cuvînt dumnezeiesc lipseşte mai tot Testamentul Vechiu, cu care, în adevărul cugetului lor, Bogomilii nu voiau să aibă a face², decît în forma deosebită pe care i-o dau ei în legendele lor despre vechii patriarhi, prooroci şi regi ai Iudeii³.

Traducerea husită a cărţilor sfinte în româneşte s'a răspîndit puţin. Mişcarea religioasă din care pornise, s'a potolit răpede şi s'a stîns peste cîtva timp cu totul: pe vremea re-

¹ Papiu, *Tesaurul de monumente istorice*, III, p. 137; Hasdeu, *Cuvente*, II, pp. 251-2.

² Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 214.

³ Hasdeu, *Cuvente*, II, pp. 255-6.

gelui Matiaș nu se mai vorbea decît rare ori de Husiți, din orice popor, în Ungaria.

Dacă însă aceste cărți s'a păstrat, aceasta se datorește caracterului lor neașteptat, ciudat, întâiu, și apoi și faptului că ele destăinuiau cetitorilor, într'o formă oricît de puțin desăvîrșită, înțelesul acelor mîntuitoare cuvinte slavonești pe care gura preotului drept-credincios le rostia în biserică, fără ca mintea lui chiar, în cele mai multe cazuri, să le priceapă. Cine nu era bucuros să știe cum a plîns David nenorocirile sale și chinurile sufletului său, cum a trăit în vechimea cea mai mare poporul ales de Dumnezeu, cum s'a desfășurat pe pămînt viața celui ce a luat asupra-și păcatele omenirii, cum a vorbit către «neamurile» păgîne apostolii lui Hristos, răspînditori ai adevărului? Scriptura e astfel, încît fiecăruia i se poate părea că e vorba într'însa de îndoielile, de mustrările, de suferințele și căința lui însuși, și o bucurie fără păreche trebuia să cuprindă atîtea suflete simple, cînd pentru întâia oară își vedea simțirea și gîndul îmbrăcate în cea mai strălucitoare formă a poeziei răsăritene.

Psaltirea, pe care Husiții o cîntau, s'a păstrat în următoarele manuscrise:

1. Unul e o copie după o copie ¹, scris pe o hîrtie care poartă un semn, o filigrană de la sfîrșitul veacului al XV-lea ² și e de origine silesiană. Literele sînt scurte și groase; cuvintele se înșiră fără spațiu, cînd nu e un semn de interpuncție; cerneala e neagră-gălbuie: înfățișarea e a scrisorii ardelene; vechimea arată a fi de pe la 1550. Doi scriitori s'a urmat pentru a da această copie: ei sînt din aceeași vreme, din același loc și au întrebuințat aceleași materiale. Amîndoi au căutat să reproducă întocmai cartea ce li stătea înaintea; li-au scăpat însă o mulțime de îndreptări în sens mai nou; ele se găsesc mai ales în partea din urmă. Manuscriptul a fost al lui Asachi, care se poate să-l fi adus din Ardeal, unde

¹ V. Ovidiu Densușianu, *Din istoria amănunțită a lui «u» final*, în *Analele Academiei Romîne*, XXVI, 1904, p. 20.

² Sbîera, *Codicele voronețean*, Cernăuți, 1885, p. 323.

se știe că a făcut o călătorie¹: apoi el trecu în biblioteca Sturdza de la Șcheia. Dăruit Academiei Române, unde formează astăzi n° 449, el a fost tipărit, în fototipie și transcriere, de d. I. Bianu².

Cartea e întreagă: ea cuprinde Psalmii toți; apoi, după patru rînduri în criptografie sau într'un alfabet oriental, vin deosebite cîntări din Biblie, — Exod, XV, Deuteronom, XXXII, Regi, I, II, Avacum, III, Isaia, XXVI, Iona, II, Daniil, III, Luca, I. La urmă de tot, se dă o lămurire a legii, tradusă după un text catolic: în ea se insistă mai mult asupra dogmei că Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt sînt un singur Dumnezeu: «drept-aceia nu 3 tătări, ni 3 fi, ni 3 duhure întru acea S[văn]tă Troiț: ni 3-unul nu este mai vechi și ni 3 mai pînă, ni 3 mai mare, ni 3 mai mic; ce aceale 3 [o]braz de veaci sus uru și [sea]merea».

2. O copie ceva mai tîrzie decît cea d'întăiu, păstrată într'un manuscris ce se află astăzi la Academia Romîna supt n° 693 și care a venit acolo de la mănăstirea Voroneț din Bucovina, întemeiată la începutul Domniei lui Ștefan-cel-Mare. Și aceasta poate să fi venit din Ardeal, de și aici nu dovedește slova: va fi fost adusă de un călugăr ce era din părțile acelea; căci pînă astăzi mănăstirile de la munte adăpostesc o mulțime de călugări veniți de dincolo. Originalul slavon a fost adăuș în față, ceia ce dovedește o epocă mai tîrzie. Deosebiri între acest text și al Șcheianeii au fost arătate de d. Ovidiu Densusianu, în *Studii de filologie romîna*, I, București, 1898.

3. O copie întocmai ca acestea, pe care o tipări la Brașov diaconul Coresi în 1570, apoi în 1577, puindu-i, data aceasta, în față textul slavon. Coresi modernisă ortografia și înlocui unele cuvinte: dar el nu recurse la original, ci îndreptă după părerea sa. El lăsa la o parte mărturisirea de credință catolică, pe care nu o putea îngădui nici într'un chip. D. B. P. Hasdeu a dat pentru Academie o reproducere a acestei tipărituri³.

¹ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 519-20.

² *Psaltirea șcheiană*, 1482, București, 1889.

³ *Psaltirea publicată în romînește la 1577 de diaconul Coresi*; București, 1881.

Din *Vechiul Testament* nu s'a tradus nimic. Aceasta se poate crede mai curînd decît că vechiul manuscript husitic s'ar fi pierdut cu totul. Trebuie să se ție samă și de aceia că Husiții cari cîntău Psaltirea și se înflăcărau cetind Testamentul Nou, n'aveau aceeași iubire pentru Vechiul Testament. Cînd Coresi a început în a doua jumătate a veacului al XVI-lea tipărirea pe românește a cărților sfinte, el a fost silit să lase la o parte *Palia*: ea apăru abia mai tîrziu, șitrebui tradusă — atunci pentru întâia oară — de-a-dreptul după originale.

Evanghelia s'a păstrat într'o copie pe care a reprodus-o Coresi în 1561. Dintr'însa s'ar părea că lipsiau cîteva pagini pe care tipăritorul ar fi fost silit decî să le traducă din nou. Comparația între locurile ce par adause la 1561 și textul primitiv păstrat într'un manuscript¹ ar arăta ce mari schimbări suferise limba în decurs de un veac și jumătate. Astfel, în vechea tălmăcire stătea: (Matei 13.) «Să ochiul tău dreptu săblăznească-te, ia-l și-l leapădă de la tine: mai bine ție să piară unu mădulariu al tău, nu totu trupul aruncat să fie în matca focului, și, să te mîna ta săblăznire dreptă, tae o și o aruncă de la tine: mai bine ție să piară un mădulariu al tău, nu totu trupul²...»

Coresi dă în loc, în reproducerea din 1889, cu litere latine, următoarele rînduri³:

«De te va smentî ocul cel dreptu, scoate-l și-l leapădă de la tine, că mai bine easte să piee on mădular al tău, decît tot trupul tău să fie aruncat în foc; iară, de te va străca mîna ta cea dereaptă, tae-o și o leapădă de la tine, că mai bine easte să piee on mădular al tău decît tot trupul tău să fie aruncat în foc.»

Dar avem a face numai cu o lipsă în exemplarul care a servit reproducerii, lipsă întregită de unul din proprietarii lui. De fapt, toată *Evanghelia* lui Coresi are aceeași limbă.

¹ V. n-1 următor.

² *Columna lui Traianu*, 1882, N. S., I, I, p. 79.

³ *Tetравангhelel diaconului Coresi*, reimprimat după ediția primă din 1560-61 de arhierul dr. Gherasim Timuș Piteșteanu, cu o prefață de C. Erbiceanu; București, Tip. Cărilor Bisericești, 1889.

Aceiași Evanghelie românească se păstrează într'un manuscris copiat între 3 Iunie și 4 Iulie 1574 de pisarul «Radu Grămăticul fiul lui Drăghici din Manicești, lângă târgul Ruși pe apa Vedei». Radu părăsise Țara-Românească după moartea lui Pătrașcu-cel-Bun, pe lângă care se găsea și diaconul Coresi, tot un fel de grămătic¹. Venind din nou în Domnie, strașnicul Mircea Ciobanul începu cu un mare măcel al boierilor și popilor: atunci cred că a fugit Coresi², și tot atunci grămăticul Radu. El se temu să se întoarcă atîta timp cît trăi Mircea și, chiar după moartea acestuia, el duse aceeași frică față de fiul lui, Alexandru-Vodă. La urmă, Radu, care stătea într'un sat bulgăresc de pe Osma, unde scrise fel de fel de cărți slavone, ciștigîndu-și astfel hrana, se duse tocmai la Rodos, unde auzise că se află Pătrașcu, fiul Domnului și ocrotitorului său de odinioară. Aici acest Pătrașcu, care nu e altul decît viitorul Petru-Vodă Cercel³, îi dădu sarcina de a scrie după un «izvod» — decî după un manuscris — Evangheliă pe românește, ceia ce el făcu în cîteva săptămîni. Depărtat de multă vreme din țară, Radu nu putea cunoaște tipăritura din 1561 a lui Coresi, iar Pătrașcu, un și mai vechiu fugar, încă mai puțin. De alminteri, e drept că tipăritura lui Coresi și manuscrisul lui Radu sînt identice până în cele mai mici amănunte⁴.

Faptele Apostolilor. Apostolul, cum zicea poporul, sau Praxiul, după numirea cărturarilor, cuprinzînd un îndemn către răspîndirea învățaturii adevărate a lui Dumnezeu și lămuriri asupra cuprinsului Evangheliilor, a trebuit să fie prefacut de Husiți în limba vulgară. Apostolul a fost tradus în întregime. El nu se păstrează însă astăzi decît în două forme, fragmentare: una manuscrisă, alta tipărită.

Manuscrisul e scris în Moldova, pe hîrtia cu semn silesian pe care e scrisă și Psaltirea de la Șcheia: scrierea nu

¹ Nerva Hodoș, în *Prinos Sturza*, pp. 240-1.

² V. cartea mea *Sate și preoți din Ardeal*, București, Carol Göbl, 1902, pp 21-2.

³ V. *Istoria lui Mihail Viteazul*, în *Convorbiri literare* pe 1902, cap. I.

⁴ V. și Gaster, în *Archivio glottologico*, XII, p. 201 și urm.

s'a făcut în mănăstirea Voronețului, unde a fost găsit de d. Crețu, cu prilejul serbărilor din 1871 pentru Ștefan-cel-Mare, ca și cum strămoșul ar fi răsplătit pietatea urmașilor prin acest dar; dar scrisoarea e vădit moldovenească, din vremea lui Petru Rareș sau a urmașilor săi. Cuvintele nu sînt deosebite și se păstrează vechia literă $\text{ŕ} = r$ pentru că transcriitorul a ținut să se depărteze foarte puțin de original, a cărui limbă a păstrat-o neatinsă, cum n'a făcut copistul după care s'a scris Psaltirea de la Șcheia.

La început paginile sînt smulse pe întinderea a șeptesprezece capitole din Apostol. Apoi vin Faptele Apostolilor propriu zise. În loc să urmeze după dînsule cărțile Sfîntului Pavel către Romanî, Corintenî, Colosenî, se trece deocamdată asupra lor, pentru a da întâi «cărțile săbornicești» ale altor apostoli. Din ele se înșiră cele două d'întăi și parte din a treia: restul e rupt; Apocalipsul lipsia.

Din acest text a dat o ediție d. I. G. Sbiera¹, în 1885.

La o dată care se fixează ca 1563², Coresi a tipărit un Praxiu, din care s'a păstrat un singur exemplar, cu lipsuri, la început și la sfîrșit, care întrec jumătate din întinderea ce a avut volumul. A fost nimicite mai toate foile ce cuprindeau Faptele Apostolilor și parte din «cărțile săbornicești», și a rămas aproape în întregime numai Scrisorile Sfîntului Pavel. Astfel fiind, nu se poate face decît în mică parte comparația între așa numitul «codice voronețian» și partea corespunzătoare din publicația lui Coresi; dacă se va descoperi însă vre-odată — cea ce e mai probabil decît descoperirea unui manuscris complet — un volum întreg din Apostolul de la «1563», se va putea încredința oricine că *peste tot* diaconul n'a făcut decît să lucreze în slove de tipar un Praxiu întru cîțva ca acela de la Voroneț³. O dovadă despre aceasta e încă de acum

¹ *Codicele Voronețean*, Cernăuți. Cf. Crețu, în *Rev. p. ist., arch. și filologie*, an. III, vol. II, p. 145 și urm.; I. Bogdan, în *Convorbiri literare*, pe 1886-7, p. 77 și urm.

² Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche*, p. 52.

³ V. Crețu, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, III, p. 29 și urm.

pomenirea în Biblia de la 1648 a «întorsurei celei de mult» pentru o vorbă care se află tocmai la acel loc și în manuscrisul de la Voroneț¹.

Odată cu Sfinta Scriptură s'aŭ tradus anumite rugăciuni, trebuincioase preotului în fiecare zi, precum și Tatăl nostru, Crezul. Tatăl Nostru era cuprins în Evangheliă; Crezul a trebuit să fie tălmăcit deosebit. Când, în 1564, Coresi dădu la lumină, împreună cu Tilcul Evangheliilor, și un Molitvenic, el cuprinse într'însul un Crez care e de sigur din vremea celor d'întăi traducerii, dar din care editorul scoase pe *filioque*. Cît despre rugăciunile din această carte, ele sînt vădit mai nouă, din a doua jumătate a veacului al XVI-lea².

Același cleric maramureșean sau ardelean din preajma Maramureșului, același cunoscător de slavonește, care a dat limbii noastre cărțile sfinte, a înzestrat pe cetitorii din popor, adevă pe umilii preoți din sate, cu o literatură bogomilică.

Firește că aceasta n'a fost niciodată tipărită, precum nu s'a tipărit nici Povestea Duminecii sau a Vinerii — cărți iarăși apocrife —, nici unele fragmente de Cazanie, ca predica asupra Tatălui Nostru, sau anume cuvîntare a Sfîntului Ioan Crisostom, care se prefăcură și ele în românește tot supt neobositul lui condei de cărturar — sau, cum zicea el însuși, de «cărtulariu» — sîrguitor.

Ni le-a păstrat însă, fără alegere, amestecînd printre ele, cu o deplină neînțelegere, și Catechismul lui Luther, găsit de copist într'o broșurică românească tipărită la 1544, un preot de la Măhaciū, un sat de spre Mureș în Scaunul secuiesc apusean al Arieșului, — Grigore, care a trăit pe vremea luptelor lui Mihaî Viteazul, fără să se încălzească de loc de isprăvile lui și urmînd să dateze copiile sale după «Batăr Jicmon Craiū», precum și de cîțiva contemporani ai săi, de prin aceleași locuri.

¹ V. Sbiera, *l. c.*, pp. 352-3; cf. Crețu, *l. c.*, pp. 155-6.

² V. Hodoș, în *Prinos Sturdza*, p. 235 și urm. Crezul Catechismului din 1544, păstrat într'o copie (Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, pp. 103-4; cf. Hodoș, *l. c.*, p. 236, nota 3), e mai nouă.

Între aceste bucăți, găsite deosebit prin fel de fel de copii mai vechi sau mai nouă, dintr'o parte sau din alta a Romînimii de peste Carpați, fie ele îmbrăcate încă în haina ciudată a limbii maramureșene cu *n* schimbat în *r* între două vocale sau desfăcute de dînsa și înfățișîndu-se în graiul obișnuit, — sînt vădite deosebirî. Unele trebuie să pară, decî, mai nouă, altele mai vechi. Legenda Duminecii și predicile trec în ceia ce privește caracterul anticvat înnaintea tuturor celorlalte, și mai ales înnaintea povestirilor bogomilice. Dar întrebuițarea exclusivă a perfectului simplu, lipsa lui *pre* înaintea oricărui nume de acusatîv, anumite urme de rotacism — un *sură* pentru *sună*, în legenda Sfînteî Vinerî —, anumite forme vechi, anumite cuvinte care vin din alt timp, anumite noțiuni culturale care fac parte din ciclul cunoștințelor traducătorului maramureșean-ardelean din veacul al XV^{lea}¹, arată că și la începutul acestei scrisori românești a fost același inițiator al întrebuițării graiului nostru în literatură, — fie și în astfel de literatură.

Manuscriptul mähăcean reproduce apoi felul de a se scrie cuvintele fără despărțire care se întîmpină în textele cele mai vechi; el dă astfel icoana paleografică a acestora².

Limba în care sînt scrise cărțile sfinte sau povestirile de propagandă bogomilică din veacul al XV^{lea}, se deosebește ușor și fără putință de înșelare de limba literară a epocelor

¹ Cf. Hasdeu, *l. c.*, p. 342 (Călătoria Maicii Domnului la Iad): «și gudeen și episcupii»; *ibid.*, p. 346: «sečurișe» pentru fete, «blămü» = haideu, p. 350; «tazer», p. 350; «gint», *ibid.*, «voinici» pentru ostași, p. 352; vocativul «Doamne despuiatoare» (și ultimul cuvînt e, cum se va vedea îndată, particular limbii vechiului traducător); «mișei mei», p. 356, «unde su prorociș», p. 358; «grudeca-se-vor»; *ibid.*, «silele cerului», p. 362; «deținsă», p. 362; «luaiü pelișă» = trup, p. 364; «e voi în groapă mă pusetu», p. 364; «învișu», p. 364; «cucpescu», p. 416; «seși», în loc de «sînteși», p. 417, «dziș», p. 420; «plinșu», «perșilor», p. 421, «ome» în «Cugetări în oara morșii», p. 451; «iuboste», *ibid.*; «curei» = alergaiü, p. 452, «hitlianșugure», p. 452; «glasure de cinpoș», p. 452, «le aducu de o lature», p. 453; «voru bucma», p. 454; «Scaunulu de gudeșu», p. 455; «ceteriș», p. 464; «beșîiloru», p. 464. *Fecurile* sînt intru cîtva ca în Evanghelia veche; v. pp. 495-6.

² Manuscriptul a fost, cum se vede din cele spuse, tipărit de d. Hasdeu, în *Cuvinte den bătrînî*, II, 1870.

următoare. E sigur că ea a înrîurit simțitor felul de a scrie românește până departe în veacul al XVII^{lea}, că a impus într-o citva un stil și o ortografie.

Caracterele ei sînt următoarele:

În cea ce privește fonetica, aceste texte aveau în formele lor de la început *n* între două vocale prefăcut în *r* — sau *nr*, ca în *binre*, *minre*. Aceasta e o particularitate de grai care stăpînește până foarte târziu în Maramureș, și deci și în părțile ardeleni muntoase vecine cu această cetățuie, în care și limbă, și datini au trebuit să se păstreze mai îndelung și mai credincios. Dovadă următoarea scrisoare maramureșeană din vremea lui Mihai Viteazul și în care rotacismul e încă neatins, după aproape două veacuri de la traducerea husită a cărților sfinte:

«Cire iaste pan Pogan Jurjū, șpan ot Maramoreș, i pan «Toma, jurat ot tij, scriem închinăciure și slujbî, pan Orban «birov i pan Simion părcălabū ot Bistrițā. Dup' acia, de cia'tū «tremes omul vostru la noi, de rāndul aceștii oștū, cia aū «trecutu prim Maramureș, vā dām a ști că aū fost a lui Corneș o mie de omiiri năimiți în ban[i]; de altā laturā, acmu «nu știm, că aū fost doi omiiri a noștri în Țara Leașiască, «ce i-aū dzis că nu e acolo nece o veaste ria. De' icia înra-«inte, pe ce vrem ști și ce vrem audzi, noi vā vrem da ști, «ca somsidzilor (ungurește: szomszéd, vecin) noștri. Derept «acia și acmu avem om acolo: de ne va aduce vr'o viaste, «vā vrem da a ști, și iarā vā rugām, ce vretū audzi din Mol-«dua, c'am înțeles că avețū omeari în Moldua, ce viaste vā «vorū aduce, ne rugām să ne dațū a ști, aū de răū, aū de bire¹».

Aceiași schimbare se vede la Romîni din «Munții Apusenî», la Moți și la Romîni din Istria², însă dintre Moți nu vorbesc astăzi toți în acest chip, ci numai acei din comunele Albacului-Aradei, Lăpușului și Scărișoarei, — așa încît Horea, care era Nicolae Ursu din Albac, iese să fi vorbit în grai rotacisant. Această rază restrînsă a rotacismului în

¹ *Documentele Bistriței*, I, pp. 1-2, n° II; cf. n° I și p. 2, n° III; p. 24, n° XXXI' cu forme ca: «gice», «giuzî».

² V. Teofil Frîncu și Gh. Candrea, *Rotacismul la Moți și Istreni*, București, 1886, p. 27 și urm.

unghiul sud-vestic ardelean și numărul foarte mic, probabil totdeauna mic, al Românilor istrieni ar dovedi că rotacismul, în care unii aū voit să vadă un fenomen general, a fost mărgenit la anumite regiuni apusene, *toate de munte*¹. Satul Măhaciū, unde scria popa Grigore, nu e însă cu adevărat între Moți, de și n'avem nici o altă dovadă că acest preot ar fi venit el însuși din mijlocul Moților decît odată forma *ciri*=cine, într'o notiță a lui. În cuprinsul vechii Daciū, afară de cîteva forme și focare răzlețe, rotacismul se ține de Maramureș, unde el dăinuiește ca stăpîn până foarte tîrziu.

Traduse în Maramureș, cărțile din veacul al XV-lea se înfățișează însă într'o formă foarte mult deosebită de aceia a răvașului pe care, pentru puțința unei comparații ușoare, l-am dat mai sus. În ceia ce privește tot sunetele deocamdată, sînt atîtea fenomene care pe la 1600 dispăruseră din vorba maramureșeană. *U* final se auzia încă foarte bine, și în redacția de la început el se găsia, de sigur, la sfîrșitul fiecărui cuvînt. *E* înnainte de grupa *nt* nu trecuse în *ι*, și se zicea *cuvente*, *mormente*, cum se cetește numai foarte rar, mai mult ca un archaism ortografic, în cele mai vechi documente din vremile următoare. Ca și în unele nume păstrate prin documente slavone moldovenești din veacul al XV-lea — precum *Uriacle*², *l* muiat se păstrează încă: așa se găsesc forme ca *golî* și *ulta*, — verbul *a uita* fiind acela care păstrează mai totdeauna acest *l* disparent, și care-l păstra, de sigur, fără excepție, în originalele pierdute ale acestor vechi monumente de limbă. Din cuvinte ca *spu. pîiū*, *întăniū*, *poniū*, — acesta pentru *apoî* — se descopere și păstrarea, foarte rar ce e, dreptul, a lui *n* muiat înnaintea lui *i*. *Lă*, *nă* se mai află pentru *le*, *ne*. *D* nu trece totdeauna în *z* la plural, ci se zice: *putredire*; am aflat un cas și pentru *t* netrecut la plural în *ŧ*.

În afară de aceste particularități, se pot înșira altele, păs-

¹ Evident că nu caut să pun în legătură pe Maramureșeni pe Istrieni, făcînd din aceștia din urmă o colonie a celor d'întăiū.

² Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, Leroux, 1901, pp. 394-5.

trate și mai târziu, care arată că limba vechilor traduceri era cea maramureșană. Așa, în loc de *j*, se scrie *ğ*: *ğudecătorie*, *ğudec*. În multe dintre copiile ce avem, litera *s* pentru sunetul *dz*, caracteristic și astăzi pentru graiul moldovenesc, s'a pierdut, dar în izvodul cel vechi stătea pretutindenî *dzi*, *dzic*, *dzei*. Une ori, cum se vede și în scrisori maramureșene târzii, *dz* se confunda cu *ğ*: *gice* pentru *dzice*.

În morfologie — adică înformele gramaticale —, cea mai mare bogăție de elemente vechi o dau verbele. Regula generală e că se întrebuițează numai perfectete simple,—pe cînd la 1600 nu se întîmpină decît perfectul compus. Aceste perfectete simple oferă multe forme dispărute: *feciû*, *dzișu*, etc. Viitorul se alcătuieste cu auxiliarul *a voi* în forma de *a vrea*. Conjuncția condiționalului e totdeauna *să*,—lat. *si*. În propozițiile condiționale, figurează un imperfect al conjunctivului, care flexionează *re*, *ri re*, *rem*, *ret*, *re*, *să căutare*, d. ex., și așa mai departe. Participiul trecut slujește în cea mai largă măsură ca substantiv: așa *despusul* pentru *Ținutul*, — și acesta un substantiv verbal, ș. a. Unele participii trecute care se află apoi numai în situația substantivală aveau încă pe atunci tot rostul lor verbal: așa *fapt* pentru făcut. Formele încoative cu *esc* nu se află, așa încît cetim: *se-l rapă*, pentru «să-l răpească».

La substantive e să se observe vocativul singular nearticulat, cu *e*: *ome*, *Dzeae*, scurt și energic; vocativul plural egal cu nominativul: *frați dragi*, în locul noului vocativ asemenea cu genetivul-dativ: *fraților*.

Se găsesc o sumă de cuvinte ce nu sînt cunoscute de aiurea, cîteva din izvor slavon¹, cele mai multe însă din vechea moștenire

¹ *A măhăr*=a face semn; *a săblăzni*, *săblaznă*; *iuboste* pentru *dragoste*; *govitorii*, *oajde* pentru legături, curele, *upovăniță*, *a upovăi*, *a gotovi*; *clevețnic*, *priatnec*, *nădăva*=nădăjduia, *ogoadă*, *a pesti*, *pesteală*=a zăbovi, zăbavi; *asteaște*=dobitocește; *clevețe*=clevetiri, *pristanște*; *tar*=povară, *a sufletă*=a fi cu sufletul; *corabnic*, *a blagodari*, *trînd*=«vîntre», în Biblia de la 1648; *miață*, friguri; *a prîlăsti*, *podnoje*, *a se înglodzi*, *zavistru*=zavistnic; *zavist*, *zavistie*, *a milosti*; *a hlipi*=a se vâieia; *straste*, chinuri; *clăfînog*=violent; *podobnic*, *obrazire*, *mănicu*=desfătiri; *minguire*=mustări; *a se străguri*;

latină, cuvinte care sună frumos și sînt o adevărată podoabă pentru frasă, cuvinte clare, pline de înțeles, potrivite pentru a trezi icoana înaintea ochilor. Cuvintele acestea, fie slavone, fie latine, apar în orice text din această vreme, de la acest scriitor, pe care-l credem unic, și numai aici. Așa putem însemna : *Dzeñ* pentru : Dumnezeu; *Dumneadsae*=zeiță (*a preapări*, a amăgi e slavon); *bucă* pentru *gură*, *ziua Cînzecilor* pentru Rusali; *a cure*, pentru a alerga, cu participiul *curs*; *gintul* pentru *neam*; *necătură* pentru *sugrumare*; *miaș* pentru căpitan peste o mie, ca *sutaș* pentru cel peste o sută; *giune*=*giure*, *giunel*=*giurelu*, pentru tînăr; *număra*—nominare—pentru a ceti : «număra ghiemonu cartia»; *despus*, *despuitoriū*, pentru Ținut și căpetenie de Ținut, care se numește și *ținător* sau «*țipietor*»; *a urdinra*—ordinare—a apropia; *vișuū*=*vixi*, *trăiiū*; *luoare*, *lăsăciune*, *a nuta*=a vîsli, *a innota*; *marginē*=țerm; *lature*=parte; *veatrilē*=pînzele, *ventres*; *nasul* corabiei, *ariră*, nisip, — dar și «năsipu»; *lînged* pentru bolnav; *opu*=nevoie : «ce era spre opu»; *scriptură*=orice scrisoare : «nece scriptură de ti. Țre n'amu preimitu de la ludei»; *spunere*=expunere; *a se încări*=a se încălzi : «înăreașteți-vă»; *agru*, ogor; *ascultămînt*, *strat*=pat; *a în-pota*=imputare; *alămojna*=*eleemosina*; *meser*, *mesearăitate*, *mesererie*, dar și *mișel*; *a se delunga*=a se depărta; *deșideratul*, dorința; *lărgămînt*, *a deștinge*, a se coborî; *ceteri*=chitare; *fsat* pentru așternut, lăcaș; *veardze*=*viridia*, pentru orice verdețuri; *tristu*; *bucine*=buciume, *a tămpăna*=*tympanare*; *înveștire*, *premedzare*, *a învolbi*, *tunul* pentru *tunet*, *înmăria*=mama — poate de la *înmăina*, *înmănia*,

a ricăi = a răci; *a prămăndi*=a locui, *a priăddi*; *cîndesele*; *usnă*=gură; *a omrăzi*; *izeaclean*, *a străstui*=a chinui; *a zepreti*, *a ostămpri*, *a prosfeti*, *piște*, *zlac*; *a sledi*; *sloate*, *a poveli*, *blînsie*, *a ucloni*, *bogăitate*, *zgarbură*, *năprastă*, *a zăstîmpi* — *zăstîmp* se zice încă, *zăpodie* — păstrat în toponimie, *mojdane*, *dostoimicie*, *gadine*, *vietăți* — se zice încă la Brașov; *a zăpreati*, *a hălăstui*, *povoleanie*, *a temelī*=a clădi, *podnojie*, *mîndroste*, *slatină*, *a ugodī*, *prșlef*, *nendăviditorī*, *a pogărzuī*, *mășconī*, *stebie* — de lemne; *hrănilnițe*, *drăghică*, *năemnic*, *mitar*, *mitarnic*, *pocerpeală*, *prilaz*, *hrîborie*, *cîrnițe*, *ugodnicī*, *a trufului*, *vihorīt*. Alte vorbe ca acestea, adunate din *Apostolul* lui Coresi de d. Gr Creșu, în *Rev. p. ist. arch. și fil.*, III ¹, p. 42.

aflindu-se și *munănia*, dar fără *n* schimbat în *r*; *neaoa* pentru zăpadă, *vıpt*=*victus*, hrană; *auo*=*uva*, strugure; *se-cerăciune*, *lingori*=boale, *teamăt*, *botejune* pentru actul botezului, *aibînd*, de la *aib*, în loc de *avînd*; *cînrescu*, oricine; *vărgure*, fete; *deșerție*, *suru*, sunet; *răposătoare*, moarte, etc.

Cu totul deosebitoare pentru stilul vechiului traducător sînt cîteva cuvinte, de întrebuintare mai deasă sau mai rară, care nu se află decît la dînsul, adecă în copiile de manuscrise mai vechi decît 1500 și în tipăriturile lui Coresi după astfel de copii. Așa *rutesu*, pentru *iarăș*, *e* pentru *iar*, și același *e* repetat: *e*, *e*, pentru afirmația: *da*, *da* — și astăzi *e*, *ie* sună în loc de *da* în vorba Romînilor din Nordul Ardealului și din Maramureș —; *iuo* pentru *unde*, *ca* pentru *cînd*¹, *neșchit*, *neșchișel*, pentru «cîțva», «pușin», «nișel»; *acicia*, *acmî* (dar și *acumu*).

Unele cuvinte au la dînsul un înțeles special: *greață* înseamnă greutate: «greața capului»; nu se zice *părintesc*, ci *tătînesc*, nici *părinș*, ci *tătînș*; *martor* înseamnă martir, *rost* e gură, *a ucide* e pentru «a bate», cum și astăzi se zice în Moldova și în Ardeal; *șinut* e și «răbdare», *a se săruta*, *sărutare* e «a se saluta», «salutare»; *a ivi* se află pentru «a da la iveală», *drac* înseamnă dușman — după crezul bogomilic; *pelișă* e trup, *pelișești*, trupești, *împelișat*, întrupat — și azi se zice «drac împelișat» —; *cărmujur* — azi *cărmoj*, în Moldova, bucată de pîne, — pentru pomene; *fericat* e fericit.

Supt influența originalului slav, de la care s'au luat adiective în *eamn*, acuzative în *a* și, ici și colo, nonsensuri, s'au construit o sumă de cuvinte compuse, din care mai nici unul n'a răzbătut și n'a rămas în limbă: *argintu-tăetor* pentru «argintariu», în Biblia ardeleană de la 1648 și «zlătariu» în aceia munteană de la 1688, *omu-iubire*, *fără-mente*, cel fără-de-minte, *pămăntu-născuși*, născuși din pămînt, *leage-călcătoriul*, *fără fundul*, abisul, *Desusul*, cel de sus, *moarte-purtătoriu*, și cîte mai multe.

¹ D. ex. «și *ca* era mărgădu și apropiindu-me cătră Damascu».

Nu lipsesc nici ungurisme caracteristice, în cuvinte sau în sufixe: *hitlensig* — hitlenség, a *băsădui*, a vorbi adevărat, — de la beszéd, vorbă; *fuglu*, legat, — fogoly, — foarte dese ori în Codicele Voronețean; *feleleat*, ung. felelet, răspuns. Unele vorbe românești chiar au înfățișarea lor din Ardeal: *painjina*, a *gheta*, pentru a găti, *alcamure*, pentru șireclicuri, *neamiș*, pentru ales, scump.

Scriitorul avea oarecare cunoștință de latinește — ceea ce arată iarăși că era Ungurean; odată el scrie pe margine nota: «*ad* est[e] lătiniaște acestu cuvântu»¹, notă pe care copiiștii au introdus-o în textul sfânt ca o parte integrantă din acesta. El știa însă ungurește, și de aceea s'au putut culege o sumă de întorsături de frasă luate din limba maghiară², și, cercetînd cu luare aminte, s'ar mai găsi și altele.

În alegerea cuvintelor prin care se exprimă noțiunile de cultură și de viață socială din Scriptură se vede cercul sătesc, țerănesc, conservativ și înapoiat în care trăia traducătorul. El știe de *satu*, sau de *fsatu* — mai zice *coașă* pentru *coașă* —, de *case*, ale căror stăpîni se zic *căsători* — în veacul al XVIII-lea orînduilele de bir numesc pe gospodar. în Moldova: «căsariu». El are *muiare* — mult mai rar *fomeaie*, iarăși formă ardeleană; odată și *boereasă*, formă ardeleană, luată de la Sași, — *feciori*, sau *feți*, și *feate*, și rude, *semențe*. Casa, al cărei păzitor la ușă se zice *ușariu*, cuprinde *stratul*, adevărat patul, *scaune*, masa sau *tabla*. Ceî mai bogați au în față un *comarnic* — în traduceri din 1648 și 1688 ale Bibliei: «cerdac», «foisor» —, la care se suie, nu pe «scări» sau «trepte», ci pe *spîțe*. Irod are la palatul său *tinde*. Vinul se ține în *celariu*. Se ia, de sigur, «prînz» și *cină*; la prilejuri de *botejune* sau nuntă se dau *uspețe*, de *uspetitoriul* bucuros de oaspeți, sau rudele și cunoscuții se adună la prăznuirea tristă a unui *cumăndari*, — cuvîntul e

¹ Codicele Voronețean, p. 152, r. 1 de sus.

² Crețu, l. c. p. 45; d. Hasdeu observa în *Cuvinte*, II, p. 77, că se aduc modificări individuale la sintaxa slavonă.

întrebuințat și în înțelesul de jertfă adusă idolilor, la *cu-metrii* și *firtăciuni*. Se cîntă din *bucire* — buciume, din *ce-tere*, dar mai ales din *cimpoaie*. *Agrul* — ogorul — se lucrează cu *plugul de boi*; *semănăturile* se coc spre *secerăciunea* răsplătitoare. Pămîntul moștenit se zice *ocină*; acel ce îl are e *moștean*. Uneltele casei sînt: *conobea*, cîldarea de *arama*, în care se va fi făcînd mămăligă de mei, *sticlele*, *blidele*, *solnița*. *Veșmîntul* e alcătuit din *cămașă* mai mult; *brînele* sînt pline de *arămi*; în picioare se poartă *călțuni*, cari trebuie să fie opinci legate cu *oajde*, curele; numele de «căciulă» sau «pălărie» n'a găsit loc în traducere. Oamenii bogați se îmbracă în *fire* și în *camhă* — «camocato», *καμουχά*, stofă orientală, — dar aceia nu staū prin *fsate*. Femeile lucrează din pînă și *mîreșterguri*, ștergare de șters pe mină, la spălatul din toate zilele sau la o *lăutoare*. Moara se chiamă *rîșnița satului*. Sătenii au *tocitoare*.

La *băsearecă* i se zice și *sfântutoare*, vre-un neologism eretic —; *preutul*, *popa*, se numește și *sfentitor*, cea ce mai înseamnă *fermecător*. *Vlădicii* sînt numai oameni puternici, dar se știe de *piscupi* și *episcupi*, cari s'nt catolici — acesta e sensul cuvîntului *piscup* în Moldova — și cărora țeranii sînt totuși siliți, înnainte și după răscoala de la 1437, a li da dijma. Dar, în afară de *Scriptură* și de *rugi*, *omul* aleargă și la *descîntători*, cum sînt și *vracii*, medicii. Adunarea sătenilor se chiamă *zbor*. La ea se fac *giudeațe*, de mai marii satului cari sînt *giudecii*¹ — de fapt, cei mai vechi stăpînitori din Romînie, pe cari viața organizată din Principate-i găsește în decădere —; ei ascultă, la *dziua tocmită* în *giudecătoare* — Biblia de la 1648 are «scaunul giudecății», — ca *giudecători*, pe oamenii ce se *pîresc*, și-i pun la gloată sau în *verigi*, în *închisoare*, în *legătură*, «în prinsoare» se va zice mai pe urmă, în *temniță*. Aici se mai află și *bătrîni* și *mai marii*. Pîritul stă *între feațe*, ca să i se vadă *vina*.

¹ V. d. ex.: «Giudecii oamerilor adurără-se cu Dzeul lu Avraamu» (*Șcherana*, p. 147). «Oaminilor și giudecilor.» «Împărații pămîntului și toți oameni, giudeci și toate giudețele pămîntului» (p. 478). «Vlădicii de Edom și giudecii de Moavu» (pentru «domnii... și boierii»). Odată am găsit *boiar*, de sigur o interpolație, altă dată: *giupăniasă*. E și cuvîntul *jude*.

Judecata se zice : *leage*, iar cercetarea *întrebatul legi*. Se poate și *răzgiudeca* cineva, după o *pîră* nouă. Ca *despuietori* — dispoșitores — mai mici, peste *despusuri*, se văd *pîrcălabii de casă* și *vătahi*. Carte știu numai *cărtularii*, cari pot *număra scripturi* — nominare scripturas —, pentru că au urmat *învățăturii*: odată se găsește și *diaci*, poate un adaus mai târziu.

Scriitorul cunoaște *domni*, cari au pămîntul, *voevozi*, ca acel Voevod maramureșean, Bogdan, care a trecut prin pasurile munților și a întemeiat, cu vre-o trei șferturi de veac în urmă, Moldova. La *război* se merge, nu supt *sutași* sau *miiși* — care sînt cuvinte fabricate pentru nevoile țilcului — precum *ghiemon* (ἡγεμὼν) e simpla reproducere a unui cuvînt neînțeles de traducător —, ci supt acești *voevozi*: tabăra se chiamă *gloată* — celelalte Biblii au, una : «și-reag», alta «polc» — ; sînt *călărași*, *săgetători* ; la un loc, toți luptătorii se chiamă *voinici*. Păzește *straja*. Armă e și *spata*.

Din loc în loc stă cîte o *cetate*, ai cărei locuitori se chiamă *cetățeni*, cîte un tîrg, unde staū *tîrgari*, — nu «tîrgoveți», cum s'a zis mai târziu — ; cuvintele ungurești «oraș», «orășan» lipsesc. La tîrg și cetate sînt oameni bogați, *nărociți* : ei au avere și dau bani cu *aslam*, camătă. Ei au *șerb*, cari-i slujesc. Mai mare decît toți e *Chesariul*, *Împăratul* — e vremea lui Sigismund, regele-împărat —, la *vistuariul* căruia se dau *banii*, *florinții*, *florinciori*, *filearii*, *argintul* în de obște, ca *dajde*, căci el *zeciuiaște* după *obiciuite*. Numai oamenii lui hotăresc cine e «dostoinic morții», vrednic de moarte.

Din lucrurile mai depărtate, țilcuiorul știe marea, *genunea*, unde *nută* cu *veantre curăbiile*, *luntrile*, îndreptate cu *cîrmuitoare*, cu *nasul* și ținute la înălțimea potrivită cu *cătuse*. Carele cu *tarul*, povara mărfilor, merg, pentru *negoș*, în multe locuri, adecă în multe *laturi*, la multe *limbi strine*, oprindu-se acolo unde *cărmariul*, *cîrciumarul*, dă vin de *auă*, păstrat în *foale*, și *vipt* pentru *cale*. Bani și-i duc în *sumă*, *sommi*, «pungile» obișnuite în Răsărit¹. Săraci merg pe jos numai cu *punga* și *taistra*, adecă *traista*.

¹ V. ale mele *Notes et Extraits*, I, Socotelile orașului Caffa, în Crimeia, p. 17 și nota 2.

Lunile se zic în forma populară: *Priere, Brumar*. Serbătorile au vechi nume latine: *Cinzecile* pentru *Rusalii*.

Orînduirea cuvintelor nu e de sigur cea obișnuită, fie și în cele mai vechi documente de limbă curentă a veacului al XVI-lea. Ca să se vadă aceasta mai bine, voi da unul după altul răvașul muntean din 1521, cea mai veche scrisoare românească ce se cunoaște, și locuri mai alese și mai frumoase din traduceri secolului al XV-lea.

«*МѢСДОМЪ И ПЛЕМЕНИТОМЪ И ЧИСТИТОМЪ* [căt-re Hanăș Beng-ner]. Ипак даū știre domnie tale за lucrul Turcilor cum amū «auzit eū că Împăratul aū eșit den Sofia, și aimentrea nu e, «și se-aū dus în sus pre Dunăre; ипак să știi domnia ta «că aū venit un om de la Nicopoe și mie me-aū spus că aū «văzut cu ochii loī (*sic*) că aū trecut ceale corabiī ce știi și «domnia ta pre Dunăre în sus; ипак să știi că bagă den «tote orașele căte 50 de omin[i], să fie în ajutor în corabiī; «ипак să știi cumu se-aū prinsū nește meșter den Țarigrad «cum vorū treace aceale corabiī la locul cela strimtul ce știi «și domnia ta. Ипак spuī domnie tale de lucrul lu Mahametbeg, «cum amū auzit de boiari ce sântū megiiăș și de genere-miū «Negre cumu i-aū dat Împăratul slobozie lu Mahametbeg, cum, «prè [șters; «cu»] io i va fi voia pren Țeara-Rumănească, iară «elū să treacă. Ипак, să știi domnia ta că are frică mare și «Băsărabū de acel lotru de Mahametbeg, mai vārtos de dom- «niele vostre. Ипак spuī domnietale ca mai marele miū, de ce- «amū înțeleș și eū, eū spuī domnie tale; iară domnia ta ești «înțeleptū; și aceaste cuvinte să ții domnia ta la tine, să nu «știe umin[i] mulți. Și domniele vostre să vă păziți cum «știți mai bine.»

Iată acum locuri din vechile cărți:

«O năpîrcă diin căldură eși și mucică mă.Țra lui. Deci deca vădzură varvariī spāndzurāndu șarpele de mă.Țra lui, grăia urulu cătră alaltu: totu ucigătoriu iaste omulu acesta, cela ce mântui noi de mare: osānda a viē nu lu lāsă. E elu scutură șarpele în focu, și nu chinui nemică reū.»

«Rădică-se și tremuratu fu pāmîntul și urziturile păduriloru

șmentiră-se și se rădicară, că mânia-se spre inse Dumnezeu.»

«De mere glumia-se, ședzându în uși, și de mere cânta, bendu viru.»

Lămurirea deosebirii, ce nu se poate tăgădui, e aceasta: întâiu că avem a face cu o traducere după un text greu. Această traducere e făcută într'o limbă cu totul nepregătită pentru a exprima lucruri mai înalte și mai gingașe. În sfârșit, traducătorul nu știa bine slavonește și era așa de grăbit, încît uită într'un loc să traducă pe «a bulgărescul cu *la*. Construcții particulare slavone au rămas, precum e complimentul drept pus în dativ.

Fără nici-o pregătire deosebită însă și fără nici-o înștiințare, oricine vede că această limbă se deosebește mai ales prin lipsa lui *pre* de la acuzativ, chiar după *substantivele* verbale, prin punerea complimentului înaintea verbului, ceea ce e cu totul neromănesc — d. e. «n'are unde capul închina», «a se toți mîntui», — despărțindu se pentru aceasta până și verbul de pronumele său reflexiv; întrebuințarea permanentă a lui *de*, și în loc de *den, din* — cum se vede și mai tîrziu —, și în loc de *despre*: «nece scriptură de tinre n'am primitu de la Iudei», adăugirea deasă a unui *-și* expletiv: *cineși*, etc. și, în sfârșit, obiceiul de a pune complimentul pronominal în urma verbului: *știu-o, rîdzi-ți*, înnădînd chiar mai multe din aceste complimente după verb.

Sistemul ortografic care se vede a fi fost urmat în vechile texte biblice — și care se poate înțelege destul de bine după cele două copii moldovenești din veacul al XVI-lea — e foarte puțin fixat și consecvent. Aceasta și era de așteptat cînd se gîndește cineva că pînă atunci limba românească nu fusese scrisă cu slove chirilice decît în cele cîteva cuvinte ce se găsesc presărate în slavona documentelor sau a cronicelor, — acestea din Moldova numai.

În cuvintele de care e vorba, normele urmate în documentele moldovenești și în cele muntene nu sînt tocmai aceleași. *Ă* și *î*, sunetul închis și cel mai închis, nu se deose-

besc prin caractere particulare. Și cînd se gîndește cineva la faptul că astăzi, după atîtea relații zilnice și atîtea influențe literare unificatoare, într'o parte a Romînimii se pronunță *ă* acolo unde aiurea se aude *î* — *pănă, pînă, românesc, romînesc* —, cînd ține seamă că sunetul întunecat de la sfîrșitul cuvintelor, care e *ă* pretutindenî aiurea, se apropie, dar nu se contopește, pentru Romîniî din Moldova de *î*, atunci va înțelege lesne de ce s'a întîrziat atîta vreme cu osebirea prin scris a acestor două sunete întunecate. *Ă* și *î* se exprimă în Țara-Românească prin **Ɑ** și **Ɱ**, fără nici o normă alta decît aplecarea cutăruî pisar pentru una sau alta din aceste buchî destul de urite; în Moldova până în a doua jumătate a veacului al XV-lea, **Ɱ** e necunoscut, și pentru amîndouă vocalele umbrite se întrebuintează **Ɑ**, dar un început de deslușire, un progres față de țara vecină stă într'aceia că, dacă **Ɑ** poate sluji și pentru *î*, acesta-și are caracterul deosebit, care nu poate să însemne și pe *ă*: anume ruteanul **Ɱ**, care pentru Munteni, ca și pentru veciniî lor de peste Dunăre, nu e alta decît *i*. Ce e dreptul însă, și la aceștia **Ɑ** înaintea de două consoane, sau, în silaba finală, și înaintea uneia singure, are valoarea statornică de *î*. Și într'una și în cealaltă din părțile libere ale Romînimii **Ɑ** înfățișează totdeauna pe *î* în grupele *îr*, *îl* între două consoane, cînd atunci el se scrie, ca la Slaviî Dunăriî: **ⱮⱭ**, **ⱮⱮ** metatetic.

Pentru diftongul *ea-ia* — căci deosebirea între *ea* și *ia* e și mai grea de perceput și de arătat decît deosebirea dintre *ă* și *î* în anumite casuri —, Munteniî și Moldoveniî au datinele lor proprii, care se datoresc aceluiași fapt că: la cei d'întăi influența slavonă a venit numai de peste Dunăre, pe cînd la ceilalți ea pornește, și într'o măsură foarte mare, și de la Ruteni. Decî sunetul de *e* deschis, diftongat, care se scrie în Țara-Românească **Ɱ**, apare în Moldova și în haina mai greoaie a lui **Ɱ** și chiar — de și rare ori — a lui **Ɱ**.

În Moldova, se aud două feluri de *z*, după cîin *z* vine din *z* latinul său e luat împreună cu un cuvînt slavonesc: cel

d'întăiū sună *dz* și se înseamnă cu *s*; în Țara-Românească, lipsind sunetul, lipsește și litera ¹.

Și într'o țara și în alta, *u* servește pentru *i*, *ī* rămîind pentru anumite finale și pentru casul de dublare a lui *i*; *o* e represintat prin *o*, *w* avînd rostul său la începutul cuvintelor și în unele monosilabe; forma *ʒ* a lui *u* e preferată formei *oʒ*, care se întîmpină numai foarte rar. Pentru *iu* întreg sau scurtat în desinențe: *iū*, slujește litera compusă *iu*.

Legăturile de slove, ca aceia care unește *t* cu *r* într'o elegantă literă lungăreață, nu sînt necunoscute.

Maramureșul dăduse la jumătatea secolului al XIV-lea pe cel d'întăiū Domn al Moldovei neatîrnate: cancelaria noului stăpînitor va fi fost întăiū latină, ca și moneda lui ²; cînd principatul încheiat în părțile de către Baia înnaintă spre Nordul și Răsăritul străbătut încă de mult de influențe rusești, actele de întărire și de cîrmuire începură a se așterne în slavonește, care rămase limba Statului, precum era limba Bisericii. Pisarii fură luați de la Ruteni sau de la Romîni din jos. După obicei și după desfășurarea firească a lucrurilor, un meșter la slove învăță pe altul, și astfel scriitorii lui Vodă ajunseră a fi din neamul lui.

Însă pe la 1400 legăturile Moldovei celei nouă cu vechiul Maramureș trebuie să fi fost foarte dese: familiile mai erau încă împărțite între o țară și cealaltă: pe la sfîrșitul veacului al XV-lea încă, Voevodul Ardealului, Maramureșeanul Bartolomei Dragffy, din neamul lui Sas-Vodă, înnaintașul și dușmanul lui Bogdan cel d'întăiū ³, e numit de cronica oficială a țerii, *rudă, semînție* — *кратѣа* — cu Ștefan-

¹ Pînă aci, s'a întrebuițat studiul d-lui I. Bogdan, *De la cine și cînd aū împrumutat Romîni alfabetul chirilic*, în *Prinos Sturdza*, p. 585 și urm. Lucrările d-lui Ilie Bărbulescu: tesa sa din Agram, despre alfabetul cirilic și publicația sa recentă: *Fonetica alfabetului cirilic în textele romîne*, București, 1904, nu pot fi judecate destul de aspru în ceea ce privește desordinea expunerii și caracterul ciudat al unor coniecturi prin care autorul caută să apară ca un spirit original.

² V. în *Magnum Etymologicum*, art. Ban.

³ V. *Sate și preoți*, p. 137 și urm.

cel-Mare¹. Felul de a se scrie în Moldova pătrunse și în Maramureș, unde, iarăși, Biserica era slavonă, fiindcă astfel era Biserica întregii Romînimî încunjurătoare.

După grafia moldovenească, se scrie decî în textele hu-site *ă* și *î* cu **h**, fără a recurge însă la combinația ruteană **h** pentru *î*, în deosebî; pentru *ea-ia*, se găsesc de o potrivă cele trei semne **h**, **h** și **h**, — aceste două din urmă, speciale Moldovei.

Însă scriitorul se folosește de două litere dintre care Moldova n'a cunoscut nicî-odată pe una, iar pe a doua nu se poate dovedi până acum că ar fi întrebuințat-o. Pe lîngă **h** se mai întîlnește pentru *r* semnul **h**; copistul din veacul al XVI-lea al *Codicelui Voronețean*, aceia ai *Psaltirei de la Șcheia* îl reproduc stîngaci: s'ar putea ca în original să nu fi fost pentru *r* decît această notație ciudată: ea arată să nu fie alt ceva decît o viciare a lui *r* latin, așa cum se scria în evul mediu. A doua literă e **h**, care există și peste Dunăre, ca o variantă a lui **h**: de sigur că **h** a fost ales pentru a reprezenta un sunet șovăitor, *h* gutural, pe care Romîniî din alte părți îl pronunță și întreg, clar: cînd găsim bu**h**ru, oame**h**rilor, lă**h**gă, lă**h**gedzî, să**h**băte, aceasta nu înseamnă că a fost vre-odată în Maramureș o pronunție ca: lăîngă, lăîngedzî, săîmbăte, buînrul, oameînrilor, care e pe atît de ciudată, pe cît de neexplicabilă, ci numai că în: lăngă, lăngedzî, sănbătă, bunrul, oamenrilor, *h* era foarte umbrît, prin vocala întunecată ce preceda, sau prin *r* ce urmează, așa încît pentru acest fel de *h* — în franțuzește *bon, son* — **h** se punea ca o notație consunantică. Dacă pe lîngă aceste exemple sînt și altele ca **h**chiseră, **h**blaiu, motivul este slăbiciunea vocalei întunecate la începutul cuvîntului, slăbiciune așa de mare, încît vocala dispăre cu totul atunci cînd cuvîntul precedent se termină cu o vocală, sau se confundă cu vocala tot întunecată prin care s'ar mîntui acel cuvînt — *se'ntînde, să'ntîndă*; scriitorul simția decî la începutul unor cuvinte ca: *închiseră, înblaiu* numai o nasală slăbită, și o reprezintă și aici tot cu **h**.

¹ Bogdan, *Cronice inedite*, București, 1895, p. 45.

În vechile texte, celelalte litere se înfățișează apoi ca în norma valabilă pentru amîndouă țerile dunărene. O deosebire ar fi numai aplecarea bătătoare la ochi pentru oꝝ, care alternează cu s. Această aplecare se păstrează de aici înainte în părțile ardelen, unde, pe un timp cînd u se scria cît mai expeditiv la noi, se ajungea și până la ooꝝ pentru acest sunet !

CAPITOLUL II

LITERATURA RELIGIOASĂ DIN VEACUL AL XVI-lea.

---

1. CĂRȚILE ROMĂNEȘTI VECII ȘI ÎNRIURIREA LOR.

Cărțile sfinte în românește au trebuit să fie privite cu neîncredere, cu teamă de pedeapsa lui Dumnezeu, cu desprețul cărturarului din vremile mai vechi pentru orice umil product al poporului, de cetitorii din Moldova și din Țara-Românească. Natura còpiilor în care ele ni s'au păstrat, arată foarte bine aceasta.

Una e scrisă destul de în grabă, pe o hîrtie ieftenă, fără nici-o înfloritură, de un Moldovean, un diac sau un călugăr, care vedea în așa o carte o minune literară da, dar nu din acele minuni care se admiră: pe manuscript nu e nici-o altă însemnare decît a cuiva din veacul al XVIII-lea, care hotăria că biata cărticică veche, cu literele nedezlîpîte și cu atîtea foi smulse, nu e bună de nimic.

A doua copie vine din Ardeal: hîrtia e tot așa de proastă, literele sînt disgrațioase, lătarețe, aruncate fără nici-o îngrijire, tot într'un șirag neîntreput; pentru așa o lucrare, condeiu nu s'a muiat nici odată în aurul, albastrul, chinovarul care împletiau chenaruri și inițiale pe alte cărți, a căror limbă era nobila, sfînta slavonă, de la Curtea lui Vodă, de la Vlădică și de la egumeni.

Cea de-a treia nu stă și mai jos decît *Psaltirea de la Șcheia*. Dar și în *Psaltirea de la Voroneț* buchile sînt urîte, înfățișarea e neglijată. Amîndouă Psaltirile n'au nici o însemnare: ele

aū zăcut în uitare între altele și pentru că peste cîțiva ani cuprinsul lor a ieșit în slovă de tipar.

Radu Logofătul al lui Drăghici din Mănicești, un copist care făcuse din acest meșteșug mijlocul său de trai, el care transcrisese atîtea «sfinte cărți dumnezeiești, anume: Tetra-vanghelul, și Psaltirii Sfinte, și Pendecostare (*sic*), și Minee, și Octoișe, și Triodure, și Metafraste (Simion Metafrastul), și Pravili, și Tîlcuri, și Sfinții Apostoli», nu s'ar fi gîndit, în mîndria lui de caligraf ales și de om învățat, să însemne cuvînte românești cu pana lui meșteră dacă nu i-ar fi cerut aceasta anume Petru Cercel: «și mi-a zis el să-i scriu aceste dumnezeiești cărți anume Evanghelia»¹. Cercel era un artist, un poet, un spirit original, un înnoitor de vocație: pe el trebuia să-l intereseze așa o lucrare rară. Pentru aceia Evan-ghelia făcută pentru dînsul e, printre toate copiile vechiului tîlc, singura care se desfășură pe o frumoasă hîrtie orien-tală lustruită, are inițiale, rînduri scrise în color și chiar miniaturi².

Dar dovada că erau și părți din Romînimie unde curiozitatea nu îndemna singură pe scriitori la reproducerea, transmi-terea și răspîndirea Cuvîntului Dumnezeiesc în românește, o aduc două fapte. Întăi, scoaterea, în întregime sau numai în parte, a celui fenomen de limbă care îngreua în vechile manuscripte înțelegerea de obște: rotacismul; în a doua parte a Psaltirii Șcheiene, el scade mult; în Evanghelia lui Petru Cercel el nu mai există, și nu exista nici în izvodul de care s'a folosit Logofătul Radu.

A doua dovadă, e păstrarea bună a acestor cărți în Ardeal, unde ierarchia ortodoxă era foarte slabă, unde, până la Re-formă, nu se întîlnește alt Vlădică decît Vlădica-egumen din Vad, lîngă Bistrița³. Coresi, dorind să dea la tipar cărți românești, n'a avut decît să întindă mîna. Ce n'a crezut el

¹ *Columna lui Traian*, Ianuar 1882, pp. 54-5.

² *Ibid*, p. 49.

³ V. cartea mea *Sate și preoți*, București, 1902; Bunea, *Vechile episcopii romă-nești*, Blaj, 1902; Teodor V. Păcățian, *Istoriografi vechi, istoriografi noi*, Sibiu, 1904; răspunsul p. Bunea, în *Unirea*, an. XIV, și al meu în *Sămănătorul* pe 1904.

că trebuie să publice: apocrifele și legendele bogomilice, au fost copiate mai departe, de umili preoți de sat, chiar când ei știaŭ slavonește, ca popa Grigore din Măhaciŭ.

O influență mai largă n'au căpătat însă aceste cărți decît tocmai prin tipărirea lor de Coresi. Dar, până să ajungem acolo, trebuie să se vadă împrejurările de cultură, firește slavonă, ce se întîmpină în Principate până la 1544, data celei d'întăiŭ publicații făcute în Ardeal pe românește.

2. CULTURA SLAVONĂ ÎN MOLDOVA.

Avîntul de cultură slavonă, pornit din marile mănăstiri ale veacurilor al XIV-lea și al XV-lea, ocrotit de Ștefan-cel-Mare, întărit prin starea de înflorire glorioasă a țerii în Domnia lui, nu slăbește mult încă cincizeci de ani după moartea marelui Voevod.

Dar mănăstirea Putna decade de la un timp încoace, anele Domnilor nu se mai scriu acolo, ci la Pobrata, pe care Petru Rareș o reînnoi, după îndemnul Mitropolitului Grigore și unde, după același îndemn, el alege locul de îngropare al său și al familiei sale. După Mitropolitul David, mort la 1-iŭ April 1509¹, nu se mai întîlnește multă vreme un Mitropolit cu metania de la Putna². Teoctist al II-lea e, cum am văzut, din Neamț. După moartea lui, în 1527 sau chiar 1528 — în Mitropolia din Suceava, fiind de față Dosoftei episcopul de Roman, Teofan al Rădăuților, Macarie egumen de Bistrița, Acachie egumenul de Putna «și alți preoți și călugări»³ — urmează Calistrat, care se întîmpină la 1528⁴, dar nu era încă ales la 16 Ianuar, și apoi Teofan de Rădăuți: ei poate să fi fost tot Nemțeni. Știm sigur că din Neamț, unde fusese și egumen, era Macarie, în cu-

¹ Ureche, p. 182.

² Că David venise de acolo, arată pomelnicul din Erbiceanu, *Ist. Mitropol. Moldaviei*, p. LVI.

³ Act din 16 Ianuar 7036 (1528). prin care «monahul Nechifor» dăruiește Neamțului satul Dolhești pe Șomuz, inspirîndu-se de la o danie a lui Teoctist însuși; Arch. Statului, *Neamț*, n° 1726. Cf. Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 159.

⁴ Bibl. Ac. Rom., mss. slave, n° 38: при епископѣ митрополитѣ кнр калистратѣ

rînd episcop de Roman, în locul lui Dosoftei¹. Alt Teofan, acesta de sigur din Neamț, ajunge Mitropolit în a doua jumătate a veacului al XVI-lea². Până la dînsul și în mijlocul păstoriei lui, stau în Scaunul arhieresc al Moldovei: Grigore, care fusese douăzeci și trei de ani egumen la Pobrata, dar se retrase la bătrîneță în Neamț³, și un Anastasie, în care aș vedea pe acela ce era egumen de Neamț la 1528⁴. Ctitoriile nouă ale Domnilor din acest veac al XVI-lea, Pobrata, Rîșca, Slătina, Galata, sînt, în adevăr, adăposturi ale letopisețului domnesc, ce se urmează înnainte, dar nu din ele pornesc marii învățători ai Bisericii moldovene și conducători ai ei.

Pe acest timp se înseamnă ca scriitor Macarie de Roman, care a lădat pe bătrînul Rareș într'o lucrare retorică, al cărei stil e luat de-a dreptul din vestitul cronicar bizantin Manase, ce-i fusese cunoscut prin traducerea slavonă, foarte veche; Eftimie, ucenic al acestui Macarie, lăudător în același spirit și în aceeași formă a cuiva care era mai puțin vrednic de alese complimente bizantine, Alexandru Lăpușneanu; Isaia episcop de Rădăuți, sol în străinătate al lui Ioan-Vodă cel Cumplit și însemnat în istoria literară printr'o operă de compilare a vechilor anale⁵. Rostul acestor doi din urmă cade ceva mai târziu și se cuvine a fi arătat mai departe.

Dar tradiția caligrafică slăbise, iubirea pentru cărți, închinarea lui Dumnezeu prin copierea lor nu mai era ca odinioară, cînd Ștefan înălța biserici și mănăstiri frumoase, pe care trebuia să le înzestreze cu cele trebuincioase pentru slujbă. Nu mai avem acum nici-un harnic și meșter copist, ca Gavril din Neamț, cu vre-o sută de ani în urmă. Nu va trece mult și cultura slavonă ea însăși se va stînge: pe de

¹ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, p. 539 și urm.

² V. Hurmuzaki, XI, tabla.

³ Cf. *Arch. ist.*, I¹, pp. 22-3 și documentele *Neamț*, XXXVII, 1-2 din Arch. Statului: la 28 Octombrie 7088 (1579), Petru Șchiopul hotărește într'un proces pe care «Gligorie fost Mitropolit și tot soborul de la Sf. mănăstire Neamțul» îl aŭ, pentru satul Davideni, cu diacul Drăgan Ciolpan.

⁴ V. documentul lui Nechifor, citat mai sus. Cf. Hurmuzaki, XI, p. LIII, nota 4. După pomelnicul citat însă, el ar fi Putnean.

⁵ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, excursul 1.

o parte, din pricina nesiguranței și primejdiei timpurilor celor nouă de luptă, iar, pe de alta, pentru apropierea învingătoare a unei epoci de prefacere adîncă în tot rostul vieții românești.

3. ȚARA-ROMÂNEASCĂ ȘI TIPARUL DE CĂRȚI SLAVONE.

În tot acest răstîmp, împrejurările au fost și mai puțin prielnice în Țara-Românească și rodul învățături a răsărit și mai slab.

E drept ca Radu cel cucernic, zis Radu-cel-Mare, pe lîngă sprijinul pe care l-a dat pretutindenî Bisericii drept-credincioase, a organizat, prin acel înalt cleric pribeag, ce stătea adăpostit la dînsul, patriarchul mazil Nifon, ierarchia bisericească a țerii sale. Nifon era un Grec, și Gavriil Protul, care a scris la Atos viața lui Nifon și pentru a vesti în lumea răsăriteană meritele pentru lege ale Domnului muntean, era și el un Grec, care a întrebuițat decî limba grecească în această Viață a Sfîntului celui nou¹. Dar și în mijlocul țărilor slave, un curent grecesc nu se putea crea și păstra la Dunărea românească. Cultura slavonă a fost decî întărită la Muntenî în aceiași vreme prin două întîmplări.

Întîi, cu zece ani înainte de plecarea lui Nifon din țară², se întemeie o mănăstire nouă, în acel Banat oltean, care adunase odinioară cel mai strălucit sobor de lăcașuri sfinte. Întemeietorii mănăstirii Bistrița sînt frații Pîrvulești, Craiovești sau Băsărăbești, vestiți «șefi de partid» din acest timp. Ctitoria lor, foarte luxoasă, inzestrată cu moaște scumpe, era călăuzită, de sigur, de vre-un stareț adus din Serbia, unde frații aveau multe legături. Între cărțile strînse aici, se găsea unele de un foarte mare preț, precum Psaltirea cu tîlc din

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 605.

² Viața lui — ed. Erbiceanu, București, 1888, pp. 43-9 — pune plecarea în legătură cu căsătoria surorii Domnului, Caplea, cu boierul Bogdan. Aceasta se făcu însă după moartea celui dintăi soț al Caplei, Staico, mort la 1507; Caplea însăși muri la 1511; Lăpădatu, *Vlad Călugărul*, București, 1903, pp. 64-5.

³ V. vol. IV, p. XLV; *Manuscripte din bibliotecă străină*, I, extras din *Analele Academiei Române*, XX; p. 50.

1346, un manuscript atonic din 1408, cîteva alte cărți slavone din veacul al XV-lea, toate scrise cu mîna, rămășițe din comorile literare sîrbești pe care le spulberase cucerirea turcească¹.

La 1506, adevărat numai cu cîteva luni înainte de ieșirea lui Nifon din țară, «un călugăr cu numele de Maximian, fiul lui Despot, Țarul sîrbesc», făcea, la Rîmnicul-Sărat, pacea între Radu-cel-Mare și Bogdan-Vodă al Moldovei². El ajunsese Mitropolit al țerii, pe care o părăsi apoi prin 1509, poate pentru că aflase, în cursul soliei ce îndeplinea în Ungaria, uciderea boierilor de către Mihnea, urmașul lui Radu. Soția lui Neagoe, care ajunsese îndată Basarab al IV^{lea}, era Mișia, vară sa; o nepoată, Elena-Ecaterina, fu, mult mai târziu, soția lui Petru Rareș³. Maxim va fi fost și el un «învățător» al țerii, unde petrecu destul de multă vreme.

Din Bistrița s'a adus la Museul din București, mai dăunăzi, nu mai puțin decît 131 de manuscripte slavone și 30 slavo-romîne. Ele n'a înșă nici-o însemnătate pentru cultura noastră, căci cele mai multe ni-a venit de-a gata, nu le-am făcut noi. Ar fi de pomenit doar o lucrare a pisarului Mar-darie; un alt manuscript a fost copiat mai departe la Atos, după moartea scriitorului care-l începuse⁴. Dar cu cîteva ani înainte, aceeași mănăstire dăduse cercetătorilor noștri un număr de vechi tipărituri religioase. Acestea auză în adevăr o importanță mare, pentru că ele auză fost «scrise cu tiparul» în Țara-Românească și cu sprijinul Domnilor ei. Ele sînt acele cărți, care făcuză aproape fără folos scrierea, până atunci așa de îmbielșugată, a manuscriptelor de Biserică slavone.

Tiparul de cărți cu buchii nu putea să fie, la început, decît o afacere de negustori. De aceea curentul spre publicarea cărților sfinte slavone n'a pornit din Ungaria, unde «Tipografia Curții» lui Matiaș Corvin lucra încă de la 1473, cu un meșter

¹ Odobescu, în *Revista Romîna*, I.

² Bogdan, *Cronice inedite*, p. 63.

³ V. vol. IV, p. XLV.

⁴ Odobescu, în *Revista Romîna*, I.

neamț adus din Veneția¹, ci de la acest oraș chiar, care avea zilnice și foarte însemnate legături cu Răsăritul și care, pe lângă aceasta, ținea supt ascultarea sa, pe malul din față al Adriaticei un mare număr de Slavi ortodoxi. De sigur pentru Slavii din colonia balcanică s'aă lucrat cele d'întăiū tipărituri religioase cu cirilice².

Apoi tipografia slavonă lucră chiar în Balcani. În târgușorul Cetinie, astăzi capitala Muntenegrului, stătea, încă de la sfîrșitul veacului al XV^{lea}, niște stăpînitori de mîna a treia, din familia Cernoievici, cari-și luaū titlul de Domni ai Zentei, unde încetase de multă vreme dominația creștină și sîrbească. Gheorghe Cernoievici stătea supt ascultarea Veneției, cu care el era în comunicație prin portul Cattaro. În astfel de împrejurări i se va fi îngăduit să-și iea un meșter venețian, cu toată gelosia cu care se împiedeca pe acest timp înstrăinarea tainei roditoare a tiparului. Se crede că la Cetinie aū ieșit trei cărți, dintre care una e Psaltirea, iar celelalte două cuprind rugăciuni și cîntări³. Ele poartă numele călugărului tipograf Macarie, care și-a făcut, neapărat, ucenicia în Veneția. Amestecul Turcilor în afacerile muntenegrene aduse însă, între altele, și întreruperea lucrului de tipar³.

Tipărirea cărților slavone nu-și putea găsi un adăpost în Balcani, în acest sfîrșit al veacului al XV^{lea}, cînd ultimele rămășiți de stăpînire creștină se innecaū în noianul turcesc. Meșterii trebuiră să-și caute un sprijin, un ocrotitor, dincoace de Dunăre, unde se păstraū vechile forme de Stat. Această îndreptare spre noi era cu atît mai impusă, cu cît Veneția nu mai voi să se ocupe cu lucrul tipografic pentru Slavi, și cu cît nici-o altă țară prinsă în mișcarea tipografică nu se arăta dispusă să facă acest lucru. Astfel ieromonachul Macarie veni în Țara-Românească, aducînd cu el un săculeț de buchî frumos tăiate, de inițiale înflorite și de frontispicii dibacii împletite, în care se simte influența, originea venețiană⁴.

¹ Fessler-Klein, *o. c.*, III, p. 213.

² Asupra lor v. Nerva Hodoș în *Almanachul tipografic «Minerva»* pe 1902, și în *Convorbiri literare* pe același an.

³ V. Hodoș, *l. c.*

⁴ V. probele date în Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînă* și facsimilele după

La sosirea cucernicului meșter Macarie, care era fără îndoială un Sîrb, acel ce tipărise în Muntenegru, — el socoate anul *apusean* de la Ianuar, nu de la Septembrie, — domnia în Țirgoviște Radu-cel-Mare, și pe lângă acesta se găsește de la o vreme călugărul, apoi Mitropolitul sîrb, de neam mare, Maxim. Între Maxim, între Macarie, între noua mănăstire de cultură slavonă, sîrbească, întemeiată de Craiovești la 1497, Bistrița, e vădit că trebuie să fie o legătură. Cartea, învățătura sîrbească, gonită de Turci, pentru cîtăva vreme, din peninsula balcanică se oploșia în cea mai apropiată din țerile românești.

Pentru Radu-Vodă începu Macarie tipăritura unui liturghier, precum cu cărți de slujbă se începuse tipăriturile din Cetinie; aceasta ar dovedi, că Radu doria să se urmeze la dînsul cu lucrările începute în Muntenegru. O astfel de carte se putea mîntui pe atunci numai cu greu — Coresi le lucra în nu mai puțin de trei, și chiar până la șese luni — și evlaviosul Domn nu trăi să vadă opera isprăvită. Ea se mîntui abia în toamna anului 1508, pe cînd domnia acum Mihnea, care de sigur n'ar fi poruncit călugărului să se pregătească pentru o astfel de lucrare. Teascul de mînă al lui Macarie trebuie să fi stat, saū la mănăstirea Dealu, lângă Țirgoviște, pe care o înnălțase Radu din cele mai bune materiale și după planuri deplin armonioase, saū în cealaltă nouă ctitorie, în cealaltă mănăstire tînără, Bistrița, unde s'a găsit unul din cele două singure exemplare ce se cunosc. Această rară liturghie a lui Radu-Vodă e un frumos document tipografic, și el amintește îndemnul din care a pornit, prin stema Țerii-Românești și prin coroana domnească cu trei ramuri ce figurează în frontispiciile ei¹.

tipărituri grecești făcute la Veneția pe acest timp, în Horatio F. Brown, *The venetian printing press*, Londra, 1891, la pp. 42 și 44.

¹ V. Hodoș, *l. c.*, pentru argumentele ce se pot aduce contra celor ce cred că Radu ar fi făcut un fel de comandă în străinătate, așa încît tipăritura nu s'ar fi îndeplinit la noi. Se poate admite oare că, atunci cînd unul ca Cernoievici avea ambiția ca tipograful să-î lucreze supt ochi, Radu să se fi învoit la un lucru în depărtare? Și apoi cum s'ar putea crede că pe atunci încă

Mihnea nu mai ceru nimic lui Macarie, între altele și pentru că el era aplecat către «eresul hulei Duhului Sfânt» său către dogma catolică și era un mare dușman al călugărimii; nu trebuie să se uite nici aceia că el a bătut cu tunurile, ca pe o tabără de răscoală, frumoasa mănăstire a Bistriței¹. Dar Domnia cruntului Voevod ținu puțin și, când Vlad cel tânăr, fratele lui Radu și prietenul Craioveștilor, ajunse în Domnie, Macarie, care poate să fi pribegit și el cîtva timp, urmează cu tiparul. Ca și în șirul de publicații de la Cetinie, apare acum cea ce era mai de nevoie preotului după rugăciunile Liturghiei, cartea de cîntări, *Octoichul*. El a ieșit de supt teasc în anul 1510, în care stăpînește chiar de la început noul Domn tânăr.

4. NEAGOE-VODĂ BASARAB.

Suirea în Scaun a lui Neagoe, care se intitulă Basarab-Vodă, întrecu toate nădejtile preoților, călugărilor și cărturarilor.

Macarie tipărește întâi supt acest Domn, în chiar anul întronării lui, 1512, o Evanghelie întreagă, pe care o împodobește cu frontispicii superioare ca bogăție și meșteșug celor vechi; și lucrul fu mai răpede data aceasta; început în Mart, el se mîntuie în Iunie. De bună samă că avem astăzi exemplarul lui Neagoe chiar în acea carte tipărită, nu pe hîrtie, ci pe pergament și colorată după normele ce se observau în secolul al XV^{lea} pentru manuscrise: ea a fost găsită la Bistrița, care a dat și exemplarul pe hîrtie al Evangheliei². Din această vestită tipăritură s'a dat apoi, la 1552, o ediție nouă,

stema și coroana țeri înseamnă numai că de la Domnul ei a venit cheltuiala? În sfîrșit cum se face că din această operă, dacă ea ar fi fost făcută aiurea, să se păstreze exemplare numai la noi?

¹ Viața lui Nifon, ed. cit., pp. 65, 71; Tocilescu, în *Analele Academiei Romîne*, VIII, p. 191: inscripția de la Bistrița, din 1683, tot după Viața lui Nifon însă.

² Pentru descrierea acestei cărți și a celorlalte, v. *Bibliografia Romîna* citată.

cu foarte mici schimbări, păstrându-se într'un loc și stema străină, în Belgradul sîrbesc¹.

Se poate să mai fi urmat și alte publicații, dar din ele nu s'a păstrat nici-un exemplar. Îndată după capodopera sa din 1512, Macarie ajunse Mitropolit, căci fără îndoială el e Macarie, Mitropolitul muntean, care a supravegheat din Argeș înălțarea măiestrei mănăstiri de acolo, care a primit în August pe Patriarchul Teolept al Constantinoplei, pe patru Mitropoliți ai Răsăritului, pe tot clerul înalt al Atosului, cu starețul cel mare său Protos-ul Gavriil în frunte, și a slujit cu dinșii la sfințirea acestui lăcaș, în sfîrșit acel care a pus în legătură Biserica sa cu Biserica-cea-Mare constantinopolitană și s'a strămutat cel d'întăiu în noua Capitală a țerii, unde se ridicase o Mitropolie vrednică să-i primească². După acest triumf al său, el nu trăi însă multă vreme și, cînd, după moartea lui Neagoe, în 1521, după prinderea de Turci a copilului Teodosie, Doamna-văduvă, Sîrboanca Milița, apucă drumul de pîrbegie în Ardeal, o întovărășia alt Mitropolit, Mitrofan³.

Până la venirea unui alt pribeag sîrb, cu alte buchii, nu se mai răspîndiră în lumea răsăriteană tipărituri nouă făcute în Țara-Românească supt ochii bucuroși ai Domnilor ocrotitori pentru ortodoxia nenorocită, fără adăpost și urmărită de prigoniri.

Înnainte de a se vorbi de noua serie de tipărituri, cîteva cuvinte asupra operei de *scriitor*, de scriitor slavon a lui Neagoe-Vodă.

Neagoe era fiul lui Basarab-cel-Tînăr, cu o femeie, Neaga, despre care cred că era din neamul Craioveștilor⁴. El a fost sprijinit și încunjurat de aceștia. În tinereță se alipește pe lingă Nifon, organizatorul Bisericii muntene: pe atunci era

¹ *Ibid.*

² V. Viața lui Nifon, pp. 79, 115, 121; *Învățăturile lui Neagoe*, București, 1843, p. 173 și urm.

³ Cf. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării-Rumînești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902, p. 307, n^o CLXXX și *Studii și doc.*, III, p. LXXV, n° VIII.

⁴ V. vol. III, p. XLIV.

un simplu boierinaș¹, căci obîrșia domnească nu i se vădi decît pe la sfîrșitul Domniei lui Vlad cel Tînăr, fiind Comis al acestuia², cînd boierii îl scăpară de moarte saŭ de sluțire zicînd că este «un adevărat fecior al nostru»³. El va fi cules învățatură și de pe buzele lui Maxim, ruda de Crai , care ajunsese Mitropolit muntean. Soția sa era S rboaic . Fiii săi poartă nume s rbești saŭ bizantine, — Teodosie. Iubirea sa pentru artă era cunoscut . Luxul Curții lui trebuie să fi întrecut cu mult tot ceia ce se pomenise p n  atunci. Pentru meșteri de clădirii și giuvaiergii, el a trimis solii în sus și în jos, în țerile cu tradiție artistică : la Venețieni ca și la Sași⁴.

C rtur ria lui Neagoe-Vodă n'a rămas fără folos ; în sufletul acestui pașnic Domn, cu at ta dor de frumuseță cum nu m i avuse altul înnainte de d nsul, se deșteptă dorința de a scrie sfaturi bune pentru fiul său Teodosie, pe care-l încunjura cu at ta iubire, prevestind pare că moartea sa înnainte de a-l vedea «fecior de vr st »: «pentru că», scrie el, «de văi r m nea sărac de mine pentru păcatele mele, măcar c t de mititel, să nu te întristezi căci ai rămas de mic sărac de mine, ci să știi, fătul mie , că așa este r ndul și obiceiul lumii a-cestia». Tot de la el avem și un alt «cuv nt de învățatură» îndreptat către doi călugări noi, «slugi credincioase ale sale

¹ «Vătah de v n tori», în Viața lui Nifon, p. 69, într'un loc unde e vorba de gonirea fiului lui Mihnea-Vodă — «Și zise c tr  ei: cine au făcut voao aceasta ? Ei ziseră: Neagoe, v tahul de v n tori» — nu înseamnă vre-o dregătorie, necunoscută, într'un fel de oaste, și el necunoscut, ci trebuie să corespundă originalului: «   γγ  μενος τ ν δ ωκ  ντων».

² *Studii și doc.*, VI, p. 592.

³ Viața lui Nifon, p. 75.

⁴ Cf. [Tocilescu], *Curtea de Argeș*, publicație jubilară ; Hasde ,  n *Revista Nouă*, I, p. 121 și urm. ; Iorga, *Două documente din arhivele ragusane*, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, 1898 ; Socotelile Brașovului,  n *Quellen der Stadt Kronstadt*, I ; ale Sibiului, extrase în Hurmuzaki, XI, scrisorile lui Neagoe,  n Bogdan, *l. c.* ; *Studii și doc.*, III, p. LXXV. Mănăstirea a fost în adevăr cl uit  de un meșter din Răsărit, poate S rb, dar poate și R m n, ucenic al celor ce zidiser  mănăstirea Dealului. Sasul Vitus, «sculptor și pictor», adus în Țara-Rom nesc ,  n Ianuar 1523, c nd domnia încă în pace, între două p rbeșii, Radu de la Atumați, n'avea alt scop decât a împodobi cu sfinți—*effigiare* — biserica, acum cu totul m ntuit  ; v. *Quellen*, I, p. 505.

și dragi, carele să lepădare de lume și să deaderă vieții călugărești»¹.

Călugări noii sînt Iosaf și Varlaam, cari vor fi fost până atunci boieri de la Curte: în Iosaf s'ar putea vedea «Iosif», sfințit la 1517 ca întâiu egumen de Argeș — înaintea de această învățătură manuscriptul dă «Pisanii mănăstirii Argeșului», adică sfaturi către egumeni² —, iar în Varlaam unul dintre Mitropoliții de mai tîrziu ai Țării-Românești³: amîndoi sînt numiți așa de Neagoe după povestirea răsăriteană despre Varlaam și Ioasaf, pe care o cuprinde în sfaturile sale părintești. Li se dau numai îndrumări care se întîlnesc în orice predică plutind de-asupra lucrurilor precise.

O altă parte din compilația lui Neagoe o alcătuiesc îndemnuri creștinești ce se pot da oricui, oricînd și în orice fel de împrejurări și pentru dovedirea bunătății cărora el nu aduce întîmplări din viața sa însăși, bogată în năprasnice schimbări, ci evenimente din Biblie sau din viața lui Constantin-cel-Mare, pe care neapărat că domnescul scriitor le-a cules din literatura slavonă curentă a acelui timp.

Cu mult mai însemnate sînt cele cîteva scrisori de sfaturi către coconul domnesc Teodosie, nenorocitul «porfirogenet» al acestui Domn cu apucături împărătești. Neagoe vrea să-și învețe fiul «cum să cade Domnilor să șadă la masă și cum vor minca și vor bea», și «cum și în ce chip vor cinsti pre boieri și pre slugele lor cari vor sluji cu dreptate», cum se cinstesc icoanele, cum se iubește Dumnezeu, cu frică de dînsul, căci «stă toată lumea înaintea lui Dumnezeu ca o picătură de ploaie în strașina casei», cum se primesc solii, cum se trimet alții în schimb, cum se dau războaiele, cum

¹ Cele d'întăiu în mică parte și în *Archiva istorică*, I², p. III și urm., p. 120 și urm.; în întregime, formînd un volum de 336 de pagini în 8°, apărute în București, la 1843, sub titlul. *Învățăturile bunului și credinciosului Domn al Țării-Românești, Neagoe, Basarab, Voevod, către fiul său Teodosie Voevod*; cea din urmă, în Viața lui Nifon, ed. citată, p. 143 și urm. Pentru forma slavonă și greacă a *Cuvintelor*, v. Russo, în *Revista Romîna* a d-lui Rădulescu-Motru, III, p. 280.

² V. Viața lui Nifon, p. 119.

³ Cf. Lesviodacs, *Istoria bisericească pe scurt*, 1845, p. 398.

se iartă de Domnii vrednici răul ce li s'a făcut în tinereță și strîmtorare; cum să facă judecata cu conștiință și blîndeță, îndemnînd pe «fratele» său ce se judecă a «spune pre drept, ca să-ți putem lua seama și noi să te judecăm pre dreptate». Cuvîința la ospete, petreceri, primiri și alegerea sfetnicilor și ajutătorilor îi par două temeiuri mai puternice ale unei Domnii așezate și sigure: în legătură cu ele, filosoful bisericesc atinge mai toate cele ce pot privi pe un stăpînitor. E vrednic de luare aminte să se vadă în ce chip privește Măria Sa Basarab-Vodă o cîrmuire plăcută lui Dumnezeu, foloșitoare oamenilor și menită să lase în urmă un nume bun.

Domnul vine de sus: el face boierii, dar boierii nu-l fac pe el; o mîndră mărturisire, pentru formularea căreia Neagoe a trebuit să uite toată istoria țerii sale de la Mircea cel d'întăiu încoace, o istorie de lupte, de ucideri, de sfășieri sălbatece. Dar nu se poate opri să atingă «vorbele rele» ce se tot spun: «iată cum a fost cutare Domn, altul iată cutare cum și-au pus Domnia, și altul iată cum aū petrecut și cum aū luat cînstea lui altul, și alte multe încă mai rele decît acestea». Boierii unui Domn și slugile sale de la Curte îi sînt și siguranța și podoaba. «Să fie slugile îmbrăcate și împodobite cum veți ști mai frumos,— că aceia este lauda și cînstea Domnului.» Sfătuitoarii trebuie aleși cu îngrijire, fiindcă de la alegerea lor atîrnă atîtea: Domnul să nu se plece stăruinților și să nu ridice în treptele dregătorilor oameni fără însușiri și fără tărie de suflet, cari nu se pot recomanda decît prin aceia că aū părinți vestiți sau știu a se face plăcuți, că pot face «glume și veselie și rîsurî» și slujesc de «măscărici» la o Curte ușurată și fără înalta conștiință a datoriilor ei. Odată numiți, boierii trebuie cinstiți după cum li se cade: nici locurile lor la masa stăpînului să nu fie schimbate, pentru că aceasta poate jigni pe cei ce sînt mai simțitori și mai mîndri: «inima omului este ca sticla: deacă sticla, deaci, se sparge, cu ce o vei mai cîrpi?». Prin îngrijire, bună orînduială și trăinicie, Sfatul și Curtea să fie ca o frumoasă grădină, încunjurată de un zid tare: «Grădina mea și creășterile cele frumoase dintr'însa sînt boierii mei cei mari și cins-

tiți». Fiindcă, «într'această vreme ce am ajuns noi» — așa s'a scris de cînd lumea — credința s'a împutînat și oamenii, mai legați de pămînt decît altă dată, se cîștigă prin răsplătiri, — «omul este ca porumbul: unde află grăunțe mai multe, acolo fuge» — Domnul va lua din venitul său, pe care însă îl va strînge și-l va păstra însuși, — «văi de Domnul acela ce-și dă cîntea altuia și văi de țara aceia care o stăpînesc mulți!» — o parte mare pe care o va da boierilor, în moșii și în băni, de care nu se va mai atinge apoi. La cercetarea din fiecare an a oștilor, «căutarea oștilor voastre la anul, cum li-e obiceiul», să se facă destule daruri pentru ca ostașii să iubească pe acel care e chemat să-i călăuzească. Judecățile să se petreacă bine, și nu în căldura de după ospețe. Datoria cere, în adevăr, ca să se curățe, cu toată blîndeța care împodobește pe un cîrmuitor, «nuielele cele uscate, care nu fac rod», dar înlăturarea lor să se facă numai «cu lege și cu judecată». Iar, înainte de osîndă, să se fi făcut întâiu toate încercările de îndreptare, ca unui arbore bolnav ce poate ajunge iarăși de folos gospodarului. Orîcum, «sa nu fie adese ori păharul tău plin de sînge de om», căci «sîngele omului nu este ca sîngele vitelor sau al altor fiare, sau al păsărilor».

La mese, Domnul să fie de față, să se bucure de vorbă, de cîntec, de sunetele de «tobe, vioare, surle de veselie» și de jocurile vechi și nouă, să bea chiar, căci nu e menit pustniciei, dar nici-odată să nu cadă în urîtul păcat al beției și în cele ce vin după dînsa. Dacă i s'a întîmplat să iubească în dreapta și în stînga — cum era pe atunci datina; și Neagoe el însuși era dintre copiii domnești însemnați în ascuns —, să nu-și iubească mai mult «feciorii cari sînt din păcate», decît pe cei din căsătorie, și să se pocăiască prin dajdea lacrimilor, care sînt «aripile pocăinții». Domnul să fie strălucitor și darnic, dar cei ce-l încunjură să nu se înfățișeze umili pe lîngă bogăția lui de mătăasă, aur și pietre scumpe, căci, cum s'a văzut și mai sus: «să fie slugile îmbrăcate și împodobite cum veți ști mai frumos, că aceia este lauda și cîntea Domnului».

Dacă Teodosie va fi așa, el va fi încunjurat de oameni ce-l vor iubi până la jertfa vieții: «Cum cugetați să-și verse sîngele și să-și puie capetele pentru mine, așa-și vor vărsa sîngele și-și vor pune capetele pentru tine, și nici-odată nu vor da spatele vrăjmașilor».

Neagoe a fost milostiv și compătitor, darnic pentru cei ce aveau nevoie de domneasca lui dărnicie. Așa trebuie să fie Domnul. Tot prisosul lui va merge la săraci și la mănăstiri. Căci banii rămași în Vistierie nu sînt doar ai lui. «Iar de-ți va mai prisosi venit din venitul Domniei, acel venit să nu gîndești că este cîștigat de tine, ci iar l-ai luat de la săraci și de la ceia ce sînt supt biruința ta, care i-a dat Dumnezeu supt mîna ta » Hrăpirea e cea mai mare rușine pentru un creștin și Domn: «rău este a șădea la răspîntii și a cere? Dar mai rău este a se îmbogăți omul cu nedreptate».

Dar totuși avem a face cu un om de război care se înfioară în toată ființa lui cînd aude goarna năvalilor și încăierărilor. Între atîtea citații din Sfînta Scriptură, din Efrem Sirul, din Sf. Atanasie al Alexandriei, din Aristotele chiar — luată din vre-un cronograf —, între atîtea comparații de împrumut, iată de două ori, în două forme deosebite, o icoană de lupte, în care se simte avîntul puternic al inimii pentru ceia ce-î place mai mult: «Mîntea este steagul trupului, și, pînă stă steagul la război, tot iaste războiul acela nebiruit și nepierdut, iar, deacă cade steagul, războiul iaste biruit și nu știe unul pe altul cum piere!». Și, în altă parte: «Mîntea stă în trupul omului drept ca și cum stă steagul în mijlocul războiului și caută toată oastea la steag, și, pînă stă steagul în război, nu se chiamă acel război biruit, măcar de are și năvală grea spre sine, ci tot caută steagului și se adună împrejurul lui, iar, deacă cade steagul, deaci toate oștile se răsipesc și nu se știe unul cu altul cum fac și încătrò merg»¹.

Pornirile acestea războinice ale rasei sale de luptători fără frică și de strașnici Domni, biruitori și poruncitori, se văd

¹ Să se observe și mîndria cu care Neagoe vorbește de Domnul de la care «și alții, dintr' alte țeri, poftesc să iea învățătură și sfat de la dînsul».

din minunatul capitol, de sigur cu desăvîrşire original, în care scriitorul înţelept începe cu socoteala cuminte a solilor şi mîntuie, ca apărător al coroanei şi ţerii sale, prin strigătul de chemare la luptă pe viaţă şi pe moarte!

Deci, cînd vine un sol mare, de la un principe credincios, să-l primească încă de la hotare prin boieri de cinste, ce vor ieşi înaintea lui; el va fi adus la Curte, hrănit după cuviinţă şi ținut la o «gazdă bună», dar departe de locurile de sfat ale Domnului, două-trei zile. El va vedea pe Voevod în jilțul său, sus de-asupra scaunelor în care se razimă sfetnicii bătrîni şi cei tineri, dar nu trufaş, ci smerit, căci şi Dumnezeu e de faţă. La ospăţ, care va străluci înaintea ochilor străinului, «tocmiţi Păharnici, scoateţi pahare de argint frumoase şi siliţi să aşezaţi toate frumos, ca să se mire şi solul de acea po-doabă şi rînduială bună... Aşijderea şi masă să gătiţi frumoasă, şi să facă multe feluri de bucate, şi să aducă pe rînd unele după altele, şi băuturi să scoţi de unde' veţi avea mai bune şi mai dulci». Solul va fi poftit prin ostaşi mîndri: «voinici, oameni frumoşi şi de folos». I se vor da de toate, dar nu va fi grămădit cu paharele: «să nu-l sileşti cu vinul,—ca să-ţi vază şi el înţelepciunea», adaugă el cu fineţă.

Orî-ce ar spune solul, să nu i se ție în nume de rău, căci nu vorbeşte de la sine. Din potrivă, să fie ascultat senin: tot senin să se ceară sfatul boierilor, să li se dea timp pentru cugetarea asupra hotărîrii ce trebuie luată, să se primească părerea cea mai bună şi să se vorbească solului cu liniştea înţelepciunii creştine. «Să fie toate răspunsurile tale mai bune, şi să fie stăpînului solului ca nişte săgeţi dacă le va auzi.»

Altfel însă va fi purtarea cu solii păgîni, ai Turcilor, de ochii lacomi ai cărora trebuie să se ascundă bogăţia şi strălucirea: «să te faci înaintea lor sărac şi lipsit şi nici într'unele să nu te făleşti»:

«Iar care nu cred în Hristos, Dumnezeuul nostru, nici Prea-curatei lui Maică, aceia n'au atîta minte nici înţelepciune, «ci toată mintea şi înţelepciunea lor este mîna cea întinsă, «şi darul să li dai şi să li umpli gurile tuturor de toate.

«Numai atunci vei avea pace cu dînşii şi odihnă. Încă înaintea
«acestora nimic din avuţiile voastre să nu arătaţi, nici scule,
«nici haine, nici boierii tăi să nu se împodobească înaintea
«lor, ci să te arăţi şi să te faci înaintea lor sărac şi lipsit,
«şi nici într'unele să nu te făleşti, şi, cînd vor veni dela dînşii
«solii mari, şi vei gândi să trimiţi înaintea lor cinste, tu tri-
«mite şi le fă cinste, însă numai cu bucate şi cu băutură,
«iar altă cinste sau avuţie să nu arăţi înaintea lor, că, măcar
«de vi s'ar făgădui cît de cu prietenie şi cu dragoste, iar tot
«să nu-î crezi, nici să li arăţi avuţia ta, ci încă mai virtos
«să o ascunzi de dînşii, şi, până ai avere în minile tale, tot
«li dă, că toată înţelepciunea lor stă în dare.»

Sînt însă vremi cînd toată silinţa de a împăca, de a se
răscumpăra rămîn zădarnice. Atunci nu trebuie pribegie fri-
coasă, înfăşurată în haina umilinţii, ci războiul în numele lui
Dumnezeu :

«Deci, de vor veni asupra voastră vrăşmaşii voştri şi veţi
«vedea că sînt cu putere mai mare decît voi, iar prietnicii
«voştri vă vor îndemna să mergeţi asupra lor fără de vreme,
«sau vă vor speria ca să ieşiţi din ţara voastră, să pribegiţi,
«să nu credeţi pre acei prietenii şi îndemnători ai voştri ; cre-
«deţi că nu vă voiesc binele. Că eu am fost pribeag, şi de
«aceia vă spui că este traiul şi hrană cu nevoie pribegia.
«Pentru aceia să nu faci aşa, că mai bună este moartea cu
«cinste, decît viaţa cu amar şi cu ocară. Nu fireţi că pasărea
«aceia ce să chîmă cuc, care îşi dă ouăle de le clocesc alte
«pasări şi scot puii, ci fiţi ca şoimul şi vă păziţi cuibul
«vostru, că şoimul, fiul meu, are altă pildă, şi are inimă vitează
«şi bărbat întru sine, şi multe pasări oblađuieşte şi biruieşte,
«şi nici de una nu-î este frică, nici se teme, nici vînează în
«toată vremea.»

Domnul va chema pe boieri şi-i va îndemna să-l apere
cinstit şi credincios, *să li fie milă de capul său*, cum şi lui
îi este şi i-a fost de al lor. «Iar tu să mergi drept faţă la
faţă spre vrăjmaşii tăi, fără nici-o frică. Iar, de vor fi ei mulţi,
nimic să nu te înfricoşezi, nici să te îndoieşti, că omul viteaz
şi războinic nu se sperie de oamenii cei mulţi, ci, cum ră-

sipește un leu o cireadă de cerbi și cum omoară un lup o turmă de oi, cît de mare, așa și omul viteaz și bărbat și hrăbtor nu se înfricoșează de oameni mulți.» Rudele boierilor vor fi puse la adăpost, fiindcă, altfel, fiind prinse, fac pe boieri să trădeze, de durerea lor. Vor fi două străji și apoi «toiul cel mare» sau «tabăra»; hărțuitorii nu sînt de nevoie. Domnul nu va sta în frunte, ci la o parte, ferit de tunuri și săgeți, fiind acela de la viața căruia atîrnă toate; el va fi ascuns «între a doua sau între a treia ceată de laturea oștilor».

Învins, el nu va lăsa țara: «din țara voastră să nu ieșiți, ci să șadeți cu boierii în hotarale voastre, în niscare locuri ascunse și de taină». De aici va aștepta neapărata plecare a Turcilor, cari vor lăsa «făr de oști» pe «Domnul care-l vor fi adus ei» și care se va spulbera în vînt. Ieșind rău războiul, Domnul e dator față de urmași a primi senin și moartea, căci, «măcar de ți să va întîmpla și moartea, iar numele tău va rămînea pe urmă în cinste».

Alături de aceste pagini de înțelepciune și de avînt războinic sînt altele de duioșie, în care el vorbește despre sfîrșitul vieții sale, «ca o scînteie cînd sare pre fața apei în adîncurile cele întunecate și în valurile cele cumplite», de clipa în care va «apune soarele din ochii noștri», de peirea care, «după 40 sau 50 de ani», va cuprinde pe toți cei ce-i stau în jur.

Dar nici într'un loc glasul său nu se ridică mai tremurător de adevărată și adîncă durere, pe care abia o poate îmblinzi datoria de supunere a creștinului, decît atunci cînd el pomenește către Mitropolitul Macarie pe morții săi ce se strămută în biserica Maicei Domnului înălțată anume pentru dînșii la Argeș.

El plînge întîiu pe maică-sa Neaga, vorbind «puțin ele cuate către oasele maicii». Moartea i-a fost singuratecă și el nu-și iartă că n'a fost în acea clipă de despărțire lîngă dînsa. Cu atîta mai mult, cu cît «încă și la moartea ta îți rămase inima coprinsă de dorul și de mila mea și ochii tăi nu se săturau de vederea mea». Ea n'a hotărît nimic pentru grija sufletului ei, știind ce fîu lasă în urmă: «Fiindcă inima

mea nici-odată nu s'a putut sătura de dragostea iubitului mieu fiu, a lui Neagoe, de aceia și eu acum puiū toată nădejdea sufletului mieu și zic : «cum m'am nevoit și m'am ostenit eu pentru dînsul, așa doar să va osteni și el pentru sufletul mieu.» Aū adus-o decî, supt postavul venețian cu florî de aur, nepoșî și nepoatele : Teodosie, Petru, Ioan, Stana, Ruxanda, Anghelina.

Mama a ales dintre dînșîi și a chemat lîngă ea pe cei doi fîi mai mici și pe micuța Domniță Anghelina. Ioan și Anghelina s'aū dus mai de mult, luînd și ei un locușor supt lespezile nouă ale lăcașului de marmură ; după dînșîi a plecat Petru-Vodă¹, și la pomenirea numelui lui, sîngele țîșnește iarăși, cald, din rana proaspătă a părintelui fără mîngîiere :

«O fiul mieu Petre, iată că-ți trimit coroana, surguciul și «diademele, pentru că tu erai stîlparea mea cea înflorită, «de care pururea să umbrea și să răcoria ochiî mieî, iar acum «stîlparea mea s'aū uscat, și florile s'aū veștejit și s'aū scu-
«turat, și ochiî mieî aū rămas arși și pîrliți de jalea înfloririî
«tale. O iubitul mieu Petre ! eu gîndiam și cugetam să fîi
«Domn, și să veselești bătrînețele mele oarecînd cu tinerețele
«tale, și să fîi biruitor pămîntului, iar acum, fiul mieu, te văz
«zăcînd sub pămînt, ca un trup al fieștecăruia sărac. Într'o
«vreme îmi erai drag, iar acum te-am urît. Într'o vreme îmi
«era milă de tine, iar acum nu-mî este milă. Într'o vreme
«eraî bogat, iar acum ești sărac. Într'o vreme, fătul mieu, te
«vedeam pre pămînt, iar acum eū te văz supt pămînt. În pu-
«țineă vreme te arătași ca o floare frumoasă înaintea ochilor
«mieî, și numai decît te puseși supt pămînt. Eū poftiam să
«mă vezi tu pre mine supt pămînt, dar te văzuiū eū pe tine
«îngropat. O fătul mieu ! căci nu mă acoperi mai bine pe
«mine pămîntul decît pre tine, și mă lăsași la bătrînețele
«mele. Cînd fu vremea să se odihnească de către tine, tu
«atunci n'ai nici-o grijă de mine, ci m'ai lăsat să fie totdea-
«una inima mea arsă și aprinsă de jalea ta, și ochiî mieî să
«fie la bătrînețele mele tot plinî de lacrămî ziua și noaptea

¹ V. [Tocilescu], *Curtea de Argeș*, pp. 41-3, 47.

«O fiul mieu, măi bucuros aş fi dat traiul şi zilele mele ca
«să fii tu viu. Eu îţi gătiam haine domneşti ca să te îm-
«braci cu dînsele şi să te împodobeşti, ca să veseleşti inima
«mea, şi să usuci aceste lacrimi din ochii miei, iar acum tru-
«pul tău se dezbracă de hainele care i-am gătit, şi se îm-
«bracă în pămînt, dintru care au fost luat, după cum
«zice Dumnezeu: *din pămînt eşti şi iar în pămînt te vei în-
«toarce*, iar sufletul tău vede alte vederi şi nu ştiu, dintr'acele
«vederi ce va fi văzînd sufletul tău, milostivi-se-va Dumnezeu
«să-ţi îmbrace sufletul tău cu mila sa? Ci mă tem ca să nu
«fie sufletul tău rămas cumva nesătul de faţa lui Dumnezeu
«pentru păcatele mele. Însă după acestea toate iată că-ţi zic:
«Scoală, fătul mieu, scoală, că au venit şi oasele moaşă-ta la
«tine, ca să se odihnească şi ele lîngă tine, pentru că şi ție
«îţi este mumă ca şi mie, şi împreună cu dînsele am trimis
«şi podoabele tale, coroana şi surguciul tău la Pandocrator,
«ca să se împodobească cu dînsele, ca doar s'ar milostivi
«Domnul Dumnezeu spre noi, şi v'ar dărui cununile cele ce
«nu vor trece nici-odată. Iar diademele să se puie la veş-
«mîntul Precistei, ca să se milostivească spre noi, şi să vă aco-
«pere supt veşmîntul ei la înfricoşata judecată şi să vă dea
«viaţa cea de veci, care nu va trece nici-odată.»

Pe vremea lui Neagoe se scriau scrisori româneşti, şi avem una de la 1521 de la un boier către Judele Braşovului, care e foarte limpede şi lipsită cu totul de piedeca archaismelor. Dar, într'un timp cînd şi cărţile sfînte şi tîlcul lor şi rugăciunile se ţineau dincoace de munţi în cătuşele slavone, e cu neputinţă de admis că s'ar fi tradus româneşte o carte care privia numai pe Domni şi boierimea care-î încunajura, cum sînt aceste sfaturi ale lui Neagoe. Cum vom vedea, traducerea nu s'a făcut decît mai târziu, la sfîrşitul veacului, pentru un Domn care fusese cîştigat de curentul cărţii româneşti şi care avea şi el un «porfirogenet» de îndreptat pe cărările anevoioase şi pline de lunecuşuri ale lumii. Această traducere pare să se fi pierdut: până astăzi ea n'a ieşit la iveală. Iar textul pe care l-am adus înaintea mai sus, vine dintr'o

a doua traducere care s'a făcut numai la 1654, sau pe la această dată, în timpul lui Matei Basarab.

5 AL DOILEA ȘIR DE TIPĂRITURI SLAVONE ÎN ȚARA-ROMĂNEASCĂ.

Până la Radu Paisie, al cărui nume de la început — pe care nu l a părăsit cu totul nici-odată — era Petru, Țara-Românească a fost într'o veșnică frământare pentru impunerea și gonirea Domnilor. Cu aceasta însă sau fără aceasta, tot n'ar fi fost tipărituri: ele porniseră întâia oară din venirea întîmplătoare a unui meșter de tipar sîrb și, cînd începură iarăși, alt Sîrb, alt pribeag de peste Dunăre, e acela care pune la cale lucrul cărților de tipar ¹.

Domnia lui Radu Paisie sau Petru-Vodă se apropia de sfîrșit ², cînd Dimitrie Logofătul Liubavici, «nepotul lui Boidar [Vucovici, din Veneția]», veni la Tîrgoviște aducînd cu dînsul un capital de slove mai nouă, dar ceva mai urîte, scurte, îndesate, decît acelea de care se slujiseră tipăritorii munteni de la începutul veacului. Pe atunci era încă Mitropolit Varlaam, acela, credem, căruia Neagoe îi dăduse sfaturi la călugărirea lui: Varlaam îndemnă pe Dimitrie să-și întrebuițeze slovele. Călugărul Moise, care ar fi învățat la Macarie, luă supt îngrijirea sa publicarea unui Molitvenic slavonesc, care lipsia până atunci. Lucrul se încheie în Ianuar 1545, fiind acum Mitropolit Anania.

¹ Dr. Atanasie Mironescu — actualul episcop al Rîmnicului Atanasie — poartă în descrierea călătoriei sale la Atos, — *O călătorie în Orient*, București, 1896, p. 130, nota — de un «octoich slavon cu data de 7043 (1535), tipărit în Ungro-Vlahia», pe care l-ar fi văzut la mănăstirea Lavra. Cred că trebuie să fie la mijloc o confuzie: în 1535 a domnit la început un Vlad-Vodă, care nu era cărturar, iar pe urmă uciderea lui a stîrnit încurcături din care a ieșit numai cu greu Domnia lui Radu Paisie. V. notița mea din *Convorbiri literare* pe 1904, n° de Mart. Observ și aceea că autorul menționează printre cărțile Lavrei o evanghelie scrisă de Matei al Mirelor — cum se știe, un scriitor din întăia jumătate a veacului al XVII-lea — tot la «7043 (1535)»; *ibid.* Mai trebuie să se știe samă și de existența a încă două Octoixe: pe atunci erau destul de puține cărți de tipar, pentru ca ele să nu se repete la distanțe prea scurte.

² Pentru acest nume îndoit, v. Hurmuzaki, XI, p. 1, nota 1 și notița d-lui Ilie Nicolescu, în ziarul *Conservatorul* din Mart 1904.

Peste două luni, Radu era mazilit și dus în Egipt : Domnul cel nou fu Mircea-Vodă, zis Ciobanul. Om foarte rău și cumplit, Mircea făcu pe boierii să fugă cu grămada în Ardeal ; Mitropolitul Anania nu pare a fi luat și el această cale de mîntuire. Dimitrie Logofătul, proprietarul slovelor, rămase și el în țară, și, luîndu-și ca ucenici pe doi Romîni, doi diaci de sigur, pe Oprea și Petrea, el prinse să lucreze însuși la un Praxiu sau Apostol, care lipsia iarăși. Tiparul începu încă de la 18 August 1546, și cartea era gata peste cele șese luni obișnuite, la mijlocul lui Mart 1547. Și acum, ca și în 1545, se spune explicit că lucrul s'a făcut în «Cetatea de Scaun» a Tîrgoviștei¹.

Mircea Ciobanul nu ni se înfățișează tocmai ușor de recunoscut în această însușire de patron literar. Dacă tiparul slavon a dat cărți bisericești și supt stăpînirea lui, aceasta se datorește, cred, altui fapt. Cea d'întăiu tipăritură cu buchea cea nouă pornise de la Varlaam, cleric crescut în tradițiile lui Neagoe ; era deci un reflex depărtat al Domniei cărturărești a acestuia. A doua tipăritură începe în August 1546, și în Iunie precedent Mircea se căsătorise cu fata, de vre-o 15-16 ani, a puternicului Domn moldovean Petru Rareș² și a principesei sîrbești Elena, care era nepoată Miliței lui Neagoe. De la tînăra Doamnă va fi pornit îndemnul, și în această privință e interesant că *Molitvenicul* a fost tipărit și pentru fratele Chiajnei, tînărul Iliășco, care urmă în Domnie lui Petru în toamna anului 1546. Un număr de exemplare poartă pe ultima foaie numele acestui tinerel Domn, care oficial își zicea Ilie, căruia țara îi spunea Iliăș și care era numai pentru ai casei Iliășco ; la numele nevrîstnicului Voevod se adaugă și al mamei lui «Doamna Elena»³.

Cu această carte tipăriturile se opresc pentru treizeci de ani. Ele nu vor începe în Țara-Românească chiar — căci mai

¹ Descrierea cărților, în Bianu și Hodoș, *l. c.*

² Hurmuzaki, XI, pp. 1v-v.

³ Bianu și Hodoș, *l. c.* Nu cred să se fi tipărit, în aceleași condiții, și o Evanghelie (*ibid.*, pp. 513-4, n° 6¹) : de această carte, aflătoare la un negustor din Ragusa, mi s'a vorbit și mie cînd eram acolo.

târziu ele s'au tipărit în numele Domnilor din această țară la Brașov, cetatea de graniță — decît peste aproape un veac ¹.

6. TIPĂRITURILE ROMĂNEȘTI ȘI SLAVONE DIN ARDEAL.

La 1544 încep tipăriturile din Ardeal. Înnaintea tuturor e Catechismul de la Sibiiu, al cărui ființă, a cărui text chiar sînt astăzi afară de orice îndoială ².

Ca Germani ce erau, Sașii ardeleni se ținuseră de-o parte, dușmănește, față de marea mișcare husită; ca Germani ce erau, ei îmbrățișară cu o deosebită căldură reforma pe care

¹ După apariția *Molitvenicului* încep luptele în țară, cu pribegii, și expedițiile în Ardeal. *Triodul-Penticostar*ă, descris în Bianu-Hodoș, p. 31 și urm., pp. 516-7, nu poate fi din Țara-Românească, precum a crezut d. Hasdeu. El completează în adevăr cărțile liturgice la noi și poartă într'un frontispiciu stema Țerii-Românești așa cum o vedem și în Evanghelia de la 1512. Însă nu se pomenește nimic despre Domnul ce ar fi comandat cartea, despre Mitropolitul țerii, despre acei ce au lucrat la carte, și știm că acesta era un obicei general pe această vreme, — Domnii fălindu-se cu astfel de lucrări în tot Răsăritul. Litera e o foarte urită literă măruntică, de tot usată: ea nu corespunde decît unor tipărituri mai târzii ale lui Coreși, precum e cea din 1568, — Bianu și Hodoș, p. 54. Rîndurile sînt strîmbe, cum nu se mai văd aurea; întreg volumul lasă o impresie de nepricepere și neîngrijire. Frontispiciul cu stema munteană nu e decît o imitație proastă și stingace a celui din Evanghelia de la 1512; în altul — *l. c.*, p. 33 — se vede, într'un chip mai rudimentar, crucea împletită și coroana cu trei ramuri din alte tipărituri neagoiene. Inițialele, care sînt frumoase și neobișnuite în Răsărit, mase pătrate cu împleticiri de ramuri, spinii și frunze, nu sînt decît o *localizare* cirilică a maiusculor inițiale latine. Planșele sînt și ele foarte frumoase, dar oricine poate vedea lesne că ele copie rău, în linii nesigure și aspre, un original mai bun, care e un original apusean, cum se deslușește și din forma crucii și din literele latine — pe R însă nu l-a înțeles copistul — de pe crucea răstignirii. Cred că avem a face cu un *mixtum-compositum* tipografic, care și-a luat elementele din toate părțile; el se va fi tipărit undeva în Țurcia, și lipsa de însemnare a locului s'ar explica prin puțină dorință a tipăritorului de a i se afla sălașul. Se știe că pe la mijlocul veacului al XVI-lea s'au tipărit cîteva cărți într'o mănăstire sîrbească: v. Jireček, *Der Gross-Vezier Mehmed Sokolovic und die serbischen Patriarchen Makarij und Antonij*; extras din *Archiv fur slavische Philologie*, IX. Anul 1550 pentru tipăritură nu poate fi stabilit decît după aspectul tipografic; cartea poate fi de atunci, dar și mai tîrzie

² Textul, copiat de Grigore din Măhaciū, se află în Hasdeu, *Cuvente den bătrăni*, II, p. 99 și urm. Cf., pentru probe, Bianu și Hodoș, *l. c.*, pp. 21-3.

o predicase Martin Luther, dîndu-î în același timp și cărțile de căpetenie, Cuvîntul lui Dumnezeu în nemțește și Catechismul cel nou. Acesta din urmă fu primit pretutindenî, și la 1545 o adunare a orașelor săsești recunoscu în Confesia de la Augsburg îndreptariul credinții curate ¹.

Cărțile pentru Sași le tipăria Honterus, inițiatorul mișcării, în tipografia sa din Brașov. Supt ascultarea judeului din acest oraș, trăiau o mulțime de sate românești, dar ele erau prea apropiate de granița munteană, prea înrîurite de viața de dincoace pentru ca Reforma să găsească ascultători printre locuitorii lor: Romînii din Brașov — Șcheiani — și cei din Țara Birsei rămaseră neclintiți în credința veche, tocmai așa cum făcură peste un veac și jumătate, cînd cealaltă Romî-nime trecea, plină de nădejdi mari de îmbunătățire, la dogma catolică, la Unirea cu Roma. Între Romînii din jurul Sibiului, supuși ai Sfatului din acest oraș, propaganda reformată pătrunse mai lesne. Catechismul din 1544 se tipări decî pentru dînșii.

Știm cine a îngrijit tiparul: e un anume Filip Maler, un zugrav, care cunoștea bine pe Romînii din Țara-Românească, la cari fusese adese ori trimes în solie, ceea ce mai arată un lucru: că el știa bine românește. Am crezut altă dată că el ar fi fost și traducătorul Catechismului: astăzi sînt de altă părere ².

Socotelile sibiene pomenesc cei doi florini ce s'aũ dat lui *magister Philippus* ca supraveghetor sau chiar ca lucrător la tiparul cărțuliei; de vre-o răsplată a lui — firește mai mare — pentru tălmăcire chiar, nu se spune nimic. Pe urmă, ce limbă românească va fi vorbit Maler, ni putem închipui după scrisorile românești ale Sașilor din Bistrița ³; de la vorbit până la scris, până la o ortografie, până la o sintaxă a stilului, mai e drum, și Filip nu se consacrase așa de mult afacerilor românești, încît să fi putut ajunge un bun scriitor în limba noastră.

¹ *Sate și preoți*, p. 20.

² Cf. volumul mieũ *Sate și preoți*, p. 20 și Hurmuzaki, XI, p. 865.

³ *Doc. Bistriței*, II, pp. 73-4, n^o CCXCIX.

Însă Catechismul din 1544 e scris într'o ortografie bună și consecventă, care se deosebește de a scrisorii din 1521, în care *ă* e înfățișat numai prin *к*, dar ea samănă cu aceia în care sînt redată cuvintele românești în mijlocul documentelor slavone din Țara-Românească: *u* se scrie totdeauna cu *у*, *s* lipsește, *ж* se întîmpină deseori și cu valoare de *ă*, mai ales la sfîrșitul cuvintelor; *п* îndeplinește rolul de *în* și de *n* gutural; pe lîngă *к* pentru *ea*, se găsește însă și semnul moldovenesc *м* pentru diftongul, bine deosebit de cel d'întăiū, *ѣа*; la sfîrșitul cuvintelor nu se află vechiul *u*, ci noua însemnare a vocalei mute prin *к*. Cea d'întiū tipăritură românească se presintă deci cu un fel de a scrie simplu și sistematic.

Cuvintele sînt astfel, încît Catechismul se putea înțelege de oricine, în orice parte a Romînimii. Orînduirea lor e foarte adeseori înrîurită de acea germană, căci Catechismul a fost tradus de-a dreptul din nemțește, cum și era de așteptat. Așa găsim locuri ca acestea: «Pre cineș deade Dumnezeu evanghelia sa afară» (*herausgeben*), «Cap măi apoi» («am letzten [Kapitel]»), «că ne va pre noi asculta» = «wird uns erhören»¹.

În Catechism se cuprind neapărat Crezul, Tatăl Nostru și chiar citații din Evanghelie. Crezul e tradus din nou după originalul german al cărticelei; Tatăl Nostru însă și locul din Evanghelia lui Matei privitor la frîngerea pînei se găsesc aproape întocmai în Evanghelia veche².

Slovele Catechismului nu le cunoaștem: Cipariu e singurul care spune că ar fi văzut la Blaj un exemplar din această cărtuție în 12 și că ea ar fi avut altă înfățișare decît a cărților coresiene. E sigur, că materialul n'a fost turnat sau cumpărat anume, fiindcă atunci și alte cărți de luminare religioasă ar fi ieșit de sub teascul sibiian. Maler va fi cerut la Tîrgoviște de la Radu-Vodă, pe lîngă care a împlinit misiuni, litera ce-i trebuia pentru cele cîteva pagini ale Catechismului; deci această literă trebuie să fi fost a lui Liubavici.

Persoana traducătorului nu se va afla, probabil, nici-odată. El

¹ Cf. și Sbiera, *Mișcări culturale*, Cernăuți, 1897, pp. 99-103.

² Tipărită, cum s'a mai spus, de Coresi, peste vre-o douăzeci de ani, în 1561.

a trebuit să fie însă un Român, un Român care știa despre cărțile vechi în limba noastră și un Român care înțelegea bine nemțește: va fi fost preotul «valach» din Siliște, al cărui nume nu-l avem. Poate chiar el să-și fi oferit lucrarea gata făcută și Sfatul să se fi învoit numai la tipărirea ei prin expertul în cele românești, care era maestrul Filip: în adevăr, o tragere de inimă deosebită pentru Românii din Scaunele lor nu arătaseră încă Sașii.

Cît despre soarta broșurii, ea n'a fost strălucită. În cărțile de propagandă și de inovație ale lui Coresi, Catechismul nu se pomeneste. E adevărat că un Sas spune peste doi ani că unii din preoți au primit cartea ca bună¹, dar nimic nu întărește această aserțiune. Cît de puțin își dădea seamă popimea noastră de însemnătatea Catechismului luteran, arată popa Grigore din Măhaciū, care, transcriindu-l ca tot așa de ortodox precum ar fi o poveste bogomilică, spune despre această *Întrebare creștinească* — acesta era titlul, fără loc de tipar, nici altă însemnare, ca să se poată strecura mai ușor —: «scris-am eu carte: cîri să va întrea cu altul, să știe răspunde»²; ar fi fost adecă un fel de joc de societate cu privire la cele sfinte!

Catechismul din Sibiiu a rămas decîi isolat. Din potrivă, în Brașov s'a desfășurat o întreagă mișcare. S'a crezut prea mult timp că ea a fost literară. Astăzi, fiind samă de existența mult mai veche a traducerii Cărtilor Sfinte, această mișcare apare întâiū numai ca tipografică, — cea ce, cum se va vedea, nu-î scade însemnătatea culturală.

În 1558 Mircea Ciobanul se întoarce în Scaun, după moartea aceluî ce-l gonise, Petrașcu-cel-Bun. El veni însuflețit de patima răzbunării: din porunca lui periră fruntașii boierimii, Mitropolitul Anania și unul dintre cei doi episcopi. Cellalt și alți boieri fugiră în Ardeal, luîndu-și și oamenii de casă și ocrotiții. Cei mai mulți se opriră, după datină, la Brașov³.

¹ Bianu și Hodoș, p. 22.

² Hasdeū, *Cuvente*, II, p. 107.

³ Cf. Hodoș, în *Prinos Sturdza*, p. 238 și urm.; Hurmuzaki, XI, p. 889,

Între ei se găsia diaconul Coresi. Coresi era aiurea un nume de familie, și prin Galiția umblau negustori greci, din Chios, cu acest nume. Dar acest nume grecesc — Κορσιου — se prefăcu la noi în nume de botez: se numia cineva Coresi, cum se numia Paisie sau Anastasie sau Protasie. Un scriitor de hrisoave Coresi — grămatic, diac, piseț sau pisar, logofăt, cum își zice —, se întâmpină între 1527 și 1538 sau 1544, la care dată ființă o biserică făcută de el, apoi în 1560 apare alt Coresi diacul, care se poate urmări până pe la 1581, când moare lăsînd un fiu, Bunea. Ei nu vor fi fost rude între ei. Tot deosebit de ei pare a fi Coresi diaconul, ceia ce înseamnă, cred, pentru acel timp un călugăr în *ordines minores*.

Acest Coresi, despre viața căruia nu se știe nimic alta decît că a fost și a rămas diacon, că se pricepea la tipar, ca ucenic al ultimilor tipografi munteni, și că a avut un fiu Șerban, se găsia la Brașov în 1560. Jude era acolo Hannes Benkner cel tinăr¹: foarte dese ori în legături cu Țara-Românească, el era de aproape înrudit și cu anume persoane duhovnicești din Biserica nouă². El ținea să răspîndească printre Romîni cărțile sfinte pe limba lor, dar nu era acesta singurul sentiment care-l făcu să iea asupra-și cheltuielile unei tipăriri a vechii *Evangelii*.

Era și nădejdea de cîștig, fără îndoială, căci, abia mîntui Coresi cu Evanghelia românească, și Benkner îl puse să lucreze, în 1562, la o alta în slavonește, arătînd, de data aceasta, că a fost îndemnat «de dragostea Sfîntului Duh și de iubirea sfîntelor și dumnezeieștilor biserici». Dar Județul brașovean mai știa un lucru: prin tipărirea de cărți românești el făcea plăcere Craiului însuși, regelui unguresc Ioan-Sigismund.

În adevăr, sfătuit de unii dintre aceia ce-l încunjurau, fiul catolicului Ioan Zápolya și al Polonei Isabela, ea însăși fiica unei Italiece, trecuse la Reformă, fără a deosebi deocamdată

Studii și doc., VI, p. 597; VII. un Cores moldovean, Gaster, *Chrestomatie*, I, p. 92 (un Corisi muntean la 1641).

¹ Bogdan, *Regeste*, p. 278, n° CXI.

² *Ibid.*, p. 176, n° LXXI.

între luteranism și calvinism. În dorința lui de a cîștiga cît mai multe suflete pentru legea curată, i se aduse la cunoștință că unele sate romănești, mai ales din acel unghiū nord-ostic, care primise cu dragoste și predica husită, apoi din părțile Bălgradului, Uniedoarei și Banatului, au trecut la Reformă. Firește că trecerea aceasta n'o făceau ei cu încredințarea că-și părăsesc credința strămoșească: dacă atîtora dintre catolicii luminați li s'a putut strecura gîndul că prin Reformă nu se aduce nici-o schimbare, ci se înlătură numai o mulțime de obiceiuri rele¹, cu atît mai ușor vor fi cugetat așa popii noștri simpli, și, unde, în lucrurile bisericești, zicea popa că e bine, satul zicea după dînsul. Oamenii se credeau numai *creștini*, și domnii cei mari îi numiau, în înțelepciunea lor, luterani sau calvini. Romîni au deprins cuvintele pentru aceste idei nouă: ei au zis *calvin*, înțelegînd prin aceasta pe un Ungur rău și pe un spurcat eretic, și au zis și *lotrean* pentru cineva care era de legea Sașilor², dar nici o dată ei nu și-au dat samă că ar fi trecut la «eresurile» acestora, precum nu-și dăduseră samă nici cînd primiseră idei bogomilice sau ascultaseră de predicăția husită.

Până atunci Romîni auuseră un singur episcopat-egumenie în Ardeal, la Vad, unde Ștefan-cel-Mare poate înălțase o mănăstire în legătură cu stăpînirea sa la Ciceu³. Căpătînd și ei pămînturi în Ardeal, Domnii munteni făcură, în cea d'întăiu jumătate a veacului al XVI-lea, același lucru; așa se ridicară mănăstirea din Gioagiul-de-jos și aceia din Silvaș, a Prislopului. Cea d'întăiu are de ctitor pe Radu de la Afumați, care a stat ca pribeag în acel sat și avea nevoie de o biserică potrivită cu rangul său; pe cealaltă a clădit-o Zamfira, fata lui Moise-Vodă, ceva mai târziu. Stareții de la Gioagiū își ziceau și Vlădică: cel din vremea reginei Isabela se chema Cristofor și, fiind arătat ca un cunoscător de carte grecească, el poate să fi fost chiar Grec⁴. Contempo-

¹ Fessler-Klein, III, p. 637.

² V. *An. Ac. Rom.*, XX, p. 458: «Greci și Frânci și Lotreni».

³ *Sate și preoți*, pp. 16-7, 322.

⁴ *Sate și preoți*, pp. 17-8, 323 și urm.

ranul său în Vad era Vlădica Gheorghe, pus, ca de obicei, de Domnul de atunci al Moldovei.

Însă la 1567, «Craiul» muștră «pe păstorii de biserici românești din acest regat al nostru al Ardealului, de pretutindeni», că nu ascultă, nu hrănesc cu dajdea lor, ci batjocuresc pe Gheorghe din Sîngiordz, «episcopul și superintendentul bisericilor românești»; din această pricină, el nu poate ținea după cuviință «sinoadele anuale, pentru profesiunea unei doctrine evanghelice mai curate»¹.

«Vlădica romănesc» veni la Brașov, unde se afla, în Șchei, o rară biserică de piatră, durată cu ajutorul lui Neagoe-Vodă, — în toamna anului 1560 încă². În anul precedent, și anume printr'o hotărîre din 12 Mart, Benkner «reformase biserica Romînilor» din orașul său și pusese pe popi să cetească înaintea credincioșilor Catechismul luteran din 1544³. Bătrînul popa Toma și nepotu-său de soră, popa Dobre, trebuiră să se supuie poruncii cinstului Sfat, cu toate că Toma era un ortodox cucernic, care peste puțin trecu la Munteni și se călugări în mănăstirea Răncăciovului, cu toate că Dobre călcase de multe ori prin Țara-Românească, unde Sașii îl trimeteau ca sol și, întîmplător, ca spion⁴, și cu toate că același Dobre trimesese pe fiul său Miha, «în Țara Sîrbească, la învățătură»⁵.

Deci, pe de o parte, regele făcea pe Vlădica Gheorghe (poate același care fu numit la Vad de Ilie-Vodă Rareș, în 1550) episcop al tuturor Romînilor de supt ascultarea lui, deci din Ardeal și din «comitatele exterioare» și «superintendent», după moda calvină, al «bisericilor» trecute la Reformă, ca și al celorlalte care, de voie sau de nevoie, trebuiau să se unească și ele cu mișcarea. El îi dădea ca reședință, în

¹ *Doc. Bistriței*, II, p. XLI.

² Socotelile Brașovului, în Hurmuzaki, XI, p. 803.

³ «1559, die 12 Martii, Iohannes Benknerus, index Coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catecheseos dis-cenda illis proposuit»; *Quellen der Stadt Brassó*, IV, Brașov, 1903, p. 80.

⁴ Sterie Stinghe, *Istoriia besăreței Șcheilor Brașovului*, Brașov, 1899, pp. 2-3.

⁵ *Ibid.*

locul mănăstirii în care se închisese atîta vreme vechea lege de întunerec, marele sat Singiordz, din același Ținut al Bistriței. Iar, pe de altă parte, Brașovenii, înainte-mergătorii mișcării luterane, chemău pe Vlădica-superintendent la dinșii ca să-i ajute la «purificarea» sufletească a Șcheienilor. Mai departe, «Craiul» poruncia să nu se cetească Evanghelia decît în românește, și sinodul din 1567 al Vlădicăi Gheorghe lua hotărîrea solemnă de a se izgoni cu totul neînțeleasa limbă slavonă — latina acestei părți din Răsărit — din Biserică; dieta amenința cu scoaterea din parohie a popilor «orbî» cari vor păstra prejudecata limbii sfinte; iar Brașovenii țineau pe cheltuiala lor încă din 1565 un predicator care vorbea în românește despre lucrurile sfinte. În sfîrșit, Brașovenii puneau pe pribeagul Coresi și pe alt fugar, diacul Tudor, să tipărească vechea Evanghelie husită. Lucrarea fu începută încă de la 3 Maiu 1560; ea nu apărură decît peste aproape nouă luni, la 30 Ianuar al anului următor.

În text, cum s'a spus, nici diaconul, nici diacul nu avură nici-o parte. În ortografie, nu se schimbă nimic față de ortografia Catechismului sibiian. Iar, ca înfățișare, literele sînt mai mari, dar mai urîte decît ale tipăriturilor anterioare, ceea ce arată că ele fusese turnate anume, după vechea slovă venețiană a lui Macarie și a lui Bojidar Vucović, dar cu mai puțină măiestrie. Teascul e mai neîndestulător și liniile se strîmbă. Frontispiciul mic e o imitație foarte bine izbutită — și făcută de sigur chiar la Brașov, de vre-un săpător saș, printre cari erau cîțiva vestiți, — a frontispiciului fără stemă din Evanghelia lui Neagoe, tipărită cu cincizeci de ani aproape în urmă, dar rămasă un veșnic model de execuție tipografică, — și nu numai între Romîni

Evanghelia lui Coresi era o carte care nu putea fi îmbrățișată de-a dreptul și pretutindenî, cu toate că ea nu cuprindea nimic eretic decît forma ei românească. Și tipărirea ei la Brașov, în centrul propagandei luterane săsești, putea să dea de gîndit multora: de aceea, în epilog, «jupînul Haneș», adevă Benkner, se roagă de cetitori să nu răspingă cartea

fără a o ceti: «după aceeaia vă rugămă toți sfenți părinți, oare vlădică, oare ep[i]sc[o]pă, oare popă, în [a] căroră mînă va veni acestea cărți creștinești, cum, mainte să cetească, necetindă să nu judece, neč să săduiască».

Chiar popii din Ardeal o răspinseră, cei mai mulți dintre dinșii. Vlădica Gheorghe muri îndată, dar Craiul nu se lăsă învins, ci puse în locul lui pe un alt apărător al Legii nouă, pe Pavel «de Tordas» sau Tordași — Tordassy —, care arată să fi fost dintr'o familie de nemeși din satul Turdaș. Al doilea «episcop» ales și «superintendent» ținu și el un sobor, la Aiud, unde iarăși se luă măsura de izgonire împotriva popilor îndărătnici. Pentru 1571, Ioan Sigismund chemă el însuși pe «pastorii» romini și pe aceia cari nu voiaă să fie decît tot popă de moda veche, într'un sinod «regal» la Cluj¹. Dar încă în Mart, ultimul Zápolya se stîngea în reședința sa din Bălgrad².

Până la această dată de 1571, cînd se încheie epoca soboarelor de prefacere și Rominiă sînt lăsați în liniștea rătăcirii lor ortodoxe și superstițioase, iată cum se înfățișează activitatea tiparului pentru țerile noastre.

Evanghelia românească nu pătrunde nici dincoace de Carpați, cu toate că în Moldova domniă un Grec protestant, prieten cu socinianiă din Polonia, Ioan-Vodă Heraclidul, Despot de Paros și Samos, care se afla la Brașov în 1558 și-și tipăria acolo genealogia fantastică prin care arăta că se coboară din eroii anticității³. S'ar crede că Doamna Chiajna, văduva lui Mircea Ciobanul și epitroapa fiului ei, Petru Șchiopul, se va fi plîns de tipărirea unei cărți de rătăcire ca aceasta și va fi cerut să se dea mai bine la tipar Evanghelia cea bună și sfîntă, slavonă, de și ea apăruse odată în Țara-Românească, la 1512. Însă această Evanghelie are forme sirbești și era menită mai mult și pentru Ardeal⁴; cum se va vedea, pentru

¹ Cf. *Doc. Bistriței*, I, p. LXXII, II, p. XLII; *Sate și Preoți*, pp. 22-3.

² Fessler-Klein, III, p. 608.

³ Hurmuzaki, XI, p. 798; Legrand, *Deux vies de Jean Basilikos*, Paris, 1874, p. 59 și urm.

⁴ Gaster, I, *Chrestomatia*, p. XXIX.

Țara-Românească se dădu peste puțin altă Evangheliie slavonă, însă cu forme bulgare.

Noua Evangheliie e, ca și cea de la Belgrad, o simplă re-tipărire a Evangheliiei lui Neagoe-Vodă. Afară de unul singur, care dă vulturul muntean într'o cunună, frontispiciile reproduc stîngaciū pe acelea din model. Să se mai adauge litera mai urîtă, mai mică și numărul ceva redus al rîndurilor pe fiecare pagină. Între acest produs al lui Coresi și lucrarea din 1512 e tot atîta deosebire ca între burghesia italiană și cea săsească, sau ca între Veneția și Brașov.

Până la moartea Craiului inițiator al Reformei printre Romîni, Coresi, rămas în curînd fără ajutorul său, diacul Tudor, mai scoase de supt teascul său o singură carte slavonă. La 1568, Domnul muntean fusese schimbat: în cele d'întăiū zile ale lui Iulie ¹, Alexandru-Vodă, fiu din florī al lui Mircea Ciobanul, lua locul lui Petru Șchiopul. La 12 ale acestei luni Iulie 1568, diacul începea să așeze slovele pentru o culegere a slujbei cîtorva serbătorī, publicație al cărei folos trebuie să fi fost foarte simțit. Volumul ieși în ziua de Sf. Nicolae. El nu mai poartă numele lui Benkner, ci al Domnului muntean și al Mitropolitului Eftimie. Eftimie fusese numit de Mircea-Vodă, după uciderea, în 1558, a lui Anania ², și după răposarea celor d'întăiū urmași ai acestuia, Simion, Efrem, Mitrofan și Daniil. Poate de la Eftimie sau de la Doamna lui Alexandru, Ecaterina, o Perotă, care ținea mult la ortodoxie, să fi venit porunca de tipărire către Coresi ³.

În acest răsîmp însă, diaconul dădu la lumină o sumă de cărți romănești: el alcătui un fel de ciclu al acestora. Ciclul tipăriturilor religioase romănești se deosebește însă de cel slavon prin aceia că grija de căpetenie nu e pentru forma tradițională a rugăciunilor și a cîntărilor, ci pentru acele cărți care cuprind Cuvîntul lui Dumnezeu. Aceasta se explică,

¹ Hurmuzaki, XI, p. XIX.

² V. Hurmuzaki, XI, p. VIII, nota 5; *Studii și doc.*, V, p. 629, nota 1.

³ *Contribuțiuni la istoria Munteniei în sec. al XVI-lea*, în *Analele Academiei Romîne*, XVIII, p. 1 și urm.

de altmintrelea, pe deplin prin norma protestantă — care era și vechea normă husită — de a pune în mîna oricărui credincios cuprinsul Bibliei în limba poporului și de a lăsa la o parte cu desăvîrșire liturghiarele, molitvenicele, sbornicele, octoișele, trioadele și penticostarele, care fusese până atunci privite ca mai folositoare decît orice altă tipăritură.

Apostolul său *Praxiul* lui Coresi ni s'a păstrat numai într'o formă foarte necompletă. Din cît avem, se vede însă că diaconul muntean n'a făcut alta decît să reproducă vechiul manuscris al traducerii husite. Neavînd prefața sau postfața, ci dispunînd numai de miezul cărții, nu putem ști, cînd și în ce împrejurări s'a făcut ediția: data de 1563 care s'a propus, pare să fie, însă, cea adevărată¹.

După această tipăritură a venit editarea unui *Tîlc* al *Evangheliei*, al unei *Cazanii* sau *Evanghelii* învățătoare, pe lîngă care se adaugă și un *Molitvenic*.

Molitvenicul nu poate trezi mult interes, cu toate că prin limba sa el arată că a fost anume pregătit pentru tiparul lui Coresi. El a fost în adevăr tălmăcit atunci chiar, de un traducător slab, dar totuși de un Român, care cunoștea vechile manuscrise religioase. Originalul era unguresc, și forma d'întăiu a cărții se cunoaște încă prin cele mai neîngăduite neologisme de origine maghiară: *tăroasă, ocă* (pricină), *a otălmăszui*². Mica lucrare nu cuprinde alt ceva decît *Tatăl Nostru*, *Crezul* și unele formule și rugăciuni. Acestea din urmă au un caracter calvinesc, care bate la ochi îndată. Lămurirea stă într'aceia că diaconul nu mai slujia acum interesele religioase săsești, ci pe acelea ale Vlădicăi Gheorghe, care era calvin, ca unul ce purta titlul de *superintendent* și cărmuia prin sinoade anuale *pastori* de *biserici* românești. Gheorghe nu era un om bogat, și Benkner nu plătia pentru asemenea cărți. Bani au venit de la alt cineva, o figură nouă în istoria tipăriturilor religioase românești: «jupînulu Foro Micliușu».

Familia Forró e ardelenă; din mijlocul acestor mici ne-

¹ Bianu și Hodoș, *o. c.*, p. 51.

² Hodoș, în *Prinos Sturdza*, pp. 245-6.

meși s'a ridicat și o personalitate literară, Pavel Forró, care, trăind la Curtea Domnilor Ardealului de la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui următor, a compus versuri latinești și grecești și a publicat la Debrețin, în 1619, o Istorie a lui Alexandru-cel-Mare, după Quint-Curțiu¹. Nicolae Forró de Haporton a fost amestecat în luptele politice, și a fost odată și osîndit la moarte pentru rebeliune, fără ca însă pedeapsa să se fi îndeplinit². Ioan Forró, care se întîlnește pe lingă Sigismund Báthory ceva mai târziu³, poate să fie un fiu al lui Nicolae, care, de bună samă, nu mai era în viață la această dată.

Cei ce făceau legea înțeleasă, trebuiau să se îngrijească și de lămurirea ei cît mai deplină. Cazanii erau multe prin creștinătate și chiar prin creștinătatea răsăriteană, — între cele mai vestite fiind Cazanua lui Calist, patriarhul de Constantinopol, care scrisese în grecește, dar a cărui operă va fi trecut răpede și în slavonește. Dar o tilcuire a cuvîntului Evangheliilor nu se adause încă de la începutul cărților sfinte în șiragul scump de vechi mîrgăritare de limbă, al veacului al XV-lea. O cazanie românească ajunsese însă în minile lui Coresi, care o tipări, la 1564, probabil. Coresi mărturisește limpede că n'a făcut alta decît să răsîndească munca altuia, a unui necunoscut, dintr'o carte *găsită*. «Așa amă aflată aceste tîlcure ale ev[anghe]liilor, pre Dumineci prespre ană, scoase de în Scriptura prorocilor și ap[osto]lilor și celor sf[i]nți părinți, și, deac'amă cetitū, bine amă ispititū și socotitū, și amă aflatū că toate tîlcuescū, adeverează și întărescū cu Scriptura Sf[ă]nți, și mie tare plăcuri, și amă scrisū cu tipariul voao, fraților».

Limba din această Cazanie e vădit alta decît aceia din cele mai vechi texte românești : nu toate caracterele graiului celui d'intăiū traducător — vezi-le mai sus — se întîlnesc și în *Tilcul Evangheliilor*. Dar că e vorba de o lucrare nouă, arată multele atacuri împotriva vechii ierarhii a clerului, pe care o combăteau cu înviersunare Luteranii și Reformații. În adevăr, ce e mai inte-

¹ Szinyei, *Magyar írók*, la acest nume.

² Sbiera, *Miscări culturale*, p. 58

³ *Quellen der Stadt Brassó*, IV, p. 157.

resant ca stil în toată scrierea sînt muștrările aduse «oamenilor de beserecă, cumu sântu popii, patriarșii, vîlădicii, episcopii și totu fealiulă de preuți»¹. Coresi, care se scusă la sfîrșit pentru ele, a trebuit să le primească ca să facă plăcere acelui ce-i plătia tiparul.

Căci Forró nu putea să-și dea «florinții» pentru o lucrare în sensul legii vechi. Decî acest Tîlc al Evangheliilor care se află înaintea Molitvenicului, e o carte de propagandă calvină, foarte bogată în muștrări și în îndemnuri. E greu să se creadă că ea ar fi o lucrare cu totul originală: nu doar că nici-un preot român din Ardealul veacului al XVI-lea n'ar fi fost în stare să întrebuițeze cu oarecare știință Sfînta Scriptură, scoțînd dintr'însa lămuriri la textul evangelic și sfaturi pentru viață. Din potrivă, cetînd cîteva sfaturi din această Cazanie d'intăi și după dinsele Prefața acelei părți din Vechiul Testament (*Palia*), care a ieșit peste paisprezece ani la Orăștie, oricine va vedea lesne o mare asămănare în ceia ce privește felul de orînduire și de expunere; asămănarea se păstrează și mai departe între cuvintele și stilul *Paliei* și acela al Cazaniei. E aceeași limbă bogată în cuvinte vechi pe care scriitorul le-a luat din deprinderea cu textele veacului al XV-lea — astfel: *săblaznă*, *a săblăzni*, *haznă*², — e aceeași deplină ușurință, aceeași mare mlădiere și vădită frumuseță a formei. Se poate foarte bine ca vre unul dintre lucrătorii romîni la *Palie*, sau acela singur dintre Romîni care pare să se fi ostentat la dînsa, predicatorul din Lugoș³, să fi alcătuit această carte.

Alcătuirea aceasta trebuie să se înțeleagă însă, oricum, mult mai mult ca o tălmăcire și compilare, decît ca o operă originală. De sigur că scriitorul n'a avut înaintea sa un text

¹ Citat și în Hodoș, *Prinos Sturdza*, p. 244.

² Că diaconul tipograf și ucenicii săi nu înțelegeau adese ori ce tipăresc, se vede din aceia că ei nu pot deosebi cuvintele în anumite locuri din manuscriptul fără interstii, și le tipăresc astfel în bloc. Așa se găsesc în *Apostol* exemple ca acestea: «săcântaretu» («să cîntăretu»), «săfrumosul» («să frumosul»), «muerescüavie» (muerescü a vie), «mai nemeri[t]vremu», «esari» («e s'ari»), «sau carei făcători» («sau ca rei-făcători»), «ioissă se și ivească» («io să se», etc.), «săneari» («să ne-ari», «să ne-arü»).

³ V. mai departe.

unguresc calvin care să corespundă într-o toate textului românesc calvin, care e întâia Cazană a lui Coresi. Dacă într'un loc, vorbindu-se de zădărniciile semnelor de recunoaștere exterioară pentru acel ce este chemat a răspîndi cuvîntul dumnezeiesc, se spune că e tot una dacă el va fi «rasu în capu aū ba» — ceia ce e, firește, o aluzie la tonsura preoților catolici —, dacă pretutindenă atacurile împotriva vechii ierarhii, vechii credințe, vechilor apucături ating întâi pe Papă, dacă, undeva, «papiștași» preced pe «patriercași», sînt anumite locuri care par să privească așa de direct pe Romîni și «rătăcirile», adică datinile lor, încît ele ar arăta că aū fost scrise de la început de-a dreptul pentru dînșii.

Cartea fiind păstrată într'un singur exemplar, dau aici cîteva fragmente, dintre care unele privesc orice fel de neajunsuri ale textului religios, iar altele sînt cu acel caracter local, de care am pomenit mai sus :

«Dereptu aceia nu vā mirareți, frații miei, și acmu deacă «patriarhulū și vlădicii, egumenii, călugării, popii nu spunū «Cuvântulū lui Dumnezeuu dereptu măriia ceștii lumī, ce mai «tare ținū tocmealele oamenilor decîtū a lui Hristos ; ce noi «propoveduim că în toată vremea ei aū fostū aleaneși și vrăj. «mași dereptăției (?) ca și în zilele prorocilor și cāndū îmbla «Isus Hristos pre ceastă lume...

«Acmu încă vedeți că popii dereptu venitul lor ce lucru «facū pre noi...! Până acmu socotiți ce-ați învățatū : mai ne- «mică, că nu știți nemica ; derep ce, că n'ați înțelesū, — că «popii aū boscoroditū în besearecă¹.

«Nu ziceți ce zicu unii : aū nu știți ce-amū pomenitū ? aceia «nu vāmū lăsa până la moarte : în ce aū visū noao p[ă]rinții «noștrii și moșii și strămoșii, noi nu vāmū lăsa. Ce aimentrea «grăiaște Scriptura...

«Aceia nu credū carei se roagă sfinților morți : lu Sf[ă]ntū. «Pătru și lu Sf[ă]ntū-Pavelū sau Sf[ă]ntulū Nicolae sau Sf[i]ntei «Mariei, că numai unulū Isus Hristos iaste îmblătoriulū dereptū

¹ Cf. în *Moltvenic* : «nu boscorodiți, că va bate voī Domnulū», Hodoș, în *Prinos Sturdza*, p. 251.

«noî şi rugătoriulû : nimea altû, nici în ceri, nici pre pămîntû.
«Că sf[i]nţi morţi nu audû rugăciunea noastră.

«Aăsta nu credû carei zicû cum că poate omulû afla ispă-
«senie sufletulû şi ertăciune păcatelor preîn faptele lorû saû
«cu călugăria saû cu postulû saû cu alte lucrure, care ce-aû
«tocmitû saû aû scornitû oamenii, şi aceştia toţi nu mărturi-
«sescû dreptû pre Hristos.»

Apoi verva scriitorulû, care caută să înlocuiască prin legea unui singur Dumnezeu legea sfinţilor celor mulţi, se îndreaptă pe rînd în potriua celor «carei zicû că Sf[ă]nta Mariia iaste cale spre mîntuire», «carei mai credû pravilelorû şi ce-aû scrisû ot[e]ţii» — adecă Părinţii Bisericii — «după apostoli».

El ţine de rău pe clericii prea mult amestecaţi în afacerile lumii, prea mult legaţi de casa, masa, plata şi răsplata principilor şi cari pentru aceia nu pot fi apărătorii dreptăţii şi ai săracilor, ai «mişailor» :

«Caută pre patriarşi şi pre vlădicî şi pre Mitropoliţi şi pre episcopî şi pre călugîri şi pre popî cum ei sântû şi Domni şi sfeatnicii Domnilor, căci că tacû şi nu mărturisescû dreptû pre Hristos, ce găescû după voia oamenilor, să fie în cinste înaintea lor.»

Şi, peste multe pagini, aceiaşi înfruntare :

«Sântû mulţi episcopî, călugări, egumeni, popî, carei vādû
«destule strîmbîtiţi în viaţa lor în ce-aû pomenitû : sântû uniî
«carei grăescû ce vādû că placû Domnilor, boiarilor, că se temû
«de Voivodî, că-î va ruşina şi-î va scoate deîn cinste, căce că
«şedû la masă, — că se vorû mânia şi vorû lua de la ei epis-
«copiia aû vlădiciia.»

Astfel de înprejurări nu se vor fi întîmpinat aşa de adesea la înalţii clerici catolici, cari erau mai la adăpost de toanele stăpînitorilor, mari şi mici.

Scriitorul socoate că datoria clerului e să răspîndească în graiû înţeles cuprinsul cărţilor sfinte şi să aibă cunoştinţile ce trebuie pentru a-l lămuri :

«Ce folosu e lorû, deaca popa grăiaşte în limbă străină Ru-
«mînilor, sârbeaşte, de nu înţelegû, saû pre altă limbă ce nu vor
«înţelege ascultătorii ? ! . . . Popa să fie ştiitorii cărţilor : aşa va
«putea învăţa pre mişelamea . . .

«Greșesc și aceia carei strică mănăstirile: într-o vremea
«a fost bună, nu ca acum; că în iale a fost de dascălie
«și învățătură; de în mănăstiri a fost cărțulari mari, epis-
«copi și popi, în orașe și în sate; ce acum nu e de dascălie
«în iale, și sânt oameni leaneși, cărora e urit a săpa și
«a-și hrăni fâmeaia și casa sa, și sânt bun numai de cea-
«rerea mili în țară de la mișelame¹. . . Nu strica dreptăceaia,
«creștine, besereca, cum și acestu sutașu² n'a stricat; ce
«zidește și ține u, popă bun într'insă, să fie învățătorul
«creștinilor . . .»

Să se îndrepte deci preoții cari se pot îndrepta: ceilalți,
oricât de mulți vor fi și de înviersunați, nu pot învinge.

«Cum și acum, unde văd unii aleaneși dreptăției că lumea
«și mișelamea proastă cu mare jelanie poftaște și iubeaște a
«înțeleage și a învăța Cuvîntul lui Dumnezeu, vor să moară
«de ciudă; ce Domnul va domni iar, și dreptatea lui va veni
«la lumină; ceaia ce ne dă noua, Doamne, amin.»

Pentru credincios ca și pentru preot, temeiul tuturor lucruri-
lor se cade a fi Scriptura:

«Lăsat-au noao Sf[î]nta Scriptură: tetroev[an]gh[e]lie» —
cea tipărită de Coresi — «Praxiul» — apărut prin îngrijirea
aceluiași, cu vre-un an în urmă, — «Psaltirea lui Davidu Pro-
roc» — a cărei apariție stătea în perspectivă — ; «din acealea
«să întrebăm, că noao nu vine legea nece din Ier[u]s[a]limă,
«nici de la Roma, nici de în Țara Grecească, nece Nemțească,
«nece Rumînească; nu e de la Leșască, nici de la Moschi-
«cească, ce e lăsată și tocmită de la Isus Hristos.»

Credința singură folosește, și toate vechile cresuri n'a nici-
un preț. Pe rînd predicatorul le înșiră:

«Dară, creștine, iaste minciuni carei a învățat să pă-
zească omul mortul său după noae zile și la doaozeci de
zile și la patruzeci și la anul! Minciună e și aceia carei zicu
că pot folosi după moarte sufletelor, — că nu se schimbă lo-
cul după ceastă viață, ce iaste scornită pentru lăcomia căr-
țularilor.»

¹ Alusie la Ordinele Cerșetore din Apus?

² Din Evanghelie.

Să se lese descîntecele, farmecele și oblojelile, mormăielile babelor:

«Noi nebunii, deaca ne bolnîvim, meargem la nescare «mueri carele pre noi descîntă: deaca una nu poate folosi, noi is-
«pitim și la zeace saū la doaozecī, că nu gîndim, cu iale
«nemica nu putem folosi, cu fîrmîcătura saū cu altă drîcie,—
«numai să ne noao ajute¹, că toată descîntare nu e altă bunî-
«tate nemecă, ce numai drîcie. Sântu nești erbi bune și lea-
«[cur]e: acealea-sū bune și lăsate de... Dumnezeu; ce nu
«potu noao folosi fără ajutoriul Domnului.»

Duminecile trebuie să fie altceva decît zile de beție și de ceartă:

«Nu numai cu șederea și cu lăsarea lucrului, să ne îmbrăcăm în ceale veșminte mai bune, să ședem suptă păreți saū suptă umbre; să ne pîrim saū să ne sfădim, saū să clevetim, saū în zi de serbătoare să meargem la crăcime și să ne îmbătăm ca niște porci.»

Merită să se mai ție în samă și amintirea, ce se află în două locuri, a cuceririi de către Turcii pîgînī a Răsăritului înpovărat de păcate:

«Acum încă, haru Domnului că se ivește cuvîntul lui Dumnezeu, lucește; ce oamenii mai iubesc untunecul, rădu și-șu batū jocū de elū: mai tare cei mai mari, vlădicii și judecătorii; dreptu aceia mă tem că văm și noi peri, rău călcați de limba pîgînă, să nu văm priimi și să nu văm asculta.»

Tălmăcitorul scrie pe înțelesul oricui, și cartea lui era potrivită pentru a se răspîndi lesne. La ieșirea ei, ea va fi fost întrebuințată de acel predicator saū, cum ziceaū Romîni de atunci, «propoveduitoriū al Evangheliei lui Hristos»², care, cum știm, vorbea, la serbători și Dumineca, românește Romînilor din Șchei încă de la 1565, adecă aproape de la publicarea Cazaniei³. Mai tîrziu ceva, un astfel de predicator

¹ Ungurism sintactic.

² Bianu și Hodoș, p. 95.

³ *Doc. Bistriței*, I, p. XLIX.

lumina asupra credinții pe Romîni din Lugoș¹. Cazania ar fi fost îmbrățișată și în alte părți, dacă Reforma între Romîni s'ar fi răzimat și mai departe pe brațul puternic al Cîrmuirii. E adevărat că după moartea lui Vlădica Gheorghe «pastorii valachi» căpătară un nou călăuz, pe Pavel Tor-dași, care se va fi oprit mai mult tot în colțul nord-ostic al țerii: el vine însă și până la Brașov în 1570, după vre-un an de la numirea sa. Pavel era tot la Brașov în Septembrie, cînd Sașii trimeteau Craiului o «cărțulie», un «Büchlein» al lui². «Cărțulia» ar putea fi însăși *Psaltirea*, care ieși în acest an, la Brașov.

Coresi începuse cu cărțile sfinte, cu Cuvîntul lui Dumnezeu, și gîndul său trebuia să fie întăit acela de a le da în întregime. Se vorbește de o Psaltire românească, pe care dînsul ar fi publicat-o încă din anul 1568³: nu există nici-un exemplar din această carte, și e foarte puțin de crezut că, dacă Psaltirea românească ar fi ieșit în acest an, ar fi fost de nevoie să se dea o nouă ediție peste scurtul termen de doi ani. Căci avem astăzi un exemplar din Psaltirea lui Coresi, dată la lumină în 1570, pentru același cuvînt pentru care se tipăriseră și alte părți din Scriptură: pentru că «mai toate limbile au Cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Romîni n'avăm». Diaconul lucră tot la Brașov și această carte, începînd cu Februar și încheind la sfîrșitul lui Mai. El nu întrebuițe litera, mai mică și mai urîtă, care se întîmplinea întăiași dată în tipăritura slavonă din 1568, ci tot vechea slovă înaltă și cu liniile relativ suptiri, care caută să se apropie de caracterele așa de frumoase ale publicațiilor-model lăsate de Macarie. Pentru ca volumul să fie însă mai plin, se dădură mai puține rînduri pe pagini, numai optsprezece.

¹ Bianu și Hodoș, *l. c.*

² Socotelile Brașovului, în Hurmuzaki, XI, pp. 806-7.

³ Un glosariu pentru dînsa, făcut de G. Săulescu, care a fost și un vestit falsificator de texte, s'a tipărit în *Buciumul român* al lui Teodor Codrescu, 1875, p. 289 și urm. Lăsînd la o parte latinismele născocite de Săulescu, celălalt material lexic se află tot în Psaltirea de la 1570. Cf. I. A. Candrea, în *Revista Romînă*, n^{le} de 15 Iunie și 1-15 Iulie 1901.

Ca și în Tilc, Coresi vorbește în numele său, recomandînd cartea cea nouă, pe cînd în toate tipăriturile din 1561—3, deci și în Apostol, trebuie să fi fost în rîndul întăiū numele «jupînului Haneș».

Cît despre text, el e tocmai vechiul text husit, cu modernisări neînsemnate.

Ar mai fi rămas pentru desăvîrșirea marelui operă de romînizare a cărților de biserică și de învățătura bisericească, să se dea o nouă ediție din Catechism. Știm că acela din 1544 n'a prins, și am văzut că în *Molitvenic*, unde ar fi putut s'o facă, diaconul-tipograf n'a întrebuintat de loc această veche tipăritură. Pe cînd ciudatul Domn Despot stăpînia în Moldova, unde adusese un episcop socinian — deci tot, oarecum, reformat — din Polonia și făcuse o școală de latinește, cunoscutul calvin editor de cărți slavone de propagandă, baronul Ungnad, care-și avea teascul la Urach, trimese pe un Neamț din Fünfkirchen sau Pécs, ca să ofere Măriei Sale Voevodul luteran slovele de nevoie ca să se dea un catechism. Dar Despot, care juca adesea numai roluri, răspunse la această bunăvoință, expediînd fără zăbavă la Constantinopol, în cele d'întăiū zile ale anului 1563, pe bietul om, care se aștepta de sigur la orice alta decît la acest tragic fel de a fi primit¹. Dar fapta lui Despot își găsia îndreptățirea în apucăturile neobișnuite ale lui Wolfgang, care se înfățișa ca un mare Trimes împărătesc, intra la Curte ca la dînsul acasă, își pusese în minte să însoare pe Domn cu o principesă din Apus, și, mai ales, se găsi că are la el o cifră de înțelegere ascunsă cu Cancelariul din Ardeal, care era pe atunci o țară dușmană lui Despot. Astfel, Trimesul lui Ungnad luă drumul de robie al Constantinopolei, iar stăpînitorul moldovean, care asigura că, dacă ar voi să tipărească, poate găsi lesne «negustori și librari» pentru aceasta, nu dădu supușilor săi Catechismul cel nou al legii îndreptate.

¹ Hurmuzaki, II¹, pp. 445-7, 451-2, 453-4, 459-60, Hurmuzaki XI, p. 876 ; Picot, *Coup d'œil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895, p. 24, nota 3.

Moartea lui Ioan-Sigismund aruncă Biserică românească din Ardeal în dihonie și umilință. Ștefan Báthory n'avea grija îndreptării legii până și printre Romîniî oropsiți. El nu stătea la îndoială să facă episcop pe orî cine-î era înfățișat de vre-un om cu trecere. Popa Eftimie, care fusese egumen în Moldova, la Neamț, unde scrisese laudele Domnilor, înainte de a-î trăda și de a se da de partea Domnișorilor, pribeagul Eftimie merse la Ipek, marea Biserică patriarchală sîrbească, sprijinită pe atunci de Marele-Vizir Mehmed Socolovicî sau Socoli¹, se hirotonisi acolo Vlădică ardelean și la întoarcere fu recunoscut de «Craiü», de și Pavel Tordași se mai afla în viață. Îndată după aceasta, Eftimie ducîndu-se din Scaun — el s'a întors, cum se va vedea, în Moldova —, Báthory numește pe un Cristofor, pe care-l cred deosebit de acela ce fusese cu vre-o douăzeci de ani în urmă episcop-egumen la Gioagiü². Lui Eftimie i se mai vorbise, după obiceiul cel nou, de datoria ce are de a lucra la întemeierea Reformei între Romîni; Cristofor fu slobod să cîrmuiască așa cum înțelegea el³.

O rudă, probabil un frate al ultimului superintendent, anume Mihail Tordași, fu cerut ca episcop, în 1577, de la dietă de popii romîni trecuți la calvinism. Cu un an mai înainte, Ștefan Báthory trecuse ca rege în Polonia, și cererea pasto-rilor de neamul nostru capătă învoirea trebuitoare: nici Mihail n'a stat prin părțile răsăritene și muntoase ale Bistriței, ci în apropierea residenței princiare. Din partea lor, Romîniî cari rămăseseră credincioși legii vechi își căpătară ca Vlădică pe un Ghenadie, care va fi stat în vre-o mănăstire — poate în cea mai bună ce era pe atunci în Ardeal, în Prislopul Silvașului⁴.

Până la 1581, teascul lui Coresi nu mai lucrează decî pentru cărți romănești. Cele mai folositoare părți ale Scripturii ieșiseră în lume, într'o slovă de tipar cam grosolană și șonțită, cu multe greșeli de tipar, ce e drept. Dar ele au adus totuși

¹ V. articolul d-lui Jireček, în *Arch. f. slav. Phil.*, IX.

² *Sate și preoști*, pp. 25-7.

³ *Ibid.*, pp. 327-9.

⁴ Bunea, *Vechile episcopii*, p. 59, și mai departe; N. Dobrescu, în *Lucea-fărul*, III, pp. 197-9.

un mare folos: gîndul că pot fi cărți românești se răspîndise acum pretutindeni, — odată cu volumele diaconului din Brașov. Cetitorii lor se deprinseră a deosebi cuvintele unele de altele și căpătără norme ortografice. Înlocuirea lui *u* întreg prin *u* la sfîrșitul cuvintelor — afară de casul cînd e precedat de două consoane sau în cuvintele monosilabice¹ —, scrierea lui *ă* la sfîrșitul cuvintelor cu *u*, întrebuițarea lui *u* pentru al doilea *ă* din același cuvînt, pentru un *ă* urmat de un *u*, pentru un *ă* în silaba din urmă, une ori, ajunseră tradiție pentru orice scrisoare, din orice parte a Romînimii. Marele merit al acestor cărți e poate acesta că, trecînd hotarele, au adunat sufletește, prin viața culturală, pe toții Romîni laolaltă. Prin ele mai mult decît prin vechile manuscrise care circulau greu și se copiau puțin, nedesăvîrșit, s'a întemeiat o viață literară comună a tuturor Romînilor. Prin ele, aceste cărțuli urîte, păstrate astăzi în puține exemplare ferfenițoase, prin găurile cărora se primblă cariul, s'a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceia ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care se vor urma: *limba literară*.

Dar Coresi nu facuse alta decît să tipărească cu schimbări de tot micî textele husite care-și pierduseră — sau poate unele-și pierdură atunci, la tipar, — rotacismele: pe *u* întreg de la sfîrșit, pe *dz* și cîteva archaisme mai puțin însemnate. Din ele rămăsese însă, ca sunete, claritatea finalelor: *e*, *ă*, care se schimbară sau se întunecară aiurea, puritatea labialelor și a consoanelor *f* și *v* înaintea de *i*, mulțimea cuvintelor latine pline de frumuseță și de expresie, mlădierea țerănească a frazei, care, dincoace, unde era atîta știință de slavonește, putea înțepeni în false forme străine. Orice nouă mișcare literară a trebuit să pornească de acum înaintea de la rezultatele mișcării literare husite din veacul al XV^{lea}. Ardealul de Nord sau Maramureșul ni dădură astfel odată cu cele d'întăiu cărți limba lor. Toscana noastră au fost acele sate de plugari și păstori din muntele de miază-noapte al largei Țeri a Romînilor.

¹ V. Densușianu, *U final*, l. c.

7 CĂRȚI SLAVONE ȘI SLAVO-ROMÎNE TIPĂRITE ÎN ARDEAL.

Deocamdată Coresi se făcu tipograful lui Alexandru-Vodă al Țerii-Românești, care avea nevoie de cărți slavone, și numai de astfel de cărți, pentru preoții săi.

Diaconul stătea pe atunci pe lângă noul Vlădică ardelean Eftimie, era, adevărat, după spusa socotelilor Brașovului: «des Wladica diaconus». Eftimie a fost numit la 3 August 1572¹: el s'a dus, cum am arătat, pentru întărire în Serbia; numirea lui era făcută pentru scopuri calvine, măcar în formă². Legăturile lui cu ierarchia românească de dincoace de munți erau totuși așa de strânse și el era privit ca un așa de sigur ortodox, încît, atunci cînd Ioan-Vodă cel Cumplit se hotărî să scoată din Scaun pe episcopul Gheorghe de Roman, «dîndu-i vină de sodomie, auzind că are avuție»³, el chemă pe Vlădică ardelean⁴ ca să-l caterisească⁵. Eftimie caterisi deci, dar nu pentru un altul, ci pentru sine, căci el rămase episcop de Roman în locul lui Gheorghe⁶. Dar nu se bucură mult de o cinste căpătată prin osînda și trimeterea la rugă a altuia, căci peste cîteva luni înfrîngerea și moartea lui Ioan-Vodă-i încheia păstoria; Petru-Vodă Șchiopul, noul Domn moldovean, puse la Roman pe Eustatie⁷. Cred că Eftimie s'a întors în Ardeal, păstorind până la moarte în Ținuturile de Nord-Est⁸.

S'ar părea că Eftimie avea de gînd să tipărească ceva pentru Biserica lui ardeleană: în toamna anului 1573 el vine la Brașov⁹,

¹ *Doc. Bistriței*, I, p. XLIII.

² V. mai sus, p. LXXXIII.

³ Ureche, pp. 224-5.

⁴ Februar 1574.

⁵ Pe Mitropolitul Moldovei, Teofan, nu-l putea întrebuița, căci el fugise — Ureche, *l. c.*; *Doc. Bistriței*, II, p. 115, n° XVII; Isaia de Rădăuți era plecat în solie, la prelaț munteni el nu voia să se adreseze, fiind dușman cu Alexandru-Vodă al Țerii-Românești.

⁶ Cf. cu întâiul Excurs din *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 209-10. Eftimie de Rădăuți e altul: el fu înlocuit înainte de aceasta, cu un Dimitrie; v. Hurmuzaki, XI, p. 589 și nota 5.

⁷ Melchisedek, *l. c.*

⁸ *Sate și preoți*, p. 39; cf. Bunea, în *Unirea din Blaj*, XIV, n° 25.

⁹ Hurmuzaki, XI, p. 810.

și în Decembrie sosește acolo și Coresi cu cei patru ucenici ai săi pentru a se apuca de lucru, dar nu stă mai mult decât cinci zile, fiind ținut de Sași cu pește sărat, mazăre și ciuperci, ca în postul Crăciunului ¹. Poate că o înțelegere se încheiase în privința tipăriturii ce era de făcut, cu Domnul muntean, căci, cu câteva luni înainte, acesta trimisese pe un «popă» «pentru tipar» ².

Acest plan trebui să fie însă întrerupt, și abia în Maiu 1574 începea Coresi, fără a mai întreba pe noul Vlădică Cristofor, întărit la 6 Iunie următor, lucrul pentru un Octoich slavon, menit să înlocuiască pe cel de la 1510 ³. Cartea trebuie să fie numai o reproducere a vechii tipărituri, de la care se va fi luat și marele frontispiciu cu stema țerii, care se află și în Evanghelia de la 1512. Dar litera e nouă: tot așa de urâtă ca și cea din Sbornicul de la 1568, ea e simțitor mai mare. Și aici ca și la acel Sbornic epilogul e scris în numele Domnului muntean, care plătise, și în al fiului la care acesta ținea așa de mult, tânărul Voevod Mihnea. Volumul al II-lea al cărții ținu prins teascu lui Coresi în anul următor, 1575.

O psaltire slavonă văzu lumina la 1577: Coresi o tipări, — firește tot la Brașov, de unde, să tot fi vrut el, și nu l-ar fi lăsat Sașii să se ducă, — în numele lui Alexandru și al lui Mihnea, adăugind și pomenirea noului Mitropolit din Țara-Românească, Serafim, căci cel vechiu, Eftimie, murise sau părăsise Scaunul la 1575-7 ⁴. Iarăși el întrebuință o literă nouă care alternează cu litera sbornicului ⁵.

Coresi se gândi însă a ciștiga mai mult, pe o altă cale, din asemenea publicații. Că lucrările lui românești nu se desfac, pentru că sînt privite în cele mai multe locuri ca eretice,

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

³ V. mai sus, p. L.

⁴ El e pomenit încă în Octoich, partea 1¹ă.

⁵ Această literă a servit și la tipărirea altei Psaltiri slavone, a cărei dată și al cărei loc de tipărire nu se pot hotărî. V. Bianu și Hodoș, p. 529, n° 181. N° 26 din *Bibliografie* e, de sigur, tipărit aiurea.

aceasta putuse s'o vadă în destul: doar de aceia lăsase «ju-pînul Haneș», care era un cucernic luteran, dar și un bun negustor, grija sufletelor românești. Cînd însă s'ar fi dat textul slavon și numai în față cu acesta, decî pe lîngă acesta, traducerea românească, dușmanii nu mai puteau zice nimic. Obiceiul gloselor se răspîndise foarte mult, și ele se însemnau și în mănăstiri, ca o îndeletnicire plăcută de om cărturar, pe marginea manuscriptelor slavone; așa avem de pe acest timp o Prăvilă de ale lui Vlastaris cu astfel de note lămuritoare¹; cuvinte ca «adurătură» «dezmirăciunea», ar arăta o obîrșie nordică, poate ardeleană-maramureșeană. Decî diaconul întrebuință în parte zățul de la publicația sa slavonă și dădu o voluminoasă Psaltire «slavo-romîină», cu înfățișarea destul de urîță: el se feri, neapărat, de a amesteca numele Domnului în această tipăritură de îndrăzneală și risc; epilogul vorbește numai în numele tipăritorului, care, om naiv cum era, socotea că trebuie să preceadă numele său smerit, «diaconu Coresi» de titulatura lui Alexandru-Vodă, de împărătescul *incipit*: «cu mila lu Dumnezeu». Altfel, el spune aceleași cuvinte ca și în Psaltirea sa numai românească, dar nu caută a vorbi de această carte pe care o va fi privit ca pierdută sau prin amintirea căreia nu voia să-și supere sprijinitorul de acum; mai mult: el se face, data aceasta, că a tradus însuși cartea din slavonește, căci lămurește «fraților săi preuți» că «li-a scris aceste Psăltiri cu otveatŭ, *de-a scos* de în Psaltirea sîrbească pre limbă rumînească, să fie de înțelegătură și grămăticilor»; dacă vor ceti, precum îi pofteste, ei vor vedea «că e cu adevăru», decî că traducerea se potrivește cu originalul slavon și nu e, cum se va fi spus de mulți, cînd ea apăruse singură, o născocitură eretică, o nadă calvină.

După un Triod slavon din 1578 — început și sfîrșit după moartea lui Alexandru, de și numele acestui Domn² se vede lîngă al fiului și urmașului său Mihnea³ — după această

¹ I. Bogdan, în *Convorbiri literare*, XXIV, p. 727 și urm.

² † 25 Iulie 1577.

³ Cf. Bîanu și Hodoș, pp. 68-9, Hurmuzaki, XI, p. XXXII.

carte de cîntări, Coresi dă la lumină un nou Evangheliar, care reproduce pe acel din 1562, cu deosebirea limbii, care ar avea o nuanță bulgărească ¹. Numele Domnului muntean lipsește: în urma lui Alexandru-Vodă soția sa Ecaterina, epitroapa lui Mihnea copilul, nu mai urmă tradițiile cărțurărești ale trecutului.

Coresi își căpătase acum un ajutor, care era vrednic să fie numit și în epilogul tipăriturilor: numele lui de Mănăilă (Emanuil) se află în Evangheliarul de la 1578-9. Sau poate el era unul dintre cei cinci ucenici, rămas credincios maiestru-lui, pe cînd un altul, diacul Lorinț, se strămutase la Bălgrad chiar, în reședința lui Cristofor Báthory: el dădu unui meșter să-î facă unele frontispicii nouă, originale și delicate, în care puse vulturul muntean și coroana brașoveană ca o recomandăție, și cu slova cea veche, mare a lui Coresi, pe care o strîngea însă în teasc mult mai rău decît dînsul ², el publică în anul 7086, decî 1577-8, apoi în 1579, un Octoich mic ³ și o Evanghelie slavonă. Lorinț, un Ungur care fusese prin țerile noastre ca scriitor latinesc și unguresc ⁴, și căpătase cu acest prilej nu numai cunoștință de limba țerii, ci și de buchile în care ea se scria, avuse grija să ceară de la principele Ardealului un privilegiu exclusiv pe timp de treizeci de ani, și el nu uită să-l pomenească la sfîrșitul Evangheliei. Lucrarea de același fel a lui Coresi păstra înfățișarea veche pentru a nu bate la ochi și pune la urmă, nu luna și ziua, ci numai anul, care putea fi și 1578 și 1579—7087 de la Facerea Lumii —, ca să împiedece orice urmărire.

S'ar crede că, în același timp, el urmă planul său de a cîștiga prin cărți în două limbi, — și ortodoxe și deschise pentru înțelegerea oricui. De sigur că pe aceiași vreme cu noul Evangheliar slavon a ieșit de supt teascuri ardelene, pe o grosolană hîrtie cenușie, fără nici-o invocăție de stă-

¹ V. mai sus, p. LXXIV, cf. Bianu și Hodoș, p. 73 și urm.

² El introduse însă și vre-o cîteva litere nouă, compuse, sau pentru a se arunca de-asupra rîndurilor.

³ No 27 din *Bibliografie* va fi fost tipărit aiunea.

⁴ Și Petru Cercel ceru în 1584 un diac pentru aceste două limbi; *Tortí-nelmi Tár*, 1892, p. 694.

pînitor, un Evangheliar slavo-romîn, din care s'a păstrat numai un trunchiū, fără început și sfîrșit.

Dar și această publicație era o carte de concurență a lui Lorinț, diacul fugar. Aceasta o dovedește limba. Pe cînd Coresi ar fi reprodus în fața textului latin vechiul său Evangheliar românesc—precum a făcut în cazul Psaltirii—, tipăritorul Evangheliarului slavo romîn a luat numai ca basă forma coresiană; el a dat-o cuiva s'o îndrepte și s'o schimbe, ceea ce s'a făcut, cu un folos foarte îndoielnic însă ¹. Cînd a venit lucrul la tipar, Lorinț a cules în limba românească așa cum o vorbea: diftongii și vocalele noastre întunecate au avut să sufere foarte mult pe urma lui: *oa* se preface în *o*, ca în *piciorile*, *porta*; în loc de *ă* se află adese ori *e*—*greind*, *reul*—sau *a* curat, ca în: *Înparația*, *pașăște*, *masură*, *cazură*; între *u* și *a* se furișează *v*: *luvară*, *dzuva*. Lorinț cată să fi stat mai mult în Moldova, căci nu sînt rare forme moldovenești, ca: *șî* pentru *și*, *mè* pentru *mea*, *cruce* pentru *crucea*, *pășăște* pentru *pășește*, *pohti* pentru *pofti* ².

8. NOUĂLE LUCRĂRI ROMĂNEȘTI TIPĂRITE ÎN ARDEAL.

De curînd Ardealul avea un Vlădică românesc nou de lege pravoslavnică, pe lîngă superintendentul din familia Tordași. Ghenadie luă obiceiul, nou și bogat în urmări, de a se sfinți în Țara-Românească; el se întorcea la Brașov ca hirotonisit al Mitropolitului Serafim la 23 Decembre 1578 ³. Începutul anului următor îl făcu în cetatea de lîngă graniță.

Aici el cunoscă pe Coresi, și-l luă cu dînsul, căci Ghenadie avea de gînd iarăși să răspîndească tipărituri printre credincioșii săi. Nu știm însă hotărît pentru ce, diaconul trebui să se strămute din Brașov, unde petrecuse douăzeci de ani încheiați din viața sa, și să meargă în orașelul Sas-Sebeș, așezat în un-

¹ Găsim cuvinte ca *ujură* = usura, pronunțat ungurește. *Voinic* = soldat, are înțelesul de «hoț». Se face confuzie de genuri. Pentru *decît* se găsește *necît*

² V. Bogdan, în *Convorbiri literare*, XXV, p. 33 și urm. Cf. Bianu și Hodoș, pp. 80-1.

³ Hurmuzaki, XI, p. 819

ghiul sud-vestic al Ardealului, în aceeași regiune cu Prislopul, unde credem că stătea Vlădica : în marele sat românesc vecin Lancrăm se adăpostea odată, cu zece ani în urmă, Pavel Tor-dași ¹. Turdașul însuși e mai încolo, spre Apus, către Orăștie ². Și principele ardelean, pe atunci Cristofor Báthory, ținu reședință pe atunci în Sas-Sebeș ³.

Supt scutul Vlădicăi, care era pe atunci bine privit de «Craiū», Coresi putu să-și înceapă din nou lucrările de tipar. Odinioară el publicase un Sbornic cu slujba serbătorilor; acum el îl întregi, dînd alte slujbe. Cartea nu e alt ceva decît simpla reproducere a unei vechi tipărituri venețiene, date de vestitul Bojidar, ceia ce nu împiedecă pe Ghenadie, care se întitulează mîndru — ca nici-unul înaintea de dînsul — : «Mitropolit al Ardealului» și pomenește pe lingă sine numai pe patriarhii Răsăritului grecesc, să vorbească de osteneala ce ar fi cheltuit cu această lucrare, fără a mai socoti necruțarea «averii dată mie de Dumnezeu»; la care laudă Coresi adaugă una, potrivită cu dînsa, pentru sine însuși. Litera samănă cu aceia din partea apărută mai de mult a culegerii, decît e mai grosolană și mai strîmb grămădită; abia sînt cîteva săpături în lemn, de aceeași frumuseță. În epilog se află un frontispiciu, ca acelea care înfățișau odinioară stema Domnilor, dar el e potrivit cu împrejurările nouă: se văd dinții de lup ai Báthoreștilor supt bereta de duce, și *Is. Hr.* ale numele lui Hristos nu se află de-o parte și de alta a crucii, ci despărțite printr'un semn oarecare, în care se pot descoperi doi B latini ⁴.

Dar lui Coresi îi era sortit să mîntuie acolo unde începuse, în cetatea Sașilor brașoveni, în adăpostul pribegilor dintre cari și el făcea parte, în vecinătatea Romînilor săi din Șchei. Acolo apare la 1581 — terminată în șese luni — «Evanghelia cu învățtură de în tuspatriu Evangh[e]liști aleasă și deîn

¹ *Doc. Bistriței*, I, p. LXXII. Pentru sat, v. Silvestru Moldovan, *Țara noastră*, Sibiu, 1894, p. 392

² Moldovan, *o. c.*, p. 395.

³ V. Hurmuzaki, XI, socotelile Brașovului.

⁴ V. Bianu și Hodoș, pp. 81-5.

multe dumnezeiești scripturi, și dată Beseariceii lui Dumnezeu, în toate Dumineci a se ceti», etc. Litera e aceeași ca și în Sbornic, dar frontispiciile, foarte frumoase și cu totul apusene, și proporțiile fac din această ultimă carte și cea mai impunătoare din lucrările lui Coresi.

Acel ce cheltuise, era acuma iarăși un nou jude brașovean, Lucas Hirschel. Dar Cazania aceasta, care s'a răspîndit în toate părțile românești ¹, nu fu datorită numai socotelilor de negustor ale «jupănului Lucaci Hrăjilă» — sau «Hîrjilă» —, ci și altor împrejurări.

Originalul Cazaniei a doua nu mai era unguresc și calvin ca al celei pentru folosul popilor ardeleni trecuți la credința nouă; el era slavon și ortodox, — poate chiar vestitul Tîlc al lui Calist. Hirschel îl ceruse de la însuși Mitropolitul muntean Serafim, și pentru întâia oară căpetenia Bisericii din Țara-Românească era întrebat pentru o tipăritură ardeleană pe limba lui. Aceasta se datorită de sigur și legăturilor dintre Serafim și Ghenadie, căruia i se zice în Prefața de aici ² «archiepiscop», poate cu un gând la Eftimie, la Mihaî Tordași, cari erau episcopi în alte părți și ascultau de Ghenadie; și în Novembre 1582 acesta se întorcea de dincoace de munți ³. Decî Mihnea-Vodă Munteanul primi cu bucurie planul unei tălmăcirii și tipăririi a Cazaniei fără eresuri. Coresi, «ce era meșteru învățat în-tr'acestă lucru», trece drept tălmăcitor. Dar și aici el nu e adevăratul lucrător literar.

Știm în adevăr ce preț au aceste afirmații ale lui Coresi: toate tipăriturile sale nu fac decît să schimbe ici și colo cite un cuvînt din texte vechi, și încă după înțeles numai, fără să alerge la originalul slavon pe care, ca diacon și editor de atîtea cărți slavone, nu rămîne nici-o îndoială că-l înțelegea. Psaltirea slavo romîni din 1577 e anunțată ca o traducere nouă, pe cînd de fapt ea nu dă în partea românească decît textul vechii Psaltiri de la 1570, și, în loc să se folosească de noul

¹ Hurmuzaki, XI, p. 656, n^o XCVI.

² Prefața e pusă după obiceiul apusean.

³ Hurmuzaki, XI, p. 824.

prilej ca să îndrepte, în loc să compare neconținut cu originalul slavon, care stătea acum în față, pagină de pagină, el s'a mulțămît a înlocui iarăși cîte un cuvînt și a năi creat apoi, fără voie, un element de deosebire, trecînd cu vederea un număr foarte mare de greșeli de tipar.

Deci nu putem crede că însuși Coresi, îngreuiat acum și de bătrîneță, a avut partea de căpetenie în tălmăcirea Cazaniei ortodoxe trimise de Mitropolitul muntean. Ca ajutori ai lui în această lucrare a tălmăcirii se pomenesc «preuții de la beseareca Șcheailorū, de la țgă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihaî». Între aceștia trebuie de căutat cărturarul care a *întors* din slavonește în românește Cazanیا, dînd contemporanilor o carte folositoare și lăsînd urmașilor un însemnat monument de limbă.

Popa Iane, de bună samă un Grec, era protopop în Șchei: popa Voicul îl «adusese», de unde putea să fie mai lesne adus, din Țara-Românească¹. Însemnările vechi asupra bisericii Sf. Nicolae din Șchei, care au fost cuprinse într'o cronică de parohie în veacul al XVIII-lea, nu vorbesc despre vre-o învățătură deosebită a lui Iane. Din potrivă, se știe că Mihaî, «Miha», fiul popei Dobre, fusese trimis de tatăl său la Sîrbî ca să învețe carte bisericească; întors din țara lor, împodobit astfel cu faima unor cunoștinți deosebite, Miha fu întâi preot în Rîșnov, fiind cerut de «Șcheaii» de acolo; cu cheltuiala lor, el merse în Țara-Românească și fu hirotonisit acolo la 1576. La moartea lui Voicul, care era și «la cetate scriitori», care alcătuia decî pentru Sfat scrisori românești sau slavone, Iane-i luă locul în amîndouă slujbele sale, iar Miha intră în preoție la Brașov la 26 Ianuar 1578². El stătu pe lîngă biserică, unde slujise și tatăl său, vre-o treizeci de ani, ceru și căpătă danii de la Domnii din Țara-Românească și din Moldova, un Petru Cercel, un Aron-Vodă, îngriji de «ridicarea tindei bisericii de piatră», de împodo-

¹ «Ivan Popi», pomenit adese ori în Socotelile Brașovului — Hurmuzaki, XI, pp. 801, 807, etc. —, nu e popa Ioan, ci un Ivan al Popei.

² Stinghe, *Ist. besérecet Șchéilor*, pp. 3-4.

birea clădirii pe dinăuntru și de acoperirea zidurilor cu sfinți, cu cheltuiala lui Cercel, primi pe Mihaï Viteazul la întrarea lui Ardeal și merse în solie la urmașul lui, Radu Șerban, și muri la 25 Iulie 1605, «mai nainte de răsăritul soarelui», lăsînd doi fii, Constantin și Vasile, cari aũ fost și ei pe rînd protopopi în Șcheii Brașovului¹.

Cărturarul era deci popa Mihaï, fiul lui Dobre. Lui i se datorește prin urmare — afară de mici îndreptări sau sfaturi ale celorlalți doi — traducerea Cazaniei din 1581. Aceasta o dovedește și limba, care e o frumoasă limbă cu un caracter românesc general, așa cum se putea aștepta de la un Brașovean de baștină, care avuse atîtea legături cu Țara-Românească și trăise viața lui întreagă în preajma pribegilor, care în sfîrșit se putuse pătrunde prin cărțile românești tipărite în ultimii ani de vechea limbă energică a traducerilor husite. Ardelenismele nu lipsesc — *florinčor*, *ciudese*, *alcămure* —, archaismele se întîmpină adesea — cîte un *e*, în partea din urmă, pentru: «iară», pãrtenirea perfectului simplu față de cel compus, care cîștiga tot mai multă întrebuințare —, dar întipăririle pe care o lasă cetirea e a unui stil simplu, destul de mlădios, liber și nou. Cîteva rînduri pot sluji drept dovadă:

«Iată amù acela de patruzeci de zile postù, previre că
«se deșchide noao fraților, iată amù că cătră ușa postului
«ajunsemù și nevoința sufletească înnaînte zace; acmù
«(amu) spăseniia noastră apropie-se, nu ca cãndu ne sãturamù
«și ne îndulciamù și prea-mă.Țcamù, iară, deaca se apropie
«lumina spăseniei noastre, iară noi cu bucurie și cu inimă
«bună și veaseli să întrămù întru întăia deșchidere a țineri ei,
«că iată amù că scăpămù de cea bură rea și iute și de cearte
«și ajunsem la cea adăpostitură bună și fără voroavă, la adă-
«postù și la linù și la fără-scãrbă, și, adevărù, la spăsenie, și
«scăpămù de nuorulù nesațului și de bură și de cufundarea fără
«de măsură, scăpămù amù de turbureala lumiei și de valurile
«cealea silnicile și de vântulù cela neopritulù și greulù, și
«ne dezlegămù de dulceața trupului și de grija pãmîntului și

¹ *Ibid.*, 4-7.

«de voroave, și de întuneareculu neștiinței slobozimu-ne și
 «la limpeziia ce e de folosu sufletului ținearea ajunsem. Dereptu
 «aceaia aăastă înfrămșetată și luminată zi cu dragoste și cu
 «veselie să o priimim, și păcla și întunecatulū, vătămătoriu-lū
 «sufletelor noastre lucrulū păcatului să-lū lepădămū. Carele
 «amū sântū acealea lucrure? Curviia, necurăția, chinulū răv-
 «nirei ceaia reaoa și asupriciunea, camăta și și alalte. Și să ne
 «îmbrăcămū întru arma ceaia luminata, că, de vom vrea noi,
 «noi avem puteare a depărta și a dezbrăca lucrulū cela în-
 «tunecatulū și păcatele ca o cămașă și să ne îmbrăcămū întru
 «îmbrăcămintulū cela luminatulū și alū curăției și de sf[i]nție,
 «ce sântū armele sufletului, și ca întru zioa ceaia cinstita să
 «îmblămū, că fără de cinstei și a rușinei vina-i iaste păcatulū,
 «iară cinstea și omeniia elu o chiștigă (*sic*) lucrulū cela bunulū.
 «Să nu prea-mă,pcăriei și beției să ne bucurămū, să nu aș-
 «ternuturilor și spurcăciunilor să lucrămū și clevetelor și urî-
 «ciunii să ne topim, că de în ocărîre șide în cantecele be-
 «ției, de într'acealea întru toate necurățiile cădem; ce să ne
 «îmbrăcămū în Domnulū Isus Hristos, că cine se îmbracă în
 «Hristos, toate bunătățile are¹».

Partea lui Coresi stă într'acea că se reproduc Evan-
 gheliile după Evangheliarul lui. Ortografia coresiană rămîne
 neschimbată, precum n'o schimbase în tipăritura lui nici
 diacul Lorinț. E interesant a se aminti că Tatăl Nostru
 și Crezul, care se dau la sfîrșit, nu sînt acele din Molitve-
 nicul lui Coresi, ci sînt luate, făcîndu-se oarecare îndrep-
 tări mici, din Catechismul luteran — cea ce nu vor fi știut
 Domni și prelații ortodoxi cari primiră această carte în stă-
 pînirile și eparchiile lor. Același lucru se poate spune despre
 cele zece porunci, date și ele pe pagina ultimă a cărții.
 Originea brașoveană a publicației și patronagiul lui Hirschel
 se vădiau astfel.

Aceasta fu ultima tipăritură a lui Coresi. E drept că
 la mănăstirea Hilandar din Sfîntul Munte se păstrează o
 Evanghelie slavonă, lucrată de el și Mănăila, în cel d'întăiu

¹ Fo 47-8. Reproducere și în Gaster, *Chrestomatia*, I, pp. 29—30.

an al Domniei lui Petru Cercel, care a înfrumusețat și mărit biserica din Șchei,—la «7091» sau 1583¹. N'aș crede însă că în acest an s'a dat în adevăr o ediție nouă dintr'o carte care apăruse abia în 1579, și încă în două forme, dintre care una era și apărută printr'un privilegiu ardelean, pe treizeci de ani. De bună samă, Petru-Vodă, care avea legături strinse cu Brașovul, va fi pus să se adauge un fals epilog, cuprinzând numele său, la Evanghelia slavonă coresiană din 1579. La 1583, Coresi nu mai era în viață, căci încă din 1582, cum vom vedea, fiul său lucrează deosebi la Orăștie; Mănăilă nu mai apare nici în Cazania de la Brașov, în 1581².

După îndemnul lui Mihnea-Vodă al Țerii-Românești, care n'a pus el însuși să se tipărească nimic alta, sau după îndemnul, destul de puternic, al exemplului părintesc și al intereselor sale, Șerban fiul lui Coresi a lucrat în Brașov și o carte slavonă, acel Liturghierul din 1588 pe care și Cipariu îl văzuse³. Numele lui și al tovarășului său Marien diacul—Marien, Șerban, Mănăilă, Lorentz, fac patru din cei cinci ucenici pe cari pomeneste maiestru — sînt legate însă și de altă lucrare: *Palia* din Orăștia. Cu această carte, apărută în Iulie 1582, se mîntuie era, așa de roditoare și plină de binefaceri culturale, a tipăriturilor ardeleni pentru Romîni.

Palia, cuprinzînd cele d'întăi cărți ale lui Moise: Facerea și Exodul, sau, cum spun traducătorii, cu cuvintele slavone: Bitia și Ishodul, apăru, într'un tipar nu tocmai strălucit, care samănă cu al Psaltirii slavo-române din 1577: literele sînt

¹ Petru Cercel începu Domnia sa în Septembrie; *Contribuțiuni la istoria Munteniei*, în *An. Ac. Rom.*, XVIII, p. 40.

² V. Bianu și Hodoș, p. 99, n° 31. Nu-mi pot explica decît prin vre-o ediție specială sau *de probă* paginile, deosebite de ale altora, ale unei Evanghelii slavone brașovene din veacul al XVI-lea, semnalate în Bianu-Hodoș, p. 529, n° 34. Dar mai probabil e că avem a face cu o publicație străină care imită pe cele românești și întrebunțează hîrtia ieftină a fabricii de la Brașov. Trebuie să se ție în samă și caracterul foarte urît al slovei. — Pentru Coresi, v. pe lingă bibliografia citată aici și în *Sate și preoți*, N. Sulică, *Un capitol din activitatea diaconului Coresi*, Brașov, 1902.

³ *Analecte*, p. XVIII. Cf. Bianu și Hodoș, pp. 99-100. Popa Miha lucră de fapt la această carte.

coresiene și frontispiciul cu armele báthorești e acela pe care-l întrebuințase Coresi în cel din urmă dintre volumele Sbornicului său slavon.

Locul de apariție e Orăștia, mic oraș din partea sud-vestică a Ardealului, unde în veacul al XVI-lea Romîni jucașeră un rol mai mare decît aiurea, — vestitul Nicolaus Olahus, umanistul și episcopul de Erlau, fiind un Romîn din Orăștia, unde-și vor fi adus aminte de aceasta¹. Cheltuiala o purtă, un magnat ardelean, care se luă după urmele lui Forró, fără să aducă prin dărnicia sa foloase așa de mari credinții sale calvine, căci Biblia era aceeași pentru toate formele de credință creștină. Pe acest Mecenat, Francisc Geszty, tipăritorii îl numesc «domnă de steagă (*chevalier banneret*) și vestit vetează, alesu hotnogiū Ardelului și Țării Ungurești, lăcuioriū în Deva». El e foarte bine cunoscut, și a îndeplinit în viața sa misiuni importante. Cînd Sigismund Báthory, fiul și urmașul, în 1581, al lui Cristofor, începu războiul cu Turcii, Geszty avu o bucată de vreme comanda oștilor din Banat; apoi merse să ajute pe Aron-Vodă din Moldova: încetineala înnaintării creștinilor în această țară aduse scoaterea «hotnogiului» și mai târziu prinderea lui Aron-Vodă însuși; acesta peri în temniță la Vinț, iar Geszty căzu trăsmit pe cînd trecea prin Sighișoara și fu îngropat la Deva, care era orașul său², — moarte năprasnică în care mulți văzură urmările otrăvii³.

Lucrarea e înfățișată ca un fragment; traducerea întreagă ar fi cuprins și celelalte două cărți ale lui Moise: Leviticul și Numerele, apoi Cartea Regilor «și alți pr[o]roci cîtva». Dăunăzi s'a găsit lîngă Oradea un manuscript din veacul următor, care dă și această urmare⁴. Încă mai de mult, d. Hasdeu tipărise, în *Cuvente den Bătrân*⁵, o bucată din Levitic, păstrată pe două foi de pergament cu scrisoare din veacul al XVI-lea în Biblioteca din Belgrad.

¹ *Sate și preoți*, pp. 113-4.

² Hurmuzaki, XI, p. 1052, n° 1516 lorga.

³ *Acte și fragmente*, I, p. 143. Cf. lorga, *Istoria lui Mihael-Viteazul*; supt presă.

⁴ V. Mangra, *Cercetări literare-istorice*, București, Carol Göbl, 1896; pp 13-4.

⁵ I, p. 6 și urm.

Se spune că tălmăcirea s'ar fi făcut «cu mare mușcă și den limbă jidovească și grecească și sârbească pre limba românească». Că s'a întrebuințat textul biblic în mai multe limbi, va crede oricine va ținea samă de precisia și înțelesul deplin și limpede al acestei traduceri-model, care trebuie pusă mai presus decît oricare alta făcută de Romîni: pe atunci era în Ungurime o mare rîvnă pentru traducerea cărților sfinte; nu mai puțin de șapte tălmăcirî parțiale fură făcute la sfîrșitul veacului al XVI-lea, așa încît se putu da la 1591 o Biblie maghiară întreagă, care a rămas clasică¹.

Ca traducători se înșiră episcopul reformat — nu «archiepiscop», nici Mitropolit, ca Ghenadie, care trăia încă, dar de care nu se vorbește nimic în această carte — Mihail Tordași, Ștefan Herce, predicatorul din Caransebeș, Efrem Zacan, «dascalul de dascălie» din același «Șebeș», adică, firește «Căvăran-Șebeș», Moisi Peștișel predicatorul din Lugoș și Achirie protopopol Huniedoarei. Dintre aceste persoane, episcopul figură cu tot atîta drept ca și Ghenadie în Cazană de la Brașov. Venind acum la ceilalți, cunoscătorul de grecește trebuie să fi fost Achirie, cel de sîrbește dascalul Zacan; cărturarul cu știință de evreiește a putut fi cu greu un Romîn, și Herce era poate Ungur (Hercse). Ei vor fi fost întrebați numai, iar traducerea — după un text slavon — arată s'o fi făcut Peștișel, — incontestabil un Romîn. Un text latin n'a fost întrebuințat, cu toate că întîlnim în traducere cuvîntul «prima» = întăia, destul de neașteptat.

Forma lucrării e, cum am spus, foarte deslușită; pe lîngă aceasta, frasa scurtă, energică, perfect turnată; nimic dintre traduceri de până atunci nu se poate pune alături cu *Palia*. Ungurisme nu se află, nici construcții luate stîngaciū — ca în *Cazană* chiar — după slavonește. Archaismele sînt puține: *e*, pentru iară, *să*, pentru dacă, întrebuințat pretutindenî, *întăniū*, pentru *întăiū*, *săblaznă*, *a săblazni*, pentru supărare, a supăra, *sem*, pentru sîntem. Ici și colo se prinde cîte un moldovenism: *pintru*, în loc de *pentru*; *dz* își are aici locul

¹ Kont, p. 87.

pe lîngă *z* și se toarnă litera anume; scriitorul are aplecarea de a înlocui diftongul *oa* prin *o* simplu, ca în *scose*, *întorse*, etc. Traducătorul învățat, care știa de Romani și, cunoscînd și limba latină, va fi judecat însuși că ea samănă cu a noastră, zice neamului său — pentru întâia oară —: *Romîni*, nu «*Rumîni*».

Pentru a se judeca însușirile acestei traduceri, lăsăm să urmeze cîteva rînduri dintr'însa:

«[La] începutu făcu Domnedzeu ceriul și pămîntul; e pămîntul era pustiiu și îndeșertu; și întunearecū era spre adîncu și d[u]hul Domnului se purta spre apă. Și zise Domnedzeu: fie lumină, și fu lumină. Și văzu Domnedzeu c'arū fi bună lumina și despărți Domnedzeu lumina de la întunearecū și chemă lumina dzio și întunereculū noapte, și fu de întru seară și de întru demîneață zua de 'ntăniū. Și dzise Dumnedzeu: fie tărie în mijloculū apelorū, să despărță apele de la ape: și feace Domnedzeu tărie și despărți apele ce era de suptū tărie de la cealia ce era de supra tăriei, și fu așa. Și chemă Domnedzeu că tărie: ceriulū, și fu seară și demăneață zua a doa. Și zise Dumnezeu: stringă-se apele de suptū ceriū într'unū locū, să se vadză uscatulū, și fu așa. Și chemă Domnedzeu uscatulū pămîntū și strinsulū apelorū chemă mare. Și vădzu Dumnezeu că fu bine. Și zise Dumnezeu: rodească pămîntulū iarbă vearde, făcîndū sāmîntă, și pomi făcîndū rodulū său, după fealulū său, care sāmîntă fie întru sine spre pămîntū, și fu așa¹.»

În curînd flacăările unui lung războiū storcător de puteri cupîindeau Ardealul, pentru stăpînirea căruia se luptau principii din Alba-Iulia, Turcii, Domni Munteni: marele Mihaî și vrednicul său urmaș Radu Șerban, Germanii, magnații Ungariei de sus. Între alte lucruri care se nimiciră în aceste prefaceri, fu și avîntul tiparului românesc. În zădar se suiră în Scaunele episcopale din Nord și din Sud și fură întăriți în același an 1585 Spiridon și Ioan din Prislop; în zădar păstră acesta din urmă legăturile cu Țara-Românească, unde merse să se sfințească, în zădar îi clădi Mihaî Viteazul o mănăstire

¹ Reprodusă și în Gaster, *Chrestomatia*, I, pp. 33-5.

pe dealul de lângă Bălgrad, capitala principilor Ardealului, în zădar îl făcu, după cucerirea sa din 1599 a provinciei, întâi Mitropolit al Românilor din Ardeal, în zădar aduse el în Maramureș, în locul lui Spiridon calvinul, ca nou episcop de lege ortodoxă, pe Sirghie, fost egumen al Tismane¹. Aici pe multă vreme cultura nu mai putea înflori, după ce se culesese atîta roadă de carte slavonă, prin potrivirea împrejurărilor, prin acel amestec al spiritului românesc și al curenților apusene care a făcut totdeauna originalitatea culturală a Ardealului și marele lui folos, până dăunăzi, cînd înrîuririle Europei au venit pe alte căi de-a dreptul în valea Dunării.

9. DECĂDEREA CULTURII SLAVONE ÎN A DOUA JUMĂTATE A
SECOLULUI AL XVI-LEA.

Limba slavonă rămăsese în Moldova și Țara-Românească limba Bisericii, și de aceia se cereau neconținut de dincolo de munți cărți slavone pentru preoți, de aceia cărțile românești erau oropsite dincoace, de aceia publicațiile în două limbi dădeau o formă românească a Cărtilor Sfinte numai pentru plăcerea cetitorului său pentru dorința de a înțelege a preotului.

De asemenea limba slavonă rămăsese limba de Stat: din cancelaria domnească, de supt mîinile diacilor lui Vodă nu ieșiau decît documente slavone pentru danie și întărire.

Dar în cunoașterea, răspîndirea și întrebuințarea acestei limbi moarte se vedea de la o bucată de vreme o neconținută slăbire și decădere.

În Moldova, cei din urmă buni cărturari de slavonește se întîlnesc numai în cea d'întăi parte a acestei perioade. Ei sînt ucenicul lui Macarie, episcopul de Roman și cronicarul: Teofan Mitropolitul, Eftimie, despre ale cărui întîmplări a mai fost vorba mai sus —, și Isaia de Rădăuți.

Teofan e numit de Cronică țerii «ucenicul lui Macarie», și ea adaugă că el fusese «den tinerețe episcop»²; dar aici avem

¹ *Sate și proști*, p. 35 și urm., p. 193, nota 1; cf. Arch. Statului, *Tismana*, netrebnice, pach. VII, no 6; Ghenadie Enăceanu, *Din istoria bisericească a Românilor*, București, 1883, p. 144 și urm.

² Ureche, p. 221.

a face cu o traducere greșită: nu Teofan fusese «den tîne-rețe episcop», ci Macarie, al cărui ucenic se zicea el, «fusese mai de mult episcop». Teofan trecu de-a dreptul de la vre-o egumenie la înalta treaptă a Mitropoliei moldovenești. El îngrijii poate să se urmeze scrierea Cronicii¹, care e de altminterlea tot mai slabă, mai seacă. Venise după Mitropolitul Grigore, care fusese silit să plece, la 22 Septembrie 1564, pentru că făcuse greșeala de a încorona pe Ioan-Vodă Despot, usurpatorul²; la rîndul său, și acest Mitropolit făcu politică. După moartea lui Alexandru Lăpușneanu, după plecarea în Polonia a fiului acestuia, Bogdan-Vodă, Teofan văzu pe un nou Ioan-Vodă, cel Cumplit, așezîndu-se ca Domn moldovenesc: de frica lui, el fugi în Ardeal³.

Ioan alese în locul fugarului pe Anastasie, episcop de Roman încă din anul 1557 și urmaș de-a dreptul al lui Macarie, urmaș «destoinic a primire slujba păstoriei sale⁴»: Anastasie pare a fi stat la Roman numai până în 1571, cînd fu numit Gheorghe care peri ars pe vremea lui Ioan-Vodă⁵. Păstoria noului Mitropolit ținu mai mult decît Domnia lui Ioan: el nu fu scos de Petru-Vodă Șchiopul decît în 1578, după înfrîngerea lui Ioan Potcoavă⁶. Teofan fu credincios lui Petru, dar tocmai de aceea el nu putu să se împace cu urmașul acestuia, Iancu Sasul: în 1581 el pribegi împreună cu Gheorghe Movilă, episcop de Rădăuți, și cu Movileștii ceilalți, fiind poate rudă cu această familie de mare viitor. Iancu-Vodă îl scoase din Scaun, îi zise în acte «fost Mitropolit», dar nu cuteză a-l înlocui⁷, cu toate că Anastasie, care intră mai pe

¹ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, p. 542.

² Cf. Ureche, pp. 211, 221.

³ *Ibid.*, p. 225.

⁴ *Ibid.*, p. 210. El ar fi fost Putnean V. Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 194.

⁵ Pe niște icoane numele lui Anastasie ca episcop de Roman apare la 18 Februar 1570, la 1-iu Ianuar 1568; Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, p. 237. Tot așa la 12 Iulie 1558; *ibid.*, p. 238. Toate se află la Putna.

⁶ Ureche, p. 232.

⁷ Hurmuzaki, XI, p. L

urmă în înțelegere și cu Papa¹, nu doria nimic mai mult decât aceasta. În 1582, Teofan se întoarce odată cu Domnia cea nouă a lui Petru Șchiopol; el nu părăsi de acum cîrja arhipăstorească până la moarte, prin 1586-7².

Isaia de Rădăuți a început ca egumen la Slatina, și s'aუ păstrat niște cronică scrise de el într'un sbornic slavon din această mănăstire³; una din ele e o compilație proprie a vechilor anale moldovenești. După cîțva timp, el înaintă ca episcop de Rădăuți, în locul lui Dimitrie, ucis la 1565, într'o luptă pe care o dădea în Ardeal un pretendent, pe lîngă care se găsea⁴. El venise după Eftimie, care fusese de față la încoronarea lui Despot și plătise poate această greșeală cu carterisirea⁵. Vlădica Isaia va fi știut și latinește: Ioan-Vodă, care-l privia ca pe un om de încredere, îl trimise în Ardeal, în Polonia și în Rusia, de unde trebuia să aducă pe Doamna și pe fiul lui Petru, cari muriseră însă de mult⁶. Cînd se întoarse el din această ultimă solie, Domnul său nu mai era pe lume și Petru Șchiopol stăpînia Moldova. El pierdu deci episcopia, mai curînd sau mai tîrziu, și încă din 1580-1 el era, nu numai fost episcop, ci și fost el însuși, căci trecuse în schimnicie, luîndu-și și alt nume⁷. Isaia se adăposti la mănăstirea Agapia, aproape de Neamț, și se stînse abia în 1593, la 4 Ianuar⁸.

Ceîlalți ierarhi moldoveni de pe acest timp arată să fi fost niște simpli călugări fără cunoștințe sau însușiri deosebite. Până și fratele lui Ieremia și lui Simion Movilă, Vlădica Gheorghe, care trecu în 1587 de la Rădăuți la Mitropolia Moldovei, era un om foarte necărturar și grosolan, pe care Tirolesii, cari-l cunoscuseră cînd el stătu, cu fugarul Petru Șchio-

¹ *Pretendenți domnești*, în *An. Ac. Rom.*, XIX, p. 242.

² Hurmuzaki, XI, p. VIII.

³ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 544-5.

⁴ Hurmuzaki, XI, p. 72, n^o CIX.

⁵ V. Ureche, p. 212.

⁶ V. Hurmuzaki, XI, p. 809; *Pretendenți domnești*, pp. 248-9 = 56-7.

⁷ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 211.

⁸ Wickenhauser, *Radautz*, Cernăuți, 1890, p. 16.

pul, în mijlocul lor, îl judecau, cu oarecare bătărie, că e «un bivol» (*ein Piffel*) sau, cum s'ar zice la noi: «un bou»¹.

Până la înălțarea mănăstirii Sucevița, de această familie a Movileștilor, nici nu se scriu manuscrise frumoase, popii și călugării avînd acum la îndămină din bielșug ieftenele tipărituri muntene, sîrbești, rusești și ardelen. Ieremia-Vodă dăruie ctitoriei sale cîteva cărți bine scrise, dar unele erau cumpărate de pe aiurea: astfel găsim o Evanghelie a lui Neagoe-Vodă și alta a lui Alexandru Mircea². Pe două manuscrise se iscălește copistul, călugărul Prohor din Moldova³. Dar un altul, dăruit pe acest timp mănăstirii Putna, fusese copiat tot mai la Rohatyn în Polonia⁴.

Se mîntuise vremea cînd frumoase manuscrise făcute în Moldova se trimeteau de Ștefan-cel-Mare și Petru Rareș până la Atos⁵!

Scrisul documentelor suferă și el o prefacere, dar aici nu se poate vorbi de decădere. Deosebiri ce se întîmpină tot mai multe de pe la 1560-70 înainte se asemănă cu acelea ce se constată în cancelariile Apusului la trecerea din evul mediu în epoca modernă. Pergamentul începe să se întrebuințeze mai rar; forma solemnă a vechilor acte e jertfită adesea pentru o alta mai puțin frumoasă, dar mai lesne de alcătuit. Încă de la Ștefan Rareș avem hotărîri domnești însemnate scurt pe un petec de hîrtie obișnuită, pecetluită cu o pecete mică. Ele se puteau redacta așa de ușor de orîșicine, încît, poate și de aceasta, Domnii trebuiră să adauge o cheazășie de autenticitate, iscăind în josul lor⁶. Scrisoarea

¹ Hurmuzaki, XI, tabla.

² Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 255-7.

³ *Ibid.*, pp. 256, 261.

⁴ *Ibid.*, p. 234.

⁵ I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp. 5-12, 18-9.

⁶ Foarte mulți dintre vechii Domni, mai ales dintre «porfirogeneți», cari primiau o educație oarecare, vor fi știut să-și scrie numele. Întîmplător se află și iscălitura unui Domn muntean din întăia jumătate a veacului al XVI-lea (comunicație a d-lui I. Bogdan). În Moldova începe a iscăli Ioan-Vodă cel Cumplit, iar în Țara-Românească Mihnea Turcitul.

nu mai e aceeași ca în manuscripte: groasă și îndesată, cu totul dreaptă; după norme apusene, cunoscute prin mijlocirea Ardealului, dar cu mult mai mult prin a Poloniei, ea se apleacă, se desfășură în linii fine, se face lunguiată, se prinde în curînd chiar în legături, care lipsiau cu desăvîrșire vechiului sistem de a scrie. Pe vremea lui Petru Șchiopul său a Movileștilor adevărați meșteri ai nouăi caligrafii documentare se ivesc, și de la dinșii ni-au rămas în număr mai mare acte așa de elegante, încît ochiul le caută cu plăcere între celelalte hîrtii și pergamente: scrisoarea cirilică din Rusia polonă, influențată și ea de caligrafia latină, pare grosolană și stîngace pe lângă aceste minunate șerpuituri ale unor pene călăuzite de mîni iscusite. Un Cristea Mihăilescul, un Ieremia Băseanu sînt vrednici a fi pomeniți în analele artei românești, căci ei represintă, în cea ce privește meșteșugul scrisului, o fasă dintr'însa.

Cărturarii au lipsit printre Domnii din a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Alexandru Lăpușneanu dădu însă o creștere bună fiilor săi: pe atunci nu era încă departe Domnia lui Petru Rareș, tatăl Doamnei lui Alexandru-Vodă, Ruxanda, și Petru sprijinise mult cartea slavonă, aducînd și scrierea Cronicii lui Macarie de Roman. Ce va fi știut tînărul Bogdan Lăpușneanu, nu se poate afla, dar un copil din florii al bătrînului Lăpușnean, Iliaș, care n'a avut norocul să domnească, de și s'a zbuciumat destul pentru aceasta, avea destulă învățătură ca să poată copia direct și cuviincios o carte slavonă: în Biblioteca Imperială din Viena se păstrează o Psaltire pe care a scris-o el în Stiria, după anul 1590¹. Fiul Chiajnei, sora Ruxandei, Petru Șchiopul, primi și el oarecare lecții, de la vre-un preot adus pentru aceasta anume la Curtea din București: el vorbea și cetia grecește²,

¹ V. *Pretendenții domnești*, p. 52, nota 4, după notița lui I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp. 12-7.

² V. spusele lui Ieroteiū de Monembasia, Βελλιον ιστορικόν, și scrisorile grecești primite de el în exiliul său; dar poate că i le cetia și i le tălmăcia gînerile său Zotu, un Grec, sau popa grec Adam din Cipru, cari se aflau pe lângă dînsul.

scria cu litere cirilice, dar cum nu se poate mai urît și se zice că avea aplecări pentru musică, adecă, firește, pentru cîntările bisericești¹. De creșterea fiului iubit pe care-l avu la bătrîneță, Ștefan-Vodă, el se îngriji cu deosebire și tocmi pentru a-î fi învățător pe călugărul, ieromonachul Tudose Barbovski, dintr'un neam care dăduse Moldovei, pe vremea lui Petru Rareș, un Hatman²; ni s'a păstrat o lecție de cronologie a lui, însemnată pe o foaie de hîrtie și arătînd, după cronografe, cîți ani s'a strecurat între întîmplările de căpetenie ale trecutului și data de 1588, pe cînd bietul copil de patru-cinci ani trebuia să-și încarce mintea cu astfel de știință³. Nicî în diata sa testamentul său Petru-Vodă nu uită a pomeni pe «dascal», puindu-l alături cu tovarășul lui de pribegie, Mitropolitul Movilă⁴; știm și cu cît era plătit pe lună acest «preceptor»: cu însemnata sumă de trei galbeni, afară de toată întreținerea⁵. După moartea lui Petru-Vodă, el plecă luînd cu sine răsplata de 30 de galbeni și un caftan prețuit cinci galbeni⁶. El trecu prin Polonia, ca să ajungă pe urmă, cum se va vedea, Mitropolit al Moldovei⁷. Din Tirol, el fu petrecut cu calificativul, de care se împărțășia și Mitropolitul, de: «ungelerter Össel», «măgar fără învățătură»⁸.

Pe acest timp, Domni în Țara-Românească au fost mai mult Mihnea-Vodă, fiul lui Alexandru, de care a fost vorbă la tipăriturile ardelene, și Petru Cercel. Acesta din urmă, o minune a timpului și neamului său, frumos, îndrăzneț, vorbăreț, înzestrat cu un spirit poetic și cunoscător de mai multe limbi, nu înseamnă nimic pentru noi; înălțătorul său

¹ V. scrisorî românești de ale lui, în Hurmuzaki, XI; altele, în ale mele *Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihail Viteazul*, în *An. Ac. Rom.*, XX, p. 435 și urm.

² *Doc. Bistriței*, II, p. VII, nota 3.

³ Hurmuzaki, XI, p. 197, n° CCCXXV.

⁴ *Ibid.*, p. 443, n° DLXXXIII.

⁵ *Ibid.*, p. 452.

⁶ *Ibid.*, p. 496, n° DCXX.

⁷ *Ibid.*, p. 521, n° DCLII.

⁸ *Ibid.*, p. 526.

imn către Dumnezeu e scris în Apus, la Curtea Franciei, în limba ce se prețuia mai mult acolo: limba italiană¹. Mihnea, fiul unei Perote, vorbea grecește și era mai mult Grec decât orice alta, — căci și tatăl său își petrecuse mai toată viața între Levantini și Grecii din Pera: de la el, de la maică-sa Ecaterina, s'a păstrat o întreagă corespondență grecească, către o sora a Ecaterinei, Mărioara, care era călugăriță în ostrovul Murano de lângă Veneția². Nicî în această țară decî nu mai putea să se păstreze cultura slavonă, care fusese așa de puternic înrădăcinată, totuși, cu cîteva zeci de ani în urmă.

Cărturarii de «slovenie» erau aici și mai puțin decît în Moldova. Mitropolitul Serafim pare să fi fost unul dintre aceștia: l-am văzut trimetînd o Cazanie slavonă la Brașov pentru ca să fie tălmăcită și tipărită în acest oraș. Supt înaintașul său Anania se scrisese o destul de frumoasă Evanghelie, care e păstrată astăzi la Biblioteca Imperială din Viena³. Din vremea lui Serafim trebuie să fie altă Evanghelie slavonă, astăzi la Sucevița, și care dă icoane de sfinți și chipurile lui Alexandru-Vodă și ale lui Mihnea, acesta din urmă reprodus de mai multe ori⁴. Urmașul său⁵ Eftimie, pare să fi fost Grec: ales pe timpul războiului lui Mihaî Viteazul cu Turcii, el intră răpede în legătura cu Patriarchia din Constantinopol, care nu uită să amintească atunci drepturile ei, datînd, în forma cea mai nouă, de la Nifon, asupra Scaunului muntean. El ceru lui Meletie Pigas, vicariul patriarhal și cunoscutul cărturar, o Evanghelie grecească și un Nomocanon cu hotărîrile soboarelor; cea d'întăiu se și trimise, iar, pentru a

¹ *Contribuțiuni la istoria Munteniei*, în *An. Ac. Rom.*, XVIII, p. 87

² Memorul citat în *An. Ac. Rom.*

³ Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, pp. 19-21.

⁴ Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 255-6.

⁵ Serafim muri la 7098 (1589-90) (Odobescu, *Scrieri*, I, p. 430: epitaful lui la mănăstirea Snagov), încă pe vremea lui Mihnea, care nu părăsi Domnia decît în 1591. De oare ce luptele lui Mihaî cu Turcii încep abia în 1594, urmează că a fost măcar încă un Mitropolit la mijloc. Aceasta se dovedește și prin pomenirea la 17 August 1595 a Mitropolitului Mihail [al II^{lea}] (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 28). Pomenicul mai înseamnă în acest interval pe Mitropoliții Mihail I-^u și Nichifor (*Studii și doc.*, V, p. 629, nota 1).

doua, se făgădui în cel mai scurt timp o copie¹. Eftimie iscăleşte, în fruntea celorlalți marturi, pe tratatul încheiat la 1598 de Mihaî cu Împăratul²; îl găsim la 26 Iunie 1599 dînd mărturie pentru tratatul dintre Mihaî și Andrei Báthory, principele Ardealului³. El negociase și tratatul din 1595 al lui Mihaî cu cellalt Báthory, Sigismund⁴. Eftimie nu se despărți nici-odată de stăpînul său, dar după uciderea lui Mihaî el nu se împacă mult cu urmașul lui, Radu Șerban, și-și petrecu anii din urmă în pribegie și uneltiri⁵. Grec poate, urmat de un Grec neîndoielnic, Eftimie pare a deschide calea unei influențe nouă, care va fi cercetată în curînd.

Țara-Românească n'are măcar școala de caligrafie cu care se poate mîndri Moldova. Pe material mai ieftin și într'o formă mai ușoară, pisarii întrebuintează același fel de slovă ca și înaintașii lor. Inferioritatea ei în cultură se păstrează în decadență, după ce ea se vădise în strălucire.

10. ÎNCEPUTURI DE SCRIERE ROMĂNEASCĂ ÎN PRINCIPATE.

Dar în dărîmăturile vechii culturi încolțește și pe acest pămînt al Domnilor, ca și în Ardeal, cartea nouă românească. Se văd mici înnoiri și îndrăzneli, începuturi pe care le aduce întâiū numai nevoia, pipăielii stîngace în direcția drumului nou, pe care se va merge apoi în lumina deplină; încercări care nu izbutesc, dar vor fi urmate de altele învingătoare.

În ceia ce privește întâiū cărțile, e drept că tipăriturile românești ale lui Coresi s'aū găsit în Ardeal sau în părțile ungurești, iar dincoace numai la cîte o mănăstire de lîngă graniță, cum e Ciolanul, unde ele aū putut fi aduse de un călugăr venit de dincolo. Dar ele nu erau oprite cu desă-

¹ Melchisedek, în *An. Ac. Rom*, III, pp 42-3, după Malișevski, *Meletie Pîgas* (rusește).

² Hurmuzaki, III¹, pp. 287-8, n^o CCXXII: numele episcopilor de Rîmnic și Buzău lipsesc. Cf. vol XI, p. 359, n^o DLXIX. Cel d'întăiū va fi fost încă Etrem. V. *Studii și doc.*, V, p. 433, nota 1.

³ Hurmuzaki, III¹, p. 330. Iar lipsesc episcopi.

⁴ Hurmuzaki, XI, p. 205. Cf. *ibid.*, p. 50, n^o CVIII; pp. 52-3, n^o CXI.

⁵ *Studii și doc.*, IV, tabla.

vîrşire. Până şi un Domn ca Petru Şchiopul, care nu înţelegea slavoneşte şi totuşi voia să ştie şi el ce scrie în cărţile sfinte, se lăsă adus să cumpere Psaltirea—şi cea din 1570 şi cea din 1577—şi Praxiul. După moartea lui, la Bozen, în Tirol (1594), se găsiră, între atîtea şi atîtea lucruri de poadoabă răsăriteană, şi nişte cărţi, pe care archiducele Maximilian le ceru pentru dînsul ca pe nişte lucruri ciudate; între ele se înseamnă: «o carte in folio, acoperită de aclaz roşu, Psaltirea lui David, întoarsă din slavoneşte în româneşte; o carte in 4to, acoperită cu aclaz cu flori: Faptele Apostolicilor; o carte in 4°, legată în piele albastră: Psaltirea lui David»¹.

Lista cărţilor româneşti din moştenirea lui Petru-Vodă mai cuprinde însă două numere: «o carte in 4to, legată în taftă albastră: Rugăciunile Maicii Domnului, şi o carte in 4to, legată cu piele galbenă: «Chipul cum trebuie să se poarte cineva cu domniî mari»»².

Deci se vede că, pentru folosul lui Ştefan-Vodă copilul, cineva, poate chiar «dascălul» Teodosie, a primit sarcina de a prefăce pe româneşte Sfaturile lui Neagoe-Vodă către fiul său: titlul va fi fiind acela al capitolului «învăţătura lui Neagoie Voevod către iubitul său cocon şi către alţi Domni *cum şi în ce chip vor cinsti pre boieri*». Cît priveşte cealaltă carte, ea trebuie să fie iarăşi un manuscript, asemenea cu acela pe care popa Grigore din Măhaciū l-a copiat în: «Cuvânt de împlare pre la munci: Sf[ă]nta Maria vria să vadză cum se muncescu rodulū creştinescu» în Iad³.

Pe acelaşi timp se făgăduiseră literaturii româneşti lucrări care nu i s'au mai dat. Sfătuit de Postelnicul său Bartolomeiū Brutî, Petru Şchiopul cutezase a intra în legătură cu Iesuitiî cari lucrau pentru credinţa catolică, din Galiţia, unde

¹ Hurmuzaki, XI, p. 555; cf. p. 557. Într'adevăr, cea d'întăiū *Psaltire* e mai mare decît a doua.

² *Ibid.* «Gebet unser lieben Frauen» şi «Maniera, wie man mit grossen Potentaten tractieren soll».

³ Hasdeū, *Cuvente den bătrănr*, II, p. 312 şi urm.

aveau la Lemberg un colegiu ; se merse atît de departe, încît Domnul și Mitropolitul său, Gheorghe Movilă, ai căruia frați aveau cele mai mari simpatii pentru Poloni, scriseră la Roma, închinînd țara către Papa ; și unul și altul plănuiseră o călătorie la «pragul Apostolilor»¹. Dușmanii lui Vlădica Gheorghe, fostul Mitropolit Anastase și un fost episcop de Roman, nu uitară să scrie și ei apărătorului firesc al Creștinătății complicate de Turci². Doritori de Domnie, cari rătăciau așa de mult prin Europa, se îndreptau la rîndul lor către Sfîntul Părinte³.

Atunci nunciul din Polonia făcu, în 1589, planul de a da Romînilor cărți prin care s'ar introduce calendarul cel nou, care fusese abia hotărît de Papa Grigore al XIII-lea : «Ar fi bine și aceia, să se tipărească niște calendare și mineie în românește după calendariul îndreptat, și să se răspîndească în popor»⁴. Tiparul era să se facă, fără îndoială, în Polonia. Dar acest gînd, care ar fi adus pentru noi încă un cîștig literar, nu fu îndeplinit nici-odată. Și totuși, dacă ar fi răzbătut în adevăr catolicismul printre Romîni, el nu s'ar fi putut sluji decît într'o mică măsură de limba latină, neînțeleasă, ci ar fi trebuit să facă un loc larg limbii poporului. Nu trebuie să se uite că, în Ungaria chiar, se răspunse din partea catolicilor la Bibliile calvine prin marea Biblie catolică, apărută la începutul veacului al XVII-lea⁵.

¹ Hurmuzaki, XI, pp. LXII-VI.

² *Pretendenți domnești*, p. 242. — Grigore poartă titlul de «episcopus episcopatus Romanachae». Apoi vin cuvintele : «et in omnibus praepositus omnium monasteriorum et totius Consilii terrarum Moldaviae», Hurmuzaki, III¹, p. 125. Acest titlu nu trebuia pus în legătură cu acele ale cutăruî Vlădică ardelean, fost și pe la noi — Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 224. De fapt, nici nu e un titlu. Scrisoarea e tradusă, și rău tradusă din românește, și aici era de sigur, după numele pretendentului și al celor doi prelați : «și toți egumenii mănăstirilor și tot Sfatul țerii Moldovei». — Grigore trebuie să fi păstorit după Eustatie și înaintea de Agaŭton, între 1579 și 1584, decî ; cf. regelele de la sfîrșitul vol. XI din Hurmuzaki.

³ *Ibid.*, *passim*.

⁴ Hurmuzaki, XI, p. LXIV.

⁵ Kont, *l. c.*, p. 87.

Limba românească începu să pătrundă pe acest timp și în scrierea documentelor.

Înnainte de ieșirea tipăriturilor ardelene, sînt rare casurile cînd ea se întrebuițează. Așa, se pare că în românește s'ar fi făcut ciorna unui jurămînt al lui Ștefan-cel-Mare către Poloni¹. Pe dosul unui act al lui Neagoe Basarab, datat 9 Maiu 1519, o mîna contemporană a însemnat «Ghimpeanii, această carte», adecă «această carte privește satul Ghimpeni²». Peste doi ani s'a scris răvașul de boier muntean pe care l-am reprodus mai înnainte³. Glose românești, iarăși contemporane, sînt adause la un document al lui Mircea Ciobanul⁴.

Se vor mai fi făcut și alte glose, alte însemnări pe dosul documentelor: se va fi trimes și altă dată cîte o scrisoare românească unui străin, din partea cuiva care nu-î cunoștea limba și nu voiă să scrie slavonește pentru ca un al treilea să nu afle știrile foarte tainice pe care le trimetea; multe acte politice vor fi fost așternute întâi în românește și prefăcute numai după acest izvod în slavonește sau latinește. Scrisorile lui Petru Rareș către regele Poloniei poartă întipărit în sintaxa lor caracterul românesc și, dacă se poate că ele să fi fost dictate pisarului, se poate iarăși să i se fi dat acestuia însemnări scrise din partea stăpînului său⁵.

Greutatea cea mare până la jumătatea veacului al XVI-lea era lipsa unei ortografii, unei științe a despărțirii și scrierii cuvintelor. Publicațiile lui Coresi dădură această ortografie, răspîndiră normele trebuitoare pentru a scrie românește bine și înțeles. Îndată decî scrisoarea în limba noastră luă un mai puternic avînt.

¹ «*Hec inscriptio*», se spune pe Vul actului latin, «*ex valachico in latinum versa est, sed rex ruthenica lingua scriptam accepit*»; Lewicki, *l. c.*, II, p. 337; cf. broșura mea *Două conferinșe*, Socec, 1898, pp. 107-8.

² *Istoriile Domnilor Țării-Românești* de Constantin Căpitanul Filipescul ed. Iorga, București, Socec, 1900, p. 49, nota 4.

³ V. p. XXXVI.

⁴ *Convorbiri literare* pe 1900, p. 332.

⁵ V. Hurmuzaki, II¹ și *Supl.* II, vol. I.

Cancelariile domnești păstrează încă, până la 1600, cu un fel de respect religios, vechea datină a limbii de Stat slavone. Dar româneasca apare în mai multe feluri de hîrtii, care nu întăriau pămînturi, *care nu erau menite să fie multă vreme*, dar dintre care unele primiau și pecetea domnească, măcar pe cea de inel, dacă nu pecetea mare sau cea mică a țerii.

Întăi, atîția oameni din sate, cu mai puțină știință de carte, fură foarte bucuroși că pot să-și însemne învoielile pe vre-un petec de hîrtie proastă, cu o cerneală ștearsă, îndoită cu apă, fără să meargă la cel mai apropiat tîrg sau oraș în căutarea unui diac de slavonește; acum popa, feciorul popei puteau să scrie și ei după spusa părților ce se înțelegeau între ele și care de multe ori vor fi fost deosebit de bucuroase că pricep și ele ce a pus în slove logofătul. Avem astfel zapise țerănești, adică zapise făcute la țară, fie și pentru boierinași, din Moldova de jos — Ținuturile Tecuci, Roman, Bacău —, din județele de munte, vecine cu Ardealul, ale Țerii-Românești; astfel, din Dîmbovița, Muscel, Prahova, din Vilcea¹. Cele mai vechi sînt dintre anii 1570 și 1580. Scriitorii se feresc de obicei să-și însemne numele pe acte care nu puteau sluji pentru lauda lor.

Se întîmpla iarăși că unii dregători, cari aveau puterea de a da mărturie pentru a se face pe urmă hrisov domnesc pe temeiul adevărîții lor, n'aveau la îndămină scriitori învățați. Ei mărturisiau atunci, cu umilință și fără voie, pe românește. Așa se întîmplă cu pîrcălabul de Tîrgu Jiū — Tîrgu-Jiul sat trăind pe lîngă «tîrgul» cel adevărat, — cu însuși Vornicul-cel-Mare al Țerii-de-jos din Moldova, Bucium². În unele tîrguri mai mici s'a simțit îndată nevoia de a se părăsi limba slavonă pentru mărturie: așa s'a întîmplat cu Agiudul³; alt tîrg din acest Ținut locuit în parte de Unguri, Trotușul, îi mersese înainte în această privință, căci avem

¹ Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, I, pp. 25-6, 28-9, 62-4, 66-7, 71-2, 80, 100-1; Hurmuzaki, XI, p. 197, nota 5.

² *Cuvente den bătrîni*, I, pp. 51, 56-8.

³ V. *Studii și doc.*, V, p. 7 și urm.

un act de mărturie trotușean, datat încă din 1591¹. Boierii însărcinați de Domn, în Țara-Românească, să *aleagă* moșii disputate, — asemenea boierii se chemau *adeveritori* —, sau *jurători*, cari erau aduși de una din părțile ce se aflau în judecată, înseamnă hotarele adevărate sau arată ceia ce știu, tot în românește².

Cît de puternic era valul curentului românesc care venia să umple golul lăsat de peirea limbii slavone, arată faptul că și în anumite mănăstiri muntene se fac zapise pe limba țerii. Egumenul Eftimie din Bistrița olteană, care fusese odată o școală de slavonește, scrie în graiul poporului un zăpis, în care mărturisește pentru niște osteneli ale sale, la 1573, «în zilele lui Alexandru-Vodă»; o mărturie hotarnică privitoare și la mănăstirea Vieroș e scrisă tot românește; o danie către aceiași mănăstire Bistrița, danie venind, în 1599, de la niște boierinași, are același caracter; în sfîrșit, un Sucevean care dă un Țigan episcopului de Roman Agafton, la 1597, crede că nu trebuie să se mai îndrepte la un om învățat, atunci cînd însuși e în stare să arăte românește ce a hotărît³.

Petru Șchiopul, care era un bătrîn foarte îngrijit de banul său, cu pază mare la cheltuiala lui, căci nu-î plăcea să stoarcă prea mult țara, își face în românește — o românească de toată ciudățenia, cu cîte-o vocală, un *i*, un *u*, furișată adesea între două consoane care în graiul obișnuit se ating: *sichiris* pentru scris, *Peturu* în loc de Petru —, își face decîi în românește toate socotelile cu gelepii și boierii; el pune să i se înfățișeze în singura limbă pe care o înțelegea și el, un «catastih de cisle», adică de venituri ale Vistieriei⁴. El alcătuiește tot astfel însemnarea averii pe care o strînsese mănăstirii sale Galata: «catastih de la manastire de la Galata, să se știe de veșmintele beserecei», etc.⁵. Actul de căsătorie

¹ Arch. istorică, I¹, p. 105.

² Cuvente den bătrăni, I, p. 38, Studii și doc., V, pp. 291-2, n° 13.

³ Cuvente den bătrăni, I, pp. 22-3, 38, 76-7, 89.

⁴ Hurmuzaki, XI, pp. 219-20, 232-3; Documente în mare parte românești. etc., în An. Ac. Rom., XX, p. 455.

⁵ Cuvente den bătrăni, I, p. 192 și urm.

tăinuită cu roaba Irina, mama fiului său Ștefan-Vodă, această neobișnuită mărturie, se înfățișează tot în românește, și scriitorul, nedibaciul scriitor e iarăși Voevodul însuși¹.

Cînd Petru părăsi Moldova unde nu mai voiă să crească birul pentru a mulțami nestinsa sete de argint a Turcilor, el urmă obiceiul său de a-și scrie însemnările, de a-și concepe actele în limba neamului său. Avem astfel de la dînsul, păstrate printr'o întîmplare fericită, lista locurilor pe unde a trecut în drumul său de pribegie fără întors², nota despre cheltuielile ce a făcut cu un drum de la Bozen la Innsbruck pentru un proces cu niște Ragusanî ce-î fusese vrăjmași³; avem apoi conceptul unei plîngerî către archiducele Ferdinand, guvernator al Tirolului⁴, o procură dată lui Anton Bruni, în procesul pomenit⁵, un inventariu al averii fiului său Ștefan⁶ și țidule din testamentul său din urmă, redactat în 1594⁷.

Pe lîngă multe scrisori grecești — *nici-una însă slavonă* — Petru primi în surgunul său, în care se prinsese de bună voie, scrisori românești cu știri despre mersul la Poartă al afacerilor sale, — scrisori dintre care ni s'a păstrat una scrisă limpede, în caractere frumoase și cu o bună ortografie⁸. Tot în românește îi veniră, ales caligrafiate, «izvoadele mărturiilor» în procesul său cu Ragusanii; ele erau date în numele lui Luca Stroici, ale lui Ieremia și Simion Movilă, a trei Greci și al Polonului Dzierzek, vechiu oaspe și bună cunoștință a țerilor noastre; scriitorul, care dă un model de litere cirilice fine, înaintea de scrierea polonă, e Luca Stroici însuși⁹.

¹ Hurmuzaki, XI, p. 218, n° CCCLI.

² *Ibid.*, pp. 219-20.

³ *Documentele citate*, pp. 441-2, 447.

⁴ *Ibid.*, pp. 443-5. O scrisoare către același ni s'a păstrat numai într'o traducere latină cu totul străvezie, prin barbaria ei desăvîrșită, în ceia ce privește sintaxa românească primitivă; Hurmuzaki, XI, p. 278 și urm.

⁵ Hurmuzaki, XI, pp. 342-3, n° CCCXXLI.

⁶ *Ibid.*, p. 395 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 443, n° DLXXXIII și *Documentele citate*, p. 446.

⁸ Hurmuzaki, XI, pp. 349-50, n° CCCCLXXXIII.

⁹ *Ibid.*, p. 317 și urm. Cf. cu facsimilele unei scrisori slavone a lui Luca, în Hurmuzaki, *Supl.* II, vol. I, p. 459.

Numele adevărat al lui Luca Stroici era Lupu; familia sa e, de sigur, aceeași cu a boierilor Stravici din veacul al XV-lea. Lupu era pe la începutul anului 1580, supt Iancu-Vodă Sasul, numai Sulger, iar fratele său Simion îmbrăca numai caftanul, tot așa de modest, de Căminar¹; îndată, Iancu făcu din Luca Marele-Logofăt al Moldovei². El învățase carte polonă și-și prefăcuse și numele în acela, mai creștinesc, de Luca; de la dascălii săi din Polonia învățase el a scrie românește cu litere latine, precum a făcut în *Tatăl nostru* pe care l-a trimis unui cunoscut din acea țară³; de la dînșii deprinsese meșteșugul de a se iscăli printr'o artistică îngrămădire și împleticire de slove, care puneă în mierare pe oamenii din vremea sa și-i îndemna să se ia după dînsul⁴. Avem dovezi că pe atunci și alții decît copiii de boieri mergeau să învețe în orașele polone vecine — Lembergul, de pildă⁵. Dintre fruntașii Moldovei de pe acest timp, par a se fi adăpat de la același izvor de știință — școala Stavropighiei ortodoxe din Lemberg — frații Movilești, Ieremia și Simion, cari au avut totdeauna o mare aplecare către vecinii lor de peste Nistru și-și iscălesc scrisorile în litere vădit înrîurite de cele polone. Mai tînr decît Luca, Grigore, fiul bătrînului Nistor Ureche, care, el, nu pare să fi știut decît românește⁶, stătea pe atunci încă

¹ Regestele la vol. XI din colecția Hurmuzaki, p. 897

² Gaster, *Chrestomatie*, I, p. 39. Broșura d-lui Hasdeu despre Luca Stroici — București, 1864, în 16 —, unde s'a reproduș acest interesant monument ortografic, după o culegere de legi polone, nu mai e, aproape, în întrebunțare. Acest *Tatăl nostru* samănă foarte bine în partea sa d'întăiu cu acela din tipăriturile lui Coresi, pe care, decî, Stroici le cunoștea și le avea la îndămână. El are alte asămănări cu un altul care s'a tipărit cu cinci ani înnainte într'o colecție germană; v. Șăineanu, *Istoria filologiei române*, ed. a 2-a, București, 1898, p. 14.

³ Hurmuzaki, XI, p. XLIV.

⁴ Așa au făcut Nestor Ureche și Anastasie Crimca Mitropolitul: pentru cel d'întăiu, v. Arch. Statului, *Neamul*, IV, 300, pentru cellalt, I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, XI, p. 22.

⁵ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, cap. I.

⁶ O lămurire a lui în această limbă, în Hurmuzaki, XI, p. 233, n^o. CCCLVIII.

înnaintea dascălilor poloni. Melentie Balica, un cumnat al Movileștilor, pe a căroră soră Șcheauca o ținea în căsătorie, era și el printre cunoscătorii și prețuitorii Regatului vecin, unde merge odată în solie împreună cu Stroici.

Prin acești oameni *cartea* polonă, deci *cartea* latină, a pătruns în Moldova, după ce de mult încă, supt Lăpușneni, pătrunsesese moda polonă, iar supt Ioan-Vodă cel Cumplit veniseră Cazacii prădalnici ai Poloniei, cu cari se frământă, în toată Domnia lui, Petru Șchiopul. Dar între direcțiile culturii polone de la sfârșitul veacului al XVI^{lea} era și aceia care ducea la o largă împărtășire a limbii poporului în viața de Stat, și Ungurii din Ardeal se supunea de altminteri și ei ace-luiași impuls. Astfel, din imitația vecinilor, din nevoile pribegiei, în care lipsesc, firește, diaci de slavonește, și adesea orî și tălmăcii, se răspîndi în lumea dregătorilor și boierilor Moldovei obiceiul fericit de a scrie românește. Pentru dînșii, deocamdată, apoi și pentru cancelaria Voevodului.

Țara-Românească, rămasă în urmă și în ceia ce privește cultura, urmă de departe, și mai mult din motivul neștiinței de slavonește, această mișcare.

Supt aceste semne ale viitorului se închide veacul al XVI^{lea}.

CAPITOLUL III

LITERATURA RELIGIOASĂ ÎN VEACUL AL XVII-lea.

1. CULTURA SLAVONĂ LA ÎNCEPUTUL VEACULUI AL XVII-LEA.

După 1600, anul care a văzut pe Mihai Viteazul în Țara-Românească, în Ardeal și în Moldova, urmează peste treizeci de ani de frământări politice sterpe; Domni vin de la Poloni, de la Turci, de la Ardelenii unguri chiar; ei se luptă unul împotriva altuia, se sapă unul pe altul, se înlocuiesc unul pe altul. Dintre dinșii au mai multă statornicie: Radu Șerban, Ieremia Movilă, Constantin Movilă, fiul lui Ieremia, și Radu Mihnea.

Mihai însuși trebuie să fi vorbit grecește, și el știa și ceva turcește; slavona și limbile Apusului i-au rămas însă totdeauna necunoscute. Ca Domn, el are pisari buni și dă frumoase hrisoave în vechea limbă de Stat, dar însemnările pe care le face, sînt în românește, ca și ale lui Petru Șchiopul; mîna cuceritorului așterne linii suptîri, care se desfășură ascuțit, colțurat, nervos¹; cît despre limbă, ea e reprodusă stîngaciū, și în așa chip, încît se vede bine că Mihai-Vodă n'avea știință despre lucrările popei Coresi și ale tovarășilor lui². Catastifele ce se scriu pentru dînsul, însemnînd

¹ *Rev. p. ist., arch. și filologie*, IV, p. 543.

² Însemnarea citată a lui Mihai a fost rău cetită de toți; ea trebuie să se înțeleagă ast-fel: «Io Mihail Voevoda datămu eū cărți[e] al[e] loru dă mo-șia și al[e] mele dă s'a dăscu[m]paratū dă la min[e] satul Sulariu, și m'a datū as. 80.000 înū Bălgradu; blastămatu și proclētū să fie dă 318 ot[e]tū și de min[e] ceana va sparcea pomana; amin»; alte asemenea note, în *Studii și doc.*, IV, p. I și urm.

venituri sau dani în țara, luată cu sabia, a Ardealului, se alcătuiesc în românește¹. Corespondența sa secretă: «învățături» sau instrucții către soli — toate acte care nu trebuiau să treacă supt alți ochi decât ai Trimeșilor —, planurile de «răspunsuri» către suveranii străini² sînt în aceeași limbă; în românește se scrie, de chiar mîna lui Mihaî, care face aici silinți spre caligrafie, o creditivă pentru solul trimis în 1598 la Imperiali³. Dregătorii săi din Ardeal și din Moldova, pîrcălabii de cetăți, și între ei însuși Hatmanul Udrea, pîrcălab la Suceava, daș Sașilor chitanțe românești, al căror cuprins îl înțelegeau astfel și aceștia⁴. Dregătorii din Maramureș din familia Pogan, vechi neam din partea locului, fac răvașe românești către cetatea săsească vecină a Bistriței încă de pe timpul cînd Ungurii stăpîneau țara, — încă din 1594⁵. Mari boieri păstrează obiceiul de a scrie în limba lor; astfel Barnovschi Păharnicul, Hatmanul Dima⁶; Vornicul Orăș obișnuiește a da și porunci în această limbă⁷. Dregătorii din Cîmpulungul moldovenesc scriu către Sașii din Bistrița românește încă din vremea lui Ștefan Răzvan (1595)⁸. În sfîrșit, avem și o tînguire de rob moldovean căzut în închisoarea ardeleană⁹: ea nu poate fi decît din anul 1600.

Nu trebuie să uităm nici aceia că atît frații Buzești, cît și Mihaî însuși au pus să li se însemne în românește povestirea

¹ *Documente în mare parte românești*, pp. 464-9; *Studii și doc.*, IV, pp. 2-3.

² *Documente*, II, *passim*.

³ D. A. Sturdza, în *An. Ac. Rom.*, VIII, anexă: «Rogu Măriei Tale să crezi pre omul nostru, pre Gligorie Posteaľnicul, de ce va grăi».

⁴ Chitanța pîrcălabilor de Făgăraș, în *Doc. Bistriței*, I, pp. 3-4, n° VI, a lui Udrea, *ibid.*, pp. 4-5, n° VIII; a celui din Sighișoara, în *Studii și doc.*, IV, p. 6, n° VIII; tot așa face Vistierul Bărcan; *Doc. în mare parte rom.*, p. 491.

⁵ *Doc. Bistriței*, I, pp. 1-2, n° II; p. 2, n° III; p. 24, n° XXXI.

⁶ *Ibid.*, pp. 5-6, n° X; pp. 11-2, n° XIV.

⁷ *Doc. în mare parte rom.*, p. 492.

⁸ *Doc. Bistriței*, I, p. 2 și urm.

⁹ *Ibid.*, pp. 6-7, n° XI.

vitejiilor săvârșite¹: un fragment din Cronica lui Mihaï pentru anii 1599-600 s'a păstrat în rusește²; partea până la 1597 se înfățișează într'o prelucrare latină contemporană³.

Radu Șerban era un simplu boier de țară, care învățase numai a-și scrie numele cu o frumuseță deosebită, în mici litere fine; altă limbă decît românește nu știa, și testamentul său, scris în Viena, pe cînd era pribeag, la 28 Februar 1620⁴, e alcătuit în această limbă, fiind astfel al doilea testament românesc al unui Domn român. Dacă hîrțile sale ar fi fost oprite, ca ale lui Petru Șchiopul, de Cîrmuirea austriacă, în loc să treacă în minile fetelor lui, am putea pomeni încă un număr de răvașe și însemnări românești la începutul veacului al XVII^{lea}. O lungă scrisoare pe care o îndreaptă către dînsul boierii munteni nemulțămîți cu stăpînirea urmașului său Radu Mihnea, a ajuns însă până la noi, și prin duioșia și puterea de care e întipărită, ea se cuvine a fi pomenită printre cele mai frumoase pagini ce s'au scris în românește⁵. O altă scrisoare, îndreptată împotriva lui Radu de boierii din partida turcească, a scăpat și ea de nimicire⁶, pe cînd o a treia ni se înfățișează numai în tălmăcire nemțească⁷. Pe cea de-a doua se află și iscălitura Mitropolitului Eftimie.

De la Movilești în Moldova n'avem nici un rînd scris românește, afară de cuvintele: «așea să fie», pe care tînărul Constantin-Vodă le înseamnă pe un document slavon⁸. Ei și-au dat toate silințele să păstreze tradițiile cărturărești ale trecutului.

În sfîrșit, Radu Mihnea, fiul lui Mihnea-Vodă, era un fost școlar al dascălilor din Veneția, avea cunoștinți de latinește și de grecește, și trebuia să apară contemporanilor săi din Moldova și din Țara-Românească, unde a domnit pe rînd,

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excursul II.

² Ghenadie Enăceanu, *Din istoria bisericească a Romînilor*, București, 1883, p. 144 și urm.

³ De Baltazar Walter; Papiu, *Tesaur*, I, n° 1.

⁴ *Socotelile Sibiiului*, în *An. Ac. Rom.*, XXI, pp. 290-1.

⁵ *Conv. literare* pe 1900, p. 270 și urm.

⁶ V. Hurmuzaki, IV¹, pp. 405-6, n° CCCXLVIII.

⁷ *Ibid.*, pp. 347-8, n° CCXCIV.

⁸ *Studii și doc.* V, p. 11, n° 53.

și destul de multă vreme, ca un mare învățat¹; știa până și turcește, și pricepea limba literară a Turcilor, a cărei basă e, precum se știe, araba². El ținu la Curtea sa pe un Matei, Mitropolitul Mirelor, poet și cronicar, pe un Ieroteiū Mitropolit de Monembasia, care a compilat un cronograf în care vorbia cu laude și de neamul lui Radu-Vodă. El va fi schimbat scrisori cu Meletie Pigas³, a poftit pe Chiril Lukaris, Patriarchul Alexandriei, să vie la Țirgoviște spre a predică boierilor munteni⁴. Căsătorit cu o Greacă, Arghira, bun prieten al Grecilor din Constantinopol, în lumea căroră a căutat și o soție fiului său Alexandru Coconul⁵, părinte al unui al doilea fiu cu numele de Nicolachi și al unui al treilea care fu privit, cu dreptate, ca Grec: Mihnea al III-lea, avînd lîngă el ca sfătuitor pe Grecul Vevelli din Creta⁶ și pe cumnatul său Levantinul Bartolomeiū Minetti⁷, el pare că întrupează în sine un nou curent de cărturărie străină neamului nostru: curentul grecesc. În același timp cu dînsul și cu fiul său grecisat Alexandru-Vodă, stăpînește apoi Alexandru Iliăș, care fusese crescut în Răsărit, unde trăise o mare parte din viața sa tatăl său, Ilie Lăpușneanu⁸: mamă-sa trebuie să fi fost o Greacă, soția sa, Elena, era fata lui Ioan Catargiu Banul, alt Grec; în Moldova și în Țara-Românească el veni încununat de Greci, în potriva căroră Muntenii făcură o răscoală⁹.

Unele încercări de a grecisa Biserica se observă pe acest timp: la plecarea lui Eftimie locul de Mitropolit îl ia Luca

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 28.

² *Ibid.*

³ V. scrisoarea acestuia către Mihnea-Vodă, tatăl lui Radu, tipărită de Legend în colecția scrisorilor lui Pigas, 1902, pp. 106-7.

⁴ *Ibid.*, pp. 28-9.

⁵ Acesta luă pe fata gealepului Scarlati; v. *Socotelile Brașovului*, în *An. Ac. Rom.*, XXI, p. 168.

⁶ V. *Studii și doc.*, IV, Prefața.

⁷ *Soc. Brașovului*, I, c., p. 161.

⁸ V. mai sus.

⁹ V. *Studii și doc.*, IV, tabla.

de Buzău, un Cipriot învățat ¹; Matei al Mirelor căpătă egumenia la Dealul. Mănăstirea Sf. Sava din Iași, care avea la 1625, supt Radu Mihnea, cînd fu reînnoită de Ioan Postelnicul, nepotul lui Scarlati, un egumen grec, din Cipru ², era închinată încă de Petru Șchiopul unei mănăstiri răsăritene, care-și clădise mitocul pe un loc dăruit de acest Domn ³. Aici închinarea venia de la sine: clădirea cea nouă era a mănăstirii răsăritene, precum orice ctitor avea drepturile sale asupra ctitoriei ce înălțase. Îndată se vede însă o mănăstire nouă a cărei dezvoltare e asigurată de la început de către ctitor prin supunerea, închinarea ei la un Loc Sfînt din Răsărit: Nestor Ureche și soția sa Mitrofana ⁴ făcură să se zidească, în apropierea mănăstirii vechi a Neamțului, lîngă un rîu secăt, un nou lăcaș de viață călugărească; el era gata la 1ⁱⁱ Octombrie 1604, cînd Nestor, Mitrofana și copiii lor Vasile, Grigore, Nastasia și Maria îi dăruiesc moșiile Tărpeschi, Giurgești și Giulești, aceasta din urmă fiind dată și de Ioan Mogîldea Vornicul de Poartă; la 15 April următor, Domnul de atunci, Ieremia Movilă, întărește stăpînirea peste aceste sate, precum și peste Ungheni, Drăgușani, Negrilești, Topolița, Poiana lui Giolici, Petricani și Scociuhanii, venite de la evlavia aceluiași întemeietor ⁵. Mănăstirea lui Nistor

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 28; cf. și *Studii și doc.*, VI, p. 465, n° 58.

² Melchisedek, *Notițe istorice și archeologice*, p. 244.

³ *Arch. istorică*, I¹, p. 127.

⁴ Fata lui Ioan și a Mariei — Melchisedek, *Notițe ist. și arch.*, p. 14, nota 2: să nu fie aceștia Ioan și Maria Movilă, părinții Movileștilor? Așa s'ar lămuri lesne legăturile strînse dintre Nestor Ureche și acest neam de boieri, care ajunse de la 1595 o dinastie. Cf. Ștefan Orășanu, *Cronicarii moldoveni din sec. al XVII-lea*, București, 1899, pp. 50-1.

⁵ Arch. Statului, *Neamț*, IV, 300 și *Neamț*, n° 1257, donațiile lui Ureche: cea d'întăiu e tipărită în *Arch. ist.*, I¹, pp. 46-7, cu data falsă de 7108, în loc de 7113, *ibid.*, *Neamț*, IV, 301: întărirea lui Ieremia-Vodă; *ibid.*, VI, 2: același Domn întărește, la 3 Iulie 1604, schimbul făcut de Ureche cu mănăstirea Galata, pentru a căpăta satul Petricani; *ibid.*, *Neamț*, n° 1131. Ieremia dă mănăstirii două cearce утварекъ: «două sate ungurești», la 13 April 1606, *ibid.*, *Neamț*, IV, 4: nouă cumpărătură a lui Ureche, la 28 Iunie 1610. — Cf. Orășanu, *l. c.*, pp. 50-4.

Ureche nu primi un nume românesc, ci pe acel grecesc de Xiropotamul, care era și al unei lavre din Atos; Vornicul moldovean însuși va fi fost acela care închină clădirea sa mănăstirii răsăritene, al cărei nume îl purta.

Peste doi ani de la sfințirea mănăstirii Secul — căci așa-i ziceau toți «Xeropotamului» moldovenesc —, soția Logofătului Ioan Gole închina mănăstirea înălțată de acesta la Iași, Golea, — pe care mai târziu o refăcu numai Vasile Lupu, — către altă lavră a Muntelui Sfint, Vatopedul ¹.

Dar marele închinător de mănăstiri românești a fost Radu-Vodă Grecitul, fiul Turcitului Mihnea. În Moldova, el a alipit fundația «unchiului» său Petru Șchiopul, Galata — numită după o mahala țarigrădeană —, Sfântului Mormînt din Ierusalim, de care atirna și biserica Sfântului Sava din Iași². Când Radu drese și împodobi mănăstirea bucureșteană care-i poartă numele: *Radu-Vodă*, el socoti că o asigură închinînd-o la Atos, mănăstirii Ivirului, unde se spune că el ar fi petrecut în copilărie ca să învețe bine carte grecească³. Mănăstirea Stănești, a Buzeștilor, fu închinată pe aceiași vreme, de Gavril Movilă, Scaunului patriarchal din Alexandria, spre a face plăcere oaspetelui prețuit care era patriarchul Chiril⁴. Cu acest act al lui Gavril-Vodă începe închinarea la Locurile Sfinte a unor lăcașuri, asupra cărora Domnul închinător n'avea nici-un drept, între altele și fiindcă trăiau urmașii ctitorilor.

Dar toate aceste străduințe, care se înțeleg foarte bine cînd se gîndește cineva la legătura tot mai strînsă ce era între țerile noastre și Constantinopolul Sultanilor, nu duseră la o mare izbîndă a direcției nouă. Slavona decăzu necontenit, dar greceasca nu se arătă în stare să-i iea locul, și astfel curentul românesc putu să se împuternicească, măcar atîta vreme cît cartea înaltă era lăsată în părăsire, supt apăsarea unor împrejurări grele.

Nimeni nu s'a gîndit vre-odată, cum își inchipuie atîția

¹ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 237.

² Melchisedek, *Notițe*, pp. 280-1; cf. Hurmuzaki, XI, p. LXX, nota 5.

³ Constantin Căpitanul, ed. Iorga, p. 107.

⁴ *Studii și doc.*, V, p. 437, nota 1.

buni patrioți, a căror cultură și judecată nu stă la același nivel cu sentimentele pe care le profesează, — nimeni nu s'a gîndit decî să facă din elineasca lui Radu Mihnea și lui Alexandru Iliș, lui Chiril Lukaris și lui Matei al Mirelor, a Catargieștilor și a Scarlaților, limba Statului. În Biserică, această limbă n'a pătruns decît în acele părți unde, în urma actului de închinare, egumenul și o parte din călugări ajunseră a fi Greci, dar aceasta nu se întîmplă decît simțitor mai târziu și în foarte puține locuri.

Dimpotrivă, și în viața de Stat, și în cartea bisericească, și în puțina carte mireană care se înjgheba pe lângă aceasta, limba țerii capătă un loc care e destul de mare în anumite timpuri.

2. PĂTRUNDEREA LIMBII ROMĂNEȘTI ÎN VIAȚA DE STAT ȘI ÎN BISERICĂ.

În Moldova nu s'a văzut nici-un act domnesc de danie sau judecată scris în românește pînă pe vremea lui Ștefan Tomșa, adică în al doilea deceniu al veacului al XVII^{lea}. În Țara-Românească, mai puțin *așezată* și mai puțin cultă decît Principatul vecin, se găsesc un număr de hrisoave de întărire pe care Simion Movilă le dă sprijinatorilor și slugilor sale în anii 1601 și 1602: ele sînt scrise de diaconi moldoveni sau munteni, într'o limbă deslușită și frumoasă. Fără îndoială că noul Voevod Simion, care înlocuise din 1600 încă pe Mihaî Viteazul învins și înțelegea să-i păstreze moștenirea, după omorul din Cîmpul Turdei, n'avea o slăbiciune deosebită pentru limba poporului său și nu căuta să facă o înnoire în scrierea documentelor; dacă totuși el nu vorbește slavonește supușilor Domniei sale, aceasta e să se atribuie nesiguranței în care trăia, veșnicei lui rătăcirii printre răsculați sau izolării lui într'o țară care nu voia să știe de dînsul. Păcătoșia și netrăinicia stăpînirii lui Simion se văd decî și în aceste scumpe rînduri în limba noastră.

Dacă Pătrașcu, fiul lui Mihaî Viteazul, face tot în românește o întărire către un credincios al său, alegerea graiului țerii n'are altă explicare decît strîmtorarea tînărului Domn gonit, care

nu găsia lesne la Braşov, unde era, un cuviincios diac de slavo-neşte¹. Actul e o danie către biserica Sf. Nicolae din Şchei, şi între marturi se află şi popa Mihaî, tălmăcitorul Cazaniei, şi un popă de Cernavoda, şi popa din Zerneşti şi un grămatic, şi un duhovnic al familiei, Timoteiū, şi doi «dascăli», Sava şi Vasile; dar scriitorul e noul popă din Braşov, Neagoslav, care era de loc de la Tîrgul-de-Floci, la gura Ialomiţei, şi fusese chemat de Şchei încă de pe la 1591².

La începutul Domniei sale, şi Radu Şerban dă unele acte în româneşte³, din acelaşi motiv ca şi înaintaşul său. Cînd însă el ajunge să fie sigur de Domnie, Radu se întoarce la datina slavonă, pe care n'o părăsise de bună voie. Neapărat că Radu-Vodă Mihnea, ca un om învăţat ce era, a căutat să dea hotărîrilor sale cea mai corectă înfăţişare slavonă ce se putea. Dar de la dînsul, şi din Ţara-Românească şi din Moldova, avem destul de multe documente româneşti. Acte de acelaşi fel pornesc de la toţi urmaşii lor.

Ele nu sînt însă alta decît porunci, în care nu poate fi nimic solemn: porunci către vătavî, către pîrcălabî, către de-şugubinari şi către oraşe: scopul ce se întîmpină mai des e vestirea unor scutiri de avere mănăstirească sau episcopală. Până la restaurarea slavonismului supt Vasile Lupu şi Matei Basarab se păstră deprinderea de a se scrie răpede, româneşte, pe o bucăţică de hîrtie obişnuită, întărită cu pecetea cea mică, astfel de înştiinţări către dregătorii mai mici, cari nici nu ştiaū slavoneşte.

Orînduielile Domnilor, măsurile lor de reformă, trebuind să fie înţelese pe deplin şi de cercuri foarte largi, nu se pot îmbrăca în haina tainică a vechii limbî de Stat. Astfel prin cuvinte româneşti se află hotărîrile de îndreptare luate de Miron Barnov-schi pentru viaţa mănăstirească şi împrejurările de viaţă la sate⁴.

¹ Papiu, *Tesaur*, I, pp. 385-7.

² V. Stinghe, *o. c.*, p. 4. De la Pătraşcu mai avem însemnări româneşti făcute în locul pribegiei sale din Germania; Hurmuzaki, VIII, p. 400.

³ *Studii şi doc.*, VI, p. 460, n° 31.

⁴ V. A. Urechiă, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 251 şi urm.; *Arch. ist.*, I¹, pp. 175-6, n° 259.

Alături de asemenea acte românești, care pornesc din cancelaria domnească, sînt actele, mai întinse, mai interesante și mai folositoare, care se primesc acolo. Acestea sînt rapoartele *ispravnicilor* lui Vodă, cari merg să hotărînicească și să aleagă, în urma unei pîrîi, în toate colțurile țerii. S'a publicat două acte de acest fel, supt care e de o potrivă iscălit Cămărașul Seachil, dintr'o familie ungurească, dar căruia se vede că-i făcea plăcere să-și scrie mărturiile de cercetare în românește ¹.

Obiceiul de a se face testamentele în românește se păstrează. A fost vorba de al lui Radu Șerban, redactat la Viena. Mama lui Mihaî Viteazul, Teodora, în călugărie Teofana, puse, la 1602, pe «călugărașul Gavriil logofăt, de la schitul» Coziei să-i scrie românește voința cea de pe urmă, și el a îndeplinit această sarcină, lăsîndu-ni una din cele mai duioase pagini din scrisul nostru cel vechiu ².

Și inscripțiile de pe morminte se sapă în românește. Astfel se înfățișează pisanile lui Radu și Stroe Buzescu. Cîte-va cuvinte românești se cetesc, la mănăstirea Dealul, pe piatra care a acoperit multă vreme capul despărțit de trunchiul al lui Mihaî Viteazul, și tot în românește făcură nepoții pomenirea mamei lui Mihaî pe lespedea ce se vede încă la Cozia ³.

«Învățăturile» solilor vor fi fost scrise tot în limba țerii. Mai vrednic de luare aminte e faptul că tratate chiar se încheie în românește cu vecini cari nu înțelegeau lesne limba slavonă. Astfel tratatul lui Radu Mihnea cu Brașovenii, care poartă data de 12 Septembrie 1612 ⁴.

Iar mărturiile orășenești, zapisele de la țară nu vorbesc în curînd altă limbă ⁵.

¹ Hurmuzaki, XI, pp. 906-7; *Arch. ist.*, I¹, p. 22. Cf. raportul făcut la 18 April 1612 de Mitropolitul Anastasie, de Mitrofan episcopul de Roman și de Marele-Logofăt Voico; în *Arch. Statului*, *Neamf.*, n° 1259; cf. n° 1258; Melcusedek, *Chron. Rom.*, I, pp. 240-1. V. și *Cuvențe den bătrîni*, I, pp. 159-60.

² Papiu, *Tesaur*, I, pp. 389-90; Aricescu, *Revista istorică a arhivelor*, II, pp. 101-3; D. Onciul, în *Convorbiri literare* pe 1901.

³ *An. Ac. Rom.*, seria I, X, p. 305; *Studii și doc.*, IV, p. XX, nota 1; Gaster, *Chrestomatie*, I, p. 44, n° XV.

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXI, p. 170.

⁵ V. și *Cuvențe den bătrîni*, I, pp. 130-1; cf. *Studii și doc.*, VI, pp. 13-4, n° XII.

Chiar în Biserică, pe lângă destulă slavonă, se întâlnește și multă românească.

Începînd întâi cu Moldova, Agaŧon de Roman, retras după 1606¹ la mănăstirea Moldavița, scrie românește, din acest adăpost al bătrînețelor sale, Sașilor din Bistrița². Teodosie Barbovșchi, episcopul de Rădăuți de pe această vreme, era, cum știm, un cleric ale cărui cunoștințe se alcătuiău mai ales din buna cetire și scriere în românește: numit în locul lui Mardarie, care fusese făcut Mitropolit în 1595³, și al lui Amfilohie, mort în 1598-9⁴, el urmă ca Mitropolit, între 1604 și 1606⁵, lui Gheorghe Movilă, care muri tot așa de neîn-vățat cum trăise, pe rînd prieten al catolicilor și sprijinitor al ortodoxiei străbune⁶.

De la Teodosie n'a rămas nimic decît amintirea creșterii pe care a dat-o lui Ștefan fiul lui Petru Șchiopul⁷. El a fost silit să părăsească Scaunul său de archiepiscop, fiind învinuit că a voit să otrăvească în împărtaşenie într'o zi de Paști pe

¹ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 228-30.

² *Doc. Bistriței*, I, p. 3, n° VII; pp. 12-3, n° XV.

³ După Nicanor — cf. Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 216-8 și *Studii și doc.*, III, pp. 38-9 și nota I — și Mitrofan, ambii Mitropoliți ai lui Aron-Vodă. Cf. *Relațiile cu Lembergul*, I, pp. 111-3, Hurmuzaki, XI, p. 40 n° LXXXIX. E însă ciudat că Mardarie se mai ivește odată în 1595, — Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 28. Gheorghe Movilă, Mitropolitul de drept, era atunci pribeag.

⁴ *Studii și doc.*, VI, pp. 609-10.

⁵ La 21 August 1604, el era încă la Rădăuți (Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 232); în Octombrie din același an, Gheorghe e Mitropolit (aceleași *Notițe*, pp. 12-5); încă de la 20 Ianuar 1606, găsim pe Teodosie ca Mitropolit (aceleași, *Chron. Romanului*, I, p. 237). El era Mitropolit la moartea lui Ieremia Movilă, în ziua de 10 Iulie st. n. 1606 (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, p. 260).

⁶ Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 28 și urm. Dacă Melchisedek (*An. Ac. Rom.*, VII, p. 258) a cetit bine data de 7107 pe o icoană de la Sucevița, Gheorghe Movilă s'ar fi retras la această mănăstire, unde el ar fi fost decît prin 1608-9.

⁷ V. mai sus, p. CIV; pentru un manuscris ce a dăruit el Suceviței, ctitoria Moveștilor, v. Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, p. 261, n° II; cf. și n° 12.

Domnul său, Constantin-Vodă Movilă ; această știre o avem printr'un raport venețian din 1610, dar se pare că mazilirea și supunerea la chinuri a lui Teodosie s'au întâmplat înaintea de aceasta, căci încă de la 5 Februar 1609 o mărturie e dată de «chir arhiepiscop Anastasie Crimcovič, Mitropolit de Suceava și a toată țara Moldovei¹».

Anastasie Crimcovič sașu, cum îi zicea toată lumea, «Vlădica Crimca²», e cel d'întăiu cărturar care de la moartea lui Teofan încoace păstorește Biserica Moldovei. Era un fecior de boier: tatăl său se chema Ioan Crimca, iar mamă-sa Cristina³. El pare să fi fost rudă cu Stroicești, căci împreună cu Lupu Stroici și cu fiul acestuia Ionașco înălță el frumoasa clădire a mănăstirii Dragomirna, care rivalisa oarecum cu cealaltă mănăstire nouă din Moldova, Sucevița Movileștilor, și mai ales a înaintașului său Vlădica Gheorghe⁴, și o întrecea prin aleasa ei frumuseță. La moartea, în 1608 sau 1609, a lui Lupu Stroici, Anastasie era de față, împreună cu Simion Vistiernicul, fratele bolnavului, cu Spătarul-cel-Mare Gheanghea, cu Vasile fiul lui Lupu și cu Toader Boul care avea o datorie la Stroici și rugă pe Mitropolit să o amintească celui ce avea atunci alte gânduri decît al averilor de pe pămînt⁵.

Anastase iscălește cu aceleași adusături din condei ca și cochetul caligraf Lupu sau Luca Stroici. Caligraf era și el, Vlădica, și în manuscriptele pe care le avem de la el — danii către mănăstirea sa a Dragomirnei — dacă n'a scris textul chiar, el a adaos frumoase ilustrații, înfățișîndu-l pe el însuși, pe Ștefan-Vodă Tomșa, mai multe chipuri de sfinți și de în-

¹ Arch. Statului, *Neamș*, XXXVII, 7. Tot în 1609, în Septembrie, el apare ca Mitropolit în notița unui manuscript (Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 285-7).

² Așa stă pe Vul actului citat

³ Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, VII, pp. 385-6; cf. *Studii și doc.*, VI, p. 609, nota 1.

⁴ Melchisedek, *l. c.*, pp. 289-91.

⁵ Arch. Statului, *Neamș*, XXXVII, 7.

geri, și a pus însemnări, frumos scrise, la sfârșit, ca să se știe din rîvna cui a venit ele la mănăstire¹.

S'ar putea ca Anastasie să fi fost cel d'întăiu egumen de Galata². Credincios față de Domnul său, Petru-Vodă, el l-a întovărășit în pribegia lui prin Apus, după ce de față și cu dînsul s'a făcut căsătoria tainică a lui Petru cu Doamna Irina³. La Tulln, în Austria, Anastasie e martur în cea d'întăiu diată a fugarului⁴. Dar el nu se mai găsește în alaiul pribeagului, și, pe de altă parte, Petru se plînge în 1594 că i-a murit «un popă grec bătrîn, cel mai de cinste⁵».

E mai de crezut însă că a fost doi Atanasie și că acel care a mers cu Vodă în Germania și a murit acolo, era un Grec.

Cellalt Atanasie, Moldoveanul, înlocui la Roman pe Teodosie Barbovski, trecut la Mitropolia din Suceava; apoi peste doi ani îl înlocui și în Scaunul de Mitropolit, Domn fiind pe atunci Constantin Movilă. Anastasie, prin originea situației sale de ierarh, ca și prin legăturile sale cu Stroicești, trebuia să fie un pârtenitor al dinastiei Movilă. Totuși el se împacă bine și cu urmașul lui Constantin-Vodă, Ștefan Tomșa, pe care-l zugrăvi în manuscriptele sale și la sfințirea mănăstirii căruia, Solca — iarăși o mănăstire nouă —, el sluji în fruntea clerului moldovean, lângă Mitrofan de Roman, fostul egumen al Moldaviței⁶, Iosif poate, episcopul diocesei nouă, întemeiată la 1598-9⁷, a Hușilor, și Efrem de Rădăuți, fost episcop al Hușilor⁸.

¹ Melchisedek. *l. c.*; I. Bogdan, în aceleași *An. Ac. Rom.*, XI, p. 21 și urm.

² *Cuvențe den bătrânț*, I, p. 192.

³ Hurmuzaki, XI, p. 218, n^o CCCLI.

⁴ *Ibid.*, p. 251; p. 519, n^o DCLIX.

⁵ *Ibid.*, p. 417, n^o DLV; v. și p. 465.

⁶ *Doc. Bistriței*, I, pp. 12-3, n° XV; pp. 80, 99-100.

⁷ *Studii și doc.*, VI, p. 610; cf. Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, III, p. 41. Crearea diocesei nouă se datori sfaturilor lui Nichifor, vicariul patriarhal, care străbătu pe atunci Moldova. V. tablele volumelor XI și XII din Hurmuzaki.

⁸ Wickenhauser, *Radautz*, pp. 21-2. Că și Anastasie ar fi fost episcop de

La sfârșitul anului 1615 însă, Doamna lui Ieremia-Vodă năvăli în țară cu cei doi coconți mai mici ai ei, dintre cari făcu pe Alexandru Domn al Moldovei pe câteva luni de zile: Anastasie se grăbi să încunune pe noul stăpînitor. Turcii se adunară îndată împotriva lui și-l înlocuiră, nu cu Tomșa cel gonit, ci cu Domnul muntean, Radu Mihnea, un om de incredere¹.

Radu schimbă pe Mitropolitul trădător și puse în locul lui pe un Teofan, al cărui loc de pornire nu-l cunoaștem; un nou episcop, Mitrofan, apare la Huși, iar în locul lui Pavel din Roman se numi un Atanasie, călugăr moldavițean².

Noii episcopi nu avură aceeași soartă; cel de Roman și cel de Huși rămaseră în eparchiile lor și după plecarea lui Radu-Vodă, pe cînd Mitropolitul Teofan trebui să părăsească țara odată cu dînsul, în 1619. Anastase Crimca luă iarăși cîrja archiepiscopalească, pe care o păstră până la moarte, pe cînd Teofan trebui să-și caute un adăpost în mănăstirea munteană a Bistriței, unde el se afla la 1623, întitulîndu-se «fost Mitropolit al Sucevei»³; ceva mai tîrziu el stă la mănăstirea Slatinei, unde era egumen Partenie⁴. Întoarcerea lui ar putea fi în legătură cu noua Domnie moldovenească, sfîrșită prin moarte, în 1626, a lui Radu.

La 1628 Anastasie era încă în viață, dar peste trei ani Atanasie de Roman îi urmase⁵. În 1632 și el făcea loc lui Varlaam, încă înainte ca strălucitul Domn Vasile Lupu să fi luat în stăpînire Scaunul Moldovei⁶. Noul ierarch fu hiro-

Radăuți, n'aș admite numai pe temeiul unei inscripții raportate de Wickenhauser. — Pentru alt Efrem de Rădăuți, mort în 1616, care a scris o Psaltire slavonă Moldaviței, unde și-a încheiat viața, v. Wickenhauser, *l. c.*, pp. 23-4 și Marian, *Inscripțiuni de pe manuscrise și cărți vechi din Bucovina*, Suceava, 1900. Cf., de același, *Condica mănăstirii Solca, ibid.*, 1901.

¹ V. vol. IV, Prefața

² Actul de închinare al mănăstirii Galata, 1617; v. Hurmuzaki, XI, p. LXX, nota I.

³ Toculescu, în *An. Ac. Rom.*, VIII, p. 196.

⁴ *Doc. Bistriței*, I, pp. 35-6, n° XLVII; p. 42, n° LVI.

⁵ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 254-5. Pentru Atanasie, v. și legenda raportată de Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 161 și urm., 181 și urm.

⁶ V. Melchisedek, *o. c.*, p. 255

tonisit la 23 Septembrie 1632, și cuvîntul de îndemn îl rosti marele teolog al Răsăritului grecesc, Meletie Sirigul¹.

În toată această vreme, Biserica moldovenească nu produce nimic decît lucrările de caligrafie ale lui Crimca. De vre-o mișcare literară în românește, nu poate fi nici vorbă.

Mitropolitul muntean Luca, foarte lăudat pentru învățătura sa, n'a lăsat în urmă-î nimic decît niște manuscrise slavone date mănăstirii sale, Izvoranu, din județul Buzău².

Maî folositor a fost culturii românești contemporanul său Teofil, episcopul de Rîmnic, care era de sigur Român. Acest prelat, care a ajuns pe urmă și Mitropolit și a fost întrebuințat de Leon-Vodă și în solii prin Ardeal, la pribegii³, a sprijinit pe scriitorii de slove frumoase, și pe vremea lui lucrează în mănăstirea Bistriței, egumen fiind Anania, la 1627, un caligraf călugăresc cu numele de Mardarie⁴. Din Bistrița, din schimnicia ei, unde fusese stareț, venise însuși Teofil, care se afla acolo, adăpostind, între alți fugari înaintea Ungurilor, și pe Mitropolitul grec Matei al Mirelor, în 1611⁵.

Același Teofil a pus pe un călugăr care stătea de sigur la Bistrița și care știa bine slavonește, Mihail Moxalie, să traducă un Cronograf. Pentru întâia oară se dădea astfel Romînilor acea povestire a întîmplărilor biblice și a vieților Împăraților țarigrădeni, care era o carte de cetire foarte plăcută și răsîndită în Răsăritul grecesc și slavon.

Mihail Moxalie—«Moxa» e o scurtare sau o greșală de copie în Cronograf—un Român, fiindcă lucrarea sa românească e făcută «pre limba noastră», un Român oltean cu oare care carte sîrbească—el zice Vidinului *Diit*—, nu e numai un traducător. Înaintea lui n'a stat un singur izvod pe care să-l fi tălmăcit așa cum era; ci din maî multe scrieri slavone el a pregătit, prescurtînd, cronograful pe care i-l ceruse Vlădica

¹ Bianu, în *Columna lui Traian*, 1882, p. 212.

² Bibl. Ac. Rom., mss. slavone 105, 109.

³ *Studii și doc.*, IV, tabla.

⁴ Mss slavone ale Ac. Rom. V. Odobescu, în *Revista Romîna*, I.

⁵ *Manuscripte din bibliotecă străine*, I; în *An. Ac. Rom.*, XX, p. 243.

Teofil. Ici și colo el adaugă de la dînsul cîte o lămurire, precum aceea că între năvălitoriî slavî dintr'o vreme îndepărtată s'ar fi aflat și «Rumîni», spuind apoi anume: «Rumîni munteni»¹; el dă, poate de la dînsul, și data întemeierii Principatului moldovenesc, așa cum ea se găsește în vechile cronici slavone ale acestei țeri².

Întăiū, Moxalie se oprișe în mijlocul istoriei bizantine din veacul al XII^{lea}, după ce alesese din cronografele sale mai mult zugrăvirea fețelor împărătești și anecdotele. El pusese capăt lucrării sale prin cîteva frase retorice, arătînd și data cînd i s'a oprit condeiul, Septembre 1620. Gășind însă «alte izvoade», el fu îndemnat, sau se îndemnă singur, a merge mai departe, oprindu-se numai la hotarele noului letopiseț. Căci acesta nu mai era un cronograf, ci o cronică a «Șcheilor» de peste Dunăre, niște anale bulgaro-sîrbești care se întindeau până în veacul al XV^{lea}³: cîteva rînduri de cronologie făcură legătura între partea întăiū și a doua a povestirii românești despre viața Împăraților din toate neamurile. Cronica bulgărească e urmată până la 1413, iar de aci înnainte vin la rînd analele sîrbești. Moxa însuși a dat poate o urmare acestor din urmă, povestind tot așa de pe scurt întîmplările din țara sa⁴.

Felul de a prescurta al lui Moxa se vede lesne cînd se alătură această parte din urmă a lucrării sale cu originalul, care s'a păstrat. Singurul lui scop e să fie mai scurt decît izvodul, dar el nu va jertfi expunerea acestuia de cîte ori e o descriere ceva mai împodobită cu tradiționale frase retorice.

Traducerea e bunișoară, dar i se întîmplă lui Moxa să lase în slavonește cuvinte al căror înțeles nu-l poate desluși. Limba n'are nici-un caracter regional, ci e vădit adaptată după aceea din cărțile bisericești: nu arare ori se întîlnesc și arhaismele din acestea, precum și condiționalul cu *să*, între-

¹ Hasdeu, *Cuvente den bătrăni*, I, p. 377. În altă parte el zice: «Rumăni, Romanilor».

² *Ibid.*, p. 405.

³ Cf. *Studii și doc.*, III, p. 1 și urm. și I. Bogdan, în *Archiv für slavische Philologie*, XIII.

⁴ V. *Studii și doc.*, III, p. 1 și urm.

buințarea unor perfecte simple învechite, că *feaciū*, și a unor cuvinte anticvate, precum sînt *mesereare*, *'cărtulariū*, ș. a.

De altminterea, lucrarea lui Moxa, care s'a păstrat într'un singur manuscript — care e însă, de sigur, o copie — n'a prins în lumea puținilor cărturari ai timpului, — în parte și din cauza noului curent slavon care izvorî peste puțin dintr'o stare de lucruri mai liniștită; cei ce alcătuiră peste vre-o cîțiva ani cronografe românești n'aveau nici-o cunoștință despre acest înnaintaș al lor ¹.

3. PETRU MOVILĂ ȘI ÎNRÎURIREA SA.

La 1631 ajunge Domn muntean prin luptă și se păstrează ca Domn prin înțelepciunea sa și prin iubirea ce aū avut-o, timp de peste douăzeci de ani, cît a stăpînit, toți pentru dînsul, — Matei Basarab. El nu venia în Scaun numai pentru a se trufi cu purtarea semnelor domnești, pentru a strînge bani și a lăsa un nume răsunător în amintirea urmașilor; coborîtor al Domnilor de demult, coborîtor român al Domnilor romîni, viteaz din sîngele vitejilor, el avea scopurile sale scrise pe steagul pe care-l desfășurase, chemînd țara în jurul lui; el voiă să aducă înapoi trecutul, trecutul de bogăție, de cinste, de putere, de mîndrie și de învățătură. Privind în urma vremilor, el zăria la depărtare de un veac un chip de sfînt purtător de cunună lumească, împăciuitoare de țară, înfrățitor de boieri, înălțător de biserici, sprijinitor al meșteșugurilor și al științei celei bune de carte: cellalt Basarab era Neagoe. Matei Basarab voi să samene lui Neagoe Basarab. Din moștenirea acestuia făcea parte însă și cartea slavonă. Toți o uitaseră aproape, precum uitaseră și datinele și rînduielele bune: ca și pe dînsule, el voi s'o învie pe dînsa, socotind — aceasta era greșeala lui — că sînt de o potrivă de folositoare pentru înnaintarea neamului. Neagoe văzuse cum se tipăresc supt ochii săi cărți ce erau să bucure ortodoxia întreagă; și Matei voi să-și aibă tiparniciile săi pentru cărțile sfînte.

¹ Cf. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, tabla, la numele lui Moxalie. Pentru amestecul lui în alte lucrări literare, v. mai departe.

Matei însuși, Agă până la suirea sa în Scaun, luptător al lui Mihaî Viteazul în tinerețele pe care le lăsase departe în urmă-î¹, nu era un om învățat: fără îndoială că el nu atinsese acea înălțime a învățaturii care era știința de slavonește, și la cărțile ce au ieșit pe socoteala lui el nu se putea uita decât ca la lucrări frumoase pe din afară: e vrednic de luare aminte și faptul că Viața lui Nifon, în care se cuprindea și atîta din viața lui Neagoe însuși, că Învățăturile aceluiași Neagoe s'au tradus pe vremea lui, poate ca să slujească Domnului însuși². Mitropolitul său Teofil, pe care-l punea în fruntea soliilor³ și-l așeza lîngă el mai presus de toți ceilalți sfetnici, bătrînul Vlădică Teofil, era dintre acei doritori de cetire cari aveau nevoie de mijlocirea tîlmacilor de slavonește. Urmașul său la Rîmnic și mai târziu și la Mitropolie, Ignatie, era un popă din Nicopol, pe care-l înălțase ajutorul dat lui Matei-Vodă în timpuri grele⁴; el știa atîta slavonește cît trebuia să știe un cleric bulgar. Nu știm ce însușiri va fi avut în această privință episcopul de Buzău din acea vreme, Efrem. Nicî Ștefan Mitropolitul, care înlocui la 1648 pe necunoscutul Dionisie, urmașul la 1642 al lui Teofil⁵, n'a lăsat altă dovadă de învățatură decît că a făcut cîteva tîlmăcirii ușoare și că i s'a însemnat și lui numele pe tipăriturile plătite de Domnul său.

Învățatul în slavonește a fost pe vremile lui Matei cumnatul său Udriște Năsturel din Fierești, fratele Doamnei Elena. Dar rostul lui cărturăresc și politic începe numai ceva mai târziu. Tipografia Domnească lucra de cîțiva ani de zile, cînd cărți de-ale lui Udriște intrară sub teascurile ei.

Întemeierea acestei tipografii pornește din altă parte, de la acel fiu înstrăinat al țerii, de la acea vîlăstare domnească luată departe de vîntul pribegiei, care a fost Petru Movilă⁶,

¹ V. *Studii și doc.*, V, pp. 640-1.

² V. mai sus, p. LIII, nota 1.

³ *Studii și doc.*, IV, pp. CCI, 215, 218, 221.

⁴ *Magazin istoric*, IV — Cronica lui Stoica Ludescu —, p. 314: «popa Ignatie Sîrbul den Necopole». Cf. *Studii și doc.*, V, p. 629.

⁵ Pomelnicul din Tîrgoviște, în *Studii și doc.*, V, p. 629, nota 1.

⁶ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 138: notițele lui Petru Movilă.

Petru-Vodă Moldoveanul, starețul și Mitropolitul Chievului rusec. Dacă a fost o înrîurire rusească asupra culturii românești de atunci, trebuie să nu se uite că ea venia din Rusia polonă, și nu din Rusia Țarului, care era cufundată încă în adînc întunec, și de la o Mitropolie rusească, unde un Român ajunsese cea d'întăi lumină a conștiinței, a învățaturii, a lucrului cu mintea. Să n'o uităm nici noi, și să n'o uite nici alții.

Petrașcu s'a născut la 21 Decembre 1596, pe cînd tatăl său Simion Movilă era numai Hatman al Moldovei. N'avea încă patru ani, cînd Simion începu lupta sa zădarnică pentru Domnia munteană; Doamna Marghita și cu fiii ei rămaseră neapărat în Moldova. Simion se întoarse și el aici, bătut, dar după cîtva timp el ajunse stăpînitorul acestei țeri, după moartea fratelui său Ieremia, în Iulie 1606. Petrașcu avea atunci mai puțin de zece ani, și el văzu peste cîteva luni de zile pe tatăl său mort. poate prin otrava dată de cumnata lui, Doamna Elisabeta a lui Ieremia. Marghita voi să așeze într'un Scaun prea mare pentru el pe fratele cel mare al lui Petrașcu, pe Mihăilaș, și se iscă supt ochii plăpîndului copil un crîncen război care se mîntui prin fuga Marghitei, învinsă de Constantin Movilă.

Totuși Petrașcu se întoarse în Moldova stăpînită de vărul său dușman, Constantin-Vodă: la 15 Septembrie 1610, el se găsia la mănăstirea familiei sale, Sucevița, unde vorbea cu un casnic al Movileștilor, pe care rîvna pentru Dumnezeu îl făcuse să se îmbrace în rasa călugărului.

Aceste împrejurări de morți năprasnice și bănuite, de răboaie învierșunate, de nestînsă ură între oameni ce făceau parte din aceiași seminție, vor fi lăsat o neștearsă întipărire de groază asupra lui Petrașcu. Marghita, tot așa de iubitoare de putere ca și Elisabeta, lupta înaintea pentru Domnia odraslelor sale. Mihăilaș murise; Gavril venia la rînd, în această cheltuie ambițioasă a copiilor. În 1616, după multe silințe, el fu numit, dar nu în Moldova, ci în Țara-Românească, și, de oare ce Sultanul nu voi să-l primească, el se întoarse îndărăt în Polonia, unde mai stătu, așteptînd norocul, sin-

gurul noroc pe care era învățat să-l înțeleagă, până la 1619¹.

Petrașcu veni și el la Tîrgoviște și se împărtăși de strălucirea Domniei, care ținu însă abia doi ani de zile².

Dar Gavrița, căpătînd siguranța că va fi mazilit, fugi în Ardeal la 28 Iunie 1620³; el luă cu dînsul în această țară, unde se însură cu o Unguroaică, și pe fratele său Ioan, care nu mai părăsi nici el Ardealul⁴. Doamna Marghita și cu fiul ceîlalți, Petrașcu și Moise, trecu iarăși în Polonia⁵. În 1621, cînd Turcii și Polonii se băteau la Nistru, ea nădăjdui să vadă pe Petrașcu Domn în Moldova, dar pacea de la Hotin îi zădărnici această ultimă dorință de a stăpîni⁶.

Nenorocirea-i răpise moștenirea de Domnie a tatălui său, dar ea îi dădu răgaz să învețe. Tînărul de 25 de ani, care încheia la 1621 cariera sa de pretendent, era în adevăr un om cu neobișnuite cunoștințe. Pe lângă limba sa, el știa latinește, rusește, polonește, grecește, elinește și vechia slavonă. Aceasta multămită creșterii sale în școlile polone, și anume la Lemberg, de unde-i venise și cel d'întăiu dascăl, pe care Simion Movilă îl ținea în casa sa, împreună cu cîțiva clerici de la Stavropighie⁷, pe cînd diaci din Lemberg erau întrebuințați de Ieremia-Vodă pentru corespondența sa polonă⁸. La Lemberg, Petrașcu va fi fost colegul Moldovenilor Toma și Gavril, de creșterea cărora se îngrijia cu deosebire Luca Stroici⁹; și chiar al lui Grigore Ureche, care învăța în 1616 —

¹ V. *Socotelile Brașovului*, în *An. Ac. Rom.*, XXI și *Studii și doc.*, IV.

² *Arch. ist.*, I², p. 190; actul nu poate fi din Februar 1618, ci firește din Februar 1619.

³ *Soc. Brașovului*, p. 153.

⁴ *Ibid.*, p. 153 și *Studii și doc.*, IV, tabla.

⁵ Scrisoarea ei din 30 Iunie 1621, tipărită de d. Hasdeu, în *Cuvente den bătrîni*, I, p. 225 și urm., nu poate fi decît din 1620. V. și ale mele *Notte critice asupra culegerilor de documente interne românești*, București, 1902, p. 24, nota I.

⁶ *Studii și doc.*, IV, p. CXLVIII.

⁷ Ghenadie Enăceanu, p. 165.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*, p. 168.

atunci Petrașcu avea 20 de ani — la școala acelei Stavropighii ortodoxe, cu care Domni Moldovei și boierii lor stăteau în legături de toate zilele¹.

Acum ce era să facă? Să aștepte ceasul fratelui său Moise, care ajunsese la 1630 Domn al Moldovei, pentru a se coborî de două ori din Scaun și a muri apoi peste granița Nistrului, în părerî de rău și în învunec? Cîțiva ani el duse încă această viață de om mare fără rost: stătu mai mult pe lîngă Hatmanul polon Chodkiewicz. Mitropolitul Chievului, Iov, îl îndemnă însă, la 1627, să se facă monach la vestita mănăstire Pecersca din reședința lui. Petrașcu primi: el ajunsese la 31 de ani călugărul Petru și starețul chinoviei din peșteră, mare-archimandrit al acestei Stavropighii, și, peste șese ani după moartea lui Iov și plecarea unui usurpator, Isaia, — Mitropolit al Chievului. Încă de la 1628 el începu a tipări, dînd în acest an o traducere a Sfaturilor lui Agapet. Ajuns Mitropolit, el îmbunătăți tipografia, lucră înainte pentru dînsa și întemeie întâi la Pecersca, a cărei stareție o păstră toată viața, apoi la «mănăstirea fraților» saă Brațca, o școală vestită, care întrecu îndată și cu mult pe a Stavropighiei, după care fusese alcătuită. Ea se numia Gimnasiu — mai târziu i s'a dat titlul de «Academie» —, și școlarii se intitulaă, după grecește, *spudei*. Limbile de propunere erau: întâi slavona, limba Bisericii, a cărei curăție a apărat-o totdeauna, cu știința și energia sa, Petru Movilă, apoi latina, limba Statului, a acelu Regat polon, în care Movileștii jucaă un rol mare, și, pe urmă, greceasca, limba Bisericii celei Mari din Constantinopol, de la care Pecersca dobîndise dreptul de Stavropighie, adecă de orînduire nemijlocită supt Patriarchie, și cu care Petru pusese de la început în legături Biserica lui. Se predau, cu toată împotrivirea catolicilor, și a Regelui chiar, atîtea științe cîte se aflaă în programul oricărei școlî înalte latine: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, musica, geometria, astronomia și acea cunună a oricăror cunoștinți: teologia². Ceî mai mulți dascăli vor fi venit de la Lemberg, pe alții Petru i-a pregătît

¹ Barwiński, *Știri asupra familiei Ureche*; în *Prinos Sturdza*, p. 203.

² Ghenadie Enăceanu, pp. 207-8.

însuși, trimetîndu-i și în străinătate. În tot Răsăritul slavon nu era pe acel timp nici o astfel de școală, nici o astfel de tipografie și nici un Mitropolit ca acesta.

Pentru cultura bisericească în Rusia, Petru Movilă are o covîrșitoare însemnătate. Oamenii cărturari și harnici erau foarte rari în provinciile rusești ale Poloniei, și mai rari în Moscovia: călugări de rînd, ei nu făcuseră nici-o școală deosebită și veniau în Scaunele ierarchice fără altă pregătire decît sfințenia lor, cînd era, și meșteșugul lor de a-și apăra situația împotriva acelor ce ar fi dorit-o pentru dînșii. Vlădică și om învățat nu erau noțiuni care să fi trebuit neapărat să se lege între ele. Acum Petru Movilă făcea din Mitropolia și din chinovile de la Chiev niște purtătoare de lumină, nu numai pentru cler, ci pentru oricine voia să se instruiască fără a părăsi sau a primejdui legea sa pravoslavnică.

Pentru soarta ortodoxiei în părțile rusești supuse regelui polon. venirea sa în tronul arhiepiscopal a fost o întîmplare minunată și mîntuitoare. Înnaintea de a-și începe el opera, catolicii, Iesuiții, cari lucrau de cel puțin cincizeci de ani — de pe vremea lui Ștefan Báthory — pentru înghițirea legii «grecești» din aceste Ținuturi, păreau că se apropie de scopul lor. Unirea cu Roma se dezvoltă puternică, și ierarchul unit din Lemberg se privia ca adevărata căpetenie religioasă a Rușilor din țara regelui Sigismund; bietul Iov Borețchi din Chiev sau urmașul lui, nerecunoscut de Rege, Isaia, apărea pe lîngă rivalul lor din Lemberg ca niște rămășițe ale unui trecut sfărîmat. Catedrala Sfintei Sofii, această fîcă a bisericii lui Iustinian din Constantinopol, Mitropolia vechiului oraș sfînt al ortodoxiei rusești, era în ruine. Fricoși față de Papă, Mitropoliții din Chiev nu se gîndiseră a se îndrepta către Patriarchul din Constantinopol. Petru Movilă a stat de la început în relații cu acesta; el a căpătat numirea solemnă din partea Cîrmuirii polone, pe lîngă care putea să aibă destui stăruitori; ca să arăte mai bine că el e stăpînul Bisericii ortodoxe din Polonia, Petru se sfinți ca Mitropolit în Lemberg chiar, și pofti la această ceremonie prelați din toate unghiurile, cari, venind și stînd de față, îl recunoscă. De acum

înnainte, vechea organizare pravoslavnică era iarăși în picioare, gata de luptă.

Pentru Biserica ortodoxă de pretutindenă, Petru Movilă a fost de mare ajutor. Dacă el a putut fi învinuit, pentru cumințenia sa și pentru legăturile de înrudire și prietenie ce avea cu cei mai mari oameni din Polonia, că e prea blînd față de încercările de cucerire catolică, noul Mitropolit al Chievului se arată cel mai mare protivnic al «eresiei» calvine. Prieten al ambasadorului olandes la Constantinopol ¹, în strînse legături și cu agentul ardelean în același oraș, sprijinit călduros de unul și de cellalt, Chiril Lukaris, fostul patriarh de Alexandria, ajuns apoi ecumenic, făcuse însemnate concesii Reformei lui Calvin. Supt numele lui apărură la 1632, în Apus, un Catechism, redactat încă de la 1621 ², al cărui cuprins nu se potrivea cu tradiția ortodoxă. El putea pătrunde lesne în unele părți asupra cărora, ca în Ardeal, se exercita și o presiune oficială pentru a le face să treacă la calvinism. Petru Movilă începu o luptă neprecurmată împotriva eresurilor ce se strecurau suptr numele impunător al Patriarhului. Prin sinodul ce strînse în Rusia, prin acela care, suptr înrîurirea lui, se adună în Moldova, prin alcătuirea și răspîndirea noului său Catechism — vestita «Mărturisire ortodoxă» —, el dădu Răsăritenilor și conștiința despre credința lor și înțelegerea trebuitoare pentru a înfrunta și răspinge pe dușmanul viclean.

Pentru noi, Petru Movilă e, fără îndoială, un pierdut, un înstrăinat, care, de cum s'a așezat în egumenia sa la Pecersca, n'a mai scris românește și care în testamentul său n'a găsit să pomenească pe nici-un alt Român decît pe fratele său Moise-Vodă ³. Însă, cît despre aceasta, el a stat neconținut în atingere, nu numai cu multele sale rude din Moldova, cu acei cari aveau interese față de dînsul — în 1645 încă, el dă o măr-

¹ V. *Studii și doc.*, IV, tabla.

² Melchisedek, *Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul*, în *Analele Academiei Romîne*, XII, pp. 2-9.

³ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 319.

turie lui Pătrașcu Ciogole pentru stăpînirea moșiei Oșihilibi¹ —, ci cu ierarchia ei bisericească și cu Domniile ei.

Astfel, pe la 1627, el primia de la Hrizea, Marele-Logofăt al lui Alexandru-Vodă Iliș, din Țara-Românească, și de la Dragomir Marele-Pitar, un viitor Vornic, un extras din cronica lui Mihaile Viteazul său numai o mărturie, cu privire la minunile ce s'au întîmplat la Alba-Iulia cînd s'a întemeiat acolo Mitropolia românească²: pe amîndoi acești boieri el îi cunoștea, de sigur, de pe cînd stătea la Tîrgoviște lîngă frațele său Gavrilă-Vodă³.

Pe acest timp Domnia în Moldova o avea o rudă a lui Petru, Miron Barnovschi, care-și adăugia cu mîndrie numele de Movilă. Miron-Vodă nu-și uită ruda înstrăinată: el îi trimete un manuscript din Neamț, care servi la tipărirea, în 1630, la Lavra Pecersca, a *Octoichului* slavon⁴: o parte din exemplare numai poartă stema Mitropolitului; sînt altele care au semnul domnesc al Voevodului Moldovei⁵. În același an, patriarchul de Constantinopol Teofan, rătăcitor ca atîția dintre fruntașii Bisericii răsăritene din Împărăția turcească, se opri cîtva timp la Iași, și aici veni un Trimes al lui Petru Movilă ca să afle de la dînsul dacă în adevăr tipărirea calvină de la Geneva e a patriarhului Chiril Lukaris, pe atunci mazil⁶. Că lucrarea era în adevăr a lui, dovedește declarația pe care o face lui Cornelis Haga, ambasadorul olandes, la alegerea lui ca patriarch, în 1622⁷.

Prin 1635, veni la Matei Basarab un călugăr din Grecia, Meletie, care-și zice Macedoneanul, după Ținutul unde se născuse. El știa să «scrie cu tiparul», și putem spune anume unde a învățat acest meșteșug, căci, dacă el venia din «părțile Rusiei», iubirea pentru meșteșugul tiparului spune în-

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 211, no 14.

² Ghenadie Enăceanu, pp. 144-53.

³ V, mai sus, p. CXXXIII.

⁴ Picot, *Pierre Moghila*, în Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV.

⁵ *Ibid.*

⁶ Ghenadie Enăceanu, I, c., p. 285.

⁷ *Studii și doc.*, IV, p. 182, nota I.

suși că l-a cuprins încă de cînd luase schima monachicească la Atos, în mănăstirea Zografului¹. Dar în această provincie polonă nu se lucrau cărți de tipar nicăiri aiurea decît la Vlădica Petru, în mănăstirea lui, Pecersca. Aici, de la 1627 înnainte, adică îndată după așezarea lui ca egumen, meșterii zețuiaū neconținut; ei erau la început cei doi Berînda, Ștefan și Pamva, și Rusul Taras Zemca²: Pamva a publicat în 1627 un dicționar slavon-rusesc, care a avut o mare răspîndire, fiindcă răspundea unei nevoi esențiale a cărturarilor din acea vreme. «Architipograf», adică «șef de atelier» al Mitropolitului, protosinghel în rangurile bisericești, el venise din Galiția, unde lucrase la tipografia din Sniatyn — foarte puțin cunoscută și roditoare — a episcopului liovean unit Ghedeon Balaban; sosirea lui se făcu odată cu aducerea literilor saū, cum se zicea în partea locului, «șriftului». Că ar fi fost Român din Moldova, s'a spus, dar nu s'a dovedit încă³.

Tipografia lui Movilă dăduse până atunci, pe lîngă două traduceri din grecește ale Mitropolitului, Agapit și Doroftei (1628), un șir de cărți bisericești și sfinte, ce trebuiaū să înlocuiască pe cele întrebuințate până atunci, care, de altfel, se găsiaū, de sigur, în număr neîndestulător. Astfel, tot în 1629, apar un Liturghiar, un Acaftist, o Psaltire, în 1630 un Menologhiu și Octoichul de care a mai fost vorba; în 1631, un Triod, în 1632 un Evharistiriū, în 1636 era să iasă la lumină un Antologhiu. Pe lîngă aceste cărți, se dau și altele, care aū un cuprins religios fără să fie de nevoie pentru slujbă: astfel, la 1629, Petru Movilă dă a treia ediție dintr'un *Nomocanon*, care mai fusese tipărit, la 1620, de Pamva Berînda, și la 1624; la 1632 el publică o lucrare proprie: *Crucea lui Hristos*; în 1633, apare o *Evfonie*, în 1634 «Paramitia» și Macarie Egipteanul. Chiar și opere polone și latine iese de supt teascurile metropolitane: în 1633 «Mnemozyne stawy» și «Felix cometa» — cânticēle care cuprind laude aduse de

¹ Bianu și Hodoș, p. 106, n° 36.

² Picot, *o. c.*: lista bibliografică

³ V. Gr. Crețu, *Lexicon slavo-romîn* de Mardarie Cozianul, București, 1900, p. 14 și urm.

școlarii de la Lavră, când el se întoarse în sfârșit în reședința sa de la Chiev—, în 1635, un Pateric polon. Niciodată într'un centru bisericesc nu lucraseră cărturari și meșteri mai harnici supt o priveghere și o îngrijire mai bună. Răpezi-ciunea cu care publicațiile vin una după alta, e în adevăr uimitoare și face de o potrivă cinste «architipografului» și Domnescului Mitropolit.

Faima tipografiei de la Pecersca o cunoștea Matei și fără spusele lui Meletie; când acesta-l sfătuie să aducă și el «șrift» pentru ca să poată înzestra după cuviință mănăstirile pe care le repara și acelea pe care le clădia din nou și, nu mai puțin, pentru a-și face un nume în analele culturii bisericești a Răsăritului, Domnul muntean se grăbi a trimite pe călugărul Nectarie din Pelagonia, prietenul lui Meletie, la Chiev, cu o scrisoare de cerere către Petru Movilă. Mitropolitul dădu slovele cerute: buchii de un caracter vădit rusesc, urite, mici, strâmbe, aplecate și, împreună cu ele, și pe tipograful care era să lucreze supt călăuzirea Macedoneanului: el se numia Timotei Alexandrovici și era întovărășit de Ivan Glebcovici. I se dădu o locuință la Cîmpulung, făcîndu-i-se și un tain din dajdea acestui oraș. Prin ostenele celor doi Ruși apărură la 30 Iulie 1636 un *Trebnic* slavon¹. Această carte fu aleasă pentru că ea n'ajunsese a se tipări la Chiev.

În același an 1636 începu a lucra, fără voia, și une ori pare că în ciuda lui Movilă, o a doua tipografie slavonă din Polonia; ea fu alipită pe lângă mănăstirea și școala Stavropighiei din Lemberg: cea d'întăiu operă a ei a fost *Evanghelia* ieșită în acest an, iar a doua un *Antologhu*, din 1638. În 1637 un *Varlaam și Ioasaf*, carte foarte iubită în Răsărit și pentru povestirea ce coprinde și pentru morala de care e întovărășită, se tipăria în altă tipografie nouă, a călugărilor de la Kuteinskij. Tot atunci o «slugă» a lui Petru

¹ Cf. Bianu și Hodoș, pp. 103-4, 592-32 și *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, IV, p. 324 și urm.

Movilă făcea să apară la moșia acestuia, Mogilew¹, o *Psaltire*².

Nici tipografia munteană, contemporană cu acestea, nu pierde timpul. Cel de al doilea produs al teascurilor ei e o Psaltire, în care se pomenește acum ca «architipograf» în partea locului, Meletie³. Cîtă înțelegere era, într'o privință, pe aici pentru rostul Romînilor între vecinii lor, arată stîngacea Predoslovie, în care Matei-Vodă se roagă creștinilor cari vor întrebuința această carte să-l pomenească pe dînsul și pe Doamnă-sa Elena: el se îndreaptă în de obște către toate neamurile de aceiași lege și care aū «același vestit dialect slovenesc ca limbă», iar mai ales celor ce n'aū de unde lua cu înlesnire cărțile lor de credință, cetire și slujbă: «Bulgarilor, Sîrbilor, Ungrovlachilor, Moldovlachilor, și altora». Firește însă că Domnul muntean n'a poruncit lui Meletie ce trebuie să scrie, și poate că nici n'a știut ce a scris acesta după înțelegerea lui puțină.

Pe cînd însă tipografia-mamă din Chiev dădea în 1637 o Cazanie a lui Calist patriarchul, în 1638 un *Slujebnic* și două lucrări polone, în 1639 a treia ediție din Liturghier, un Apostol, un Octoich; în 1640, o nouă Psaltire și un Triod, pe cînd meșterii de la Lemberg răspundeau prin Octoichul din 1640 și Triodul din 1642, — tipografia munteană avea o soartă foarte schimbăcioasă și părea că e menită să se risipească.

Ce e dreptul, la 1638, în April, se începu, de bună samă tot la Cîmpulung, o nouă Psaltire, care fu mîntuită în două luni. Tipăritorii voiră să-i adauge și un Sinaxariu, dar cartea rămase neisprăvită multă vreme, și ea nu ieși decît în 1641, prin munca altui tipograf și în alte împrejurări. Grija tuturor era în acest timp războiul cu Moldova, care, început în 1637, fusese pornit din nou din partea vecinului răpăreț care era Vasile Lupu, «Grecul» cîin Iași, la 1639.

În 1640, la început, Meletie Macedoneanul era însă egu-

¹ Mohilău, la Nistru ?

² Picot, lista bibliografică citată.

³ Bianu și Hodoș, pp. 105-6, 532.

men la Govora, lângă Olt, mănăstire pe care Matei o reparase de curînd. El strămutase aici și tipografia. Încercarea făcută până atunci va fi încredințat pe Domnul muntean că față de tipăriurile necontenite ce se răspîndiau din Rusia și Galiția polonă, cele muntene s'ar putea trece numai cu greu. Astfel se părăsi gîndul de a se lucra mai departe cărți slavone, și colile trase din Psaltire mai așteptară încă momentul apariției. Pentru a da dovadă de rîvnă față de cele sfinte și de hărnicie cărturărească, Vlădica Teofil, Mitropolitul țerii, scoase atunci la iveală un Nomocanon, pe care apucase a-l traduce mai de mult Moxalie. Domnul îngădui ca manuscriptul să se tipărească. I se alese titlul de: «Pravilă: acesta iaste dreptătoriiu de leage, tocmelea Sf[i]nților Ap[o]s[t]oli, tocmita de 7 săboară: cătră ačasta și a preacuvioșilor părinți învățătorilor lumie[i]». Titlul arată destul de bine cuprinsul acestei cărți destul de voluminoase.

Pravilei din 1640 i s'a acordat o însemnătate foarte mare de către tipăritorii ei. Se săpă anume pentru dînsa o stemă a țerii, și Uriil său Udriște Năsturel, care era pe atunci numai Cămăraș, cred ¹, făcu versuri slavone întru cinstea cumnatului său, Domnul. Preoții fură îndemnați să dea 21 de «constanțe de argint» și să cumpere o scriere care-i va deprinde să ție posturile după cuviință și-i va înfățișa ca pe niște adevărați cărturari.

Vlădica Ghenadie din Ardeal se învoi să se scoată o ediție pentru el, supt invocarea numelui său. Plecînd Meletie din țară, în cursul tiparului, urmașul său Ștefan de la Ohrida nu uită să amintească și meritele sale.

De fapt, lucrarea, care se împărtășește de însușirile cunoscute ale stilului lui Moxalie, n'a putut aduce nici-un folos. «Pravila» era pentru judecată, pentru judecata preoților mai ales, și ea nu putea fi întrebuințată altfel decît de ierarhii, căroră în cele mai multe casuri textul slavon nu li era neînțeles. Ea rămîne deci mai mult ca o lucrare făcută pentru faimă și ca o curiozitate literară.

¹ V. *Studii și doc.*, IV, p. CLXXXIV.

Se tradusese și Cazania, din rusește, și cartea era gata de tipar încă din 1638-9, când Meletie se înseamnă și pe el ca «ispravnicu de pre izvoduluî scripturi și cuvintele-toc-mitori», dar cartea nu văzu lumina decît ceva mai târziu¹.

4. CATECHISMUL ARDELEAN DIN 1640.

Deocamdată de aurea veni o carte pentru Romîni: din Bălgradul Ardealului.

Domnia lui Matei-Vodă fusese precedată de luarea puterii în Ardeal de către destoinicul Gheorghe Rákóczy, a căruî înrîurire a fost foarte puternică și asupra Principatelor românești vecine.

«Craiul» ardelean știa să se lupte și să-și păstreze saū să-și întindă puterea și fără luptă. Om cuminte și prevăzător, el ținea cu statornicie și căldură la legea lui calvină și, ca odinioară Ioan-Sigismund, el voiă s'o răspîndească și printre Romîniî săi din Ardeal.

Aceștia avuseră în Ioan din Prislop, Mitropolitul pus de Mihai Viteazul, un păstor drept-credincios, precum fusese și Sîrghie de la Tismana în Maramureș². După scoaterea din stăpînire a Voevodului cuceritor, urmă și în cercul umil al Vlădiciei românești o vreme de schimbări răpezi și de lupte. Teotist păstori cam în aceleași împrejurări ca și Ioan; el dădu ascultarea cuvenită învățatului Mitropolit muntean Luca. Apoi veni din Moldova Dosoftei, care fusese pe lîngă Ștefan Tomșa și stătuse la mănăstirea Bisericanilor. El fu bine văzut de Gabriel Bethlen, principele Ardealului, și, cînd muri Spiridon de Maramureș, nu se mai dădu un urmaș acestuia, așa încît Dosoftei putu să iea titlul resunător de «Mitropolit Bălgradului, al toată Țara Ardelenească și

¹ Bianu și Hodoș, pp. 122, 146.

² Ioan Cernai, care se întîmpină la 1599 în mănăstirea Vadului ca «episcop sîrb al unor biserici romîne», era concurentul în aceste părți nord-ostice al calvinului Spiridon. Sîrghie veni în locul lui. V. Bunea, în *Unirea*, 1904, n° 25, p. 236.

Ungurească, și celelalte», pe care-l poartă într-o scrisoare trimisă în Moldova. Ghenadie, care veni după dînsul, fu lăsat și el să păstreze neatinsă în aparență ortodoxia trecutului.

Ghenadie, Mitropolit român bine întemeiat, stînd supt aripile unui principe puternic, se gîndi la tipărituri. Pe atunci lipsiau în Ardeal și materialul și meșterii, spulberați de o potrivă de strașnicele împrejurări din cei treizeci de ani din urmă. Precum Matei-Vodă ceruse slova, și pe cei deprinși a umbla cu dînsa, de la Petru Movilă, astfel Ghenadie al Ardealului se îndreptă pentru aceasta la Mitropolitul Teofil, care veni în curînd el însuși, dincolo de munți, în solia cea mare din Maiu 1640¹. Se trimise de la Munteni popa Dobre, care «aû făcut tipare aice în Ardel», și căpătă de la Gheorghe Rákóczy privilegiul tiparului chirilic pentru Romîni². «Dascalul» — așa-i zicea Ghenadie însuși — începu cu o nouă ediție a *Cazaniei* brașovene, pe care Vlădica o credea foarte de folos și doria s'o răspîndească iarăși printre credincioșii săi. Lucrarea se trăgăni însă, așa încît cartea nu văzu lumina decît după moartea lui Ghenadie, întîmplată la începutul lui Septembrie din același an³.

Până atunci însă tipografia fusese întrebuințată și pentru alte scopuri care nu erau ale lui Ghenadie. Rákóczy Calvinul avea pe lîngă el ca superintendent pe vestitul Ștefan Geley, om învățat și cu foarte multă rîvnă pentru școli, pentru tipărituri, pentru legea lui reformată. Geley voia să calvinească în cel mai scurt timp și pe Valachii proști, ai căror popi tot mai credeau în superstițiile lor «băbești» privitoare la posturi, rugăciuni, sfinți și ierarhie⁴. El doria o tipografie românească slujind scopurilor calvine, o școală de «latineste, grecește și românește» în preajma Vlădicăi saû în alt loc potrivit, predicatori romîni, cari să rupă cu trecutul, răspîndirea Catechismului reformat și a cîntărilor, care, traduse în românește,

¹ *Studii și doc.*, IV, p. CCI.

² Bianu și Hodoș, p. 115.

³ *Sate și preoți*, p. 51.

⁴ Bunea, *Vechile episcopii*, p. 88.

de un Bănăţean, se întrebuintău în oraşele rămase credin-
cioase calvinismului : Lugoşul şi Caransebeşul¹.

Cîntările acestea, care nu sînt altceva decît Psalmii puşi
în versuri, *foarte prost*, de un urmaş al lui Moise Peştişel şi
Ştefan Herce, anume Ştefan din Făgăraş — pe ungureşte Fogarási, precum Tordassy de la localitatea Tordaş, — au rămas în
manuscript, şi le cunoaştem numai prin copiarea lor, cu orto-
grafia foarte ciudată a originalului, în toate asemenea cu cea
ungurească, de Ioan Viski, predicatorul calvin din Sîntă-Măria
(Boldogfalva), în Țara Haţegului, de mult cucerită pentru Re-
formă, şi din străvechiul Scaun episcopal al Gioagiului-de-jos².

Fogarási mai făcuse o traducere mîntuitoare de suflet pentru
Romîni săi³ : anume Catechismul din Alba-Iulia saă «Biblia
Mică», redactată anume pentru folosul şcolilor, pentru pregătirea
unei generaţii de Calvinii conştienţi, de profesorul Alstedius
de la şcoala înfloritoare din acest oraş⁴. Traducerea era
scrisă însă cu litere latine, şi lui Geley i se va fi părut că
o astfel de lucrare, bună pentru şcolile bănăţene, care erau
înfiinţate spre folosul Romînilor ca şi spre al Ungurilor, nu
e potrivită ca să se împartă popilor şi ţeranilor spre a-î cîştiga
pentru calvinism. El ştia despre «cîntările» lui Fogarási, decî
tot așa-î va fi ajuns la cunoştinţă şi Catechismul tălmăcit de
acesta ; însă el nu se opri asupra lui ca mijloc de propagandă.

Astfel opera predicatorului din Lugoş rămase în manu-
script până la 1648, cînd ea apăru pe socoteala Banului
Acaţiu Barcsai, viitorul principe al Ardealului, care Ban al
părţilor timişene, trimis adese ori în solie pe la noi, pare
să fi fost un cunoscător al limbii noastre⁵. Numai atunci ea
se tipări la Alba-Iulia, într'o broşură cu titlul unguresc, care

¹ Bunea, *l. c.*, p. 89 ; tălmăcitorii nu pot fi aceiaşi oameni cari au dat Ro-
mînilor *Pala* limba lor e alta.

² Silaşi, în *Transilvania* pe 1875, n^{le} 12-4.

³ Că era Romîn, dovedeşte intitularea comunităţii din Lugoş, asupra căreia
avea supravegherea în cele duhovniceşti, ca : «valaho-maghiara Ecclesie» ; Pre-
faţa Catechismului cu litere latine din 1648 ; în Bianu şi Hodoş, pp. 160-1.

⁴ Cf. şi *Studii şi doc.*, IV, pp. 269-70.

⁵ Bianu şi Hodoş, p. 160 şi urm. ; *Studii şi doc.*, IV, tabla.

a avut mai ales urmarea de a răspîndi printre Bănățeni întrebuințarea alfabetului latin, în versuri de ocazie, ca ale lui Mihail Haliciu¹, student în Basel, la 1674, sau în anumite dicționare romîno-latine de mai târziu².

Catechismul pe care Geley îl dădu Romînilor, cu cheltuiala predicatorului Curtiî, Gheorghe Csulay, pare să fi fost tot al lui Alstedius. Traducerea se făcu din latinește, dar, pentru ca să sune mai bine și ca să se prindă mai ușor preoții, nu se vorbește în titlu numai de latinește, sau «diecește» — limba diacilor, a cărturarilor —, ci se adaugă și mențiunea unui original *slavon*. Lucrul de tipar nu se făcu la Alba-Iulia, unde scrisese numai tîlmăcitorul, ci în satul Prisac, de lîngă această capitală, prin mîinile popei Dobrea, care întrebuință douăzeci de zile, de la 5 la 25 Iulie 1640. Popa fu, poate, chemat pentru acest scop din Alba-Iulia, fără știința Vlădicăi, al cărui nume nu se află pe tipăritură³.

5. MIȘCAREA CULTURALĂ DIN MOLDOVA.

Răspunsul la acest Catechism veni din Moldova.

Mitropolitul de acolo, Varlaam, era un fiu de țeran din părțile Putnei, care dădură peste puțin timp și doi Domni: pe Gheorghe Ștefan și pe Istrati Dabija.

Un frate al lui avu un fiu, Andrei, care se întîlnește ca răzăș în părțile Botoșanilor, și o fată, Marița, care se mărită cu popa domnesc Ursul Cergar, din satul Stoiești Focșani⁴; și mai găsim în 1677 pe «preutul Ursul și Todărașco, fecorii lui Ștefan č-ău

¹ Ilaşdeu, în *Col. lui Traian*, 1884, pp. 413-4, Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 216.

² Același, în *Col. lui Traian*, 1884, p. 406 și urm.; Crețu, în *Ținerimea Romînă* pe 1898.

³ Despre cuprinsul Catechismului se poate lămuri cineva prin cărticica de polemică a Mitropolitului Moldovei Varlaam. Un exemplar din aceasta din urmă a fost găsit dăunăzi; ea se reproduce în *An. Ac. Rom.*, de d. I. Bianu, care a avut bunătatea să-mi comunice foile în corecturi. Cf. *Sate și preoți*, p. 52 și urm. — Pentru micul catechism catolic cu litere latine tipărit la Roma în 1677, de Vito Piluzio, arhiepiscop de Marcianopol și șeful Misiunilor din Moldova, v. Papiu, *Tesauru*, I, p. 105 și urm.; Bianu, în *Col. lui Traian*, 1883, p. 142 și urm.; *Studii și doc.*, I-II.

⁴ *Arch. ist.*, I¹, p. 80; V. A. Urechîș, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 348, *Studii și doc.*, VII, p. 322, n° 26 și Note explicative la documente.

fost frate Mitropolitului Varlaam »¹. Varlaam însuși își cum-pără vii și făcu mori pe «gîrlele» de hotar ale țerii, păzite de «vătavi» și «meșteri», la Cofești, și le lăsa parte nepoților, parte mănăstirii Secul².

Prin aceste părți erau pe atunci «dascăli de copii³», și, la 15 Maiu 1634, între răzeșii ce dau o mărturie tocmai pentru niște pămînturi la Cofești se află și «Vicol dascal de Focșani⁴». Dar Varlaam își va fi căpătat toată învățătura și dorința-i deosebită de a ceti și scrie, toată priceperea-i caligrafică de la mănăstirea Secul, ctitoria lui Nistor Ureche, unde intră încă din tinerețe, poate chiar de la întemeierea acestui lăcaș. El ajunsese egumen la Secul pe la 1610, și avem o hotărîre luată de dînsul împreună cu Mitrofan, fostul episcop de Roman și unul din călugării mănăstirii, pentru a curma o pricină de moșii⁵. Numai după vre-o douăzeci de ani de egumenie, și fără să fi fost episcop undeva, ajunge Varlaam, ca om de cincizeci-șezeci de ani, la treapta cea mai înaltă din ierarchia Moldovei⁶.

Înainte de aceasta el avu prilej să cunoască pe îndrep-tătorul ortodoxiei ruso-românești, pe învățatul Petru Movilă. În notele lui slavone, acesta amintește o minune ce i-a fost povestită de «Varlaam ieromonachul», venit la el în Lavră, la 3 August 1629, din partea lui Miron Barnovschi: e vorba de îngreuiarea raclei lui Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava cînd Mitropolitul Crimca se gîndia, în 1621, să fugă cu moaș-tele de'nnaaintea Cazacilor prădalnici⁷. Varlaam venise, de sigur, ca să aducă lui Petru manuscriptul *Octoichului*, care,

¹ Par a fi fost deci doi popi Ursul, unul nepot adevărat al lui Varlaam, cellalt, soțul nepoatei lui.—Arch. Statului, *Neamf*, n^{le} 2521, 2522, 2523, 2576. Cf. n° 2514.

² O plîngere a lui din 1634 cu privire la aceste mori, în Arch. Statului, *Neamf*, n° 2494. V. regestul acestui act și al altora privitoare la Varlaam, în notele explicative citate. p. 339. V. și n° 2508; *Studii și doc.*, VII, p. 333, n° 75.

³ V. *Studii și doc.*, VII, cf. n° 14 un dascăl din Focșani, la 1715.

⁴ Arch. Statului, *Neamf*, n° 2493.

⁵ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 247-8

⁶ V. mai sus, p. CXXVIII.

⁷ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 181-4.

cum am spus, apăru și cu armele Domnului moldovenesc, în 1630¹.

El putu să vadă la Chiev școala și tipografia, și de sigur că atunci i se alcătui în minte planul de a strămuta și în țara sa aceste unelte de cultură. Înnălțarea sa la Mitropolie, sprijinul bogatului Vasile Lupu, căruia îi plăcea strălucirea și care nu voia să fie întrecut întru nimic de vecinul muntean, pe care-l uria, îi dădură mijloacele de nevoie pentru aceasta.

Nu se poate hotărî precis data cînd Varlaam și Domnul său aduseră la îndeplinire întemeierea școlii. O putem măr-geni însă destul de apropiat.

Încă la 1639 mănăstirea cea nouă a Trei Ierarchilor, în-nălțată din piatră cioplită și aurită, era în lucru: turnul de la poartă era gata din 1638, dar întreaga biserică n'a putut fi mîntuită decît în primăvara anului următor, sfințirea fă-cîndu-se de Mitropolitul Varlaam în ziua de 6 Maiu². Manuscripte frumoase, cum nu se mai scriau de mult, fură dăruite ctitoriei domnești celei mai nouă; supt Varlaam, în adevăr, caligrafia mănăstirească luase un nou avînt, și Liturghia pe pergament, împodobită cu aur și cu miniaturi, pe care o scrisese Ivanco la Rădăuți, pe vremea episcopului Anastasie de Moldavița, și care trecu, în Maiu 1643, din minile Marelui-Logofăt Teodor Ianovici în ale lui Varlaam, nu-și mai află părechea în tot ce s'a scris mai ales, mai simplu și mai artistic în țerile noastre³. Moaștele Sfintei Paraschiva, care trebuiau să crească și mai mult faima frumoasei clădiri a lui Ienachi, meșterul armean din Constantinopol, fură aduse, în schimbul unei răsplătiri îmbielșugate, în 1641, de trei Mitropoliți greci: Ioanichie de Heraclea, Partenie de Adrianopol și Ștefan al Vechiului-Patras; la Ismail se aflau spre întîmpinare «toți Vlădicii» — Varlaam, Evloghie de Roman,

¹ În 1637. scrisoare de la Varlaam. în *Doc. Bistriței*, I, pp. 59-61, n° LXXXI.

² Melchisedek, *Notițe*, pp. 169-71.

³ Ms., a căruî legătură, cu aplicații metalice pe catifea, e vrednică de cu-prins, se află astăzi în Bibl. Ac. Rom.: o notiță asupra lui, de I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.* pe 1903, partea administrativă. V. și Melchisedek, *Notițe*, p. 18.

Anastase de Rădăuți și Gheorghe de Huși — «și egumenii». Domnul însuși ieși înaintea Sfintei, și strălucitul alaiu își făcea intrarea în reședința domnească la 13 Iunie ¹.

Cei d'întăiu călugări vor fi fost luați într'ales din deosebite mănăstiri mai vechi, dar egumenul d'întăiu a fost însuși rectorul de până atunci al școlii lui Petru Movilă, Rusul Sofronie Pociățchi, care avea pe lângă el ajutoare tot dintre călugării învățați, dintre dascălii de la Chiev. La 1641, în ziua de 15 April, Domnul cumpăra de la fostul Mare-Comis Mihail Furtună, cu prețul însemnat de 200 de lei bătuți, o casă de piatră, pe Ulița Ciobotărească, lângă «hăleșteul Bahluului»; aici se așează școala, iar lângă dînsa se zidi peste cîtva timp un mare «feredeu», o baie cu plată. Vasile Lupu dăduse pentru întreținerea Colegiului său trei moșii, Răchitenii, Tămășenii și Juganii, precum și veniturile băii ². Scriind în 1641 Țarului, căruia îi supuse proiectul de a crește pe fiii boierilor și ai celor de rînd prin călugării săi din Brațca, Petru Movilă îi spuse că în Moldova s'aû și trimes învățători dintre aceștia ³. În același an 1641, Vasile-Vodă ceru slove de tipar de la Petru Movilă și complectă instalarea tipografiei de la Trei Ierarhi prin lucruri aduse, nu fără oarecare greutate, de la Stavropighia din Lemberg, care ar fi vrut bucurios să aibă monopolul cărților de tipar în părțile noastre; încă la 12 Ianuar, el putea să mulțamească «fraților» pentru învoirea ce căpătase de la dînșii. Sofronie Pociățchi merse însuși la Lemberg ca să aducă cele de nevoie; el fu primit rău, ca unul ce făcea parte dintre concurenții pe toate terenurile ai centrului ortodox liovean, dar totuși dorința lui Vasile trebui să fie îndeplinită ⁴.

¹ Melchisedek, *Notițe*, pp. 173-4; *Doc. Bistriței*, I, n-le LXXIX, XCV; Miron Costin, p. 310, cu data greșită de 7148, în loc de 7149, *Studii și doc.*, IV, p. 343.

² *Uricariul*, III, p. 283 și urm. Cf. Iorga, *Documentele Callimachi*, I, p. 450, nota 1.

³ Ghenadie Enăceanu, *o c.*, p. 276.

⁴ Scrisoarea Domnului însuși, în Hurmuzaki-Bogdan, *Supl.* II, vol. III, pp. 1-2, n° 1; *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, II, p. 326: scrisoarea lui Pociățchi din 17 Februar 1642. Cf. scrisoarea către Pociățchi a vestitului învățat grec

Astfel putea să fie mulțămît Varlaam, care se tînguise încă la 1643 pentru «lipsa dascalilor și a învățăturei: cătău fostă învățându mai de multă vreme, acmu nice atătă nime nu învațî»¹. Din această școală aveau sa iasă atîția diaci de slavonește, cari erau să întrebuițeze această limbă cu deplină pricepere, fără să alerge la formularele² sau la dicționarele care se alcătuiesc în Țara-Românească pentru ajutorul unor cărturări mult mai slabi și lipsiți de pregătirea școlii³; de aici erau să pornească atîția cunoscători de grecește pentru ajutorul capuchehaielei de la Constantinopol; aici era să se formeze un așa de harnic și de destoinic traducător și scriitor cum a fost Nicolae Milescu⁴. Nu se poate zice că școala de la Trei Ierarchi a fost un semn de trufie zădarnică din partea Grecului doritor de laude care stătea în Scaunul domnesc al țerii: ea a adus foloase adevărate, potrivite, firește, cu spiritul timpului, și ar fi adus și mai multe dacă siguranța pașnică a Domniei lui Vasile Lupu ar fi ținut mai îndelung și dacă ea nu s'ar fi închis în vîlmășagul luptelor pentru Domnie din anul 1653.

6. SINODUL DE LA IAȘI ȘI LUPTA CU CALVINII.

Prin tipografia alipită la mănăstire se putea face o concurență, totdeauna plăcută, lui Matei-Vodă Munteanul. Deocamdată ea sluji unui scop mai mare. Petru Movilă luase măsuri pentru a lupta împotriva Calvinismului, nu într-o atîta pentru că el ar fi amenințat într'adevăr ortodoxia din Ținuturile rusești supuse Poloniei sau pentru că Movilă ar fi cunoscut bine silințele ce se fac în Ardeal pentru a calvinisa pe Romîni, cît pentru că el se privia tot mai mult ca reprezentantul

Teofil Korydalleus, în *Revista teologică* din Iași, II, p. 345 și urm., p. 359 și urm. Cf. Xenopol, *Ist. Romînilor*, IV, p. 81, nota 22.

¹ Bianu și Hodoș, p. 140: Prefața la *Cartea de învățătură*.

² V. I. Bogdan, *Cnezii romîni*, în *An. Ac. Rom.* pe 1903, p. 25 nota 1.

³ V. Lexiconul citat al lui Mardarie Cozianul, tipărit pentru Academia Romîna de d. Gr. Crețu; în Prefață se dau bogate lămuriri asupra altor *Lexicoane* de acest fel, mai nouă decît cel de la 1649.

⁴ V. mai departe.

drepteî-credinţi răsăritene, ca luptătorul chemat pentru mîntuirea ei de orice primejdie.

Petru scrisese întâi un Catechism ortodox, destul de întins, pentru a răspunde «cărţilor leşeşti, .uşoare la înţeles», care se înfăţişau ca pravoslavnice şi ispitiau pe mulţi a primi păreri catolice ca ale Uniţilor. Catechismul fu supus încă din 1640 unui sobor provincial¹. Movilă voia să facă din el un îndreptariu, un normativ al ortodoxilor de pretutindenţi: pentru aceasta ar fi trebuit, sau o primire din partea patriarhului ecumenic, pe atunci Partenie, pe care el nu voia s'o ceară, sau un mare sinod al Răsăritului. I se păru mai lesne să adune un sinod la Iaşi, la care ar lua parte Trimesii ai Bisericii din Chiev, aducînd cu dinşii Catechismul, prelaţi moldoveni, munteni şi poate ardeleni, iar din partea Patriarhiei constantinopolitane nişte delegaţi cu putere de a primi sau a răspinge lucrarea. Iaşii erau în adevăr foarte potriviţi pentru o astfel de Adunare: în Chiev era puterea regelui eterodox al Poloniei, în Constantinopol puterea Sultanului păgîn al Turcilor, pe cînd Vasile-Vodă, deplin stăpîn al ţerii sale, era un apărător firesc al credinţii celei vechi şi bune.

Încă din 1641 se ştia că se strînge un sinod la Iaşi. La începutul anului următor, Pocîtaşchi cere la Lemberg literele greceşti de nevoie pentru a se tipări ce hotărîri s'ar crede că trebuie². În vară abia se strînseră părinţii străini: din Rusia veniseră trei, dintre cari cel mai însemnat, Isaia Trofimovici, era doctor în teologie³ şi, de la 1640, preşedintele Sfatului duhovnicesc de pe lîngă Mitropolit; din Constantinopol, erau de faţă episcopul de Niceia, Porfirie, un bătrîn care fu primit de Vasile-Vodă cu multă cinste, şi vestitul teolog Meletie Sirigul, pentru care Vasile întemeie îndată episcopia cea nouă a «Proilavului» sau a Brăilei⁴. Muntenii

¹ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, p. 280, 291 şi urm.

² *Arhiva soc. ştiinţ. şi lit., l. c.*

³ Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 293. Un al doilea era rector la Colegiu; al treilea, predicatorul de la Chiev.

⁴ *Ibid.*, p. 298 şi urm.; Melchisedek, în *An. Ac. Rom.*, XII, p. 36 şi urm.;

lipsiră, din cauza dușmăniei dintre Voevozii Vasile și Matei¹.

Sinodul ținu trei luni de zile și mai bine, fără să fi fost dezbateri în public. Moldovenii erau prea puțin învățați ca să se amestece. Rușii și Grecii, Chieviții și Constantinopolitanii, nu se înțeleseseră de la început, și urmară astfel până la plecarea celor din urmă. Pentru Greci, lucrul de căpetenie era osîndirea solemnă a lui Chiril Lukaris, pe care ei îl recunoștea ca adevărat autor al capitolelor calvine incriminate; Sirigul, un om al Patriarhului Partenie, aducea poate cu dînsul lucrarea sa «Κατὰ καλθινικῶν κεφαλαιῶν», care s'a tipărit mai pe urmă tot la noi; Patriarhul însuși dăduse represintanților săi o gramată prin care se osîndiau aceste capitole, afară de unul singur². Pentru Ruși, era vorba înainte de toate să se întărească lucrarea Mitropolitului lor, în care Grecii vedeau neajunsuri și greșeli în ceea ce privește admiterea credinței că păcatele se pot ierta și după moarte și că în Împărtășenie e însuși trupul lui Isus Hristos³: ei n'aveau nici-o răzbunare de îndeplinit față de Patriarhul Chiril și țineau ca scandaloasele capitole calvine să fie înfățișate ca o lucrare apocrifă, ca o plăsmuire care nu atinge întru nimic Biserica Răsăriteană.

Resultatul fu acesta: Sirigul și tovarășul său plecară la Constantinopol, ducînd Catechismul lui Movilă într'o formă grecească și în alta latină. Moldovenii iscăliră osînda pronunțată de Patriarh, și, ceva mai târziu, Biserica rusească din Polonia adause iscăliturile membrilor ei episcopali. Iar de supt teascul de la Trei Ierarhi apăru în grecește gramata lui Partenie, cu data de tipărire 20 Decembre 1642⁴. Înainte

scrisoarea din 6 Novembre 1642 a lui Scogard, medicul danes al Domnului, în Hurmuzaki, IV¹, p. 668. Pentru calitatea de episcop brăilean a lui Meletie, v. Ghenadie Enăceanu, *o. c.*, pp. 298-300, 302. Pentru episcopii de Brăila, Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 234-5.

¹ *Studii și doc.*, V, p. CCV.

² V. Melchisedek, *l. c.* Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 43

³ Scrisoarea doctorului Scogard, citată.

⁴ Bianu și Hodoș, pp. 119, 135-6 (n° 41).

de plecare, Părinții mulțămiseră împreună domnescului lor găzduitor¹.

Se știe că în 1643 Patriarchul întări gramata sa din anul trecut, adăugându-i iscăliturile câștigate; tot în 1643, el aprobă cartea lui Movilă, pe care Meletie Sirigul o dresese la Sinod, dându-i titlul de «Mărturisirea Ortodoxă» — 'Ορθόδοξος ὁμολογία. Dar ea nu se tipări, cum fusese planul de sigur, în deosebitele limbî ale popoarelor drept-credincioase, căci un al doilea Patriarch Partenie strică tot ce făcuse cel d'întăiu: Meletie Sirigul fugi în Moldova, unde Vasile Lupu, dându-i Scaunul Brăilei, îl îndemnă să i traducă din greceasca veche, pe care se vede că n'o prea știa, în greceasca nouă, care era adevărata lui limbă². Iar Petru Movilă tipări Catechismul său numai pe scurt, în rusește, — la Chiev, în 1645, sup't titlul «Corp de învățătură pe scurt»: cărticica fu foarte bine primită, și alte ediții, tot rusești, apărură la Moscova (1646) și la Lemberg, în noua tipografie de la Mitropolia Sfîntului Gheorghe³.

Ea n'a fost talmăcită însă în grecește, unde și prelucrarea lui Meletie așteptă mult până ieși la iveală, cu banii Mare-lui-Dragoman Panaioti Nikussios, în acea Olandă tocmai de unde veniseră pentru Chiril sfaturile rătăcitoare⁴. O *Pravoslavnică Mărturisire*, care e cea ieșită de sup't îndreptarea Sirigului, face parte dintre tipăriturile muntene ale lui Antim Ivireanul, la sfîrșitul veacului al XVII^{lea} 5.

Dar tot din învățătura lui Petru Movilă, din dezbaterile sinodului din Iași, pornește o cărtică a lui Varlaam, care a ieșit la iveală numai dăunăzi. În 1644, Vasile și Matei, Domni dușmanî aî acelui-așî popor, se împăcară în sfîrșit: Varlaam făcu parte din solia moldovenească prin care se întemeie frăția⁶. Învățații din cele două țeri, Mitropolitul Moldovei

¹ Melchisedek, *l. c.*, pp. 50-1.

² *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 53.

³ Picot, lista bibliografică citată.

⁴ Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIIe siècle*, II, p. 202.

⁵ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 45, 418.

⁶ Sirbu, *Matei-Vodă Bășarabă's auswärtige Beziehungen*, Leipzig, 1899, p. 225; *Studii și doc.*, IV, p. CCXI.

și cumnatul Domnului muntean, se văzură, în sfârșit, și Varlaam găsi cu bucurie la Udriște Năsturel o sumă de «cărți nouă», și, între altele, «cărțulia mică» a Catechismului eretic din Bălgrad.

El ceru cărtica de la Udriște, acest «boiarin cinstit și slovesnicu, și cu toată destoinicia și înțeleagerea harnic, și drept pravoslavnic creștin, al doile Logofăt, și frate Doamnei», și se hotărî a răspunde pe scurt îndemnului scurt al Calvinilor. Pentru aceasta-și aduse aminte de vechile discuții din 1642 și se uită de sigur, nu prin Catechismul cel mare al lui Movilă, din care un exemplar pe rusește îi va fi stat la îndemână, ci în resumatul care ieșise tocmai în acel timp la Chiev. Cele câteva pagini de polemică împotriva Calvinilor, cari «până în șapte mueri iaū și-s tot popî», cari sînt mai răi decît «păginiî, Turciî, Tătariî», lovesc în păreriile dușmanului cu privire la icoane, — care nu sînt idolî sau «bozî», strigă Varlaam —, cu privire la puterea credinții pentru a mîntui, la ființa mai multor Biserici și la rostul maslului. Erudiția e de împrumut, iar stilul foarte greu și încîlcit. Astfel încît cartea lui Varlaam — «Răspunsurile» lui, despre care mulți își făceau mari iluzii — a trecut fără nici-o înrîurire în viața noastră religioasă și culturală ¹.

Până la 1645 însă, teascurile muntene și moldovene dăduseră alte lucrări, acelea în adevăr de folos, și la ele venim acum.

7. TIPĂRITURÎ MUNTENE ȘI MOLDOVENE PÂNĂ LA 1653.

Pe cînd tipografia moldovenească se pregăt a numai pentru lucrările ei viitoare, teascul muntean din mănăstirea Govora încheia în 1641, supt egumenul Silivestru «taha» (tachigrafu), Psaltirea, care stătea de mai multă vreme în părăsire ². În anul următor, meșterul Preda dădea într'un în-folio de «peste 600 de pagini», o nouă *Cazanie*, pe care, supt controlul lui Udriște Năsturel, o tălmăcise, său, ca să zicem ca dînsul, o

¹ V. mai sus, p. CXLV. Cf. Bianu și Hodoș, pp. 150-1, n° 48.

² Bianu și Hodoș, pp. 106-7.

«scosese și primenise» din rusește, încă de la 1638 (7147), un ieromonah Silivestru, care e egumenul însuși.

Originalul ei nu poate fi decît Cazania lui Petru Movilă, din 1637, care e alcătuită după Omiliile lui Calist. Cînd Silivestru s'a apucat de lucru, Cazania ardeleană nu ieșise încă, așa încît cuvintele din Predosloviea lui Năsturel despre cărțile ce momesc și ucid sufletul nu se pot raporta la această carte, E îndoielnic dacă Năsturel a avut vre-o dată în mîină Cazania. destul de rară, de la 1580-1 — care n'avea nimic eretic în ea — sau cea, foarte rară, din 1564, unde de sigur se cuprindeau lucruri ce trebuiau să pară otrăvitoare Logofătului muntean, care știa așa de bine rusește, care dată documentele scrise de el după computul moscovit de 1ⁱⁱ Mart¹ și care va fi petrecut vre-un an-doî la Colegiul lui Petru Movilă, căci prin 1635-40 el era încă un om foarte tînăr. Acest atac împotriva cărților ortodoxe e însă, probabil, aruncat în treacăt, fără să aibă în vedere o țintă anumită.

Lucrarea fu complectată cu alte vre-o sută de foi, dreasă în unele pagini, schimbată pe 200 din ele, după o lungă zăbavă, tot la Govora, fără să se spuie cine a prefăcut și adaos, sau, dacă acel cineva e tot Silivestru, ce l-a îndemnat să jertfească o așa de mare parte din lucrul său mai vechiu. Lămurirea e însă, se pare, destul de ușoară și destul de puțin cinstită. Între 1642 și 1644 ieșise *Cazania* lui Varlaam, și această carte e reprodușă în noua tipăritură munteană², și anume întreagă, afară de Viața sfîntului moldovenesc Ioan cel Nou. Acest sistem se vede, de altmîntrelea, și cu un alt prilej: războiul cu armele încetase între cei doi Domni, dar începuse un război, bogat în pradă, cu tipăriturile! Tipograful e iarăși Meletie Macedoneanul, care dispăruse, cum s'a spus, încă din 1640. De atunci el mersese în Ardeal, lucrase la Cazania din acel an și, după moartea lui Ghenadie, rîvnise Vlădicia din Bălgrad. Superintendentul Geley îl chemase la cercetare duhovnicească, nu fusese mulțămît de răspunsurile lui, dar căpătase asigurarea că lucrurile ce nu le știe încă, le va învăța.

¹ *Studii și doc.*, IV, p. 651.

² Gaster, *Chrestomatia*, I, p. XXXIX.

Totuși Matei Basarab, bunul prieten al «Craifului» de peste munți, izbuti să înlătore pe Meletie, a cărui fugă îi stingherise tiparul, și să facă a se alege bietul Ilie Iorest, care trecu peste vre-o trei ani de la demnitatea sa arhierască la temniță și la chinuri¹. Nicî cu acest prilej nu izbuti Meletie, căci cîrja se dădu lui Simion, ce-și zise Vlădica Ștefan. Atunci el se întoarse la Matei-Vodă, se uni cu un tipograf rus, cu un Sîrb, cu un croitor din Ocnele-Mari și cu un al patrulea meșter, și, în mănăstirea Dealul, unde era acum egumen Varlaam Arapul, el dădu forma cea nouă a *Cazaniei* lui Silivestru². Apoi nu se mai aude de dînsul.

Cazania lui Silivestru n'are decît o foarte slabă însemnătate literară. Limba din ea nu e mai bună decît aceia din *Cazania* pe care de puțin timp o tipăriseră din nou Ardeleni și pe care aceasta avea vădit ținta s'o înlocuiască. E o traducere cuvînt după cuvînt, grea de urmărit, fără ritm, fără mișcare și mlădiere, lucrarea unui om care socotia că pentru a traduce din rusește în românește nu se cere decît să știe cîteva rusește și românește. La întrebuintarea textului Evangheliei nu se vede nici-odată înrîurirea tălmăcirii străvechi. Ortografia însă rămîne cea care se impusese încă din veacul trecut.

În Septembrie 1642 se tipăria o *Cazanie* pe scurt, o culegere de «Învățăturî preste toate zilele». Limba e mai viaie decît cea din *Cazanie*, cu toate că se întilnesc în ea cîteva forme care sună străin. Acel care se dă drept tălmăcitor e Melchisedec egumenul de la mănăstirea Uspeniei sau Adormirii Maicii Domnului din Cîmpulung: el iscălește prefața, în care cetitorii sînt poștiți să se îngrămădească pentru a răsplăti mănăstirii cheltuielile făcute cu tipărirea acestor 60 de foi: «Căci că, cum ar fi un negoțatoriū care ar fi dobândit o piatră de mult preț, carea să plătească o mie de galbeni, și apoi să se vînză numai drept 10 galbeni, decî apoi, de n'arū fi cumpărând piatra aceia fieșcare înțelept, ar

¹ Bunea, *Vechile episcopii*, pp. 86-94; *Sate și preoți*, pp. 50 și urm., 337.

² Bîanu și Hodoș, pp. 144-7.

fi înşălându-se negoţătorul acela, şi lui singur foarte i-arăpărea rău mai pe urmă, aşijderea va să paţă şi cela ce, deaca va afla cartea aşasta, şi nu o va cumpăra, căriia cinstea-i iaste mică, iară dăstoinicia-i iaste foarte multă şi mare». Melchisedek a scris două scrisori de afaceri, care se păstrează şi astăzi în Archivele Braşovului¹: amîndouă sînt greceşti, cu toate că Braşovenii ar fi înţeles mai bine ce e cu Țiganiî mănăstirii cîmpulungene, dacă părintele ar fi scris româneşte. Decî ar fi aplecat cineva să creadă că Melchisedek se laudă numai cu o carte pe care n'a făcut-o, dar o precupeşte; însă unele grecisme din lucrare îladeveresc autor, şi, chiar în locul ce am adus înnainte, întrebuiţarea cuvîntului *cinste* în înţelesul de *preţ*, ca în greceşte τιμή, lămureşte asupra neamului din care făcea parte scriitorul. Melchisedek era, în adevăr, un Peloponesian sau un Moreot.

Poate că publicul cărţilor religioase din Țara-Românească n'a voit să-i dea «cinstea» de costande pe care o cerea, pentru că Melchisedek părăsi cu aceasta cultivarea limbii noastre. Tipografia de la Cîmpulung, care nu e de loc mai rea decît cea de la Govora, strămutată apoi la mănăstirea Dealului, lucrează de acum cărţi slavone, pe care i le cerea şi Domnul, care dăduse, se pare, şi slovele şi ilustraţiile, destul de bune, făcute la Chiev poate. Ca să se vadă dacă nu e vorba de o simplă retipărire, publicaţia aceasta de a doua a lui Melchisedek ar trebui alăturată cu *Antologhiul* chievian din 1637 şi cu acel liovean apărut în anul următor. În apelul către cumpărători — «mai departe să ştiţi şi să ne credeţi că cu multă cheltuială am făcut această carte, fără împotrivire să blagosloviţi, nu fără cheltuială, ci cu preţ destoinic să vă cumpăraţi această carte şi, înveselindu-vă, să vă pară că aţi căpătat-o în dar» — recunoaştem pe părintele Melchisedek; însă slavoneasca acelei Prefete e a lui Udrişte, care va fi făcut în satul său Fiereştii şi corectura. De altfel, tipografi erau Slavî, un Sîrb şi un Rus, care, acesta din urmă, lucrează apoi şi cu Meletie Macedoneanul.

¹ *Socotelile Braşovului*, în *Analele Academiei Romîne*, XXI, pp. 204, 264.

8. LUCRĂRILE MITROPOLITULUI VARLAAM ȘI ÎNRIURIREA LOR.

În Moldova erau mai multe manuscrise gata de tipar decât în țara lui Matei Basarab. Traducerile din cărți bisericești slavone se îngrămădiseră. Ele se deosebesc printr'o limbă mult mai puternică, mai sunătoare și mai plină de viață, — însușiri care vor rămînea până acum vre-o douăzeci-treizeci de ani caracteristice pentru lucrările literare moldovene. Astfel, *Cuvîntul pentru curățire*, *Molitvelnicul* din întâia jumătate a veacului al XVII-lea, din care s'a dat unele extrase¹, înving orice altă operă de acest fel din Țara-Românească sau din Ardeal.

Printre talmăcitorii din Moldova, doi ni sînt cunoscuți anume. Unul a fost un Logofăt, dar nu un Logofăt-Mare, nici măcar un Logofăt al doilea, ci un treti Logofăt, sau al treilea Logofăt, care avea deci acea dregătorie puțin strălucitoare, dar grea de îndeplinit, în care se cerea buna cunoștință a două sau mai multe limbi². Eustratie știa slavonește și grecește, fără să putem ști în ce chip își însușise aceste două limbi, căci viața lui e aproape cu totul necunoscută. Cu cîtva timp înnainte de venirea ca Domn a lui Vasile Lupu, el petrece la botezul fiului lui Lupul Hăbășescul, Ioan, împreună cu nașul, Vasile Banul Vornic, Ștefan Moimăscul și alți cîtiva³. La 1639, el părăsise slujba, fiind numai un pașnic biv Logofăt între cărțile sale; ce s'a întîmplat pe urmă cu dînsul, nu se mai știe: a trăit însă destulă vreme ca să însemne cîteva observații pe un manuscris al cronicii lui Grigore Ureche, scrisă în 1647-8. Miron Costin, care se luptă împotriva părerilor lui istorice, nu l-a mai apucat⁴.

Eustratie a făcut întâi, fără scop practic, fără îndemn domnesc, și numai pentru plăcerea sa, o «Pravilă aleasă», scoasă din Zonaras, din Vlastaris și din Harmenopulo și tradusă de

¹ Gaster, *Chrestomatha*, I, p. 45 și urm., 80 și urm.

² Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pp. 81-2.

³ *Studii și Doc.*, VI, pp. 77-8, n° 23.

⁴ Orășanu, *Cron. moldoveni*, pp. 98-9.

el de-a dreptul din «limba cia mai suptire și mai ascuțită de toate limbile, — ce să dzice elenească, cu carea au tocmitu D[u]mnedzău, de-au cunoscută aceștia întâi lumina Dumnedzăirei, carea nu o potu să o înțeleagă fiecare, de nu voru fi prea iscusiț și deprinșu cu dănsa»¹. Cu același gând de a da în românește povește luate din hotărârile soboarelor, traduse Eustratie, de sigur pe atunci, *Șapte taine a Besearecii*, care cuprind lămuriri privitoare la deosebite întrebări de natură religioasă.

Eustratie arată să fi fost prietenul lui Varlaam, a cărui hironisire ca Mitropolit o înseamnă el la sfârșitul manuscrisului său de Pravilă din 1632. Varlaam el însuși n'avea cunoștințele unui treti Logofăt cum trebuie; era însă un bun cărturar de slavonește, limbă pe care o va fi învățat la Secul. Încă fiind acolo, de sigur, el traduse *Cazania*.

Această traducere are o îndoită însemnătate. Întâi, ea nu e făcută după un singur original, ci, ca și traducerea lui Eustratie, culege materialul din mai multe cărți, îl potrivește și-l adună în forma care i se părea mai potrivită pentru cetitorii săi: e deci, cum spune însuși, «adunată din toți tălcovnicii Evangheliei, dascalii Besearicii noastre». Apoi forma are o lărgime și un avînt cum nu se mai întîmpină până atunci în literatura noastră religioasă, și cum nu se va întîmpina multă vreme, până la tălmăcitorul muntean, necunoscut, al Învățăturilor lui Neagoe-Vodă.

Iată un loc din această carte măiastră:

«Însă plînsulū acestora să va întoarce întru bucurie, că va sosi binele și cîntea lorū, și mărirea cia netrecută: atunūce să va arăta Domnul Isus Hristos pre nuări,— nu pre-aceștea nuări ce ploaă și întunecă soarele, ce pre-acei de aurū, în toate fealiurile de văpseale podobiți, și frumoși, cu oști de îngerī nenumărați, și înaintea lui să vorū aduna toate limbile, și-ī va gudeca cumū spune Svănūta Evanghelie...

Cumu-ī apa cea de ploae, ce să pogoară diîn nuări pre pă-mântū, în multe chipuri lucreadză, pre cāinpī și pre codri, în

¹ Bianu, în *Col. lui Traian* pe 1882, p. 216.

florî şi în pomeţi, de le creaste şi le înfrământă, albeaste şi le ruşeaste, gălbeneaste şi mohorîteaste, unele verdzi, altele albastre,—săvai că iaste apa numai într'unu fealiu, iară în multe fealiuri luciadză, îndulceaste şi amăraşte, — aşia şi D[u]-h[u]lū Svântū în multe chipuri lucreadză, ca apa spală şi curăteaste, spală şi întăreaste»¹.

Socotind bine, aceasta nu e alta decît limba de la ţară, pe care n'o puteau stăpîni străinii şi Curtenii din Ţara-Românească, dar care era singura limbă pe care o întrebuintă, cu particularităţile ei dialectale moldoveneşti — *h* pentru *f* —, acest fiu de ţeran care-şi trăise pînă la bătrîneţă viaţa în mijlocul unui Ţinut de ţerănime mîndră şi vitează. Cugetarea cartilor de învăţătură bisericească slavone trecuse data aceasta prin însuşi sufletul poporului românesc; ea se născuse astfel din nou în graiul, scris aşa cum se vorbeşte, al stareţului Varlaam de la Secul.

«Tipariul cel domnesc» de la Trei Ierarchi fu consacrat de Vasile Lupu, după sfatul lui Varlaam, pentru răspîndirea acestor trei cărţi. Ele eşiră la lumină pe rînd: întâi, la 1643², traducerea lui Varlaam, supţ titlul de: «Carte românească de învăţătură dumenecile preste an, şi la praznice împărăteşti, şi la svinţi mari», apoi, în 1644, cele *Şapte Taine*, în sfîrşit, la 1646, «Cartea românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte gudeaşte», care e o prescurtare după manuscriptul de Nomocanon al lui Eustratie. Pentru aceste tipărituri se întrebuintă o frumoasă slovă grăunţată, se lucră, la Chiev sau la Lemberg, săpături în lemn limpezî şi bogate, înfăţişînd pe ocrotitoarea Moldovei, Sfînta Paraschiva, pe Domnul, stema ţerii şi deosebite scene din istoria sfîntă.

E vrednic de luare aminte scopul pe care Varlaam arată să-l fi avut cu aceste lucrări. Mai întâi, trebuie să se ţie în seamă că la Iaşi nu s'aŭ lucrat — afară de decretul gre-

¹ Fo 27, 157. Reproduse şi în Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 103 şi urm.

² Tiparul începu însă din 1641: sînt exemplare cu această dată; Bianu şi Hodoş, pp. 536-7.

cesc al Patriarchului Partenie — decît opere româneşti, dintre care două poartă în slovele roşii ale titlului chiar această însemnare, înaintea de toate, că ele sînt pe limba ţerii. Nicî-o carte slavonă n'a ieşit de supt teascul de la Trei Ierarchi. Pe de o parte, ca un om cuminte, Mitropolitul Moldovei văzuse bine că nu poate face concurenţă volumelor slavone care se publicaū la Chiev şi la Lemberg în condiţii mai bune şi se puteau şi vinde mai ieftin. Pe de alta, cunoscînd scopul Calvinilor ardeleni, din vremea sa şi din veacul trecut, de a predică prin Cuvîntul lui Dumnezeu pe româneşte o schimbare de lege, fiind unul dintre acei ortodoxi stricţi cari credeau în neapărata nevoie a limbilor sfinte, ţiind ca slavona să stăpînească singură în toată slujba, el era mulţămît că se pot căpăta de la prietenii de peste graniţă cărţi nouă în slavoneşte.

Dar el vedea foarte bine că vechea limbă bisericească se uită, cu toată şcoala întemeiată de Domnul său, el vedea că toate popoarele Răsăritului încep a *pogori* Scriptura «pre înţelesul oamenilor, pînă aū început a scoate aseaşi ceneşi pe limba sa, pentru ca să înţeleagă fiecare şi să înveţe şi să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu ¹». El făcu decî o deosebire între cartea preotului şi a mireanului. Celui d'întăiu îi dădu în slavoneşte, prin cumpărături de la Ruşi, toată Scriptura, toate rugăciunile, toată slujba şi tîlcul; acestuialt îi întinse, spre a-i lumina întunerecul minţii, spre a-i stîmpăra setea de a şti şi de a pricepe întrebările cele mai mari, — «cartea românească de învăţătură», în care-i dădea, nu numai Cazanیا propriu zisă, ci, în parte, o nouă şi strălucitoare tălmăcire a Evangheliei şi o sumă de Vieţe de sfinţi, dintre care ale sfinţilor ce ocrotiau pe pămînt românesc credincioşi de limbă românească erau atît de personal prelucrate, încît pot fi socotite ca adevărate lucrări ale lui Varlaam însuşi. «Cartea de învăţătură» era astfel cartea de cetire religioasă a mireanului, Antologia lui bisericească.

Cît priveşte traducerile lui Eustratie, cu ele se urmăria altă ţintă. Până atunci judecata se făcuse după bunul simţ, după

¹ Prefaţa din 1643

cuminția judecătorului, răzimată de datină, pe «obiceiul pă-mîntului», nescris. Acum însă locuitorii țerii se înmulțesc, bogăția lor era mai mare. Străinii din multe părți erau aduși de interesele lor și aduceau pîrî, uneori foarte încurcate, înaintea «județelor» moldovenești; viața socială nu mai înfățișa decît simplitatea patriarhală de odinioară: ea cerea dezlegări pentru care n'ajungea tradiția trecutului și înțelepciunea Domnilor și a boierilor. Cînd și cînd, cite un judecător va fi căutat în Nomocanoane, în Pravile, dintre care se păstrează unele manuscrise și la noi. Un Domn ca Radu Mihnea va fi deschis chiar adeseori pe Vlastaris, Harmenopulo și Zonaras. Lucrarea de compilație și traducere a Logofătului era în adevăr folositoare, căci nu dădea, ca Pravila de la Govora, numai prescripții de canoane pentru clerici; ea trebuia să întregască știința și pătrunderea celor chemați a descurga și hotărî pricinile.

În prețuirea lucrărilor apărute la Iași mai trebuie să se ție samă de ceva. Ele nu sînt scrieri moldovenești, care să privească pe Moldoveni. Ca și cărțile de propagandă din Ardeal, ele se îndreaptă către tot neamul. Li se zice «carte românească», nu «rumânească» — Varlaam va fi citit *Palia* din Orăștia, va fi aflat cite ceva despre Romîni din cronografe și din convorbirile cu Logofătul-cel-Mare Toader Ianovic, prietenul său, care cita pe Cicerone în scrisorile sale latinești adresate Bistrițenilor din Ardeal¹; în sfîrșit el va fi fost înrîurit poate de «Ρωμαῖοι, «Romani», apoi «Greci bizantini», în limba grecească a evului mediu. În Prefața de la 1643, se spune că Învățăturile se îndreaptă către «toată seminția *românească* pretutindene, ce să află pravoslavnică, într'astă limbă»; publicația e oferită cu minî larg întinse, ca «un daru limbii românești».

Așa erau menite aceste cărți și așa au fost în adevăr, căci vom vedea că Muntenii le-au adoptat; reproducîndu-le fără a o spune.

Dar aceste tipărituri moldovenești sînt foarte puține. De

¹ *Doc. Bistriței*, I, p. XCIX.

la 1646 nu mai iese nimic la iveală. Totuși pe atunci țara stătea cu totul în pace și Domnia lui Vasile Lupu era în cea mai mare înflorire a ei. În 1645 se serbă cu o pompă împărătească nunta Domniței Maria, fata lui Vasile, și a Tudosiei Bucioc, întâia lui Doamnă, cu cneazul litvan Ianus Radziwill. Petru Movilă, care veni însuși, cu toți frații săi¹, sluji la Trei-Ierarchi și puse ca naș cununile pe fruntea soților²; el tipări la Chiev și un «Cuvînt duhovnicesc pentru căsătoria lui Ianus Radziwill cu Maria, fata Hospodarului Vasile»³.

Tot pe atunci, în 1646-7, Grigore Ureche, care părăsise Vornicia-cea-Mare și, ca Eustratie înainte de dînsul, își trecea vremea cu cetitul cărților și izvoditul după dînsule, prefăcu în românește vechile cronicî slavone ale țerii și le adăugi cu știri culese din izvoare străine⁴.

Vasile plătia pe atunci datoriile Patriarhilor⁵; Patriarhul de Constantinopol mazil Atanasie Patelarie se găsea în Iași la 1645, și-și lauda către Țar Domnescul oaspete în aceste cuvinte: «El este ajutătorul tuturor celor cari cer: Vistieria lui este deschisă și mila-i se revarsă îmbielșugată asupra tuturor săracilor»⁶. Patriarh de Ierusalim fu pus Paisie, care fusese până atunci egumen la Galata și exarchul pentru administrarea moșiilor pe care Patriarhia le avea în Moldova; hirotonisirea lui se făcu chiar la Iași, de către Varlaam, ajutat de Atanasie al Romanului și de episcopul grec al Kassandriei⁷. Obiceiul închinărilor se întinsese foarte mult, și mănăstirea lui Aron-Vodă lângă Iași se ținea acum de aceia din Chalke, de lângă Constantinopol⁸. Meletie Sirigul, așezat în Capitala Moldovei, episcop al Brăilei, era sfetnicul cel ascultat în cele bisericești. Grec de neam, vorbind grecește cu

¹ V. Șincai, *Chronica Romînilor*, la anul 1644.

² *Studii și doc.*, IV, p. CCX.

³ Picot, *l. c.* Invitația la nuntă din partea lui Ianus, în ale mele *Acte și fragmente*, I, pp. 196-7.

⁴ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excursul I.

⁵ Melchisedek, *Notițe*, pp. 206-8.

⁶ *Ibid.*, p. 208.

⁷ *Ibid.*, pp. 209-10.

⁸ *Studii și doc.*, IV, p. 31, nota 1.

ai săi — amîndouă fetele, Maria și Ruxanda, scriu numai grecește¹ —, el părea Grecilor din Răsărit ca un urmaș al Împăraților de odinioară². Un fost episcop de Ohrida, Meletie, îl pîri, tot în 1645, că el «ar fi voind ca, atunci cînd Sultanul se va duce cu războiul asupra ostroavelor Cretei și Maltei, să strîngă ostași și să se ducă la Constantinopol în locul Sultanului»³, și ambasadorul venețian de pe lîngă Poartă povestește și el, la 15 April, de această pîră «că o coroană de aur, ca a Patriarhilor, trebuia să fie trimeasă în Moldova ca să încunune pe Domnul de acolo și că, la ieșirea flotei turcești în Marea Mediterană, toți Mitropoliții se îndatoriseră a strînge oaste pentru a-l chema la această Împărăție»⁴.

Însă tocmai acest curent grecesc, care se revarsă din nou asupra Moldovei, era menit să distrugă pentru cîtva timp și cartea slavonă veche și începătoarea carte românească. Pociatchi și călugării săi ruși părăsiră peste cîtva timp școala de la Trei-Ierarchi, și în mănăstire intrară călugări greci, cari nu ținură nici-un fel de școală⁵. Varlaam, care merse peste puțin timp în solie la Cazaci, cari voiau și prada țerii și o altă pradă, pe Domnița Ruxanda, pentru Timuș, fiul Hatmanului lor⁶, era bătrîn și nu mai avea gustul tălmăcirii cărților. Eustratie mai trăi, se pare, atîta cît să facă însemnări pe marginea letopisețului celui nou al lui Ureche, mort în cursul lucrării lui⁷. Alți cărturari nu-i avea Mol-

¹ V. *Studii și doc.*, VII, note explicative. Doamna Maria care iscălește în zăpisul grecesc din 1644, e însă fata lui Ieremia-Vodă. Iscălitura ei trebuie să se cetească: «Maria Firleiova W. S.». Cf. Papiu, *Tesaur*, I, p. 140. «W. S.» înseamnă: «Voevodeasă de Sandomir».

² V și *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiochia*, traduse de d-ra Emilia Cioran, București, 1899.

³ Melchisedek, *Notițe*, p. 209.

⁴ Hurmuzaki, IV², p. 535, n^o DCXXVIII. În genere, pentru Varlaam, v. și monografia d-lui Șt. Dinulescu, extras din *Candela* pe 1886.

⁵ *Uricarul*, III, p. 285.

⁶ *Studii și doc.*, IV, p. CCXXXV.

⁷ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excursul I; *Studii și doc.*, III, pp. 9-11. Manuscriptul, de unde s'a luat această Prefață, poartă azi n° 1445. în Bibl. Ac. Rom. Pentru Ureche, v. unele știri în notele explicative la documentele volumului VII.

dova de pe acest timp, și astfel tiparul se opri, ne mai avînd nici-o menire; el se opri aproape în același timp cînd înce-tează și tipăriturile lui Petru Movilă.

Mitropolitul Chievului trăi până în 1646. Varlaam avu o viață mai lungă. Dar cînd Gheorghe Ștefan, Logofătul-cel-Mare, se ridică împotriva lui Vasile-Vodă, Varlaam se re-trase «la munte», și biruitorul fu încoronat numai de epis-copul de Huși¹. Acesta se numia Ghedeon și păstoriă încă din 1645; s'ar părea că Vasile-l făcuse învățătorul fiului său Ștefăniță, care domni mai târziu în Moldova, dar formula slavonă de «părinte și învățător al nostru», pe care Ștefăniță o alipește odată de numele lui Ghedeon², e stereotipă și poate nu înseamnă și în acest cas decît respectul tînărului Domn pentru bătrînul Mitropolit retras la mănăstire. Ghedeon era și el de la Secul, unde a făcut și dani și unde a fost îngropat³.

Schimbarea lui Varlaam cu Ghedeon se făcu îndată după așezarea lui Gheorghe Ștefan: în primăvara anului 1655, «robul lui Dumnedzău Varlaam Mitropolit biv Sučavschii» face o învoială cu călugării de la mănăstirea Neamțului⁴. Și în 1657 îl mai vedem la Secul, avînd numai grija moșii-lor și viilor sale pe care le lăsă mănăstirii de unde plecase și unde se întorcea, pentru a se pregăti de moartea apropiată. La 18 August el își făcu diata din urmă⁵. El avea lingă dînsul la 11 Maiu pe episcopul de Rădăuți Sava, care ajunse în 1658 la Roman și poate chiar în cursul aceluiași an Mi-tropolit⁶. Sava era și el un fost călugăr de la Secul⁷, unde era deci mai multă învățătură și mai multă viață printre mă-năstirile timpului; el trebuie să fi fost unul dintre ucenicii lui

¹ *Studii și doc.*, IV, p. CCXLV.

² Document din 8 Iulie 1661, în Arch Statului, *Neamț*, n° 2517. ууѣ « СѢТАЮ НУШЕ. Cf. pentru Ghedeon și «Index zolkieviensis», în *Candela* pe 1884, p. 753.

³ Melchisedek, *Notițe*, p. 23.

⁴ *Neamț*, n° 2507; *Studii și doc.*, VII, Note explicative; Urechiiă, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 344.

⁵ Urechiiă, *ibid.*, pp. 345-6.

⁶ Melchisedek, *Chron. Hușului*, I, p. 222; *Chron. Romanului*, I, pp. 277-8. V. *Studii și doc.*, VII, Note explicative.

⁷ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. LVIII.

Varlaam. Lîngă ei doi se mai întîmpină la acea dată și Nistor Batiște saū «Baptista», fiū, credem, al vestitului Batiște Vevelli, sfetnicul lui Radu-Vodă Mihnea, și al unei fete a lui Nistor Ureche¹. Încă din 1658, Varlaam nu mai era în viață; mănăstirea Secul se judecă, la 16 April din acest an, cu nepoții răposatului². El se dusesese în sfîrșit «în casa cea de lut a moșilor săi³», și oasele sale zac supt piatra pe care și-o gătitse, puind-o lîngă zidul bisericii încă din 1642⁴.

La 1658 însă Dosoftei era episcop de Huși⁵, acel Dosoftei care era să pornească o nouă mișcare de literatură religioasă. Aceasta nu începu însă supt Gheorghe Ștefan. Pe vremea lui, se pot însemna ca oameni cu o învățătură deosebită numai doi scriitori.

Unul e mirean. La 1655, urmașul lui Vasile Lupu chemase înapoi pe dascălii de la Chiev și întărise școala de la Trei-Ierarchi⁶: ca unul ce avea multe și strînse legături cu Ardealul, el va fi fost acela care a adus de acolo pentru latinește pe dascălul Simion, de la care a rămas o prelucrare a Cronicii lui Grigore Ureche; că Simion era «Ungurean» se vede din povestirile de origine ungurească pe care le adaugă letopisețul pe care-l prelucra, iar că scria după încetarea Domniei lui Vasile Lupu, se înțelege din felul cum îl amintește în Predoslovie sa, care s'a găsit dăunăzi⁷.

Clericul e Antonie din Moldavița. El știa latinește și slavonește, și era credinciosul lui Gheorghe Ștefan, printre tovarășii de fugă ai căruia, prin Germania, Suedia și Livonia, el se găsi, dar care nu-l părăsi, ca alții, nici până la moarte, în Ianuar 1668. Domnul pribeag voia să cetească, în singurătatea lui, carte pe limba țerii lui depărtate, și, pentru a-i

¹ V. *Studii și doc.*, V, p. 278.

² Arch. Statului, *Neamț*, n° 2510.

³ Prefața la Cazanice.

⁴ Melchisedek, *Notițe*, p. 21. Și Sava a fost îngropat tot acolo; v. *Notițe*, p. 22.

⁵ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 277-8.

⁶ *Uricarul*, III, pp. 283-5.

⁷ *Studii și doc.*, III, p. 10: «însămănând până la Domnia lui Vasile-Vodă».

mîngîia dorul, a scris Antonie, într'o slovă frumoasă, «Răspunsurile» lui Varlaam, la care adause o nouă traducere românească a Psaltirii, al cărei autor poate să fi fost tot el¹.

Peste doi-trei ani erau să înceapă tipăriturile lui Dosoftei, adevăratul urmaş al lui Varlaam. Activitatea lui literară dăduse însă şi până acum unele din roadele ei.

9. NOUĂLE TIPĂRITURI MUNTENE DE SUPT MATEI BASARAB.

În anul 1646, cînd se încheie publicaţiile *româneşti* ale Moldovenilor, mănăstirea munteană a Dealului, unde era egumen Ioan din Gomioniţa, mănăstire din Bosnia, de unde trecuse la Atos, dădea, din porunca Mitropolitului Teofil, un *Liturghiar*, foarte împodobit cu chipuri: ale Domnului, Doamnei şi unor sfinţi; se dovedia astfel că Matei-Vodă poate patrona cărţi tot aşa de frumoase ca şi rivalul său de peste Milcov. Un *Slujebnic* urmă în acelaşi an². După aceste cărţi slavone se întilneşte ceva în adevăr neaşteptat: Udrişte Năsturel, care, pe lîngă numele său biblic de Uriil, îşi dă cu acest prilej pe acel greco-latin de Oreste — el era decî un slavonisant de modă, precum sînt astăzi francisanţii de modă cari-şi trec vremea cu versuri simboliste cu pecete parisiană —, traduce din latineşte în... slavoneşte vestita carte a *Imitaţiei lui Hristos*, şi o tipăreşte la Dealul, în «tipografia Domnească» — titlul era luat de la Moldoveni —, la 1647, primăvara³.

Acelaşi Udrişte tălmăci din slavoneşte în româneşte, la 1648-9, tot pe vremea cînd era al doilea Logofăt, vestita poveste a lui Varlaam şi Ioasaf a lui Ioan Damaschin, de sigur după tipăritura rusească, a lui Petru Movilă. Dar lucrarea rămase în manuscris, şi învăţatul boier nu se coborî până acolo, încît s'o azeze în rînd cu publicaţiile însemnate cu stema munteană a cumnatului său⁴. A publica astfel de lucruri profane ar fi fost acelaşi

¹ Manuscrutul se păstrează la Blaj, în minile p. canonic I. Moldovanu, căruia i-a fost încredinţat spre publicare de Exc. Sa Mitropolitul Victor.

² Bianu şi Hodoş, n^{le} 49 şi 51. Un *Slujebnic* slavo-romănesc s'a scris peste puţin, supt Mitropolitul Ştefan, într'un splendid manuscris (Bibl. Ac. Rom., n° 1790).

³ *Ibid.*, pp. 158-9.

⁴ Odobescu începuse a tipări opusculul, dar s'a oprit. Extrase în Gaster,

lucru ca și cum s'ar fi dat în tipar acele Alexandrii și Rojdanice și Albine și Flori ale Darurilor, acele minunate povești și frumoase anecdote și interesante lămuriri de semne în trupul omului, în visuri și în largul naturii, pe care le copiau pe întrecutele popi de sate și diaci din cei mărunți, și pe care cetitorii le sorbiau, cu toate sfaturile de înfrînare ce li se dădea de cărturarii cei mari și plicticoși¹.

În 1648-9 publicațiile slavone se continuă prin *Triodul*, care fu scos cu cheltuiala Doamnei Elena, sora lui Năsturel²: ea oferî cartea lui Damaschin, Protos-ul de la Atos, care va fi venit pe acel timp prin țară. Tipăritorul e tot călugărul Ioan, care nu mai avea însă egumenia Dealului, ci lucra jos, în cetatea de Scaun, în Țirgoviște. Mitropolit era încă de la începutul lucrării Ștefan, fostul episcop de Buzău, și el arată o mare dorință de a se însemna prin tipărituri, de a întrece în această privință pe înaintașul său Teofil. Îl îndemna cu atît mai mult la editarea de cărți slavone încetarea publicațiilor rusești din Chiev și Lemberg. El face să apară deci un *Triod* pentru post în 1649, o *Psaltire*, cu lucrul căreia se însărcină Grecul Melchisedek de la Cîmpulung, în 1650.

În același timp însă, Ștefan, înrîurit de nouăle tipărituri ardelene, începute la 1648, făcu să se dea și cărți românești. E însă firesc lucru că ele nu erau, ca în Ardeal, traduceri ale Cuvîntului lui Dumnezeu, care nu putea părăsi vechiul său sicriu greoiu, al limbii slavone, ci, sau lucrări literare, sau — ceia ce e în adevăr nouă în mișcarea de romanisare a Bisericii — cărți de slujbă. Frumoasa literă, frumoasele frontispicii nouă ale meșterilor munteni se întrebuintară de acum înainte și pentru astfel de opere în «limba vulgară».

Chrestomatie, I, p. 129 și urm. Pentru alt ms., v. Iorga, *Manuscrisele mănăstirii Cernica*, în *Bis. ortodoxă* pe 1902; n° 52. V. și manuscrisele 2458, 2470 ale Ac. Rom.

¹ O cârtică avînd acest cuprins, copiată la 1620 în satul Sîmpietru de lingă Brașov, e analizată, dîndu-se și extrase, de d. I. Bianu, în *Col. lui Traian* pe 1883, p. 323 și urm., p. 445 și urm.

² O soră a ei avea o foarte frumoasă casă la Vărăști (Ilfov). V. *Călătoriile lui Macarie de Antiochia*, p. 211.

Începutul îl făcu un simplu diacon, cu numele de Mihail, care se îngrijia mult de felul cum i se va face slujba la moarte, căci văzuse că unii cetesc unele lucruri, alții altele. El cumpără deci un text slavon și unul grecesc, chemă pe lângă dînsul «oameni cărturari buni și înțelepți», se ajută cu ei, și duse la bun capăt lucrarea. Apoi o tipări într'o broșură de vre-o cincizeci de pagini și-î adăuse o scurtă Prefață, în care sînt pomenite și rudele lui, pentru ca evlaviosul cetitor să se roage pentru dînsule. Aceasta e «Cartea ce să cheamă Pogribania preoților mireanî și a diaconilor».

Cheltuiitorul pentru cartea următoare, tipărită la 1651, e Mitropolitul însuși, care pune chiar, în locul obișnuitei steme domnești, «semnul care iaste dat de la Dumnezeu preasfinților Mitropoliți a Țării Ugrovlahiei». Nu numai atît, dar Ștefan e și traducătorul cărții, intitulată: *Mistirio saŭ Sacrament*, ale cărei elemente le-a scos din molitvenice grecești și slavone. El arată că a voit prin aceasta să lămurească pe preoții săi asupra tainelor, ca să nu li se mai aducă ocară că, din «grosime și grubie», nu li înțeleg rostul. Deocamdată dă tainele de căpetenie: botezul și mirul. Vor veni apoi, cu alt prilej, și celelalte cinci taine¹.

Legătura între această operă și cele «Șapte Taine» ale Logofătului Eustratie e vădită. Ștefan s'a inspirat de la treti Logofătul moldovean. De alminterea, un scriitor care, ca dînsul, zice: Biserică Muntenească și Țară Muntenească — în loc de Biserică și Țară-Rumănească — s'ar părea a fi din Moldova. Aceasta ar dovedi-o și rîvna lui de a da clerului ce-î era supus cărți pe limba lui: «nu cum aŭ fostŭ până acum slavoneaște tipicurile, carele nu le pot ști cinstiții și cuceriții preoți, pentru nesebuiala lor, ce tot rumăneaște toate pre rîndŭ». Stilul are toate însușirile puternicului stil moldovenesc din acest timp, și aceasta ar mai fi încă o dovadă. Însă, în Prefața de la «Îndreptarea legii» din 1652, tîlmăcitorul, îndreptîndu-se către Ștefan ca să-î mulțamească, lămurește că acesta era «deîntr'unŭ locŭ ca acela și satŭ de

¹ V. Bianu și Hodoș, pp. 178-94. O a doua parte din *Mistirio* am găsit-o copiată elegant într'un manuscris de la mănăstirea Cernica. Astăzi ea se

josu alu Ungro-Vlahiei¹: aş crede că acest Muntean trecuse prin vre-o mănăstire moldovenească, unde va fi primit şcoala cea nouă şi bună a lui Varlaam.

Precum «Mistirio» atîrnă de cele «Şeapte Taine», astfel şi marea lucrare ȳrgovişteană a «Îndreptării legii» porneşte de la ȳpăritura moldovenească a lui Eustratie asupra Canoanelor şi legilor împărateşti.

Ştefan voiă să se dea judecătorilor şi cetitorilor munteni o culegere completă a hotărîrilor de sinoade şi de Împăraţi. El căpăta textul, pe care-l căutase în zădar la Constantinopol, de la Vistierul al doilea Gheorghe Carida din Trikke, pe care-l aşteptă, în 1655, o moarte grozavă din partea Seimenilor răsculaţi²; volumul cuprindea «judecata toată arhieriască şi, lângă dinsa, şi împăratească, cu toate canoanele ale Sfintelor ų Săboară şi Apostoli, şi a Marelui Vasilie, şi a altor ų dumnezeesţi şi sfinţi Părinţi, împreună cu theolog (*sic*) dumnezeştilor ų bogoslovii,—scoasă şi tocmită cu porunca şi învăătura blagocestivului Împărat chir Ioann ų Comninul ų, cu mare şi multă socotină, de pravoslavnicul ų întru dascal ų diacon şi păzitoriul ų de toată pravila şi canoanele Marii-Besearici, chir Alexie Rodinu[l]». Pentru a face traducerea «dă pre ellineaşte pre cuvinte proaste rumăneaşte», Ştefan alese pe un călugăr din Ardeal, pe un «Panonian», cu numele de Daniil «Andrean» sau Andrian, Adrian, şcolar al lui Ignatie Petritzi şi al lui Panteleimon Ligaridis, acesta din urmă «teologul» lui Matei-Vodă, precum Sirigul era «teologul» lui Vasile Lupu³. Acesta înfăţişă lucrarea, întovărăşită de o Pre-

află în Bibl. Ac. Rom. D. Bianu a ȳpărit-o în Apendicele la Discursul său de intrare în Academia Romînă: *Despre introducerea limbii romăneşti în Biserica Romănilor*, Bucureşti, 1904. Nunta de care e vorba, pare să fie a fetei celei mai mari a Ducăi-Vodă cu fiul lui Radu-Vodă Leon (v. Constantin Căpitanul Filipescul, ed. Iorga, pp. 158-9). Atunci era încă Mitropolit Ştefan. căci Teodosie-ų luă locul abia la 21 Mai ų 1668 (*Studii şi doc.*, V, p. 629, nota 1).

¹ *Ibid.*, p. 192.

² V. *Studii şi doc.*, IV, p. CCLXII; Constantin Căpitanul, p. 133, nota 1.

³ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 30.

față foarte umilită, în care se califică însuși de nevrednic, de «mai micul, prostul și plecatul prah de suptu picioarele cinstite ale Sfinției Sale». Lui Ștefan îi plăcu opera lui Daniil, și el scrisese pentru dînsa o lungă introducere, în care vorbește de felul cum s'a alcătuit legile împărătești, cu amănunte și nume stîlcite care trebuiau să umple de mirare pe oamenii din vremea sa. El comandă apoi ilustrații așa de frumoase, sfinți, soboare împărătești, cum nu se mai văzuseră până atunci la noi, și dădu totul meșterilor tiparnici, cari aduseră la 1652 un splendid volum de aproape 800 de pagini¹.

Daniil, care s'a învrednicit a fi mai târziu Mitropolit în Ardeal, de la 1654 înainte², a dat fără îndoială o traducere bună. Dar, om fără o învățătură mai deosebită, el nu s'a priceput să schimbe în compilația, cu totul fără formă, pe care i-o dăduse Mitropolitul. Pe lîngă aceasta, avînd la îndămină *Cartea de învățătură* a lui Eustratie, el n'a tradus din nou, ci a îndreptat numai — și nu rău — traducerea pe care o dăduse acesta, cuprinzînd astfel în noua *Pravilă munteană*, de și în altă orînduire, tot *Nomocanonul moldovenesc*. Pe cînd însă opera lui Eustratie, bine împărțită³, a putut fi întrebuințată în judecăți, amestecul greoiu și fără nici-o socotală pe care-l tălmăcise întocmai Daniil, n'a avut alt rost decît acela de a fi cetit, și mai ales privit cu acea admirație pe care o inspiră cărțile voluminoase celor foarte mulți cari n'a nici chemarea, nici aplecarea să le deschidă.

Tot în 1652, o traducere a *Tîrnosaniei*, făcută după grecește și slavonește tot de Mitropolitul Ștefan, încheia șirul tipăriturilor muntene. În 1653, începea războiul pentru scoaterea lui Vasile Lupu; urmau tulburările Seimenilor. În 1654

¹ Retipărit de Misail și Blaremburg în 1871 și de Bujoreanu, în *Collecțiune de legiuri*, III. Cf. Pič, *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht*, Praga, 1886 (o dare de samă). — Ms. *Pravilei* înțîia, de la Govora, iscalit de «Moxalie Mihail», e astăzi n° 2471 din Bibl. Ac. Rom.

² Bunea, *Vechile episcopii*, p. 110 și urm. Apoi el se întoarce în Țara-Românească, unde apare cîva timp ca episcop de Strehaia, titlu nou, creat numai pentru el. V. Bianu, *Episcopia Strehaiei*, în *An. Ac. Rom.* pe 1904.

³ V. Xenopol, *Ist. Romînilor*, IV, p. 163 și urm. și mai ales C Popovici, în *Candela*, an V.

Matei-Vodă se stîngea, luînd cu dînsul pacea, bogăția și grija de carte și învățătură.

10. TIȚĂRITURILE ARDELENE.

Pe cînd Moldova tipărește cărți de cetire, iar Țara-Românească opere slavone sau slujbe pe românește, împreună cu lucrări de «concurență» față cu acelea apărute în Iași, Ardealul începe a da un al doilea șir de cărți sfinte, pe care, ce e dreptul, n'avu răgazul să-l ducă la sfîrșit.

Aceste tipărituri sînt însă — ceia ce nu fusese toate publicațiile din veacul al XVI-lea — traduceri nouă, făcute anume pentru cetitorii din acest timp. Cetitorii aceștia sînt înțeleși într'un chip tot așa de larg, cum înțelesese Coresi și urmașii săi pe cetitorii lor. Nu e vorba numai de Romîni dintr'o țară, ci de Romîni de pretutindeni, — deci de întregimea neamului. Și Varlaam spusese că vrea să vorbească tuturor celor ce au graiul său, dar acest gînd înalt se exprimă mult mai deplin, mai puternic și mai frumos în aceste cuvinte ale Prefetei puse de Mitropolitul ardelean Simion Ștefan înaintea *Noului Testament* din Bălgrad (1648): «Acesta încă vă rugăm să luați aminte că Rumîni nu grăescu în toate țările într'un chip, încă neci o țară toți într'un chip; pentr'aceia cu nevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți, grăind un lucru unii într'un chip, alții într'alt chip: au veșmănt, au vase, au altele multe nu le numescu într'un chip. Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni cari împlă în toate țările, așa și cuvintele acelea sînt bune carele le înțeleg toți. Noi, dreptă aceia, ne-am silit, de în cât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți; iară, să nu voru înțeleage toți, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celui ce-au răsfiat Rumîni printr'alte țări, de ș'au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăescu toți într'un chip.» Programul și nevoia unei limbi literare unice pentru toți Romîni nu se puteau arăta mai bine decît în aceste rînduri ale Mitropolitului bălgrădean.

Gheorghe Rákóczy I-ii, prietenul lui Matei-Vodă, se apropia de sfîrșitul stăpînirii sale, cînd el îndemnă pe Simion Ștefan

să dea credincioșilor săi un Nou Testament pe românește. Mitropolitul însuși nu era un cărturar, cu toate că știa să scrie foarte limpede limba sa ; fost călugăr în mănăstirea de lângă Mitropolie, el n'avuse unde să capete știința de slavonește și grecește pe care de o bucată de vreme o aveau aceia dintre prelații români ce se socotiau învățați. El dădu sarcina traducerii celei nouă călugărului Silivestru, venit din Țara-Românească, unde făcuse acele traduceri din slavonește, slabe, luate cuvînt după cuvînt, pe care le cunoaștem.

Simion Ștefan se laudă că, nemulțămît cu lucrarea lui Silivestru, s'a apucat însuși «a posledui, și, unde n'au fost bine, amû isprăvitû și amû înlutû și amû tocmîtû din cătû amû pututû» : el ar fi întrebuițat traducerea slavonă din Moscova și traducerea lui Ieronim, dar s'a ținut mai mult de textul grecesc. El a mai pus și resumatul, «șuma», care va ajuta pe cei ce caută. Sigur de lucrul său, el pofteste pe cetitori să compare cu «izvoadele», căci numai atunci «veți afla pe ce cale amû îmblatû».

E aproape sigur că Mitropolitul a făcut o parte din aceste lucruri prin alții. Dar că a fost o prefacere a scrisului lui Silivestru nu rămîne îndoială. Stilul *Noului Testament* din Bălgrad nu e acela al *Cazaniei* muntene : scurt și cuprinzător, energic și bine rostit, el samănă cu al *Paliei* din 1582. Mlădierea moldovenească lipsește, dar, așa cum este, aceasta era cea mai bună formă românească pe care până atunci o primise vre-o parte din Scriptură. Litera mărunță, fină, elegantă, podoabele cumpătate, săpate după gustul apusean, erau și ele vrednice de această minunată carte, care pûtea, astfel, să apară ca produs al unei tipografii princiare.

În ceia ce privește limba, nu e nici-o deosebire între *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* care ieși în aceleași condiții la 1651. Dar aceasta e și mai precisă și mai exactă, ca una ce e tălmăcită de-a dreptul după «limba jidovască». Cei ce au îndeplinit această sarcină de învățat, nu și-au scris numele, dar pe lângă dînșii Mitropolitul, același Simion Ștefan, a avut numai rostul de sfătuitor, și nici Predoslovie nu e făcută în numele lui, ci în al tălmăcitorilor necunoscuți.

Pe cînd cîrmuia însă în Ardeal Gheorghe Rákóczy al II^{lea}, tiparul din Bălgrad dădu, la 1656, un Răspuns la cărticica războinică a lui Varlaam, supț titlul de «Scutul catichizmușului cu răspunsu den Scrăptura Sv[ăn]tă împotriva răspunsului a doao țări fără Scriptură Sv[ăn]tă». Pe atunci starea Mitropoliei ardeleni era cu totul neorînduită, și nu s'ar putea spune că acest nou strigăt de luptă a pornit de la Daniil, care se pare că păstoriă pe atunci: o dovadă că autorul e altul, se află și în marea învățătură în ale Scripturii de care el dă dovadă, pe cînd se știe că Daniil, călugărul Daniil Andrean Panonianul din Tîrgoviște avea abia slabele puteri ale unui traducător mijlociū. Însă la 1656 era superintendent calvin acel Gheorghe Csulay, care, ca pastor al Curții, cheltuisie pentru tipărirea «Catechizmușului» atacat de Varlaam; ajungîndu-î la cunoștință, cam tîrziu, ce e dreptul, combaterea acestuia, el alcătui de bună samă însuși învățatul răspuns, pe care-l tălmăci pe românește, destul de stîngaciū, un preot oarecare, dintre cei foarte mulți cari nu se deosebiaū supț raportul religios de calvinii cuceritori¹. La răspingerea argumentelor lui Varlaam se adause și întreg Catechismul, așa cum el fusese tipărit întăia oară, la 1640².

Îndată începea lupta lui Gheorghe Rákóczy al II^{lea} cu Turcii, frămîntările pentru Coroana Ardealului. În acest vîlmășag, activitatea literară încetă și aici, cam în același timp cînd ea se opria în Țara-Românească.

II. SCRIITORI NOI MOLDOVENEȘTI: NICOLAE MILESCU.

Pe vremea lui Gheorghe Ștefan încă apar în Moldova doi cărturari: un cleric și un mirean.

¹ O ediție nouă a cărții a dat-o G. Barițiu, supț titlul: «Catechismulu calvinescu, impusu clerului si poporului romanescu sub Domni'a principiloru Georgiu Rákoczy I. si II.; Sibiu, Krafft, 1879; cf. Bianu și Hodoș, p. 537, n° 64.

² «Cor. Gheor. Mol.» de la sfîrșit înseamnă «Correxit Gheor[gh]e Mol[nár]». — Și catolicii tipăriră un Catechism pentru Romîni, la Pressburg: traducerea se făcu după lucrarea lui Paul Canisius, — vestitul Iesuit, a căruî amintire s'a serbat dăunăzi, — de un cleric din Caransebeș, în 1636. V. *Socoteliile Brașovului*, p. 187, nota 2, după *Archiv f. siebenbürgische Landeskunde*, N. F., XIX, p. 629. — V. și mai departe, *Epilogul*.

Mireanul, fost ucenic al școlii lui Vasile Lupul, era cel mai învățat din doi. Știa bine latinește, grecește și slavonește, ceea ce pe atunci formă pe un *doctus trium linguarum* în Răsăritul slavo-român. Era foarte harnic, potrivit pentru misiuni diplomatice grele și pentru oboșitoare călătorii de cercetări, pentru tălmăcirii răpezi, trebuincioase unei Cancelarii de Stat. Pe lângă aceasta, de și merit să fie numai compilator în toată viața sa, el dă, prin alegerea pe care o face, un caracter personal compilațiilor sale. Îi plac subiectele ciudate, tainele, proorociile și superstițiile, în care crede din toată inima și pe care caută să le răspîndească. El poate fi foarte credincios stăpînilor săi, dar pentru Moldova însăși, pentru țară, viață și limbă, n'are nici-o aplecare deosebită. Astfel, el ajunge a culege știri prin China pentru Țarul rusesc, după ce-și petrecuse toată copilăria și tinereța între Romîni. Acesta e Nicolae Miclescu Spătarul, a cărui soartă și muncă s'ar învrednici de un mai mare loc aici, dacă, fie și în cea mai mică măsură, condeii lui neobosit ni-ar fi folosit și nouă.

Marele povestitor Neculce, care a trăit și el în Rusia din pomana Împăratului creștin de acolo, dar care n'a mai apucat pe Spătar, mărturisește că Nicolae era un boier din Ținutul Vasluiului¹. Lămurirea e adevărată: în 1693 se iscălește într-o mărturie privitoare la satul Jigorenii din părțile vasluiene un Spătar Ștefan Miclescu, care e de sigur o rudă a scriitorului². Fratele lui Nicolae se chema Postolachi și era Uricar: în adevăr, un Apostol Uricariul scrie supt Gheorghe-Vodă Ghica acte în 1658³; în 1661 găsim pe un «Postolachi vtori Spătar»⁴; cred că același boier ajunge la 1668 Mare-Păharnic⁵.

Nicolae Miclescu va fi fost întrebuințat întâi la capuchehaie-licul moldovenesc din Constantinopol. Întors în țară, el văzu sfărîmarea Domniei lui Gheorghe Ștefan, dar nu întovărăși

¹ *Letopisește*, II, p. 190.

² *Studii și doc.*, VI, p. 95, n° 109.

³ Bibl. Ac. Rom., doc. 73/LXI, 78/LXI, 111/LXXXIII. Cf. Sbornicul Mitropolitului Gheorghe, reproduș și în *Uricarul*, I, p. 402.

⁴ *Ibid.*, doc. 27/LVI.

⁵ *Studii și doc.*, VI, p. 87, n° 59.

în străinătate pe bietul pribeag, și acesta nu se folosi deocamdată de știința lui de limbi, în deosebitele sale solii, în care erau cereri de intervenții în folosul său pe lângă Poartă și, pe lângă ele, destulă cerșetorie. Supt Gheorghe Ghica, el purta titlul de Spătar, dar Spătăria lui nu era cea Mare, ci a doua sa a treia¹. Odată Ghica-l trimise în Ardeal la Acațiu Barcsai, care se lupta pentru stăpânire cu Gheorghe Rákóczy al II-lea; el avea cu dînsul o mie de oșteni².

Cum se împăcase cu Ghica, așa se împacă Nicolae Spătarul și cu urmașul acestuia, Ștefăniță fiul lui Vasile Lupu. Acesta-i arată mare dragoste: îl lua cu dînsul în trăsură, îl ținea lângă dînsul la masă, și chiar «giuca cărți cu dînsul»³. Se zice că Nicolae, sătul de atîta bine, s'ar fi înțeles cu pribeagul muntean Constantin-Vodă, care se afla în Polonia, de unde rîvnia, fără nici-un drept, Scaunul moldovenesc. În Ianuar st. v. 1661, «Costantin Șerban, cu mila lui Dumnezeu Domn al Moldovei», dădea din Iași porunci către dregătorii săi, înainte de a lua înapoi drumul hotarului⁴, dar Milescului nu-i era dat să se bucure în pace de trădarea lui: glumind poate, în acest chip sîngeros, asupra poreclei de Cîrnul ce se dădea lui Constantin-Vodă, însemnat la nas pentru că vînase Domnia, Ștefăniță făcu și din Nicolae un Cîrn; hangerul chiar al Domnului sluji pentru această slujire⁵. Ne-norocitul fugi în lume, ca să-și dreagă nasul și norocul: el întîlni în rătăcirile sale pe Gheorghe Ștefan, și în 1667 era primit la Stockholm, ca Trimes al fostului Domn, «Nicolaus Spadarius, baro ac olim Generalis Walachiae»; aici el dădea ambasadorului frances, un jansenist, o mărturie despre credința Bisericii Răsăritului în ceia ce privește «transsubstanțiația și alte cîteva puncte controversate», întitulînd scurta sa lămurire, scrisă întîiu grecește: «Enchiridion sive stella orientalis occi-

¹ Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, pp. 82-3.

² Miron Costin, p. 361.

³ Neculce, *l. c.*

⁴ *Studii și doc.*, IV, p. CCCIX, nota 1.

⁵ Neculce, *l. c.* Mitropolitul Gheorghe pretinde că Nicolae ar fi trecut la Grigore Ghica și că acesta ar fi făcut din el capuchehaiaua sa (*Uricariul*, *l. c.*).

dentali splendens», «Manual său stea răsăriteană strălucind în Apus»¹. În Iulie, Ludovic al XIV-lea răspundea lui Gheorghe Ștefan pentru scrisorile aduse de «le Baron Spatarius, cy-devant vostre Général»². În Ianuar 1668, Gheorghe-Vodă muria la Stettin, și «Baronul Spatarius» era liber.

Neculce crede că el s'ar fi întors în Moldova pe vremea lui Iliș Alexandru-Vodă. Apoi ar fi plecat de «rușine». E mult mai de crezut că el n'a mai întâlnit prietenii și împrejurările prielnice de odinioară. Acum, în noua sa pribegie, Nicolae nu mai apucă spre Apusul care avea destui oameni învățați mult mai buni decât dînsul, ci se duse în Rusia, unde învățătura era încă un lucru de tot rar.

Aici el se adăposti pe lângă puternicul boier Artimon Matveiev, și acesta-i găsi destule ocupații în slujba Țarului Alexie. I se dădu o dregătorie pe lângă biurul ambasadiorilor: astfel, el traduce în Septembrie 1674 un discurs al ambasadiorului polon. În același timp, i se cereau de la Curte felurite traduceri din grecește, pe care în Moldova nu se gîndise a le face pe românește, fiindcă nimeni nu-i ceruse aceasta; literatura rusească începătoare căpătă astfel de la dînsul un dicționarîu grec-latin-rusesc, o carte de aritmetică, intitulată *Aritmologhion*, o carte despre tilcuirea proorociilor³, o culegere de «cărți ale Domnilor», un cronograf, pe care-l numește, cu iubirea lui pentru titlurile întortochiate: «Vasiliologhiu», un tratat despre Muse și artele liberale, o «carte despre Sibile», o descriere a Sfintei Sofii din Constantinopol, o lămurire a ieroglifelor, o lucrare a patriarhului Macarie de Antiochia.

În 1675, primăvara, Miclescu porni apoi într'o mare solie la Împăratul Chinei, în țara căruia, de sigur, nu mai călcase Moldovean până la acesta. La 2 Maiu el era în Tobolskul Siberiei. El își îndeplini cu bine misiunea, și din notele ce strînse în cursul ei, alcătui apoi trei lucrări: una cuprindea

¹ Reprodusă în «La perpetuité de la foy de l'église catholique touchant l'Eucharistie», Paris, 1669, II, p. 50 și urm.

² Ilurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 254, n^{le} CCCLXXIV-V.

³ Un manuscript despre aceasta fu găsit de patriarhul Macarie de Antiochia în Țara-Românească, V. *Călătoria* lui, trad. d-rei Cioran, pp. 167-8.

pe scurt calea până la Peching, cealaltă întorsul; iar cea de-a treia era o descriere bogată a Chinei, în care se întrebuințau și lucrări mai vechi, de la a lui Marco Polo, Venețianul din veacul al XIII-lea, până la călătoriile mai nouă ¹. «Nimeni», scrie cu mândrie, Cîrnul, «nimeni până la mine n'a văzut cu îngrijire și n'a descris locurile dintre riul Obi și însăși China». Ceretarea lui a provocat un șir de măsuri pentru deschiderea și asigurarea drumurilor în aceste regiuni până atunci necunoscute.

Toate trele descrierile erau însă rapoarte oficiale, și ele n'a văzut lumina. Dar în 1689, Patriarchul Dosoftei din Ierusalim, așezat în țerile noastre, trimetea Spătarului o scrisoare prin care se cerea de la dînsul pentru «patrie» — în sensul Patriarchului — o povestire despre China în felul povestirilor lui Pausanias și Tucidide. Cînd însă Hrisant Notaras, nepotul lui Dosoftei, trimes la Moscova pentru ca să cumpere slovă tipografiei lui Antim Ivireanul, se întoarse în țară în 1694, el aducea cu sine numai o traducere parțială pe care însuși o făcuse, întregind-o cu știri din raportul de misiune al lui Teodor Baicov (1653) și din experiența unor persoane cunoscătoare pe care le aflase la Moscova; ea fusese revăzută și îndreptată de autor. Această *Κιτάια δουλεύουσα*, *China supusă*, și notele asupra drumului până la Peching au ajuns cunoscute în manuscris pe această cale; ele nu s'au tipărit decît în timpul din urmă, și aceiași a fost soarta părții pe care n'o tălmăcise Hrisant ².

În 1694 Spatarul era la sfîrșitul zbuciumatei sale cariere.

¹ V. cartea mea *Războiul din Extremul Orient China, Iaponia, Rusia Asiatică*, București, Socecă, 1904, partea a III-a

² Gh. Sion a dat, după însărcinarea Academiei Romîne, în *Analice* ei, X, o traducere românească după grecește — manuscrisul întrebuințat e al Bibliotecii Centrale din Iași — a călătoriei la Peching. Un alt ms., în posesia d-lui Sofocle Economos, din Atena, e citat de Legrand, în *Bibliothèque grecque vulgaire*, III, 1881, pp. XXXIII-IV. Un al treilea se află în Biblioteca mitocului Sfîntului Mormînt la Constantinopol, același, *ibid.*, p. XXXIV. Arseniev a tipărit în 1882 aceleași note de drum în rusește, extras din Memoriile societății imperiale geografice rusești, secția de etnografie, IX, fascicula 1-i. Tot Arseniev dădu, în 1896, notele celelalte, completînd astfel cunoașterea călătoriei, extras din Memoriile secției Orenburg a societății imperiale geografice rusești. *Κιτάια*

Fusese disgrațiat odată cu Matveiev, sprijinitorul său, dar pe urmă își câpătase iarăși trecerea de la început. În 1689 el primia pe călătorii străini și li slujia drept călăuză, după obiceiul. Credem pe Neculce că Milescu se însurase cu o «Moscalcă» și-și adusese și rudele pe lângă dînsul. Dacă surgunirea lui în Siberia e îndoielnică, e foarte cu putință ca traducerele ce făcuse prin 1672-5 să fi fost date în mîna lui Petru, tînărul fiu al lui Alexe, și Petru-cel-Mare de mai tîrziu. În această a doua perioadă a vieții sale, Nicolae traduce numai pe Simion de Tesalonic, după ediția textului grecesc, dată în Iași la 1683, precum și, cînd și cînd, cîte-o informație politică. Neculce pune moartea lui Milescu în a doua Domnie a lui Mihaî Racoviță, decî în 1707-9¹.

12 MITROPOLITUL DOSOFTEI ȘI LUCRĂRILE LUI.

Dosoftei s'a născut pe la 1624. Într-o însemnare pe dosul unui document ca și într'un exemplar al *Liturghiei* ce i-a trecut prin mîină, el dă numele tatălui său, Leontari, numele bunicului, Barila și al mamei, Misira². Încă de pe cînd era călugăr la Pobrata, el știa și slavonește, și grecește, și latinește, și polonește: cele două limbi din urmă măcar nu se puteau învăța însă la mănăstire în Moldova. Cu toate că o mătușă a lui Dosoftei poartă numele românesc de Stanca și că o soră a lui ținea pe un Șerbul³, aceste cunoștințe ne-

δουλοῦσθα a fost tipărită de Legrand, în *Bibliothèque grecque vulgaire*, III, p. 337 și urm. Asupra altui ms, v. C. Erbiceanu, în *An. Ac. Rom.* pe 1901. — Corespondența dintre Patriarch și Spatar, în Sathas, *Bibliotheca graeca medi aevi*, III, p. 92, în Legrand, *l. c.*, p. xxxv și urm. și Erbiceanu, *Cron. grecă cari aî scris despre Romîni*, p. 104 și urm. Cf. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 46.

¹ Cf. Picot, *Nicolas Spathar Mulescu*, în *Mélanges orientaux, publiés par l'école des langues orientales vivantes*, Paris, 1883, și în Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV. Studiul d-lui Hasdeu în *Troian* pe 1870 e plin de presupunerî ingenioase, dar neîntemeiate. Maî v. Urechîă, în ziarul *Lupta* pe 1894 și G. Bogdan-Duică, în *Conv. literare*, xxxv, pp. 243-6.

² *Arch. ist.*, I¹, p. 118. Originalul nu l-am putut găsi însă în actele Pobratei, în Arch. Statului, de unde l-a întrebuițat d. Hasdeu.

³ G. Popovici, «Index Zolkieviensis», în *Candela* din Cernăuți, an. 1884, pp. 750-1; Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 279.

obișnuite și numele acelea vădit neromânești de Leontari, Barila și Misira ar face să se creadă că Dosoftei venise din Galiția, unde o sumă de Greci trăiau, învîrtind afaceri, la Lemberg mai ales. Un adnotator de cronică îi zice «fecior de neguțitoriu», iar însemnarea «neam de mazil» din Neculce¹ nu dovedește că Dosoftei era Român, ci numai că părintele său era la bir printre mazilii. Simpatiile statornice ale lui Dosoftei pentru Poloni, ultima lui fugă la dinșii, după care a rămas în orașul Żolkiew, ar fi iarăși indicații ale unei obîrșii străine.

Poate că Dosoftei a fost egumen la Pobrata — el era încă acolo la 1649 —, dar despre aceasta n'avem nici-o dovadă. E sigur însă — din cauza datei — că «smeritul popa Dosofteiu igumenul» de la Neamț, care face mărturie pentru niște vii la Cotnari ale mănăstirii Pobrata, unde «noi am bătrănit și ne-am pomenit din dzilele Radului-Vodă, din Domniia d'întăi, și tot le am pomenit că sint a sv[i]nteii mănăstiri a Pobratei»², nu e viitorul Mitropolit. Acest al doilea Dosoftei, fost la Pobrata și apoi egumen de Neamț, a fost până la sfîrșit duhovnicul lui Varlaam³. La 10 Maiu 1658, Dosoftei, viitorul Mitropolit, în vrîstă abia de 34 de ani, era acum unul dintre ierarhii Moldovei, ca episcop la Huși⁴. El urmă apoi lui Sava, ajuns Mitropolit în 1659, la Roman. Dosoftei venia și pe la Iași, stînd la masa Domnului, a lui Dabija-Vodă, vorbind cu puternicul Iordachi Cantacuzino, căpătînd lămuriri de la archidiaconul Dosoftei, viitorul Patriarch de Ierusalim, venit în Moldova cu Patriarchul de pe atunci, Nectarie⁵. El dresе pe acest timp mănăstirea sa, Pobrata, asupra căreia trecuseră multe nevoi, ruinînd-o în parte⁶.

Ca Mitropolit mai ales — el primi această dregătorie supt

¹ P. 233.

² Arch. Statului, *Neamț*, XIV, 27. Data, 7215, e adaosă de alt condei, și falsă.

³ Urechia, în *An. Ac. Rom.*, X, pp. 347-8.

⁴ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 277-8; cf. același, *Chron. Hușului*, pp. 125-6.

⁵ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 280-1.

⁶ Același, *Notițe*, p. 162 și urm.

Duca-Vodă, la 1671¹ — Dosoftei făcu politică. În războiul deschis între Turci și Poloni, războiul care părea că se va mîntui prin biruința hotărîtoare a acestor din urmă, priviți de cei mai luminați dintre boieri ca viitorii stăpîni ai Moldovei, dacă nu și ai Țerii-Românești, Dosoftei, de loc el însuși din Polonia, cetitor al scrierilor polone, dușman al păgînilor prin care Dumnezeu pedepsise o bucată de vreme pe Romîni, ajută din toate puterile lui pe creștini. Cînd, în toamna anului 1673, Ștefan-Vodă Petriceicu, înlocuitorul lui Duca, fugi la Poloni, Dosoftei, care se afla încă din Iunie în tabăra de la Hotin², urmă pe stăpînul său între străini, cari nu erau însă așa de străini pentru dînsul. El credea că Polonii, cari pătrunseră cucerind în țară, vor aduce iarăși în Scaun pe Ștefan-Vodă, dar această nădejde îi fu înșelată. Supt Dumitrașcu-Vodă Cantacuzino, Domnul pus de Turci și adus de Tataři, Mitropolitul, care prețuiește totuși însușirile acestuia — «certă pre viclianii de li diade frică³» —, nu se va fi întors în țară îndată, și el stătu închis întăiu în mănăstirea Sf. Sava din Iași⁴, dar Duca-Vodă, ocrotitorul lui cel statornic, nu-l lăsă în păreri de rău ale pribegiei. Teodosie, fostul episcop de Roman și Mitropolitul de vre-o doi ani al lui Dumitrașcu, trebui să plece, alegîndu-și ca adăpost al anilor din urmă vre-o mănăstire din părțile Putnei, unde îl vedem făcînd cumpărături la 1686, cu un «archiepis op Daniil» (de Ardeal)⁵. Dosoftei stătu în fruntea Bisericii moldovenești și supt Duca, în această Domnie a treia, și supt Dumitrașcu Cantacuzino, care înainte de această nouă cîrmuire căpătase laudele lui Dosoftei (Mitropolitul, din partea lui, nu sprijini, data aceasta, încercarea Polonilor, cari veniseră cu Petriceicu, prinzînd pe Duca-Vodă

¹ Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 282.

² Mărturie dată, la 20 ale lunii, de el, de episcopii Teodosie de Roman, «SiraŃim» de Rădăuși și Ioan de Huși, precum și de boierii în dregătorii și de cei mazili, Arch. Statului, *Neamț*, n° 1277; cf. n° 1278.

³ Versurile din *Liturghie* și din *Parimiile* de la 1683.

⁴ N. Costin, pp. 12-3.

⁵ *Studii și doc.*, VII, pp. 321-2, n° 23. El e pomenit până la 1697. V. și *ibid*, p. 323, n° 30, și nota 3.

în satul Domnești din Ținutul Putna); el își păstră locul — acum însă el era aproape de 60 de ani — și supt acel moșneag, bun cînd nu bea prea mult vin, care a fost Constantin-Vodă Cantemir. Dar, pe cînd minile slăbite ale acestuia ținea frînele boierimii, Dosoftei fu ispitit încă odată de dragostea lui de tinereță pentru Poloni. Biruitorul de la Hotin, Ian Sobieski, era acum regele Ioan al III-lea, și se putea crede că acel ce despresurase Viena va fi în stare să smulgă Turcilor Moldova. Dosoftei va fi primit deci cu multă bucurie în acest an 1686 pe Craiul liberării, dar în curînd Sobieski trebui să părăsească Iași. Dosoftei nu crezu că poate să rămîie în siguranță: luînd moaștele Sfîntului Ioan cel Nou, vechiul ocrotitor al Moldovei, precum și odăjdiiile și hrisoavele Mitropoliei, el plecă împreună cu oastea creștină. Dimitrie Cantemir¹ spune că Mitropolitul ar fi fost dus cu de-a sila și că s'ar fi rugat întăiu din destul ca Moldova să nu fie despoiată de moaștele și podoabele ei arhieresti. Însă Constantin-Vodă, tatăl lui Dimitrie, care, oricum, trebuia să știe lucrurile mai bine, dă dreptate prin purtarea sa cronicarilor acestui timp, Nicolae Costin și Neculce². După ce chemă în zădar pe Dosoftei, el ceru de la Patriarhia Răsăritului — înaintea tuturor, de sigur, de la Dosoftei de Ierusalim, supraveghetorul Bisericii Romînilor — afurisenia împotriva fugarului și tăinuitorului de lucruri sfînte. Dar aceste blesteme pornite pe urma lui nu tulburară pe Dosoftei, care ajunsese din mila regelui Mitropolit leșesc la Żolkiew, unde tălmăcia în liniște cărți grecești în slavonește³. Nu-și va fi uitat țara, dar el putea să mai păstreze credința că o va vedea, căci Poloniă aveau de gînd să ceară la pacea cu Turcii Moldova, unde făcură o mare năvălire și în 1691. Până la 1699 nu se va fi crezut sigur Sava, fost episcop de Roman, pe care Cantemir-Vodă-l înaintă la Mitropolie. Dar în acest an se făcu pacea, așa de multă vreme

¹ *Vita Constantin Cantemyrii*, în *Opere*, VII, p. 44.

² *Letopisiște*, II, pp. 36, 233; *Index Żolkiewiensis*, în *Candela* pei 885, p. 98.

³ Bianu, *Psaltirea în versuri întocmită de Dosoftei, Mitropolitul Moldovei*, București, 1887, p. x, nota. Pentru documentele luate de Dosoftei, v. G. Popovici, *Index Żolkiewiensis*, în *Candela*, a. c.

așteptată, și Moldova rămase supt ocrotirea Turcilor. Poate că Dosoftei nu mai trăi să vadă această zi.

Neculce zugrăvește astfel pe Dosoftei : « Multe limbi știa : elinește, latinește, slavonește, și alte. Adînc din cărți știa ; și deplin călugăr, și cucernic și blînd ca un miel : în țara noastră pre aceste vremi nu se află om ca acela ¹ ». Acest chip samănă cu acel ce se desface din felul de a scrie al lui Dosoftei, din unele știri asupra lui ce se întîlnesc ici și colo în tilcurile ce a lăsat după dînsul. Nu era un om lacom de bani sau lacom de cînte acel care atinge odată în batjocură obiceiul cel căpătase unii de a se împăuna — cum făcuseră Movileștii, Stroiceștii, Urecheștii, cum au făcut pe urmă Catargieștii, iar dincolo, în Țara-Românească, Bălăcenii și Cantacuzinii — cu titluri străine : « Vedem și în zilele noastre că mulți să nevoescu, unii și cu plată, să-și facă nume de șleahță, pentru cîntea și slava aceștii lumii trecătoare, — că unii silescu să să răspundză după Coruna Leșască, alții dinu Țarigrad, alții dintr' Antiochiia și din Rămă ² ». Cea mai fericită parte din viața lui au trebuit să fie acei ani, acei mulți ani de zile, din tinereță, din bărbăție, din bătrîneță, pe cari i-a petrecut în liniștea munților și pădurilor, scăldați în aier limpede, la Po-brata, la Neamțul, mănăstirile de la poalele Carpaților. Aici a scris, fără îndoială, tot ce a tipărit pe urmă, cînd Domnișterii stăteau gata să-l ajute. Și ce n'a isprăvit aici, a desăvîrșit pe timpul, mai tot așa de pașnic și priîncios, cînd a fost episcop la Roman.

Înaintea lui Dosoftei a stat de la început ca un model Mitropolitul Varlaam, răspînditorul decarte românească. Luîndu-se după acesta, Dosoftei traduse Viețile Sfinților. Dar el nu alegea ca Varlaam, dînd într'o singură carte cu slovele destul de mari ceia ce socotia mai frumos în povestirile despre minunile acelora cari, crezînd mai mult decît ceilalți oameni, au cîștigat și puteri mai mari decît ale lor. El voia să dea Romînilor întreagă povestea Sfinților, și, dacă n'a luat în adevăr tot din originalele grecești și « sirbești » pe care le adunase, nu

¹ *Letopisișe*, II, p. 233.

² Notele la Psaltirea în versuri.

fără oarecare osteneală, el a strâns de sigur partea cea mai însemnată din cele douăsprezece Mineie, sau cetiri despre sfinți din zilele său «praznicele» fiecărei luni. Pe rînd, de la Gheorghe Ghica (1657) încoace, toți Domnii îl îndemnară să lucreze cu stăruință la această mare și grea operă. Căutînd harnic prin «lexicoane de-ağunsu», alegînd cu mult simț de limbă cuvintele potrivite, el mîntui abia după întoarcerea sa din Polonia cea ce începuse cu multă vreme în urmă; în «acești viaci grei a țării», de care se plînge, el găsise totuși destul timp și destulă odihnă de minte pentru a da neamului său o astfel de lucrare, cum n'o aveau nici vecinii pe limba lor. Dar «Viația și petriaceria Svinților» așteptă cîțiva ani până ce ajunse la tipar.

Dosoftei credea că limba poporului poate fi primită în Biserică și odată, răspunzînd cărturarilor munteni, cari erau de altă păreră în cea ce privește slujba, el pomenește cuvintele lui Marcu de Alexandria în favoarea limbii înțelese ¹. Altă dată, el recomandase cetirea Psaltirii românești, aducînd înaintea acea autoritate a Sfîntului Pavel care se află așa de adese ori citată în prefața publicațiilor luterane și calvine din Ardeal, în veacul al XVI^{lea}.

Dar din Sfînta Scriptură însăși el nu făcu o traducere completă, precum se făcuse în Ardeal cu un veac înaintea și cum se făcu din nou, poate de Varlaam, la începutul veacului al XVII^{lea} ². Gîndul lui Dosoftei nu era întru atîta îndreptat la mirenii cari ar putea ceti, cît la preoți, cari vor trebui să folosească lucrările sale. Astfel, în loc să dea un Testament Vechiu și un Testament Nou, sau acesta din urmă întreg și cellalt în bucăți răzlețe, el adună numai, în «Parimiile de peste an», acele bucăți de Scriptură care se cetesc în biserică, mai ales în zilele postului celui mare. Traducerea lui e cu totul nouă și de o frumuseță deosebită, de și precizia și cunoștința originalelor nu sînt în aceeași măsură ca în vechea *Palte* de la 1582 ³.

¹ Prefața ediției a doua din *Litughie*; Bianu și Hodoș, pp. 262-3, n° 77.

² Ms. 296 al Ac. Rom. Pe el e scris și «Theofil iaste ȣutor». Scrisul e databil 1620-30. Forma e foarte asemenea cu aceia din fragmentele evanghelice date în *Cazania* lui Varlaam.

³ Cf. locul din aceasta reprodus mai înaintea și aceasta tîlmăcire a lui Dosoftei: «La 'nceputu fiece D[u]mn[e]dzău cerulul și pămîntul. Iară pămîntul

Dar el își îndreptă luarea aminte cu deosebire asupra acelei părți din Scriptura Veche care e Psaltirea.

Alegerea lui venia întâiu din obiceiul, destul de răspîndit la toate popoarele, de cînd cu Reforma, de a se da Psalmii pe înțelesul tuturor: în Polonia, poetul Kochanowski prelucrase această parte a Bibliei în niște versuri vestite, care se tipăriră adese ori și vor fi fost cetite multă vreme cu plăcere, nu numai de Dosoftei, ci de toată boierimea cu știință de carte care învățase peste Nistru. Pe urmă, din tot cuprinsul așa de felurit al Vechiului Testament, nu e nici-o carte care să se poată mai mult potrivi pentru nevoile, pentru durerile și nădejile fiecăruia ca Psalmii; nici-una nu poate sluji mai bine, cu toată împărăteasca-i strălucire, ca veșmint pentru orî-ce simțire umilă care nu e în stare să-și găsească însăși vorbele. În cele o sută cincizeci de mărturisiri, de rugăciuni, de imnuri, de tîngiri se află tot sufletul omenesc în întoarcerea lui asupra sa însuși și în avîntul plin de sîială și de temere către puteri mai mari decît dînsul.

Deci Dosoftei traduse Psaltirea. «Cu lungă osteneală, în mulți ani», el căută, ajutîndu-se de multe tîlcuri, să-i înțeleagă bine cuprinsul, învăluit adesea de aluzii al căror înțeles, așa de vechiu, s'a pierdut de mult. Astfel, el ajunsese a da acel text în prosă care fu împărtășit apoi cetitorilor în Psaltirea slavo-romînă din 1680. Apoi el începu altă muncă, aceasta cu mult mai grea. El voi să dea Psaltirii forma nouă a versului, a «versului», zicea el, românesc.

În această nouă osteneală, el întîlni o mulțime de piedeci, pe care le învinse numai după o sîrguință de cinci ani (1666-71). Scurtîimea stilului Psaltirii face cu neputință o prefacere a ei în poezie fără adausuri și schimbări: o Psaltire versificată *exactă* ar fi adese ori neînțeleasă; ea n'ar vorbi inimii mai nici-odată. Trebuia, prin urmare, o prelucrare.

era nevădzut și netocmit, și 'ntunearecū dzăcia de-asupra prăpăstii și d[u]-h[u]lū lui D[u]mn[e]dzău sã pnrta de-asupra apeī Și dzisă D[u]mn[e]dzău: fă-te lumină, și sã fiace lumină Și vădzu D[u]mn[e]dzău lumina că-i bună, și despărți D[u]mn[e]dzău între mijlocū de lumină și 'ntre mijloc de 'ntuniarecū, și numi D[u]mn[e]dzău lumina dzuă și 'ntunareculū chemă noapte», etc.

În ceia ce privește forma, nu era mai ușor. În românește se făcuse pînă atunci numai foarte puține versuri cărturărești. Scrierea lor fusese provocată de nevoia de a lăuda pe un Domn tipăritor de cărți în fruntea paginilor a căror cheltuială el o purtase. Varlaam, Udriște Năsturel au fost astfel poeți o clipă pentru a face o plăcere lui Vasile-Vodă sau lui Vodă Matei. Ei aveau înaintea lor modele slavone și grecești, în care se ține samă numai de cantitate, și bucăți mai nouă, în aceleași limbi, la care se adăusese și rima. Bieții talmăcitori se căzniră a scrie rînduri de aceeași mărime, care să sune la sfîrșit cam tot așa.

Cel care începu a fost Udriște, în versurile originale slavone puse în dreptul stemei țerii sale la *Pravila* din 1640. Varlaam vorbi apoi la 1643 în stihuri românești ca acestea :

De și vedzi cîndva sîmnu groznicu,
Să nu te miri cîndu să arată putearnicu,
Că putearniculū putearia-lū inchipuiaște,
Și slăvitulū podoaba-lū schizmeaște.

Norma lui era, cum se vede, nu să puie tot atîtea silabe în fiecare vers, ci să potrivească după ureche același număr de accente tonice și să așeze la sfîrșit o silabă asemenea.

Răspunsul Muntenilor nu zăbovi. El se află în *Evangelhia învățătoare* din 1644, și n'are nici-un rost, ca accent, cantitate sau rimă :

Cîastă țeară corbu ȝi poartă întru peceatia ei.
Fericitu acum se-aŭ dat adaos peceȝii
Scutū la pieptul corbului, cu un semn ca acela,
Om den jețū șezăndu-ș, toiag laudă acela.

Iarăși se aude apoi din Moldova glasul părintelui Varlaam, cîntînd în versuri scurte, la *Șiapte Taine* din 1644 :

Cap de buăr, fiindū tare,
Arată putearia celui mai mare.

Apoi din amîndouă părțile «poeȝii» se învoiesc să tacă. Nu mai sînt de acum decît dedicaȝii versificate în slavonește.

Însă și pe vremea lui Dosoftei «vers» însemna același lucru ca mai de demult. Învăȝatul Vornic Miron Costin, priceput în

poesia polonă ¹, nu-și clădia altfel silabele, și el înălța în acest chip începuturile neamului nostru :

Niamulū țării Moldovei de unde dăradzī :
Din țara Italiei totū omulū să creadzā.
Flah întâi, apoi Traianū aū adus pre-acice
Pre strămoși cestorū țări, de neamū cu ferice.

Și toate laudele îndreptate către Domnul muntean Șerban Cantacuzino aū același stil :

Stema ačasta vrednic s'alcătuaște
Acestuia stăpān ce pe dānsa domneaște ²,

saū :

Soarele, luna, gripsorulū și corbulū împreună,
Încă și spata cu buzduganulū, spre laudā să adună ³.

Dosoftei avu îndrăzneala să caute poesia aiurea, acolo unde floarea ei se înălța de veacuri, bucurînd un șir de oameni după altul, îmbălsămînd viața grea a bietului om de la țară. El nu se coborî în grădina îngustă a cărturarilor, ci, călugăr cu mintea deschisă pentru frumuseța ce nu stă în cărți, el luă drumul deschis prin mijlocul ogoarelor. Ce spuneau lăutarii și flăcăii la horă și la șezătoare, nu era întru toate pe înțelesul lui, dar el prinse ceva din această frumuseță nesilită, care nu suferă nici-o piedecă, ci se desfășură limpede și cutezător. Astfel, Psaltirea lui în versuri se desface în două părți: una, în care scriitorul nu vrea să se coboare, ci-și înșiră solemn silabele după datina celor învățați, și alta, partea cea mai întinsă, în care el uită mîndria volumelor răsfoite și se lasă furat de ritmul ușor, săltăreț, vioiu al cîntecului popular. De multe ori, el a nemerit tonul așa de bine, încît de aici înaintea băieții ce străbat stradele încremenite de ger purtînd steaua soliei vesele a nașterii lui Hristos aū făcut să zboare în recele aier de noapte cîntări de psalmi pe care nu le știaū, săracii, din ce sfîntă gură de om învățat și de cucernic Mitropolit aū izvorît într'un ceas fericit!

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, Excurs 1.

² *Liturghia* din 1680.

³ *Biôlia* din 1688.

Cine apropie versurile lui Dosoftei de traducerea în prosă a Psaltirii, care de la el a fost primită, cu schimbări, în marea Biblie de la 1688, iar de acolo a răzbătut și aiurea, până la Biblia de la Petersburg, din 1819, va vedea ușor cât de liber se poartă Dosoftei față de originalul său. De la acesta el iea adesea numai inspirația, motivul dominant; de la el însuși, vine ceia ce se poate numi amplificare, dar trebuie să se judece și după valoarea proprie pe care o are. Și în această amplificare se află o sumă de note de viață locală, care pot fi cu adevărat de folos istoricului cultural ¹, și, pe lângă ele, descrieri puternice și nouă, iar, ici și colo, chiar câte o glumă, floare sălbatecă adusă de vînt și pe care ți-i milă s'o arunci de pe straturile îngrijite ale grădinii.

În zădar ai căuta în severitatea mareașă, de vîrf de munte, a psalmilor originali ceva care să răspundă versurilor :

Ni-ai suit p'gîinii în ceafă
Cu rău ce ne fac și ni cer leafă ²,

unde e vădit că Dosoftei are înaintea ochilor pe acei ne-sățioși Turci de cari se plîngea și bătrînul Neagoe și de cari Mitropolitul ar fi voit să-și scape țara închinînd-o la Poloni

Evreii, primind mana,

...Nu căuta că li-y gura plină,
Ce poftia peperii și slănină ³.

Nici-odată cîntărețul Psaltirii ebraice n'a dat sfatul :

Să vă părăsiți colacii
Și să judecați săracii ⁴.

Cînd originalul pomenește numai ca luptători pe Moab, Agar, etc., Dosoftei îi descrie pe fiecare, cum vine cu armele sale deosebite :

¹ Așa se vorbește de «moșile fără trăsură» (necontestate) ale lui Sihem, de «boieria» lui Iuda, care i s'a luat pentru trădare, de caftane, de ȕarea «cu uric» a unei țeri.

² Ps. 65. Dăm ortografia actuală.

³ Ps. 77.

⁴ Ps. 81. Biblia de la Petersburg : «judecați smeritului și săracului».

Moav și Agar la săhăidace,
 Cheval și Amon gătează lance,
 Amalehiți fearecă pușce,
 Filistineanți prașturi s'arunce.
 Tirul cu oaste stă și el gata ;
 Asur cu dinșuri . . .

«Rădicați jertfe și intrați în curțile lui» e, pentru acest tra-
 ducător care îmbogățește:

Aduceți colaci grămadă
 În cinstita lui ogradă
 Și să vă 'nchinați tot omul,
 În curtea ce șade Domnul . .

Pentru frasa : «Cîntați Domnului cu alăută, cu alăută și
 glas de psalmi, cu trîmbițe ferecate și cu glas de trîmbiță
 de corn», avem această melodioasă chemare a melodiei :

Cîntați Domnului în strune,
 În cobuz de vîrsuri bune,
 Și din ferecate surle ;
 Viersul de psălomî să urle,
 Cu bucin de corn de buor,—
 Să răsune până 'n nuor ¹.

«Ca o pasăre ce iaste osebită pe casă» se preface în această
 figură drăgălașă :

Ca o vrabie rămasă
 În supt streășina de casă.

«Că cenușă cu pîine am mîncat și băutura mea cu plîngere
 am amestecat» e turnat în aceste două versuri plastice :

Am mîncat pîine de zgură
 Și lacrimi în băutură.

De la tîlmăcitor singur vine această parentesă drăgălașă :

Tu strîngi pasările'n hvorbă,
 La părău ce vin să soarbă.

«Acolo corăbiile umblă» se înfățișează astfel :

Preste luciu de genune
 Trec corăbii cu minune.

¹ Ps. 97.

Comparația: «Ca o păzitoare de poame», devine :

Ca o cramă cînd i să iă vinul ¹.

Din cîteva cuvinte ale Psalmilor, Dosoftei face :

O scurmară [grădina] vieriî cel groșî de la luncă,
Și zimbrii o pasc și'n coarne-o aruncă.

Cîteva descrieri și comparații, amplificate spre mai marea cinste a lui Dosoftei, se cuvine a fi reproduse pentru a se putea vedea ce puternic a fost de la început, în forma populară potrivită cu dînsa, zborul poeziei românești :

1. Minunată-i unda mării;
Ce-i mai mare Craiul țării,—
Că pe toți Craiul potaole,
Ca spuma mării cea moale ².

2. Iară Domnul i să știe,
Că-i Dumnezeu în vecie :
Ceriurile cu cuvîntul
Le-aû făcut, și tot pămîntul.
De'nnaîntea lui cu teamă
Dvoresc îngerî fără seamă,
De-l mărturisesc și-l cîntă
În frumseța lui cea sfîntă ³.

3. Fulgerele lui cu pară
Ard, de se vād preste țară.
Pămîntul se 'mplu de frică,
Munții se topesc, de pică
Și cură ca nește ceară,
Văzînd pre Domnul în țară ⁴.

4. Nuorii ți-ai pusu-ți scară
Cînd vrei să coborî în țară.
Caii îți sînt iuți ca vîntul,
De mîrg unde ți-î cuvîntul,

¹ Ps. 78.

² Corespunde la : «Minunate-s înălțările mării, minunat este întru cele înalte Domnul».

³ Ps. 95 : «Iară Dumnezeu cerurile aû făcut. Mărturisire și frumuseță este înnaîntea lui, sfințenie și mare cuvîntă întru sfințirea lui».

⁴ Ps. 96 : «Strălucit-aû fulgerele lui lumî, căzut-aû și s'aû clătut pămîntul, munții ca ceara s'aû topit de fața Domnului».

Și ca gîndul mărg de tare
Îngeriî tăi cei calare,
Și pedestrima ca focul
Merge strălucind cu totul¹

Odată, în vechea plîngere a neamului lui Israel, străbate ca un adaos de durere, ca strigătul unei suferinți mai nouă, a Moldovei fără apărare călcată în picioare de toate neamurile, a cărei soartă înduioșează în scrisile lor și pe Dosoftei și pe Miron Costin :

Ce ne lași cătră pedeapsă 'n vreme lungă .
Ne-ai hrănit-ne cu pîine de plînsură
Și ne-ai adăpat în lacrimi cu măsură ;
Lași de sîntem megiașilor de pradă
Și pizmașilor de price și de sfadă².

În acest ton de jale deosebită, ce se lămurește prin cele îndurate într'adevăr și de curînd, sînt scriși doi psalmi pe cari-i dăm în întregime, adăugînd, iarăși, în notă și textul traducerii exacte, în prosă :

Psalmul 43 .

Doamne, auzit-am din părinți poveste,
Ce-ai lucrat cu dinșii, de tot ni-î la veste,
C'ai pierdut păgîniî din sfînta ta țară.
Să nu mai jertfească idolilor șfară

Si moșilor noștri li-ai dat să petreacă
În sfînta ta țară și zisa să-ți facă
Că ei, moșii nostri, n'au mers cu săgeata
Cînd au luat țara, îngrozind cu spata,

Și 'mpungînd pizmașii cu sulța 'n mațe,
Să facă izbîndă cu a sale brațe ;
Ce tu, Doamne sfînte, cu brațele tale
Li-ai făcut izbîndă și li-ai deschis cale.

Și sfînta-ți direcptă le făcea lumină,
Din sfînta ta fașă 'n lucrare senină.
Alt împărat n'avea, Doamne, fără tine,
Tu purtai războiul oștii cumu vine.

¹ Ps. 103 : «Cel ce puî norî suirea ta, cel ce umbli peste aripile vînturilor, cel ce faci îngerii tăi duhuri și slugile tale pară de foc».

² Ps. 79 : «Pusu-ne-ai pre noi întru prigonire vecinilor noștri, și vrăjmașii noștri ne-au batjocorit pre noi».

Cu tine da chirot și rădica 'n coarne,
Nu putea pizmașii să nu se răstoarne.
Și ei, moșii noștri, nu se 'ncredea 'ntr'arce,
Nici căuta s'aibă izbîndă din lance,

Ce tu, Doamne, singur li-ai dat mintuință,
Căci avea tare spre tine credință,
Și tu i-ai scos singur de la greutate,
Și li-ai dat cu sașu dar cu bunătate,

Iară pre pizmașii i-ai scosu-i din țară
Si i-ai dat să fie lumii de ocară.
Pentru-aceia, Doamne, slava ți s'aude
Și sfîntul tău nume pre noi să răspunde

Dar acum, căci ne urnești departe,
Ne lași la sminteală și nu ne ții parte
Și'n oștile noastre nu vii să-ți tinzi cortul,
Ci lași pre pizmașii de ne ieaă cu totul

Cît li prisosește de nu ne mănîncă,
Ne mîină ca turma 'n lature adîncă.
Oamenii tăi, Doamne, dedeși pe vînzare,
Și'n schimbarea noastră n'ai pus prețul mare.

La sfînta ta casă ai ceată pușină
'N straja ce se schimbă de pe săptămîină;
Pusu-ne-ai de sîntem în vecinii ocară,
Limbilor de-aproape, ce ni-s prejur țară.

Cînd vor să se mustre, pe noi ne pun pildă
Și clătesc cu capul de-a noastră osîndă.
Obrazul ni-i negru de-atîta ocară,
Ce ne bate 'n față din zi până 'n seară.

Ponoslu ne-ajunge cînd li vine toană
Pizmașilor noștri, de ne ieaă în goană.
De-aceștea de toate ce ne vin în spate
Nu ți-am uitat, Doamne, a ta bunătate.

Și, ce ni-ai dat lege, ne stăm pe tocmeală
Cu inimă 'ntreagă, fără de șfială;
Săvaî că ni este și cărarea 'nchisă,
Cătră tine Doamne ni-i inima tinsă,

Și, săvaî că sîntem răului în soarte,
De ne împresoară cu umbră de moarte,
Nu ne-am lăsat, Doamne, de sfîntul tău nume,
Nici ne-am tins mîna cătr'alt domn în lume.

De-aceastia de toate veî face căutăre,
Că inima noastră ştiu fără 'ntrebare.
Că noi, Doamne sfinte, sîntem ziua toată
Ucişi pentru tine şi cu viaţa moartă.

Pe slugile tale ne junghe prin oaste
Pizmaşiî tăi, Doamne, ca neşte oi proaste.
Ce te scoală, Doamne, de-ţi stîrneşte somnul.
Scoală să te vază din faţă tot omul.

A ! ce, Doamne sfinte, ți-ascunzi sfinta faţă
De noi ticăloşiî cu atîta greaţă,
Cît sufletul nostru în praf se sgîrceşte
Şi vintrele nostru în pămînt se lipeşte.

Ce te scoală, Doamne, şi vin' de ne-ajută
Cu sfîntul tău nume, cu mila cea multă :

Psalnul 78 :

Doamne sfinte, păgîniî veniră
În ţara ta de o răsipiră,
Şi sfinta ta casă o spurcară,
Ce da cuvîntă peste ţară,

Şi feaceră Ierusalimul
Ca o crămă cînd ı se ıea vinul :
Trupurile zac pe jos căzute
A slugilor tale ce-s crezute,

Şi carnea lor o mămîncă hiara
Şi pasările din toată ţara
Sîngele li stă vărsat ca apa,
Şi nu-ı nime să meargă cu sapa

Să le astruce şi să le îngroape ;
N'au cu milă nime de pe-aproape,
Ci zac prin oraş şi din afară,
De sîntem vecinilor ocară.

Şi toţi megiaşiî ni se strîmbă,
Şi ne'ngîină, vîzîndu-ne în scîrbă.
Dară până cînd, Dumnezeuî sfinte,
'Ţi vei porni mînia cea ferbinte,

Cu urgia cea neastîmpărată,
Ce-ı ca focul peste noi vărsată?
Mută-ți. Doamne, pe păgîni mînia
Şi peste dînş,ı ıți varsă urgia,

Cariî nu vor de tine să știe,
De numele cel sfînt în vecie,
Și peste Crăiî să-ți lățești ura,
Ce n'or să-ți asculte 'nvățătura,

Că mîncară pe Iăcov cu totul,
Și l-au pusuit peste tot locul.
Și nu pomeni, Dumnezeuî sfinte,
De a noastre greșale de'nainte,

Ce de sîrg să ne vii cu blîndeșă,
Să ne 'ntîmpini, și cu ieftinețe.
La a noastră grea mișelătate
Să ne ajutorești cu bunătate.

Că tu ne ești Domn de mîntuinișă,
Și te rugăm, Doamne, cu credinșă,
Pentru slava sfîntului tău nume,
Să ne trimiți izbăvinșă 'n lume.

Și ne de greșeale curățește
Cu numele tău ce ne slăvește,
Să nu ne păgîniî pîsciască:
'Unde-î Domnul să vă folosească?',

Ce să prinză și păgîniî limbă,
Că tu, Doamne, nu ești cu scîrbă,
Și le vei da pîzmașilor plată,
Între ochiî noștri 'n zi curată,

Pentru sîngele sfînt ce vărsară
A slugilor tale de prin țară;
Suspinele celor din obede
Naintea ta, Doamne, se vor crede.

Cu mărirea sfînteloru-ți brațe
Crușă fiî celor prinși în lațe,
De i-au omorîtu-î fără vină,
Și-î apleacă cu sfînta ta mînă.

Vecinilor să le dai simbrîe,
De șapte ori în sîn cu urgie,
Și să li se'ntoarcă cu ocară,
Să li meargă vestea peste țară.

Să-î cuprinză de toate părți scîrbă
P'ntu căce staî de ți se strîmbă.
Iară noi, ce-ți sîntem turm'aleasă
Și poporanî de sfînta ta casă,

Ne vom ruga ție, Doamne sfinte,
 Și peste veci îți vom ținea minte,
 Și vom spune peste rod de rudă
 Lauda ta în veci fără trudă¹.

¹ Iată textul Bibliei de la Petersburg pentru acești doi psalmi

«Dumnezeule, cu urechile noastre am auzit și părinții noștri ni-au spus nouă lucruri, care au lucrat în zilele lor, în zilele cele de demult. Minia ta neamuri au pierdut, și i-au sădit pre dinșii; chinuit-ai noroade, și le-ai gonit pe ele. Că nu cu sabia lor au moștenit pământul, și brațul lor nu i-au mintuit pe ei, ci dreapta ta, și brațul tău, și luminarea feții tale, că bine ai voit întru dinșii. Tu ești însuși împăratul mieu și Dumnezeul mieu, cel ce poruncești mintuirile lui Iacov. Întru tine pe vrăjmașii noștri cu cornul vom împunge, și întru numele tău de nimica vom face pe cei ce se scoală asupra noastră. Pentru că nu spre arcul mieu voi nădăjdui, și sabia mea nu mă va mintui. Că ne-ai mintuit pe noi de cei ce ne năcăjesc pe noi, și pe cei ce ne urăsc, i-ai rușinat.

Întru Dumnezeul ne vom lăuda toată ziua, și întru numele tău ne vom mărturisi în veac.

Iară acum ne-ai lepădat, și ne-ai rușinat pe noi, ci nu vei ieși, Dumnezeule, întru puterile noastre. Întorsu-ne-ai pe noi înapoi înaintea vrăjmașilor noștri, și cci ce ne ura pe noi ne-ai jefuit loruși. Datu-ne-ai pe noi ca oile de mincare, și în neamuri ne-au răsipit. Vîndut-ai pe norodul tău fără preț, și nu era mulțime întru strigările noastre. Pusu-ne-ai pe noi ocară vecinilor noștri, batjocură și ris celor din prejurul nostru. Pusu-ne-ai pe noi spre pildă întru neamuri, clătire de cap întru noroade. Toată ziua înfruntarea mea înaintea mea este, și rușinea obrazului mieu m'au acoperit, de cătră glasul celui ce ocărește și clevetește, de cătră fața vrăjmașului, și a celui ce gonește. Acestea toate au venit peste noi, și nu te-am uitat pe tine, și nu am făcut nedreptate întru așezămîntul de lege al tău, și nu s'au depărtat înapoi inimile noastre, și ai abătut cărările noastre de la calea ta. Că ne-ai smerit pe noi în locul dosădirii, și ne-au acoperit pe noi umbra morții. De am uitat numele Dumnezeului nostru, și de am întins minile noastre către Dumnezeul străin, au nu Dumnezeul va căuta aceasta, că el știe ascunsurile inimii? Că pentru tine ne omorîm toataziua, socotitu-ne-am ca niște oi de junghiare. Deșteaptă-te: pentru ce dormi, Doamne? Scoală-te, să nu ne lezezi până în sfîrșit. Pentru ce fața ta întorci? Uită sărăcia noastră și năcazul nostru; că s'au plecat în țărnă sufletul nostru, lipitu-s'au de pământ pîntecele nostru.

Scoală-te, Doamne, ajută nouă, și ne izbăvește pe noi pentru numele tău.»

«Dumnezeule, venit-au neamurile întru moștenirea ta, spurcat-au sfîntă biserica ta, pus-au Ierusalimul ca o păzitoare de poame, pus-au stîrvurile robilor tăi mincare pasărilor cerului, trupurile celor cuvioși ai tăi fiarălor pămîntului. Vărsat-au singele lor ca apa împrejurul Ierusalimului, și nu era cine să îngroape. Făcutu-ne-am ocară vecinilor noștri, batjocură și ris celor dimprejurul nostru.

Dosoftei avea însă gîndul de a da Bisericii moldovenestî cărți de slujbă, ca unul ce știa, cum și spune, că vechea «sîrbie» s'a uitat cu totul. El traduse astfel din grecește *Liturghia* și *Molitvelnicul*, pe care nu le dăduse în românește nimeni până la dînsul într'o formă atît de deplină și bună ¹. Un *Acaftist* al Maicii Domnului fu iarăși tradus de dînsul în acest timp de muncă literară. În sfîrșit vom vedea că el a lucrat și la o *Cazanie*.

Dacă Dosoftei n'ar fi ajuns episcop și apoi Mitropolit al Moldovei, de sigur că aceste cărți ar fi rămas în manuscript, ca și traducerile, care nu sînt rele, ale lui Stoica Logofătul, ale lui Rafail călugărul și ale atîtor necunoscuți. Intrarea lui însă în rîndurile ierarhilor țerii îl ajută să răspîndească rodul ostenelilor sale literare trecute.

Încă de la 26 Ianuar 1671, Duca-Vodă, a cărui figură de prigonitor, judecător nedrept și vînător de averi străine se îmblînzește întru cîtva prin sprijinul mîrinimos ce a dat tiparului de cărți, Duca-Vodă, atunci Domn pentru a doua oară în Moldova, scrie Stavropighiei din Lemberg, pentru tipărirea a două cărți «românești» sau «moldovenestî» — Dosoftei, din parte-î zicea: «românești», nu «rumânești» — : o

Până cînd, Doamne, te vei minia până în sfîrșit, se va aprinde ca focul rîvna ta² Varsă minia ta peste neamurile care nu te cunosc și peste împărățiile care numele tău n'au chemat; că au mîncat pe Iacov și locul lui l-au pustiit. Să nu pomenești fără-de-legile noastre cele de demult. De grabă să ne întîmpine pe noi îndurările tale, Doamne, că am sărăcit foarte. Ajută nouă, Dumnezeuule mîntuitorul nostru, pentru mărirea numelui tău. Doamne, izbăvește-ne pre noi, și curățește păcatele noastre, pentru numele tău, ca nu cîndva să zică neamurile: unde este Dumnezeuul lor; și să se cunoască întru neamuri, înaintea ochilor noștri izbînda singelui robilor tăi ce l-au vărsat. Să între înaintea ta suspinul celor ferecați. După mărirea brațului tău, păzește pe fiii celor omoriți. Răsplătește vecinilor noștri de șapte ori în sinul lor ocara lor, cu care te-au ocărit pe tine, Doamne. Iară noi norodul tău, și oile pășunii tale mărturisi-ne-vom ție, Dumnezeuule, în veac; în neam și în neam vom vesti lauda ta³.

¹ Pentru o traducere a Molitvelnicului din c. 1633, v. Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 80 și urm.; pentru traducerea din 1669 a lui Stoica — tîlmăcitor și al unei cărți de polemică împotriva eterodocșilor, v. Melchisedek. *Chron. Romanului*, I, p. 33—v. *ibid.*, p. 183 și urm. Un călugăr Rafail din Dragomirna a tradus un Paraclis, la 1661; *ibid.*, p. 178 și urm.⁴

Psaltire și o Cazanie, cerînd să i se arăte prețul. Manuscriptul Psaltirii, care e, de sigur, Psaltirea versificată a lui Dosoftei, îl și trimese; ea trebuia să se scoată în patru sute de exemplare. Cazania era socotită pentru două sute de exemplare, și, în momentul din urmă, Domnul opri manuscriptul pentru ca el să mai fie revăzut odată. Amândouă lucrările erau menite, scrie Duca, «poporului, care nu știe slavonește»¹.

Se poate crede că Duca nu s'a învoit cu «frații» mănăstirii din Lemberg în ceia ce privește prețul. Dosoftei, pe care lucrul îl privia așa de aproape, găsi însă tipăritori mai iefteni, la mănăstirea Uniev din Podolia. Ei făcură să apară Psaltirea în versuri abia în 1673, așa încît *cheltuietorul* nu mai este Duca, ci urmașul acestuia Ștefan Petriceicu. Lucrarea ieși înaintea de fuga acestuia la Hotin; ea poartă o stemă a Moldovei, care e imitată după aceia ce se găsește în cărțile de pe vremea lui Vasile Lupu. Tot în acest an, aceiași călugări trimeteau lui Dosoftei și exemplarele *Acaftistului*².

Apoi manuscriptele rămase așteptară încă nu mai puțin de șese ani. Pe Scaunul domnesc al Moldovei se strecură Dumitrașcu Cantacuzino, pe care-l înlocui Duca. Data aceasta el avu o Domnie neobișnuit de lungă, care se întinse de la 1675 la 1683, și s'ar fi prelungit și mai mult dacă războiul n'ar fi adus pe Poloni în țară și nu li-ar fi dat pe Domn în mînă.

Această din urmă stăpînire a Grecului din Rumelia pe care norocul îl înălțase așa de sus, e zugrăvită în chipul cel mai negru de Costinești, și nici Neculce nu-i este mai blind. Dar tot în acest răstimp apărură cărți românești, pe care preoții satelor le vor fi primit cu recunoștință, și cîteva cărți grecești, care atraseră lui Duca multe laude pe elinește și-i duseră departe faima și în Creștinătatea răsăriteană.

Tipografia românească a început cea d'întăiu, și înjghebară ei se datorește răspînditorului de carte pe limba țerii, pe «limba proastă», lui Dosoftei.

El ceru slovele, nu de la Mitropolitul din Chiev, saŭ de la

¹ Hurmuzaki-Bogdan, *Supl.* II, III, pp. 84-5, n° LI.

² O a doua ediție, in-12, ieși mai tîrziu la Iași. Patru pagini din ea sînt lipite pe exemplarul adus de la Museu la Academie al *Molitvelnicului*.

călugării din Uniev sau Lemberg, ci de la un prelat din locuri mai depărtate. Înfrurirea binefăcătoare a lui Petru Movilă, care schimbase atâtea lucruri în țerile românești, pătrunsese și la Moscova, și astfel supt Patriarchul Ioachim se întemeie aici o tipografie foarte bine înzestrată. Dosoftei ceru mijloace de lumină de la Ioachim, precum Varlaam le ceruse de la Petru Movilă. El putea să aibă un stăruitor în apropierea marelui prelat, pe Nicolae Milescu, care făcea pe atunci la Moscova cele d'întăiu traduceri ale sale. Slovele sosiră, și pentru ele Dosoftei nu se obosește să mulțumească ajutorului și sprijinitorului său. Aducătorul fu diacul Ionașco Bilevici, fiul lui Bilăi ¹.

Cu litera rusească, rotundă, mică, foarte frumoasă, se tipări deci la 1679 în Iași «Dumnedzăiasca Liturghie», în Prefața căreia recunoscătorul Dosoftei asemănă pe Duca-Vodă cu David, Constantin-cel-Mare și cu Împăratul Teodosiu.

La început, meșterul de căpetenie, «architipograful» era un Muscal, Vasile Stavnițhii, iar săpăturile în lemn le făcea un Stancul Faurul. În 1680, când iese Psaltirea slavo-română — cu o Predoslovie în care se citează Ptolomeu —, cel ce face «pecetea» e Mitrofan călugărul din Bisericanî. Bisericanîi, de unde porni peste cîțva timp un călugăr, Pahomie, care ajunsese Mitropolit la Voronej în Rusia, era, se pare, o mănăstire de cărturari ². Iar Mitrofan rămase «meșter tiparelor» — un nou Coresî, — mai departe, ajutîndu-se cu ucenicii săi, Ursul, Nicolae și Andrei. Și Viețile Sfinților apărură în aceleași condiții: publicarea lor se urmă până în 1686, deci și în Domnia cea nouă a lui Constantin Cantemir ³. Fuga lui Dosoftei în Polonia opri poate alte lucrări.

Din acești ani din urmă, petrecuți în Polonia, ai pribeagului

¹ V. Prefața Molitvelnicului din 1681 și Dinulescu, *Mitropolitul Dosoftei*, extras din *Candela* pe 1885, pp. 138-9. Un diac Gheorghe Bilevici se întîmplă în anul 1783; *Uricariul*, XVIII, p. 529.

² Melchisedek, *Notițe*, p. 76 și urm.

³ Pentru altă traducere a lor, contemporană, v. Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 221 și urm. — Pentru o a doua ediție a *Liturghiei* și un *Octoich*, v. Bianu și Hodoș, pp. 262-3.

Mitropolit ni-a venit o carte saū mai bine, două cărți cuprinse în aceeași legătură¹. Ele ne lasă să vedem și cunoștințele și aplecările și grijile literare ale lui Dosoftei.

Cea d'întăiū e un cronograf grecesc pe scurt : Νέα σύνοψις διαφόρων ιστοριῶν, alcătuit de Cipriotul Matei Cigala și tipărit la Veneția în 1650. În el, Dosoftei face cruci și semne pe margene, zugrăvește cu pana mitre archierești în dreptul locurilor unde se arată schimbarea unui patriarh constantinopolitan, înseamnă botezarea stăpînitorilor păgîni, socoate anii. Odată el lămurește, la pomenirea unui dinast de peste Dunăre : «Șişman Crai²», aiūrea el citează o cronică polonă, «Kronik polska»; la povestirea luării Constantinopolei el adaugă : «adevăr». La numele celui din urmă dintre Sultanii Țarigradului păgîn el blastămă numele lui : «1686, Fev. 10. Și la 1688 pus[e]ră pre altul : împlut-au 40 de ai păgînul și țiranul». Gîndul la istoria țerii lui îl îndeamnă neconținut să o puie în legătură cu întîmplările cele mari ale lumii, date de cronograf; odată el scrie : «1392, era Roman-Vod[ă] în Moldova; 6900, tocmai așa leatul atunce»³; aiurea : «În dzilele lui Roman-Vodî, tatăl lui Alexandru-Vodî ċ-au adus S[vă]ntulū Ioan în Moldova ș-au adus pravila Credinții de la Ț[a]rigrad»; iar la anul 1492 : «Tocma 33 mainte făcuti Moldova: era Roman-Vodă în Moldova».

A doua carte e o culegere de Viețe de Sfinți : Βιβλίον καλόμενον ἐκλόγιον, τοῦτ' ἐστὶν οἱ ὡραιότεροι βίαι τῶν ἁγίων, scoasă din opera cea mare a lui Simion Metafrast și tipărită, tot la Veneția, în 1663. Și aici Dosoftei face însemnări; la viața unui Sfinț ale cărui moaște se păstrează în Pecersca din Chiev, el își aduce aminte că a fost și el acolo, cînd cu fuga d'întăiū, cu Petriceicu : «7192 [1684], în luna lui Mart, în solie cînd am fost, sărutatu-i-am s[vi]nteles moștii în Chiov, în Pecersca, de spre miadzănopte, lângă oltariū : iaste adusî den Ț[a]rigrad de o 'mpărăteasî, cînd s-au botedzat Rusi⁴». El scrie la sfîrșit,

¹ Bibl. Ac. Rom., ms. 1828.

² P. 439.

³ P. 189.

⁴ P. 119

în foarte frumoasă literă grecească, decretul lui Antonie Patriarchul Constantinoplei pentru mănăstirea maramureșeană a lui Dragoș, în care Dosoftei vede pe Voevodul Cronicilor, el mai pune, întorcându-se iarăși la specialitatea sa istorică, hrîso-vul lui Roman, pe care de la dînsul l-a cunoscut Costinești¹, dar care nu se află și astăzi în mîinile istoricilor: «La anul după vîliatul cestui uricu iaste uricu de la Roman-Vodî, așia începînd . . . , și la fărșit iaste 6900 tocmai». Dosoftei mai dă, apoi, versuri latine privitoare la Constantin-cel-Mare: caligra-fiindu-le cu o mîină deprinsă, el lămurește că «sînt scrise pre tablă de aurū pre pavăța ce s'aū aflat în Vistiariul pria-lumi-natului Crai Ioan 3» (Sobieski).

Și în cronograf, traducătorul Viețelor de Sfinți alesese una ca s'o tălmăcească. La cartea aceastăalaltă el împarte bucățile în tipărite: «s'aū tipărit», nefolositoare și în acele care trebuie adăose la cartea sa, la «Prologariū», cum singur îi zice: «să o scriem», notează el odată, «că-î pe scurt tipărită în Prologariū».

Tot ca astfel de note trebuie să se privească acele pe care el le adăuge, tipărindu-le, la Viețile Sfinților. Cea mai interesantă, de sigur, e aceia în care vorbește de dusul său la 1684 la Chiev, unde a văzut în Lavra Pecersca, în care zăceaū atîția Părinți cucernici, «trupurile lorū întregi, cu totî carnia și pelița, cum ar hi de vr'o lună adormițū, și zvintațū, palmele, unghile, urechile, nasulū cu totulū-î întregi, neprăbușițū, și hainele, rase, mantii, cămeșū, brăū, năfrămiora, uniî desculțū, unghile întregi. M'amū miratū», adăuge el, «de minune mare», precum și de mirosul trupurilor: «cumu-î bosioculū, mînta, trandafirulū, carofilulū, lăcrămiialele (*sic*), toporașele (*sic*), de nu-și samănă, și căriașū de caria să 'ntriacă cu mirosulū». «Eramū bolnavū stricatū», mîntuie el, «și amū eșitū atitū să-nătosū, cîtū am venitū pre ȝosū naintia cailorū, în treapădū sārindū, de să mira toțū, ș'amū mārșū cātū ar hi a patra parte de milă totū cu sārîte, și n'amū mai ostenitū, și a douadzî ca mai sārătosū, — fiindu-mi omū de 60 de anī»².

¹ *Letopisiște*, I, p. 134, nota 2.

² *Viața de Sfinți de la 9 Iunie* (p. 152). Cf. Erbiceanu, în *Biserica Ortodoxă*, XI, pp. 821-2.

El trăia deci la 1688 și se gândia la o urmare a Proloagelor, iar gândul lui nu se despărțise încă de țară, de trecutul și de limba ei.

«Tiparnița sfintei Mitropolii», «tiparnița țării» pare să fi fost, nu la Mitropolie chiar, ci în noua mănăstire domnească, ridicată de Duca-Vodă în 1672¹. Sfătuitorul său la această operă cucernică fu Patriarchul de Ierusalim Dosoftei, care cunoștea Moldova încă de pe cînd era archidiacon al altui Patriarch și care juca acum rolul de îndreptător al legii în aceste părți, unde-și avea aproape statornic reședința². Dosoftei Patriarchul văzu lucrîndu-se cărțile românești ale lui Dosoftei Mitropolitul, și el nu voi să se lase mai pe jos: cu cheltuiala lui, Mitrofan aduse literă grecească, probabil de la Veneția, și cu această frumoasă literă fină se publicară, la 1682 și 1683, o carte de polemică împotriva Papei și vestita combatere a eresilor de Simion de Tesalonic. De și ajunsese episcop de Huși, Mitrofan lucră și la aceste cărți, care aveau scopul de a împiedeca întinderea printre Greci a propagandei catolice; dar Patriarchul își adusese un corector grec, de loc din Heraclea³.

13. TIPĂRITURILE MUNTENE.

Tipografia ardeleană se opri de mult, dar, cînd pacea fu iarăși statornică în Ardeal, supt slabul și bunul sceptu de vasalitate al lui Mihaî Apaffy, vechea tipografie începu iarăși a lucra cărțile împodobite cu stema, prost cioplită, a principelui noî. Dar acum nu mai erau Vlădicii în fruntea mișcării, — numai odată se pomenește episcopul Varlaam — și nu se mai dădea opere însemnate. Acestea ieșiau peste munți, în Principate. De fapt, cea ce s'a publicat mai tîrziu la Bălgrad, sînt numai traduceri slabe din slavonește sau rusește, făcute de un popă cevam ai cărturar de cît ceilalți, Ioan «Zoba» din Vinț,

¹ Nicolae Costin, în *Letopisiște*, II, p. 7 și notele explicative la vol. VII din *Studii și documente*.

² V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, cap. I.

³ *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, cap. I și Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînă*.

pe Mureș, lângă capitala lui Apaffy, foastă închisoare a lui Aron-Vodă, — preot care n'a fost nici o dată Vlădică, dar e amestecat în pîrile și judecățile Vlădicilor. El a dat pe rînd *Sicriul de aur* din 1685, — o culegere de predicii, *Cărarea pe scurt spre fapte bune îndreptătoare* din 1683, *Ciaslovul* din 1687, *Rînduiala diaconstvelor* sau *diaconariul* din același an și *Molitvenicul* din 1689, ieșit în același timp cu *Povestea la 40 de Mucenici*. Singurul interes pe care-l au aceste tipăriri, cu Prefețele scurte și neînsemnate și răsîndirea puțină, e partea mai mare făcută limbii românești în acest Ardeal românescunde Calvinismul, năpădind dogma și datinele, făcuse măcar acest bine. Și tipăritorul e adus de dincoace: el e Chiriac Moldoveanul, de sigur unul dintre ucenicii lui Mitrofan¹.

La 1689 Dosoftei de Ierusalim era la București². Încă de la 1679, o puternică viață culturală pornise și în Țara-Românească, și prin roadele ce a adus, prin disciplina lucrului, ea trebuie pusă chiar mai presus de activitatea bogată a lui Dosoftei.

În cursul luptelor dintre boierimea grecească și familia puternică a Cantacuzinilor, care primise, în sînge și în avere, și moștenirea Basarabilor, blîndul Mitropolit Teodosie fusese silit încă de la 1674 a părăsi Scaunul și a se adăposti la Tismana³.

Înlocuitorul lui Teodosie fu un anume Varlaam, despre care nu se știe nimic decît anii păstoriei sale. Ni e îngăduit să credem că el nu era un mare cărturar. Însă iată că în cele din urmă timpuri ale lui Varlaam, se lucrează la «Mitropolia București», unde se chemase deci la o viață nouă vechea tipografie a lui Matei-Vodă, o lămurire a unor taine și rînduiei bisericești, pe care autorul originalului rus, Ioanichie Galetovschi, archimandrit de Cernigov, o intitulase «Cheia înțelesului». Cartea lui Ioanichie, tipărită la Lemberg, ajunsese în mîna Mitropolitului, care, neputînd traduce însuși, dădu

¹ Cf. *Sate și preoți*, pp. 84-6.

² V. mai sus, p. CLXXVII.

³ V. *Studii și doc.*, V, p. 487. n^{le} 25-6.

această sarcină la «dascalî învățați», cari cerură o plată potrivită cu învățătura lor. Varlaam se mai laudă că ar fi adus și noi «dascalî de tipografie», și vom înțelege de unde, gîndindu-ne că pe unul din ei îl chema Ivan Bacov.

«Cheia înțelesului» a fost tipărită supt Duca-Vodă, căruia poate că i se cuvine o parte din merit. Dar împlinirea făcu ca ea să apară în acele cîteva săptămîni din anul 1678 în care cuca munteană stătu pe fruntea lui Șerban-Vodă Cantacuzino, înlocuitorul lui Duca.

Șerban înseamnă mult între Domnii de înaintea și din urma lui. Hotărît, îndrăzneț, dar totuși cuminte și chiar șiret, el îndrăznește a face în Țara-Românească o politică în sens mare. Aceasta e mai bine cunoscută decît rolul său în dezvoltarea culturii romîne.

Totuși acest rol e covîrșitor. De la voința, de la nevoia de lumină a lui Șerban pornesc cele d'întăi cronicî muntene: una cerută de dînsul lui Stoica Ludescu, bătrînul Logofăt al familiei sale, cealaltă răspunsul pătimaș al lui Constantin Filipescu Căpitanul la provocarea cronicii oficiale. El e acel care a înființat întăi în București o școală de grecește și de slavonește, care trebuie să fi corespuns școlii, acum închise, de la Trei-Ierarchi din Iași ¹.

Dar lui i se datorește mai multă recunoștință pentru cărți bisericești și pentru alcătuirea supt auspiciile lui a celei d'întăi Biblii întregi în românește. Dacă în sprijinirea pribegilor clerici și «dascalî» greci, în clădirea Cotrocenilor pentru călugării greci, a căror chinovie era închinată la Atos ², el arată că uimează «strămoșilor noștri de spre tată, marilor Cantacuzinești, cari cu mare facere de bine s'aû arătat neamului creștinesc», — prin patronarea prefacerii Cuvîntului Dumnezeu în limba, desăvîrșită acum, a veacului al XVII^{lea} et urmă «celor ce mari și vechi si pomenescu Băsărăbești», dintre

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVII^{lea}*, I, cap. I, p. 43 și II, Excursul II, și compilația lui Mihaî Cantacuzino, tipărită în grecește de frații Tunuslii, — *Ἱστορία τῆς Βλαχίας*, — Viena, 1806.

² *Doc. Cantacuzinilor*, p. 113 și urm.

cari era mamă-sa Elena, fica lui Radu-Vodă Șerban. «Măcară că», se scrie în numele său, «nu aseamenea puternic acelora fiindu noi, iară cu pohta de bune fapte loră nu ne depărtămă»¹.

E greu să se hotărască cine a lucrat la traducerile ce apar de la un capăt al Domniei lui, 1678, până la cellalt, 1688. Îndată după sosirea sa în București, Șerban dădu iarăși, la 26 April 1679, Scaunul arhierelui Teodosie². Prefețele se fac de cele mai multe ori în numele acestui prelat, dar ar fi o greșală să i se atribuie vre-un rol literar, — bunul bătrîn fiind înaintea de toate un om cucernic și un credincios al Domnilor din neam cantacuzinesc pe lîngă cari a stat³. În Prefața Bibliei se spune că la început a fost osteneala «prea-înțeleptului celui dentru dascală alesă» Gherman de Nissa (Niș), dar acesta muri peste puțin timp⁴. Odată Șerbau laudă pe fratele său Iordachi în cuvinte care ar face să se creadă că el a tradus din grecește *Evangelhia* din 1682, dar Șerban a vrut să zică că a prefăcut această carte sfîntă din orînduirea pe capitole, cum era «la slovenie», în aceia pe «zaceale», cum se zicea, pe cetiri, așa cum îi trebuie preotului în șirul Duminicelor și serbăto-rilor; «o aș îndereptat și o aș așăzat precumă umblă cea ellinească și întru toate aseamene, după orînduiala Besearecii Răsăritului»; de altminteri, această carte nici n'a fost tradusă din nouă, ci e îndreptată numai după *Noul Testament* din Belgrad⁵.

În Biblia cea mare iscălesc la sfîrșitul Prefeții frații Șer-

¹ Prefața *Apostolului* din 1683.

² Stoica Lulescu, în *Magazinul istoric*, V, pp. 17-8; Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 226.

³ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, cartea I, literatura religioasă. p. 417.

⁴ Și urmașul său Mitrofan stătu la Curtea munteană; v și *Ist. lit. rom.* citată, I, p. 34.—Că ar fi luat parte la această muncă literară, și încă de supt Grigore-Vodă Ghica, pribeagul moldovean Nicolae Milescu (v. *Uricariul*, I, p. 402), nu se poate admite.

⁵ Cf. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, I, p. 269

ban și Radu Greceanu, fiți ai lui Tudor Șătraru¹: ei zic că «aū deslușit mai mult pre limba rumânească», așa încît s'ar putea socoti, cum s'a și făcut de toți, că lor li revine cîstea, marea cinste a tălmăcirii. Acuma, e drept că Șerban a tradus în grecește leatopisețul lui Stoica Ludescu², că Radu Greceanu a scris, destul de frumos, *Cronica Domniei lui Constantin Brîncoveanu*, că frații, lucrînd tot împreună, aū avut pe mîni, cum spun și singuri, publicațiile de mai tîrziu, traduse din grecește, dar, uitîndu-se cineva mai de aproape la înțelesul acelor cuvinte, se va încredința că Grecenii n'aū avut decît să facă ultima corectură la un manuscris pe care-l pregătiseră alții, mai mulți.

De aceștia se vorbește fără a-i deosebi prin nume: ei sînt numai «alții care s'aū întîmplată..., și ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsii întru a noastră limbă, ce și de limba elinească avînd știință ca să o tălmăcească», sau «acei ce s'aū întîmplată dascalii».

Cine să fie ei?

Neapărat că a fost, ca un călăuz și sfătuitor, Dosoftei de Ierusalim, care și face la Biblie o Prefață întinsă, în care pomenește de Ulfila, Zlataust, Strabon, «scriitorii de pămînt, vredniciia și mărirea Rumînilor scriîndu», de Ptolemeu și Eusebiu. Tot lui Dosoftei i-ar reveni partea din Prefața de la *Liturghia* din 1680, care arată cartea ca o lucrare cu totul nouă, fără legătură cu a lui Dosoftei al Moldovei, apărută în 1679 — «cîria într'acesta chipu gîndim că acuma întăi s'aū datu la lumină, întru folosul tuturor preoților și diaconilor», și care osîndește întrebuintarea limbii românești în acele părți ale *Liturghiei* unde fusese introdusă de același Mitropolit moldovean: «iară liturghia toată a o prepune pre limba noastră și a o muta, nice am vrutū, nice am cutezat . . ., și pentru scurtă limba noastră ce iaste . . ., și pentru lipsa dăscăliilor . . . ce nu sântū întru ticălos rodul nostru, și pentru neînțelegerea năroadelor, tainile ce sântū și ce în-

¹ V. și Ștefan D. Grecianu, *Scrierile lui Radu Logofătul cronicarului*, București, Carol Göbl, 1904.

² *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 35, 283.

semnează, și și pentru neobičajul besearecii noastre ce până astăzi n'aū ținut»¹.

Dar în aceeași Prefață se află rînduri duioase cu privire la căderea adîncă a neamului românesc, la rușinarea lui prin slăbiciune și neînvățătură înaintea tuturor celorlalte. «Și mai vîrtos aăasta și den neînvățătură și den neînțeleagerea limbii pogoară, care noao jalnic și plînguros lucru iaste într'atîta micșorare și călcare rodului nostru cestui rumănesc, carele odată și elū numărat între putearnicile neamuri și între tarii oameni să număra, iară acumū atîta de supusū și de ocărătū iaste, căt nice învățătură, nice știință, nice armă, nice legi, nicī nice un obiăaiū întru 'totū rodulū ce să pomenească astăzi Rumăn — între Rumăni ce zicem cuprindem și pe Moldoveani, că tot dintr'o fântănă cură — nu iaste, ca niște nemearnici și orbi într'un obor învîrtindu-se și înfășurându-se, de la streini și de la varvari, doară și de la vrăjmașii rodului nostru cer și să împrumutează și de carte și de limbă și de învățătură. O grea și duroasă întămplare! Însă darū ca de tot în prafū și în cenușă lucrurile noastre să nu să ducă, drept că, căt neștine va putea, pentru ca să ajute rodulū și fealiulū lui, datoriū iaste, și măcarū o scănteae cătră atătea miī ale altora la focuri mari ce să vādū zgăndărîndū, de a lumina dentr'un tăcunași cătū de micū, încă neștine a o lăsa și a să lenevi de a nu o mișca nu trebue... Pămăntul și rodul nostru, care mai cālcăt și mai zmultū decăt toate pămănturile că iaste vedemū și simțimū tiranica puteare păgănească într'ănsul hrănindu-se și răsfirăndu-se».

Cine a cetit literatura profană din acest timp, își aduce aminte la străbaterea acestor frumoase rînduri de un scriitor foarte învățat pentru timpul său, umblat prin străinătate, petrecut pe la dascălii greci din Constantinopol — Gherasim Cretanul și Daniil² —, și pe la cei *frînci* din Veneția și Padova, de un scriitor cu forma plină, bogată în deprinderi retorice, de un cugetător puternic și original, care vede nea-

¹ Cf. instrucțiile, foarte priîncioase limbii slavone, pe care Dosoftei le-a dat Mitropolitului ardelean Atanasie, Cipariu, *Acte și fragmente*, pp. 243-4.

² *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, pp. 11-2.

mul românesc ca o unitate — mult mai mult decît Miron Costin, marele cronicar moldovean —, care suferă adînc de umilința alor săi, dar nu găsește altă mîngîiere decît munca, greaua muncă a scriitorului pentru a scoate în vileag trecutul mai bun, a-l spăla de necunoștința celor de țară și de clevetirile străinilor și a face astfel ca viitorul să se coboare mai fericit. Acest om într'adevăr rar e Constantin Stolnicul Cantacuzino, fratele mai mic al lui Șerban-Vodă ¹.

În tipărituri din vremea lui Brîncoveanu, el e pomenit ca îndreptător. Așa a trebuit să fie și aici ². Dar numele nu și l-a pus, socotind că nu se cuvine ca un mirean să mărturisească partea ce ar fi avut-o la alcătuirea de cărți bisericești.

Poate că nu trebuie uitat în această împărțire a muncii fiecăruia și Sevastos Kymenites din Trapezunt, directorul Academiei grecești din București.

Comisiunea de «dascăli» nenumiți a lui Șerban-Vodă începu cu *Liturghia*, luptînd, ca pe vremea lui Matei Basarab, cu o tipăritură moldovenească, pe care căuta s'o întrecă. După Liturghie se urmă cu cărțile sfînte, dîndu-se *Evanghelia*, îndreptată după cea din Bălgrad, de la 1648, și la 1683 un foarte frumos *Apostol*, cu minunate ilustrații datorite săpătorului în lemn, ieromonachul Damaschin Gherbest ³, și

¹ Cf. cu tînguirile lui Cantacuzino în marea sa *Istorie a Romînilor* :

«Această dară scădere mare și jale doar într'acest norod, a neștiinței și a nevrerii să învețe, fiind, este pricină de este astăzi, nu numai de răsul altora și de ocară, ci și orbi, muși, surzi sântem», etc. *Operele lui C. Cantacuzino*, pp. 63-4. — «Atâtea *roduri* de oameni străini și *varvari* preste dinșii au dat», *ibid.*, p. 162. — «În ștepenea ce astăzi s'a află [Romîni], în care ticăloasă și jalnică este, cine cum îi este voia poate și zice și scrie; p. 69. — «Însă Rumîni s'a înțeleg, nu numai ceștia de aici, ci și cei din Ardeal, cari încă și mai neaoși sânt, și Moldovenii, și toți căți și într'altă parte s'a află, și au această limbă»; *ibid.*, p. 136. Acest din urmă loc mai ales ni se pare hotărîtor.

² Prefața *Mărgăritarelor*, 1691: «La a căroră nevoie am avut-am îndreptătorii pe cîstitul, etc dumnealui Costandin Cantacozinò», Prefața *Pravoslavniciei Mărturisiri*, din același an: «Mai virtos ajutorii și îndreptătorii mai grealelor cuvinte și noime am avut pe dumnealui Costandin Cantacozinò».

³ Γηρβηστ = Herbest?

Epistolele Sfântului Pavel, tălmăcite tot de știuții «dascăli», sau prelucrate de dînșii după vre-un manuscrispt. Și una și alta din publicațiile bucureștene avea altă orînduială decît cea din Biblie: ele erau menite cetirii, întrebuințării în biserică.

Nu se mai urmă însă mai departe cu această publicare separată a părților Bibliei, căci nevoile slujbei erau astfel îndeplinite, ci ea apăru întreagă la 1688, într'un mare volum cu slova mică, foarte elegantă, avînd aproape 60 de rînduri pe pagină, o desime neobișnuită.

Cinci ani pentru o astfel de lucrare sînt un timp scurt. N'avem a face însă în «Biblia lui Șerban-Vodă», care a servit de acum înaintea de basă pentru toate edițiile românești ale Bibliei, cu o traducere *nouă* de la un capăt pînă la altul. Din potrivă, ea întrebuințează tot ce ieșise pînă atuncî: Noul Testament și Psaltirea din Ardeal întru cîțva, iar într'o măsură mai mare Psaltirea în prosă a lui Dosoftei, Parimiile acestuia, pentru Vechiul Testament, precum și atîtea manuscrise mai vechi care n'aŭ văzut tiparul. Menită tuturor Romînilor, — «pentru cea de obște priință dăruită neamului rumînescu» —, ea își luase elementele din lucrări alcătuite în toate părțile locuite de Romîni.

Îndreptarea limbii stă pentru textele moldovene în schimbarea cuvintelor dialectale, de origine slavonă mai mult, în înlăturarea perfectului simplu și a inversiunilor, atît de obișnuite la Dosoftei. Pentru traducerile ardelene, se observă aceleași norme, și se părăsesc cuvintele învățate, precum: *Ponfan*, în loc de: «din Pont». Legături se pun pretutindeni unde ele lipsiau. Până și tălmăcirile muntene, chiar acele din urmă, din vremea lui Șerban-Vodă, sufăr în unele părți o revisie serioasă, îngrijită, care face cea mai mare cinste alcătuitoarelor Bibliei.

Ei n'aŭ fost în stare să dea la o parte o sumă de confuzii și de greșeli. Prin atîta rotundire, netezire, pieptănare, limba a pierdut de sigur mult din energia ei cam sălbateră și smuncită, dar foarte potrivită pentru a îmbrăca adevărul dumnezeiesc, care se făcuse cunoscut oamenilor cu două mii

de ani în urmă. Însă limba aceasta fără frumuseți ascunse, îndrăzneală și naivități, avea o însușire care-i răscumpăra toate slăbiciunile și neajunsurile : limpede cu desăvârșire, ea putea fi înțeleasă în orice Ținut românesc, de oricine ar fi făcut parte din neamul nostru.

Și limba aceasta, îndreptată cu multă pricepere, modernizată, *limpezită*, formă cea mai înaltă expresie a limbii literare a timpului. Urmașii erau să se folosească de dînsa pentru a da opere originale, pentru a îmbrăca în ea gândurile nouă și simțirile adevărate care nu fusese încă spuse pe românește.

14. EPILOG.

Tipărirea la București a strălucitei Biblii din 1688 a adus o schimbare hotărîtoare în ceia ce privește rolul pe care-l aŭ de-acum înaintea în literatura bisericească cele trei țeri românești, a căror muncă pe terenul acesta se lega într'un singur mănunchiu în marea publicație a lui Șerban-Vodă.

Moldova decade, și pentru multă vreme, după ce ea stăpînise, prin calitatea lucrărilor ei, pe vremea lui Varlaam, prin cantitate și prin calitate, pe vremea lui Dosoftei. Plecarea din țară a acestuia, însușirile slabe ale Mitropoliților ce urmară — cel de-al doilea Sava, Misail, poate comentatorul lui Ureche¹, amîndoi foști episcopi de Roman, și Ghedeon, venirea în Domnie a unui om necărturar ca bătrînul Cantemir și, mai mult decît toate, starea foarte nenorocită a țerii, împărțită între două stăpîniri, cea turcească și cea polonă, până la pacea din 1699, lămuresc această părăsire a tradițiilor unui trecut mai frumos. Singurul om în adevăr iubitor de carte din clerul moldovenesc de până pe la 1730 e Pahomie, episcopul de Roman, care pornise din mănăstirea Neamțului, unde mai târziu era să înceapă, prin Paisie Rusul, o nouă viață. Pahomie intră în schima monachicească abia în 1697, dar el fu numai cu numele de călugăr nemțean, căci Polonii, cari cuceriră Cetatea Neamțului, cu mănăstirea Sfîntului Ni-

¹ V. Orășanu, *l. c.*, pp. 103-4.

colae¹, stătea și în mănăstirea cea veche a Neamțului Abia pacea din 1699 îi scoase de acolo², așa încît soborul călugărilor vechi și al celor noi putu să iea în stăpînire biserica și chiliile³. Pahomie fu eclisiarch, apoi egumen, până în 1703-4⁴, scormonind în această vreme prin comorile de vechi manuscripte ce se păstra încă la Neamț. Faima cea mare a Mitropolitului de Rostov, Dimitrie, căruia i se dădu numele «de al doilea Hrisostom», îl chemă însă în Rusia, unde stătu un an, până-l poftiră să fie Vlădică la Roman, supt Mihaî Racoviță, la 18 Decembre 1706⁵; la 18 Ianuar următor, el își lua Scaunul în stăpînire⁶. El stătu în Episcopie nu mai puțin de nouă ani și părăsi locul său numai la înlocuirea lui Nicolae Mavrocordat, Domn a doua oară, cu Mihaî Racoviță, binefăcătorul și patronul de odinioară. Dar el nu-și adăposti bătrînețele în schitul Pocrovului, pe care el îl zidise, ci porni înapoi în Rusia Muscalilor, unde-l primi pentru zilele ce-i mai rămăsese a trăi, Lavra Pecersca, mănăstirea din peșteră a lui Petru Movilă.

La 1724, el trimetea de acolo sihăstriei sale din munții Neamțului un număr de cărți. Între ele nu se află produse nouă ale teascurilor moldovenestî, care nu dădură decît întîmplător *Tîlcul Liturghiei*, tradus de Ieremia Cacavela, dascălul beizadelei Dimitrie Cantemir (1697), și opera de compilație filosofică a lui Dimitrie însuși, tinerelul învățat: *Divanul saî Gilceava înțeleptului cu lumea* (1698). «Cărțile tiparnice de biserică» vin din Rusia Muscalilor, de care se îndrăgostise așa de mult Pahomie: Triodul de post, Antologhiul slavon, Psaltirea, «Pravila mare», «Bogorodnicînicul». Dar, pe lîngă aceste frumoase publicații neînțelese, mai pentru toată lumea, Pahomie dăruiește și lucrări în limba sa, pe care le dăduseră în anii din urmă alte tipografii romănești decît cea din Iași, care

¹ V. și N. Costin, p. 44

² Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, p. 325.

³ *Ibid.*, pp. 324-5.

⁴ Urechîă, în *An. Ac. Rom*, XI, p. 113 și urm.

⁵ *Ibid.*, p. 325, nota 2.

⁶ *Ibid.*, p. 328.

zăcea în odihnă sau în risipă: «un Mărgărint, poucenie rumânească», «o Biblie rumânească care mi-au datŭ Savinŭ Banulŭ [Zmucilă], fiindu-i duhovnicŭ și fiindu-mi datoriu cu câțva bani»—Savin era pribeag în Rusia și el—, «unŭ Mineiŭ mare, bunŭ, dinŭ Țara-Muntenească, care l-amŭ cumpăratŭ eŭ cu al miŭ bani și l-amŭ datŭ mănăstirii mele Neamțului» —unde mai era unul de același fel—, «12 Meneia dinŭ Țara-Muntenească, carele le-au datŭ Măria Sa Nicolae Voevod [Mavrocordat] mănăstirii Neamțului, care eŭ am scrisŭ la Măria Sa și cu a mea poruncă și cheltuială și rugămintea amŭ trimisŭ pe Mihailŭ de le-au adusŭ¹ ».

Cum se vede, cărțile românești vin toate din Țara-Românească, unde se tipărise Biblia lui Șerban-Vodă.

Căci în Ardeal slăbirea mișcării literare și tipografice e cam tot așa de mare ca și în Moldova. Propaganda catolică biruitoare, care aduse încă de la 1697 încheierea Unirii între biata Biserică a Romînilor ardeleni și strălucitorul Scaun al Romei, nu fu așa de roditoare ca vechea propagandă calvină, care stăruia să se întrebuinteze în Biserică limba fiecărui popor. Până la suirea în Scaunul din Bălgrad, în 1692, a lui Atanasie, care era să ducă la capăt schimbarea de credință, nu se întâmplă nimic, timp de trei ani de zile, după încetarea activității popii Ioan din Vinț. Afară de un Catechism tipărit în Sîmbăta-Mare, un fel de Chiev al catolicilor din aceste părți, în ceia ce privește școala², nu mai găsim decît un *Ceaslov*, scos la Sibiiŭ, în numele lui Anastase, tot de vechiul tipăritor Chiriac Moldoveanul, din Cetățuia. După această simplă carte de slujbă, care nu e, de altminterlea, decît reproducerea *Ceaslovului* din Bălgrad, de la 1685, avem două cărți în 1699. Una, cu tot titlul ei nou, sunînd ambițios grecește: *Chiriacodromion*, nu e alta decît o veche «Evanghelie cu învățătură», în care s'aŭ schimbat

¹ Arch. Statului, *Neamŭ*, n° 1905. Cf. Melchisedek, *Chron. Romanului*, I, pp. 340-1.

² Bianu și Hodoș, p. 339, n° 100.

la «izvodul celū vechiū» numai unele cuvinte și forme: «aū fața cuvintului, aū a vremiū», pentru înțelegere mai lesnicioasă: îndreptătorul e același ca și tipograful, trimis anume de Brîncoveanu, Ardeleanul Mihaî fiul lui Iștvan, saū «Iștvanovici», și el a aplicat decî *Cazaniei* de la 1641, o retipărire ea însăși, după cea din 1580-1, procedarea obișnuită în nouăle ediții muntene ale cărților religioase. «Bucoavna» din același an, apărută și ea tot în Bălgrad, trebuie să fi avut menirea de a strecura în mintea copiilor dogma cea nouă, cu toate că ea pomenia chiar în titlu «tainele Beserecii Răsăritului»¹. Apoi această tipografie se oprește pentru cincizeci de ani de zile, arătînd cît de sterp era deocamdată supt raportul culturii pur bisericești catolicismul primit acum de Romîni. Catechismul catolic din Cluj, cu data de 1703, nu are a face cu Biserica românească unită, ci e un dar al Iesuiților, tipărit cu litere latine, într'o ortografie, care se adoptase de ai noștri în părțile bănățene; nici nu era măcar o lucrare nouă, ci numai o retipărire a Catechismului lui Canisius², tradus de Gheorghe Buitul din Banat *Pinea Pruncilor* de Iesuitul Baranyai, care puse la cale Unirea, apăru în traducere romă-

¹ Bianu și Hodoș, pp. 369-70, n° 113.

² V. mai sus, p. CLXXIII, nota, și următoarea scrisoare, păstrată la Roma, în Biblioteca Borghese, iar în copie la Alba-Iulia, în Bibl. Batthyányi, ms. K³, IV², p. 476, prin care se recomandă de Ștefan Csáky, episcop-ales al Ardealului, către conducătorul Colegiului Propagandei, din Roma, acest cleric: «Praesentium latorem Georgium Buitul, Caransebesensem, Transylvanum, quem ab incunabulis fere et enutrivit et artibus liberalibus disciplina instituit». Se roagă a fi primit «in collegium germanicum et hungaricum... Praefatus juvenis, studiis, cogente illum summa corporis infirmitate, interraptis, cum Vienna ad me in Transylvaniam profectus esset, ingentes perfidia haereticorum et capitali in catholicos odio Gabrielis Bathorii, principis Transylvaniae, tumultus exorti, persecutio non paucis verbis explicanda catholicos omnes invasit, cumque ego cum nonnullis aliis fuga vitam salvassem, in manus hostium incidit, omnibus suis spoliatus atisque ignominis affectus, vix manibus eorum ereptus est atque delituit quamdiu species aliqua tranquillitatis catholicis redderetur. Tumultu sedato, nihil ipsi magis fuit, quam ut catholicis fere omnibus sacerdotibus privatis in divinis ac aliis piis christianae religionis exercitiis subveniret, quod aliquot in locis summa industria ac labore magno suae patriae

nească la 1702: tălmăcitorul era un Român din Borbanț, Duma, care se înfățișează ca «Iănăș»¹.

În acest timp, supt Domnia bogatului, darnicului, lumina-
tului și ambițiosului Constantin Brîncoveanu munca tipăririi —
cu sau fără o activitate literară adausă pe lângă dînsa — lua
un mare avînt, și între anii 1688 și 1716, cînd peri și ur-
mașul Brîncoveanului, Ștefan Cantacuzino, tot din porunca
osînditoare a Turcilor, nu mai puțin de 80-90 de cărți nouă
aū văzut lumina.

Brîncoveanu punea mai mare temeiū pe publicațiile gre-
cești, menite să fie în mîinile multor preoți, cari erau să-ī
pomenească numele. Dosoftei de Ierusalim, îndreptătorul Bi-
sericii muntene, ca și al celei moldovene, se așezase acum
la Curtea lui Constantin-Vodă acesta, lăsînd pe cellalt Voe-
vod Constantin, care nu știa carte și nu simția nevoia de a
fi lăudat de cărturarii Răsăritului: învătatul Patriarch va fi
îndemnat pe Brîncoveanu să îmbogățească și mai departe
Biserica grecească cu cărți folositoare.

Astfel, ieșiră, pe de o parte, *cărți sfinte* sau *bisericești* în
grecește: *Antologhiul* din Snagov, la 1697, *Psaltirea* din
1700, *Liturghia* greco-arabă din 1701, *Ceaslovul* greco-arab
din 1702, daruri creștinilor din Siria, *Sfințirea bisericii* din
1703, *Acaftistul Sfintei Ecaterina* din 1710, *Slujba biseri-
cească* (Βίβλος ἐκκλησιαστικὴ) din 1709, *Slujba Sfantului Visarion*
din 1705. Se știe că Brîncoveanu a făcut cu puțință și tipă-
rirea a două cărți numai în limbă răsăritene: *Psaltirea* arabă
din Alep, cu data de 1706 și *Liturghia* georgiană din 1710.
Odată, un Grec din Chios plăti ca să se tipărească o *Slujbă*
a martirei Chiopolitei.

commodo praestitut; novissime duobus et amplius annis Albae-Iuliae, in me-
tropoli Transylvaniae, non solum iuventutem regni illius liberalibus disciplinis
erudit, sed etiam, absente Reverendo patre Stephano Szini, S. I. sacerdote,
sacris concionibus populum in publico instituit. Cuius rei amplissimi testes
sunt procures ac barones catholici Transylvaniae, qui saepenumero concionibus
eius interfuerunt... Datum Iaurini, 15 septembris, anno 1619».

¹ Bianu și Hodoș, la această dată.

Alte publicații au scopul de a combate pe eterodocși, pe Calvinii, cu cari însă lupta se cam încheiase de o bucată de vreme, și pe catolici, cari, răzimați pe Casa de Austria învingătoare, pusesse mîna pe Ardealul românesc și amenințau alte Ținuturi ale pravoslaviei greco-slave. Prin Dosoftei, Biserica Răsăritului începu să lumineze pe credincioșii ei asupra deosebirilor de credință între ea și protivnicele ei și asupra motivelor și temeiurilor acestor deosebiri. Cu banii lui Brîncoveanu se duse astfel un război teologic înviersunat cu arme grecești masive.

Atîta teologie greoaie nu pornise nici-odată din țerile noastre, ca să zdrobească întăriturile celor de altă lege!

În 1690, avem cartea lui Maxim din Pelopones despre «Schisma Papistașilor», și tot în acest an lucrarea Sirigului împotriva Calvinilor, — îndoită pavază întinsă ereticilor. Puțină odihnă, apoi, în 1694, Dosoftei publică opusculul său împotriva rătăcirilor dogmatice ale lui Ioan Cariofil, care era compromis cu Calvinii¹. Încă de la 1692 se lucra în Iași la marele conglomerat de polemică al lui Dosoftei, intitulat *Τόμος παραλλαγής*, sau *Cartea schimbului*, în care șapte scriitori sînt întrebuințați pentru a răzbi pe «papistași»: Canteмир bătrînul nu ajutase întru nimic această operă, și tipografia din Cetățuia, strămutată poate la Sf. Sava, se numia acum Tipografia ieșană a Sfîntului Mormînt, al cărui patriarh e însuși Dosoftei. După ce Cariofil fusese mustrat, se dă în Țara-Românească, la 1697, un «Manual» al său, cuprinzînd lămuriri la unele întrebări ale lui Constantin Cantacuzino Stolicul, a cărui ortodoxie căuta să fie deplin luminată². Apoi iarăși la Iași, în 1698, se ivește un *Τόμος αγάπης* al lui Dosoftei: «Carte de iubire», dar «împotriva Latinilor», — iarăși o compilație războinică. În 1699, Grecii capătă o ediție nouă, după cea din Olanda, a *Mărturisirii* lui Petru Movilă. O «Învățătură dogmatică» (*Δογματική διδασκαλία*), de Sevastos Chimenitul, directorul școlii grecești din București, cuprinde o sumă de dezlegări la întrebări încurcate. La 1705, Antim

¹ Pentru el și ceilalți scriitori, v. *Ist. lit. rom. în sec. XVIII-lea*, tabla.

² V. *An. Ac. Rom.*, XXI, pp. 106-7.

Ivireanul, acum episcop de Rîmnic, dă în tipografia reședinții sale un al treilea Τόμος al lui Dosoftei, Τόμος χαρᾶς, «Carte de bucurie», cu alte argumente împotriva dușmanilor lui, «Latini». În sfârșit, *Panoplia dogmatică* din 1710 e o culegere bizantină, bună de întrebuințat contra oricăror necredincioși, iar «Expunerea credinții ortodoxe» de Ioan Damaschin (Iași, 1715), o veche carte de teorie, potrivită tocmai pentru aceste timpuri de luptă.

O a treia categorie de cărți grecești e instructivă, fără să fie polemică. Așa este *Eortologiul* lui Sevastos Chimenitul (1701), o lămurire a rostului tuturor serbătorilor, de unde-i vine și titlul; apoi *Descrierea* (Προσκυνητόριον) *Muntelui Sfînt*, de medicul Ioan Comnen, care ajunsese Ieroteiū episcop de Silistra; cartea despre preoție a lui Chrisant Notara, nepotul Patriarhului de Ierusalim (1702), «Îndemnurile creștine și politice» (Νουθεσίαι χριστιάνικο-πολιτικαί), ale aceluiași, care moștenise și rolul îndreptător de lege al unchiului său de pe mamă, și *Istoria Patriarhilor de Ierusalim*, marea lucrare a lui Dosoftei despre înaintașii săi.

În sfârșit, în al patrulea rînd vin tipărituri care sînt în legătură cu țara sa cu familia domnitoare în București. Astfel, Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către împărătescul său fiu (1691) fură tipărite pentru a sluji la creșterea fiilor lui Brîncoveanu — o traducere românească se păstrează într'un frumos manuscris cu stema Cantacuzinilor¹ —; Slujbele Sfîntei Paraschiva și Sfîntului Grigore Decapolitul se explică prin aceia că moaștele uneia se păstrează în Iași, iar ale celuilalt în Bistrița olteană; Slujba Sfîntului Constantin (1696) era a patronului lui Vodă; tot de aceia s'a tipărit Panegiricul lui Constantin-cel-Mare (1697), al cărui autor e Gherasim, Patriarhul Alexandriei, adăpostit de Domn, — panegiricul fu strămutat și în românește, și un splendid manuscris dă împreună cu textul grecesc și această traducere². S'a

¹ Bibl. Ac. Rom., n° 1505; frontispiciul e reproduș pe coperta publicațiilor mele din 1901 despre Cantacuzini.

² Bibl. Ac. Rom., ms. 766; cf. *An. Ac. Rom.*, XII, secț. lit., p. 163 și urm.

publicat încercările literare, cuvântările festive ale fiilor Domnului, Ștefan și Radu, și ale dascălului lor de casă, Gheorghe Maiota (1701-7), și tot așa o traducere a «Paralelelor» lui Plutarh în greceasca nouă, de Constantin, fiul cel mare al Domnului (1704). Urmînd acest exemplu, Nicolae Mavrocordat, al doilea urmaș al lui Brîncoveanu, dădu la lumină, la 1716, una din cărțile tatălui său, Alexandru Exaporitul: 'Ιουδαϊνά.

Mult mai puține sînt cărțile românești, dar însemnătatea lor, folosul lor adevărat și trainic sînt covârșitoare.

Unele dintre ele urmează obiceiul de a se da preoților cărțile sfînte în forma ce se potrivește pentru slujbă. Astfel se dă la 1693 o *Evangelhie* greco-romînă, cu îndreptățirea că astfel, la orice nedumerire, se va putea vedea care e textul original al Noului Testament: partea românească nu e luată după Biblia de la 1688, ci după *Evangelhia* din 1682. Aceiași scop îi corespunde *Psaltirea* din 1694 — cu textul din 1688 —, în care Psalmii sînt întovărășiți pentru întăia oară de «cathizmele cu tropare și cu molitve de rugăciune». *Evangelhia* românească din Snagov, 1697, dă aproape același text în aceeași orînduială ca în 1682. *Psaltirea* din tipografia rivală a Buzăului, apărută la 1701 și retipărită la 1703¹, nu e aceeași cu *Psaltirea* din 1694, decît care cuprinde mai mult cîteva adaosuri: «cărțile lui Moise», Paraclisul Maicei Domnului și Pascaliile; psalmii sînt aici în slavonește. Noul Testament din 1703 singur se înfățișează ca «acumî întăi tipărită într'acesta chip», fiindcă el nu e decît forma deosebită din Biblia cea mare. *Apostolul* din Buzău (1704) nu orînduiește pentru slujbă textul *Apostolului* din Biblia de la 1688, ci reproduce, îndreptînd, *Apostolul* din 1683².

În același timp se lucra la Buzău cărțile de slujbă, care fusese răspîndite pe românește numai în Ardeal și, întru cîtva, în Moldova. Acela care îndeplini această sarcină folositoare și deschise graiului nostru ușile altarului, e un ucenic al lui

¹ Bianu și Hodoș, pp. 540-1.

² Un *Apostol* moldovenesc scris la Bisericanî, în 1652, de călugărul Mîsail (ms 69, cf. ms. 85 al Ac. Rom.), nu s'a tipărit nicîdată.

Dosoftei, fostul Vlădică de Huși și tipăritor Mitrofan. El fugise din Moldova după aceeași expediție a lui Sobieski (1686), care aduse fuga în Polonia a lui Dosoftei însuși. Când Scaunul Buzăului ajunsese liber, Brîncoveanu îl dădu acestui oaspe prețuit, din care făcu și solul său în străinătate¹.

El începu îndată a tipări, ceea ce era meșteșugul, chemarea și bucuria lui. *Triodul* său din 1697 e îndoielnic. La 1698 încă, el începea o culegere de *Viețile Sfinților*, pe care le intitulează grecește Mineie², și care cuprindeau și rugăciunile, în slavonește; textul românesc e o adaptare după al lui Dosoftei din *Proloage*, cu întrebuintarea, poate, a acelor Vieți care «scrisu-s'au pre rumănie cu învățătura părintelui Ananiei egumenul sf[în]tei lavre Coziei, și se-au scris în zilele creștinului Domn Ducăi-Vod[ă], în cursul anilor 7183 [1675]»³. În 1699 se dă *Molitvenicul*, repetat în 1701, însă fără prefacerea și a tipicului în românește⁴. *Octoichul* e din anul următor (1700), ca și *Triodul*, sau slujba Postului Mare. Cu *Penticostariul* din 1701, cu broșura sa «trataji» *Molitvelor Vccerniei* din 1702⁵ și cu *Liturghia* din 1701, care nu urmează pe a lui Dosoftei, ci pe a lui Teodosie, încă așa de încărcată cu slavonește, se încheie șirul cărților de slujbă.

Rugăciunile așteptau încă vremea traducerii lor în românește. Mitrofan nu fu acela care desăvârși astfel opera dusă aproape până la capăt de dînsul⁶ Mitropolia privise, de sigur, cu oarecare neplăcere lucrările românești ieșite de sub teascu buzoian; încă la 1703, ea, urmînd vechile datine și sfaturile Patriarhului ocrotitor, dădea *Ceaslovul* în slavonește⁷.

¹ V. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, tabla, la numele său.

² Μηναιον, adică «Viețile sfinților pe fiecare zi, așezate pe luni».

³ Bibl. Acad. Rom., ms 2602.

⁴ «Ceale mai denainte tipărite nu sânt cu tipicul românesc; dreptu aceia m'am îndemnat de o am tipărit cu toate învățăturile românești, pentru înțelegerea tuturor»; Prefața ediției a 2-a

⁵ Bianu și Hodoș, p. 539, n° 132¹.

⁶ V. Bianu, Discursul citat, p. 22.

⁷ Numărul Ceasloavelor manuscrise din veacul al XVII-lea e foarte mare. În Bibl. Ac. Rom. ele formează n° 206, 706. Molitvenice se dau în mssle

Dar iată că Antim tipograful, egumenul s'agovean, trecu ca episcop la Rîmnic. Aici el găsi amintirea episcopului Ilarion, un sprijinitor al cărții românești, din a cărui bibliotecă s'a păstrat un *Varlaam și Ioasaf* în traducerea lui Năsturel¹, și o *Leastviță*, scrisă de Vlad Gramaticul², o *Psaltire* cu tîlc, slavo-romînă, tradusă de Alexandru Dascăluș³ și «rânduiala sfințirei apei»⁴. El dădu deci în românește, ajutat de Mihaî Iștvanovici, care trecu peste cîtva timp tocmai în Georgia, Viețile Sfinților pentru sărbători, *Antologhiul* din 1705 sau «Floarea cuvintelor» și un *Molitvenic* în 1706⁵. O *Slujbă a Maicei Domnului* românească e dată de el în anul acesta, împreună cu un *Octoich*.

În 1708 însă muria bătrînul Mitropolit Teodosie, și peste patru și cinci ani, în 1712 și 1713, Antim, urmașul său, publică în tipografia din Tîrgoviște *Octoichul*, *Evhologhiul*, — după grecește — și *Liturghia*, românește de la un capăt până la altul, cu *Diaconariul* din 1687 ca adaus. De și se mai întîmpină o *Liturghie* slavo-românească, care apare la Iași în 1715, — slavona era gonită din ultimul ei adăpost, și graiul românesc se ridica liber către Dumnezeu.

Al treilea rînd de cărți românești sînt cele de polemică, de învățătură și chiar de distracție, — un gen cu totul nou în tipăriturile noastre. Frații Grecenî tălmăciră o Cazanîe grecească-modernă, după Zlataust și alți omileți; ea ieși la lumină în 1691, supt titlul de «Mărgăritare», pe care l mai purtase și alte Cazanîi. Tot în acest an, Mitrofan de Buzău împărția «Pravoslavnică Mărturisire». Cartea contra catolicilor a lui Maxim Peloponesianul apăru în 1699 supt titlul «Carte 246j, 2522. Cf. Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 315 și urm. O *Polunoștință* cu rugăciuni a fost scrisă la 1695 de «Vasilie dascalul Mold[o]vanul» (Sturdzea), la mănăstirea Plosca în Ținutul Huniedoarei din Ardeal (ms. 1838 al Ac. Rom. V. și Mangra, l. c.).

¹ Bibl. Ac. Rom., ms. 2470

² *Ibid.*, ms. 2512: e copiat la 6 Decembre 169j. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 434.

³ V. Bianu, în *Col. l. Traian*, 1882, p. 599 și urm.

⁴ Ms. 2465 al Ac. Rom.

⁵ Bianu și Hodoș, pp. 541-2, n° 150¹.

saŭ lumină cu dreapte dovediri din dogmele Besearicii Răsăritului asupra dejghinării Papistașilor». «Învățăturile creștinești» — în felul celor de la Cîmpulung — sînt din 1700; ele erau scoase din grecește de Filoftei, călugăr învățat, care fusese și la Atos. O «Floare a darurilor», ca aceia pe care o copiă la începutul veacului al XVII^{lea} popa Ioan de la Sîmpietru, e din același an. *Învățătura de șapte taine* — care nu e o prefacere a celor *Șapte Taine* traduse de Eustratie, Logofătul moldovean —, iese la Buzău în 1702, — în ediție separată și pentru Mitropolitul moldovean Antonie¹. «Pildele filosofești» apar în 1713 românește odată cu *Maximele filosofice* în grecește. Iar în 1710 și 1714 Antim trimete preoților săi învățături în românește, — se știe că el și predică în această limbă, ba încă foarte frumos, cu toată originea lui străină, caucasiană². Până și desprețuita Alexandrie a celor simpli și necărturări se învrednici de cinstea tiparului domnesc la 1713.

Totuși rămăsese o sumă de lucrări care nu se putură împărtași de lumina tiparului. Literatura netipărită e cu mult mai întinsă decît cealaltă, și neconținut se descopăr elemente nouă dintr'însa.

Dintre cărțile de slujbă se păstră astfel numai în manuscrispt *Slujebnicul*³. Dintre povestirile religioase se întrebuițară numai așa unele Viețe de Sfinți, de o întindere mare, precum e Viața Sfîntului Nifon din «Costandia» Ciliției, tradusă din grecește⁴, și a Sf. Vasile cel Nou, a Sf. Sava, a lui Efrem Sirul; Patericele său Leastvițele⁵, cuprinzînd viețile Sfinților Părinți⁶, și din care o traducere a fost dată, în

¹ Bianu și Hodoș, p. 539, n° 131.

² O predică românească, ținută de la dascălul de Calafendești, la 1639, e păstrată în Bibl. Ac. Rom., ms. 167.

³ Bibl. Ac. Rom., mss. 1790, 1838. Cel d'întăiul, numai în mică parte românească, e din vremea Mitropolitului muntean Ștefan.

⁴ *Ibid.*, ms. 2670; Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 287 și urm., 354-5. D. Gaster atribuie mai multe traduceri unui anume Cozma.

⁵ Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri*, p. 23, n° 2.

⁶ Un ms. de la Pocrov, foarte frumos scris, în Bibl. Ac. Rom. no. 287; Gaster, *o. c.*, p. 304 și urm.

Rîmnic, la 1699-1700, și de dascălul Romînilor din Șcheii Brașovului, Alexandru, un Polon de origine, care a făcut și alte traduceri¹. Teascurile muntene nu dădură decît o Cazanie (*Mărgăritarul*) pe cînd cunoaștem din acest timp un *Chiria-codromion*, deosebit de cel ce s'a tipărit în Ardeal² și o *Cazanie* întreagă, scrisă înainte de 1688 de Ștefan ieromonachul din Cozia³. Un *Tîlc al Apocalipsului*, tradus din slavonește, se păstrează într'un manuscript din 1704⁴.

Afară de cărți bisericești ca acestea, s'au tălmăcit acea combatere a Latinilor și Armenilor de care a fost vorba și aiurea⁵, apoi *Mîntuirea Păcătoșilor*, după 'Αμαρτωλῶν σωτηρία⁶; deosebite anecdote morale și «învățăturî creștine»⁷, «Sv[ăn]ta darovanie și carte aleasă din toate cărțile, dulce învățătură omului», tălmăcire moldovenească⁸, Isopii sau Fabulele lui Isop⁹, *Minunile Maicei Domnului*¹⁰ și, în sfîrșit, cartea morală, foarte răspîdită, care se intitulează *Dioptra sau Oglînda*¹¹: tălmăcitorul ei e tot dascălul Staico, despre care s'a mai vorbit. Între traducătorii aceștia de cărțuli învățătoare se află și înalți clerici: astfel o «Albină» sau «Pceală» a fost începută de Mitrofan al Hușilor și apoi al Buzăului, înainte de a fi urmată de dascălul moldovean Atanasie¹².

Astfel limba românească, împluternicită, limpezită, mlădiată

¹ Ms. 2452 al Ac. Rom. Traducerea s'a făcut la Rîmnic, în episcopie, cu cheltuiala lui Ioan egumenul de Hurez. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 434; Bianu, în *Col. l. Traian*, 1882, p. 599 și urm. Ms. acesta poartă însemnarea: «Hunc librum scripsi ego servus domini Alexandrus Preceptor Polonus, anno Domini 1699, mēse fe. 21».

² Bibl. Ac. Rom., ms. 2319.

³ *Ibid.*, ms. 2672.

⁴ *Ibid.*, ms. 2649.

⁵ *Ibid.*, ms. 1917; Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri*, p. 23, n° 2.

⁶ Bibl. Ac. Rom. ms. 2517. Cf. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, l. c.

⁷ Bibl. Ac. Rom., mss. 1429, 1570.

⁸ *Ibid.*, ms. 1436.

⁹ *Ibid.*, ms. 2456; Gaster, *Chrestomatia*, I, p. 350 și urm.

¹⁰ Gaster, *l. c.*, pp. 299-300.

¹¹ V. Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri*, pp. 22-3.

¹² Ghenadie al Rîmnicului, în *An. Ac. Rom.*, XII, secț. lit., p. 139 și urm.

prin lucrul de trei veacuri al scriitorilor ardeleni, moldoveni și munteni fără deosebire, puse stăpînire pe Stat și Biserică, într'un timp cînd, din sentimentul de partid, de familie, din sentimentul neamului răscolit de nenorociri, izvoriă valul puternic, de acum înnainte neînterupt, al Cronicii românești, în care trăiește, împreună cu viața străbunilor, — *sufletul* lor.

T A B L A   N U M E L O R

TABLA NUMELOR DIN ISTORIA LITERATURII

Numerele paginelor s'au pus, pentru ușurință, cu arabice.

A

Acaftistul Maicei Domnului (tradus de Dosoftei). V. Mitropolitul Moldovei Dosoftei.
 Acaftistul (Sfinteî Ecaterina; grec; tipărit în 1710), 212.
 Achirie (protopop al Uniedoarei). V. Uniedoara.
 Adrianopol (Partenie, Mitropolit de), 147-8.
 Agapet (Cuvîntăile diaconului), 134, 138.
 Agapia (mănăstire), 101.
 Agiud, 110.
 Aiud (sobor calvin al Romînilor, la), 72.
Albina (saă *Picla*, culegere de bucăți religioase și morale), 167, 219.
 Alep (tipografia din), 212.
 Alexandria (Marcu de; Părinte al Bisericii), 183.
 Alexandria (patriarchie), 120. (patriarchii: Atanasie), 56. (Gherasim), 214.
Alexandria (carte populară), 167. (tipăritură din 1713), 218.
 Alexandru-cel-Bun (Domn al Moldovei), 10-3, 15, 17, 198.
 Alexandru (fiul lui Mircea, Domn muntean), 24, 73, 85 și urm., 102, 105, 111. (Doamna lui, Ecaterina),

73, 88, 195. (Sora ei, Mărioara), 105.
 Alexandru Coconul (Domn în amîndouă țerile; și Doamna lui), 118.
 Alexandru Ilaș (Domn în amîndouă țerile; și Doamna lui; și Ilaș-Vodă, tatăl lui), 118.
 Alexandru Dascălul (din Lemberg, așezat la Rîmnicul-Vîlcei, apoi la Brașov; traducător), 217-8 și n. 6. (*Psaltirea* lui cu tîlc), 217.
 Alfabetul latin (înîrebuințarea lui în românește), 145.
 Alstedius (scriitor ardelean), 14-5.
Antologhion (culegere de Vieți ale Sfinților într'ales): (romănesc din 1702), 217. (grecesc din Snagov), 212. (rusesc), 209.
 Apaffy (Mihail Iuî, principe ardelean), 200-1.
Apocalips (*Tîlc la*), 219.
Apostol (Faptele Apostolilor, Praxiu; parte din Vechiul Testament): romănesc (husit; din Voroneț), 24 și urm., 74. (tipărit de Cores), 25 6, 74, 107. (manuscript, din 1652), 215 n. 2. (tipărit în 1683), 206, 215. (tipărit în 1704), 215. (slavon, tipărit în 1546-7), 63.
 Ardeal (episcopii romîni din, în ordinea cronologică): Gheorghe, 70-2.

74, 81. Pavel Tordași, 72, 81, 83, 90. Eftimie, 45, 83, 85. Cristofor, 69, 83, 86. Mihaï Tordași, 83, 89, 91, 97. Ghenadie I^{lă}, 83, 89, 97.
 Argeș, 51. (mănăstirea), 51, 52 n. 4, 59. (egumenul Iosaf, Iosif), 53. (Vitus, pictor), 52 n. 4.
 Aristotele, 56.
 Aron-Vodă (Domn al Moldovei), 92, 96, 200-1.
 Aron-Vodă (mănăstire), 162.
 Asachi (Gheorghe), 21.

Atanasie (dascălul moldovean, traducător), 219
 Atoș, 9, 47, 51, 102, 162, 166, 202, 218. (mănăstiri: Hilandar), 94. (Ivir), 120. (Vatoped), 120. (Xenof), 14. (Xiropotam), 120. (Zograf), 14, 138. (Protos saū Mare-Stareț: Damaschin), 167. (Gavriil, autorul *Vieții lui Nifon Patriarchul*), 46, 51.
 Augsburg (Confesia de la), 65.
 Austria (Casa de), 213.

B

Baicov (Teodor, ambasador moscovit în China), 177.
 Balaban (Ghedeon, episcop galițian), 138, 182.
 Bălăceanu (familie), 182.
 Bălgrad (Alba-Iulia), 69, 72, 115 n. 2, 144-5, 211 n. 1. (mănăstirea din), 98-9, 172 (Mitropolia din), 137.
 Balica (Melentie și Scheauca), 114
 Balogh (Grigore Postelnicul), 116 n. 3.
 Banat, 69.
 Banul (Vasile, Vornicul), 157.
 Baranyaî (Iesutul), 212.
 Bărcan (Vistierul lui Mihaï Viteazul), 116 n. 4.
 Barscai (Acațiu, principe ardelean), 144, 175.
 Barnovschi (Miron, Domn al Moldovei), 122, 137, 148. (Păharnicul), 116.
 Basarab (familia), 202.
 Basel, 145.
 Bathory (Andreï, principe al Ardealului), 106. (Cristofor, principe al Ardealului), 88, 90. (Gabriel, prin-

cipe al Ardealului), 128, 211 n. 1. (Sigismund, principe al Ardealului), 26, 96, 106. (Ștefan, principe al Ardealului), 83, 91, 135.
 Batiște (Nistor) V. Vevelli.
 Belgrad, 96.
 Benkner (Ioan iunior, jude brașovean, editor de cărți românești), 68, 70-3, 82, 87.
 Berinda (Ștefan și Pamva, tipograf, cel d'întăiu și sciitor), 138.
 Bethlen (Gabriel, principe al Ardealului), 142.
Biblia din 1688 (a lui Șerban-Vodă), 187, 202-3, 207-8, 210, 215. (din St.-Petersburg), 187.
 Βίβλος ἐνιούσιος (tipărit în 1709), 212.
 Bilevič (Gheorghe, uricar), 197 n. 1. (Ionașcu, uricar), 197.
 Bisericanî (mănăstire), 197. (călugărul Misail și *Apostolul* tradus de el la 1652), 215.
 Bistrița (din Ardeal), 65, 116, 124.
 Bistrița (mănăstire în Moldova), 10. (Analeledin), 13.
 Bistrița (mănăstire în Oltenia), 46 7,

49-50, 127, 214. (egumeni, Ana-
nia), 128. (Eftimie), 111. (Ma-
carie), 44. (Manuscripte din), 47.
(pisarul Mardarie), 47, 128.
Blaj, 66.
Bogdan-Vodă (Orbul, Domn al Mol-
dovei), 47
Bogdan (boier, soful Caplei, sora
lui Radu-cel-Mare), 46 n. 2.
Bogomil, 19 și urm. (cărți—ice), 44.
Bogorodnic (rusec), 209.
Bolintin (mănăstire), 10.
Borbanț (Ianoș Duma din, traducă-
tor), 212.
Boul (Toader, boier moldovean), 125.
Brăila (episcopie : a «Proilavului»),
150, 152.
Brașov, 70, 81, 85, 89, 156. (Ju-
dele din 1521), 61. (Scriitorul de
scrisori romîno-slave), 92. (Tra-
tatul cu Radu Mihnea), 123. (Ti-
părituri neromânești), 64 și urm.
(Genealogia lui Despot, tipărită
în), 72. (Șchei—ului, suburbia
românească), 65, 70-1, 90. (Preuți
din Șchei; Constantin), 93. (Do-
bre), 70. (Iane), 92-4. (Miha),
70, 92-4, 122. (Neagoslav), 122.

(Toma), 70. (Vasile), 93. (Voi-
cul), 92. (Predicator luteran pen-
tru Romîni), 71, 80. (dascăl), 218.
Brîncoveanu (Constantin, Domn mun-
tean), 211-3 (Fiul lui), 214. (Scrie-
rile lor), 214-5.
Bruti (Bartolomei, boier moldovean),
107.
Bucium (Vornic moldovean), 110.
Bucoavna (tipărită în Bălgrad), 211.
București, 203. (mănăstirea Radu-
Vodă), 120. (Școala de grecește și
slavonește), 202. (Tipografia din),
201-2.
Buitul (Gheorghe, traducător), 173
n. 2, 211 și n. 1.
Bulgari (Împărăția Asanizilor), 8.
(Șișman, «Craiu»), 198. (Pisari—
în Țara-Românească), 12. (Influ-
ența lor bisericăscă asupra Țerii-
Românești), 8.
Buzău (episcopi), 67, 106 n. 2.
(Efrem, episcop de), 131. (Mitro-
fan, episcop de). V. Mitrofan. (Ște-
fan, episcop de), 167. (Tipogra-
fie), 215-6, 218.
Buzești (frații), 116-7, 120, 123

C

Cacavela (Ieremia; și *Țilcul Litur-
ghiei*), 209.
Calendare catolice (plănuite pentru
Romîni în veacul al XVI-lea), 108.
Calvin (lupta ortodoxiei cu ei), 213.
Cantacuzino (familia), 182, 201.
(Constantin Stolnicul), 206, 213.
(Dumitrașcu, Domn al Moldovei),
180, 196. (Elena, soția lui Con-
stantin Postelnicul), 203. (Iordachi,
fratele lui Constantin Postelnicul),
179. (Iordachi, fiul lui Constantin

Postelnicul), 203. (Șerban, Domn
muntean), 186, 202-3, 206. (Ște-
fan, Domn muntean), 212.
Cantemir (Constantin, Domn al Mol-
dovei), 181, 197, 208, 212-3. (Di-
mitrie, Domn al Moldovei), 181,
209. (Scrierea lui: *Divanul*), 209.
Caransebeș, 97, 144, 173 n. 2.
Cărarea pe scurt (tipăritură arde-
leană), 201.
Carida (Gheorghe, al doilea Vistier
muntean), 169.

- Cariofil (Ioan ; polemica lui Dosofteii de Ierusalim cu dînsul, *Manualul* lui), 213.
- Cartea contra Latînilor și Armenilor, 219. V. și Stoica.
- Cărți populare, 167 și n. 1.
- Catargiu (familia), 182. (Banul Ioan), 118.
- Catechisme* ·
1. Catolice · al lui Canisius, 173 n. 2, 211. Din Pressburg, 173 n. 2. Romănesc, din Cluj, 211. Romănesc, din Sîmbăta-Mare, 210.
  2. Luteran : din Sibiu (1544), 64 și urm., 70, 82.
  3. Calvinist : din Bălgrad (1640), 145, 153, 173. Din Bălgrad (1648), 144-5. *Scutul* (1656), 173 și notele.
- Catolicii (lupta ortodoxiei cu ei), 213.
- Cazaci, 114, 146, 163.
- Cazanii* (a lui Calist, patriarhul de Constantinopol), 75, 91, 140, 154. (romănești, manuscripte), 219. (cea mai veche), 26. (a lui Coresi. I^a), 74 și urm., 154. (a lui Coresi : a II^a), 90-1, 105, 154. (ardeleană, din 1640-1), 143, 154. (de la Govora), 142, 153-5, 172, 185. (a Mitropolitului Varlaam), 154, 158-60, 185.
- Ceaslov* ·
1. Slavon (tipărit în 1703), 216.
  2. Greco-arab (tipărit în 1702), 212.
  3. Romănesc (manuscripte), 216 n. 7. (tipărit în 1685), 210. (tipărit la Sibiu), 210.
- Cergar (Ūrsu, preot, ruda Mitropolitului Varlaam al Moldovei), 145.
- Cernavoda, 122.
- Cernoievicei (dinastie muntenegreană), 48. (Gheorghe), 49, nota 1.
- Cetatea Albă, 14.
- Cetățuia (mănăstire), 200, 210. (Tipografia), 213. (Tipărituri grecești), 200.
- Cetmie, 48, 50.
- Chalke (mănăstire), 162.
- Chera Înțelesului*, 201-2.
- Chiajna (Doamna, soția lui Mircea Ciobanul), 63, 72.
- Chiev, 162. (Brața), 134, 139, 148. (Pecersca), 134, 136, 138, 146, 198, 209 (Sf. Sofia, catedrala din), 135. (Școala și tipografia), 147, 154. (Tipărituri), 160, 167. (*Antologhiul* din), 156. (Săpători pentru ilustrații), 156, 159. (Ierarchii : Isaia), 134. (Iov Boreșchi), 134-5. V. și Țamblac (Grigorie), Movilă (Petru). (Rectorul și predicatorul), 150 n. 3.
- China, 174, 176 și urm.
- Chios, 68, 212.
- Chiriacodromion*, 210-1, 218.
- Chodkiewicz (Hatman polon), 134.
- Ciceu (castel), 69.
- Cigala (Matei, autorul unei *Néa sóvosis*), 198.
- Cîmpulung (moldovenesc), 116.
- Cîmpulung (muntean), 139. (Tipografia), 155 6. (Melchisedek, egumen de), 155 6, 167. (*Învățătură* de ; tipăritură), 217.
- Ciogole (Pătrașcu), 137.
- Ciolanul (mănăstire), 106.
- Ciolpan (Drăgan), 45 n. 3.
- Cipru, 119. (Popa Adam din, în suita lui Petru-Vodă Șchiopul), 103 n. 2.
- Cluj (sinod proiectat pentru Români trecuți la calvinism), 72.
- Cofești (sat în Ț. Putna), 146.
- Comnenul (Ioan, Împărat), 169.
- Comnenul (Ioan ; autorul *Proschinetarului Muntelui Atos*), 214.
- Constantin-cel-Mare (Împărat · versuri latine pentru lauda lui), 199. (Viața lui slavonă), 53.

Constantiu-Vodă Basarab (Domn muntean), 175.
 Constantinopol, 14, 82, 163, 169, 198. (Mănăstirea Pantocrator), 13. (Patriarchia de), 105, 134. (Patriarch: Antonie), 199. (Atanasie Patelarie), 162. (Nifon), 46-7, 51, 105. (Paisie), 162. (Partenie cel vechi), 150-1. (*Gramata lui*, tipărită la Iași), 151, 159-60. (Partenie al II-lea), 152. (Teofan), 137. (Teolept), 51 (capuchehaiele), 149, 174. (Ienachi, architect armean din), 147.
 Copiști: călugărul Prohor, 102.
 Coresi (diaconul, tipograf), 24, 49, 64 n. 1, 68 și urm., 86, 115. (Liceniciu lui), 86. (Alți —), 67. (Șerban, fiul diaconului; și el tipograf), 68, 95. (Ortografia tipăriturilor — ene), 109
 Corvin (tipografia lui Matiaș), 47-8.
 Costin (Miron), 157, 190, 196, 199, 206. (ca poet), 185-6.

Costin (Nicolae), 181, 196, 199.
 Cotmeana (mănăstire), 10.
 Cotnar, 179.
 Cotroceni (mănăstire), 202.
 Cozia (mănăstire), 10. (egumenul Anania), 216. (călugărul Mardarie, scriitor), 149 n. 3. (călugărul Ștefan, traducător), 218. (Logofătul Gavrul, diac), 123.
 Cozma (traducător muntean din veacul al XVII-lea), 218 n. 4.
 Cozmin, 15
 Craiovești (familie), 50-1.
 Cretanul (Gherasim, dascăl), 205.
Crezul, 26, 66, 74, 94.
 Cronică polonă, 198.
 Cronografe, 128-9
 Cronologie, 104.
 Csáky (Ștefan, episcop ardelean), 211 n. 1.
 Csanád (Ținut), 17.
 Csulay (Gheorghe, predicator al Curții ardelene), 145, 173.
Cuvînt pentru curăție, 157.

D

Dabija (Eustratie-Vodă, Domn al Moldovei), 145, 179.
 Damaschin (Ioan; *Expunerea credinței ortodoxe*), 214.
 Danil (dascăl grec din veacul al XVII-lea), 205.
 «Dascălul de copii» (din mănăstiri și sate), 12, 146.
 Data rusească (pentru începutul anului), 154.
 Davideni, 45 n. 3.
 Dealu (mănăstire), 49, 52 n. 4, 119, 123, 155, 166. (Egumenul Ioan de Gomonița), 166-7. (Egumenul Daniil Arapul), 155. (Tipografia), 156.
 Decian (mănăstirea sărbească), 9, 14

Despot-Vodă (Domn al Moldovei), 72-3, 82, 100-1. (Școala și episcopul lui), 82.
 Deva, 96.
 Diacl (din veacul al XV-lea), 15. (Bunea), 68.
Diaconarii (tipăritură ardeleană), 201, 217
 Dicționare romîno-latine, 145.
 Dima (Hatmanul), 116.
Dioptra (traducere), 219.
 Dolhești, 44 n. 3.
 Domnești (Ț. Putna), 181.
 Dosoftei (Sf.; scrieri), 138.
 Dosoftei (Miroplitul Moldovei). V.
 Mitropolii Moldovei.

Drágffy (Bartolomei, Voevod al Ardealului), 39.
 Dragomir (Vornic muntean), 137.
 Dragomirna (mănăstire), 125.
 Dragoș (ctitorul mănăstirii maramureșene din Perț), 199.

Drăgușan, 119.
 Duca-Vodă (Domn al amânduror Țerilor), 168 n. 1, 185, 195-7, 202, 216.
Duminecii (Povestea), 10, 26-7.
 Dzierzek (nobil polon), 112.

E

Efrem Sinul (Viața lui), 56.
 Egipt, 63.
 Eustratie Logofătul (moldovean), 157 și urm., 162-3, 168. (Traducerile lui), 160. («Pravila aleasă»), 157-8. («Carte românească de învățătură»), 159, 170. («Șapte taine»), 158-9, 168, 185, 218.

Evangelhie :

1. Slavonă. Manuscripte : Humor, 11. München, 10-2. Neamț, 11. Supt Neagoe-Vodă, 102. Tipărite : 1512 (a lui Neagoe-Vodă), 50-1, 64 n. 1, 71, 73, 186. Din Belgrad, 50-1, 73. Presupusă din Brașov, secolul al XVI-lea, 95 n. 2.

Presupusă din 1546-7, 63. A lui Coresi, 68, 72-3. A doua a lui Coresi, 73, 88. A lui Petru Cercel, 94-5.
 2. Grecească, manuscrisă, 105.
 3. Românească. Husuță, 23 și urm., 71. A lui Coresi (1561), 23 și urm., 68. Slavo-română, a diacului Lorinț (1579), 88-9. A Mitropolitului moldovean Varlaam, ms., 183 n. 2. Din 1682 (munteană), 203, 206, 215. În Biblia din 1688, 215. Greco-românească din 1693, 215. Din 1697, 215. — V. și *Noul Testament*.

Evhologhiu (tipărit), 217.

F

Făgăraș, 116 n. 4.
 Fiereștii, 156.
 Filipescu (Constantin Căpitanul, cronicar), 202.
 Filoftei (traducător muntean), 218.
Floarea darurilor, 167, 218.
 Floci (oraș), 122.
 Focșani (dascăli de copii din), 146.

Fogarași (Ștefan, predicator și scriitor), 144-5.
 Forró (familie ardeleană ; și Nicolae, patron de tipărire a cărților românești), 74-5.
 Furtună (Mihael, Comis moldovean), 148.

G

Galata (mănăstire), 45, 111, 119 n. 5, 120, 126, 127 n. 2, 162. (Egumenul Anastasie), 126.
 Galetovskii (Ioanichie, scriitor rus), 201.

Galția, 68, 107.
 Geley (superintendent calvin în Ardeal), 143-5, 154.
 Georgia, 217.
 German, 165.

Geszty (Francisc, nobil ardelean), 96.
 Ghenghea (Spătar moldovean), 125.
 Gheorghe Ștefan (Domn al Moldovei), 145, 164-6, 173 și urm.
 Ghica (Gheorghe, Domn al Moldovei), 174-5, 183
 Ghimpeni, 109.
 Gioagiu-de-sus, 69, 144.
 Giolică (Poiana-lui), 119.
 Giulești, 119.

Giurgești, 119.
 Glasuri (școală de, la mănăstiri), 12.
 Gole (familie), 120
 Golea (mănăstire în Iași), 120.
 Govora (mănăstire), 141, 153-4. (Egumenul Ștefan de Ohrida), 141. (Tipografie), 156.
 Greci (și limba lor), 112, 115, 117, 120.
 Greceni (frații, scriitori), 203-4, 217.

H

Hăbășescul (Lupu și Ioan, boieri moldoveni), 157.
 Haga (Cornelis, ambasador olandez la Poartă), 136-7.
 Haliciu (Mihael, scriitor), 145.
 Harmenopulo (scriitor de drept), 161.
 Heraclea (Mitropolitul Ioanichie de), 147. (Ioan de, corector la tipografia din Cetățuia), 200.
 Herce (Ștefan, scriitor), 97.
 Hirschel (Luca, jude brașovean, editor de cărți românești), 91.
 Hmilnițchi (Timuș), 163.
 Honterus (și tipografia sa), 65.
 Horea (Nicolae), 28.
 Hotin, 180, 196 (pîrcălabul Cindea

Lațco), 11. (Pacea turco-polonă), 133.
 Hrizea (boier muntean), 137.
 Humor (mănăstire), 11.
 Hunedoara (protopopie), 97.
 Hurez (Ioan, egumen de), 218 n. 6.
 Huși (episcopie), 126 n. 7. Episcopi: Efrem, 126. Ghedeon, 164. Gheorghe, 148. Ioan, 180 n. 2. Iosif, 126. Mitrofan, 127. V. și Mitrofan al II-lea (episcop de Huși).
 Husiș, 15 și urm. (în Moldova), 17. (cărți polone și cehe), 18. (traducători unguri de cărți sfinte), 18. (limba în textele românești vechi), 27 și urm.

I

Iancu-Vodă (Domn al Moldovei), 100, 113.
 Ianoviț (Toader, boier moldovean), 147, 161.
 Iași, 14, 137, 162, 171, 175, 179, 181. (Ulița Ciubotărească, heleșteul Bahluiului, Feredeul domnesc), 148. (sinodul de supt Vasile Lupu), 149 și urm. (moaștele Sf. Paraschiva), 214. (Sf. Sava), 119-20,

180 (Tipografia din), 213. (Treierarhi), 147 și urm., 159 și urm., 162. (Școala din), 163, 165, 174, 202. (Tipografia din), 209, 213, 217.
 Ierusalim (Patriarhie), 120. (Patriarhi: Dosoftei), 177, 179, 181-200-1, 205 n. 1, 212-3. (Operele sale: cei trei Τόμοι contra Latinilor), 213-4. Nectarie, 179.

Iesuiț, 107, 135, 211.
 Iliș Alexandru (Domn al Moldovei),
 176.
Imitația lui Hristos, 166.
Învățătură creștinească, 217-9.
Învățătură de cele șapte Taine, 218.
Învățătură preste toate zilele, 155 6.
 V. și Cîmpulung (muntean).
Învățăturile (Mitropolitu' Antim),
 218.
 Ioan-Sigismund (rege al Ungariei),
 68 și urm., 72, 81, 83.
 Ioan-Vodă cel Cumplit (Domn al

Moldovei), 45, 85, 100, 102 n.
 6, 114. (Doamna lui d'întăiu și fiul
 ei), 101.
 Ipek (școala din), 70, 83.
 Isabela (regină a Ungariei), 69.
Isopti (fabulele lui Esop), 219.
 Iștvanovic (Miha, tipograf și co-
 rector), 211, 217.
 Istria (Romni' din), 28.
 Ivireanu (Antim), 213, 217. V. și
 Mitropolii muntene: Antim.
 Izvoranu (mănăstire), 128.

J

Jansenist, 175.
 Jigoren, 174.

Jugan, 148.

K

Kassandria (episcop de), 162.
Καταὰ δουλοῦσας (de Mulescu și
 Hrisant Notara), 177.
 Kochanowski (poet polon), 184.
 Korydalleus (Teofil, învățat grec),
 148 n. 3.

Kutein (tipografia din), 135.
 Kymenites (Sevastos, dascăl grec):
 (Cărțile lui. Δογματικὴ διδασκα-
 λία), 213. (Eortologul), 214.

L

Lancrăm (sat în Ardeal), 90.
 Lăpușneanu (Alexandru, Domn al
 Moldovei), 45, 100, 103 (și fiul
 lui), 114. (Bogdan, Domn al Mol-
 dovei), 100, 114. (Iliș, preten-
 dent), 103.
Leavstviță (sau *Pateric*), 217, 219.
 Legătură de manuscrise, 12.
 Lemberg (Greci din), 179.
 Lemberg (școl' din), 113. (școlari
 romini), 133-4.
 Lemberg (Stavropighia), 148, 195,

197. (Tipografia ei), 139-40, 150,
 156, 201. (Tipărituri), 160, 167.
 (Săpături în lemn), 159. (Școala
 Stavropighiei), 133 (Colegiul iesuit
 din), 108. (Tipografia Mitropoliei
 Sf. Gheorghe), 152. (diac' veniț
 în Moldova din), 133.
 Leon-Vodă (Domn muntean), 128.
 Lexicoane slavo-române, 149 n. 3.
 Ligaridis (Pantelimon, cărturar grec),
 169.
 Livonia, 155.

Liturghie

1. Georgiană (1710), 212.
  2. Greco-arabă (1701), 212.
  3. Slavonă (ms din veacul al XVII^{lea}), 147. (tipărită în Tîrgoviște, 1508) 49. (tipărită în Deal), 166.
  4. Românească, tipărită. (din Iași, 1679), 204, 206, 216. (din București, 1680), 204, 206, 216. (din 1701), 216. (din 1713), 217. (din 1715), 217.
- Liubavici (Dimitrie, tipograf), 62 și urm., 66.
- Ludescu (Stoica, cronicar), 202, 204.
- Ludovic al XIV^{lea} (regele Franciei), 176.

- Lugoș, 81, 97, 144. (predicator calvin în), 76.
- Lukaris (Chiril, patriarh de Alexandria și Constantinopol), 118, 120, 136, 151-2. (Catechismul său), 136-7
- Lupu (Maria, fata lui Vasile), 162-3. (Ruxanda, fata lui Vasile), 163. (Ștefan, Domn al Moldovei), 164, 175. (Vasile, Domn al Moldovei), 120, 122, 127, 140, 147, 149, 150-2, 157, 159, 162, 164, 165 n. 7, 166, 169-70, 196.
- Luther (Catechismul lui), 26. V. și Catechismul.

M

- Măhaciū (popa Grigore din, copist), 26, 44, 64 n. 2, 67, 107.
- Maiota (Gheorghe, învățător al fiilor lui Constantin-Vodă Brîncoveanu), 215
- Malr (Filiṛ, tipăritor sibiian), 65, 67.
- Malta, 163.
- Manase (cronicar bizantin), 45.
- Mănăstiri închinat, 119 și urm.
- Mănicești (Radu Logofătul din, copist), 24, 43.
- Maramureș, 28. (legături vechi cu Moldova), 39. (Sirghie, episcop de), 99, 142. (Spîndon, episcop de), 98, 142 și n. 1. (familia Pogă, din), 28, 116.
- Marchia (Iacob de, predicator împotriva Husiților), 17.
- Mărgărit* (slavon, din veacul al XV^{lea}), 11. (tipărit în 1691), 206 n. 2, 210, 217.
- Matf-Vodă Basarab (Domn muntean), 62, 122, 130-1, 137 și urm., 143, 151-2, 154-6, 166, 171, 206

- (Doamna Elena, a lui), 140, 166-7. (sora ei), 167 n. 2.
- Matveev (Artimon, boier moscovit), 176, 178.
- Mavrocordat (Alexandru, zis Exaportul; cartea lui: 'Ἰουδαϊκά), 215.
- Mavrocordat (Nicolae, Domn în amîndouă țerile), 209-10, 215
- Maximele filosofilor*, 218.
- Maximilian (archiducele, fratele împăratului Rudolf), 107.
- Meletie (Macedoneanul, tipograf muntean), 137, 140-1, 154-6.
- Metafrastul (Simion), 198.
- Mihail Viteazul (Domn muntean), 26, 93, 98, 105 și n. 6, 106, 115-7, 121, 123. (duhovnicul lui, Timoftei), 122.
- Mihnea-cel-Rău (Domn muntean), 47, 49-50.
- Mihnea Turcicul (Domn muntean), 86-8, 91, 95, 102 n. 6, 104-5 n. 5.
- Mihnea al III^{lea} (Domn muntean), 118.

Milescu (Nicolae Spătarul, scriitor),
149, 174 și urm., 197, 203 n. 4.
(Postolachi și Ștefan), 174.

Minie :

1. Slavone (din veacul al XV-lea), 11.
2. Catolice (proiectate), 108.
3. Românești (din Buzău), 210, 216.

Minetti (Bartolomei, boier), 118.

Miniatură (din veacul al XV-lea), 11.

Mintuirea păcătoșilor, 219.

Minunile Maicii Domnului, 219.

Mircea-cel-Mare (Domn muntean), 10.

Mircea (fiul lui Mihnea-cel-Rău),
52 n. 1.

Mircea Ciobanul (Domn muntean),
24, 63, 67 și urm. (Glose margi-
nale pe un document din vremea
lui), 109.

Mirelor (Matei Mitropolitul, scriitor)-
62 n. 1, 118, 128.

Misterio sau *Sacrament*, 168.

Mitrofan (episcop de Iluș, apoi de
Buzău; tipograf), 197, 200, 215-7,
219.

Mitropoliț (al Ardealului) Atana-
sie), 205 n. 1, 210. Daniil, 169,
173, 180. Dosoftei, 142. Ghena-
die, 141, 143, 145. Ilie Iorest,
155. Ioan, 98, 142. Simion Ște-
fan, 155, 171 și urm. Teoctist,
142. Varlaam, 200.

Mitropoliț (al Moldovei): Anasta-
sie Iⁱⁱ, 45, 100-1 și 100 n. 5,
108, 113 n. 4. Anastasie al II^{lea}
Crimca, 123 n. 1, 125-7, 146.
(părinț lui), 125. (Antonie), 218.
(Atanasie), 127. (Calistrat), 44.
(David), 44. (Dosoftei), 165, 178,
183, 209, 215 (părinț lui), 178.
(Traducerile lui: *Acaftistul Maicii*
Domnului), 195. (*Cazania*), 195-6.
(*Liturghia*), 195, 197. (*Molitveni-
cul*), 195. (*Parumile*), 207. (*Psal-
tirea* slavo-română), 184, 197, 207.

(*Psaltirea* în versuri), 196. (*Vie-
țile Sfinților*), 182-3, 197, 199-200,
216. (Ghedeon Iⁱⁱ), 164. (Ghe-
deon al II^{lea}), 208. (Gheorghe Iⁱⁱⁱ),
15. (Gheorghe al II^{lea}, Movilă),
100-1, 104, 108, 124 și n. 3, 6;
125. (Grigore Iⁱⁱⁱ), 13-4. (Grigore
al II^{lea}), 44-5, 100. (Iosif și ri-
valul său), 13-4. (Mardarie), 123,
n. 3. (Misail), 208. (Mitrofan),
124 și n. 3. (Nicanor), 124 n. 3.
(Sava IIⁱⁱ), 164-5. (Sava al II^{lea}),
181, 208. (Teoctist Iⁱⁱ), 14-5 (Teoc-
tist al II^{lea}), 15 n. 2. (Teoctist
al III^{lea}), 15, 44 și n. 3. (Teo-
dosie, Barbovschi), 104 (și fami-
lia lui), 124 și n. 5, 6; 125-6.
(Teodosie al II^{lea}), 180. V. și Ro-
man (episcopul Teodosie). (Teofan
Iⁱⁱⁱ), 44. (Teofan al II^{lea}), 45, 85
n. 5, 99 și urm. (Teofan al III^{lea}),
127. (Varlaam), 127-8, 145 și
urm., 158, 162-6, 171, 173, 179,
182, 185, 197, 208. (*Evangelhia*
tradusă poate de el și *Cazania*),
V. *Cazania*, *Evangelhia*.

Mitropoliț (al Țerii-Românești) (Ana-
nia), 62-3, 67, 73, 105. (Antim),
217-8. (Daniil Iⁱⁱⁱ), 73. (Dionisie),
131. (Efrem), 73. (Eftumie Iⁱⁱ),
73, 86 și n. 4. (Eftumie al II^{lea}),
105 n. 5, 106, 117-8. (Ignatie),
131. (Luca), 106, 118-9, 128.
(Macarie), 48, 51, 59, 71. (Maxim),
47, 52. (Mihaș Iⁱⁱ), 105 n. 5.
(Mihaș al II^{lea}), 105 n. 5. (Mi-
trofan IIⁱⁱ), 51, 73. (Nichifor Iⁱⁱⁱ),
105 n. 5. (Serafim), 86, 89, 91,
105 și n. 5. (Simion), 73. (Ște-
fan Iⁱⁱ), 131, 167-8 și n. 1. (*Slu-
жебникul* lui), 218 n. 3. (Teodosie),
168 n. 1, 201, 203, 217. (Teofil),
128-9, 131, 141, 143, 166-7. (Var-
laam), 53, 62-3, 201-2.

Mogildea (Ioan, boier), 119.
 Mogilew (topografia din), 139-40.
 Moimăscul (Ștefan, boier), 157.
 «Moise» («cărțile lui»), 215.
 Moldavița (mănăstire), 10, 124, 126 n. 8, 147. (Antonie din, traducător), 65. (Mitrofan, egumen de), 126.
 Moldova (întemeierea ei), 198.
Molitvele Vecerniei, 216.
Molitvenicul.
 1. Slavon (din 1535), 62.
 2. Românești (msse.), 216 n. 7. (din întâia jumătate a secolului al XVII-lea), 157 (al lui Coresi), 26, 74 și urm., 34. (din 1689), 201. (din 1699), 216. (din 1701), 216. (din 1706), 217.
 Moscova, 177. (topografia din), 152.
 Moscovia, 209 n. 10 (Țarul Alexe), 162, 174, 176 și urm. (Țarul Mihail), 148 (Patriarchul Ioachim), 197.
 Moșii, 28.
 Movilă (familia), 100, 117, 119 n. 4, 182. (Alexandru-Vodă), 127. (Constantin-Vodă), 115, 117, 124,

126, 132. (Elisabeta, Doamna lui Ieremia), 127 (și fiul ei), 132. (Gavril-Vodă), 120, 132-3, 137. (Ieremia-Vodă), 102, 112-3, 115, 119 și n. 5, 124 n. 6, 132-3, (Ioan-Vodă), 133. (Marghita, Doamna lui Simion), 132-3 (și fiul ei). (Maria Firley, fiica lui Ieremia. Vodă), 163 n. 1. (Mihăilaș-Vodă), 132. (Moise-Vodă), 133-4, 136. (Simion-Vodă), 112-3, 121, 132.
 Movilă (Petru, Mitropolit de Chiev. scriitor), 10, 131 și urm., 143, 146, 162 (și frații lui), 164, 197, 209. (Operele lui), 138-9. (*Cazania* lui), 154. (Cuvînt pentru căsătoria Mariei Lupu), 162. (*Mărturisirea pravoslavnică*), 136, 149 și urm., 153. (în grecește), 213. (în românește), 152, 206 n. 2, 217. (prescurtată, în rusește), 152-4. (upăriturile lui), 140.
 Moșale (Mihail, traducător), 128-30, 141.
 Mrișcul (diacul Teodor, copist), 12.
 Muntenegru, 48-9.
 Murano, 105.

N

Năsturel (Udriște, traducător), 131, 141, 153-4, 156, 166, 185, 217.
 Neagoe-Vodă (Domn muntean: Basarab al III-lea), 50 și urm., 63, 70, 107, 109, 130, 187. (Doamna lui), 47, 51-2. (Mama lui), 51, 59. (Fiul și fetele), 60-1. (Operele lui), 51 și urm. (*Învățăturile* lui), 131. (traducerea lor în românește), 158. (O scrisoare de pe vremea lui), 36, 66
 Neamț (mănăstire), 10 1, 13-14, 44, 164, 179, 182, 208-10 (egumeni).

V. Ardeal (Eftimie, episcop de). (Biblioteca), 14. (*Octoihul* din), 137. (Școala de la), 12. (Copiști: Atanasie), 11. (Gavril fiul lui Urie), 11, 45. (Ilarion), 15. (Visarion), 14. (Legătorii: Silvan), 12. (Cetatea și mănăstirea din Cetate), 208-9.
 Neculce (Ioan, cronicar), 174, 176, 178-9, 181-2, 196.
 Negrilești (sat), 119.
 Nicea (Porfirie, Mitropolit de), 150.
 Nicodim (popa, întemeietorul vieții călugărești a Romînilor), 9.

Nicopol, 131 și n. 4.

Nifon (*Viața Sfântului*), 131. V. Constantinopol (Nifon, patriarh de).

Nikussios (Panaioti, Mare-Dragoman), 151.

Nisa (Gherman de), 203. (Mitrofan de), 203 n. 4.

Nomocanoane, 105, 161.

Notara (Hrisant, patriarh de Ierusalim), 177, 214. (Opere tipărite în țerile noastre: *Despre preoție și îndemnul creștin-politic*), 214. *Noul Testament* (din Bălgrad, 1648), 171, 203, 206-7. (din 1703, muntean), 215. V. și *Evangelia*.

O

Oarță (Petrea, răzăș), 15.

Ocnele-Marî, 155.

Octoich.

1. Slavone (1510), 50. (pretins, din 1535), 62 n. 1. (din 1574), 86. (mic, din 1577-8), 88. (din Chiev), 146.

2. Românești (1700), 216. (1706), 217. (1712), 217.

Ohrida (episcopul Meletie de), 163.

Olahus (Nicolaus, scriitor), 96.

Olanda, 152. (ambasadorul ei la Constantinopol). V. Haga

Oradea (Ținut), 17.

Orăș (Vornic moldovean), 116.

Orăștie (tipăritură românească din), 95 și urm.

Ortografia (textelor cirilice), 38-9.

Orăștî (sat), 15.

Oșihlibî (sat), 137.

P

Padova, 505

Palia (pe românește, tipărită în 1582), 23, 76, 95 și urm., 144 n. 1, 161, 172, 183.

Panegiricul (Sf. Constantin, greco-român), 214. (al Sf. Ioan cel Noii), 14.

Panonianul (Danil Andreian). V. Mitropolitul Ardealului Danil.

Panoplia dogmatică, 214.

Paraclisul Maicii Domnului, 215.

Pascalii, 215.

Patras (Ștefan, arhiepiscop de Vechiul-), 148.

Pătrașcu-cel-Bun (Domn muntean), 24. 67.

Pătrașcu (fiul lui Mihail Viteazul), 121-2 și n. 2.

Pécs (Wolfgang de; trimis în Moldova), 82.

Pelagonia (Nectarie de), 139.

Pelopones (Maxim de: *Despre schisma papistașilor* sau *Carte saii lumină*), 213, 217.

Penticostariu (tipărit în 1701), 216.

Perî (mănăstire în Maramureș), 199.

Peștișel (Moise, traducător), 97.

Petricani (sat), 119 și n. 5.

Petriceicu (Ștefan-Vodă), 180, 196.

Petrizti (Ignatie, cărturar grec), 169.

Petru-cel-Mare (Țar), 178.

Petru Cercel (Domn muntean), 24, 43, 92, 95, 104-5.

Petru Șchiopul (Domn în amîndouă țerile), 45 n. 3, 73, 85, 100, 103-4, 107, 111-2, 114-5, 117, 119, 126,

(Doamna lui, Irina), 112, 126.
 (Fiul lui, Ștefan), 104, 112, 124.
 Pigas (Melete), 105, 118.
Pildele filosofoștilor (tipărite în 1713), 218.
Pinea pruncilor, 211 2.
 Pîrvulești (familie de boieri), 46-7.
 Plosca (mănăstire ardeleană), 216 n. 7.
 Plutar (Vieșele Paralele, traduse în românește), 215.
 Pobrata (mănăstire), 10, 45, 178-9, 182. (Analele din), 44
 Pociașchi (Sofronie, egumen la Trei-Ierarchii și capul școlii din această mănăstire), 148 și n. 3, 163.
 Pocrov (schit), 209, 218 n. 5.
Pogribania preoților (tipărită în 1650), 168.
 Polo (Marco, călător venețian), 177.
 Polonia și Poloni, 104, 133, 175, 179-82, 187, 196-7, 208, 215. (regele Sigismund al III-lea), 116.
Polunoștință (din 1695), 216 n. 7.
 Popovici (Foader, diac moldovean), 12.
 Potcovă (Ioan-Vodă, Domn al Moldovei), 100.
Povestea celor 40 de mucenici, 201.
Pravila cea mare rusească, 209.
Pravila din Govora, 141-2, 161, 185.

Pravila munteană din 1652, 168.
 Predicatorii străini, 14.
 Pretendenții domnești, 108.
 Prisac (sat în Ardeal), 145.
 Prislop (mănăstire ardeleană), 69, 90.
 Proilav (episcopie), V. Brâila.
Psaltire:
 1. Slavonă (din Bistrița. 1346), 46-7. (Tipărită în 1577), 86. (Tipărită în Cîmpulungul muntean), 140, 167. (Tipărită în Govora), 153. (Tipărită în Tîrgoviște), 140.
 2. Rusească, 209.
 3. Arabă (tipărită în 1706), 212.
 4. Românească. (Husit), 21 și urm., 82. (Șcheiană), 21-2, 24-5, 42. (Vroneșană), 22, 42. (tipărită de Coresi), 22, 81, 107 și n. 1. (slavo-română, tipărită de același), 87, 95-6, 107 și n. 1. (ardeleană, din 1651), 172, 207. (din București, 1694), 215. (din 1701 și 1703), 215. V. și Mitropolitul Moldovei Dosoftei. (cu tîlc, de Alexandru Dascălul), 217.
 5. Grecească (tipărită în 1700, la Snagov), 212.
 Putna (mănăstire), 11, 102. (egumenul Acachie), 44. (Copistul Paladie), 11-2 (analele din), 13, 44.

R

R (vechea formă a literei în manuscrisurile românești), 25.
 Raab, 211 n. 1.
 Răchiteni (sat), 148.
 Racoviță (Mihael, Domn în amîndouă țările), 178, 209.
 Rădăuți (episcopii): (Anastase), 147-8. (Dimitrie), 85 n. 6, 101 (Efrem),

126 (alt Efrem), 126 n. 8. (Efremie), 85 n. 6, 101. (Isaia), 45, 85 n. 5, 101. (Sava), 164. (Serafim), 180 n. 2. (Teofan I^{le}), 44. (Ivanco, pisar din), 147.
 Radu (Domnii muntene):
 Radu-cel-Mare, 46 și urm. Radu de la Afumați, 52 n. 4, 69 Radu

- Paisie, 62 și n. 1, 63, 66. Radu Șerban, 93, 98, 106, 115, 117, 122-3. Radu Mihnea, 115, 117, 119 20, 122-3, 127, 161. (Doamna lui, Arghira), 118. (fiul lui, Nicolachi), 118. Radu Leon, 163 n. 1.
- Radziwiłł (Ianus), 162.
- Rafail (călugărul, traducător), 195.
- Ragusa, 112.
- Rákóczy Iⁱⁱ (principe ardelean), 142-3, 171-2.
- Rákóczy al II^{lea} (principe ardelean), 173, 175.
- Rareș (Ilie, Domn al Moldovei), 63, 70. (Petru, Domn al Moldovei), 25, 44-5, 102-3 (scrisorile lui), 109. (soția lui, Elena), 47. (fata lui, Ruxanda), 103 (Ștefan, Domn al Moldovei), 102.
- Reforma, 69 și urm.
- Reichersdorffer (Trimes ardelean), 20.
- Rîmnic, 218 și n. 6. (episcopul de), 67, 106 n. 2. (Antim), 217. (E. frem), 106 n. 2. (Ilarion), 217. (Tipografia din), 217.
- Rîmnicul-Sărat, 47.
- Rîncăcirov (mănăstire), 70.
- Rînduiala sfinților apeli*, 217.
- Rîșca (mănăstire), 45.
- Rîșnov, 92.
- Rodinul (Alexie, scriitor bizantin), 169.
- Rohatyn, 102.
- Rojdanicul*, 167.
- Roma, 108. (colegiul germanico-ungaric), 211 n. 1.
- Roman (episcopul): (Agafon), 111, 124. (Amfilohie), 124. (Dosoftei I-ii), 44. (Evloghie), 148. (Gheorghe I-ii), 85, 100. (Grigore), 108 n. 2. (Macarie, cronicar), 44-5, 99, 100, 103. (Mitrofan), 123 n. 1, 126. (Mitrofan al II-lea), 146. (Pahome), 13, 208. (Sava). V Rădăuți. (Teodosie), 180 n. 2.
- Roman-Vodă (Domn al Moldovei), 198-9.
- Rostov (Dimitrie, Mitropolit de), 209.
- Rugăciunile husite, 26
- Rugăciunile Maicii Domnului*, 107.
- Ruși (botezul lor), 198.
- Rusia (provincie polonă), 13, 176.
- Ruteni (pisari), 12.
- Rylo (mănăstire), 9.

S

- Sas-Sebeș (upărituri românești din), 89-90.
- Sași, 18, 52, 64 și urm., 67, 116.
- Sbornice slavone* (din veacul al XV-lea), 11. (tipărit în 1568-9), 73, 81, 86. (tipărit în 1580), 90.
- Scăvăriți* slavon (din veacul al XV-lea), 11.
- Scarlati (nepotul Postelnicului), 119.
- Scocuhanî (sat), 119.
- Seachil (Cărnăraș moldovean), 123.
- Secuî (husiți), 17.
- Secul (mănăstire), 119-20, 146, 158, 164-5.
- Seimeni, 169 70.
- Serbia, 46. (Despotul Ștefan Lazarevič al — iei), 12. (pisari din —, în Țara-Românească), 12.
- Sfînta darovanie* (ms.), 219,
- Sf. Ioan cel Nou (din Suceava), 146, 181, 198. *Viața* lui), 154.
- Sf. Macarie (Învățăturile* lui), 12.
- Sf. Paraschiva, 148, 159. (*Viața ei*), 154.

Sf. Nifon (Viața). V. *Nifon*.
Sf. Vineri (Povestea), 26-7.
Sfințirea Bisericii (tipărită în grecește la 1703), 212.
 Siberia, 178.
Sicnul de aur (tipăritură ardeleană), 200-1.
 Sighișoara, 96, 116 n. 4.
 Sigismund (Împăratul), 9, 16.
 Silesiană (hîrtie, întrebuințată în Maramureș și Ardeal), 21.
 Siliște (sat lângă Sibiiu), 67.
 Silivestru (traducător muntean), 153-4, 72.
 Silvaș, 69. V. *Prislop*.
 Sîmbăta-Mare (oraș), 16-7, 210.
 Simion Dascălul (cronicar), 165.
 Simpetru (popa Ioan din, copist), 167 n. 1, 218.
 Singiordz (sat în Ardeal), 71.
 Siria (creștinii din), 212.
 Sirigul (Meletie, teolog grec), 128, 150-1, 162, 169. (Cartea lui împotriva Calvinilor), 213.
 Slatina (mănăstire), 45, 101, 127. (egumenul Partenie), 127.
Slujbe de sfinți: (a Chiopolitei), 212. (a Maicei Domnului), 217. (a Sf. Constantin, în grecește), 217. (a Sf. Paraschiva și a Sf. Grigore Decapolitul), 214. (a Sf. Visarion), 212.
Slujbe nice, 218. (al Mitropolitului muntean Ștefan, ms.), 218 n. 3. (tipărit în mănăstirea Dealului), 166.

Snagov (mănăstire), 10, 105 n. 3. (Tipografia din), 212, 215.
 Sniatyn, 138.
 Sobieski (Ioan, rege al Poloniei), 181, 199, 215.
 Sokoli (Marele-Vizir Mohammed), 83.
 Stănești (mănăstire), 120.
 Ștefan-cel-Mare, 10 și urm., 25, 44, 69, 102. (act românesc de la el), 109
 Ștefan (Răzvan, Domn al Moldovei), 116.
 Ștefan-Vodă Tomșa. V. *Tomșa*.
 Stettin, 176.
 Suria, 103.
 Stockholm, 175.
 Stoica (Logofătul, traducător muntean), 195, 219.
 Stoești-Focșani (sat), 145-6.
 Strehaia (episcopie), 170 n. 2.
 Stroiță (familie), 125-6, 182. (Luca), 112-4. (fiu săl, Ionașco și Vasile), 113-4, 125. (fratele lui, Simion), 113, 125.
 Strugalea (mănăstire), 10.
 Sturdzea (Vasile, copist), 216.
 Suceava, 13-4, 111.
 Sucevița (mănăstire), 102, 105, 124, n. 7, 125, 132.
 Suedia, 165.
 Sulariul (sat), 115 n. 2.
 Szakolcza, 17.
 Szini (Ștefan, Iesuit), 211 n. 1.

T

Tămășeni (sat), 148.
 Țamblac (Grigore, scriitor), 13-4. (Ioan, «unchiul» lui Ștefan-cel-Mare), 14.
 Târpești (sat), 119.
Tatăl Nostru, 66, 74, 94, 113 n. 2.

(al lui Megisser), 113 n. 2. (al lui Luca Stroiță), 113.
 Tatarî, 153, 180.
 Teodora (mama lui Mihaî Viteazul), 123.
 Teodosie (Domn muntean), 51 și urm.

Teofilact (*Titul Evangheliilor* de), 10.
 Tesalonic (Simion de, scriitor), 178, 200.
 Țigară (Zotu, boier), 103 n. 2.
 Tipografii în țările române: Alexandrovici (Țimoteu), 139. Bacov (Ioan), 202. Chiriac Moldoveanu, 201, 210. Dobre (popa), 143, 145. Gherbest (Damaschin), 206. Glebcovici (Ivan), 139. Lorinț (diacul), 88-9, 94-5. Mănăilă, 88, 94-5. Maieu (diacul), 95. Moise (călugărul), 62. Oprea și Petrea, 63. Preda, 153. Stancu Faurul, 197. Stavnițchii (Vasile), 197. Tudor (diacul), 71, 73. (afl. lui Matei Basarab), 155. V. și Ișvanovici, Liubavici, Mitrofan.
 Țirgoviște, 14, 62, 66, 118. (Tipografia din), 167, 217.
 Țirgu-Jiū, 110.
Țirnosania (tipăritură din 1652), 170.
 Țirnova, 9, 14. (Eftimie, patriarh de), 10.

Tirol, 101-2, 104, 112.
 Tismana (mănăstire), 9, 16, 201.
 Tobolsk, 176.
 Tomsa (Ștefan al II-lea, Domn al Moldovei), 121, 125-7.
 Topolița, 119.
 Tordaș (sat în Ardeal), 90.
Trebnic (tipărit în 1636), 139.
Triod.
 1. Slavon. (pretinsă tipăritură munteană din c. 1550), 64 n. 1. (tipărit în 1578), 87. (din Țirgoviște, 1649), 167.
 2. Ruses, 209.
 3. Romănesc. (din 1697), 216. (din 1700), 216.
 Trofimovici (Isaia, cărturar rus), 150.
 Troțuș (oraș), 17-8, 110.
 Tulln, 126.
 Turci, 57 și urm., 96, 105 n. 5, 117, 153, 163, 173, 180-2, 212. (Sultan), 198. (limbă literară a lor), 118

U

Udrea (Hatmanul), 116.
 Ujlák (Dionisie de, predicator împotriva Husiților), 18.
 Ungheni (sat), 119.
 Ungnad (baronul Ioan), 119 n. 5.
 Ungurești (sate — în Moldova), 119 n. 5.
 Unguri (vechea lor literatură), 7. (Biblia lor catolică), 108.
 Unedoara, 69.

Uniev (tipografie de mănăstire), 196-7.
 Unirea cu Roma: în Polonia, 135, 150. În Ardeal, 65, 210.
 Urach, 82.
 Ureche (familia), 113 și n. 4, 182. (Grigore, cronicar, 113-4 și 113 n. 4, 119 și n. 4, 133-4, 157, 162-3, 208. (Nistor), 146.
 Uricari (Cristea Mihăilescu și Ieremia Băseanu), 103.

V

Vad (episcopie ardeleană), 43, 69, 70. (episcopul Ioan Cernai), 142 n. 1.

Valea-Albă (lupta de la), 14.
 Vărăștii (sat), 167 n. 2.
Vanlaam și Ioasaf (povestire), 217.

Vasile Macedoneanul (*Învățăturile lui*), 214.
Veclul Testament (și *Husiții*), 23.
 Velicovschi (Paisie, reformator al vieții monachale în Principate), 209.
 Veneția, 73, 205. (solia lui Ștefan-cel-Mare la), 14. (a lui Neagoe-Vodă), 52. (tipografia slavonă din), 48. (tipărituri grecești din veacul al XVII-lea), 198-9. (școli din), 117. (postav de), 6c.
 Vevelli (Constantin-Batiște și Nistor, boieri), 118, 165.
 Viena, 117, 123, 211 n. 1.
 Vieroș (mănăstire), 111.
Vieți de Sfinți: (a Sf. Nifon de «Costandia», a Sf. Vasile-cel-Noi, a Sf. Sava, a lui Efrem Sirul), 128. (De la Cozia), 216. V. și *Efrem*

Sirul, Minei și Mitropolitul Moldovei Dosoftei.
Vinerii (*Povestea*). V. Sf. Vinerii.
 Vinț (sat în Ardeal), 96.
 Vinț (Ioan din, traducător), 200-1, 210.
 Viskı (Ioan, copist), 144. V. Fogarași.
 Vlad (Domnii muntenii): (cel Tânăr), 50, 52. (al VI-lea), 62 n. 1.
 Vlad (Grămăticul. Boțulescu?) 217.
 Vlastaris (legist bizantin), 87,, 161.
 Vodița (mănăstire), 9.
 Voico (Logofăt-Mare moldovean), 123 n. 1.
 Voronej (Pahomie, episcop de), 197.
 Voroneț (mănăstire), 11. (școala din), 12-3.
 Vucovič (Bojidar, tipograf), 62, 71, 90.

W

Wycliffe (agitator religios), 15-6.

Z

Zacan (Efrem, traducător), 97.
 Zamfira (Doamna, fata lui Moise-Vodă), 69.
 Zemca (Taras, tipograf din Chiev), 138.
 Zapolya. V. Ioan-Sigismund.

Zernești, 122.
 Zips, 17.
 Zlataust (Sf. Ioan), 217.
 Zmucilă (Savel, Banul), 210.
 Żolkiew, 179-80.
 Zonaras (scriitor bizantin), 161.

ÎNDREPTĂRI ȘI ADAUSURI

P. XI, r. 14 de sus. În loc de Voroneț: Humor.

P. XXXI, r. 16 de sus: *veatrite* e slavon, de la вѣтрно, dar la primire acestui cuvânt de traducătorul maramureșean poate să fi înriurit cuvântul *vin* *tride* pentru pînze.

P. XLIV, r. 8 de jos, cetește: «Teoctist al III-lea», în loc de: «Teoctist al II-lea».

P. LXIX, r. 8 de jos. p. CXLIV, r. II de jos. Radu-Vodă a stat în Gioagiul-de-sus, dar mănăstirea era în Gioagiul-de-jos. Asupra episcopilor de acolo, v. și cartea mea *Ștefan-cel-Mare și Mihail Viteazul ca întemeietori ai Mitropoliei din Ardeal* (extras din «Analele Academiei Române», și separat).

P. CXXVII. Mitropolitul Teofil dă la 17 Iunie 7126-7127 (=1619), din Bistrița olteană, supt Radu Mihnea, o Pravilă slavonă acestei mănăstiri (ms. 2508 al Ac. Rom.; v. f. 199). În manuscris, cu aceiași scrisoare ca și celelalte foi, e și cuvîntul *pentru curăție* în românește (f. 201 și urm.), care rămîne astfel să fie foarte vechi, — data aproximativă ce i se dă în Gaster, *Chrestomatia*, I, fiind deci îndreptățită.

P. CLXV. Ipoteza asupra descendenților lui Nistor Batiște, se întărește printr'un act allător în Arch. Statului, *Neamț*, no 2006, cu acest cuprins:

Iași, 20 Ianuar 7173 (1665) «Nistor fișorul lui Costantin Batiște, nepot de fată lui Nistor Ureache Mar[e]le-Dvornic, și de călugărie monah Nicodim» dă Săcului Brătești (T. Roman), «pentru sufletul maicii mele Mărecuți, căcă au fostu dzeastrele ei..., căcă și moșu-mieș Nistor Ureache și maica mea dzac acolo în svânta mănăstire». Între marturi: «denaintea dumisal[e] vărui-mieș lui Vasilașco Ureache și a surori-sa Alexandra, fata lui Ureache, și a nepoatîi-meia Alexandra, fata lui Neculaș Ureache, și denaintea dumisal[e] lui Andonie Portariul de Sușav[a] și denaintea dumisal[e] lui Mihălachi neguțătorul de Iași». Nykodym Batista (sus: Batiște). — Cf. și n. 2007.

La p. CXXVIII. De la Mitropolitul Grec Luca avem acest act românesc:

«† Milostiiu bojiu preaoștinom Mitropolitu chir Luca văsoi zemle vlașcoe.

† Scris-am Vl[ă]d[î]c[ia] Mea aceasta carte egumenului Vasilie de la Sti. Ghiorghe și acestor megiaș anume Negulea și Mușat de în Căndeșt[î], pentru o danie făcută de un călugăr la măn[ă]stirea lu Ciolan, unde-î zac osele». Între *vecini*, un Buhniș[ă]. Martur la judecată și «frate-miū Epi[sco]pul de Buzău și Vl[ă]d[î]ca Nichifor și mulți egumeni... Pis mșă Maî 31 : la sorocul dup[ă] Sti Petrea Sănbăt[ă], și să meargă naintea fratelui Ipis[co]pul, în t[â]rgu Buz[e]u. Ταπεινός μητροπολίτης Οὐκροβλαχίας Λόβκας. Pecete verde, ruptă. — Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate (?).

La capitolul penultim. Acte privitoare la Cetățuia în acest timp găsesc aceste două :

Arch. St., *Sf. Sava*, XXXIII, 39 :

lași, 2 April 7188 (1680).

«Contiș ce am fost Stolnic-Mare și cu fămeaia mia Irina, fata lui Istratie Logofatul», vînd Cetățuii un loc de cramă și pivnișă la Cotnari. Iscălesc și Miron Vel. Log., Tudos[e] Dubău Vel Spătar, Ionașco Balș biv Vel Vornic.

Arch. St, *Sf. Sava*, XXXIII, 39 :

lași, 10 Maiu 7185 (1677). «Eū Nacul Stolnic și Nastasiia Stolniceas[a] și fečori mei Dumitrașco Pitar și Ionnașco Armaș și Costantin Sărdar și Tode-rașco Medelnicerul» arată că Duca-Vodă-i făcuse un împrumut pentru a se plăti de la niște Turci. Acum Duca-i cere prin Macarie egumenul mănăstirii sale, Cetățue. Dă viile de la Cotnari. «Să aibă a le scrii la catastrul Cotnariului.» Întărește Mitropolitul Dosoftei.

Acesta e al treilea volum de documente interne ce public pentru acei ce pot să-î înțeleagă folosul. Cu el încheiî culegerea mea.

Volumul VIII va da istoria culturii românești saă mai bine *tabloul istoric* al acestei culturî: pentru alcătuirea lui voiî întrebuința și materialele mele și toate cele tipărite până acum.

Dar nu voiî lăsa fără întrebuințare nici de acum documentele interne ce-mî vor veni în mînă. Dar, în loc să le tipăresc ca până acum, voiî da din ele tot ce va fi informație nouă, supt rubricî care vor corespunde capitolelor *Istoriei culturii*.

O tablă a volumelor V, VI, VII, cuprinzînd numele de familii și numele istorice, se va da în curînd. Tabla numelor de sate, numelor de botez, noțiunilor culturale, va face parte din expunerea volumului VIII.

I.

DOCUMENTE DIVERSE.

I. Din Mehedinți.

1. București, 5 Iulie 7190 (1582)¹. Mihnea-Vodă, pentru Filip și frații și fiii lui, dându-li moșie în Măgurcenii. «Deč Domnia Sa aũ căutatũ și am judecatũ pe dreptate și pe lege și am dat ... leđa 6 oamen[i] bun[i] și drept[i], să jure cum că aũ avut a împărți.» Martori: Ivașco Vornicul, Lăpădat Logofătul, Dumitru Spătarul, Costandin Vistierul, Radul Comisul, Danciul Stolnicul, Gonțea Păharnicul, Manea Postelnicul. — Traducere de pe la 1750¹.

2. Tîrgoviște, 16 Iunie 7114 (1606). Simion Movilă, lui «Giurcă Ergheviceanu, Iancului sin Giurcă și lui Nicola», cărora li s'aũ orînduit doi judecătóri, «Gherghină Stolnicul, Dumitrache Vel Postelnic», ca să li hotărească Erghevița. «Și aũ hotărît acea moșie în trei locuri, după obicei, pă lingă Dunărea și, din drumul cel veichî, din pîiatră lui Băran, sus în gâlmeiũ, la Piatră; din piatră lui Băran, din jos, drept prin crîng; și scurgere apîi, — și lovește în drumul veichî, și trece la stejar și dă în pîrul (*sic*) la piatră, și apucă scurgerea apîi sus și lovește în drumul veichî, și taea păriulũ Muntele și coboară jos în Fereģu, din Fereģu drept în poiana, la piatră, din piatră în vălăo, la scurgerea apîi, iar în piatră, din piatră în vălăo apîi iarăși în piatră, din piatră drept în Comărești, din Comorești la drum în jos, la scurgerea apîi, în gîrnița la piatră; din piatră drept la gîrnița lui Istodor, și din gîrnița drept în vălăo, la Sociși, și din Sociși drept la piatră lui Băran, din Băranu în scurgerea apîi în sus, până în drumul veichî și piatră, și din piatră drept în sus, d'asupra scurgeri apeĩ... sus la gâlmeiũ... iarăși la piatră... Și aũ arătat Iancul innaintea Domnii Mele o diiata de la unul Mărin, acei moșii stăpîn, ce aũ dat-o de suflet Iancului.»

¹ Cf. vol. XI din col. Hurmuzaki, p. 898.

Marturi: Dan Vel Vornic, Theodosie Vel Logofăt, Pana Vel Vistier, Enachi Vel Spătar, Ștefan Vel Comis, Gherghină Stolnic, Dumitrache Vel Postelnic. Scribe «Pătru Vica». — Tradus în 1839, «după hrisovul cel adevărat slovenesc, precît s'au putut alege, fiind riū păstrat și prăpădit»¹.

3. București, 25 Ianuar 7137 (1629). Alexandru Iliaș, lui Novac și lui Curăia din Ergheaviță și fiilor lor, pentru această moșie din județul Mehedinți, partea lui Mihart Postelnicul, cu «vecinii»: Tatomir fiul lui Toader și fiul lui Opre Țigănașul. Ei o cumpărase (Novac și Curăia) de la Mihart, din Șitoaia, pentru 10.000 de aspri gata, cu marturi «oamenî bunî», «anume din Cernețu: popa Vlăsan și Grozav, și din Ergheaviță Lupul și Dragul». Din același sat li se confirmă părțile lui Părvul și Oance, fiul lui Dragul, nepoții «preazviteriții» lui Popa Stan din Ergheaviță: pe această parte se dase 8.000 de aspri gata, cu mărturie de «oamenî bunî», «anume din Cernețu popa Vlăsan și Ion nepotul de fiu al lui Lepădat și Avram și Grozav și Vlăcomir și Vlăsan și Lala, și din Gălmăjoaia Dragomir și Gripsor și Prăvul, și din Ergheaviță Lupul și Dra... [*rupt*], și din Țărovățu Nicșa și Radoslavu vătah, și din Bistrețu Nicolicea și Lupul și Pătru și Dumitru». Marturi: Hriza Vel Vornic, Vladu Vel Logofăt, Trufanda Vel Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, — Vel Comis, Costandin Vel Păharnic, Condilò Vel Postelnic. Ispravnic: Vladul Vel Logofăt. Scribe Lepădat Logofătul. Monogramă cu roș și pecete. Pergament².

4. 12 — [1628]. Alexandru-Vodă, lui «Staico Postelnic din...

¹ Acest hrisov există, dar după înfățișare se vede ușor că e fals. Și data e falsă, căci Simion Movilă a fost Domn muntean numai în 1601-2. Comparat cu documentul din 6 April 1602 (vol. V, p. 177, n° 16), se vede însă că acesta de aici a urmat un model bun. Apoi toponimia-și păstrează toată însemnătatea.

² Pentru Mihart, v. vol. V, p. 298, n° 21. Divanul e același în Maiu (*ibid.*, p. 439, n° 8): ultimul din ultima Domnie munteană a lui Alexandru Iliaș chiar. Lui Trufandă (asupra căruia v. vol. V, pp. 480-1, n° 11; p. 483, n° 17) îi întăresc satul Rusinești din Romanași întâiu Alexandru Coconul, la 31 Maiu 7132 (1624, Țirgoviște). apoi Alexandru Iliaș, la 10 Mart 7136 (1628; București) (Documentele familiei Golescu, depuse la Ac. Rom.). Cu privire la el avem (*ibid.*) și următorul interesant zapis:

imeale», «de să-î fie 1 Rumân anume Pătru de în Borăscul, cu l[eciorii], ... și părinții lui, și apucat și de leg[ă]tura lui Mihail Voevod¹ ... Iară după aceeaia, cându aũ fost ac ... [Țara-R]umănească, iar Pătru de Borăscul el aũ rădicat pără și aũ v[enit] faț[ă] în Divanul cel Mare cu Staico Postelnicul, și așa pără ... nič l-aũ apucat legătura a lu Mihail Voevod în Borăscul ... Domnia Mea am căutat și am judecat pre drept și pre leage ... Și am dat Domnia Mea lu Staico Postelnic leage de în Divan 3 boiar[î]: Stoica Postelnic i ot Drăgoianî Brăilă i ot Rogojina Diicul ... aũ fost Pătru Rumân de în sat de în Borăscul de moșie și cum l-a ... [B]orăscul și cum iaste și acum lăcuioriũ tot în Bo[răscul] ... Staico Postelnicul el ș'aũ adus leage deplin în Divan și aũ jurat ... Deč aũ rămas Pătru de leage și de judecată ... Răvașele domnești la mână lu Staico Postelnicul.» Monogramă.

5. 14 Maiũ 7144 (1636). «Zde Cletovțiĩ aĩ lu Pătru de Larga, po im: ot Străhaia Drumența i ot Turceanĩ Duliman i ot Strămba Județul i ot Ciuturĩ Drăgoiũ i ot Strămtel[e] Severin i ot Slăvileșt[î] Roman, să jure de cătră Mihaiũ den Borăscul, cum nu iaste Pătru Rumănu de în Borăscul de moșie, nič l-aũ apucat legătura lu Mihaiũ Voevod în Borăscul. Însă cum vor afla cu sufletele lor, și zăoa la Sti. Petră. I is. Cernica Postelnicul, și să jure în Scaun la Craiova. Pis Lep[ă]dat u Bucureșt[î], mșta Maiũ 14 dni, l¹ 7144 [1636].» Monograma domnească și pecete cu chinovar (pe o foaie de hîrtie mică).

Alta analogă (8 Maiũ 7136=1628), luĩ «Staico Postelnicul din Ohabă ..., Stoica Postelnic, Brăilă din Drăgoianĩ, Diicul din Rogojina» ca să cerceteze «cum l-aũ apucat leg[ă]tura lu Mihail Voevod tot în sat».

6. 7156 (1647-8). «Să să știia cum aũ cu[m]păratũ Preada alũ lu Bidigae» o ocină.

7. 6 Septembrie 7205 (1696). Doĩsprezece «boieri, ce sãntem

«Scris-am oũ Pătre Sulger al mieũ zapis, să fie la mână jupănuluĩ Trufa n]dă biv Vel Vistiari, cum să să știe că nu-m trebuie să cumpăr satul Crusuvul, cĩ să-l cumpere dumnealũ: așa mǎrturisă[s]c. Pis mșta Maĩ 24, vel[e]t 7135.»

¹ V. I. Bogdan, în *Primosul Sturdza*, p. 152 și urm.

luați cu porunca Mărie Sal[e] Domnu nostru Io Costandin Băs[ă]rab Voevod, cu răvaș[e] domneșt[i], după obicei, de părintel[e] Atanasie arhimandritul, egumenul ot sfânta măn[ă]s-tirea Tesmana, și de alți moșneani de la Ergheviț[a] ot sud. Mehd.», pentru a hotărâni la Erghevița. Se adună la soroc, «la mijlocul locului, fiind ispravnic credinșosul boerinel Domnului nostru, dumnealui Matei Sacazlăul Marele-Portar... Lea am tras moșiia pe trei locuri... Sânt 8 părți mari; cum s'are zice: opt funii», dintre care două le vor ținea «migiiș[i] din Ergheviț[a]», «pân[ă] în hotarul Cernețului și al Dedoviței». Între răzăși, «Gheorghe snă Necolei», «Anastasia fecorul Gruu, nepotul Balicăi». Iscălesc: «Μαθέος Σακηζλή, Μέγας Πορτάρης. Az Papa Otetelișan Vel Căpitan za lef[e]ciî, Vasile Vel Căpitan za Cerneți, Dumitrașco Căpitan Bagdan, ot Slam Răm-n[ic], Stănilav Logofăt Măreșăscul, Iancul iuzbaș[a] ot Jidoștiț[ă], Giuca Zanescul, Gîurca Purecel ot Izvor, Dumitrașco iuzbaș[a] ot Baltă, Plăvăț Căpitan (?) za dorbanțu ot Izveta (?)».

8. «Noi 3 boiari și megiiși ce sântem rânduițu de dumnealui Iordachie biv Vel Sărdar, is. ot sud. M^h, de am îndreptat hotarul Belii-de-sus de cătră hotarul Rudeniî. Dečû, scoțind înaintea noastră și Ștefan Sărbul un zapis al Anuții fata lu Dumitru iuzbașa Bobilă den Gor-Bala, scriindû cum că aû vândutû partea ei den Bala-de-sus toat[ă] căt[ă] să va găsi, al treilea den teiul boolescû și dentr' al(t) Gurguluî, în rupt, dreptû banî gata t' 13, din seliște de cas[ă], den câmpû, den pădure și dupeste tot hotarulû; car[e] zapis l-am văzut și noi scrisû de la leat 7229 [1720-1], întărit cu multe mărturiî, moștenî dentr'acest hotarû, care și de față aû fost înaintea noastră și aû spus că iaste zapisul bun și dreptû, — dreptû aceaia și noi i-am dat aastă carte, ca să stăpânească acea parte cu bun[ă] pace de cătră alți moștenî de Bala, precum scrie zapisul ačasta. Octomvrie 14 dni, l' 7254 [1745].

Vintil[ă] v^t Postelnic. M^d. C. Cernătenul.

Lupul Gozobă ot Rudină. Eû Pătru Glivanû ot Dol-Bala.

Eû Dobre ot Studina.

† Și, cândû s'aû făcutû ačaste, vinie dinû Vezurini, cu nime n'am avotû nici o pricină. Lat 7274 [1766].

[Adaus:] Sud. Mehdț.

Peste ačast[ă] hotărnicie un Pătrașco Cărșod i Mihăil[ă] Pușcariul ot Bala-dă-sus, tocmai acum s'au sculat cu judecat[ă] ca să scoțā pā Milco și Zova dintr'ačast[ă] moșie, puind temeī de cuvānt: întâī, cā ar fi zapisul vānzării iconimicos¹, a doao cu protimisis, cā li s'ar cădea, fiind rudā cu vānzătorul ș[i] răzași; care, cunoscānd cā amāndoaoā cererile le sânt deșarte; întâī cā zapisul iaste bun precum îl vāzuī ș[i] eū, după cum arat[ă] într' ačast[ă] hotărnicie ce iaste făcutā din porunca dml. Iordachie biv Vel Sārdarī, și dā la vānzarea moșii pān la hotărnicie sânt anī 25, și dā la hotărnicie pān acum sânt anī 29, ce vine stāpānirea numiților cumpārătorī dā anī 54, rău caut[ă] jāluitori a ispiți jud[e]cata; ce am hotārāt și am întārīt și eū cu iscālitura să stāpāneasc[ă] cu bună pace dā cătrā'sii, întocmai după cuprinderea zapisuluī ș[i] acești hotărnicii, — puind pe părāți de aū datū și creapād ačastā; 1785, Mai 29.» Iscālitura.

9. 3 Mart 1784. «Dumneavoastrā ispravniciloru, aducānd pe Poenaru de față, să cereți ca să vedeți mai întâiū hotārārea Domnii Mele ce s'au făcut cu Divan spre a-ș stāpāni Poenariul moșia Colarețul dupe semnele și hotarāle ce s'au făcut la fața loculuī.» Sā caute și niște acte «care la theoriia Divanuluī nostru n'au intrat». Pecete octogonală. Iscāleștejos: Vel Logofāt.

10. «Perilipsis de toată cheltuiala morii din Cloșani, cānd am făcut-o întâī; 1820, Sāptemvrie 27.

tal. par.

1.057. Pentru zile de lucru 2.114, cāte par. 20 zioa, care s'au lucrat numai la sāpatul și ziditul erugiī.

100. Chiriia boilor ce aū cārat la piiatrā de zidit.

150. Chiriia cāratuluī tuturor lemnilor moriī.

190. Făcutul casāi moriī cu podul apei și cu tot cāt aū trebuit pānā cānd s'au dat pe fāinā.

120. 2 perechi de pietri de la Vai-de-ei, în loc.

40. Chiriia adusului pietrilor de mori.

70 fierul ș[i] lucru țiganilor.

¹ Adecā : cu înțelegere tăinuită. Cf. *Documentele Callimachi*, II, p. 64, n° 139.

14, 24 la osăbiți oameni carii aũ împușcat ș'aũ spart la pîiatră pe erugă.

8 ș[i] 2 ocaĩ rachiũ, făcutul ăturilor.

8 sicuitul pietrilor morii.

65, 30 vedre vin.

25, 10 vedre raichiũ.

75, pentr[u] o mie ocă faină de porumbi, căt[e] par. 3, s'aũ mă[n]cat la lucru.

25, pentr[u] 100 ocă brănză la lucrători.

25, iarba de pușcă cu care s'aũ spart pîiatră supt moră și pe erugă.

10, 2 mie șindrilă.

1.982, 24, adecă: una mie noaă sute optzăci și doi, par. doaăzăci ș[i] patru, afar[ă] de cheltuiala.

1.982, 24, ce este să să mai făcă când să va pune pământ pe lângă zidul erugii ș[i] afară de stavila care trebuie să să facă la intratul apei pe erugă, ș[i] altele căte mai trebuesc.

Theodor Vladimirescu ¹.»

II. Acte păstrate în Archiva Episcopiei de Rîmnic.

1. «Să s[ă] știe banii ce am dat... [*rupt*] Frătoșticeancăi, cum semneaz[ă] mai jos anume; Sept. 19, l' 7222 [1713].

10. t^l i-am dat la Buc[u]rești, când aũ mersũ cu Vasilie Logf. Poenaru.

p^l 22 dat iar la București de aũ cumpărat o păreache de călțunĩ Mariei...

4 p^l t^l i-am dat la o ghiordie ce aũ făcut Mariei: blănit[ă] cũ sângeape.

3 t^l i-aũ dat neaica Costandin.

2 p^l 10 t^l ipac mai dat la Craiova, de aũ cumpărat un brău mocadin Mariei.

7 t^l am dat de am făcut o rochie de dimie roșie Mariei, cu zisa lealei Frujănei.

¹ Acest document se află în colecția Liceului din Severin; celelalte, la persoane particulare.

3 t¹ am dat de am făcut lealei Frujănei o rochie măslinie.
 p¹ 22 t¹ pac mai dat de i-am făcut o păreche de călțuni negri.

p¹ t¹ pac mai dat la o păreache de papuci negri
 — t¹ am dat de i-am mai făcut un zăbun de atlas albastru.
 — t¹ am dat de am făcut o rochie Mariei, de alagea.

2 t¹ am dat la 3 părechii de călțuni, Mariei.

p¹ t¹ am dat la o păreche de papuci, Mariei.

60 t¹ pac mai dat la un brău șam, Mariei.

p¹ 22 t¹ la o păreache cizme, Mariei.

p¹ 22 t¹ la o păreache cizme mamei Frujănei.

1, 40 t¹ dat mamei Frujănei, când mergea la bălciu.

+ 2 t¹ am dat la porumbu, la catane.

60 t¹ am trimis de la București, să cosască fân.

2 t¹ au dat neica Costandin iar pentru fân.

4 t¹ s'au cumpărat vin de la munte.

[Pe V^o:]

Mai, 20 dn. 7224 [1715] dat-am Oprii t¹ 1,44, să cosască fân.

1,44 am dat lui Sofronie.

[Tot așa lui Lăpădat, «Arcăi», lui Vasile Miereanu, 120 bani.]

121 bani, am dat de-am învelit casa cu trestie [șters].

[Plată unui «chelariu».]

2. 1-iū Iunie 7256 (1748). Zapis, «dumnealui finului Andrei Capt. ot Târgoviște»: se pun zălog pentru o datorie niște părți de moșie «la Cânpii Stăneștilor». «Și am scris eu Costandin Logf. sin Ianache Capt. cu zisa lui.»

3. 22 Novembre 1791. Hotărîre pentru jalba «dumnei Lucsandra Cojasca...», pentru dumnealui Drăgoiū Ceaș Spă-tăresc, arătând că, avându un loc, pe care are și casă, ce să vecinește pă de o parte cu locul bisericii Săsești¹, etc. Se făcuse un «îngrădiș», care aduce procesul. Pomenit «popa Ioan, ot biserica Stejarului». Se arată două acte scrise de «tot un condeiu». Se aduce martur un «lăcuior din altă mah[a]la». «Acea biserică unde plătește chiria Ceașul... Și, văzându pricina atâta de întunecată, am făcut prelungire și am pus să

¹ Din Rimnic. V. vol. I-II, p. 448 și urm.

sape ea să găsească rădăcinii de pari de grad sau de uluce... Și, din săpătura ce cu cercare s'au făcut, s'au găsit rădăcinii de pari de gard mai năuntru locului jăluitoarii.» Se caută a se adevăra «prin putere de blestem».

4. «Preoții ce li s'au dat peăt. de scuteală» (1793). Unii ai Vel Vornicului Brîncoveanu, — «iar ploc[onul] să-l plătească», — alții «ai dumn. Spatar Gîanoglu» (popii Băloiu și Diță), și de la «biserica domnească din Cerneți».

5. Κατάστιχον τῆς περιλαβῆς τῶν κινιτῶν καὶ ἀκινιτῶν πραγμάτων τῆς ἀγιοτάτης ἐπισκοπῆς Ῥιμνικίου, κατὰ τὸ αὐτῷ ἔτος, Ἰανουαρίου α'. («Catastih al cuprinderii lucrărilor mișcătoare și nemișcătoare din prea-sfînta Episcopie a Rîmnicului, în anul 1806, 1-iu Ianuar»). Al doilea titlu, în interior : Κατάστιχα ἐσοδῶν καὶ ἐξόδων τῆς ἀγίας ἐπισκοπῆς ἀπὸ Ῥιμνίκου Βούλτζας, ἐν ὧσιν ἐστάθην οἰκονόμος, ἀπὸ ἔτους 1796 μέχρι τοῦ ἔτους 1805-του. («Catastih al veniturilor și cheltuielilor sfîntei Episcopii de la Rîmnicul Vîlcii, cît am fost econom, de la anul 1796 pînă la anul 1805»).

1. Cele de mîncare.

Cheltuieli (1796): 4 lei oca de zahăr, 5 oca de cafea (καβέν), 1 leu «pentru patru gărăfi» (γαράφας), 1,20 «rachiū anison», 4 lei oca de dulceață (γλυκόν), daruri către protopop și diacon, «2 τῷ καταρραντζῇ ὅπου ἐζώγησε τὸ ἄλας» («cantaragiului care a cîntărit sarea»), cheltuială cu camfură (κάμφορα), strafide, cheltuială cu «marele bucătar»; 1 leu oca de orz, 10,10 la ziafetul ispravnicilor, 6 la «farfurii pentru casă», «3,20 la 3 ocă de săpun», «8 εἰς ἐξοδα ὅταν ἦλθεν ὁ Στρεπῆς διὰ τὸ Σιπίη» («8 cheltuielile făcute cînd a venit Știrbei ca să treacă la Sibiiu»), 15, εἰς ἐξοδον ὅταν ἐκάρησεν ὁ Πραιλόης εἰς τὴν ἐπισκοπὴν («la cheltuiala făcută cînd a stat Brăiloiul la Episcopie») (Ianuar). — 62,20, εἰς 40 ὀκάδ. λάδι, ὅταν ἦλθεν ἡ καίμυκα μέσσα τοῦ Δ. Χαντζερῆ («62, 20, pentru 40 de ocă de untdelemn, cînd a venit Căimăcămeasa lui D. Hangeri») (și alte cheltuieli cu dînsa; Februar). — Și în Mart cheltuieli cu «Știrbei». — April: «cheltuieli cu Păharnicul Gheorghe, cît a stat la Episcopie». — Septembrie, cheltuieli cu μαχαίροσφιρουνα și κουλιάρια («linguri și servicii»). — Octombrie: «2,10, fidea pentru Căimăcămeasă», și alte lucruri.

1799. 3 lei, 5 care de lemne Cheltuieli cu Căimăcămeasa. Bacșiș ispravnicilor pentru «scutelniciii din Drăgășani». 2,20, halvă.

1800, Octombrie. Διὰ τὸν σερπετήν τοῦ Μουρούζη, ὅπου ἐκάθησεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν μαζὶ μὲ τοὺς Ἀλδανίτας του («Pentru șerbetul lui Moruzi, cînd a stat la Episcopie cu Arnăuții lui»).

1801. 18,20, ἐξόδα διὰ τοὺς Τοῦρκους ὅπου κάθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν. 3,20 ἔταν ἀπέρασεν ὁ ἀρχ. Ἀνθίμος («18, 20 cheltuieli cu Turcii, cînd a stat la Episcopie»; «343, 20, cînd a plecat archimandritul Antim»).

1802. «2 lei, o căprioară pentru ispravnicii. 3 lei... ἔταν ἦλθεν ὁ Σερδάρης καὶ Στόλνικος Δίνκας διὰ τοὺς πρωτοπαπάδες... Εἰς ἐξόδια τοῦ Ἰωαννίτζα Λεονταρή, ἐν ὧσφ ἐκάθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν πρὸς ψύλαξιν («cînd a venit Serdarul și Stolnicul Dincă după protopopii... În cheltuielile lui Ioniță Leondari, cît timp a stat la Episcopie, de pază»¹. — Iunie. Διαφαγὴ εἰς τὸ λαζαρέτον («hrană la lazaret») (60 de lei). — 1-iū August. 10 εἰς ἐξόδα τῶν ἱσπραυνικῶν εἰς τὴν φυγὴν («10, la cheltuielile ispravnicilor, cînd cu fuga»).

1803. Februar-Mart. «La ziafetul ispravnicilor.» Septembrie-Octombrie, ἔταν ἦλθεν ἡ Πανιερότης της («cînd a venit Preasfinția Sa [episcopul]»). «Pentru via Țiganilor.»

1804. 3 εἰς ἓνα πακλαβᾶν. 5 εἰς γαράφαις καὶ ποτήρια ὅπου ἐτζάκησαν πίνοντες («3 la o paclavă. 5 pentru gărăfi și păhare cînd s'aū bătut(?) bețivi»).

1805. 2,20 «εἰς διακόσιας σαρδέλαις» («pentru 200 de sardele»).

2. Haine.

Pentru călugări, jimblari, chelari, cioban, purcar, vizitei, pentru portar, vier, boar, chelar, fesuri, anterie, dulame, șalvarii, șube, căciuli, papuci, ciacșiri, ὑποκάμισα (cămăși), alageă, calpac. «profilurii» de blăni (προφύλλια).

3. Cheltuieli felurite.

1796. Τῷ ἱατρῷ Ἀδάμ. (medicului Adam); 9,20 εἰς 20 καπριόραι διὰ τὴν σκέπην τοῦ μάρου (sic) τῆς τυπογραφίας ἐλεί-

¹ Din cauza năvălirii Cırjaliilor. V. Dionisie Eclisiarhul, în *Tesaur*, II, p. 201 și urm.

θησαν ἀπὸ τὸ Φεδελεσιόι, εἰς διόρθωμα καρέτας καὶ καρούτζας (19,20, la 2 căpriori pentru acoperemîntul părții unde e tipografia; s'aū dat de pomană de la Fedeleșoiu¹; pentru dresul caretei și căruții»).

1797. Vin dus la București cu un scutelnic.

1798. 2,25, εἰς τὴν πόρταν τοῦ βλαχικοῦ σχολείου, διὰ τήδηρον, 12 τῷ ἰσπάσῃ, ὅταν ἦλθῃ νὰ πάρῃ ὁ ἄλλοι μὲ προσταγὴν τοῦ καιμυακάμη, διὰ τὸν Καπεδάν-Πασά («2,25, la poarta școlii românești, pentru fier; 12 iuzbașei, cînd a venit să iea șese cai, cu poruncă de la Caimacam, pentru Capudan-Pașa»)².

1799. 12 εἰς φουμαρίτον. 12 τῷ τυπογράφῳ διὰ τὰ γραμματα τῆς τυπογραφίας. 25, ἔξοδα εἰς τὸ ὁμπόρι τοῦ 'Πεουρένι («12 la fumărit; 12 tipografului pentru slovele tipografice; 25, cheltuieli pentru bilciul de la Rîurenii»).

1800. 20 εἰς ὀερίτον («la oierit»). Țigan fugar la Cîmpulung.

1801. Popă trimis la București «cu scrisori de răspunderea poclonului» (τῆς ἀποκρίσεως πλοκονίου). 2,20 εἰς τὰ τζάμια τοῦ καφαίου ὁποῦ ἐτζάκησαν οἱ Τούρκοι («2,20, la geamurile cafasului unde s'aū bătut Turcii»).

4. Lefile.

1796. τῷ δδ. ἑλληγι («dascălului grecesc») (20 l.), doftorului Adam (20 l.), τῷ ψάλτῃ τυπογράφῳ («psaltului tipograf») (10 lei pe lună).

Venituri.

De la moșiile: Modoaia, Mihăiești, Rîurenii, Copăcelu și Bîrsești, Dos, Muierasca (Μουγεράσηα), Lespezi, avatul unui loc în Rîmnic, vin vîndut la crîșme, rachiū tot așa, suhatul munților, dajdea (δόσιμον) ȝiganilor birnici, 30 de oi. Venitul anual e de 3.782 de lei în 1796. Apoi, în anii ce urmează, de 3.728, 4.768, 4.129, 3.358 (1800), 3.767, 3.886, 5.126,26 (1803), 5.056,26 (1804), 2.136,26 (1805). Se notează: porumb, poduri, podiște, fin (χόρτος), vite vîndute, ca izvoare de venit. Socotelile se încheie la 16 Februar ale fiecărui an.

¹ Care venise la Dunăre contra lui Pasvantoglu (Dionisie Eclisiarhul, în *Tesaur*, II, p. 198 și urm.). Cf Iorga, *Docum. Callimachi*, I, p. 116 și urm.

² Mănăstire pentru care v. vol. V, p. 484 și urm., n° 241.

La sfîrșit, cheltuielile extraordinare : mai mult sume trimise episcopului.

Averea în anul 1806 a episcopiei de Rîmnic. Între cărți, 239 βιβλία πατερικά τοῦ Κεσαρίου Δαπόντε, 2 τόμοι τοῦ Ῥολήν¹. Între cele românești: 1 χρονόγραφος χειρόγραφος, 2 χειρόγραφα βιβλία βλαχικά, 132 σώματα βιβλία σίρπικα μεγάλα καὶ μικρά, 25 σώματα βιβλία φραντζέζικα, 3 σώματα νέμτζικα, 1 ἰταλικός.

Τὰ τῆς τυπογραφίας: 42 τόπια χαρτὴ τῆς τυπογραφίας, εἰς δύο σενδούκια παλαιὰ μέσα βαλμένον.

4 τάσκουρα μὲ τὰ μεγάλα τῆς ἀναγκαῖα σίδηρα, σκουριασμένα ἀπὸ τὰ μικρά· ὅμως σουρούπια, καρφὴ καὶ ἄλλα σίδηρα ἀναγκαῖα λείπουν μερικά.

2 τούντζινα φουνταμέντα.

337 ὀκάδες μολίβι δουλευμένον εἰς ψηφία.

2 πλίτουρα διὰ τὴν μελάνην.

3 καμπάνες.

1 ἔτι μικρόντζικα διὰ τοὺς πατέρας².

6. Φύλον διὰ τὰ ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐξοδεύθησαν εἰς τὴν τυπογραφίαν. γρόσια παράδες.

147 εἰς 98 ὀκάδες μολίβι, πρὸς παράδες 60 τὴν ὕκαν.

1 εἰς ἓν ἀρμάρι.

— 36 ... (?) πογιάδες, πρὸς 6.

23,10 εἰς 31 ὀκά σίδηρον, πρὸς 30.

9 εἰς μίαν ἡμισὴ ὀκά καλσί.

¹ V. *Ist. lit. rom.*, I, pp. 446-7; II, p. 29.

² «239 de cărți, Paterice ale lui Chesarie Daponte, 2 volume din Rollin . . . 1 letopiseț scris cu mîna, 2 cărți românești scrise cu mîna, 132 de volume, de cărți sirbești, mari și mici, 25 de volume de cărți franțuzești, 3 volume nemțești, 1 volum italianesc.

Averea tipografiei : 42 de tipuri de hîrtie ale tipografiei, puse în două si pete vechi.

4 teascuri cu uneltele cele mari ale tipografiei, ruginite; și, din cele mici, șurupuri, cuie și alte unelte de fier mai sînt cîteva.

2 fundamente de tuci.

337 de ocă de plumb, întrebuițat la slove.

2 blide pentru cerneală.

3 clopote.

Încă 1, măruntel, pentru Părinți.»

14,14 εἰς 41 πῆχρη πανὶ πρασοδάνικον.

22,20 εἰς 12 ὀκάδες οὐλέϊ, πρὸς 75.

5 εἰς 100 δραμ. σφογγάρι.

2,20 εἰς 4 γίνκες ἤτοι κολάνια.

1,10 εἰς 2 πετζιὰν κατζηκίσια.

2,30 εἰς 11 τεστέδες μακαζά, πρὸς 10.

24 εἰς 6 σφόρες, πρὸς 4.

25 εἰς ἓν σχοινὶ χοντρόν.

1,25 εἰς 5 τεστέδες χαρτὶ διὰ τὰ σαράβαρα.

1,35 εἰς μιὰ μίσση πῆχρη ἁπλ.

5 εἰς δύο ὀκάδες λάδη.

239,09.

Οἱ μισθοὶ τοῦ τυπογραφείου καὶ μαθητῶν.

150 εἰς δύο βαρσατόρους, μῆνας πέντε, πρὸς 15 γρ. τὸν μῆνα ὁ καθείς.

30 εἰς ἓναν πιλιτόρον, μῆνας τρίς, πρὸς 10.

15 ἔτι εἰς ἓναν πιλιτόρον, εἰς ἓναν μῆνα ἱμισύν.

300 τοῦ τυπογραφείου, ἐξ ὧν τοῦ ἐδόθησαν (?).

734, διακόσια ἄχρι τοῦδε. 1808, Δικεβρίου 14. — Νεόφυτος Σύγγελος¹.

7. 5 Februar 1805. Alexandru Paladi Vel Ceașnic dă zapis lui Costandin Filipescu biv Vel Vistier², pentru «o pereche de case în mah[a]laoa Stejariului, cu pământul lor moștenescu, care case îmi sânt rămase și mie de la răpt. frate-miū Theodosie Palade, biv 3-ti Log[o]f[at]». E în hotar și cu «biserica Sașilor».

¹ «Izvod pentru cîte pănă acum s'au cheltuit la tipografie.

leî parale

147 pentru 98 de ocă de plumb, cîte 60 de parale oca.

1 pentru un dulap.

— 36 ... boiele, cîte 6 parale.

23,10 pentru 31 oca ..., cîte 30.

9 pentru o ocă și jumătate de mălaiū (?).

14,14 pentru 41 de coî de postav brașovenesc.

22,20 pentru 12 ocă de uleiū, cîte 75.

5 pentru 100 de dramuri de burete.

² V. ediția mea a Cronicîi lui Constantin Căpitanul Filipescu, Prefața, p. XXXII.

8. Socotelile cheltuielilor episcopiei Rîmnicului pe anul 1809. «5 lei pe o psaltire românească.» E redactat, și acesta în grecește, fără împărțiri și în mare desordine.

9. Înainte de 1816. Foaie de zestre: «un beniş de atlas cu flori fără blană, 25 tal[er]i . . . noo cuțite de masă, 12 furculițe 16; dintr'un bohčal[i]c de ginere să afl[ă] izmen[e]l[e], brăn[i]șor, o batist[a], 40; . . . o saltea de carton bună, umplută cu lînă, 12; . . . o plap[o]mă de ghermesut . . ., o rochie de croazè, o rochie de tulpan, o rochie de șaliu, o rochie de er-bechir, doo fuste ghermesut și maldez, o scurteică croazè îmblănită cu norcă, o scurteică de plisă cu cacom bun . . ., un bohčalic de naș . . ., 12 linguri de cositor . . ., o păr[e]che suiel[e] (?) de argint; darul gin[e]relui dinnainte nunții: un tacîm de cal de căle bune, însă șaoa turčască, scări turcești, friu de ibrișim cu harșale, marașuri; o sabie, un mintean de postav de cel bun și cu căpraz de argint . . . un inel de aur cu antică albastră, trei cărț rumînești . . ., un raft de ibrișim cu alămurî, o părech[e] călimară . . ., un chiurt îmblănit cu nefea cu vârg spin[a]r[e] vulpe, o păr[e]che șalvar[i] postav bun, găitan de mătase, o păr[e]che potur[i] de postav asemen[e], o dulam[ă] de postav asemenea, o păr[e]che cizme cu călțunîi lor, doo cămăși, din car[e] cu una s'aũ îngropat, o epîngia roșie, un iğalic, un șal galben, doo păr[echi] dăsağı: un[a] de

2,20 pentru 4 .. (?) saũ colane.

1,10 pentru 2 bucăți de —.

2,30 pentru 11 testele de *macazà* (?), cîte 10.

24 pentru 6 sforî, cîte 4.

25 pentru o funie groasă.

1,25 pentru 5 testele de hîrtie, la sãrindarc.

1,35 pentru 1 cot și jumătate de abă.

5 pentru două ocă de untdelemn.

239,09.

1. efite tipografiei și ale ucenicilor.

150 pentru doi vãsătorî, pe cincî luni, cîte 15 lei pe lună fiecare.

30 pentru un pilitor, pe trei luni, cîte 10.

15 iar pentru un pilitor, pe o lună și jumătate.

300 ale tipografiei, din cîte i s'aũ dat.

---

734 și 200 [de parale?], până acum, 1808, Decembre 14. — Neofit Singhelul.■

piele, un[a] de păr; doo păr[echi] pistoale: una de cal, cu cobur, una de briu, cu sileafuri.»

10. Procese de despărțenie din 1816. Plîngere de «tirănită viață . . ., slutind-o și la mîni . . . Purtîndu-o catanel[e] și za[p]cii din sat băgat[ă] în fiară totdeauna dup[ă] urma lui, aū jeluit la protopop[ul] plășii în trei rînduri . . . Aū prins-o și aū luat săcurea și aū bătut-o de moarte, făcîndu-o tot sînge . . . Spuind că bărbatu-său trece la Craiova, s'aū luat eştametul dup[ă] el . . .» Pomenită o «maziloică» — Plîngere de batăi: «sugrumîndu-o de gît și spînzurîndu-o de piçoare . . . Aū și fost silită în vreme de iarnă a mînea prin coceni și prin crînguri, încît i-aū degerat Piçoarele . . . La sfintele Paști de iestimp, rîdicîndu-ș pîrîtul bucatel[e] de prînz și tacîmul mesei, s'aū dus singur la Predești și aū petrecut acolò cu veselie, toată săptămăna luminată » El spune că ea i-ar fi dat cu un «mosoru în cap» «și, cînd o chiamă la masă ca să mănînce împreună cu el, nu voește . . . Un copilaș ce îl aū, l-aū băgat în izină și în epilepsie . . . Ia să află în casa sa ca o nemernic[ă] și călătoare, făr a avea voe slobodă a pune mîna la ceva de ale casii, nič era volnică de a-ș făc[e] de mîncar[e] din strînsul lor, ci trăia cu cerșitul prin odăi. Știut este tuturor oamenilor casnič că fieștecare fămee în casa sa este stăpînă pe strînsura casii și, de v[a] da la niscai fămei lucrătoar[e] o leg[ătură] de făină saū un mert[ic] de mălai saū puțun[e] legum[e] saū în pah[ar] de rachiū, nu dă de gaba, ce, orî pentru torturi, pentru țesut orî pentru innălbit, orî pentru alte ajutorințe ale casii » Ar fi spus el slugilor să n'o asculte, ci «să o înjure cum va fi mai rău». Nu-i face haine. «Răspunsul, pîrîtul că: i-aū făcut și el o rochie de croazè și o gubea împlănită cu samur.» — Alt cas. «A doazi de nunt[ă], fiind adunați la masă ieī cu rudeniile și cu nașu-său, Nicolae în multe rînduri i-ar fi zis socru-său pentru fie-sa: «bătae, bătae»; car[e] cuvînt auzîndu-l nașu său, i-aū zis, de va ajunge a să ținea casa cu bătaia, nu iaste nič un lucru cu cuviință, și cum că de atunč de cîte ori s'aū alăturat ca pre lîngă o soție a o cerca de are dragoste asupră-ī, număi de cît să scula de lîngă iel și ieșia afar[ă] din casă, rîzînd și bătîndu-ș joc și vorbind cu alții cum că-ī ieste urît, nič în ochi să-l vază . . .

N'au cunoscut la iel vre o meteahnă de scîrbicune, după cum să întîmplă la alții. . . Iar, mai trecînd vreme, au început a să dumeșnici și a-l iubi. . . Mai arată jăluitorul că, mergînd pre calea primare la socri, și întrebă fiind de dîșii cum le iaste petrecerea, le-au povestit fără sfială urîcunea ce are fica lor asupră-î, iar iei, luînd-o de mîină, au pus-o lîngă dînsul. Însă ia îndată, sculîndu-să, au fugit cu plîngere. Atunci părinții iei, văzînd acest fel, au început să plîngă amîndoi și să o întrebe ce vină îi găsește de-î iaste urît. Iar pîrîta nu au dat nici-un răspuns; care văzînd tată-său și mumă-sa, l-au mîngîiat cu vorba, că să fie îngăduitori, până să va mai deprinde și ia, și așa au plecat amîndoi de au venit acasă.» O «vedea . . . glumind cu un Țigan ce-l avea de zestre și trăgîndu-se cu iel prin casă; carele și, răzgîindu-o, îi zîcă : «Catincuța neicăi» . . . Au căzut cu mare melanholie cum că cu un Țigan să glumească soția lui, iar pă dînsul să-l urască. Întrebîndu-se pîrîta ce are ea să răspundă la ačasta, zise că, fiind Țiganî crescuț în casel[e] stăpînilor săi, au ačastă îndrăzneală a să obrăznicii.» Întrebată de ce-l urește, de către ai ei, «iar ia, tăcînd, n'au dat nici-un răspuns, și atunce, întrebînd pe o Țigancă bătrînă care era trimisă de socru-său pentru buna povățuirea iei, cine iaste pricina, jeluitorul său pîrîta, au răspuns cu frica lui Dumnezeu cum că pîrîta iaste pricina.» În lipsa lui, care e negustor, ea glumește cu o calfă și arata «că acele glume și risuri era semne ale iubeștilor. . . După venirea lui de l[a] București, întrînd în toropeala ačasta, au început a cerceta prin lăzi, și au găsit o leg[ă]tur[ă] cu farmece și cu șorecie și cu multe fleacuri carele arătă de să văzură înnaintea judecătii, și încă au mai găsit și un inel al mai sus numitului Nicolă Calfa, iar 27 rubin[ă]l[e] îi lipsesc. Iar, pentru aceste bol-doașe de farmece și de șorecie, cu alte fleacuri, făcu pîrîta tăcere. . . Inelu îl luase pîrîta schimb pe nește metani[ă] ce le-au avut iel în oglinda casii.» Fusesse trimeasă la pază, în casa Cucernicieî Sale «protopopuluî». Aici are întîlniri «în casa ăa mare».

10. Foaie de zestre : «144 lei în galben[i] la gît..., 4, 1 batist[ă] de orație... Mirazur[i]l[e] ăle ce i-au lăsat soru-sa, răposata Băluța...; 1 basmă, 4 batiste..., 2 castroane, 1 soln[i]ță de cos[itori]uî.»

11. Pentru epitropul bisericii Sf. Nicolae din «mahalao Ungurenilor». Se cumpără un clopot de la un Brașovean. «Bani străini, care s'au dat cu embatichiū pentru folosul sfintei bisărici.»

12. 1818. Foaie de zestre: «binișu de poală, îmblănit cu cacom, o roichie asămene, 1 tătarcă de atlas, vârgată cu fir, cu șiretur[i], 1 rochie de atlas, vârgată cu fir, cu antereu ei, 1 fuștă de maldef, 1 rochie ghermesit sadea... 1 gherdan de gât... cămăș de fludă, fămeești, cămăș fămeești de pânză supțire, țărsaf cusut cu 7 rândur[i], greu, cu fir; 4 perine mici, curățate și cu fir..., șe[r]vete cusute... șe[r]vete vârgate..., paplomă pe cutnie, șsaltea de cutnie..., sfeșnic de alamă».

13. 27 Ianuar 1820. Alexandru Suțu, «pentru 2 pod[u]r[i] mari ce sânt și la acel oraș al Craiovei, întocmindu-se osebit venit». Se crează un venit de 5.514 taleri pe an. «Doă parale la leu, de la toate lefele Craiovei, și încă din potrivirea de cîte doă parale la leu de la simbriile ispravnicilor și a sameșilor de la cinci județ ot preste Olt», depuindu-se la Casa Lefilor și la Vistierie. Comisia de administrație se va compune din episcop, Caimacam și Divaniți, iar, «casieru» Hagi-Enuș. Va lua bani «și de la iratul măn[ă]știrii Obedeianul». Se vor da «cheltuielile școalei»: banii mănăstirii «și câte t^l 289, la o diminie, din banii lefilor» (26 Ianuar; e iscălit Barbul Văcărescu Vel Ban). Lista banilor. — Urmează măsuri «pentru așezarea și îndreptarea fântănarilor orașului Craiovei» (19 Februar 1820).

14. 1823. Foaie de zestre. «Un bohcealăc de naș, un bohcealăc de socru, un bohcealăc de soacră, un bohgealăcu de ginere, doă saltele de cit..., o cadrilion, doă semizeturi... 360 lei, în 24 galbeni chisaricești, câte tal. 15, al sălbii.»

15. 26 Maiu 1823. Măsuri domnești pentru «havaetul cununiilor, din t^l doi ori trei ce să luoa din vechime de la fieșcare nuntă».

16. 1827. Plîngerea «contracciului moșiilor sfintii mănăstiri Sadova și tovarăș[i]». Clăcașii de acolo au tăiat «o sumă de pădure, cu cuvânt că face curătură de livezi... Nu numai

că aū livez de fac fānețe īndestul pentru dobitoacele lor, ce īncā le prisosește, de vānd cușāriile pe la Ungurenī.»

17. C. 1830. Plīngere cātre episcopul de Rīmnīc «și otcīrmuire sfīnteī Mitropolīī», din partea «robilor sfīnteī mănāstīrī Tizmana», «la satul Ceaurul». «Din copilāriia noastrā, de la moși, strāmoși noștrīi am avut rīndī cu sāptāmīna la alți arendași, și ne da și mertic de mīncare și pā sāptāmīna care eram acase la noi. Iarā acum, de sint anī patru la Sfin-tul Gheorghe viit[o]ri, de cīnd aū luat dumnealūi Dumitru Dudoroiū moșiia Ceaurul īn arendā, nu ne-aū mai lā-sat rīndī vara, īn vremea lucrulūi, ci, cīți sīntemū īn casā, pe toți ne iā īn lucru, și de mīncare nu ne dā macar un dram de mālāi saū alt ceva, īncāt am ajuns murīnd de fome, cu Țigance, cu copii cu tot, și goī īn piele gole, — cā nop-tea facemī strajā la Curtea d-lui și zio lucrām morți dā foame, cu micū cu mare: și, pā līngā aceștea, ne-aū spāriiatī cu bātaia īn v[r]eam[e] cā nu sīntem volnicī sā ne ducem la altā parte sā lucrām pā mālāi saū pā o pīine; ci īncā, ce vede pā la noi, vite saū prunē, ne-aū luot tot, — cā numitul arendași aū fācut șaptezāci de carā de porumbī, lucrat de noi, iar noi, toatā Țigā-niia, n'am fācut nicī doo-trei carā de porumbī; și mai ales noo, lūi Marin și Dumitru, ne-aū luot și finu, an și estimpī, plata (*sic*) 28 și trei carā de prune. Și nu mai știm ce sā ne fa-cem, cā nu putem sā ne facem morte.» Cer a fi scāpați de «acest groznic arendași, și vom da și noi birī ca ceilanț robī ai sfīnteī mănāstīrī». Iscālesc: Julea, Becoī, Duțe, Bu-noiū, Porom.

18 Pe la 1830. Plīngere contra unuī zapciū. «Ne ajunde (*sic*) de totū am cheltuialā cīte t¹ 5 conacu și, dacā n'avem cāte un puī de gainā, chelcām (*sic*) o jum[ă]tate de sfanți.» Iscālesc și: Iovan Pobirce, Nicolae Gogan și Gheorghe Boldan.

19. C. 1833. Plīngere a unuī Sava Bulucbașa. «Dar atuncī, peste puținā vreme, sosīnd armīia ruseascā aici, īn pāmāntul Țārii-Rumānești, și deșchizāndu-se īn partea loc[u]lūi fricī, mai vārtos fiind și pria (?) cu apropiere de Dunāre, știīndu-se de primejdiie, și neīndrāznīnd a merge acolo īn fața loculuī, n'aū apucat acel protopop sā facā nicī o cercetare.»

20. C. 1835. Plîngere a robilor Tismenei. «Noi până acum plăteam birul, adecă dajdia noastră, la Preosfinția Sa părintele Partenie, egumenu sfînteî mănăstirî: cel mai de frunte căte t^l 15-20 la un sfert, și mijlocu căte t^l 8, și cei mai de jos căte t^l 6 la un sfert, făcând cislă, careși după puterea lui, și tot ne venea cu greu, după scăpăciunea noastră și mare sărăcie ce sântem împresuraț. Și acum, unde așteptam bucurându-ne și slăvind pe Dumnezeu că am ajuns supt mîna unui prea-milostiv stăpîn și de tatăl ceresc încorunat cu toate cele desăvârșăt, așteptând oreșice îndurare, vedem că acum mai mare jac și amar aū căzut pe capetele nostre; că ipistatu cel din cinstită poruncă orănduit, împreună cu zapcii, s'aū pornit cu o ră socoteală asupra noastră, de ne-aū apucat acum de l'am plătit bani sfertului ce urmează, a lui Sfîntul Gheorghe, de fieșicare, și bun și rău, căte t^l 20 de una familie, și flăcăi nevărsnici, necăsătoriț, cum și nevolnici ce era ertați, iar acum întocmai ca ș[i] pe cei buni.» Iscălesc și: Zlătăroiū, Minčună, Zambu.

21. 1835. Plîngere a «Floriciăi sin Pan Zbaroi, roba sfînteî mănăstirî Tizmana». «Mă aflu numai cu copilași și capul mieū; altă nicî pičorū de vită nu am, și mă vaitū că nu oi să pocî să-i scotū din fomete, și dătore sintū lei patruzăci la părintele potropopu Andrei ot Tărgu[Jiū] și la Dumitrașco Tobă ot Tămășăști, iară zăce toată în birū. Și acu, de să vor strînge toți datornici, pote să daū un copilū ca să mă plătescū, și nicî opincă în pičorile nostre pe iarna ačasta n'am încălțatū, și am earnatū într'o čoercă de tufă, că n'am fostū vrenici să ne facem bordei... Să mă earți de birū, că nu mai sintū vrenică a da birū, și, nu numai a da birū, ci nicî copii a-i crește, că numai furca, atătă-i hūrana mē a crește copii; și nicî lucru de furcă nu mai găsăscū pe la mueari, nu mai găsăscū să-i hrănescū. Și cum va fi mila Priasfînții Sale asupra ticăloșii mele.» — E iertată de bir la 25 Februar.

22. 1835. Cerere de a fi numit slujbaș la episcopia Rîmniculuī. Se trimete de episcop la archimandrit. Pecete cu coroana, și inițialele: «Ne[o]f[i]t, ep. Rmnc.; 1824».

III. Alte documente rîmnice.

1. 10 Ianuar 1783. Sătenii din Brezoaia și Călinești se învoiesc la «păciuire» a-și împărți cheltuielile făcute la cearta lor. — Și aiurea se pomenește «cartea de pace». — Copie modernă de d. avocat N. Iepure din R.-Vîlcii.

2. 10 Iunie 1783. Zapis între «moștenii din satul Brezoaia» și cei din satul Robești, pentru hotarele lor. «Gruul lui Dom[n]... Fîntîna izvorului... În valea Călineștilor, în furcitură... Un picior de munte al Robului, ce-î zic Gligomanu, poala muntelui din obîrșia izvorului frumos... Și multă gîlceavă și prigonire avînd între noi pentru acest codru poală de munte, al Robului, care în anul trecut făcîndu-se și bătae acolo în munte, de amîndouă părțile, s'aû întîmplat de s'aû făcut și moarte.» Se adună acum la Pitești, și se înțeleg. «Ne-am sîcîtat amîndouă părțile ca să nu ne mai sîrăcim cu cheltuiala judecăților și cu atîta frămîntătură de oameni și cu mărturisanie, și, pentru ca să lipsească toată pizma și vrăjmășia între noi, amîndouă părțile cu o dragoste ne am învoit și ne-am împăcat», etc. — Copie modernă, de d. avocat N. Iepure din Rîmnicul-Vîlcii.

3. 1-iu Iulie 7291 (1783). Moșneni din Robești, Călinești, Brezoaia vînd «iarba muntelui Gligomanului dumnealui Vătafului Dinului, să o pască vitele în anî 22..., pe an cîte talere 14». Iscălesc doi Lăzurenî, Ion Tilică, Mihăilă Lupu și alții. Scrie un popă. — Copie modernă, de d. avocat N. Iepure din R.-Vîlcii.

IV. Documente din colecția d-lui profesor Șapcaliu din Cîmpulung.

1. 5 град Бѣскрѣицъ, 12 Iunie 6980 (1472). Radu-Vodă, «fiul lui Vlad marele Voevod», pentru un Baico și alții, ce aû ocină la Dușești. Tudor (?) Neagu Vel Vornic, Dragomir Manev, Cazan Sahacov, [Neagoe] Borcev, Nan... Mal (?) Vornic, Stan Tepev Stolnic, Vălcul Vistier, Vintilă Păharnic, Vladul Comis,

Drăghici, Jitiian, Stratornici. Monogramă cu roșu. Pecete mică, roșie, ruptă. Pergament ¹.

2. 8 Ianuar (fără an = 1578-82). Mihnea-Vodă, fetei lui Vlaicu Logofăt, din Cotești, Dobra, întărindu-î ocina la Bughe, care-i era de zestre. Pomenit Văsiu. Se dau și КЧНН[Н]. Ea era soția lui Miriță. Fără boier. Ispravnic Mitrea Vel Vornic. Scrie Brătîl[ă]. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde.

3. Gherghița, [data e ruptă, lipsind jumătatea în lung a documentului ²]. Mihaî-Vodă, lui Radu Vel Comis (Buzescu) și fiilor lui, pentru o ocină cumpărată de el. Marturi: Ioan Vel Vornic, — Stroe Stolnic, Șerban [Păharnic]. Monogram cu roșu. Iscălitura Domnului.

4. Tîrgoviște, 19 April 7118 (1610). Radu-Vodă, pentru jupanița Stanca Clucereasa și fiul ei, întărindu-li doi vecini din sat din Nămăești, Dragomir și Stanca, și fiul lor, Stoica și Ducul; «pe cari mai sus scrișii vecinî i-a cumpărat jupanița Stanca Clucereasa după moartea jupanului Radul biv Vel Clucer Florescul ³ de la Bran din Bogătești, drept 3.800 aspri gata». Marturi. Cernica Vel Vornic, Lupul Vel Logofăt, Nica Vel Vistier, Mărzea Vel Spătar, Gligorie Vel Comis, Bărcan Vel Stolnic, Stanciul Vel Păharnic, Leca Vel Postelnic. Scrie Nestor Logofăt. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Iscălitura Domnului. Slavon.

5. 8 Iulie 7122 (1614). Sătenî din Geamenile dau zapis «Log[o]fătului Vintil[ă]», «cum i-am dat noi un Rumănu anume Stroe..., ca să fie Log[o]fătului de moșie..., pentru o tocmeal[ă] ce-a fost fapt cu cumnatul Bălca, că i-a fost vândut cumnatul Bălco un Rumăn, anume Stroe; deă acel Rumăn nu i-a fost stătătorî, ce i-am dat pre cestalt Stroe, să-i fie Rumăn pentru Rumăn.» Marturi: «Paraschiva Log[o]-fătul și Stamațco și Pătru iuzbaș[a] și Nan Logofătul de Măgu-

¹ Cf. ediția mea din Constantin Căpitanul Filipescu, p. 24, nota 2, și Lăpădatu, în *Transilvania* pe 1902.

² Trebuie să fie din 1596. V. vol. V, p. 290, n° 9. În acest an, pe vremea năvălirii Tatarilor, Mihaî-Vodă stătu la Gherghița (Walter, în *Papiu*, I, p. 42).

³ V., pentru Florescul, vol. V, p. 682 (cf. *ibid.*, p. 296, n° 16).

reanî». Scrie «Stoi Catărgan». Două iscălituri și o pecete cu negru.

6. Tîrgoviște, 8 Februar 7133 (1625). Alexandru-Vodă, fiul lui Radu, pentru satul Dragoslavele, scutindu-l за кѣла сѣ сѣ-номъ, и за медъ, и за косѣмъ, и за волъ и за конъ гедѣкинъ, и за сѣхъ ѡкѣа и за ѡнѣчнани и за бани ѡт сѣдѣтѣо и за кѣнѣрѣе и за горѣина за ѡкѣи и за скѣни и за сѣкѣ сѣсѣжѣкѣ («de cîble și cu fîn(?), și de mied, și de ceară, și de boi, și de cai domnești, și de oaia seacă, și de opcinași, și de banii pe județ, și de cășerie, și de gorștina de oi, și de porci, și de toate slujbele»), etc. dar vor da кѣ ѣдинѣ месѣ по дѣсѣтѣ жѣати, ниж да ѡскѣдѣт ниж да прѣлагаѣт, и кѣ кѣмъ ѡвѣчнаго горѣинѣ да дадѣт гедѣки по .сн ѡкѣи кѣ ѣдино лѣто. а дрѣгъ нечѣтож, ниж да сѣ знамаѣт покѣон ницъ за ѡкѣсѣ бани ѡно ницѣтож разкѣ сѣ чѣло за ѣкѣ кѣнѣрѣчноѣ, да дадѣт ката гедѣинѣ на кѣмѣ горѣинѣ, и тѣн дѣсѣтѣ жѣати ката месѣ («pe fiecare lună cîte zece galbeni: nici să scadă, nici să crească, și la vremea goștinii oilor să dea Domniei Mele cîte 208 oi pe un an, și alta nimic; nici să dea poclon, nici bani de oaie, nimic, afară de cîsla pe oi ce zice mai sus, să dea în orî-ce an pe vremea goștinei, și acești zece galbeni pe lună») ¹. Aveau privilegiu de la tatăl său, Radu. Marturi: Papa Vel Vornic, Fiera Vel Logofăt, Vladul Vel Vistier, Miha (?) Spătar, Vartolomei Vel Stolnic, Bratul Vel Comis, Gherghe, Vel Păharnic, Dumitrachi Vel Postelnic. Ispravnic Fera Vel Logofăt. Scrie Udriște¹. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Pergament slavon.

¹ Cf. cu documentul din vol. V, p. 438, n° 6, sau cu cel de pe pp. 481-2, n° 11, *ibid.* Să se compare și cu actul din Tîrgoviște, 27 Ianuar 7122 (1614) al lui Radul Voevođ (în titlu și feudele Almașului și Făgarașului), pentru Mihail și Nasta și Negul Cornei (Корнѣ), Lazar, Drăghici, Stănilă, Stoica, învoindu-li să fie scutită за кѣр и за кѣла и за сѣн и за ѡкѣи и за сѣхъ ѡкѣсѣ и за дѣжмѣ за пчѣл и за горѣинѣ[а] за скѣни, и радѣ медъ, и радѣ конѣ за ѡлак и за работѣ глѣкѣ и радѣ кѣнѣ[к]рѣч и радѣ бани ѡт сѣдѣтѣо да не ѡулезнѣт ѣ сѣа нѣм и радѣ кѣсѣхъ сѣсѣжѣкѣ и дажѣ банѣа сѣѣт прѣз лѣто ѣ земаѣ гедѣки («de bir și de cîble și de fîn și de oi și de oaie sacă și de dijmă și de albine și de gorștina de porci și de mied și de cai de olac și de robotă domnească și de vinăriciū și de bani de județ, și să nu între în satul lor, și de toate slujbele și dăjdile ce sînt preste an, în țara Domniei Mele») (Hîrtii Golescu, depuse la Academia Romînă).

7. 18 April 7144 (1636). Mai mulți săteni dau un zapis «la mână Stoică Popei ot Nămăiașt[i], ca să fie în pač[e] și slobod de acum nainte, și de nimenilea val să n'aibă; pentru căce ne'û fostu noaî Rumân de moșie, și, cându aîm vândut mușie de în Nemuiașt[i], de în sat, iar pre acestu om, anume Stoica Popa, nu l-am vândut, căce aû fostu numai cu capul, ce l-am lăsat să fie slobod. Iar, cându aû fostu acum în zilele Domnulu[i] nostru Mateiû Voivod, noi l-am iartat să fie în pace du rumănie... Și cine se vah¹ scorni a sparge acesta a noastră tocmală, să fie proklet», etc. Între marturî: «Radul Jumăra i Ba[dea] i Neguș». O iscălitură și trei pecetî.

8. Tîrgoviște, 3 Iunie 7150 (1642). Mateiû-Vodă, unor săteni din Găneștî. Nume: Prodana, Stoiana. Între marturîi zapisului de vînzare, și un Stan Stolnicul din Piteștî. Mărturia boierilor. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Iscălitura domnească. Pergament. Slavon.

9. 17 Mart 7156 (1648). Mateiû-Vodă, lui «Stroe părcălabul din sat din Nămăeștî», pentru a *apăra* acest sat și satul Danul (ambele în Mușcel), «care sântu ale coconului ale lu Mateiaș, de cătră toți oamenii: nimenilea să nu umble cu vite pre aceaste moșii. Iar pre cine va prinde părcălabul oameni de laturî dintr' altă parte umblăndu cu vită pre aceaste moșii, să fie volnic cu ačastă carte a Domnii Meal[e] să-î bat[ă] mult și să-î gonească afară de pre moșie, păn i va scoate de p[e] hotarul acestor sate ce scriû mai sus, și de nimenielea opreal[ă] să n'aibă naintea cărții Domnii Meal[e], — că așa iaste învă[ț]ătura Domnii Meal[e].» Monogramă cu roș. Pecete octogonală cu chinovai. Iscălitura domnească.

10. 26 Mart 7163 (1655). Costandin Șarban, lui «Lunea Roșul din Nămăeștî ot sud Mușcel..., ca s[ă] fie volnic cu ačastă carte a Domnii Meal[e] de să opreaască pre Radul lu Drăgan de pre dealnița lui, carie iaste Lunei dat[ă] zeastre de la socru-său Gherghe Pit. den Lazure, car[e] aû fost den partea lui, den partea Părvulească». Monogramă cu roș. Pecete mică cu chinovar. Iscălitura Domnului.

¹ Pentru asemenea forme, v. vol. VI, p. 468 și n. 1.

11. 27 Octombrie 7164 (1655). Costandin Șarban, pentru Vintil[ă] Cluț. i Dumitrașco Post., fiu lui Negoe Log[ofătul], nepoții lui Vintilă Vornicul, «de să aibă a-ș ținearea satul Nă-m[ă]ești, cu tot hotariul și cu toț Rum[ă]ni, căț se vor aleage, cum aũ ținut și moșă-sa Stanca, jup[ă]neasa lu Vintil[ă] Vornic». Monogramă cu roș. Pecete mică, rotundă, cu chinovar. Iscălitura domnească.

12. Țirgoviște, 20 Decembrie 7166 (1657). «Eũ jupan Panno Filipescul Vel Spat.¹, i Chirca Banul i Ventil[ă] Log., cu frate-mieũ Dumitrașco, feč[o]rii lui Neghiț[ă] Log., și noi fečorii lu Drăghič Sluj.: Papa Čauș, Ventilă Post., Mihaiũ Spat., nepoții Ventilăv Vor[ni]cu», daũ zapis satului «Dragoslavele de la scală, unde iaste chiia ot sudstvo Muș. i Pad. (*sic*), ca să s[ă] știe cum aũ fost un sat al nostru mai de nainte vream[e], iar, când aũ fost în zile[e] răposa[tu]lui Mateiũ-Vodă, părinții noștri ei aũ avut mult[ă] pără și gălčavă cu dinșii pentru rum[ă]niia, și aũ luat Dragoslăveani și leage de-aũ jurat de cătră ei cu 12 megiaș, cum că nu le-aũ fost Rum[ă]ni, iar, după aceeaia, și părinților noștri căzându-li-s[ă] a luarea leage preste leage preste dinșii, 24 de boiari, răposatul Matei-Vod[ă] și toț boiari Divan[u]lui aũ socotit pentru dinșii, decât să mai poarte părinții noștri pără și legi, mai bine să fie o tocmeal[ă] și o pač[e] întru dinșii; fiind și Dragoslăveani un sat de mărginaa țărăi, la hotar, și purtând atătea slujbe împărăteșt[i] și crăești, domneșt[i] și multe ol[ă]-cărie cu solii și cu toate trebel[e] Domnii și ale țărăi, intrat-aũ singur reposatul Mateiũ-Vod[ă] și toți boiari la miljlocul lor, ca să fie o tocmeal[ă] și o pač[e] între dinșii, să-i lase pre o răscumpărătoare. Derept aceeaia și părinții noștri d[u]m[nea]lor încă aũ socotit și se-aũ tocmit cu Dragoslăveani denna-intea răposat[u]lui Mateiũ-Vod[ă] și a tut[u]ror boiariilor mari și mič, în Divan, de ș' aũ răscumpărat capetele și feč[o]rii și toat[ă] moșia lor, den hotar până în hotar, de rum[ă]nie, și le-aũ dat lor trei mii de galbeni gat[a], cu bun[a] voe a lor, de și i-aũ împărțit ei, fieșcarel[e] cât i-aũ făcut partea, făcân-

¹ V. ediția mea din Constantin Căpitanul, Prefața.

du-le zapis la mâna lor, cu atâta boiarî marî mărturie», punînd şi blestem. Staû în pace «ca la 16 ani». Acum, supt Costandin Şerban, «dup[ă] moarte părinţilor noştri, încă ne-am apucat de dinşii pentru rum[ă]nia, şi am vrut să luăm leage 24 de boiarî ca să-î călcăm, iar apoi noi, văzând zapis de la părinţii noştri . . . , şi, căzând şi ei, împreun[ă] cu mulţi boiarî, la noi, cu multe rugăciuni, am soc[o]tit să nu mai purtăm niç o gălcav[ă], ce ne-am tocmît cu dinşii dennaintea D[o]mnu nostru şi a tot Divanul, şi ne-aû dat Dragoslăveanîi şi noao preste ceale 3.000 de galbenî încă ug. [300], de se-aû făcut de toţ ug. 3.[3]00 — şi i-am scos din toate cărţil[e] şi den toate hrisoavel[e] den căte n'aû fost scoş de părinţii noştri.» Bles-tem contra cui va călca învoiala. Iscălituri si pecetî: Pană Spăt. Filipescu, Vintil[ă] Logofăt siq Nagoe Post., Chirca biv Vel Ban, împreună cu jupănesa mè Dumitrana¹, Radu Post. i jupaniţa eg Gherghina, Popa Ceauşul snă Drăghiû Vist., Vintil[ă] Drăghiûcan, Alixandra fata lu — triche (*rupt*: Chir-che?) Banul, Drăgoi Căpt.»².

13. 15 Iulie 7171 (1663). Nişte sătenî din Nămăeşti dau zapis «acestuî Rumân al nostru, anum[e] Şteful, şi cu fraţii lui, şi feçorilor lor, şi nepoţilor, şi strănepoţilor lor . . . , de i-am ertat de rum[ă]nie», fiind *slobozi* de spre orî-cine «den rubedeniia nostră, pentru că aû fost înpresuraţ de alţi boiarî, iar noi am găsit cărţil[e] nostre, şi i-am scos de la acei boiarî şi i-am ertat.» Blestem pentru cine ar *sparge* zapisul. «Alta, iar i-am ertat cu locul casei şi un loc în câmpu de 3 car[e] de fân.» Marturi: «Stroe părcălabul i Bosiiuţ i Stan Bercea . . . , Oprea Măceş». Scrie «Ilie Log[o]făt, snă Dum[i]tru Grec ot Dlăg[o]polea, şi mi i-am pus şi inelul mai jos, cu is-călitura». Pecetî şi iscălituri.

14. 5 Februar 7173 (1665). «Diicul Log[o]fătul ot Mogoşanî» dă zapis lui Vintilă Logofătul, vînzîndu-î un Rumîn din Nămăieşti «şi cu trei feçorii ai lui . . . , pentru că, fiindu în satul dumnealui, altuia nu se'û căzăt a lua, şi, fiindu-mî

¹ Sora lui Pană Filipescu.

² V. actul domnesc din 22, în ediţia mea a lui Constantin Căpitanul, pp. XII-III. Alt act pentru Dragoslave (privilegiu generale), aici, V, B.

și mie nevoi de ban[î], îem vândut dumisal[e] de a mea bună voi și fără de nici o silă, și cu moșiia, a patra parte din într'o delniță.» Între marturi: «Radul Capt. Știrbeai măr-t[u]rie, Gligorie Buneavič, Ion Vel Capt., ... Stroevič, Bar-bul Felieșian mărturie, Hamza Logofăt».

15. 6 Mart 7173 (1665). Radul Leon-Vodă, «oamenilor boiarilor Domnii Meal[e] Ventil[ă] Log. i Dumitrașco Log., ca s[ă] fie volnic cu această carte a Domnii Meal[e], de s[ă] oprească pre toț Roșiei de la satul Nămăești după [ă] niște loc[u]re ale lor». Monogramă cu roș. Pecete mare, rotundă, cu chinovar.

16. 13 Octobre 7174 (1665). Radul Leon, «ție Ceaușoae, carei ai fostu fămeae Lunii Ceaușul den Nămăești... , pentru o moșie de aciia, ce să chiamă Drăgan», pe care zice că a cumpărat-o, fără a o putea stăpîni, Radul vtori Logofăt. «De care lucru, iat[ă] că te oprescu Domnie Mea de la acea mo-șie, de acum nainte să nu o mai ții tu. Iar ție, de-ț va părea strămbu, tu să vii aič, naintea Domnii Meal[e], de faț[ă].» Monogramă cu roș. Pecete mare, rotundă, de chinovar.

17. 27 Ianuar 7176 (1668). Radul Leon, «lu Dumitrașco Vornicul ot Jileșt[i]... , de s[ă] apuce pre Ghiura și pre Tu-dorache, verii Paraschivei Căm[ina]» ot —, să dea oî 316 și vin veadre 400 și ug. 40 și boi 3, vač 2, care le-aū fostu luate ei de la casa lu Dumitrașco Vornicul, pentru o pără ce aū avut de faț[ă] naintea Domnii Meale în Divan, zicându Ghiura și Tudorache cum că aū dat vāru-sāu Paraschiva Cām. niște bani lu Dumitrașco Vornicul la nevoia lui, cādu aū fost la Moldova, însă ug. —. Iar Dumitrașco Vornicul el așa aū zis cum că acei bani n'aū fostu ai ginere-sāu Paraschivei Cām., ce i i-aū dat Costandin-Vod[ă]¹. Într'aceaia Domnia Mea da-tu-le-am la miljlocul 6 boiari adevār[ă]torî ca să le iā seama și să-i tocmească.» Ei condamnă pe Dumitrașco. Cîștigătorii merg la el «ca (*sic*) un aprod... de i-aū luat aceaste bucate și bani ce scriū mai sus». Dumitrașco se plînge iar, «și aū cerșut leagea țărăi. Deč Domnia Mea, dupe obiceiul țărăi,

¹ Pentru acest Dumitrașco de Jilești, fost partisan al lui Hrizea-Vodă și pentru aceia fugar în Moldova la 1655, v. vol. IV, p. 36, n° XLIII.

datu-i-am 12 boiari jurători, să jure cum n'aũ fostu acei bani ai Paraschivei Căm., ce aũ fostu de la Costandin-Vod[ă], și, cându aũ fostu la zi, aũ strãnsu leagea deplinu, și aũ jurat toț. Deç, de pre jur[ă]mãntu, iar aũ venit de faț[ă] naintea Domnii Meale în Divan, și aũ arãtatu Dumitrașco Vor. amãndoa rãvaș[e]le domneșt[i] și cartea celor 12 boiari, cum aũ jurat; iară Ghiura și Tudorache, ei încă aũ cerșut leage preste leage, 24 de boiari, ca s[ă] jure, și le-am dat Domnia Mea, dupre obiceiũ, 24 de boiari, pre rãvaș[e] domneșt[i]. Iar apoi ei niç cum nu s'aũ apucat de leage, ce aũ fugit acas[ă] și aũ lãsat amãndoa rãvaș[e]le, și aũ rãmas de leage. Dereptũ aceia, am dat Domnia Mea lu Dumitrașco Vornicul ačast[ă] carte a Domnii Meale, și cu sluga Domnii Meale ce s[ă] scrie mai sus, sã-ș iã toate bucatele și banii ce i-aũ luat Ghiura și Tudorache; iar, pentru zeastrele featiĩ luĩ, sã aibã a ținerea moșile și Țiganiĩ ginere-sũ Paraschivei Cãm., — însã pãn în cãtu-ș va plini zeastrele, atãta sã iã și s[ă] ție. Pentru cã a rãmas Ghiura și Tudorache de leage și de judecat[ă] denaintea Domnii Meale den Divan.» Monogramã cu roș. Pecete mare cu chinovar.

18. 23 Iulie 7179 (1671). «Antula, nora Diiculuĩ Logofãt ot Mogoșan[i], împreun[ă] cu fi-mea Bogdana», daũ zapis «popei Raduluĩ snã Stanciul Roșul ot Nãmăești», pentru vnzare de moșie. Nume: «Dragul», «Drag[o]mir Flanda». «Cu știrea tutulor fraților și boiarilor ș'a megiașilor cariĩ sãnt pãrtaș în sat în Nãmăești, pre moșii.» Marturi: «Stroe pãrcãlabul și unchiiașul Radul Șchiopul și Neacșa Țaușoaie și Oprea Măceș». Iscălituri și peceți.

19. București, 27 April 7180 (de la Hristos 1672). Glígorie-Vodã, fiul rãposãtuluĩ Gheorghie Ghica-Vodã, «Duculuĩ iuzbaș și jup[ă]neasĩ luĩ, Velica», dũdu-li ocinã la Cãlcești (Mușcel), delnița «ce s[ă] chiam[ă] a casii», delnița Bertii. Nume: Costina, Radu Bãrzoan. «Mãrul cel brãgescu.» Marturi: Gheorghie Vel Logofãt Bãleanul, Stroe biv Vel Vornic, Ventil[ă] Vel Ban, Neagoe Vel Vornic, Hriza Vel Vornic, Toader Sturzea Vel Spãtarul, Badea Vel Cliuç., Stoia Vel Post., Curuia Vel Pãharnic, Preda Stolnicul, Matei Vel Comis, Matei Vel Sluger, Staico

Vel Pitar, Radul vtori Logofăt. Scrie Mihai Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Iscălitura Domnului.

20. 4 Decembre 7185 (1676). Duca-Vodă, «ție popo Radule și ție Dumitre Roș, și altor sluj[i]tori carii sântet în saat în Năm[ă]eșt[i]», pentru împresurare de moșie, «la niște locuri ale lui, anum[e] Bobul și Mata, și locul dă stupină». «Dă s[ă] va tinde fr'u-unul a lua măncar (*sic*) un paiu», va da seamă. Monogramă cu roșu. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

21. 29 April 7192 (1684). Șerban-Vodă, către o slugă al lui Vintilă Spătarul de la Năməești, «ca s[ă] fie volnic cu această carte a Domnii Meal[e] dă să oprească pre tot omul duple moșăia Năm[ă]eștilor, verî-cin[e] cu ce ar fi, nimeanea cu nimic să nu o mai calce d'acum înaintea, și să aibă a cosi și livezile cu fănu, care le-au cosit și mai dănaie vreamă; și dă cătră nimeanea opreaal[ă] să n'aibă». Monogramă cu roșu. Pecete octogonală cu chinovar.

22. 26 Iulie 7192 (1684). *Megiiăș* dau adeverință pentru satul Năm[ă]ești, într'o afacere de hotare.

23. 26 Iulie 7192 (1684). Adeverință de la «megiiăș» chemați pentru a hotărî locuri în Năməești. Iscălesc, între alții, «eū Gherghina județul ot Cămpullungu», «eū Vălcul Țintii ot Rucăr» (= 22?).

24. 6 Iunie 7195 (1687). Popa Radul și Dumitru Vătaful și Isar și fratele lui, «și cu toat[ă] ceaata noastră» de la Năməești, dau zăpis lui Vintilă biv Vel Spătar, «cum să s[ă] știe că nea-am sculat noi d'am răscumpărat un Rumăn al dumnealui... și cu fečorii lui; care Rumăn au fost de moșăe al dumnealui». Ei îl cereau ca al lor, iar Vintilă a adus acum un vtori Portar, cu «carte domneaască și cu cartea părintelui patriiarhul chir —, cu mare afurisanie asupră la 12 megiiăș den împrejurul satului Năm[ă]eștii». Megiiăș dau dreptate hoierului. «Deč noi, văzându așa, dat-am acest zăpis al nostru la mănă dum[i]sal[e] Vintilă Spătarul, ca să știe dumnealui aceșt[i] Rumăni și cu dealnițele, cu bun[ă] paač[e], pentru că am umblat noi ca nișt[e] oamen[i] fără de lucru, amăgindu-ne unii și alții » Iscălituri. Între ele, «Ior-

dache Can[tacuzino] Stolnicul, mărturie, Șarban Vel Comis, mărturie, C. Brâncoveanu Ve[l] Spătar, mărt[u]rie»¹, și un «... Ve[l] Dvor[nic] mărturie».

25. 24 Iunie 7207 (1699). «Șarban biv V¹ Com[is]» [Vlădescu; v. n^o precedent] dă «carte de judecat[ă] și de mărturiseal[ă] dumnealui Costantin V¹ Pitar i Mihaî vt. Post. i Barbul snă Vintil[ă] Banul Corbeanul², pentru că au avut întreb[ă]ciune de faț[ă] cu sluj[i]toriî și cu Dumitru Văt. și cu fečoriî popei Radului ot Nă[m]ăești, pentru moșia ce au dumnealor acolo în sat, zicând dumnealor că li-o împresoar[ă] și o ară și o cosescu și staū împotriva ispravnicului dumnealor.» Domnul îl trimete pe dînsul să aleagă moșia. Și încălcătoriî mărturisesc drepturile Corbenilor, — care se confirmă. Marturi: «pop Nicola, pop Ion, az Stanciul județul ot Dlogopol, Manol[e] județul ot Dălgopol, Radul județul ot Dălgopol».

26. 20 Februar 7215 (1707). «Vladul Dragos de Cămpulungu», cu ginerele său, dau zapis «jup[ă]nului Barbului Corbeanul», care și-a aflat la Cîmpulung doi Rumîni «de baștină», din «satul dumnealor de la Nă[m]ăiaști... fugiț de multă vreme». Ei se aflaū «la casa mea», și unul îi era ginere. «Am venit la dumnealui de ne-aîm rugat de ni i-au dat pă chiezeșia noastră, de acum pîn la Sfeti Ilie să aibă a merge iar la satul dumnealui, la Nă[m]ăiaști, și, câte dejdiî și slujbea boiarești ar fi, să aibă a le trage la satul dumnealui la Nă[m]ăiaști. Deč, necrezându-ne pă noi, am adus pă părcălabul dumnealor den Nă[m]ăiaști. de au întrat chezaș pă noi: de nu s'ar afla Stan Rumănuți brat ego Ion, și de nu va merge pîn la zi la satu, ci vor fugi, să avem noi a-i căutare, să ducem la sat, iar, neducându-i și fugănd Rumăniî, să aibă dumnealui a-i căutare la noi Rumăniî; pentru că așa ne-am prinsu și ne-am legat de a noastră bun[ă] voe.» Marturi și «chir Calot[ă]» și «Manul Păh[arnicul]».

¹ Iordachi era fratele lui Șerban-Vodă, iar Șerban Comisul, fiul lui Pirvu Vlădescu (*Doc. Cantacuzinilor*, p. 111, n° LIII).

² Pentru uneltirile altor Corbeni, Dumitrașco, fratele lui Vintilă, și Matei, contra lui Constantin-Vodă Brincoveanu, v. Iorga, *Cronicele muntene* (din *An. Ac. Rom.*, XXI), p. 30 = 332. Mihaî e pomenit și în *Doc. Cantacuzinilor*, p. 205. V. și n¹ următor.

27. 10 Februar 7216 (1708). Constandin-Vodă, «ție, Stanciu le părcălab Amăra ot Rucăr», pentru «un munte den hotarul Nă[m]ăeștilor». «Să cauți unde ați dat banii, să ți-i iaî, și să laș munte[e], ca să-l stăpănească boiarul Domnii Meal[e] ce scrie mai sus.» Poruncă «și ție, Radule al Livrii ot Dragoslavel[e]», pentru același lucru. Monogramă cu roș. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

28. 3 Novembre 7219 (1710). Costandin-Vodă, «lui Dumitru Vătaful i popii Oprii den Nămăești», pentru ocina lor, pe care «o au fost vândut ma[i]ca Todosiia, rămăindu săracă de bărbat»¹. Fusese judecată la «Șarban Prisičaanul biv V¹ Com., fiindu ispravnicu la Cămpullungu». Monogramă cu roș. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

29. 4 August 7260 (1752). «Iane biv Vel Pit. i Nicolachi biv Vel Čoh., ispravnicî Mușcelului, Dvorc. Cămpulungului», judecă pe popa Gheorghie de la Nămăești și pe Iani nepotul Vătavului Dumitru. Nume: Isar, Sava. Iscăliturile.

V. Documente cîmpulungene.

A. Din colecția d-lui Gr. N. Balotă.

1. «În scaunul cetății în Argeș (аргеш)», 23 Maiu 7116 (1608). Radu-Vodă, lui «Pătru ot Argeș», pentru via lui din Măicănești, «partea lui Mrăzan», lui Neguș ș. a. Marturi: Radul Cliuč. Buzes[cu], Cernic[a] Vel Vor., Stoica V. Log., Nica V. Vist., Mrăz[a] V. Spat., Bărcan V. Stol., Gligorie V. Com., Stanciul Păh., Leca V. Post., Cernica V. Vistier. Scrie Pădure мм. грам. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cusută cu șnur albastru. Iscălitură domnească. Slavon. — Traducere din secolul al XVIII-lea.

2. 10 Mart 7133 (1625). «Părvul ot Habă ot sudstvo Vlăč[e]» dă zăpis lui «Preda i Oancea ot Lerești, cariî sânt de rudenii mea», dîndu-li «partea mea ot Iacovești, însă, de în șas[e] dealnițe de păm[ă]ntu, dăruitu-le-am 3 dealniț[e] și cu Rum[ă]niî căț să vor afla, iar cealea trei dealniț[e], eu m'am

¹ Să fie Tudosca, văduva lui Dumitrașco Corbeanul? V. mai sus, n. 1.

tocmit dă a mea bună voia cu acești boiari ce sânt mai sus scriș, de mi i au dat trei mie de bani, și le-am dat și cealea trei dealnițe... Pântru că aceaste moșii fost-au împresurate de rudeniia lu Petru, anum[e] Sava, și feçorii ei, anum[e] Milă i Gherghie ot Pitești; pântru că acești boiari ce sânt mai sus scriș, mult[ă] cheltuial[ă] au făcut pântru aceaste moșii ale noastre, și au făcut cheltuial[ă] că au purtat șas[e] boiari luaț pre răvaș[e] domnești, tot cu cheltuiala lor. Drept aceeaia m'am tocmit cu ei, dă a mea bun[ă] voia, să fie iar la mână lor. Și mărturii au fost: Ivașco Post. ot Băloteșt[i] i Tudor Comis ot Izvor i Lăudat Com[i]sul ot Vlădean[i] i Vlaicul ot Jugur[i] i Neagoe ot Curșor i Drag[o]mir ot Răzvoeșt[i] i Ivașco Post. ot Răteșt[i] i Stan Logft. ot Poeniț[a]. Ispisah Io(?) Petru Logft. ot Găurean[i], dol Jil.» Peceți cu fum.

3. 1-iū Ianuar 7135 (1627). Danie unui diacon, pentru o anume Negrita; «pentru că au murit Negrita necuminecat[ă], ce n'au avut Thoma cu ce o grij[i], ce s]ă-i fac[ă] diaconul sărăcustă de cuminecătur[ă], și să o slujască, și să o pomenească».

4. 21 Maiū 7136 (1628). «Stan Gunoî» face o danie unui diacon, pentru slujbe făcute «tătăni-nostru».

5. 7153 (1644-5). Matei-Vodă, lui «Ivașco Vel Armaș Cepariul, feçor Stançului Logt.», întărindu-i satul Ceparii (J. Argeș). «Până iu părăul Olii și pân curmătură... Și de acolo trece câmpul și merge până în muchea văi trestii, și pă muche până în calea oi și pre calea oi în sus, până în părăul Săngerului... Până la muchea Tihăi... Până în malul Gîurcăi, și pă valea i Stana în jos trece Topologul... și ține părăul Orez[u]lui în sus până în groapa Zmeului... Pă valea Corbului... Până în Roata Frântă...» Nume de Ruminii: Leontie, Badea, Oprea, Ghiga, Florea, Albul. Boierii: Barbul V. Ban, Dragomir V. Vor., Radul V. Log., Stroie V. Vist., Diicul V. Spăt., Preda V. Cluc., Mihnea V. Stol., Para V. Comis, Costandin V. Post., Dragușin V. Paharnic. Scrie Tudor Logofătul. — Copie din secolul al XVIII-lea.

6. 10 Mart 7170 (1662). 12 hotarnici, luați de «boiar[i] de Lereșt[i] și de boiar[i] den Bănești» (unul dintre ei e din «Racoviț[ă]») hotăresc. Peceți și iscălituri.

7. 28 Maiu 7170 (1662). «Pop Dumitru den oraşul Argişul» arată că, «dându eū pe fie-mie Despa dup[ă] Vasilie, den altă zestre, den haine, den argint, i-am dat, iar, pentru boi i-am dat locurile den hotarul Danului, care să chiam[ă] Podril[e]», ce le avea «de la jupâneasa Samfira den Argiş». Marturi «oroşani şi preoţi», adecă doi preoţi şi, între alţii, un «Isar».

8. 8 Iulie 7170 (1662). «Eū Marco, denpreun[ă] co frate-meū Leca... ot Băneşti», daū zapis vărului lor «Drag[o]mir Postelnic ot Lereşti», vînzîndu-i partea lor din acest sat şi Rumîni (între cari un Lăudat, un Bale). Marturi: «Gherghe Logofăt snă popii Mantii ot Bocoresh[i]» (*Bucureşti*, în iscălitură). Peci şi iscălituri.

9. 1ⁱⁱ April 7173 (1665). Şese boieri (şi «Şărbo Prodolescol, Mihăilă Roş[ul], Paraschiva»), «cari amo fost luaţi de domilo jupan Gheorghe Vel Ban şi de boiarii din Lereşti[i], de Drag[o]mir Postelnicul şi de veri loi Oance Postelnicul, şi co fraţii loi, de nainte Mării Sal[e] Domno nostro Radul Voevod, ca s[ă] le împărţim o moşii ce s[ă] chem[ă] Iacoveşti[i], cari aū fost a jupănesei Stancăi, hot[ă]răta co 12 boiar[i], — deū noi, daca am văjut carte Mării Sal[e], noi ne-m strănso», etc. «Amo tras co foni în cormeziş de o am făcot 3 codri la trei părtaş.» Iscălituri şi peceti cu fum.

10. Bucureşti, 22 April 7173 (1665). Radu-Vodă Leon dă carte de scutire din rumînie la nişte săteni argeşeni, de «către Marin Roşul din Argeş» şi ai lui. Fusesse iertaţi, de po-mană. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie.—Şi copie de pe la 1807.

11. Bucureşti, 6 April 7180 (1672). Gligorie-Vodă, pentru Dragomir iuzbaşa din Lereşti, cu privire la moşia de acolo, «bătrân[ă] ocin[ă] încă mai de nainte vream, de la moşii lor». În întâia Domnie a lui, moşia se hotărise: «şio aū codrit şi aū ales partea lu Dragomir iuz. şi a nepoţilor lui, în siliştea satului, şazutul caselor lor ceale bătrâne, stănjăni 60... Din mesteacăn în sus, gruiul Fearegi şi runcul Boului... Şi iar un codru den sus şi cu dosul Ursului... Pre de cindea de apă... Piscul poenii... De la fierăstrău în jos, den hotarul Băneştilor în jos, ce s[ă] chiamă Gruiul-Mare, şi den munţi s'aū venit lu Drag[o]mir

iuz. munți trei, anum[e] Plaiul lu Nean și Văcarea și Peci-neagul, și aū rămas doi munți neîmpărțiți, anume Comisul și Lerescul, de spre toț frații.» Calot[ă] vt. Portar fusese *ispravnic* la hotărnicia cu 12 boieri. Îi mai întărește «1 roată și jum[ă]tate de moar[ă] de la Câmpulungu și un Rumân. Și un copil de țigan anume Răpa.» Se pomenesc și alți Țigani: Tră-măndan, Băjan. Nume de Rumîn: Băil[ă]. Soția lui Dragomir se chema Smeada. «Costișul cu tufele, păn în multe... O părțica de vie... Dă cu căpătăiul în casel[e] lu Drag[o]mir iuz[bașa]... Obărșăia văii lui Nean... Malul Turcii... În câmpul de jos, care merge alătura cu locul lu Drag[o]mir.» Nume: Radul Verzea, Dăianul. Cumpărare cu bani. «Denulmet jum[ă]tate. Pentru că s'aū fostu înfrățit Oancea Log., tatăl lu Drag[o]mir iuz.¹, cu Tud[o]ran și cu frate-său Radul: decī cī aū dăruit pe Oancea Log. cu acestu runcu ce scrie mai sus și cu partea lui de ocin[ă], iar Oancea Log., el încă aū dăruit pre dănsii cu preț de... 000 de ban[i], cu zapis de frăție.» Nume ²: Samfira, Vișa. «La Rum[ă]nești, ce s[ă] chiamă la Topile... Locuril[e] ce vin de Curtenestī(?) ale Rum[ă]neștilor... Un munte ce s[ă] chiamă Peč[e]neag[a], ce iaste pre moșiia Lereștilor, care munte iaste al lor de moșie, de strămoșăe.» Marturi: Gheorghie V. Log., Stroe biv V. Vornic, Ventilă V. Ban, Neagoe V. Vor., Hrizea V. Vist., Toader Sturzea V. Spat., Badea V. Cliuț., Stoian V. Post., Curuia V. Păh., Preda V. Stol., Mateiū V. Com., Mateiū V. Slug., Staico V. Pitar. Ispravnic: Radul vt. Logofăt. Scrie Mihaī fiul lui Stan Logofăt. Jos: «Proč. Gherghe Vel Logofăt». Monogramă cu roș. Iscălitura domnească. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde. Pergament.

¹ Pentru Oancea Lerescu și un frate al său, v. vol I-II, tabla.

² Cf., în privința frățiilor legate anume pentru o vînzare de moșie, spre a împiedeca orî-ce revendicație din partea rudelor — de fapt era o simplă vînzare în formă de frăție —, și următorul act, din București, 4 April 7076 (1568), de la Petru Șchiopul, care dă «Vlaicului Log[o]fătul... moșie la Izvorani, din partea lui Theodor a patra parte... Pentru că aū venit singur Theodor înna-intea Domniei Meale de aū însoțit și aū înfrățit pe nepotu-său Vlaicul Log. în moșiia ce s'aū zis mai sus, de la Izvorani preste a patra parte. După

12 7 Mart 7181 (1673). Vinzare de vie din partea unui «Moma». «Și ia o'm vândut părăsăte de ane 2.»

13. 4 Maiu 7184 (1676). Șese boieri luați cu răvaș domnesc (și «ot Pătroe Mitria, în locul lu Dumitrașco Topolovenul, Ivașco Log.») hotăresc la Iacovești. Fusese întrebați: «fost au 2 siliști și 2 hotar[e], să s[ă] cheme Iacovești, au fost-au numai un satu și un hotarū, și săntū 2 siliști se să cheme Iacoveșt[ī], și merge hotarul pân în Voia, au nu merge.» Între *oamenii bătrîni* ce string ei: Gheorghe Cranga, Praja. Li se cetește și «cartea părintelui Vlădicăi, de afurisanie». Lereștii scot «multe cărți bătrân[e], de la mătușă-sa Stanca, scriindū Agăi Negului pe acē moșie¹, [și au sc]os și cărtil[e] răposatului Matei-Vod[ă] cum s'au fostū părăt cu fečorii Agăi Negului pe acē moșie». Ceilalți arată un act de cumpărătură pentru «delniț 17 dentr'un codru, de să chem[ă] iar Iacobeșt[ī], care iaste pe dăn sus de hotarul jupănesii Stancăi». Acești «megiaș» fixează și «hotarāl[e] în lungū, peste răstocū, pân în fundul Voi». Pecenî cu fum.

14. 2 Februar 7185 (1677). Vînzarea ca Rumîn a lui «Radul ot Danul, fečorul lui Șarban», către Banul Gheorghie Băleanul, drept 35 de ughi. Marturi: Bărcan Bănescul, Costandin Petecă, Pătru Croitor, Voico părcălab, Barazig.

15. 8 Februar 7186 (1678). «Fota snă Vintil[ă] iuz. ot Băloteșt[ī], cu soția lui, Tudora, fata lui Oancea Log. de Lerești», dă zapis «la mână unche-nostru Drag[o]mir și a coconilor dumnilor Miriț[ă] și a lu Arsenie», — pentru împărțire de moșie. Nume de Rumîni: Dediul, Manda, Andronie. «Care s'or afla neîmpărțit, fugiț mai nainte vreame, afar dentr'aceste, orî în Țara Ungurească, orî aice în țară... Ni s'au venit în siliște satului doî codrii hotărăți... Gru-iul Ferigii și Runcu Boului și Piscul lui Lal... Și mai iaste un codru neîmpărțit: Fața Pojorătă... Codro Corbului...

aceaia sluga Domniei Meale Vlaicul Log. încă au și cumpărat ačastă mai sus zisă moșie de la unchi-său Theodor drept 6.000 aspri gata.» Traducere de dascălul Lupp (Bibl. Ac. Rom., Hîrtii Golescu).

¹ Pentru Aga Neagul, candidat de Domnie, v. vol. IV, tabla. Pentru fiii lui, *ibid.*, p. CLXXXI.

Pe dăn sus de Hrusa... Piscurile lu Purice păn den jos de ferăstrău... Vale Hristoase și Vale Largă... Lunca riului, păn suptu Pupuș... Stevioara... Izvorul cu stâlpi... Pecinegul, den Păpușa în jos... Și aũ rămas doi munți neîmpărțiți, care să chemă Comisul și Lerescul, și să otărăscu cu Țara Ungurescă... Pe undea le'ũ fostu hotarăle cel[e] bătrâne încă de la Negro Voivod.» Două peceți, iscălituri.

16. 14 Februar 7186 (1678). «Necula Post. i Radul sin Ivașco Arm. ot Cepari»¹ pun zălog lui Ivașco biv V¹ Cliuț., fiindu-ne păs pentru neșt[e] bani de bir de harač», un Rumînși o dealniță. «Deč, dă va lucra Rum[ă]nul la dumnea-lui Cliuț[e]riul, să fie banii făr dobândă păn la Pač [Paști], iar, de nu va lucra Rum[ă]nul, să fie banii zeace a doi.» Dacă nu plătește, zălogul îi va fi «stăt[ă]tor».

17. 20 Maiu 7191 (1683). «Căzan snă Pătrașco Postelnic ot Lerești» dă zapis unchiului său Dragomir, vinzându-ı partea sa din Lerești. «Unche-meũ Drag[o]mir.» «Runcul Bohului... Fața Pojorătului.» Pecete și iscăliturile marturilor.

18. 26 Octombre 7207 (1698). Sinet pentru un împrumut, în Argeș, «cu dobândă pă an 10 a doi».

19. 25 Ianuar 7208 (1700). Vînzare de vie la Măicanestî, de către «Marica, fata lu Dumitrașco Logft. din oraș din Argiș». Martur: «Zota Logft., snă Sima cup[e]ț... , az Galatiia märt[u]rie».

20. 21 Iulie 7219 (1701). «Grăjdan snă Părvol Leresc[ul]» vinde partea sa lui «neane lo Arsenie... Am întrebat pe frație mie și pe toat[ă] roda», și n'au vrut să cumpere. Pecete și iscălituri de marturi.

21. 12 Maiu 7213 (1705). Vînzare către Arsenie Stălpen[ul] la Lerești. «Am înbiet pre veriĩ miĩ», cari nu voiesc «să o ẽ».

22. 27 Iulie 7213 (1705). Zapis pentru un împrumut al lui «Pătru Seimeanul ot Măicăneșt[i]». Dacă nu va plăti, «să aibũ a plăti zečuiala omului domnesc».

23. 1-iũ Decembre 7217 (1708). Vînzare către Balot[ă] Căpt.,

¹ Cf. Constantin Căpitanul, ed. mea, p. 138.

de moșie. «Deč, perind Rumăniî și rămăind ačast[ă] moșie a lui stearpă», i-o trec lui. Marturî și Gligorie Băleanul V¹ Vor. Tărgoviștii, Alixandru Vălsănescul V¹ Șufaru.

24. 15 Mart 7217 (1709). Vînzare la satul Danul. Martur și «Părvul căpt. Berindescu». Pecetea Argeșului: vulturul cu două capete și legenda: «Pe[č]at. orașului ot voriei» (*sic?*).

25. «Mșta Mai 4 dni, 1^t 7217 (1709), а рож. хркѣ 1677, crugul soareluî 1, crug. lun[i] 7, крѣк ѿкѣ» (*sic*). Dumitru diaconul «den oraș din Argeș» vinde «o falcie loc în Lăstun».

26. 28 Iulie 7217 (1709). Vînzare de «loc de livade de la Danul», din partea lui Albul Juvină. Martur și Preda Căpt. Uescul.

27. 17 August 7217 (1709). «Tanasie Gădea ot Argeș» vinde un loc lui «Balotă Căpt. ot Ceparî». Marturî: Ghenadie ig. ot Argeș, Ianache ot Brătian[i], Ispas cupeț ot Pitești.

28. 20 April 7223 (1715). «Tudoran snă Tudoran Postelnicul Lerescul» vinde lui Arsenie partea sa din Lerești. Alte rude «ș'aū răs de mine, văzindu nevoia, și n'aū vrut să o cum-pere... În partea tătini-mieū... Între Răurile¹ și Dobreașul... am vândut Băraților».

29. 15 Mart 7230 (1722). Vînzare de vie la Cerbureanî, făcută de Mihnea, cu soția lui, Caplea, și fiiî, între carî Calčul. «Și am băut cu aldămășar[i] vin v^d 2, câte ban[i] 33.»

30. 3 Maiū 7230 (1722). Vînzare de vie la Măicănești. «Și pimnița... și slomnul.»

31. 17 Septembre 7250 (1741). Vînzare de vie către Căpt. Stefan Balot[ă], și cu «îngrădiș[ul] vii».

32. 5 Novembre 7250 (1741). Vînzare de vie la Măicănești, Nume: Dobrotă. Martur: «Dumitrașco Post. Argișan».

33. 18 August 7256 (1748). «Mateî Bălenul biv V¹ Log. za Vistierie» vinde «lui Toader fečor lui Ion Județ, din oraș[ul] Argeșului... un loc de cas[ă] cu bimniț[ă]...», însă partea Radului Fofeldii..., să hotărăște cu Rad[u] Caiafa». Martur: «pop[a] Calčul ot Argeș... Am scris cū Eftene Logf. Tunsul ot Argeș.»

¹ Pentru Între Riuri, v. vol. I-II, tabla.

34. C. 1750. Însemnare de hotare cu Ștefan Balotă. «Mucchie vizuinilor..., pîiatra cu urmele..., valea Peteului..., pe lângă razurul cel înalt..., până în plopi cărunți..., apucă răzuru pântre cordini, și la mesteacăn dă în vărtej, și trece rău, și apucă rînd[ul] dă sălcii..., până în colnic[u]l brăniști, în poteca Șuicilor cea veche..., drumul cărpinișului..., muchea Buneli..., muchea zănoagelor..., părău Prezului..., vărful Viișoarelor..., calea oi.»

35. 1-iū Februar 1751. Hotarnică pentru moșia Căpățineni, a mănăstirii Vieroșul. «Pre viruga din sus de cireș, pîn pietri, pă lîngă lăcașul popii, și apucă vâlceoa pî sus, pîn cireșii de la piscul gropil[o]r... Pînă supt calea oi, și pînă în Hareșă; de aci să întoarce spre Haref... Pe muchea pîrlită, pe gruiul Căpățini... Pînă în podu lui Ureche, și apucă pe Vâlceoa Virtoapelor, în sus, pîn mărăcinii... În gruiul hotarului, deaci pe drumul gruiului..., pîn în mlaca Stanii... Pîn în virful Șorecariului, pî lăcșor... În potriava rîurilor, pe plaiul pripoarălor și pe coastele rîului, pînă în obîrșia rîului Budii, pînă în hotarul ungurescu.» — Hotarnica Poenarilor. «Din bolovanul cel din rîu... Pe d'asupra glodu-l[u]i lui Bogdan, pîn gruiul Zinil[o]r... De la mlaca Ratei... Pe calea cea bătrînă, pe hotar, pîn cireșii cei mari pînă în Căline, pe piscul Călinel[o]r pînă în Mușate... Prin mărul cel prescurat... Pe muchea Scorei pe plaiu, pînă în Scaune... Măguricea Dobrului... Și apucă piscul pîn mijlocul Golului... Pîn în lacul Podar[u]lui, la hotarul unguresc.» — Copie modernă a amîndurora.

36. 1-iū Iulie 1755. Judecată, înaintea lui Constantin-Vodă Racoviță, a lui Arsenie Stâlpeanu cu Ștefan Balotă biv Vel Clucer ~~za~~ Arie. Nume: Mareș. Se arată o *carte* de la Mitropolitul Ștefan, «de la leat 7240 [1731-2], care carte scrie către Vasilie egumenul de l[a] mănăstirea Câmpullungu i către dumnealui Ianachie biv Vel Sărdar, fiind ispravneac în sud. Mușcel i în sud. Argeș». Fusese judecată și la Mihaî-Vodă, cînd era egumen Vasilie¹.

¹ Pentru Stâlpeanu, v. vol. I-II

37. 23 April 7267 (1759). «Balăsach[i] sin Balot[ă]» dă zapis nepotului său, Gheorghiță, că, «având eu păs de bani», îi vinde o vie la satu Bleici, în măgură... Însă părăsiștea căt[ă] este toat[ă], și din ăa lucrat[ă] 5 rozoare.» Marturi: doi sătenii din Cepari. «Constandin Vă[n]tor, Șerban Belega, Dima Trușil[ă], Radul Trăntuș.»

38. 21 Novembre 1760. Scarlat Grigorie [Ghica]-Vodă, cu privire la judecata dintre Costandin Postelnicul Balotă, Arsenie Stălpeanu și Ene Lerescul din Vlașca, pentru moșia Iacoveasca, din același Județ. Să se cerceteze nouăle acte ce zice că are Lerescul. Monogramă și pecete cu chinovar, aceasta dînd armele ambelor țeri cu monogramă și dată («175[8]»). Jos: «Treapăd Județului. Proct. vt. Logofăt».—E închis înuntru un «zapis de așăzământ», scris de un Logofăt, «în Divanul cel Mare».

39. 11 Ianuar 1761. «Iord[achi] Col[fescul] biv Vel Paharnic», către «dum[nea]v[oa]stră boeri Logofete Ștefane/i Logofete Lepădate, i Logofete Costand[ine], ce santeți luați de spre partea Postelnicului Cos[tan]din Balotă, i Logofete Albule, i preote pop Oprea, i Eftenie ot Crângul de sus, ce santeți luați de spre partea lui Iane Leresc[u]», — să îplinească la fața locului hotărîrea Divanului, alegînd părțile celor doi și puind semne. «Numai să vă feriți de hatăr și voe veghiată, să nu să facă nici la o parte, nici la alta, — ca să nu cădeți în pradă. Ačast[a] scriem.»

40. 17 Maiu 1771. Trimeși ai Divanului și ispravnicului vin la satul Bleici, ca să caute «orî ce s'ar găsi pe urma Badii ce au fostu diiacu, pentru dumnealui Post. Balotă, ce l-au prădat... Și, fiindu ș[i] Radul păr[călabul] și Ștefan Stolnicu și cu toți poporan[i] față... Căsa i cu pimnița i cu jgheabul ih (*sic*)...». Fixează valoarea, «și, oricine să va aflah ¹ să o cumpere, să aibă bun[ă] pace... Am dat ačastă adeverință lah mânia dum. Post. Gheorghiță Bal[otă], ca să să știe pecum că s'au dat suptu zaptul d[u]m[nealu]i. Și s'au mai găsit și un cazan veichi, spartu, cu țevil[e] sparte, și s'au prețuit t¹

¹ V. vol. VI, p. 468, n. 1

12, îns[ă] arama aū venit ocă 15; fiindū aram[ă] veiche, s'aū pusō pe acestū prețū.» Marturi: doi din neamul Ohel (Ohăl), Radu Bularcă, Ștefan Stroesc[u]. «Oprea steg[ar], mumbașiru.»

41. 1773. Petiție românească și, în față, rusească, a lui «Gheorghiță Postelnicul, fečor Cluč[e]rului Balot[ă], din Jud[e]țu Argeșului», pentru o datorie ce nu i-o plătește un Tigveanu. «Daca mergea bumbaș[i]rī, dumnealui îi ținea cu vorbe cât[e] trei săptămāni, și[i] să împāca, dānd[u]-le trepādu. De car[e] dumnealui și în cât[e]va rānduri m'aū chemat la casa d[u]m[nea]lui ca să-m[i] plătească, darā bani n'are, fār[ă] vite: eū am priimit a lua și[i] vite. Dumnealui, daca mergeamu acolo, îmi aducē vit[e] și în cerē prețu, cu cât nu era de a să prețui și a tocmi cineva după cum cere d[u]m[nea]lui.» Se roagă a se trimete «un strānzaltu»¹ pentru a aduce la Divan pe datornic. «Că mi s'aū supārat dā atāt[a] vrem[e] unblāndu cu cheltuială și trepādāndu, și[i] nu aflu folos.» Pentru alt zapis, zice «că s'ar fi plătit dā toț bani»; dar Balotă are «bāguială» (*sic*) că nu. Cere «să fie orānduitu cu [e]pitac din Divan la jurāmānt și, dā va priimi jurāmānt, îl voi lāsa în plat[a] lui Dumnezāū, că va fi păcat să fiū păg[u]baș; că eū, unde sāntu dator, nu mă lase de la închisoare pān împlinesc bani».

42. 20 April 1773. Ordin isprāvnicesc/cātre trei moșneni. «Li s'aū izbrānit judecata prin carte de judecată, cine ce să stāpāneaască... Pentru acel venit, ni să poruncește noaoă pre cartea Divan[u]lui, cu mumbașir, copil din casă, ca să cercetām ce venit are moșia și ce venit are moara, ca, dup[ă] alegerea ce vom face, să îplinească mumbașir[ul] de la numițī mai sus.» Să cerceteze ei, «față puindu-i pe toț... , că avețī și dumneavoastră mori de potriva aceia... Este și carte de blestem la mijloc.» /

43. 6 Maiū 1773. Poruncă pentru Gheorghiță Balotă, de la «Divanul prințipatului Țării-Rumānești». «Aū cheltuit jāluitar[ul] cu trepede și cu alte cheltueli, în multe rānduri, pe la Buc[u]rești, t¹ 64.»

44. 15 Mart 1775. Divanul citat. Gheorghiț[ă] Balotă s'a plīns

¹ Un «sergent» rus.

de niște oameni; cari, «la venirea armii întâi, s'aũ făcut catane, ș[i], având jăluitarul t¹ 740 dați la păstrare la un unchiș Neacșul de la satul Cepari, dãn sud. Argeș, mai sus numiții hoțește noaptea aũ mãrsu și, cãznind pe numitul unchiiaș, i-aũ luat toți banii.» Sînt prinși și duși la ispravnic. «Dar aũ zis cã nu-i aũ, sã-i întoarcã înapoi, ș[i] i-aũ pus ispravnici la închisoare, și, spãrgãnd gros[ul], aũ fugit.» Divanul și el îi dă *platnici*, «ș[i], dup[ă] a lor vinã, s'aũ orãnduit la închisoarea pușcãrii». Se trimete apoi «mumbașar, stegar dă armășai»: se dă averea lor pãgubitului. Ei o ieaũ îndãrãt. Nouã ordine. Iscãlesc: un maior rus, și, în al doilea rînd, «Vel Logofãt, Vel Spatar, Vel Vistier, Scarlat Greč[a]n[u]».

45. 10 Iulie 1775. Alexandru Ipsilanti întãrește anaforaua boierilor rînduiți «a cerceta cu amãruntul pentru Gheorghie Postc. Balotã, de aũ fost volintir saũ nu, și de iaste amestecat ceva la jaful ce s'aũ făcut Curtii domnești, de avutul Mãriei Sale Grigore-Vodã Ghica. Dupã poruncã, am cercetat prin boerinașii de la sud Argeș, ce s'aũ aflat aič... Radul bulucbașa, ce aũ fost prapurgic, aũ arãtat cã, viind cu stupaiul întâiũ în București, aũ gãsit pe acest Postelnicel Balotã despuindu-l volintirii în Curtia domniascã, de spre poarta din sus. Postelnicelul Balotã, vãzãndu-l, aũ nãzuit la dãnșul, și, mãntuindu-l de acolo, l-aũ dus la polcovnic Ilie i la pãrintele Argeșanul și Vierășanul, de l-aũ făcut cãuș de volintiri, în comanda mai sus numitului Radul Prapurgic¹. Gligori Vãlsãnescul... cã, fiind Postelnicelul Balotã... [cã]nd aũ venit stupaiul, scãpãnd de la acia închisoare, s'aũ făcut cãuș la comanda Radului Prapurgicul, dar, mergãnd pãnã la casã-și, aũ fugit dintr'acia slujbã, și-l cãuta. State Bucșenescul aũ arãtat cã, viind Radul Prapurgicul la orașul Pitești, aũ vãzut și pe Postelnicelul Balotã, și l-aũ întrebat într'acest chip: «tu cu dãnșii de unde și pãnã unde», și i-aũ rãspuns cã, aflãndu-se în București, dupã ce l-aũ despuiat volintirii, s'aũ rugat de pãrintele Argeșanul ca cu oamenii Sfînției Sale sã margã pãnã acasã. Mai

¹ V Hurmuzaki, X, p. XI; *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, p. 118; *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 171-2.

spuind că, pe drum viind, l-au făcut ciauș, dar, mergând până acasă, nu-î trebuie această slujbă. Costin Postelniculul a arătat că, viind Radul Prapurgicul împreună cu alți volintiri la Curtia de Argeș, fiind și el acolo călător, a coprins numitul Prapurgic gazda unde era caii lui; de care făcându-î veste o slugă, a alergat acolo, și între ceilalți volintiri a văzut și pe acest Postelnicul Balotă, stând călare pe cal; dar, de a fost volintiru său nu, zice că nu știe, — că numai atunci l-au văzut. Ioniță Bucșenescul a arătat că, aflându-să cu șederea în orașul Argeș, a venit numitul Radu de la București cu nume de Căpt., și Balotă cu nume de căuș, dar, numitul Balotă fugând, îl căuta.» Pomenită «judecata pușcăriei și a Divanului», pentru pîrîșii lui Balotă. Pecete mică, cu chinovar.

46. 30 Decembre 1775. Plîngere către Domn «Din prostimea mea mă văz foarte năpăstuit dă către dumn[e]i maica; car[e] e, fiindu fost neputinços în grai, ci mi-au dat Dumnezeu la facere», etc. «Cu păcat va fi să mă scoață dum[ne]i maica din economiia tăt[ă]ni-mie, cu niște bieți dă copilași ce am.»

47. Mart 1779. Judecată a lui Gheorghe Balotă cu vecinul său de moșie, în Vlașca, «Iane unchiaș». Acesta i se așază pe moșie și nu-î dă *adetul* și claca. Totuși făgăduise în scris «că îș vor da dijma dă n toate semănăturile ce vor face pe moșia lui, și îș vor face ș[i] claca după obicei»; însă nu dau nimic la *isprăvniculul* lui Balotă. Unchiașul obiectează «că acest zăpis, când l-au dat el, l-au dat fără dă știrea fečorilor lui, ș[i], fiind-că fečori lui nu sânt iscăliți în zăpis, nu să ține nici el dă acest așăz[ă]mănt».

48. 2 April 1779. Arătarea stării lucrurilor la moșia lui Gheorghe Balotă din Vlașca Pomenit un «Micșă». «36 t^l dijma tutunului, ce a fost pe parte Postelnicului Balotă, însă Marin diiac i Andronache i Micșă, într'un an, câte un circ. 60 t^l dijma dupe merile ce s'au vândut, ale lui Stan Dulvăr, ce a fost pe partea dumisale . . . 4 cez[vărți] grău, dejm[ă] pe doi ani, din ograda fečorilor lui Iane . . . 213 cez[vărți] porumb, cocoloaș[e], în patru ani, afară din a treia parte, a lui unchiaș Iane . . ., după arătarea Căpt. Cost[an]din Pisc[u]pesc[u]. . . În toți ani s'au arat toate locurile dupe moșie. 5 vase cu

vin s'aũ vândut pe moșia dumisale... O dedem în mână mumbașir[u]lui.»

49. 17 Decembre 7289 (1780). Testament. «Cunoscându-m[î] eũ neputința vieți mele, că n[u] mai sându dă traiũ, și fiind[u]-mă fric[ă] dă păcat, a răm[ă]nea biata soție mea ș[i] cu un copilăș al mieũ în belelile mele, fiind-că ș[i] eũ, ca un om în lume, am avut cu mult meștec[ă]tură.» Arată tot, «pân mi-am fost în fire».

50. Maiũ 1785. Petiție către Domn, de la «Zmăranda, soția răposatului Postelnic Gheorghe Balotă... Sătenii ce să află șazători pe moșia mea Băduleștiũ sud Vlașca» nu vreau să-ı clăcuiască. Și soțul ei căpătase porunca de la «Alexandru-Vodă...», ca, orî să s[ă] rădice după moșie-m[î], sau să clăcuiască și să-m[î] dea cele drepte și obișnuite ale moșii». Acum iar ei refuză. «Și și cu rămătorii îm[i] mănăncă ghinda ce să face în pădure.» Să fie opriți și de la aceasta, «sau să-m[î] dea prețul ce-l poç lua dă l[a] alții». — Ordin domnesc din 17 ale lunii (pecete cu chinovar).

51. C. 1790. Însemnare de hotare, «după parola ce am dat». «Întăi, carte domnească, al Rad[ului] Voivod, ce dă locurile acestea lui Pătru ot Argeș și feçorilor lui [v. n° 1].»

52. 1798. «Ene Brătianu biv Logofăt za Vistierie, Matei Balotă Postelnicel..., Iordache Balotă, Costandin Stâlpeanu», către Domn, pentru încălcările lui «Neculae Pațanghel, cu cetași lor, sud Vlașca..., având noi o chingă dă moșie în hotar[ul] Iacoveștilor... Nu-ș daũ obiceiul pământului... Mai sus numiți îș fac hrană pă dânsa.»

53. 19 Iulie 1803. Schimb de Țigance. «Dar, fiind ačast[ă] Neagă Țigancă a mea cu o copilă și sarcinată, trăind pân la vârsta i (*sic*), să aibă so ș'o iă, iar, ce este în sarcină, dă va face fată și va trăi, iar să ș'o iă.»

54. 19 April 1804. Judecată a Baloteștilor cu «Iane Brătian biv Logf. za Visterie». Se face o împărțire între fi, de un anume Vrabie. «Dintr'acești patru feçori, pă Mateiũ pizmuindu-l frate-său Gheorghe, l-aũ omorât, și partea lui, fiind necăsătorit, aũ rămas în mână mumi-si, fiind-că tată-său murise mai nainte... Cărora fete nu le-aũ dat numai rămasu

părinților lor.» Brătianul ar fi luat, la moartea ei, «scrisorile acareturilor» și diata. El pretinde că stă «la casa lui ot Brătienî». La moartea ei asistă popa Vălsan, «i popa Stanču igumenaș de la Văleni», «și popa Ion al besericii din Cepari». A *încălcat* pe Brătianul a-i face pomenirile. Împărțirea averii se face «pă obrazile a trei fecori ai ei... O chingă de moșie ce să numește Bocănita, i o vie de la Bleici..., o chingă de moșie ot Zăpoziî... Acest preot di multă beție ș'aū eșit din minte.»

55. 20 Iulie 1809. Contract de zidari. Iscălesc trei «meșteri» și un «Gheorghe Scorbura».

56. 24 Februar 1811. Vinzare de «Țigancă de vatră, și cu prețu cel hotărătū, t^l 150».

57. 10 Ianuar 1815. Foaie de zestre («și s'aū prețuit în urmă, după nuntă, fința adevărului»). «I rochie catrilet de mătase, cu ghierlant asemenea, I rochie croozea, I rochie stanbă cadrilet, I rochie dă malteh puțin purtată [prețul lor e între 50 și 100 de lei], I scurteică dă croozea cu samur, 18 tlr., o scurteică cu cacom, 90..., I šal vărgat, dă cele bune, 750 tl..., 60 zarfuri de argint cu feligenile lor, i tavă și ibric, 90, I cămașe de chimbric, I cămașe dă meletu, piepții, mânecile tafta; 4 cămăși dă pânză supțire, piepții, mânecile meletu [toate = 160], I boșcealăc dă ginere: cămașa, izmenile meletu, i brănișor și batistă cusută, 140; I boșcealăc dă soacră: cămașe i testemel, 70; I boșcealăc de nun, dă meletu: brăișor, batistă, cu fir și cu beteală, 180; I gevreă dă nună, sangulie, cu fir i cu beteală, 60; I așternut tulpan, cu cincî perne cu puf i cu malteh; I, ipac, alte fețe de bumbac, la perne [toate = 150], I sâltea cu trei perne, de carton bun, cotu po t^l 3^{1/2}, căpt[u]șala de bogasiū/i deosebit fultucu dă pânză dă Braș[o]v supțire cu lână [toate = 135]; I cearșaf supțire, în patru foi, coțî 12, pentru așternut, I plapomă de atlazu cu bumbac, cu cearșafu ei de bumbac supțire, coțî 14 [toate = 130], I anteriū dă noaptea, dă stambă, 40; I scoarță dă pat, 50; I masă mare, dă coțî 14, 30; I masă mică, coțî 6, 15; 12 șărvete vărgate cu borangic, 35; 12 talere, 6 dă cositori, 6 dă farfurie, 26; 12 perechi cuțate

cu lingurile lor, cositori, 24; 6 furii (*sic*) pentru bucate, 9; 1 lighiian cu ibric de aramă, 28; 1 prosop, 12; 1 măhramă dă mâini, 6; 10 tlr., 2 sfeșnice cu mucările lor; ... 24, 1 ladă mare pentru haine; 200, 4 boi de ȝug; 60, 2 vaci cu lapte; 50, 10 mătcî stupi, pentru care am dat un răzor de vie...; 6 răzoare..., cu o pimniță dă lemnu...; 350, 2 cai telegari, cu ham[u]rile lor; 2.000, 1 casă, doo odăi pă pimniță, cu locul lor, din ulița Fântăni până în ulița Arecilor..., de l[a] Roboae, are ș[i] cățva pruni ș[i] un slon pă șase furci șindrilit cu șită... Pe aceste condice s'aū iscălit foaia ce am dat-o înaintea nunții, făr de prețuire.

Condeile ce s'aū mai dat la nuntă, însă: 1 giubea dă ghel-m[e]sut roșie cu nafea și cu tup dă jder, dă purtare, drept t¹ 120. 3 testemeluri bune, 34; 1 fes albu, 3; 3 simezeturi, doaoă cu orbote, unul sadē, din care unul de zăbranic, 36; 1 păreche pantohi, 4; 2 părechî strănhî, 6; 1 pereche izmene de pafta, 16; 1, ipac, dă bumbac dă casă, 12; 1 basmă dă nas, 2¹/₂; 1 ghierlant de flori, 6; 3¹/₂ coți panglice pentru încinsu, 6; 2 coți panglice înguste, 1¹/₂; 2 basmale albe de făclii, 9; 1 testemel dă cumnată, 9; 1 batistă dă cumnată, cusută; 18.»

58. 1817. Plîngere a lui Iordachi Balotă, contra lui «Rad[u] Flocan ot Fițeni».

59. 1822. Jalbă a lui «Nicolae Rucăreanu, capanlău... Eū, aflāndu-mă moștean în niște munți dintū'acest jud[e]ț cu alții doi frați părtași, anume Gheorghe Balotă și Iordachi Balotă, apururea și eū și tată-meū loam cu arendă și părțile numițil[o]r de mai sus și le lucram cașcav[a]l, aflāndu-ne vechi capanlîi, anadan babadan¹. Iar acum, de vre-o treī anī, un Serd[a]r Scarlat de aici, făcānd feluri și chipuri de mijloace zavisnice, precum din naștere este croit, aū cumpărat partea unuia, adică a lui Gheorghe, în arendă pă zece anī, pricum mi-aū mărturisit-o ačasta chear fratele vānzătorului, și, cu toate că nu l-am îngăduit cu stăp[ă]nirea, dar numitu, în loc să s[ă] tragă, s'aū pus de aū cumpărat și partea lui

¹ Turcește: «din tată în fiu». Cf. Șăineanu, *Infl. orientală*, II, p. 30.

Iordachi în arendă pă doi ani, acum de prim[ă]vară, precum mi-a[un] arătat prin popa Dimitrachi de aici și zăp[is]ul cum-părători de arendă. Pă carele neputându-l îngădui a stăpăni părțile dăvălmașilor, în puterea legiuitei pravil[ă] a țării, de dreptatea ce-m[i] dă a răscumpăra părțile dăvălmașil[o]r miei, am mers la cinst. isprăvnicie și am pus bani acolo, să și-i iă numitu.» Apoi «a[un] clocit altă vicienie», făcându-se vechil pentru vînzarea munților, «smintindu-m[i] curdizma ¹ cășerii, ce cu luminată carte de slobozenie lucrez . . . Nicî nu poate a le stăpăni ei, fiind munți care urmează a i lucra neg[u]țătorî capanlăi, precum eu îi lucrez.» Cere a fi întrebat pîritul cu jurămînt sa[un] cu carte de blestem.

60. 14 Iunie 1822. Ispravnicîi de Mușcel, către «cinstita ocărmuire a Valahiei». Băloteștii s'a[un] plîns «Luminății Sale Pașii» de «dum. Logf. Nicolaie Rucăreanu». Ei venise din «Țara Nemțească». «Încă din vremea Domniei.» Se decisese odată ca, pentru o pădure tăiată, «să s[ă] cerceteze prin vecinî rezaș i sătenî . . . Iar, pentru cheltuiala de t¹ 500 ce a[un] provalisit», etc. Rucăreanu trimete prin Ică-Agasă porunca de cercetare a Pașii. «Minisindu-l ².» Plătire de «treapăd».

B. Documente din colecția d-lui G. Ionescu, fost revisor școlar³.

1. Tîrgoviște, 10 August 6945 (1437). Vlad-Vodă, pentru boierii Stoilă, Radu, Petru, Bratul, Radul, Neagul, Bucur, Șarban, Stan, «preste Luciani, întru moșie și întru ohabnicie, lor și fečorilor lor, nepoților și strănepoților, pînă în viața Domniei Meale, și pînă în viața celor întîiu născuți fii Domniei Meale: Mircea și Vladul. Și să fie în pace de vama de oi și

¹ Rînduială (Șăineanu, *ibid.*, III., p. 142; cuvîntul însuși lipsește însă).

² De la grecește: *μηνύω, μηνύω*, chem.

³ D. G. Ionescu mai posedă și un număr de manuscrise și cărți rare, dintre care însemnăm pe următoarele:

1. Adunarea Cazaniilor. Viena, «tipografia de bun neam născutului Ștefan de Novacovič, la anul de la Facerea Lumii 5374, iar de la Nașterea lui Hs. 1793, a Indictionului 11».

2. «Ale lui Isihie preotul cătuî Theodul Cuvinte folositoare de suflet, pentru trezvie și faptă bună, prină capete, începătură a luminării sufletului, adevărate

de vama de rîmători și de dijmărit și de vinărič și de găleată, de dijmă, de gloabă, de cară, de podvoadă, și de coșitul finului, și de toate slujbele și dăjdile, mică și mare, cîte să vor afla întru singură stăpînirea Domniei Meale, și să nu îndrăznească a-î bîntui pre dinșii nici județii, nici globnicii, nici birarii, nici alții nimenea din boiarii său din slugile Domniei Meale ce să vor tri[mete] după trebile și slujbele Domniei Meale. Că, ispitindu-se a-î supăra pre ei, măcar de un păr, va lua mare răotăte și urgie de la Domniia Mea, ca un necredničos și defăimătoriu hrisovului Domniei Me[ale].» Blestem pentru cine ar călca dania. «Și iată mărturii: jupăn Voico Dvor., jupăn Tudor, jupan Nanul, jupan Stanciul, fratele Mircii, jupan Nan Pascale, jupan Stanciul Hanoî, Dumitru Spat., Coica Vistiariul, Semen Stolnec, Miclea Paharnec, Badea Comis, [Ștefan] Log[o]thet. Și Badea care am scris.» — Traducere de dascălul Lupp¹.

2. «**Ръ дѣло архимъ**», 9 Iunie 7025 (1517). «Basarab Voevod, fiul marelui Basarab Voevod», pentru boierul Șerbu și moșiile lui de la Stoenest[i] și Dolgești și Berislăvești. Marturi: Barbul Ban, — (*sters*) V. Vor., Hărvat (?) V. Log. ...

învățătură, slătuiră care să grăescă înprotiva cuvîntătoare și rugătoare.» — La sfîrșit: «Sfîrșit și lui Dumnezeu laudă, Avgustă 9 zile, 1795, de smeritulă între schimonahă Dorofteu, de la schitu Robaia.»

3. «Începerea și istoria războiului de la cetatea Bečului, pre care o au încungiurat Turcii și cu alte limbi.»

4. «Cartea politiei rusești și vitejiile Rusilor, a monarhului Petru și altor împărași și stăpînitori. Istoriile acestea sînt scoase de pe limba muscăoască pe limba rumînească de domniia lui chinio chir Rodion Popovic. dascalul orașului cetăți Coroni [Brașov; e același cu Radu Tempea], și după izvodul acela s'au scnsă a doa oară de smeritul robul lui D[u]mnezeu Zafir Marco, Capitanu.

În zilele prea-luminatului și prea-înnălțatului împăratului Isif al doilea și arhierelui locului, prea-sfî[n]tului Ghedeon, neunit, la ano 1788, Aprilie 20, Brașov.»

Apoi vine: «Istoria a marelui cneaz Dimitrie Ioanovič, samoderjiul a toatei Rosiei... Tălmăcitu-s'au ačastă istorie din limba ruscă pe limba rumănească de dum. chir dascalul Radu Popovic. În Brașov, la anul 1785, Mart 12 Și s'au scris iar de robu lui Dumnezeu smerit Zafir Marco, în Brașov, la anno 1788, April 29.»

¹ Un act din 13 August 1437 se află la Venetia, p. 78.

(șters), Radul Spat., ...¹, Hamza ... Monogramă cu roșu. Pecete mică, ruptă, pergament.

3. București, 12 Iulie 7084 (1576). Alexandru-Vodă, lui jup. Dumitru V¹ Sluș., pentru «ca să-i fie lui un Rumân anume Neagoe din Ștefănești, pentru că l-aș cumpărat, și aș lepădat 1.800 aspri feșorilor lui Băncilă, de la Drăghiș din Găești, drept preșul ce i-aș zis mai sus: pentru aceaia boiariul Domniei Meale jupan Dumitru V¹ Sluș. el aș vrut ca să leapede baniș feșorilor lui Băncilă pentru acest Rumân; iar niște nepoș aș jupănuș Dumitru V¹ Sluș., anume Albul și Dragotă și Vlaicul, ei nici cum n'aș vrut să lase pe jupan Dumitru V¹ Sluș. să leapede baniș feșorilor lui Băncilă pentru acel Rumân, ci aș zis înaintea Domniei Meale cum că sânt ei mai volnicș să cumpere și să leapede baniș feșorilor lui Băncilă. Iar feșoriș lui Băncilă, Albul și Dumitru, ei s'aș pîrit de fașă înaintea Domniei Meale cu nepoșș jupanuluș Dumitru V¹ Sluș., cu Albul și cu Dragotă și cu Vlaicul, și aș pîră feșoriș lui Băncilă cum că ei aș întreat pe Albul și pe Dragotă și pe Vlaicul, când aș cumpărat pre acel Rumân, iar ei aș fost zis cum că nu pot să cumpere. Și aș aș așat și aș adeverit Domniia Mea, și aș rămas Albul și Dragotă și Vlaicul de leage dinnaintea Domniei Meal[e]. Iar dup[ă] aceaia boiariul Domniei Meale jupan Dumitru V¹ Sluș. aș avut pîră înaintea Domniei Meale pe feșoriș lui Băncilă pentru acel Rumân, și aș pîră boiarul Domniei Meale pe feșoriș lui Băncilă cum că n'aș putut să leapede lor baniș de nepoșș lui, de Albul, i Dragotă, i Vlaicul, pentru că aș zis că vor să dea și să leapede ei baniș feșorilor lui Băncilă.» Domnul aș aș că nepoșș lui Dumitru aș *umblat* cu *cuvinte mincinoase*, «de niș aș avut să cumpere ei, niș aș lăsat pe jupan Dumitru V¹ Sluș. să-l cumpere pre el». Dă voie acestuia ca «să leapede baniș feșorilor lui Băncilă: deș îndată, întru acel čas, aș lepădat lor baniș... Să-i fie lui acest Rumân anume Neagoe stătătoriș și ohabnicu lui și feșorilor lui, nepoșilor...

¹ Ceilalș boeri se pot întregi din documentul ce am dat în vol. V, p. 170, n° 2.

etc. Marturii: Ivaşco V. Vornic, Neagoe V. Logofăt, Stan Spătar, Mitrea Vistier, Bratul Comis, Badea Stolnic, Gonţea Paharnic, Stoica Postelnic. Scrie Dara Log. — Traducere de dascalul Lupp.

4. 2 — 7087 (1578-9). Mihnea-Vodă, pentru un proces de moşie al feciorilor lui Băncilă de la Luciianî. Mărturie a boierilor. «Şi am scris eu Stan de la Geamenele.» — Traducere de dascalul Lupp.

5. Tîrgovişte, 3 August 7095 (1587). Mihnea-Vodă, pentru Rădič şi fiii, dîndu-li ocină la Bădeanî, partea lui Vitin, ce o avea şi acesta de la Văsiu, şi alte părţi. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie, cu şnur roş. Pergament.

6. Bucureşti, 9 Ianuar [1592] (*rupt*). Ştefan-Vodă, fiul lui Ioan-Vodă, dă un zapis lui Rădič. Cumpărătură cu aspri de la Vitin, în satul Bădeanî. Boieri: Dan —, Danciul Vel Vornic (*rupt*). Monogramă cu roşu. Pecete ruptă ¹.

7. Bucureşti 2... Maiu 7101 (1593). Alixandru-Vodă, fiul lui Bogdan-Vodă, — lui Bălbose (БѢЛБОСѢ) şi fiii, întărindu-li ocină la Piscanî, cumpărată de la Mihnea cu 3.000 de aspri. Marturii: Danciul Vel Vornic, Mitrea Vel Logofăt, Belabrad Vel Vistier, Radul Spătar, Tuduri Comis, Iane Păharnic, Manta Vel Postelnic ². Scrie Oprea Logofătul. Monogramă cu roşu. Pecete peste hîrtie, cu şnur liliachiu. Pergament.

8. Tîrgovişte, 6 Novembre 7116 (1608) [rescrisă data, târziu]. Radu-Vodă, pentru o ocină. Foarte şters. Marturii. Cernica Vel Vornic... ³. Iscălitura Domnului. Monogramă cu roş. Pecete peste hîrtie, cu şnur brun-negriu. Pergament. Slavon.

9. Tîrgovişte, 29 Mart 7119 (1611). Radu-Vodă, pentru Stan şi fiii, dîndu-li ocină la Bălileşti. Nume: Mircea lu Adăman, Dumitru Fătul fiul Stăniţei (СТАННИЦѢ), Raite fiul Sorei. Marturii: Panî Vistier, Ventilă Vel Vornic, Cernica Vel Logofăt, Stoica Vel Vistier, Crăstea Spătar, Mihalachi... (*şters*), Fote Vel Postelnic. Scrie Neagoe Logofătul. Monogramă cu roşu. Pecete peste hîrtie. Pergament. Slavon.

¹ V. vol. V, p. 290, n° 7; p. 436, nota 1.

² V. Hurmuzaki, XI, p. 905.

³ V. restul Divanului în vol. V, p. 296, n° 16.

10. «† Vă imea otța i sna i s[veto]gă duhū, sta Troiță ne-razd[čl] na, amin. Aceasta să s[ă] știe cum am scris noi satul Albești, toți megiași, bătrânii, tinerii, a noastră carte acestui om den sat den Bogătești anume Barbul, pentru ca să-î fie lui moșie ocina Vlaicului . . ., den sat den Albești . . ., și casele cu grădina și cu tot șezutul den sat, za 7.200 as. gata. [Marturi:] jupân Arsenie vatahul i Postel[ni]cul Iani i pop Iane Clisiar, jupan Stoica Pittar i jupan Para Post., i pop Iane. Am scris eu pop Negre, pop Bratul . . . Mșta Fr. 13 dni. Iară dobânda cestor bani ci-s mai sus scrisa, dați de Barbul, as. făcut 3.000, as. gata. [Treî peceți.] Vleat 7129 (1621).»

11. Tîrgoviște, 21 Decembre 7129 (de la Hristos: 1621). Radul-Vodă, pentru Dragomir Dolofan și fiul lui, dîndu-li Stoenestii (J. Argeș) «toată ocina și și cu vecinii», cumpărată «în zilele lui Șerban Voevod»; apoi părți din Berislăvești, Scăuianî. Cumpărarea se făcuse по крѣмена за линеѣ, и за гладно, кѣгда бѣа лѣтомъ зѣргѣ («pe vreme de lipsă și de foamete, cînd a fost anul 7113»). Fusesse proces la Domn, по крѣмѣ что съм бѣа гспдми къ прихощеніе презъ вѣлт, вѣт издолно карошовъ рибникъ, на кладеница доброміровъ банѣа вѣт кодъ келіка вѣкнѣ («pe vremea cînd am fost la primblare Domnia Mea peste Olt, în jos de orașul Rîmnic, la fîntîna lui Dobromir Banul de la Ocna-Mare»). Marturi: Ventil[ă] V. Vor., Papa V. Log., Aslan V. Vist., Necula V. Spat., «Bertolomi» V. Stol., Goga V. Comis, Ion V. Păh., Trufanda V. Post. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Pergament. Slavon¹.

12. Tîrgoviște, 11 August 7159 (1651). Matei-Vodă, unor «oamenî»: Ratia și fratele, Iuga, fiul lui Mircea din Bălilești, съдъ моуш., ca să fie liberî de кеченаніе de spre Lazar Log. din Lăzărești și fiul și urmașii lui, ca unii ce fusesse făcuți slobozi. Marturi boierii. Scrie «Mareș Log. Ghiurghiuvîč». Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cusută cu un șnur roș-albastru. Pergament. Slavon.

13. 1-iū Februar 7161 (1653). «Bolbos[e], împreună cu fratele-meu Nan», vinde Logofătului Nan și jup[ă]nes[i] dumnelui . . . un

¹ Cf. cu Divanul anului următor, în vol. V, pp. 178-9, n° 20, sau *ibid.*, pp. 397-8, n° 20.

loc arător în fața Gruifului, ci să chemă A[n]iniș, dreptu asgata 330... Și iar i-am mai vândut de în josul satului» o parte. Marturi: «Dragne vătah i Neagoe Păh. i Bad[ea] i Voicu i Stanțul de acoloa». Scribe «ereî Mușat».

14. București, 16 Maiu 7184 (1676). Duca-Vodă, «tuturor săteanilor den satul Ruc[ă]rul ot sud. Mușcel, ca să fie de acum nainte în pač[e] de vama făinii și a mălaiului și de alte bucate ce arū duce den țeară pentru hrana caselor lor, și de miel de turmă și de cărduri, de cătră toți schilearii, verî carel[e] ar fi schilearii acol[o] la Dragoslavel[e], și de cătră toț călug[ă]rii carii sântu puș den mănăstirea ot Dălgopol, acolo la schilă». Ei adusesese înnainte că sînt «acolo la munte, de cătră marginea țărăi Domnii Meale, la hotar, și sântu purtători de grij[ă] și paznič în toat[ă] vreamea și gata sluj[i]-tori la toate; deč sântu poruncil[e] Domniei pentru treaba și paza țărăi, iar, pentru hrana caselor lor, ei n'aū nič o hraan[ă], pentru căč că sântu acolo la acel munte, piatră seacă, ci, măcarū de ar și munci ei cu plugul și cu alte lucrure de ar fi hrana casilor lor, nimic nu pot fač[e], ci să duc în țeară de-ș cumpără păine și mălaiū și de alte bucate pentru hrana, și treab[a] caselor lor. Iară schilearii și călug[ă]rii ei le iaū vam[ă] den păine și den mălaiū și den toate. Într'aceaia Domnia Mea pentru acestu lucru socotit-am Domnia Mea, înpreun[ă] cu toț cinstiții dereg[ă]torii Domnii Meal[e], de ce sântu ei mai într'altu chip decăt altă țeară, care să află lăcuitori la munte, de cumpără păine și mălaiū și de alte bucate, de-ș duc la casele lor pentru hrana lor, și unii ca aceia nič o vam[ă] nu daū. Iară aceștea, fiindu acol[o], la acel loc cu nevoe și fără dă nič o hraan[ă], și mai vartos fiindu purtători de grij[ă] și de paaz[ă] schealii și de alalte de toate de č[e] le sântu poruncil[e] Domniei, iar apoi ce-și cumpără și ce-ș agonisescu dentr'altă parte de-ș duc la casele lor, iar schilearii și călug[ă]rii de acolo ei iaū vaam[ă], mare nedireptate și mare strămbătate li s'aū fost făcându.» Chiar dacă a fost vechiu obi ceiu de a se da vamă, nu era bun. «Dreptu aceaia Domnia Mea alte obiceiuri ale țărăi nicî le scaz Domnia Mea, nič le adaog, ci toate sântu stăt[ă]toare și neclătite, cum aū fostu

mai de nainte vreame, de la alți pravoslavnič și răposat Domni.»
 Marturi: Radul Nasturel Vel Ban de Craiova, Vălcul Vel Vornic, Șarban Catacozino Vel Logofăt, Hriza Vel Vistier, Lupul Buh[u]șu Vel Spătar, Coruia Vel Clucer, Iordache Vel Postelnic, Stoica Vel Păharnic, Costandin Cantacozinò Vel Stolnic, Vladul Cocorăscul Vel Comis. Ispravnic: Costandin Brâncoveanul vtori Logofăt. Scrie Dumitrașco Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur roș. Iscălitura domnească. Pergament ¹.

15. București, 23 Maiü 7184 (1676). Duca-Vodă, «Vlaiculuî Roșul și cu frații lui», din «sud Muș[cel]», pentru «oănă în sat în Jugur, partea lui Iane fečoriul Vlaiculuî Logofăt den Jugur», cumpărată cu ughi. Marturi: Radul Năsturel Vel Ban, Vălcul Vel Vornic, Șarban Catacuzino Vel Logofăt, Hriza Vel Vistier, Lupul Buhuș Vel Pitar, Coruia Vel Clucer, Iordache Ruset Vel Postelnic, Stoica Vel Păharnic, Costandin Catacozino Vel Stolnic, Vladul Cocorăscul Vel Comis, Vaselache Vel Postelnic, Radul Știrbeaiü Vel Serdar, Istratie Vel Postelnic, Ispravnic: Costandin Brancoveanul vt. Logofăt. Scrie Stanciul Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie, cu șnur verde. În colț, jos, la dreapta: «Șerban Can[tacuzino V. Log]».

16. 8 April 7215 (1707). «Adecă noi Suslăneștiî toț, anum[e] Jum...ști, care săntemu din Rad[u] Mățăü, și noi Neguțești, care săntem din Neguț văt[af], care mai jos ne vom iscăli, stănsu-ne-am toț la un locu și am stănsu toate cărțile și hotarnicile ce am avut de moșie, din tot coprensul hotaruluî satuluî noastru Suslăneștiî din sud Mușcel, dup[ă] apa Argișăl[u]luî.» Pun «seamnil[e] hotaruluî...; am încunguratu totü coprinsul satuluî cu această carte a noastră... Ulița Băcăi... Stăna Jumărăi... Coasta lui Vlad... Calea Bășocurilor [sau și: Bășicurilor]... Capul pusculuî... Pă lângă salciia sălbatică... Cornul Ainișuluî, și dă'cole trage în valea mare, pă în trecătoril[e] vâlcet[e]lor... Pân fundul braduluî... Colțul chičorăi... Pă la curu Hodoruluî.» Cinci peceți. Nume: «Lachiü», «Mareș».

¹ Acest document se păstrează la grefa tribunaluluî din Cîmpulung.

17. 8 Iunie 7227 (1719). O săteancă din Ber[e]voești dă zapis vărului ei, pentru vânzarea unei *dealnițe* de zestre. «Find eū fugit în Țer[a] Ungurească, în Ardeal, încă de mic dus[ă] acolo, dumnealor m'aū ținut perită; iar eū, văzindū nevoia acol[o] în Ardeal de foam[e], am tras de am venit la moșiia tată-mieū; vindu aice, și aič în lipsa mar[e] de bucate», — e silită a vinde pământul, acestui văr. Marturi: «preoți și omenī, megiiășī noștri de sat de Ber[e]voești». Iscălituri.

18. Pe un *Triodion* din 1649: «Ačastă sfântă carte ce să chiiamă *Mărgărit*, aū scos-o pop[a] Stoica de l[a] Turci cu t^l 4, când aū venit Turciī la Cămpulungu; Oct. 12, l^t 7246 [1737]¹»

19. 21 Maiū 7270 (1762). Mitropolitul Grigore dă «cartea Smereniei Noastre de protopopie cucearnicului între preoți, chir popei Tudor . . . în sud Mușcel, în plasa Răului Doamnei». Va căuta «ceale din afară necuviințe, [care] sânt aceaste: de vor fi besearici dezgrădite și dezvălitate și va fi într'ânsele, să dea învățătură și poruncă preoților să le învălească, să le curățească și să le îngrădească, să nu între dobitoacele în tinde sau în slemnul (*sic*) besearicii; iar ceale din lăuntru necurății sânt aceaste: de vor fi potire sau discose de lut sau de lemn, să poruncească întru acealea să nu mai slujască, ci să-ș facă de cositoriū; Sfântul Mirū să-l ție în vas de cositoriū și aū de sticlă, și să fie bine astupat la gură cu čară; sfântul agnețū să fie uscat bine și fărămat bucăți mici, iar nu prigorit; sfânta priceștanie să nu o ție pren case, precum am înțeles că fac uniī din preoțū, ci să o ție în oltar. De vor fi besearici nesfințite și făr de antemise cu sfinte moaște, să ne facă noao în știre. De vor fi țiind călugări ieromonași besearici dă mir sau vor șădea cu mireanii, să nu-i îngăduiască. De vor fi preoți štriini, să slujască liturghie, făr de blagoslovenia noastră, — să ne facă noao în știre. Nicī cărchumă să nu fie aproape de besearēcă, nicī popa sau diaconul să nu meargă la cărchumă, nicī preoteasa sau diiconeasa sau slujnicile lor să nu vână vin și rachiū la casele

¹ Pentru năvălirea Turcilor în Ardeal în toamna anului 1737, v. *Acte și Fragmente*, I, pp. 348-9.

lor. Să cerceteaze și de ceia ce zic unii cum că morți să fac strigoii, și, de să va afla acăsta und[e]vaș, să le dea învătătură ce să facă, precum scrie la pravilă, cap. 378 (iar să nu-i arză). Să cerceteaze și pentru curvii și preacurvii și de amestecările de sânge, de frate cu sor, de văr cu vară, de cumetri cu cumetre, de vor face curvii, de feate mari și de vād[u]ve, de să vor afla greale, de ceia ce răpescu featele cu de-a-sila și de ceia ce țin posadnice și șād necununaț, și de cei ce țin a patra nuntă și de cei ce vor cununa pre unii ca aceștea, orî preoții orî nașii lor, de votri saū voatre, de fermecătoare și de invrăjbitoare, să porunască preoților să nu cuminece pre nimeni neispovedit, orî Român fie, orî Țigan, ci să-i cearte, ca mai întâi să se ispoveduiască ei și fečorii lor, și apoi să-i cuminece.» Către «ispravnici, vātașii de plaī i vorniceii i pārcālabilii din satele domnești i mănăstirești i boerești: să aveți a vă feri de jud[e]cățile besearicești și să nu îndrăzniți a le lua din mână protopopului pre cei ce să cad[e] a să îndrepta de la noi după[ă] pravilă, nici a dăspărți pe cinevaș și să-i dați după cine veți vrea, — că vă spunem că, orî-cine ar fi, verice obraz, unul ca acela să va pedepsi cu grea afurisanie și pedeapsă biseariēcă.» Iscălit: Grigorie al Ug[rovlachiei].

20. 10 August 1784. Mihai Suțu. Recunoaștere a însușirii de mazil. Monogramă cu roș. Pecete.

21. 11 Mart 1797. Alexandru Ipsilanti, pentru un contribuabil trecut la boierii de neam. Monogramă cu roș. Pecete octogonală, cu data de 1796.

22. 1-iū Mart 1798. Costandin Gheorghe Hangeri, pentru un boier de neam: privilegiu. Monogramă cu roș. Pecete ovală cu coroană cu cruce, vultur, în scut ținut de doi lei, și inițialele «Cst. Ggh. Hg. VV., 1797».

23. 1-iū Octombre 1799. Alexandru Muruz, pentru așezarea unui individ «la brăiasla (*sic*) boierilor dă neamu». Monogramă cu roș. Pecete cu data de 1793.

24. 1-iū Februar 1802. Mihail Suțu: privilegiu de boier de neam. Monogramă cu roș. Pecete cu vultur și inițialele: «Io Mh. Cd. Sț. 1797».

25. 1-iū August 1804. Constantin Ipsilanti: recunoaștere a calității de boier de neam. Monogramă cu roș. Pecete octogonală, cu data de 1802.

26. 2 Februar 1806. Judecată pentru moșie la Berevoești. «Pentru de a nu mai avea mătuși-sa Bălașa parte în munte și în moară, s'aū învoit.»

27. 18 Septembre 1809. Vînzare a moșiei diaconului Grigore «Fumărăcu»: «din valea Mățăului apucă muchiia în sus..., păn în hotarul Isăroiului... Merge drept într'un mărăcine, unde este și un bol[o]van, și din măr[ă]cine trage drept iarăș în alții doi bolovanî puși... Păn în vîrful Măg[u]ricii cei mici... Drept într'un măr domnesc.»

28. 3 Februar 1818. Foaie dă zestre: 2 telegări..., 4 măn-tăci ștupî (*sic*), 6 talere dă cositorū, 10 șărvete, 2 peșchire dă obrază, 4 perne albe..., 4 perne dă cartom..., 2 scoar-te..., 2 plocoad: unu albū și unu roșu, 1 rochiie gher-mesut..., 1 scurteică za cacomu, ipac dă purtare..., 1 bușcu-lăc [boccealic] dă socru, 1 ipac dă cum[nat], 1 ipac dă ginere..., 1 pereche paftale dă argint cu colanu lor..., 1 salbă de 120 rubiiele i un funduc; 1 sfeșnicū cu mucările lui.»

29. Înștiințare tipărită pentru nouăle dări ale mazililor, iscălită de: «Marele Dvornic din Lăuntru: Ghiorghie Filipescu, Alecsandru Vil[a]r[a] Vel Vist... Secret. Stat: Barbu Știrbeiu».

VI. Documente din Județul Rîmnicul-Sărat¹.

1. 10 Octombre 7242 (1734). «Varlaam iermonah, egumen al sfîntei și dumnezeeshii mănăstiri Aninoasei», cu soborul, vînd «lui Stan ce să numeashe Vătaful», «vii păraginite, po-goane 2 p¹, în Teiș; care vii li-aū fi fost cumpărat Sfinția Sa răposatul părintele Vl[ă]d[i]ca Daniil² de la nepoții Vărzarilor, iar păragine. Și eū, văzând că șăd aciaște vii părăsîte de anî 20, și nici un folos nu avia sfânta mănăstire de la iale, având

¹ Comunicate de d. V. Pirvan.

² Apoī Mitropolit. V *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 431-5

multe vii într'acest dial al Uriceștilor lucrătoare, și fiind vi-năriciul al acestui dial închinat sfinții mănăstiri, ca să iă de la tot omul, de la fericirii Domni», — le vinde «în preț: pogonul t' 60... Și noi încă i-am dat la datoriia mănăstirei ce s'aū făcut cu lucrul zidului ce s'aū lucrat la mănăstire, rămăind dator o sumă pria mare de bani, — neapucând să plătiască Sfinția Sa părintele VI[ă]d[i]ca Daniil ačastă datorie, ce era făcută cu porunca Sfinției Sale. Decī noi socotit-am pentru folosul casei.» Iscălesc: «Varlaam egumen ot Aninoasa [pecete], Θεόκλητος ἡγούμενος Φωξάνου¹, Iane Iovič Căpt., Calistru monah ot Aninoas[a]», mai mulți Căpitani și ostași (un Leul, un Dragoș), un hănsar, un «Pavel pār[călab]».

2. 2 Februar 7272 (1764). «Moșnenii de la Popeștii» vînd «un loc sterpu ca să pun viia pogon, 1, pol». Întreabă întâiū pe «toți frăție răzași, unul pe altul, și așa ne'mu în-voitu de amu vîndut acestu locu: prețu ne'ū dat pe pogon câte taleri 2». Iscălesc: Iosipu, Stoen, D[u]mitru Coșcug, Tudor sin Necoră. Scrie Mane Log[o]făt.

3. 5 Maiū 7276 (1768). «Caloian i Drăghiiian i Mihaī sin Mitrii» vînd «dumnealū Ghiorghe sãn Samoil» o țelină de vie: «jumătat[e] țelină curată, și jumătate cu păduri... Și acestū loc iaste deu moșie Rosoiului ei Bogdănesă, di sus.» Scrie «Muce Log[o]făt». Marturi: și Stan Mocan, uncheș Dumitrașco Hăbegiu, Dotin zet Cocărjan.

4. 28 Novembre 1771. Vînzare la Bordești. Intre marturi: Alicsandru Bordiiian, Cost[an]din si[n] Filimon.

5. 8 Ianuar 1[7]84. Vasile Meca vinde luī «Necula Mo-canul» o vie lîngă «Gherghii Văcan, și de la vale este răzașu Stanču Ūcariū».

6. 20 Novembre 1785. «Stan flăcău, sin Rad[u] Păslar ot Popești», dă zapis «Badii Voinăi Călderescu», vînzîndu-ī «čozvărți vie». «Care să răzorește pe din sus cu Marin Căldărescu și pe din jos cu Neagu sitar.» «Eū Neagu Dulgher față, ot Bahnă, ginere, la mănă luī Boddan», «eū Rad[u] Sitar, rezaș».

¹ De la Sf. Samuil din Focșani.

7. 31 Ianuar 1786 (?). Zapis țăranesc. Marturi: Oprea Beboei, Cărste sin Tucut, Mihaiu Buciucaș.

8. 9 Mart 1786. «Vlad Corcă», cu soția lui Dobrița, dau zapis «Logofătului Gheorghie Argintu», pentru vânzare de vie «în del Runculu, și cu loc de cram[ă] și cu tot[ă] obrația ei», ce o avea de la «cumnat[ul] Neculaiu Iordăchioiu», în hotar și cu Vășile Vățul. Martur: Vasile Văceanul, Mihaiu Părcă slos. (*sic*) Ūaruș[u]lui, Vasile Părcă Olbanman și doi *aldămășari*. Scrie «Vornecul Nan».

Pe altă foaie: «banî ce am cheltuit la aldămaș i la făcutul zapisului:

t¹, banî.

1 —, la făcutul zapisului.

90, aldămaș.»

9. 12 Mart 1786. Drăghičan face o vânzare. Marturi: Opre a Babii, Negul Ūocar.

10. 30 Mart 1787. «Nepoata lui Dumitrașco Goğoman» dă zapis «moșului Alexandru...că, din toate cele ce au rămas ale părinților i la mâna lor, fiind vreme răzmiriții, și ernându ostași, și hiind hoții multe, zisără că toatea s'au prăpădit, neputându-le chivernisi, iar ă-au rămas, zisără că au fost pentru grija lor. Și, fiindcă, rămăind eu numaî de trei ani, și crescând în alte mâini, streine, acum viind la părintescul pământ, așa îm spuse moșul mieu Alixandru, și eu dupe cuvântul dum[nea]lui m'am sălat (*sic*). Drept aceia i-am dat aastă adeverință la mână, ca de acum înnainte nici să-î mai ceiū ceva de ale părinților, nici să-î mai zic ceva.» Martur și: «Drandahir». Scrie «preotul Mihaî».

11. 14 Novembre 1787. «Moșneni Tăcuț din delul Popeștilor», dau zapis lui «Nidelcu sin Miron», vânzându-î «locu sterpu cu pădure», «pe pogon tal. 4, ban[î] 30». E lângă Drăghiču, Dumitru, Bode. Iscălește și un Nenoiță, Negul Dulgher, «eu Dumitru răzeș, martur». Scrie «Radu fičorul Borci Muci».

12. Februar 1793. «Floreă Vână-Roși» dă cumnatului său niște vii. Apoi urmează: «Dumneta Enache să nu mai fie p[ă]rătoriū (?) di acuma; iar, cu Florea ce-î avè, ți-î căuta, că io sânt om curat.» Martur: «Rada, flati cu Flore». Ne-

plătind la urmă, vii răspundi înnaite ġudicăți împreună cu mine, că, fmcă s'aũ măritat soră-mea, o iaũ de la tin[e] ; dicăt ai măca-oo dumneata, măi bine să lucreză.»

13. 30 Ianuar 1796. Zapis «cumnatului Ion sin Lupul i... soră-miř Radiř» : vinzare de vie. «Să răzoraște cu Șarban Dărdală... și cu Zanhir Lemnar, din crivăț, în dealu Popeștilor», «de la Neagoe Samoilă». Martur și «Fătul, rezaș», «Stoica femeia lui Pavăl Burduciř».

14. 2 Novembre 1799. «Moșneni Păvălache» și alții da», lui Nedelcu sin Trăsnea «loc țelină». Iscălesc : «uncheaș Mironũ Enache pop[a], Bratosim Sărăcilă, Ghiorghe Bubocă, Mihaiũ Ţocan, Ioan Lănă.

15. 22 Decembre 1803. «Valcea zet Miron curelar ot Focșani» vinde vie «părintelui Apost ot Popești». «Și cu o căsuță ce est[e], i o magazioră... Și să răzoraște pre dispre namiez cu Vasile Meca, iar pe din crivăț să răzoraște cu Costandin Meca... Și cu știrea tuturor neamurilor mele i cu a răzașilor mei... S'aũ măi întâmplat multe obraze de cinste, bătrăni și tineri... Eũ jupăn Valcea... i cu fićori mei anume Dobriř i Zoiř... jupăno Mironu, socru jupănului Valce..., Manta Ţobote-Noi, Dumitrașcu Frutur, u[n]cheșu Radu Pleșu, Stanćul Socol, Gheorghie Bucă.»

16. 6 April 1804. Zapis către «Ștefan sin Dumitru Arnăutul». «Un păr ce este în dreptul dănaintii bisericii Popeștil[or].» Pomenit : Anghel sin popa Ioniț[ă] Ropoțel.

17. 27 Iulie 1810. Zapis între țeranī. Marturi : Vlad sin Borce Mucea, Stoica Ţubote-Noo, Cristea Groh, Ioniță Săntion.

18. April 1813. Așezare la *boierii de neam* a lui Dima Parepa, Alexandru Floru, Dumitru Caloian. Monogramă și pecete cu roș.

VII. Documente din Odobești.

Păstrate în colecția d-lui avocat Ștefan Georgescu din Focșani.

1. C. 1640. «Gavril fićor lu Porcel de Odobești» dă «viele meale și moșiei cătă va hi a mea și a tă[tă]ne-miũ... pentru ce sintu dator lui Aslan», cu «leī bātuț». Între marturi :

«Bilaci, Ciudin sin Dancului.» «Și Gheorghe Nălban au fostu de față... Și noi Vornici de Poartă ne'm tãmplat la Poarta Mării Sal[e] a lui Vod[ă], și ne'û mărturisit sãngur Gavril sãn Purcel, sã sã știe... Corbe vãtav am scris.»

2. 27 Decembre 7170 (1661). Niște sãteni din Grozești vînd «viia Măriii featii meale... dumisale lui Tãnasie vãtav». Și-a întreat toți «frații». Între marturi: «Dumitrașcũ cãpit[a]nului de Igeșt[î]... Grigorie Birtos..., Ion Pãlić». Punerea degetelor și iscãlituri.

3. Iași, 14 Novembre 7174 (1665). «Gavril fiçorul lui Purcel din Odobești, și cu femeia mea, cu Mierlușca», daũ lui «Aslan neguțatoriul», pentru o datorie de «lei bãtuți», moșia lor «la Odobești, la Putna». I se zice apoi lui Aslan: «bãcalul». Marturi: «Toader Vornicul din Odobești..., Ion Buzdugan, și Vas[i]lie Nan din Odobești și Gavril Gãgãlã..., Gavril Țicul..., Ion fiçorul Frumosului... și Macovei... și Savin de Veăștelești, sluga lui Buhuș Vel Logofet, și Aftenie din Horãești».

4. 6 August 7176 (1668). «Fiçorii Frãncului de Grozãști» vînd vie «lui Manoli cã-au fost Cãmãnar», cu lei. Întreabã la vînzare «frații» și «rãzeși». Între marturi: «Tãnasie Bogdan..., Stançul cu femeia sa, Antimiia fata Frãncului..., și Toader Stez ot tam, Vasilie Susanul..., Ion Coțoi..., Dumitrașco Roșca..., Turlia..., Vasilie Argintu..., Toader Galiță..., Ștefan Cãprariul». Punere de degete.

5. 13 Novembre 7181 (1672). «Simion snã Tudur Pleșea de Grozești», Gavril Balotã «și cu fãmeia mea Pietra» și cu fiii vînd vie în acest sat «lui Tãbuș și fãmei sale Irinii», pe «lei bãtuți... Costantin feçor lui Tudur Pleci (*sic*).» S'au întreat la vînzare «toți frații de pe moșie». Între marturi: «Toader al Cetinii ot Odobești și Ion al Brii ot tam i brat eg Çudin și Ionașco Tatul ot tam și Gligorie zeat Apostoae și Ursul de Iaș și Radul ot tam și Iasco ot tam și Dumitru bãcal ot tam și Marcul de Odobești și Simedriu ot tam și Costantin Cãrãușul ot tam și Ghiorghie dascal... Ne-am pus și deage-tele în loc de pecetii. Ръ дни Ion Stefan Petrã Voivod.» Martur și un Grec: Δημητρης μα[ρ]τηρο.

6. Către 1680. «Hilohie» și fiul lui, din Grozăști, vînd vie «giupănului Malole (*sic*) Cămănariul», pe lei. Intreabă la vînzare «și semințiile». Între marturi: «Bancău de Focșanî și Ion Surcia tij ot tam și Ghiorghii ai (*sic*) Costăchioi și Chira Grecul, Pănteleî Gripcă și Petrea Rotar, Alecsandru a Dițai și Bejan a lui Beleî și Stanciul snă Mănișor ot Grozăști i Toader Striazia ot tam și Baciul ot tam.» Scrie «Agapie».

7. 20 Maiu 7190 (1682). «Turlea» arată că a vîndut o vie. Martur: «Păharnicul Costandin de Tămaș, cu 10 fecor[i], cându m'aū scos din temniț[ă] pentru cai vierilor Bejan Căr[ă]ușul și văt[ă]manul Radul ot Sărbî... Și aldămaș 2 berbeč și o ġumătaat[e] de vit[ă].»

8. 9 Septembre 7191 (1682). «Bejan fičorul olarului din Grozășt[i]» vinde, cu familia lui, «o vie tănăr[ă]» la Odobești «lui On (*sic*) fičorul lui Toder din Roman, doî pogone făr un fărtaiu, dereptu doîdzăč și noi de lei bătuți». Marturi: Tudor Cojin.

9. 16 Septembre 7196 (1687). «Merlan și cu feameae Mărie și cu socră-mē Ursa» dau zapis «ġupănesăi Sandei», pentru vînzare de «3 čovărti de vie în del la Odobești» drept o plată în lei. Între marturi, «popa Tănasie ot Eși și Strătulat Moțoc și dumnelui Panaite de Eș și Postolache ot tam și Pană ot tam». «**Бѣ Аѣѣ** Ion Costantin Voivod.» Panaiot iscălește grecește.

10. 20 Ianuar 7201 (1693). «Petre Epur[e] din târgu din Focșan[i]» vinde vie la Odobești, «în hliza șogiască... lui Gligorașco neguțatoriul». Marturi: «Costantin biv Vel Vameș, Panaioti neguțatoriul, Năstas[e] snă Belibou ot Focșan[i] și Pan[ă] neguțatoriul și Mazarach[i] cup[eț] și Pălade Făclieriu». Iscălesc grecește Panaioti și Mazarakis.

11. 16 Iunie 7204 (1696). «Ursul nepotul Ursul lui Vlad» vinde lui «Aftanasiei de Roman» «căsoia de la câmpu» și un pogon la Odobești. Marturi: Ursul Vlad, Ion Betica Căpitanul, Gligoraș Marcul, Ignat chehaia, Ion Vieria, Ionașco a Mălanei, Ioniț[ă] Giagia, Gligoraș Eșanul.

12. Iași, 9 Februar 7205 (1697). «Irina Grečuțoe» vinde «giupănului Neculaiu neguțatoriul din târgu din Iași» vie la

Grozăști, «care vie iaste într'un hat cu a giupănuлуй Neculaî». Marturi: «giupănul Ghiorghe Alevra și dumn[ea]lui Toma neguțitor de Iași».

13. Iași, 29 Iulie 7205 (1697). «Vas[il]iei Buruiianî» vinde «giupănuлуй Dimii băcalul» vie «afarî, la cânp, la Grozăști... în capul viii Țudeneasî, de pe bătrănu Faur». Marturi: «preutul Pavăl de la sv[ă]nta besiaricî de la Văvedenie și dumnealuî Panait Răiz și dumnealuî Toderășco Bătco și dumnealuî Costantin Guscî și dumnealuî Dumitrașco slugî dumisali Spătariuluî Savin». Scrie «Toader Orheianul diiacul». «Și cu via i-am dat 2 cădži și o curitoare și un ȕubăr și un sġghiab.» Gligoraș iscălește, adăugind: «priimășco».

14. Octombre 7206 (1697). «Stanġul călugăru de Odobești, cu femeae mē (*sic*)», vinde vie la Odobești, «cu căsoe cu tot, 2 căzi, tescu, un ȕubăr». Martur: Ioniță Birtoc, fiġori ei Grăjdenesi». «Zapisul nu s'aŭ putut împărūți, ce s'aŭ luat la Gavril.»

15. 27 Decembre 7207 (1698). «Vasile Buruenă» vinde vie. «Aceste treġ ȕovărti să i le daŭ dumisal[e] lucrate pe culesul viilor, căce me'ŭ plătit lucrul viilor peste vară, pe ceste 3 ȕovărti.» Marturi: «Ion Măscul ot Vineșești și dumneluî Lupașco Ceuleț și Toderășco zet Păladie».

16. 15 Octombre 7208 (1699). «Lupașco fiġorul luî Dumitrașco săponariuluî de Focșianî» vinde vie la Grozăști. Marturi și «Ursul îġ Stănġoe, Delean Hobjil[ă]».

17. 18 Octombre 7208 (1699). «Alexandru Îndoilă ot Sasul», cu soġia și «cuconli» săġ, vinde vie la Grozăști. Între marturi și «Pănteleiŭ sⁿ Bălan Leahul.» «R^h AMI Io Antoh Costantin Voivod.»

18. 16 Ianuar 7208 (1700). «Eŭ Gligoraș, feġorul Măricuțai», vinde via de la Grozăști «finiġ miali de boteziŭ, Catrini, ficeġ dumilorsali giniriluî Neculaî și nepoteġ mele Ștefanii... Aleture cu viil[e] dumilorsale. Însă din capul unuġ pogon ġ-aŭ fost dăruit mai nainte unii cucoane... Denainte a boeri de Curte...»

19. 14 Ianuar 7209 (1701). «Eŭ Arimie și cu femiae mia Mărie» vinde «ġupănuлуй Gligorașco neguțatoriuluî» vie la Odobești.

20. 16 Ianuar 7209 (1701). «Ursa Echimoia ot Odobeștii» vinde vie la Odobești.

21. 20 Mart 7209 (1701). Vînzare de vie la Grozăști și Odobești, lui «Neculai neguțitoriul și ȝupăneasăi dumisali Ștefanii». «Moășea Măria Croitorița... Soțul mieu Gligoraș li-au vîndut lui Iordachie Rusăt Vistiarnicul». Marturi: «Sava ȝ-au fostu staroste de neguțitori și Toma neguțitoriul și Proca neguțitoriul și Chiriac neguțitoriul» și negustorii Tănase, Ghiorghită, Sandul. Iscălesc grecește: Sava, Chiriac, Toma, Proca, Sandul, Atanase, Gheorghită. Scribe «Dumitrașco abăgiar» (foarte frumos).

22. 12 Maiu 7209 (1701). «Ionăș Băbul» vinde vie la Grozăști, «în bătrănul cărăulescu».

23. Fără dată. Mihaî Racoviță, pentru Adam Luca Sulgiariul, «ca să stăpînească niște Țigani. Pecete mică, octogonală, cu chinovar (numai armele Moldovei). /

24. 28 Septembre 7211 (1702). «Ion sin Drăgieni» vinde vie la [Odobești].

25. 9 Mart 7213 (1705). «Eû Ursul Bețivul, ce'û fostu fiestru lui Gavril Olarului, nepotul Ursului Vlad, și eû, Mărie Olărița», vînd «ȝupănului Dumitrașco Abăgerului» vie la [Odobești]. Marturi: «Ion Viere și Ion[i]ță Scopul și Ion Țuguiû și Vasil[e] Țovli».

26. 16 Mart 7215 (1707). «Sora, femeia lui Ion Modrii, și cu fică-mè Iona», vinde «Apostului zet Măricăi Cetinoiului» «un răzor în țarin[ă] la Odobești» pe «un galbăn». Marturi: Ionașco Tatul, Vas[i]lie Grăjdian, Gavril Spătar, Ion Gode, Toader Bobolata, Ličul.

27. 7221 (1712-3). «Eû Cručan fičorul lui Draghič din Vrancia, ginerili lui Ion Buurel», vinde vie la Odobești unui negustor și soției lui, «Ștefancăi». «S'au făcut denainte Abiliî călugărul.» Martur și «Toader Părle».

28. 20 Octombre 7222 (1713). «Dumitrașco, ginerele lui Ion Bontei ot Dodești», vinde vie la Odobești.

29. 16 Februar 7227 (1719) «Sora Moțoraș[a]» vinde vie la Grozăști. Martori: Mătcu, Zănica, Gligoriț[ă].

30 15 Februar 7243 (1735). Nastasie, fata lui Ștefan Țocă-

nelii», și rudele ei vînd vie la Odobești. Marturi: Ursul Șalău, Negoe Bușul.

31. C. 1740-50. «Fică Tămașu, Gherghel Gabăr, Gherghel Copta, Giurğu Mate, Mărtin Țimpul, Andreiaș Țimpul, Mărtin Păuleți, Mihaî Borbule, Gherghel Iuje, Gligoraș Burbule, Petre Iuje, Mihaî Păuleț, Petre Păuleț sin Mărtin», sînt chemați «să mutăm petritele cele lepădate din satul Trebeșului-de-sus și să le punem în apa Trebeșului».

32. 22 Maiu 7253 (1745). Mărturie într'un proces de vie la Odobești. «Aducându-ne Iane Răpa o carte de blestăm, del[a] Sfinția Sa părintele Theofil, episcopul de Roman». Pomenit «fecorul lui Prohir».

33. 3 Octombrie 7257 (1748). Vinzare de vie către «Nechifor arhidiacon».

34. C. 1750. Zapis. Pomenite: «hotarul Căăleștilor», «moara lui Lupoș», «mijlocul Tănosului».

35. 23 Mart 7262 (1754). Matei Ghica-Vodă face carte de judecată unor oameni «strănăpoț lui Gurguiu», pentru «4 pămănturi» în Foltești (Ț. Putna). Pe acel loc are «vii și căsoi și Ioniță Arghirie neguțtoriu din Eși», care le dă ginerelui său, «Toader Pascu cupețu». Se arată un act de la Vasile Lupu, din 28 Septembrie 7154 (1645), pentru «pămănturi în țarină și răzoare și vii», precum și «alte mărturii de la oamen[i], în care iaste iscălitu și răpoosatul Costachi Razul Hatm[an]u... S'aú mai lățitu ei pe altu locu omnesc.» Pecete mare, cu chinovar. Iscălește și Vel Logofătul.

36. 26 Septembrie 1763. Judecată a lui «Theodor Com[i]s». V. la data de 30 Ianuar 1778.

37. 6 Decembrie 7272 (1763). «Costantin Ploșniț[ă]» vinde vie la Odobești.

38. 17 Ianuar 1765. Testament de preot: «ca să faciú diată, să dovedescu gîndul mieú cătră moștenitorii mei, ce voescu să stăpănească ale mele dup[ă] moarte mea». Dă o vie la Odobești, «în ograda popii lui Panhilie, iar, pentru un pogon ce iaste tot acolo, l-am poprit pentru sufletul meu; și am dat danie iar lui Ion fe[cio]rului meu jumătate, să fie pentru cheltuiala lucrului aceluî pogon, iar jumătate să fie pentru

grij[a] mea, adec[ă] să m[ă] plătească zece zile, să slujască sfânta liturghie, și, ce ar rămănè, să-m[î] p[ue] și o mas[ă]. Și ačastă grij[ă] să să fac[ă] din an în an.» Îi mai dă «o căldarea de rachiū mare, veche», «lui Iane, fečorului meu», și «o căldare de rachiū miç[ă]». Casa «am orânduit-o iar lui Ion». «Așijderea pentru doo vite de cai, iar lui Ion... Și pentru doo leturghiii ce sânt la biserica g[o]sp[o]d : una sârbească și una rumânească, sânt ale mele, și pentru o cărticică ce iaste de duhovnicie, am datu 1 leū pe dânsa, iar a mea. Iar, pentru bani, am la Căpitan Lup 28 lei», alții la «Nastase Cujbuleasă». «Acestea toate le-am socotitu înaintea dării sufletului meu.»

39. 16 Decembre 1765. Vînzare de vie la Odobești, lui «Gavriil sin lui Enache Brașovanu»: «o firtă de vie roditoare..., la Odobești, pe ulița Ghilii».

40. 4 Maiū 1766. Mihălache Priveghiū vinde «5 hirte de tufe, în 10 lei, de la vără-mieū Vas[i]le Vlaico ot Od[o]bești».

41. 22 Novembre 7275 (1766). «Antoh Drug ot Odobește» face o schimbătură cu un alt locuitor.

42. 20 April 7275 (1767). «Mașteiū Bălotă»¹ vinde «Mării Răpoe» «triî hirti» la Odobești, «în razărul pentre cornî ș[i] pentre čocănèle». Între marturi, «Crăčon Prăj[i]nar, Ștefan Slămnoiul».

43. 16 Ianuar 1768. Vînzare «dumnealui giupănului Costantin Panaite Lipsicanul», de vie la Odobești. Între marturi: «Carpu Pič[o]rag[ă] Vornic de Poart[ă]» și alți trei Vornici de Poartă.

44. 30 Ianuar 1778. Judecată într'o pricină a familiei Ghirtocu din Odobești. «Și tot atunce chemându popa Costandin pe cumnată-său Ion Ghirtocu față, vorbind amândoi gură cu gură, s'aū învoit», etc. S'aū judecat la «dum[nealu]i Theodorache biv Vel Comis, ce era staroste de Putna» (1763, Septembrie 26). Nume: Toader Bobolatii și soția lui. Anghelița.

45. 29 Maiū 1778. Maria diaconița vinde unui preot și «coconilor Molitvii Sale», vie la Odobești.

¹ În iscălitură : Balotă.

46. 10 Iunie 1778. «Ionașcu Stocliu» vinde lui Ion Răpa și «femei dumisale Saghina» vie la Odobești. «Care și dum. Ion Răpa iaste de moșie.» Marturi și «Ciudin Paiulă, Pavăl Strămbulă, Anghel Paiulă, Vornic Toader Faor, moș Anghel».

47. 10 Novembre 1778. «Preotul Neagul sãn Mihaiu Gean-gea ot Șindilari» și cu fiii «protopopului Mărzii ot Vărtișcoi» vînd unui alt preot vie «părangină (*sic*)» la Odobești, «și pe un răzor Săsască, din capulă viilor vatafului Andreiă, spre câmpă». «Prețul 120 lei... pe pogon.»

48. 1782. «U[n]chieșul Glegoare», cu soția și «fečoriul miă Lupul», vînd vie la Odobești. Martur și «părbalabul (*sic*) Foloare».

49. 1782. O jalbă se trimete de Domnie la «dum. Vel Spat. Theodor Balș, staroste de Putna». Pecete mică, ovală, cu chinovar.

50. 19 Februar 1783. Nicolaie Costandin Caragea Voevod, pentru «Avram, strein om ot Slam Rămnecu..., neam de mază, și, de micu înstreinându-să, dup[ă] ce ș'aū venit în vîrstă, întorcându-s[ă] la pămăntu lui, aū intrat la dajde între streini Vist[î]erii, și, cerănd de a-ș afla îndreptare la orănduiala nem[u]lui lui», aduce și «adev[e]rința a unora den mazăli». Se admite. Pecete octogonală cu chinovar: inițiale șterse.

51. 20 Iulie 1783. «Diiaconița Mariia, a diiaconului Ioviă» din Pățăști vinde «Svinții Sali preutului Ștefan Ūbuș ot Od[o]bești» niște «čovărți de loc sterpu și patru prăjăni ș acest loc în bătrănul Lungoă, alătore cu ulița bisăricii..., din ulița lui Ionaș..., răscumpărături de la popa Stanciul». Marturi «mulți oameni bunî, bătrăni și tineri». Între ei, și: «Dumitru Blănar ot Od[o]bești».

52. 15 Iulie 1784. Mihaî Suțu dă un privilegiu pentru un mazel din Slam-Rîmnic. Monogramă cu roș. Pecete octogonală.

53. 26 Mart 1785. «Panhile sin pop Sandul, proină proto-[po]pul ot Putna», vinde un pogon de vie, «o hirtă și un hiler», cu 80 de lei de pogon, «pe pămăntul Dăngulesca..., din ulița lui Ioanăș». Între marturi: Ilie Barbă Lat[ă], Pădure

Bărghior, Grigori Priveghiü, Ghilea, Ioniț[ă] Salmaș, Simion Dolhan. Scrie preotul Ioan Păladi.

54. 17 Novembre 1785. Vînzare de vie la Odobești. Între marturî: B[e]ljan Vraghie, Stančul Mica, Oprea Usturoiü.

55. 7 Iulie 1786. Nicolae Mavrogheni acordă un privilegiu de mazil. Monogramă cu roș. Pecete octogonală.

56. 15 Februar 1789. Nicolae Mavrogheni acordă un privilegiu pentru un polcovnic făcut de dînsul. Monogramă cu roș. Pecete octogonală.

57. 15 Octombre 1791. Mihaï Suțu acordă un privilegiu pentru un mazil din Slam-Rîmnic. Monogramă. Pecete rotundă.

58. 14 Ianuar 1792. Anaforă către Domn, pentru judecata lui «Ioan Ioanăș din satul Călimanul/de la Țin[u]t[u]l Putniî, cu Dumitru Ghionoiü biv Vornic de Vrancea, tot de la acel Ținut», pentru că, fiind, la «o moară în gârla Putniî..., ceartă pentru curgirea apii», s'a întîmplat un omor. Ghionoiü duce pe vinovați «la starostiî de Putna, ce să afla la acea vreme [1795, Novembre] dum[nea]l[ui] Banul Mihălachi Cerchez și cu dum[nea]l[ui] Cam[ina]r Fetală. După ce i-aü pus la închisoare, îi s'ar fi învoit cu rudile mortului și, dându-le 110 lei, i-ar fi ertat; de la care aü luat și scrisoare. Apoi Dumitru Ghionoiü prin chipuri de silă ar fi mai luat de la dănșii gloabă 60 lei ban[i] gata și pentru 250 lei zapis, cu cuvânt că-i dă starostilor.» Cerchez răspunde la plîngere «că n'aü luat nimică, ci să-ș caute cu Dumitru Ghionoiü». Ghionoiü spune că avea datoria, ca «zapciü», să urmărească; «iar pe mort l-aü îngropat, cheltuind 20 lei; apoi, vrînd să le facă bine, aü mijlocit cătră rudile mortului, și, învoindu-să, i-aü ertat, dar dum[nea]l[ui] Cam[ina]r Fetală n'aü vrut să le dă drumul până nu vor da gloabă 200 lei, și ei iarăș, rugându-să lui Dumitru Ghionoiü, ca să le facă bine cu acei bani, el li-aü făcut bine, și i-aü dat zapis pe 250 lei, puîndu-i și amanet o moară și doai pogoani de vie.» Din bani, dă o parte lui Fetală, «iar treizăc lei i-aü dat pentru a lui ostineala, ca un zapciü ci era, și pentru facire de bini ci li-aü făcut». Jăluitorul arată «că i-aü zis Căminariul în față că aü luat acii 200 lei... De vrem[e] ce jăluitoriul cu ai săi aü

făcut faptă de moarte și s'au săvîrșit împăcaciunea de spre rudile mortului înaintea starostii, și starosti, ca niște dregători, au luat acei bani gloabă, ferindu-î de pedeapsa temniții, care cu drept li să cădă, nu li să cuvine lor a-î ceri acum înapoi, ce să fie mulțămîț cu atîta » Se admite și luarea de bani a lui Ghionoiu, «ca un zapciu ci era... Mai ales că au încredințat înaintea gudecății cu frica lui Dumnezeu că dintr'acei 200 lei ce au luat starosti, pe dănsu nu l-au împărțit cu nimică.» Dar se restituie alți bani, luați pe nedrept. — Domnul întărește sentința. Pecete a lui Alexandru-Vodă Callimachi.

59. 23 Mart 1792. Vînzare de vie la Odobești. Între marturi: Sava Ţobotariul, Ghiorghe Mazilul, Gavrilu Odobăscul, Ghiorghe Buiacă, și încă un «ţobotariu».

60. 21 Februar 1796. «Costantin sin preot Ştefan Ţobuş ot Odobești» dă zapis lui «Costantin sin Ion Rupa», pentru vînzare de vie, «în pămîntul Leului». Era cumpărătură «de la preot Neghiul Gege, zet popii Mărză ot Vărteşcoi». Pomenite «viile dm. Căpitanului Manolachi Avram». Martur și: «Ionu sin Taţul Săpunarul», Ioan «Ghemuleţ», «Neculaiu Berilă», «Dămiian Mica Ţauş».

61. 26 Octombrie 1796. Vînzare a unui «răzo[r] din grindul Movililor până în hotarul Odobeştilor». Între marturi: Dămiian Dorul.

62. 1-iu Mart 1798. Costandin Gheorghe Hangeri: privilegiu pentru un mazil. Monogramă cu roş. Pecete ovală.

63. 1-iu Iulie 1799. Alexandru Moruzi: privilegiu fiscal pentru un mazil. Monogramă cu roş. Pecete din 1793.

64. 8 Decembrie 1800. «Toma sin popa Costantin Cofer» dă un zapis pentru «schimbătură cu vie bune, făcători», la Odobești, «în bătrînul lui Hortighie, pi fişul Tatulu..., al[ă]ture cu oliţa Zamfriei». Nume: Tebe. «Alături cu vie dumisali cucuniî Ca-targioai». Scrie (foarte urît) Panaite dascălul.

65. 28 April 1801. «Dumitru Grecul zăt Aniţa Sărboaică» vinde lui Costantin Răpa o vie la Grozăşti, «în bătrînul lui Hodor, di la vale di uliţa Bili..., ce este supt stăpînirea Ghemuliţăştilor i a Bouleştilor... Spre grindu, până undi să

vor împlini... Pi pogon 8 lei p^l.» Martur și Efrem sãn Dumitru a Maftii.

66. 1-iũ Decembre 1801. Vĩnzare de vie «dum[i]sale Micuții». «Cari rãzor este ĩn hotarul Gãrlilor... Drumul Vrãncii... Pãmãntul Bechiĩ, ce sã rãzãșãște cu mine... Me-am ıntrebat toți frațiĩ și rãzãșiĩ i moșnașiĩ.»

67. 1-iũ Februar 1802. Mihaĩ Suțu : privilegiu fiscal de mazil. Monogramã cu roș. Pecete ovalã.

68. 1-iũ Mart 1803. Costandin Ipsilanti, Domn Muntean, dã un privilegiu fiscal pentru un mazil. Monogramã cu roș. Pecete ovalã, cu armele ambelor țeri.

69. 21 Iulie 1803. «Ioan sãn Tatul Florica ot Odobești» dã «sãnetul meũ de ĩncredințarea» lui Costandin Rãpa, pentru o vie, «di la pãrintele Ioan Blandã, zãt Ioana Cãzãnoae».

70. 12 Iunie 1804. Vĩnzare de vie «dum[nea]lui jupãn Lup Ovreiũ» : «cinci ȃozvãrți». Plata ĩn taleri, «ĩn mãinile mele» (vĩnzãtorului).

71. 22 Septembrie 1804. «Lupul Jidovul»/dã zapis lui «Enachi Vasiliu», pentru vĩnzare de «hirti de vii ĩn dealũ la Odobești... , lãngã viile dumisali, și rãzãșũ eũ fiindu, cu tocũmealã drept 600 lei... ; cari le-am avut și eũ cupãrati de la Ionașcu.» Lupu iscãlește evreiește, iar un martur, grecește.

72. 30 Iunie 1805. Vĩnzare de pãmĩnt. «Treĩ rãzoare, latul și ĩn lun[gul] pãmãnturilor, adicã a rãzoarelor... Bãtrãnul Berbece ĩn fãșia Robeascãĩ... Șastãĩ Gheunoai.»

73. 8 April 1806. Vĩnzare de loc la Odobești. Ȇntre marturi: Tãnasãĩ Mecheș.

74. 27 Septembrie 1806. Ordin de publicație pentru «o firtã de vie a unui «podgorean» și cumpãrãtor de la Odobești.— Adeverințã din 30 Iulie 1806 cã s'a și fãcut, — din partea *zapcuiului* și cu mãrturia preoților «Faur» și «Blenda» — Pe Vº și alte mãrturii: un «Toderașc[o] pop[a], zãt Furcoiũ, Sandu zãt Drãgunoĩ».

75. 27 Iunie 1808. Vĩnzare de «o sãcãturã ce o am ĩn Lupeiũ..., spre mãgurã».

76. 2 Octombre 1810. «Vasãli Șorecar» aratã cã a clãdit *frãțește*, cu cumnatu-sãũ, hruba și șopronul la o vie, «cumpãrã-

tură de la nepot[ul] Crăste... Și păără la acest let ce am vândut vin, ne'm răfuit, și de acum înaintea ne-am învoit, cât om avè zăli noi i fiicorii noștri, — cu hotărăreii, să fie un an stăpănescu eî și să pun[ă] vin, și un an cumnat[u] Costandin... Eū în an[ul] dumisaliî să n'am amestec, nici dumnelui în an[ul] meū; orî de a ținè vin în anul dumisale, orî de a da-o altuia, eū trebuință să n'am a o [lua]; învoindu-ni, ce a da alt strein, în an[ul] unul altuia, să priimască, a fii maiî volnic, — saū dumnelui în an[ul] meū, saū eū în an[ul] dumisaliî.» Scribe «preot[ul] Radu zât Burada».

77. 2 Iunie 1811. Vînzare, din partea lui «Costandin Goganča», «lui Mihalcii Conduragiu»: o casă în Odobești și «grădina cu pomî îmbrăcată, pe loc[ul] sfintii mănăstirii Mera, cu otașniț[ă]». Marturî: Chirilă Burada, Pavel Țărcălău, Niculaî Gavriloi, Tudor Rusoi.

78. Februar 1812. Vînzare de vie, și «în bătrănul Șogului». Între marturî, «Stan Muntanul», «Neculaiu Răchitosul».

79. 8 April 1812. Vînzare de vie. Nume: Burudoia, «Grigoraș zât diiaconu Niculaiu Burada».

80. 26 Iunie 1814. Vînzare de vie, «spri Putna, până în drumul Vrâncii, adică în drumul Movililor». Nume: «Ioniță sin Sandu Beca», «Stanțul Priveghiū».

81. 11 Ianuar 1816. «Ion Cofer» vinde vie lui Zamfir Dovlec: «cu cramă de bărne durată, hrubă supt cramă, gârliu de cărămidă, casă pe pimniță, lesă de pus păp[u]soi, șopron de făcut rachiū, osăbit ogradă împreșur», la Odobești, «în bătrăn Longoču, pe un pământ».

82. 1-iū Iulie 1817. Vînzare de vie la Odobești «în bătrănul lui Berbece».

83. 26 Ianuar 1819. Alexandru-Vodă Suțu, către un mazil pe care-l face «Căpitan la Căpitănia Vîrteșcoiul, sud Slam Rîm[ni]c». Să poată face «pă toți 'slujători aceștii Căpităniî zapt... Să aibă datorie a strejui în tot poporul Căpităniî sale de oameni răi, de hoți, de tălharî, de borfaș și de toț aceia ce vor pricinui pagube.» Va aduce pe vinovați la ispravnicî, «ca să li să facă eczamen, și după orânduială să-î trimiță la dum[nea]lui Vel Spăthar, și să-î dea la deper-

tament[ul] de creminalion». Să fie cu grijă «de toț ceî ce trec prin poporul aceștii Căpităniî... , grijănd ca să le fie călătoria cu liniște și nebântuită de către făcători de rele. Și pă toț ceî ce vor veni de la Bucureștii călători streinî, și pă carele este orânduiala din început de a trece cu răvașă de drum de la dumn[ea]lui Vel Spăthar, să-î cerceteze după vechiul obiceiü, și, pă carele nu vor avea răvașă, să-î poprească și să-î trimiță la dumn[ea]lui Vel Spăthar cu înștiințare.» Să nu supere pe locuitori. «Nici să ceară căpitanu său slujători conaace și să facă cheltueli lăcuiitorilor prin sate, precum nici cai de călărie, că pentru aceia căpitanu îș are avaetul lui, iar slujători sănt scutiți. Așăjderea să să ferească căpitanu și slujători lui a nu prepune pă cineva cu pricină de hoție sau gazdă de hoț, făr de a fi adevărat, făcându-o într'adinsu pentru vre-o pizmă veche sau pentru vre-un interes de dobândă nedreaptă, ca să-î ridice și să-î poarte de colò până colò; precum și, la umbletele lor, să să poarte cu bună orânduială prentre lăcuiitori și cu cuvinte de omenie, fără de a ocără și a înjura, sau a bate și a căzni, că, verî când să va dovedi că au urmat în potrivă, să va pedepsi cu grea pedeapsă. De apururea să înștiințeze la dumn[ea]lui Vel Spăthar de verî ce s'ar întâmpla și s'ar sămți în partea locului.» Să fie «săvärșitor făr de cusur la toate poruncile Domnii Mele ce să vor da, sau prin dumn[ea]lui Vel Spăthar, sau prin cărți domnești. Și pă slujători Căpităniî sale să-î aibă nelipsiț din slujbă, după orânduială, cu cai, cu arme și cu portul după poruncile ce sănt date, iar să nu-î mituiască sau să-î facă locuri și cu acest mijloc să-î lipsească din slujba Domnii Mele.» Să-și ea «adetul Căpităniî de la slujători, care din vechime este obișnuit, adică câte dooăzeci și dooă de parale, poclonu ce să numește al baltacului, și câte trei zile clacă pe an, iar nu mai mult.» Monogramă cu roș. Pecete cu armele ambelor țeri. Jos, în dreapta: «Mijloc dincoace de Olt ¹».

84 16 Mart 1819. Vînzare de vie. Între marturi: Neculaiü Amogitu, Ioniță Coj[o]care, Vasăli Păstrama.

¹ E indicația destinației unei categorii de porunci.

85. 25 Ianuar 1820. Alexandru Suțu, Domn Muntean, către un Căpitan de Margine, «prin alegerea dumn[ea]luî cinstituluî și credinșos boeruluî Domnii Mele biv Vel Ban Grigorie Brîncoveanu, epistat Spătării» (tot la Vârteșcoi; și instrucțiunile ca și în n¹ 84). «Pă ceî ce vor veni dă decindea du peste Dunăre, cerce-tându-î dă unde sânt și unde merg, să le dea tescherele, după obiceiü, de trecătoare, și pă toată săptămăna să înștiințeze la dumn[ea]luî epistat[ul] Spătării de căîi aü trecut prin schela Căpităniî sale, atât mergători, cât și viitori, trimițându și ră-vașele acelora ce aü trecut dă dă cindea la dum[nea]luî epistat Spătării, ca să-ș dea seama după obiceiü.» Monogramă cu roș. Pecete. Jos, în dreapta: «Margine dincoace de Olt»¹.

86. April 1820. Jalbă către Domnie. «Pentru dum[nea]luî Sărdarul Iancul Neculescu de la Răm[ni]c, sud Slam-Răm[ni]c, că, eü fiind vâtaf la dum[nea]luî în anul trecut, la orî-ce aü făcut trebuința i-am slujit, cînd tot într'acest an mi-aü luat dum[nea]luî Căpităniî Vărtișcoiuluî dintr'acest Jud[e]ț; pe carea zicând că aü dat t¹ 700, i-am și răspuns eü t¹ 650, rămăind să-î mai daü t¹ 50; și, căutând eü Căpităniî până la 8 lunî dă zile, mi-aü cerut numitu Sărd[a]r să-î daü aceî t¹ 50 ce arăt că rămăsese cusur.» Nu se înțeleg de la bani. «Dum[nea]luî pă dată, puind slugile dumisale, m'aü bătut, legat de slugî, chear cu mîna dum[nea]-luî, foarte răü, cum aü vrut, și, închizându-mă în crama dum[nea]luî, aü trimis oameni dum[nea]luî la casa mea și m'aü prădat ca pe un rob al dum[nea]luî, cu cele mai jos arătate; din care speriindu-să și biliata soție, zace și acum.» Ispravnicii îl trimet la Domn. Lista lucrurilor: un cal, «o junice», pistoale, pușcă, o ladă. Iscălește: «Asanache mazăl de la sud. Slam-Rîm[ni]c».

87. 11 Ianuar 1821. Vînzare de vie. «Moșul meü aü făcut-o din codru, pă moșăia noastră di baștină... Bătrănul Șoghiuluî, pi doau pămănturî și un răzor, un răzor vrăncinescu și un pămăntu Șoriçu, și altu pămăntu Toadir Vornicul.»

88. 21 Februar 1823. De la stărostia Putniî către un zap-

¹ Cf. astfel de instrucții în vol. VI, pp 509-12, n^{le} 283, 286.

ciu. O «vădană» din Odobești se plînge că «un Vornic Spiridon, tot de acolo, i-ar fi luat o scoarță, și auz dat-o la un Turc ci auz fost odobași, și nici de cum nu i-ar fi dat-o, ci auz rămas păgubași pără acum. Osăbit auz mai arătat că în toamna trecută tot părătul i-ar fi luat niște fân pentru conacul căpitanilor, și nici pără acum nu i l-auz mai plătit.» — Răspuns: «cu adivărat i-auz luat scorța, dar zici Spiridon că auz luat-o de auz dat-o de așternut la Odobaș[a] și, la schimbarea Odobași, s'auz perdut; Turcu auz luat-o, sauz cine, nu știi... Nu știi anumi însă: scorți moldovenească ačasta auz fost, [auz] turcescă...» Pomenit: «Căpitan Costachi, omul lui Vaguride»¹.

89. 12 Novembre 1823. Vinzare de vie. Marturi: Ioan Ardelen, Sandu sãn Cabalortă (*sic*), Mărdari Cotărlan, Neculaï Cinbreiũ, Neculaï Nuțu, Ion Soltănoï.

VIII. Documente moldovenești amestecate

1. Suceava, 16 Novembre 6941 (1432). Ștefan-Vodă, *господарь земель молдакскон*, pentru Hodco Costicũ, care i-a slujit cu credință, — dîndu-i ca răsplată «în țara noastră un sat, la Vorovorenî/*вороворонк*), на нмъ анноушцинь дкоръ («anume Curțile Anuștei»), și Huețeanii (*хуѣцкны*) și Sinești, близъ крѣпчкка, «și Glodeanî, unde este Neanciul *жудѣ*, și morile la Seret (*серетк*), unde este *хуѣцк*». Se dă și soției lui, Vasiutca (*васютцк*) Marturi: Mihail și fiii lui, Crstea și fiii lui, Negrila Vornic, Dan și fiii lui, U[n]cliata, Petru Hudič, Banciul și fratele lui, Șteful, Hămaj, Albu Cașnic, Cliučnic «și ceilalți, mari și mici». Ispravnic Neagoe Logofătul. Pergament. Pecete cu șnur violet-roșu, tăiată². — Comunicat de d-ra Tatos, din Roman.

2. Suceava, 6 Mart 6995 (1487). Ștefan-Vodă, pentru Toader fiul lui Băloș, care vinde o bucată de țară (*землю*) din hotarul Petreștilor (*петрецилор*) (pomenit *поток коринилоръ* și

¹ Ștefan Vogoridi, fostul Caimacam din 1821-2.

² Cf. *Uricariul*, XVIII, pp. 456-7.

«unde a fost casa lui Lazor») lui Toader ТАНЧ (ТАНЧ), drept 60 de zloți tătarești. Marturi: fiu, Alexandru și Bogdan-Vlad; boierii: Zbiarea, Neagu, Duma, Gangur, Dragoș-Vornic, Hărman, Dajbog, Hudîc, Ion și Șteful pîrcălabi de Hotin, Micota, Reașes pîrcălabi de Neamț, Andreico Ūorto[ro]vschi, Groze pîrcălab de Orhei, Ion Secară pîrcălab de Roman, Clănău (КЛАНЬКА) Spătar, Boldor Vistier, Petru Stolnic, Andreica Țașnic, Iremiia Postelnic, Șandro Comis, Tăutul Logofăt. Scrie Ion. Pecete cu șnur roșu, tăiată. Pergament.— Bibl. din Belgrad, n° 397¹.

3. Vasluiu, 2 Mart 7043 (1535). Petru-Vodă arată că Ion Salce, fiul lui Toma Salce, a vîndut partea sa din satul Salce, «care este dincolo de Ialan» (ЗА ІАЛАНЬ), cumpărată de la Budza și de la fiu lui, — lui Savu Lungul, cu 2.000 de zloți tătarești. Marturi: fiu Domnului: Iliăș și Ștefan, Huru Vornic, Totrușan, Scripca, Vlad și Toader pîrcălabi de Hotin, Danțul și Lițul pîrcălabi de Neamț, Crăcun și Toader pîrcălabi de Roman, Mihiu Portar de Suceava, Dragșan Spătar, Mătiăș Vistier, Albotă Postelnic, Popîscul Ceașnic, Colun Stolnic, Draxin Comis, Toader Logofăt. Scrie Lazar Golăi. Pecete atîrnată cu șnur roș. Pergament². — Biblioteca din Belgrad.

4. Huși, 14 April 7055 (1547). Iliias-Vodă, pentru pan Cozma Ghiianghiia, pîrcălab de Cetatea-Nouă, întărindu-î satul «Huețeanii la gura Voronei» și Sineștii. Marturi: frații Domnului, Ștefan și Costantin, și boierii: Efrim Huru, Borce Vornic, Petre Crăca, Șandru, Ion Sturdze și Moghila pîrcălabi de Hotin, Danțul Huru și Miron pîrcălabi de Neamț, Ion Iațco pîrcălab de Cetatea-Nouă, Petre Varticoviț Portar de Suceava, Iurie Spătar, Dan Vistiernic, Hrăbor Postelnic, Hamza, Pătrașco Ceașnic, Neagul Stolnic, Plaxa Comis. Ispravnic Mateiaș Logofătul. Scrie Șiandrea Căzanoviț. Pergament. Pecete cu șnur roșu-deschis, tăiat³. — Comunicat de d-ra Tatos, din Roman

5. Iași, 1-iu April 7060 (1552) Stefan-Vodă, pentru Ghian-

¹ Cf. *Urcariul*, XVIII, p. 45

² Cf. *Arch. ist.*, I, p. 83.

³ Aceiași boieri apar și în 1548: V. *Urcariul*, XVIII, pp. 136-7.

ghea pârcalab, care a slujit cu credință pe Domn și pe tatăl lui, Petru-Vodă. Îi dă Huețeanii, cumpărați de el supt Petru, «la gura Voronei, și cu mori în Siret, și Sineștii, *кнзкѡ жсржи керница*, care au fost cumpărate de la «Vasutca, sora lui Avram, nepoata Anușcii», cu urice de la strămoșul Domnului (*дѣд*), Stefan, și ruda lui (*племенникъ*), Stefan cel Tânăr, «și a treia parte din sat *меже ссчаквию и меже сирѣтем, въ петра рѣсѣ нова села, цѡ сѣ теперь именѣт рѡшканин* («între Suceava și între Siret, de la Petre Rusu, sat nou, care se zice acum Roșcanii»), partea de sus care a fost cumpărată de la Andreica fiul lui Terpice și de la sora lui, de la Dragna», cu uric pentru «străbunul lor Isaia, de la străbunul (*прѣсника*) nostru, Stefan Voevod, și iar a treia parte din sat, între Suceava și între Siret, unde a fost Petrea Rusul, care se cheamă acum Roșcanii, partea de mijloc (*серединка*), care este cumpărată de la Mariica nepoata lui Faraon..., și iar din a treia parte de sat din Bîlăuți, care e în Ținutul Hotinului, a treia parte, pe care au cumpărat-o credinciosul nostru pan Ghianghea pîrcălab și jupăneasa lui Anghelina drept 300 de zloți tătărești, de la Nastasca, nepoata Malei [*малл* ; Malea, nume de femeie] . . . , și iar a patra parte din sat din Ravacăuți, pe care iar au cumpărat o, drept două sute de zloți tătărești, de la *мѣда ржакѡискѡн*, fiul lui Coste, nepotul de frate (*братанич*) al lui Teodor Orăș, nepotul de fiu al Marușcii, fiica (*дѡчка*) Pancovei (*панковѣ*)». Marturi: fratele Domnului, Costandin, fiul Domnului, Petru, și boierii: Gavrila Vornic, Petre Crăcoviți, Danciul Huru, Veaverița și Ion Hărioviț pîrcălabi de Hotin, Bodei și Spanțoc pîrcălabi de Iași (*паркалабѡе ѡскнхъ*), Ion și Nechifor pîrcălabi de Neamț, Iașco și Ioan pîrcălabi de Cetatea-Nouă, Ion Sturdze Portar de Suceava, Petre Spătar, Ion Vistiernic, Toader Postelnic, Pogan Țașnic, Dumitru Stolnic, Guzuca Comis, și ceilalți boieri, mari și mici. Ispravnic: Lucociu (*лѡквичю*) Logofăt. Scrie Dumitru Vascanoviț. Pergament. Pecete cu șnur roș-deschis, tăiată¹. Comunicat de d-ra Tatos din Roman.

¹ Cf. Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 188.

6. Iași, 20 Decembre 7114 (1605). Ieremia Movilă, lui [Pîrva]n fost Agă, dîndu-î părți din satul Rusii pe Iazera, după acte dela Ștefan-Vodă. Nume ale vînzătorilor : Gonția, Mecea, Focșa, Nedelea. Marturi fii Domnului : Constantin, Alexandru și Bogdan, apoi boierii : Ureache Vel Vornic de Țara-de-jos, Crste Vel Vornic de Țara-de-sus, Gheorghe pîrcălab de Hotin, Gheorghe și Ionașco pîrcălabi de Neamț, Manulă și [Ionașco¹] pîrcălabi de Roman, [Văscan Orăș Hatman], Că-răiman Ceașnic, Vorontar Comis, Brănovschie Postelnic, Veaveriță Spatar, Gligorie Stolnic, Simion Stroiică Vistier. Ispravnic Stroiică Vel Logofăt. Scrie Ene Bejan. Pergament. Pecete atîrnată. — Comunicat de d. președinte Vidrașcu din Iași.

7. 30 Iulie 7136 (1628). Miron-Vodă dă «mănăstirii din Vaslui² ci o aș închinat la monastirea Zugraful din Sfântul Munte Aftos, o moară pe pârăul Vasluiului, și cu grădină la fântăna răului, și cu locuri de prisăci, la o²obârșie pustii». — Citat într-o hotărîre din 1840 ; proprietate a d-lui Mavrocordat, din Vaslui.

8. 2 April 7138 (1630). Alexandru-Vodă (Coconul) dă «monastirii din Vaslui o vie . . ., ci aș fost domniască de ocolul tîrgului». — Citat în același act din 1840.

9. 5 August 7139 (1631). Moise-Vodă dă «monastirii de Vaslui o vie în dreptul tîrgului Vasluiului i moară pe pârăul Vasluiului», etc. — Citat în același act din 1840.

10. 28 Mai 7176 (1668). Iliș Alexandru-Vodă întărește Păharnicul Postolachi «o bucată de loc din hotarul tîrgului Vasluiului, ci i-aș făcut danie, din hotarul pe cari l-aș hotărât Stolc. Ilie Sturza și cu alți rînduiți boeri». Traducere de Clușr. Pavăl Debreș. — Citat în același act din 1840.

11. 29 Mai 7176 (1668). Iliș Alexandru-Vodă dă lui Postolachi Vel Paharnic «o parte de loc din hotarul tîrgului Vaslui, ca s[ă] fie hotar satului Tătărășil[o]r de îndestul, cu vad de moară în apa Bărladului și cu vad de moară unde

¹ V. Arch. 1st, III, p. 74.

² întemeiată de Ștefan-cel-Mare.

dă apa Vasluiului în apa Bârladului... Hotarul să începi din Cetățui la vale, prin pădure... Până în capul Topililor, într'un grind... Tufile celi roșii... Împrotiva casăi lui Trohan... Movila lui Țotiș... Vale Murgeștilor, în ulmă... Pre din ȝos de Șante.» — Citat în același act din 1840.

12. 17 Maiü 7199 (1691). Costandin-Vodă (Cantemir) dă lui «Ștefan Miclescu ci aü fost Postelnic¹... hotarul satului Tă-tărășilor». — Citat în același act din 1840. — Întărire către același, biv Vel Șătrar, de la Costandin Duca-Vodă, la 15 Novembre 7202 (1693). — *Ibid.*

13. 28 Septembre 7205 (1696). Antioh-Vodă dă Spatarului Mihalachi Racoviță² «o bucată de loc din hotarul târgului Vasluiului», aleasă de Vornicul de Poartă Ștefan Pilat. În hotarnică: «Rădiul lui Vodă... Poiana lui Mihaiü Ungurul... Prisaca Burgheleștilor.» — *Ibid.*

14. 20 April 7224 (1716). «Mariia, giupăniasa răposatului Ștefan Miclescu ci aü fost Sărdar», vinde, «împreună cu fiul ei Frangole», satul Tătărășii, «după scrisorile celi vechi, Spatarului Ioan Păladi»³. — *Ibid.*

15. Iași, 30 Novembre 7249 (1740). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra lui «Dumitrașco și Andronachei, feçorii lui Silion, nepoții lui Dumitrașco de Călimănești și a Aniții, strănepoții lui Avraam, cu Gheorghie fiçorul lui Vasilie Jitniceriu, nepotul Gheuculesă, pentru niște moșii ce sînt la Ținutul Tutovii prea Jeravățu, anume Jorăștii, sat întreg, și ȝumătate de sat de Romănești și ȝumătate de sat de Hărmănești și ȝumătate de Comănești și ȝumătate de sat de Vicoleni, parte de sus, de spre Romăni (*sic*); dzicându feçorii lui Silion că aceste moșii sîntu drepte a lor, de pe strămoșul lor Toader Jora». Se judecă înaintea lui Sandul Sturdzea Vel Logofăt. Silioneștii arată un act «de la răpăosatul Costantin Duca

¹ Cf. vol. V, p. 591, nota la n° 236. În ziarul *Secolul* din 28 Maiü 1903, d. I. Tanoviceanu pomeneste între 1661 și 1664 pe Grigore (Miclescu), Păharnic, V. și n° 11.

² Viitorul Domn.

³ Acest boier era soțul unei surori a lui Mihaï-Vodă Racoviță, V. tabla *Ist lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, la numele său.

Voevo-lu», «ispisoc de pără și de rămas, ce aū avut de la răpăosatul Duca-Vod[ă] bătrănul». Cealaltă parte presintă «o carte de la Antonie-Vodă, dată de volnicie lui Costantin Jora, ce aū fostu Armaș-Mare și lui Vasilie Gheuca, Logofătul al doile, ca să popriască satul Jorăștii și părțile din Romănești», etc., «carile le ține Vrabie, cu nepoții lui, până vor da un uric de Țigani a lui Simion Jora». Pecete mare, rotundă, cu chinovar. — Comunicat de o studentă.

16. 13 Ianuar 7265 (1757). Costandin Racoviță-Vodă, Medelniceriului Neculaiu Racoviță și Vornicului de Poartă Neculai Bucur, arătind că a dat «locul cât este drept domnesc la târgul Vasluiului, afără de vatra târgului, monastirii Precistii din Roman¹»: să hotărească — Citat în același act din 1840.

17. 28 Ianuar 7265 (1757) Hotarnică de la Neculai Racoviță [v. n^o precedent] la târgul Vasluiu. Pomenit «Podul Hatmanului Miclescu». «În zare dialului, unde să numești Cetățuia», «drumul poștilor», «gura văei popiș, ci se numește Hopul...», «pără în ruptura drumului...», Valea Hășculețului... Unde esti iarăș o ruptură și stîlp de piatră a răposatului întru fericire Mihaiu Vvd... Dialul Bosti», moșia lui Vel Logofăt Radul Racoviță², «Poiana lui Feico», «drumul Nebuniș», «fântăna Rălilor». — *Ibid.*

18. Întărire domnească din 30 August 1776 (copie din 18 Februar 1783, de la Alexandru Costandin-Vodă; armele ambelor țeri), pe o anaforă. Privește jalba lui «Mihalache Cracaliiia mazâl de la Țin[u]tul Cernăuțului asupra dml. Iordachi Cant. biv Vel Spat.». Cracaliiia/era «ginere uniî Elenii fata Irimicăi Jora biv Vel Căpitan... Soacră-sa Eliana alți copii n'aū avut făr numai pe această fată, și această nu iaste făcută din bărbat cu cununie, ci ar fi din sărăcie, făcută în vād[u]viia ei.» Avere a o iea Iordachi. Acesta, prin vechilul său, «dum¹ Ianachi Cant. Vel Ban», presintă diata Ilenei, din 25 Mart 7263 (1755): arată ea «că, avându doao căsătorii, și copii n'aū avut, și ajungându la vârsta bătrăneț[e]lor, și de spre alte rudenii a ei ne-

¹ Fundația Domnului.

² Fiul lui Dumitra,co și nepotul de frate al lui Mihaî-Vodă.

având nic o căutare într' atâta anî ă-au trăit în văduvia ei, apoi socotindu mai mult pentru sufletul ei și pentru cheltue-lile și grijile cele obișnuite la moarte ei și după moarte, au ales pe nepotul său, pe dum^r Spat. Iordachi Cant. și l-au luat fecor de suflet, și i-au dat danie satul ei de la pă-rinți, anume Melitiniți de la Țint. Cernăuțului...; așijdire și pentru alte moșii, câte au mai avut, iar[ă]ș dum^r să fie clironom, ca să umble să le dezbată de pe la cari sânt împre-surate.» Iea de la el și 300 de lei, de-și dă la datorii. Fetei i se cer acte, «saū măcar de au lăsat cuvânt cătră cineva Eliana la moarte ei precum că-i iaste fată»: dar nu se află. Și pravila exclude de la moștenire pe fiii nelegitimi. Iscălesc: Vasile Razul Vel Logft., Dumitrașcu Sturzea Vel Vornic, Costandin Sturzea Vel Vornic, Lupul Costachi Vel Vornic, Costandin Paladi Vel Spat., Ilieș Catargiu Vel Stolnic. Copia o întăresc Mitropolitul Gavriil și boierii. — Proprietatea d-lui dr. Goilav din Botoșani.

19. 23 Mart 1777. Grigorie Alexandru-Vodă, pentru bi-serica Sf. Voevozi din Ocna, după cererea lui «Ianache proin protopop și preot aceștii biserici». «Pentru protopopa Ia-nachi, de vreme că dintru a sa ostenială și cheltuială s'au făcut aastă svântă biserică, ial se fie volnic a așeza preoți la aastă biserică, iar altul nime se nu fie volnic a pune și a așeza preoți la biserică, fără] de voe sa¹.» Scrie «Dumi-trachi Vârnab al doile Log.». Pecete mică, cu chinovar. — Do-cumentele bisericii citate.

20. Octombrie 1782. Alexandru Constantin Mavrocordat. «Datoriia nepregetată iaste, după toată leage, oblăduitorii să să îngrijască cu ceale spre odihna acelor ce sânt supt oblă-duire, saū pământeni saū streini, și de orce stare vor fi, cu cât mai vârtos și pentru fii și ficile de Domn, de a nu-î lăsa nepuș la rânduială cu ceali câte să cuvine a le avè după dreptate spre a oareșcare ajutoriū, fiind știut că prea fii Domnilor nič innălțime stării, nič obicei nu-î lasă a să îm-părtași cu cinuri de dregători saū cu alte chivernisăle, prea-

¹ Pentru altă biserică din Ocna, a lui Radu Racoviță, v. *Rev. p. 1st., arch. și fil.*, V, pp. 170-3.

cum alții, de alte stări, — fără numai cu cuprindire prin deosăbit ajutoriū ce li să dă de cătră luminații Domni cu aceali orânduile și neștrămutate mile. Căc, când și de aceaste orânduile mile să vor lipsi, neavând împărtășire nič din cinurile dregătoriilor ce să cuvin altor stări, cu strămbătate și fără cuvânt de dreptate va fi ca să rămăia și neîmpărtășiț din domneștile orânduile mile. Care ačasta, aice socotită și de laudă, gudecând-o cu dreptate și cu cuviință și cei mai denainte de noi fericiț și luminaț Domni, aū pus la cale ceale spre folos pentru ei. Deč socotit-am Domnie Mea și pentru luminatul prè-iubit fratile nostru Dumitrașco Voevod, că să cade și cu dreptate iaste a fi împărtășiț cu oreșcare domnesc ajutoriū. Nu numai că, după orânduiala cuviinčoașă a fiilor de Domnu, este cu cale a avè, dar și pentru multe faceri de bine și apărări č-aū avut țara ačasta în multe vremuri de la fericiții întru pomenire moși și părintile Domniei Meale, după cum iaste știut de toț, cum și de cătră Domnie Mea »

Îr dă deci o sută de scutelnici¹. Iscălitura domnească. Pecete cu armele amînduror țărilor, din 1782. Inițiale, titlu și început cu aur. — Proprietatea d-lui Mavrocordat din Vaslui.

21. 2 April 1783. Alexandru Constantin-Vodă, «pentru svânta bisărică din Tărgul Ocnii, unde să prăznuește hramul Svinților, mai marilor Voevozi cerești, Mihail și Gavriil», după cererea lui «Ianachi proin protopop» și a preoților: îi dă 4.200 de ocă de sare de la Ocnă și 10 ocă de untdelemn și 3 ocă de tămie, «iarăș din Ocna g[o]spod». Și scutiri felurite. Boierii (după fiul Domnului, Costandin-Vodă): — V. Log. de Țara-de-jos, Costandin Ros[e]t V. Log. de Țara-de-sus, Nicolai Ros[e]t Vel Vor., Iordachi Cant[acuzino], Gheorghie Sturza V. Vor., Las-carachi Ros[e]t V. Vor., Costachi Ros[e]t Hat., Alecsăi —, Matei Cantacoz[i]nò V. Vist., Costandin Paladi V. Agă, Mihalachi Racoviți (*sic*) V. Spatar, — V. Ban, Costachi Ghe-rachi V. Comis, Grigoraș Sturza V. «Camenar», Mihaî Sturza —. Dimitrachi Sturza V. Sărdar. Pecete cu chinovar. Iscălitură. — Documentele bisericii citate.

¹ Dumitrașco luase pe fata lui Dumitrașcu Sturdza Hatmanul. El nu mai plecă din Moldova (*Gen. Cantacuzinilor*, p. 390).

22. 23 Iunie 1783. «Mărturia Banului Sandul Miclesc[u] în pricina dintre Clement vtorii Vistier cu monastire Dobrovăț pentru moara din apa Vasluiului... Aū mers întâiū la țănterimul bisăricii ci s'aū numit cu greviță (*sic*), și li-aū cetit carte de blestem, întrebându-i unde aū fost târgul vechiū mai înainte, și ni-aū arătat de la casăle domnești în sus podișul, fiind tot locuri de casă și țintirimuri de bisărici.» Era numai «o ezătură într'o gărlă vechi ci-i zic Vasluețul Vechiū». — Citat în actul pomenit din 1840.

23. 15 Mart 1786. Zapis pentru vînzarea a «triū firtē de vie», «pe moșie Mitropolii ot Vlădicen[i]». Între marturi: «Sandul Dobă», «Toader Mescal». — Proprietatea d-lui Gr. Goilav din Botoșani.

24. 23 Februar 1791. Vînzare, către Ilii Muste, a «3 firtē de vii lucrătoreă și 5 firtē loc sterpu curățatu», la Vlădiceni. Între marturi: «Andon Sărbul», «Costandin Budescul». Scrie «Gheorghii dascalul». — *Idem*.

25. 15 Septembrie 1792. «Iliana Doboai» dă zapis «ginerimieū Iliē Muste» pentru «o firtă și giumātaati de vii la Vlădiceni», ce-i vinde. Parte din preț i se împlinește «înnainte judecății Hătmăniei». — *Idem*.

26. 11 April 1793. «Ion Băncilă din sat Galbiniū» dă zapis lui «Gheorghie Buzdugan» că, avînd la acesta datorie Andreiū Băde, vărul său «premare», i-a dat el, Ion, în loc niște vii, «din gardu în gardu», lîngă «Căpt. Toader și lăngă Lupul Gătin i lăngă Păladie Nechita, alătore, de spre soare apune, în bătrănul Frățimăneștilor». — Comunicat de un student.

27. 18 Maiū 1793. Hotărîre a lui Mihaī Suțu în procesul Cantacuzinilor (v. n° 18 și mai departe). Îscălește: M. Doniț Cluț. Pecete rotundă, cu chinovar. — În anaforă se spune că mai avuse călugărul o față, după moartea fiilor lui. Pentru aceasta oprește satul Deleni, «cu celi di pe împregiur siliști: Rușii, Oneștii și Pășcanii, ce sânt la Ținutul Hărlăului». Ea moare, și «aū fost legatefsit» Deleni «nepotului său de sor, dum[i]sale Vistier Ianache Cant.». Dar, murind soțul Mariuții și măritînd-o tatăl ei a doua oară, i-a dat Deleni, preferînd astfel fica față de «rudenie

de latură». Apoi, temîndu-se de «nevestitoriul sfârșit», dă nepotului satele de la Ț. Cernăuți «și doi sate la Hotin: Novacăuții și Nelepăuții». Luîndu-i-se, el luptă «până și la gudecăț streine». Arată «o copie încredințată de la Canțelariia Soceviî, di pe o scrisoare a Prè-Cuvioșii Sale Gherasim Cant:, din 1778, Octomvrie 25, fiind atuncea Spatar», că-î dă partea Zoiții: Deleniî, Rușii, Oneștii, Pășcaniî. «Și, rămăind fică-sa Mariuța copilă tînără în văduvie, n'aũ vrut ca să o lasă de baștină înstreinată», ci-î dă aceste sate. Ușihlibii erau «di pe părintile său Iordache Cant. Logofăt», Malitinții/sînt de la Ileana Joroae, ca și Nilipăuții și Novacăuții. Izvodul de zestre al Hătmănesei era iscălit și de răposata soția lui Gherasim, Casandra, de răposatul Mitropolit Gavriil, «răpousatul Logofăt Ioan Cant. i dumn[nea]lui Ioan Cant. Vel Logofăt¹, și dumn[ea]lui Necolae Ros[e]t biv Vel Logofăt, fiind atuncea Vel Vornic, din anul 1778, Avg[u]st». Se citează în întregime capete de pravilă. A doua diată e din 4 Maiu 1783, fiind Gherasim Vel Vornic, și «încredințată de prè-fericitul întru pomeniri Avramie patriiarhul Ierusalimului, aflându-să aicea, și de răpousații Mitropolitul Leon și Sofronie Irinopoleos, cum și de Sfinția Sa Anfilohie proin episcop Hotinului² și de dumnealui Vel Ban Lascarache Ros[e]t, fiind atuncea Vel Vornic, i de dum[nea]-lui Spatar Iordache Lucă, fiind atuncea Stolnic, și de răpousatul Comis Lascarache». — Proprietatea d-lui dr. Goilav, din Botoșani.

28. 21 Maiu 1793. Mihail Suțu arată că, «după deosăbite jaloze ce ni s'aũ dat întâi de cătră Prè-Cuvioșie Sa Gherasăm Cantacuzinò monah, al doile de la fica Prè-Cuvioșii Sale, dumneiî Hatmanesa Mariuța Cantacuzini, gupăniasa cinstitului și credinços boerului Domnii Meli dum[nea]lui Costache Ghica Hatmanul, asupra dumisali Ianachi Cant. biv Vel Vistier, pentru 2 moșii ot Țin[u]tu Cernăuțului, anume Oșihlibii și Malitinița», se dă judecata în sama Mitropolitului și a veliților boierî. «La 11 zili a trecutului April ni-aũ adus Vat. za aproz și anaforaoa de

¹ Acesta e cronicarul, celalt omonimul său.

² Scriitorul, asupra căruia v. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*.

gudecată», din care se vede «că, la anul 1778. Octomvrie 25, Prè-Cuvioșie Sa monah Gherasăm Cant. prin a sa scrisoare aũ fost legat danie nepotului seũ, dum. Ianachi Cant. Vistier, doi moșii la Țin[u]tu Cernăuțului și 2 la Țin[u]tu Hotinului, care, după diiata Cuvioșii Sale dintru acelaș an 1778, începută din zi întâi a lui Octomvrie și sfârșită la 4 a lui Noemvrie, de atunci, și după noima izvodului de zestre Ț-aũ dat tot întru acelaș an, 1778, Av., dum[1]sale Hatmanesăi Mariuții Cant., ca, după moarte Cuvioșii Sali să aibă a trece în stăpânire dumsali Vistier; apoi, în urma acei legate daniĩ, Prè-Cuvioșia Sa, prin al doile legiuită diiată, din anii 1783, Mai 4, îndemnându-s[ă] din părințasca iubire și răvnă, li-aũ dezlegat de la dumnialuĩ Vistier Enachi Cant. și li-aũ legat moștenire ficiiĩ sali, dumsali Hatmanesăi Mariuții Cant[acuzino]. După ačasta, mai pe urmă, văzind Prè-Cuvioșia Sa înmulțire moștenitorilor de ȝos și greutate casăi gineriluĩ și a ficiiĩ sale, socotit-aũ și prin osăbită scrisoare de danie aũ dat dumsali Hatmanesăi daru desăvârșit în viațe aceli doi moșii de la Țin[u]tu Cernăuțului, anumi satul Oșihlibii și satul Malitinița..., din anul 1791, Noemvrie 20 dui.» Testatorul scrie lămurit ca «după moarte sa să stăpâniască dum. Vistier aceli moșii». Se decide că «niȇ vreodată se poate statornici darul de sălă... Să stinge legatul fără a mai fi supus întrebării de l-aũ dăruit de sălă, aũ de voia, cum și obiceiul pământuluĩ, de vreme că pe toati daniile aceli mai din urmă statornicește.» Întrebat, în numele Domniei, dacă are ceva de obiectat, Ienachi-ĩ răspunde că nu. I se mai pune totuși soroc de treizeci de zile de la cetirea anaforalei de către Domn: «ca să facă apelația cãtră Domnie Mea». Trec și șapte zile pentru soroc. Se ordonă Vătavuluĩ de aprozi a-ĩ lua și actele, dându-le Mariuții. Marturi: Domnul și fiii: «Ioan Voevoda, Grigorie Voevoda și Alexandru Voevoda» și boierii: Ioan Cantacuzinò Vel Logofăt, Costandin Paladi Vel Vornic, Lascarachi Ros[e]t Vel Vistier, Drăcachi Depaste Vel Vornic, Neculaĩ Ros[e]t Vel Vornic, Costandin Balș Vel Vornic, Grigoraș Bălăsachi Hatman i părcălab Sucevschiĩ, Alexandru Suciul Vel Postelnic, Năstăsachi Iancul Vel Agă, Lupul Balș Vel Spătar, Mihalachi Luca Vel Ban,

Grigoraș Ventura Vel Comis, Iacovachi Arghiropulo Vel Camaraș, Iordachi Mavro Vel Caminar, Vasăle Lăcostian[u] Vel Paharnic, Ioniță Ros[e]t Vel Sărdar, Andreiū Milo Vel Stolnic. Trofeū în colorī, cu semnătura : Mihail Suciū Voevoda. Iscălesc : Ioan Cant. Vel Logofăt, Iordache 3 Logofăt și Matei Costin condicar. Pergament cu inițiale și cuvinte cu aur și chinovar¹. — *Idem*.

29. 10 Iunie 1793. Mihaï Suțul către Medelnicerul Toader Carp : să aleagă locul de la Vasluiū al mănăstirii Precistii. — Citat în actul pomenit din 1840.

30. 1-iū Iulie 1794. Mihaï Suțu-Vodă dă Căminarului Arghiri

¹ Cîteva lămuriri genealogice sînt de nevoie pentru a înțelege aceste documente. Iordachi Cantacuzino Deleanul, Spătar, călugărit apoi ca Gherasim monahul, are un fiu Ioma, care moare, și o fată, Zoița, care nu trăiește până la nuntă (*Gen. Cantacuzinilor*, pp. 49-50 și tabla genealogică alipită). Cealaltă fată, Măruța, iea pe Costachi Ghica — Genealogia acestuia e, fără îndoială, aceasta : Un șef de corporație din Constantinopol, originar însă din Seres (de unde fiul său se numește Serezli ; v. această colecție, I-II, p. 455, n° XIII), Mihali, — decî Bașa (= șef de breaslă) — Mihali, — are un fiu : Sulgerul Iorgu saū Iordachi, care joacă un mare rol în cîștigarea și preschimbarea Domnilor. Una din fetele sale, Sultana, iea pe Constantin Racoviță (*Gen. Cant.*, p. 44, cf. N. G. Dossios, *Studii greco-romîne*, II-III, Iași, 1902, p. 55 : soția lui Gheorghe se chema Eufrosina), cealaltă pe Matei Ghica (*Doc. Callimachi*, I, p. LXX). Supt amîndoi ginerii, el vine în țară (v. vol. I-II, *loc. cit.* și Găleşescu, *Eforia Sptalelor civile*, p. 239). e pe rînd Stolnic și Hatman, dar i se zice de obiceiū, după o mai veche dregătorie ocupată de el, *Sulgerul* Bașa-Mihalopol (fiul lui Mihali). El are un fiu Constantin, căruia i se spune Hatmanul Iorgulescu (de la Iorgu), Sulgearoglu saū Sulgearopol (după boieria tatălui său) și un al doilea, Barbu, (*Gen. Cant.*, p. 370). O fată a lui iea pe beizadea Alexandru Nicolae Mavrocordat (*ibid.*, p. 393) Constantin Iorgulescu Sulgearoglu ține pe fata cea mai mare a lui Alexandru Ghica Dragomanul. O fată a Ior, Sultana (după numele surorii moarte a lui Constantin), e Doamna lui Constantin Moruzi (*ibid.*, pp. 402-3) Fiū lui se numesc Alexandru (Ienachi Kogălniceanu, p. 251) (după un bunic Alexandru Ghica), Iorgu (după cellalt bunic) și Constantin, Costachi (după tată). Ei, Iorguleștii, figurează întăiū în ultimul Divan muntean al lui Constantin Mavrocordat, apoi vin în Moldova cu Grigore Alexandru Ghica, un unchiū, în a doua domnie. Cumnatul Constantin Moruzi îngădui întăiū celui mic a lua numele de Ghica, după mamă și-l înaintează în boierii (*ibid.*, pp. 137-403). Cf. polemicle pentru originea Ghiculeștilor moldoveni în *Conv. lit.* pe 1902. — O soră a lui Iordachi Cantacuzino, Safta, iea pe pribeagul muntean Constantin Cantacuzino, și din căsătoria aceasta se naște Ioan, Ienachi Vis-

Cuza¹ «un loc de casă în târgul Vasluiului..., alături cu zaplazul bisăricii... Până supt piscul unde aū umblat drumul cel mari din vechiū». — Citat în același act din 1840.

31. 9 April 1795. Mihaï Suțu-Vodă dă Hatmanului Costachi Ghica «târgul Vasluiului», «cu tot locul de prin pregiur, ci să va dovedi că este nedat danii de vre-un Domn.» — Citat în același act din 1840². — Întărire de Alexandru-Vodă Callimachi, la 10 Iulie 1795. — La 9 August 1796, Ghica face cumpărături de la mănăstirea Dobrovăț.

32. Septembrie 1796. Alexandru Ioan Calimah-Vodă, pentru «preotul Dimitrie de la biserica din Târg[ul] Ocnii». Era ginerele lui Ienachi preotul, care murise. «Aflându-s[ă] și om sărac și cu cas[ă] grē de fete», cere a fi *iertat*, «atât de banii școalei, cum și de poclonu vlădescu». Se încuvințează. Pecete octogonală, de chinovar. — Documentele bisericii citate.

33. 22 August 1797. Alexandru-Vodă Callimachi, către Ștefan Sturza biv Vel Ban și ispravnicii de Tutova, pentru jalba lui Vasili Bușilă Căpt., de la Vicoleani, în proces cu «un Grigorii Căpățină i Sandul Bălăbanu» și alți «răzăși», cari «ar fi zălozât toată moșiia la un loc, drept 150 lei». — Comunicat de un student.

34. 29 April 1801. Vînzare de vie la Ținutul Tecuci. «Un pogon iaste vii păragină, numai rădăcina, iar o firtă locū sterpū; cari vii o am și eū cumpărată di la Frățiman..., la Chetriș, pe moșiia Galbinii... Pintre viia lui Chiriac Huștiul. .» Pomenit Jic. Iordachi Movila. — *Idem*.

35. 10 Ianuar 1802. Coste grădinar vinde o casă în Bîrlad, «în drept[ul] moviliū, la gura oco[lu]lui..., și să hotărăști pi din sus cu Sandul Rășcănițiū».

36. 19 Iunie 1803. Alexandru Moruzi dă lui Matei Costachi Banul să aleagă «hotarāle moșiilor ci sânt date din locu tăr-

tierul (*ibid.*, p. 50). V. mai departe în acest volum documentele ramurii moldovenești a Cantacuzinilor.

¹ V. vol. VI, p. 169, n^{le} 111-2.

² Originalul se află la d. Alexandru Hinna din Iași. V. Tanoviceanu. în *Prinosul Sturdza*, p. 430.

КЪТЪ ПОРОДЫ, ЦЪРИН МОЛДАВІИ.

Азквитори ачестуй лол ал Молдавіей, вз фачем шире кз кѣжторюл ши мѣла Дмнзеа кз тоатз Грека аѣ инзлцат де астетзѣ флѣвориле скзпѣрѣй де сѣпт жѣгѣл пѣрзніей, черѣнд, словозѣнѣ сѣ, ши еѣ аѣпреѣнѣ кѣ тоѣи симпатрѣшѣи мѣей мз дѣкаколѣ оѣнде мз кѣамѣ трѣмѣнциле порѣдѣлѣи Пѣтрѣи мѣле. Вз дѣѣ дѣр аѣкрединцѣре ши аѣкѣезшлѣире, атѣт де спре пѣртѣ мѣх, кѣ ши де спре пѣртѣ тѣтѣрѣр симпатрѣшѣнлѣр мѣей чѣлѣр че сѣз афлз аѣнчѣ, (пѣжѣрѣ аѣм чѣнстѣ сѣи **О**кѣрмѣеск) кз вѣи аѣѣ рѣнѣз шѣнхнѣ, ши сѣгѣрѣнѣи атѣт а аѣсѣшѣи перѣоанѣи воастрѣ, кѣт ши аѣвѣрнлѣр воастрѣ.

Пѣнтрѣ ачѣста фѣще кѣрѣле сѣкаѣтѣ кѣ ачѣлѣши словозѣнѣ, кѣ кѣрѣ вз афлѣи, аѣдаторѣиле ши трѣбиле коастрѣ, ши аѣтрѣ кѣт де пѣцин сѣ нѣсѣ тѣрѣрѣ пѣнтрѣ мишкзрѣле мѣле: пѣнтрѣ кз ши **О**блз дѣнѣрѣ ши **О**кѣрмѣнѣрѣ Пѣнѣипѣтѣлѣи ачѣстѣлѣ рѣмѣнѣ тоѣ ачѣста кѣрѣ сѣз афлз, ши кѣ ачѣлѣши Пѣрѣвиле ва сѣвѣрѣ ши трѣбиле еѣи. Кѣ аѣ вѣрѣзѣнѣк сѣлзквитѣрилѣр Молдавіей: кз Пѣрѣнѣл черѣскз ваѣ дѣрѣнѣт пѣ Домнѣл чѣ астетзѣ Домнѣще **М**ИХАИЛ Сѣцѣл Воѣвоѣ. Аѣпѣрѣзторѣ кѣ шѣсѣрдѣе аѣдрѣтѣрилѣр Пѣтрѣи воастрѣ. Аѣн пѣрѣнѣтѣ ши де вѣнѣ коитѣорѣ ал воастрѣ. Кѣноащѣи дѣркѣ аѣнзлѣи мѣ сѣ, нѣстѣ ачѣст фѣлѣю пѣркѣм аѣлнѣмѣи, ши оѣуниѣивз кѣ аѣнзлѣи мѣ сѣ спре **О**крѣтѣнѣрѣ **О**бѣщѣшѣи воастрѣ но рѣчѣи. Иѣрдѣкз дѣнн аѣтѣмплѣре нѣскѣнѣѣ дѣнѣз дѣжѣдѣиѣи тѣрѣи вѣрнѣзѣлѣи аѣпѣмѣнѣтѣрилѣ воастрѣ, сѣ нѣвз аѣфѣнѣкошѣиѣи аѣтрѣ нѣмѣиѣка, кѣчѣи стрѣшнѣикз пѣтѣрѣ сѣз афлз гѣтѣнѣтѣ, сѣ пѣдѣѣѣскз аѣдрѣзѣнѣлѣлѣр.

Саѣ словозѣнѣт аѣ Сѣрѣашѣл Иѣ шѣи, астетзѣи ла 23: Фѣврѣарѣе. 1821.

АЛЕКСАНДРЪ ВЪНІАНТЪ.

gului Vasluiului, care să stăpănesc de Hatm. Costachi Ghica». — Citat în actul pomenit din 1840. — Apoi întărire, la 21 Decembrie 1805.

37. 1-iu Ianuar 1805. «Vărlan Moisăiu, împreună cu soțul meu Iona», de la Vale-Ră (Ținutul Tecuci), vînd vii «la Chetriș», cu 30 de lei pogonul. — V. n¹ 30.

38. 27 Iunie 1806. Mărturie a unui bătrîn de peste 80 de ani pentru hotarul Vasluiului. «Că, fiind un stejar însemnat în vale Băhnari[o]r din sus, când era el copil mic, aū mers cu alți băeț, și i-aū dat foc, iar tatăl său, auzănd de ačasta, l-aū luat pe dănsul și, ducăndu-l la rădăcina stejarului, l-aū bătut, zăcăndu-ī că aciala aū fost cu bour, a moșii Dele (?), și el după aceia aū sădit doi nuci, cari și acum să află în locul stejarului.» — Citat în actul pomenit din 1840.

39. 28 April 1811. Ioan sãn Costandin Dorin mărturisește pentru un loc din Bîrlad. Marturi: Hagi Iordachi Eftimiu, Lupul Gherghiu. Adausă mărturia lui «Dumitru Groza ot Prisacani» pentru același loc, al lui Ūopată. Amenințat cu carte de blestem, «pentru ca să lipsască gurămăntul, din bună voia mē daū în scris pentru aciasta mărturii». Pomenit Tașul Blăn[a]r. — V. n¹ 29.

40. 24 Maiū 1816. Domnul către «Alexandru Ghica Vel Vornic de aprozi» pentru vînzarea, după voia Casandreī Comisoaiei, «trăitoare de piste Prut», a unei vii de la Cotnari, luată de la «un Căpitan Toader Șaptilici». — Proprietatea d-lui Gr. Goilav din Botoșani.

41. 1-iu Octombrie 1816. C. Bașotă (?) Ban *siguripsește* cu moșiile sale pe «Iordache Roset biv Vel Vistier, mai marele fiū al soții mele Anastasiica Ros[e]t», pentru că i-a înstrăinat moșiile de la Orhei. — *Idem*.

42. «Cătră norodul țării Moldaviei. Lăcuitoři a acestuī loc al Moldaviei, vă facem știre că, cu ajutoriul și mila d[u]mnezeiască, toată Grechia aū innălțat de astăzi flamburile scăpării de supt jugul tirăniei, cerînd slobozeniia sa, și eū împreună cu toți simpatrioții miei mă duc acolò unde mă chiiamă trîmbițele norodului Patriei mele. Vă daū dar încredințare și închiezășluire, atît de spre partea mea, cît și despre par-

tea tuturor simpatrioților miei celor ce să află aicea (pe care am cinste să-î ocîrmuesc), că veți avea bună odihnă și siguranțe, atît a însuși persoanei voastre, cît și a averilor voastre. Pentru aceasta, fieștecarele să caute cu aceeași slobozenie cu carea vă aflați îndatoririle și trebile voastre, și întru cît de puțin să nu să turbure pentru mișcările meale; pentru că și oblăduirea și ocîrmuirea prințipatului acestuia rămîne tot aceasta carea să află, și cu aceleași pravile va săvîrși trebile ei. Cu adevăr vă zic, o lăcuitarilor Moldaviei, că Proniia cerească v'au dăruit pe Domnul ce astăzi domnește, Mihail Suțul Voevod, un apărătoriu cu oserdie a driturilor Patriei voastre, un părinte și de bine voitoriu al vostru. Cunoașteți dar că Înnălțimea Sa iaste acest fealiu precum îl numim, și uniți-vă cu Înnălțimea Sa spre ocrotirea obșteștii voastre norociri. Iar, deacă, din întîmplare, niscaiva deznădăjduiți Turci vor năvăli în pămînturile voastre, să nu vă înfricoșați întru nimica, căci strășnică puteare să află gătită să pedepsească îndrăzneala lor. S'au slobozit norașul Iașii, astăzi, la 23 Fevruarie 1821.

Alexandru Ipsilant »

Original tipărit. Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani (astăzi actul se află în Bibl. Ac. Rom.).

43. 14 Mart 1823. Privilegiu domnesc pentru «Sava Căpitanul din Eși», care fusese «mulți ani cavaf al Curții domnești... și aflându-să în urmă și Căpitan de Margine la Țin[u]t[ul] Sorocii». Are și hrisov «de la procatohul nostru Domnu Scarlat Calimah Voevod». Scutit de dări. «O dughiană căvăfie» și o «crăcmă cu băutură, de[n] Iași» vor fi scutite «de banii așutorinții» și de alte dări, împreună cu trei calfe, «fiind holtei cu capul». Vinul din via sa va fi scutit «de spre slujbașii vădrari». Va avea și 5 liude. Pecete mare cu chinovar. — Actul de la Scarlat-Vodă e din 27 August 1814 (identic). — *Idem.*

44. 20 Iulie 1823. De la Vornicia de Poartă către Vornicia de Politie, pentru locul de dugheană ce are în Iași «Căpitan Sava Cavacbași, Arman de aice din Eși», «la ulița Cizmării, pe locul mănăstirii Bărnovschii». E în hotar cu «Postă. Iftemii Stăvilă» și soția lui Ilenca. /«Dima Cizmariul, crăcmariu»,

«preotul Andrei, ginerele lui Ifimii», «dascălul Theodosă», marturi.

45. Piatra, 19 Decembre 1829. Κασσάνδρα Μανροκορδάτα, θυγάτηρ τοῦ αἰοδήμου λογοθ. Κοσταντίνου Πάλσι, arată că dă fiului ei Neculai «a mè moşie Almaşii, din Țănutul Niamțului, cu toate şiliştile şi după putere scrisorilor» ce are ea de la Costandin Balş. Întăreşte şi Meletie, episcop de Roman¹. — Proprietatea d-lui Mavrocordat din Vaslui.

46. Novembre 1830. «Vasili Alexandri Spatar ², vechilu d' Iacov[a]chi Paladi», din Basarabia, «vinde în posesăi» «moşăia dumisali dă aice din Moldova, anume Băloşăni, ce-î zic şi Bivolu, dă la Țănt. Dorohoiului», lui Cost. Ioan Gherghel. — Colecția Draganovici din Botoşani; dăruit Academiei Romîne.

47. 9 Februar 1836. Se dă dreptul de «a te iscăli întâi în lucrările Sfatului Ocărmuitoriu» Vornicului Costachi Mavrocordat, «după încredire ce avem în persoana dumitale, care ai dat dovezi de iubire de dreptate şi de cuget neajăg-nit în deosăbitele slujbe a patriei, cu care după vreme ai fost însărcinat» ³. — *Idem*.

48. 20 Maiu 1836. Către Costachi Mavrocordat. «După luare aminte asupra jalobii cu care ai intrat cătră noi, cerând pentru căutaria sănătăţii dumitale a fi slobod din funcsiunile Marelui-Logofăt a Dreptăţii, noi am priimit cu măhniciune acest demision, dar tot odată, socotind cu dreptul a da dumitale dovadă priinţii noastre pentru rîvna de care ai fost povăţuit în împlinirea celui mai însemnătoriu ram de slujbă a Statului pe care noi am fost încredinţat dumitale în preţuiri moralităţii şi a alesălor sentimenturi obşteşte cunoscute, iată, prin acest domnesc decret, arătând a noastră mulţămire de spre stăruitoare îndeletnicire în acel postu, întărim dumitale rangul de Logofăt, cu dreptate de a purta uniforma după aşezămînt, rămăind întru deplină încredinţare că nu

¹ Era sora lui beizadea Dumitraşco, asupra căruia v. mai sus. Ea ţinuse pe Spatarul Alecu (*Utriciariul*, VII, p. 259, cf. *ibid.*, p. 261).

² Tatăl poetului.

³ Pentru acest fruntaş al partidului anti-rusesc, v. Hurmuzaki, X, p. LXXIX.

vei pregeta a jărtvi și în viitorime, pre cât sănătata dumi-tale va erta, slujbe priincoasă cătră patrie, așa precum ai dat dovadă în toate înpregiurările în care au fost cerșută a du-mitale împreună-lucrare.» — *Idem.*

49. 31 Decembre 1839. Numire ca «epistat nazării robilor Cărmuirii» a Logofătului Costache Mavrocordat, «având în vedere slujbile ci din viemi în vremi ai săvârșit patriei, în feliori de însărcinări cu credință și cinstire». — *Idem.*

50. Hotărîre din 5 April 1840, pentru Elena Șubîn, proprietara Vasluiului, în proces cu Log. Safta Cantacuzino, proprietara Băhnaților, pentru împresurare. «Hotarnica Medč. Neculaiu Racoviță ci este din 7265 arată că Podul Hatmanului [Miclescu] au fost la locul ci este însămnat pe hartă, unde varsă apa Racovviei în apa Bărladului... Grindul călugărițălor.» Citat un act din 7199 de la Costandin-Vodă. Pentru actele citate, v. la data lor. — *Idem.*

51. 31 Iulie 1843. Numire ca ispravnic de Botoșani a lui Alecu Mavrocordat Agă (fiul lui Constantin), în locul lui Theodor Ghica, Postelnic. — *Idem.*

52. 17 Decembre 1845. Însărcinare cu presidarea biuroului de alegere a unui deputat de Iași a lui Costantin Mavrocordat Logofăt. — *Idem.*

53. 9 August 1847. Însărcinare pentru Logofătul Costantin Mavrocordat de a presida biuroul pentru alegerea unui deputat al Iașilor: «prețuind meritele care, atât după vârstă, cât și după osebitele calități, recomanduescu pe D-ta ca pe unul din întâii boeri a țarei». — *Idem.*

54. 10 August 1847. Alegere ca «mădular al gheeneralnicei obișnuite Adunări» a lui Costachi Mavrocordat Logofăt. — *Idem.*

55. 14 Mart 1856. Întărire a Căpitanului Aleco Mavrocordat ca «șef poliții Capitaliei» (v. n° 38). — *Idem.*

56. 1-iu Maiu 1856. Numire ca maior a șefului poliției din Iași, Mavrocordat. — *Idem.*

IX. Documente păstrate în Biblioteca Urechia din Galați.

1. Hotin, 2 Septembrie 7097 (1588). Ghiorghie și Frăncescul, pîrcălăbî de Hotin, arată pentru o vînzare a lui «Druțu Nemiș ot Șendren[i]», în Pliușcovți, lui «popa Romșa din cetate din Hotin». Marturi: vătah Maxin, Danțul vatah, Orlinschii vătah, Iurii vatah, Dragșan vatah². — Slavon.

2. Iași, 22 Mart 7114 (1606). Ieremia Movilă, pentru o vînzare. Nume: «Dumitru Beleaș», «Isaico Pietrar», «Căzacul», «Zahariia hănsarū», «Angheniia». Pomenit un zapis al șoltuzului și a 12 pîrgari din tîrgul Bae. Marturi: fiii toți și boierii. Pecete de ceară roșă, cu șnur roș (pembea)-albastru. Pergament.

3. Septembrie 7125 (1616). Enachi Mare-Ban de Craiova, Ventil[ă] V. Log, Cristea biv V. Vornic, Leca biv V. Log. dau cartea lor «jupăneasei Grajdaneî, jupăneasa a Lecăi Spat.», dîndu-i viile «de la Cătun, ce sântu în dealul Piteștilor, cu oțna și cu Rumăni și cu tot venitul..., pentru că aceaste vii... iale au fost de moșie ale Lecăi Spat., cumpărate de în zilele lu Șerban Voevod, cîndu au fost Domnu întăiū țeară¹. Iar, cîndu au fost acum, în zilele Domnu nostru Radul Voevod, feçorul Mihnev Voevod, iar Domnia Lui au pierdut pre Leca Spat. și au miluit pre jupan Bratul Vel Com. cu aceaste vii de la Cătun, și le-au ținut pînă au fost Radul Voevod aița în țeară, iar, deaca se-au mutat Radul Voevod de aița de în țear[ă] și de în Scaun, de-au eșit Domnu țeară Moldovei, iar jupăneasa Grajdana ia au avut pără cu Bratul Comisul... Noi am căutat și am judecat pre drept și prea leage», întărind viile și restul averii Grăjdaneî. Marturi: «Badea Post. de Greç și Mihil Post. de Văleani și Preda Cliuè. și Stamat[e] Com[i]s și Mateiū Peh. și Nica Com. și Drăghie Log. și Mușat Post.». Scrie Lep[ă]dat. Pecetea lui Enachi, re-

¹ Actul e tipărit, într-o traducere rea, în *Uruarul*, XIV, pp. 159-60. Pentru împrejurările din Hotin, v. vol. V, p. 81, n° 16.

² Adece nu în lunile de Domnie reînnoită. în 1611.

presintînd un boier cu toiagul în mînă (pe ceară verde).
Dedesupt: 'Ιωάννης μνηοὶ (?)¹.

4. Tîrgoviște, 8 Decembre 7128 (1619). Gavriil Movilă, pentru o ocină cumpărată КЪ ДНІ ПАДША КОЕКОД ШЕРКАН. Nume: Văvulea. «În coada văcărițev, Goicea, Buteanil[e], Furciturile boulov, grindurile Puturoasev, Frătica [nume de persoană].» Marturii boierii. Monogramă cu roș. Pecete ruptă. Pergament.

5. Iași, 18 Decembre 7136 (1627). Dumitrașco Ștefan V. Log, Ghianghea V. Vornic, Nicoară Hatman, Lupul V. Vist., Savin V. Spăt., Aplos (*sic*) V. Armaș, Pătrașco Bașot[ă] Log., Neagoe Post., Dumitru Buhuș Log., Arsenie Vor. de gloată dau o mărturie. Îscălituri și pecetii.

6. Iași, 19 Decembre 7136 (1627). Miron Bărnovschie Moghila, pentru vânzare la sat la Scobențeani (Ț. Cărligătura) către Gheorghie Roșca Vistearnic. Pecete cu ceară roșie. «Dumitrașco Ștefan Vel Logft. uő.»

7. 21 Decembre 7215 (*sic*? = de la 1634). Vasile-Vodă, pentru «Nicoară snă Berdiloae și cu soru-sa Pălaga», de la «Românești».

8. 10 August 7156 (1648). Supt Vasile-Vodă și Gheorghie Muntul șoltuz, cu 12 pîrgari, «Țana, fata diaconițăi Anghelinei», vinde un loc de casă lui Gheorghe «Baică». Marturii: Enachie Blănar vecin și Ordachie săbierul, și Vasilie Ġalalău² și Curt staroste de n[eg]uțitorii». «Pecete orașului» Tecuci. — Fotografie.

9. 21 Mart 7157 (1649). Vasile-Vodă, pentru Ionașcu Cujbă biv Vel Vornic, acordîndu-î întăritură la satul Vladomira, «pe Prut, ci esti în Țin[u]t[ul] Eșilor, din sus di Cornu lui-Sas»³. O avea de la strănepotul lui Tatomir Țirăș, căruia i răscumpărase capul de la un Turc, supt Radu-Vodă. — Copie.

¹ Decî Leca Spatarul fu ucis înainte de 1616, cînd Radu Mihnea trecu în Moldova. Uciderea nu s'a făcut la 1612, cînd cu încercarea de răscoală în folosul lui Mihaî Cămărașul (Hurmuzaki, IV¹, pp. 479-80; cf. vol. IV din aceeașă colecție, p. CIV), ci mai tîrziu, căci încă la 1615 Leca-șî ocupa locul în Divanul domnesc (vol. V, p. 297, n° 18). Supt Alexandru Iliaș, noul Domn din 1616, el nu mai apare însă (*ibid.*, p. 437, n° 5). Pentru văduva și averea lui, v. vol. IV, p. CLXII, nota 4. — Cf. și doc. 1/XXXIX al Academiei (altul, din Măgurele).

² V. tabla vol. V-VI, la acest cuvînt.

³ Pentru Cornul-lui-Sas v. vol. V, pp. 572-3.

10. 20 Novembre 7183 (1674). «Radul Creț[u]lescul Vel Dvornic»/dă carte «popei Neagului den Bălțești ot sud Saac», întărindu-î părți din satul cu acest nume. Pecetea Vornicului-Mare.

11. «U Piatră, l^e 7192 [1684], April 20... Adec[ă] au vinit înaintea noastră, părcălabilor de Niamțu, anume lui Gligoraș Cărlig și a lui Chiriiac părcălabi, și a lui Manoli Vornicul și a lui Vas[i]lie Vărnăv și a lui Patrașco Buzni, și a șoltuzului din târgu din Piatră, și altor omenî bunî», egumenul Dosofteiu de la Pingărați, «cu Micotî, și s'au pîrit pentru nește pomî ce au avut Micotă, puși de un moși a lui, călugăr, prea locul mănăstiri Pângăraților». Se dă dreptate mănăstirii. Jos, trei pecetî.

12. «U Totruș, l^e 7194 [1685], Săptemvrie 24.» «Ghiorghie Savul din Bărsănești» și cu alții din neamul său vînd partea lor din Brătîla-de-șos, «din bătrînul Oițăștilor, a patra parte, partea lui Coste Medenca, ă-au fost cumpărat[ă] moșului nostru lui Simion Țîul». Vînzarea se face «dumisaa[e] lui Alixandru Crupenschii Postelnicul»¹, cu «leî bătuți». Se vînd și părți «din săpătur[î]». Marturi: «Toderașco șoltuzul din Totruș, cu pargarii seî, și Iordachi Condrea» și alții, între cari «Ghiorghit[ă] Buhoč», și «oamenî bunî din trăg și de ț[a]rî». Pecetea tîrgului.

13. Bărlad, 15 Octobre 7194 (1685). Vînzare de moșie «dumisali Postelnicului Ilieș din Țifești»². Marturi: «preutul Ignat cel domnescu din târgu din Bărlad și preutul Grăjdean de acolo și preutul Gligori ot Crănojanî și dumnealui Vas[i]l[a]chi sîn pop cel domnescu din Bărlad și dumnealui Ifîmie Gavrița și dumnealui Dumitrașco Gavrița și Gavril Antonachi și Gavril Șiva și Neculai Toma și Pascal Căpitanul de Ruși și Enču șoltuzul de Bărlad». Pecetea orașului. Jos: «Az Vasili Vornic iscal». — Fotografie.

14. «U Bărlăști», 17 April 7197 (1689). «Eu Costachi fiul

¹ Pentru acest Crupenschi, v. și *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, pp 475-6.

² E Ilie Țîfescul, care a jucat un rol în Domnia lui Constantin Cantemir, V, pentru el, tabla *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*.

răpăosatului părintelui mieu Gavril Costachi č-au fost Vornic-Mare de Țara de-ğos»¹, arată că tatăl său, «vădzind multe casă de boiarî mari și mai de răndu, rămăindu neaședzate de părinți, și în urmă trăgându-să la Divanurile Domnilor și pre la boiarî», li alege singur părțile filor, din «multî-putînă agonesita dumisali ce au agonisitu... Decî, îndzăstrîndu și pre dumn[ea]lui mai mare fratele nostru Vasilie Costachi Vel Vornic cu toată partia cât s'au îndurat..., alesu-i-au și loc de cas[ă] la Florianî, lângî Epurianî, mai la câmpu, unde i-au fost casăle dumisali întâiü. Apoi, tămplăndu-să a să scorni aciaște răscoali multe în ț[a]ra noastră, în dzileli Mării Sali Ducăi-Vod[ă], când au fost la Beč [1683], sculatu-s'au Savin Zmăcicâne și cu Moțoc din Țara Leșască, de au venit în țară, și 'ndemnăndu pe mulți carîi li s'au potrivit lor, și pre mulți și cu sila, i-au făcut de s'au rădicat să margă să batî Bungacul. Care, ce bătae și izbăndî au facut, să va pomeni păn va rămănia un om pre acest pămănt. Decî, scăpăndu ei dintr'acia oste a lor, au lovit pe la Florianî, și au aprinsu casăli dumisale fratelui nostru, lui Vasilie Vornicul. Decî, încă fiindu viu răpăosatul părintele nostru, și-vădzăndu că ağunsăs[e] la greali vremi de traiü, socotit-au dumnialui că departe un frate de alcu nu vom putia mai trăi, nici dumnialui fratele nostru va putia mai trîi acol[o] unde i-au fostu casăle întâiü, fiindu mai la câmpu, ce i au dzis săngur dumnialui răpăosatul părintele nostru să margă să-ș facă casă la Bărbătești, carîi sântu lângă Epurianî din ğos, cât și l-ar ağunge prilejul de bune să-și faci. Care au dzis toț frații; iar, de loc, atunce n'au răspunsu.» Costachi primește ca fratele să se așeze pre acest loc, care e al lui. Între hotare: «păr în podul č-au făcut Vornicul..., pîn capetele pămănturilor ce vin din ğos și alătura cu ciali ce mărğu la dial..., di asupra Florintîi... Drumul ce întră pîn marginia poeniî, di asupra prisăciî ceiî bătrâne.» Se face «dintru toți frații, anum[e] Costantin Vel Păharnic și Pavăl Buj[o]ranul č-au fost Sulgiariü și Lupul Costachi și Solomon». Iscălesc: «Costachi Gavril, Costantin V¹ Păharnic, Pavăl Buj.

¹ V., pentru familia Costăcheștilor, vol. VI, cap. 1 și notele referitoare.

bi[v] Sulgiar, Lupul Costache biv Sulger». Scrie «Ștefan sⁿ pop Gligori Pădure ot Sučav[a]».

15. 2 Septembrie 7221 (1712). Raport către Domn, pentru o pîră dintre egumenul de la Sf. Ioan Zlataust, cel de la Aron-Vodă și «niște slujitori ă-au grădinî și odăi acol[o]». Merg «cu Loiz neguțitoriul, ce l-au trimis staroste de neguțitori în locul lui, și șoltuzul cu pîrgarii. Trec pe vechia «stălpitură». Pomenite: «fântîna lui Țurche... Readiul Al-diaî... Hălășteaul Aldeaî... Valia a 7 oameni... Un egumăn bătrîn, anum[e] Nectarie, ă-au fost la Sfetii Ioan și iaste dus la Rumiali.» Scrie Axintie Uricariul. Iscălesc «Dumitrașco șoltuz de Eșî» și «Λογῆζὼς πρῶν». Pecete. — Fotografie.

16. 10 Mart 7223 (1715). Danie de loc «la sarărie cia viache pe ulița Hagioai, ce merge la tîrgul Făinii, lîngă Mihaî Pičoraga și lîngă Tănas[e] Pičoraga», loc luat «de la Sultana mare boerias[ă]... Avînd... un alișverîș cu nești stupî.» Marturi: starostele de negustori și alții. Aproape toate iscăliturile sînt grecești. Scris «cu rugăminte de îmbe părțali».

17. Iași, 26 Octombrie 7230 (1721). Mihaî Racoviț[ă], pentru procesul ce fusese între Ilie Catargiul Vel Logofăt și «—Iezovitul leșăscu», pentru un loc cu pivniță în «Ulița Mare, lîngă Mitropoliia Veachia». Se judecă pentru încălcare. Pecete mare cu chinovar. Iscălește «Sturdzea Vel Vornic, vă Di-van».

18. 12 Ianuar 7232 (1724). Ioan Tăutul dă moșie la Cîmpulungul Rusesc, gînerelui său Simion Giurgeavan¹: «vecinî și cu dvoriște în pâlște, și cu lazurî cu jerebiî în câmpu». — Copie de Dumitrașco Stroiici².

19. 7246 (1737-8). Scrisoare domnească către Vasile Roset biv Vel Șătrar, staroste de Cernăuți. — Traducere greacă.

20. 6 Octombrie 7254 (1745). «Monah Cozma Buhuș, egumen ot Bogdana», dă partea-î de moșie și Țigani, ce are 'dela tatăl său «Neculaî Buhuș Vel Armaș», și de la mamă, «Safta, fata Postelnicului Costantin Țobanul³, nepotului miu lui Neculaî,

¹ Pentru care, v. tabla *Doc. Callimachi*.

² În privința căruia, v. tabla citată și aceia a vol. V-VI.

³ De supt Constantin-Vodă Cantemir.

fiul frăține-meu, lui Toderășco Buhuș Postelnic, pre carile l-am luat fecor de suflet». În schimb, nepotul îi va căta de suflet. «Și cheltueli ci-au cheltuit dumnealui Vornicul Iordachi Cantacozinò¹ la nunta surorii noastre Alexandrii, o sut[ă] cincizăci lei, capetel[e], i-am plătitu eă cu dobânda loră la Ahmet, nepotul Sărdariului ot Roman, iar trii sutea cincizăci lei, capetel[e], de la Hagi-Mahmet ot Roman, și grijile părintești și cheltuelil[e] nunții suro[r]i noastre, li-au plătit frațe-meu.» Scrie «Stefan Stanovič»².

21. 16 Mart 7269 (1761). Act domnesc pentru o vînzare de loc de casă în Iași, în Muntenimea-de-sus, fost al «Annei, Doamna lui Mihaiu-Vodă, și Doamna l-au fost cumpărat de la Sanda Țoroița, nepoata lui Gherman». Pecete cu chinovar.

22. «Di pi danii Preosfântătu Anton Mitropolit ot Eș, și împreună cu frate-mieu Săliveștru, având ei un loc ot târgu Cernăuțu, și dăndu la mănăstire la Horece, fiinduc'au fost titor mănăstirii Horeci, și viindu părintile egumănu ot Horece cu scrisori de la Mitropolitul Anton, și cercetându acel loc cu scrisori, n'au apucat pi namul Mitropolitulu ca să îndreptăm locul acela de pe unde tai, și, știind și noi și alți lăcuitor[i], am arătat». Iscălesc «preutu Ștefan, Ursul Șerban, Sămion împlător, nipot Mitropolitul, Ștefan Răspopa, Costăș Buzanovschii, Ion Butnar sãn Ștefan, Ștefan sãn Ghiorghi, nepot Răspopii, Ion Falcă, stegar de barănu[i]». Pecete octogonală cu: «Turgul Cernuți»³.

23. 26 Iulie 1771. «Boerii Divanulu Cnejii Moldovii», către Gavril Miclesc[u] ispravnicul de Cîrligătură, pentru jalba asupra «unu Grigori Paveț, țaran ot Cărstești». «În trecute zile având trebuință Iordachi la Iaș, și purcegând de acolò, au lăsat pe oamini săi plugari cu plugul, să-i are de mălai, iar acel Grigori și fișorul lui, în putere lui, și fără știre lui Iordachi, luînd plugul, cu boi cu tot, ș'au arat de mălai lor, cât li-au fost voe, păr au trecut vreme plugulu, și din pricina lor au rămas

¹ Deleanul?

² Asupra vechilor Buhușești. v. vol. V, p. 574-5.

³ Cf. vol. V, p. 416, n° 6.

Iordachi fără mălai.» Se plînge păgubașul și pentru *necînstea* ce i s'a făcut astfel. Vinovații vor primi deci sămînța înapoi, dar secerișul îl va face cellalt. «Și, pentru îndrăzniala ă-a făcut cu nebăgari de sam[ă], să să certe, spre pilda lor și altor țărani asemenea lor, fiindu ca să nu îndrăznească alt[ă] dată a lua lucru boiresc în slujba lor. Osăbit de ačasta, aū mai arătat Iordachi precum i-aū vândut Gavril lui Iordachi opt dimirlii orzu de sămănță, dăndu-i căte 18 parale de dimirlie, și, sămănându-l, fiind tot rău, n'aū eșit nimic dintr'atăta orzu, ce aū eșit tot mălai, fiind prosăe de an; zicând Iordachi că în prosăi aū mai sămănat tot într'acel pământ ovăs, și s'aū făcut.» Adaus: «Și, de vreme că acei țărani aū luat cu obrăznicie plugul lui Iordache, de li va lua mălaiul Iordache, să nu să certe ei, ci să-i dea zapis cum că de acum nainte nu s'ar mai ispiți a face obrăznicie ca ačasta saū orî-ce alt, iar, certându-să, atunci ei să-ș săcere mălaiul, și să fie ačasta în voia lui Iordachi: or mălaiul să-l iai, or să să certe căte 10 toege».

24. 20 Novembre 1773. Vînzare din partea lui Toader Huiban a unui loc al «Agăi lui Rămădan, ci are la Ulița Mari, lângă Mitropolia Vechi, și l-aū dat dum[nea]lui acel loc cu bezmăn la neg[u]șitorî . . . Era o argè de pivniți vechi.» Va da bezmăn.—Copie.

25. Un sătean din Bărțești (Bărzești) (Ținutul Vasluiū) se plînge pentru că, fiind cu un boier «văr primari, fečori din frați», acesta nu voiă să-l recunoască. Săteanul aduce «mărturie . . . 40 oameni bătrăni dela stare locului», cu carte de blestem și «izvod de zăstre», la Domn. După mazilia Domnului, Medelnicerul Lupul Nacul, acest văr, iea cartea de judecată la el. La noul Domn nu i se îngăduie a aduce marturi. Ai lui Nacul sînt «de la alt Țin[u]t», între cari «Enache Ermejiul¹, ce este socru dum[isale]» (din Ținutul Neamț). Merge la Domn, și cartea de judecată i se află din condică. Ciștigă, «iară logofeții cu prelungire din zi în zi m'aū zăbăvit până s'aū tămplat de l-aū luat pe Mărie Sa [Alexandru Ipsilant] Nemții»². Cere a fi iar judecat.

¹ Hermeziu.

² E prins în 1788. V *Acte și fragmente*, II, pp. 237-8

26. 22 Decembre 1797. Cercetare la Sohodol, după cererea Vataului Ion Pitariul și lui Toader Checheriță, răzăși. — Copie.

27. 20 Maiu 1798. Vînzare de moșie ce fusese a «Mariei Roboae, ce au ținut-o Mihalce Robul, nepotul pisarului Mihail Oțal» (Vlădeștii). — Copie.

28. Fără dată (după 1832). Învoială a două isnafuri, «abagii și pînzarii». «Orî-cine va lua abale, să aibă a popri de la vînzător la treizeci de bucăți câte parale doaozecî, cum și de la abalile de măraș să poprească la doaozecî de bucăți iarăși cîte parale doaozecî». Cumpărătorii se vor «face trei mîini», și vor da și ei «pentru capital[ul] cutii» odată pe an. «2. Nimeni din braslă, meșter sau calfă, să nu fie slobodu de a artorosi chiriia prăvălii unul altuia spre pagubă.» Vinovatul va fi chemat de ceauș la stărostie și cercetat. 3. «Nimenea din braslă să nu aibă voe a deschide prăvălie unde nu-l va îngădui bresla.» 4. «Meșterii cariî îf vor face tovaroșî din calfi în prăvăliia sa», vor da 25 de lei la cutia bisericii, iar cel ce deschide el însuși, va da 50. 5. Prăvăliile vor fi închise la Înviere și la cele 12 praznice împăreștești. «Precum și din pînzari să nu fie volnici să dea la Jidovi cămăși sau pînză în numitele zile.» Cine va *necnsti* pe un bătrîn meșter, va fi chemat la *adunare*, își va lua *răsplătirea* și va trece, cu «raportul stărostiî», la Vornicia Politiei. 7. Cumpărarea de abale să nu se facă pe ascuns, ci prin bună înțelegere. 8. Străinii ce vor deschide prăvălie, vor cere voie la breaslă și vor contribui la cutie. 9. Calfele vor primi cîte 50 de parale pe an. 10. Aceștia își vor *adeveri* *zapisul* la starostie și se vor trece la condică. 11. Plata pentru *adeverirea zapiselor* de tovarășie. 12. Starostea și epitropiî vor decide toate afacerile. *Meșterii* li vor da simbrie. 13. Să se scrie la condică toate calfele «de aici din toată politia Bucureștilor», precum «și la catastihu ceaușului», pentru breaslă și pentru *capitația* Vistieriei. «De să va cuveni vre unuia din meșteri cinci lucrători, și va mai avea prin mahalale iarăși cinci lucrători, nu are voe de a mai priimi și alții în odaia prăvălii... Orî tuzlucari, orî lucrători, tot în rîndul călfilor de odae să se ție.» 14. Să nu-și zavistuiască calfele. 15. Să nu se ia calfele pe ascuns. 16.

Se cere Cîrmuirii a scuti pe staroste de «rînduiala dăjdii». Semnat: Hagi Dinu sin Radu Chițu, starostea corporații aba-giilor și pînzari».

X. Acte din Casa Obștii de la Bîrlad.

1. 20 Februar 1774. «Lupan Rațe și eū Lupașcu Rațe și eū Gorghie Rațe și eū Vasil[e] Rațe» vînd lui Ioniță Todosii un loc de casă, «fața de spre sor[e] apun[e] și lungul înna-poit spre sore răsar[e]». Marturi: «Ion Ghizdan», «Gorghii Zăneca», «Ștefan Barbul», «Stancu Vraghii», «Crste Gli-goraș», «M[i]haiu Epurî». Scribe «Crste Bode Vornicul».

2. 28 Iulie 1812. Vînzare din' partea lui Toader Potole din Berești. Nume: «Căpitanu Costandin Bălăban», «strămoașa sa Alecsandra, fata lui Ioniți Bantăș, sor[a] Grozavii» (măritată cu Potole). Îscălesc mai mulți «răzeși».

3. 5 Iunie 1812. Mai mulți sătenî vînd partea lor din «Ple-șăni pe apa Jăravățului» (Ț. Tutova), ci o avem di pi strămoș[u] nostru Ioniți Bantăș, a patra parte, parte lui Dumitru, carile să împarte și parte lui Dumitru pe patru feçori ci trag din Dumitru Bantăș».

4. «Opis de hărtiile ce priimesc din casa Epitropiei moșiei tărg[u]lui Bărladu eū Toader Gheorghe Sculi, vechil în pre-tenzie orăndatorilor; 1837, Noemvrie 18.

1818. Publicație a 7 boeri și 4 neguțătorî, prin care ves-tescu că moșie să vinde în orăndă.

1818, Februarie 20. Contract a 14 tovarăș orăndatorî cătră Epitropie, că au luat orănda moșiei pe 20 luni, cu 130.166 lei...

1821, Ghenar 28. În scris conpromes, iscălit de boeri și neguțătorî, și de însuș orăndatorîi, prin cari împuternicesc 5 boeri și 5 neg[u]țătorî ca să le răfuiască socotelile cu Epi-tropie, dup[ă] cari apoi să rămăe mulțamiți...

1821, Februarie 2. Înscrișul pomeniților boeri și neguțătorî comprimensari că au găsit de cuviință să plătiască ei orăndatorîi suma de 28.147 lei, 35 par. cătră răposatul Postelnic Mihai Iamandi... Șiapte sămî a epitropilor, de la anul 1819

până la 832, arătătoare de banii ce au strâns și precum au dat . . . /

[Actul de arendare.] Fiind-că, atât după luminată carte gospod, cât și după alegire a tot norodul ce să află lăcuind în târg[ul] Bărladului, ni-am socotit persoanele aceste din boieri: Ag[a] Costandin Sturza, Spatr. Gavrilă Iamandi, Pahr. Ioan Cuza, și din neguțitori Hagl Iordache Efthemi, Iani Gheorghiu, Ștefan Stoice și Iorga Gălcă, spre cercetare tuturor socotelilor târgului trecute, împlinire rămășițurilor și alcătuire împlinirii sumii ce nu agiungi spre istovire plății banilor ce să află târgu[l] datoriu, — decî, adunându-ne toți aceștie la un loc, și luînd sama cu amăruntul la toate chipurile prin cari pot a să împlini cu lesnire suma banilor și a nu să însărcina săracii, nici a să zminti legătura și privilegie legată prin hrisoavile gospod ce s'au cheltuit și s'au scos acestui oraș,—n'am putut afla altul mai de cuviință și mai lesniços decît să s[ă] vîndă moșie în orîndă pe cîtă vreme pot să ias[ă] acești bani, urmîndu-să de cătră cumpărătoriu ce să va lua după ponturile ce în jos să arată. Adecă:

1. Cumpărătoriu ari să iă de toată binaoa, atât casă cît și dugheană, cîte opt lei, neapărându-să nici boeri, nici Țigani boerești și mănăstirești, ce să află șazători, de aastă plată, cari să număsc zăli de boeresc.

2. Stăpănire cîmpului ari să s[ă] urmez[e] afară din emăș, cari să rămăi cu totul slobod, să è din toate sămănaturile dejmă din zăci una, ori a cui a fi, și din fân, din șapți căpiți una, neamestecându-să în emăș nici de cum, nestrămutându-să nici pe un lăcuioriu din pămîntul și locul său, precum sînt împărțiți de mai înainte, strîngându-ș însuș cumpărătoriu acele dejmuri.

3. Toți stînjânii ce nu s'au plătit până acum de cătră unii din lăcuiori, vor rămănè a orândatoriu, ca să-î stăpăniască, în vadea cumpărături.

4. Havaetlu giugăritulu are să fi a orândatoriu, strîngându-l de pe la toți acei ce să cadi, după cuprindire hrisovulu gospod.

5. Băutura vinulu ari să fi a orândatoriu de la acest

târg, neslobozându-să nici-o persoană, ori boieriască, sau ne-gușitoriască, a deschide crăsmă fără învoire orândatorului, afară de casăli boerești, cari mai mult decât păra la 100 vedri vin să nu fii volnici a avè pentru masa d-lor, iar, pi ce să va găsa mai mult, să s[ă] învoiască cu orândator[iul] sau să-l rădice di pi moșie târgului. Iar cari să va afla că va îndrăzni sau în crăsmă sau la casă că au vândut macar o ocă de vin fără învoire orândatorului, să fii supus a i să lua toată marfa cotrobont, și osăbit să plătiască și câte un leu de toată vadra la Casa Opștii.

6 Bătura rachiului și a horelcii iar să fii cu tot oprită a vinde cineva păra nu să va învoi cu orândator[iul], iar cari va îndrăzni, să fii supus tot cuprindirii pontului vinului, al cincile pont.

Supt aceste ponturi dar să fie vânzare aceștii moșii, începându-să anul vânzării după vechiurile (*sic*) obiceiuri, precum și a altor moșii, de la Sfântul Gheorghii, păra când să dă de știre tuturor ca să s[ă] pue la colî, pentru măr-furile supusă acestor ponturi, cari vor avè, și, cari vor fi muș-tereii, să treacă în dosul țidului aceștie cât îi va da mâna să dè, și, la sfârșit[ul] lunii următoare, strângându-s[ă] toț muștereii, ari să s[ă] facă hareciû : să aibă în știință însă muștereii că banii ce ari, să sui la acel de pe urmă harec. . . : asupra cui va rămânè toată suma banilor, pe șin au să-î răspundă, spre a să plăti și de cătră noi creditorilor ; 1818, Fevr. 6.

[Iscăliturile : boierii în rîndul întâi, apoi negustorii. — La 19, se constată că Vasăli Chirul Sluger și «tovărășie sa» au dat 78.100 de lei.]

5. 6 April 1825. «Epitropii moșiei târgului Bărlad[u]lui și toți acei ce au plătit», către Domn, pentru o jalbă ce au dat «o samă de lăcuiitorii acestui târgu pentru catahrisurile ci s'ar fi urmând de cătră noi epitropii în potriua ponturilor lumnatilor hrisoave ci ari acist târgu, și o samă din 34 di orândatori ci au avut în orândă prin ponturi venitul acestui târgu la anul 1818, spre dispăgubire lor, au adus lumnată carte gspd. din 20 Maiu, poruncitoare ca, luîndu-ni toati izvoadile di banii ci am luoat din fișticari iraturî, și undi i-am dat, și să stei toată lucrare Casăi epitropicești și a îm-

plinirii banilor cum și a omului g[o]sp[o]d ci esti spre împliniri, și să mergemu la cinstita isprăvč. cu izvoadile, că să ni dămu sama.» Merg la Postelnicul Ioan Jora și Spătarul Ioan Iamandiiu și cer a li se arăta cartea domnească și numele jăluitoilor, — ceia ce nu se face. Caută în zădar și la Banul Iancul Miclescu. Cer a se face cercetare, «căci esti împotriva cinstii noastre». «Milostivi Doamne: pizma, zăvestiia, întregire (*sic* = intrigile) ci urmiază la acist târgu, esti știut tuturor di opștii, di cătră unul, doi sau trii din boeri, cari să află și datorî, îș mai alăturiază lângă sâneș patru-cinci din cii mai proști, încă de la cumpărare aceștii moșii, precum și 'la anul 816, la răposat[ul] Calimah s'aū arătat cu jălobi și iscălituri pisti 400, — cari acești iscălituri aū fost mincinoasă. La cari pominit Domnu, spre discoperire adivărului, aū triimăs la fața locului pe răposatii boeri Vor[ni]c[ul] Theodor Balș și Postelnicul Mihălachi Mavrogheni, carile, cunoscând lucrările acestor persoane, și că să cadă toati cheltuelile urmați dintr'acești pricinî să s[ă] plătiască di cătră acești ci aū urmat întregile; însă Înnălțame Sa, prin milostiviri, aū găsit di cuviință ca și aceli cheltuele și dobânzi să între tot în analoghiia opștiască, spre liniștiri, după cum pre largu arată luminata carte din 816, Mart 30. Însă dum^r tot nu să lasi, ci tot uneltesc chipuri spre împilare și di istov sărăciia acestui ticălos târgu, nevrând a-ș plăti dreptul, cu ci să află datorî la opștii.

Iar, pricina orândatorilor, facim cunoscut Înnălțimii Tale că, la anul 818, aflându-să datoare moșiiia cu o sumă de bani la duml. Spatar Ștefanu Rusăt i la duml. Postelnic Mihaiu Iamandiiu și la alțai, și fiind târgu sălit cu zapcii domnești cu luminată carte gspd., și cu alegeri di cătră toată opștiia, aū ales pe răposat[ul] boeriu Aga Costandin Sturza, pe duml. Postelnicul Gavrilă Iamandiiu și duml. Spat[a]r Ioan Cuza, și trii neguțători, și li-aū dat comprominsu iscălit, ca, cu schepsisul ci vor gășă di cuviinți spre plata tuturor datoriilor ci să află datoare acastă moșii și vor hotără, să fii toată opștiia priimită. La cari dumr. aū găsit de cuviință a să vindi în orândă băutura vinului și a rachiului și alte eraturi, în vadē de 20 luni.» Iea Chirul cu 130.166 lei. Domnul întărește pon-

turile. «La împlinire vadelii di 20 lunî, aũ adus luminate cãrți g[o]sp[o]d, cerãndu-șî pretențai pentru pãgubirili ci li s'au întãmplat din pricina molipsirii ci aũ fost atunce ¹ și altor pricinî urmate într'acest tãrgu, aflãndu-sã încã datorii pe la creditorii opștiei și la cãpital[ul] lor de 50.500 lei, avãnd ñnpotriva acestora numai datorii, și și aceste nu le aũngia. Dupã multe ñnfãțosãri ci aũ avut la numițai boeri, ñn sfãrșit aũ dat compromensu ñn scris la duml. Postelnicul Gavrilã Iamandiiũ, rãposat Aga Petrachi Negre i duml. Spatar Ioan Cuza și Cãmnr. Iordachi Gĩurge, atãt din parte orãndatorilor, cum și din parte a toatã opștiia, ca, cee ci vor gãsã di cuviinți, sã fi primit la toatã opștiia; cari compromensu sã aflã la duml. Spat[a]ru Ioan Cuza. Dumr. boerii comprominsari aũ ohotãrãt ca orãndatorii, din 50.500 lei ci aũ pus cãpital, sã pãgubascã ġumãtati, și acii ci vor fi datorii pisti ġumãtati, sã plãtiascã, cum și acii ci aũ a luoa, sã li sã plãtiascã, și, di la acei ci aũ luat lefi mai mult, sã li dei ñnapoi, cãci aũ luat pisti drept, și sã ñmpliniascã de la toți rãmășãlnicii orãnzii, și sã s[ã] dei la acei ci esti orãnda datoare... Și, dupã sãvãrșire acestora, ñn curãndã vremi s'au ñntãmplat și rãzvrãtire. Dupã venire ñnnãlțimii Tale la strãmoșasc[ul] Scaun», Iamandi aduse «ediciu» pentru ñmplinirea sumei ce i se datorește. «În urmã, opștiia acistui tãrgu, cu luminatã carti g[o]sp[o]d, aũ fost sãlitã ca sã-ș aliagã epitropi pi cini vor voi, spre disfacire și cãutare a tuturor pricinilor opștiei, și s'au ales dintre boeri pi duml. Paharnic Iordachi Oprișanu și Camnr. Ioan Liga, și dintre neguțitori pi Ioan Gheorghiu și Neculaiũ Alecsa, hotãrãndu-le ñn scris și lefi, și ñndatorindu-sã a li teslimarisi, atãt hãrțiile di rãmășiturile de bani din analoghiia compãrãturii moșiei, cãt și hãrțiile ñn pricina orãnzii... Dar, din pricina chesatului și a ñmpotrivirii a unora din casile boerești, ci uneltesc feliuri di chipuri spre a nu plãti banii cu cari sint drepti datorii, puțnã ispravã aũ fãcut... Dupã aceia, opștiia alegãndu-ne pe noi epitropi, am urmat ñntocmai: cãt am putut strãnge,

¹ Ciurma. V., ñn privința ei, Iorga, *Documente și cercetãri asupra istoriei financiare și economice a principatelor române*, București, 1900, p. 87 și urm.

am dat... Numit[ul] Sluġr. și frațai săi, nu numai că până acum n'au dat nici-un banu la banii analoghii acești moșii, ci încă au mâncat din opștii, și acum iarăși uneltesc chipuri, arătându-si cu jalobi că am fi făc[u]t noi catahrisuri cu călcare di ponturi.» Cer «satisfacțai, căci esti împotriva cinstiilor noastre». — La 6-10 August 1825, se dă cercetarea Vornicului Ioniță Păladi.

XI. Documentele moșiei Rotopănești (Ț. Suceava).

Proprietate a d-lui Gr. Goilav din Botoșani.

1. 25 Februar 7142 (1634). Moise-Vodă, pentru Costantin Cănscă, dându-i un vad de moară pe pîrăul Molna, la vărsarea în Sasca, în hotarul Băii, și «o bucată de codru cât îi va fi dumisali di hrana porcilor». — Suret din sec. al XVIII-lea.

2. Iași, 26 Februar 7144 (1636). Vasilie-Vodă, pentru «Mierla cneaghina lui Strătulat Dobrenchii și surorile ei, Nastasia, cneaghina Nacului și Măricuța, cneaghina lui Istratie biv Logofăt și fratele ei Savin, — fiii lui Costantin Uricariul și ai Tofani fata lui Mălaiu vătah»¹, cari își împart o parte din Rotompănești, cu Curți, mori, etc, o parte din satul Hreasca pe Șomuz, «jireabii» din Oncești și o falce de vie la Cotnari 8 rop цwmбpик («la Țombricul de sus»), precum și locuri la Nemirceani. Pecete mare, ruptă, de ceară roșie. Pătrașco Bașot[ă] Vel Logofăt. Borleanul (în colț, jos, la dreapta). Slavon.

3. 13 Mart 7155 (1647). Vasilie-Vodă, pentru Ionașcu și Dumitrașco Cărstian «și cumnatul lor Vasile Brăescul», cari împart cu «cumnatul Ionașco Postealnic»: acesta iea Lămășeni. Cărstienii aveau o datorie la Iordachi V. Vistier. Toderășco Vel Logofăt. — Suret din 1784.

4. Iași, 14 Iulie 7158 (1650). Vasilie-Vodă, «la Dima prăcălabul de Ținutul Sucevei, și la Vasilie Vornicul de Sučava», pentru jalba lui «Nacul părcălabul de Ținutul Suceavei, dîcându c'au avutu o parte de ocină în Nemirceani, a socru-său, și o'ă oprit Dumitrașco Cărstian, și o au schimbatu cu

¹ V. vol. V, și *Doc. Callimachi*, tablele.

Șepteliceștii, și i-au dat o parte din Rătumpănești, și i-au dat și niște iape». Acum mărturisesc și «Șepteliceștii..., anum[e] Ilie Șepteliču». Să-i hotărnicască. «Așjidirea să aveți a socoti de hotarul Rătumpăneștilor Ț-au luat Horodnicianii cu un uric, din partea din sus, ca s[ă] aveți a socoti tot dreptu, și s[ă] trageți cu funea, să fie tot frățeaște... Așjidire cum s'a jiluit... că i-i dator cu niște ban[i] și cu nișt[e] miare și cu niște postav și cu niște vin și cu niște ȇară și cu alte unealte ȇateva, ca s[ă] aveți a-i ȇmplea toate ce veți socoti că iaste adevărat dator». Pecete cu chinovar, mare. «Vel Logofăt uȇ[i].»

5. [Sfîrșitul rupt.] «Noi Toader Țocărlie și Frâncul și Enachie, Vornicii de la Poarta Mărie Sali Domn nostru Io Iliaș Voevodî», pentru pîra lui «Iacomii feȇorul lui Andrușco neguȇatoriul cu Calodin zlătariul, pentru un loc de casă», în Iași, «pre Podul Vechiū», luat de Andrușco «de la Băboae» și ȇmpărțit cu Calodin supt Vasile-Vodă, «după ȇ-au fostu pradă în ț[a]ră de Tătar[i]»¹. Și «s'au fostu vinit lui Andrușco neguȇatoriul pivnița, cu loc cu tot, și în lungu și în lat, iar din fereasta pivniții s'au vinit lui Calodin zlătariul, precum au arătat Calodin zlătariul și zapis scris armenescu..., și au fost pus și stălp de piatră de spre uliți, și din din (*sic*) ȇos au fost stălp fereasta pivniții, iar acum, puind gardu Iacomii... pre unde au fostu știindu și ȇntilegându c'au fostu gardul cel bătrân, Calodin zlătariul n'au fostu vrându, ce au rădicat gălȇav[ă] și pără..., pentru căȇ au fost ȇntiles precum au perit zapisile ceale de cumpăratură.» Domnul trimete «pre doi Vornic de Poartă, pre noi anume Frâncul și Enachie», cari strîng «oamenii bunii și bătrâni și neguȇatori, din sus și din ȇos, anume Ghiorghie a Frâncăi, ȇ-au fost Vornic de tȇrg, și Tȇnasie neguȇatoriul și Manta schimbatoriul și Nacul Vătavul dumisale Postelnicului-celu-Mare, și Năstasie ȇ-au fost pȇrcălab» [de aici rupt].

6. 20 August 7176 (1668). «Vȇrlan biv Comis și co soȇu-meu cu Alecxandra, și cu fratele nostru Toder Cȇrstiian», se *tocnesc* «cu dumnelui fratele Ștefan Brăescu [ce'ū fost Vătav] pentru a patra parte din sat din Ionășeni, ce era să dȇ noi

¹ În 1650. V. vol. IV, p. CCXXXIV.

300 lei bit., carii bani au dat tată-nostru Ionașco Postelnicul, însă fără altă cheltuială ce s'au cheltuit după moarte tătăne-nostru..., și am dat a patra parte de sat din Rătupănești, e'm dat pentru parte din Ionășeni, și ne'ū mai dat... doi sute de lei și cindzăci bani..., cu vecinî căți sintu pe acē parte. Așijderile și pentru Pătrăuți, ca să n'aibă dumnelor treabă, pentru căce s'au vinit în parte noastră.» Marturi: «Gavrilaș Brăescul ce'ū fostu Vornicū, și Ionașco Mățișescul de Popeni». Alexandra pune pecetea numai.

7. «U Stroești», 24 Ianuar 7178 (1670). «Mirla, giupăniasa răposatului Strătulat Dobrenchi», dă zapis «pentru rāndul unii ocene a meale de sat den Rotompănești: cincî jerebi; care a aca ocină mi-au rămas de la părintele meu Costantin Uricariul, cāndu au fost în dzelele lui Vas[i]lie-Vodă; iar dumnealui Nacul Stolnicul o'ū neguțat de la mene, pentru optudzăci de galbeni; dece mi-au dat doīdzăci de galbeni, și mi-au rămas cu 60 ug. Iar după aceaia s'au prelejit de am cădzut la bol[ă] mare, și m'am spāriiat de moarte. Dece iară am chemat pe dumnealui Nacul Stolnicul, și l-am întrebat pentru aca ocin[ă], să mă comānde. Dece dumnealui s'au apucat să mă grājască ca pre un creștin, după obicina creștenească.» Înaintea «fechorilor miei și a ginerilor miei», a lui Mierăuți de Ilișești, preutului Ion de Bălăcenî, preutului Ionașco de Ilișești. Scrie un fost Vornic, Grigorașco Gherman. Iscălituri și pecetî

8. 5 Maiū 7185 (1677). «Gligorașco Rătupan» vinde «a mē mor[ă] de sat de Rutupănești» lui «Toderașco sin Nacul Stolnic, drepū triidzăc de lei bātuți, ban[i] gata». Marturi: «Ștefan Brăescul cea au fostū Comis-Mare și Șoldan dechiul de la Sfānta Nātropolie și dumn[ea]lui Toderașco de la Lomășen[i] ce au fostū Comis și Vasilie Giocăș șoltuzul de Bae». Pe lîngă iscălituri: pecetea Voronețului, cu un sfînt pe tron, și, supt cuvintele «pectia Băi», e întipărită cu fum pecetea veche, latină a Băii, cu un animal, se pare un cerb cu crucea între coarne, într'o treflă, și o inscripție din al XIV-lea veac, din care se vede clar: «mold.» și «MOC»¹.

¹ Cf. vol. V, p. 69, Baia-Cotnari, 1: fragment din aceeași pecete, pusă pe ceară roșie.

9. 25 Decembre 7188 (1679). «Ștefan fečorul lui Savin ce'ū fostu Visternic-Mare» vinde partea-î din Rotonpănești, «și cu doi vecini anum[e] Ștefan Tăpălag[ă] și Ncul (*sic*) fečorul Dumitrășcoi», «vărului Toderășco, fečorului Nacului Stolnecului»¹, cu 310 lei. Marturi: «Ștefan Brăescul ce aū fostu Comis-Mare», «Savin ce'ū fostu Sulgeri-Mare, Gheorghit[ă] Albot[ă] ce'ū fostu Armaș-Mari, Gavril Brăescul, ce aū fost Jicnicer, și Savin ce'ū fostu Căpitan».

10. [Jos rupt.] Costandin-Vodă [Cantemir], pentru Ion Botezatul, venit «cu fâmeaia sa, cu Mariia fata Chelsii», aducînd «o diiat[ă] făcută de soacră-sa Chelsiia, înma Marii, făcută denainte dohovnicului său și a neguțitorî și a egumenî și a nepoților săi de aice de târgu de Iași», dînd «casăli ei, cu pivniți de pîiatră și cu cinci dugheane, ce-s pe Podul Vechiū, unde ședu arcarii, și doo vii, cari li sintu în vale, în Cozmoae, și o vie din Șorogari, așijderile», și o prisacă, «și cu poiana ce s[ă] cheamă Hanul; care i-aū fostu cumpăratur[ă] de la Gligori Pușcar, — cari moșie iaste la sat la Lunganî, la Ținutul Cărlegăturîi», precum și un «loc de prisacă, cu poiană și cu rămnic, cari iaste aice la Vlădicenî, la ocolul târgului», parte din Dăjenî, «a treia parte dintr'un frate, den vatra satului», etc., «și venitul ce s'ar aleage pe a treia parte dintr'un frate». Întărire.

11. 20 Ianuar 7209 (1701). Costantin Duca Vodă, pentru «Loiz neguțitoriul de aici de Iaș», ce arată un zăpis și cu iscălitura. «Saviî starostiî de neguțitorî de aici de Iași și a tuturor neguțătorilor», pentru vînzare de case, «de pe Podul Vechiū, în Arcari, cu pivniț[ă] de pîiatră și cu dughene pe pivniț[ă]... , păn în fundul [ograzii], ce lovește în gardul îi Mardagioe, și cu o cășcoar[ă] în ogradă». Prețul e de 400 de lei. Pecete mare, peste hîrtie. «Ion Costin Hatman, neîntămplându s[ă] Vel Logf.»

12. 7214 (1705-6). Mărturie de la «Athanasie 'egumen ot Slatin[ă], Galerie stariț, Gligorie proegumen, Ghidion Clisi-

¹ V., pentru el, *Doc. Bistriței*, tabla. — N^{le} 5, 10-11 sint poate în vre-o legătură de persoană cu Rotopănești.

arhu», de o parte, și, apoi, «Serafim igumenū ot Homor (scris rusește), Selevestru proegumen, popū Ioanū». Se adaug pecețile mănăstirilor : † cia печете стамс мнстирь слатина și † cia печать стамс монастырс хуморс (una represintînd Treimea ; cealaltă, Adormirea Maicii Domnului). Pe a doua foaie : «Athanasie star[e]țu ot Vor[o]nețu, erūmonah Epollite, carele am născut și am crescut în Rotopănește» și «pețe svnteî mnsirî Vor[o]nețuluî» (mîzgîlituri fără inscripție). Apoi : «† Ereî Gligorie ot Drîguești, Ion Baboe ot Drăguesești, Ursul vornicel ot Litenî, Toader ot Litenî, Vas[i]lie Pistrug ot Horodnicenî, Andreian ot tam, Ion ot tam, Ursul ot Mih[ă]ești, Ghiorghii star. ot Mih[ă]ești». Pe coloana din față : «peția târguluî Băeî», pare a fi două capre într'o treflă și : «† Piaciatia târūgul Baia». Apoi : «Nacul cel bătrân ot Bae, Andreî meserciu ot Bae, Vasile cel bătrân ot tam, Ianăș Beșicuț[ă] ot Bae, Gorcea Ion star. ot Bae, Nacul lui Miron ot Bae, Anton Mătei ot Bae, Ansentie Oiaga ot Bae [de aceeași mină toate aceste iscălituri], Nicolai Perjul, Pavăl ot Răd[ă]șianî, Istimie ot Răd[ă]șenî, Găda ot Răd[ă]șianî, Gudanul ot Lăm[ă]șenî, Tofan ot Lăm[ă]șenî, Andronachi și Hilip ot Lăm[ă]șianî». Pe a treia față : «Lariion ot Rătumpănești, čast. Gherghel; Ghiorghii[ă] Crețul ot Ilișănei, Lizer cel bătrân ot tam, Crstia ot tam, Andonie ot Rotumpănești, Ion cel bătrân ot tam, Nacul ot tam, Dumitru ot tam».—Ei fac mărturie pentru Toader Nacul, «precum au ținut moșul și părintele dumisale Nacul Stolnicul în partea de susu, împreună cu Ionașcu Rotumpan¹ și cu ginerii lui, cu Leca și cu Bejan, totu frățiaște . . . , și hălășteul de la Roșiia . . . , și moara din ȝos de morile lui Rotumpan și prisaca de la vie și de la Baniște . . . Price saū svadă între dumialor n'au fostu. Iar acumu, Măriia Ta, de cîndu au încăput dumnialui Jicniceriu Rugină, de la Pace încoace², vedem că dumnialui nu vă să ție locul și hotarul cum au ținut Rotumpan și cu ginerii săi : el iă și partea dumisale lui Toader Nacul și-l scote din moșiia părinților, caria noi toți, Măriia Ta, ne mirăm de mare strămbătate ce-i face, că l-au sărăcit

¹ V. tabla *Documentelor Bistriței*. Pentru Rotumpan, acolo, I, pp. 38-40; II, p. 3.

² De la Carlowitz (1699).

și casa i-aŭ pustiiu. Măria Ta vei ȝudeca precumu a fi mila Mării Tale. Să fiŭ Măriia Ta sănătos.»

13. Iași, 29 Maiŭ 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, luŭ Ion Balș biv Vel Stolnic, pentru pîra luŭ «Toader Nacul și cu Gherghial Jicniciariul și cu Pavăl Rugin[ă] Vel Jicnicier», pentru că acesta răscumpărase partea din Rotompănești «a i Cornăçoae, ȇ-aŭ fost zălojit la Todiar Nacul. Ce acmu Rugin[ă] nu vâ să-ș ȝiia aȇa a patra parte de sat, ce i-aŭ luat și moșiiia luŭ Toder Naculuŭ, iară a patra parte de sat, și-l urneștea să ȝiia în cea ȝum[ă]tate de sat de ȝos, cu Gherghial». Acesta zice că e hotărît de spre Nacul și de spre Rugină, care moștenise aici pe «moșu-săŭ, Cărstăian Log[o]fătul». Să cerceteze. Pecete mare cu chinovar. «Nicolai Costin V¹ Vornic vâ Divan, nefiind V¹ Logft.»

14. 15 Iunie 7214 (1706). «Ion Balșe biv Stolnic» face raport Domnuluŭ pentru cercetarea sa la Rotopănești. Cartea domnească i-o adusese «Lupașco Gherghel Jicnicieriul». Se mărturisește de bătrîni că aŭ știut pe «Cărstiian Log[o]fătul, moșul socruluŭ luŭ Gherghel, frat[e] cu Costantin, moș luŭ Toder Nacul, ș'având ei, amăndoŭ fraȝii, moșie într'acest sat». Cărstiian singur mai cumpără «de la Bălaȇ și de [la] Ghiorghit[ă] Forfotial[ă] fratele luŭ Bălaȇ, și de la Șepteliȇoe», de se face jumătate de sat, pe care o *stîlpește* de spre frate și de spre Rătumpan. O ȝin fiŭ luŭ, apoi nepotul, Ștefan Brăescul, socrul luŭ Gherghel. Marturi: «Toder Comisul, popa Ioan din Lăm[ă]șeni și Ionichintie călugărul de Voroneȝ ȇ-aŭ fost preut în Rotămpănești și Andreian din Horodniceni și Vas[i]lie Pistrug ot tam și Ion Pante de acol[o] și Ignat ot tam și Ursul vornicelul de Litenŭ și Gudanul de Lăm[ă]șeni și Andronachi ot tam și Echim de acolo și Tofan de acolo și Gheorghit[ă] Lemnarul din Mih[ă]ești și Ursul de acolo».

15. 4 August 7214 (1706). Antioh-Vodă, pentru pîra dintre «Anghelușă Cornăçoae, fata luŭ Rotompanŭ», și Pavăl Rugină Vel Jitnicier, pentru Rotompănești. «Antohie Jora Hatman, nefiindu Vel Logft., vâ Divan... Tănasie diiac am scris.» + Copie iscălită de «Darie D[onici] V¹ Logft.» (contemporană).

16. Iași, 4 August 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru pîra lui «Toadiar Nacul» cu «Pavăl Rugin[ă] Vel Jitnicar», pentru a patra parte din Rotompănești. «Iar soru-sa [a unui Gligoraș], Angheluș[a], s'aũ sculat și aũ fost pus și iã parte ei zãlog la Ștefan Brãiascul Ț-aũ fost Comis, pentru nești bani domnești a vecinilor sãi, și, fugind vecini ei, aũ rãmas bani nedați.» Nacul îi dă 150 de lei de se plătește de vãduva Brãiescului. Ruginã, începînd procesul, aduce «niște ispisoaci vechi, de la Pãtru-Vod[ă] și de la Alexandru-Vod[ă]: aũ tras pãrî cu Toader Nacul la Costantin Duca-Vod[ă]». Se decide pentru Nacul. Pecete peste hîrtie. «Antiohie Jora Hatman, nefiind V^l Logft., vã Divan, ucl. † Axintie Uricar.»

17. Iași, 4 August 7214 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru pîra lui Nacul, Ruginã și Gherghel, cu privire la Rotompănești. Pierde Nacul, cîștigînd Gherghel. Întãrire. «Și cu ačasta s'aũ dovedit Ruginã cã aũ înblat cu niști ispisoaci vechi și rãssuflate, și s'aũ luat de la m[ă]na lui.» «Necolai Costin V^l Vornic, nefiind Vel Logft. † Axintie Uricar.» Pecete mare, peste hîrtie.

18. Iași, 9 Ianuar 7215 (1707). Antioh-Vodă, pentru pîra lui Toader Nacul cu Pavăl Ruginã, la Rotompănești. Ruginã ar fi încãlcat «cu niști drias[e] vechi, rãssuflate, și aũ fost luat și cãtãva pãne din moar[ă], și altã pãni și fãn aũ aprinsu di au arsu». Se decisese «sã margã Rugin[ă] Jitniciariul sã giurẽ în sv[ă]nta besiarec[ă] precum acel giudeț Ț-aũ avut la Mihaï-Vod[ă] di-aũ rãmas pe Toader Nacul și l-aũ pãgubit de ača pãni și fãn, nu s'aũ fãcut cu vicleșugurili lui saũ cu mãzdã, nicĩ aũ cunoscut el cã sintu aciali drias[e] rãssuflate, și iã moșia fãr dreptaate.» Sã-l ducã la jurãmînt. Pecete mare, cu chinovar. «Veliți boleri vã Divan.»

19. Iași, 30 Ianuar 7216 (1708). Mihaï Rac[o]viț[ă]-Vodă, lui Ion Balșe Stolnicul și Ștefan Stamati Spãtariul, pentru plîngerea lui Toader Nacul cu privire la Rotompănești. Toader Dobrinchie și frațiș sãi nu *cheltuiesc* la «pamîntãle» Mierlei. «Dãnd rãscoalile în ț[a]rã, s'aũ dus cine în cãtro aũ putut, iar, dupre ce s'aũ fãcut pace», Toader cere un zapis. «Iar Dobrinchi i-aũ fãcutu rãvaș la nepotu-sãu Carpu... Și, eșind

doi oameni ai lui Dobrinchi den ț[a]ra unguriască, i-aū poprit Toader ca să-ī deē zapisul, și pe urmă Carpu aū dat zapisul.» Să se judece odată cu Dobrinche. Pecete mare, cu chinovar.

20. Iași, 20 Februar 7217 (1709). Mihaī Racoviț[ă]-Vodă, lui Antiohii Joria Vel Logofăt, pentru niște bani ce Rugină va da lui Gherghel, rămīndu-ī moșia. Adaus autograf al Logofătului. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

21. Iași, 23 Februar 7217 (1709). Mihaī Racoviț[ă] către Antiohie Jora Vel Logft, și Ion Sturdzea Vel Păharnic, ca să hotărînicească la Rotompănești. Pecete mică, octogonală, cu chinovar. Iscălitura Domnului.

22. Iași, 3 Maiū 7217 (1709). Mihaī Racoviț[ă], pentru Pavăl Rugină Vel Jicniciar, în pîră cu Toader Nacul pîrcălabul și cu Lupașco Ghiarghil biv Jicniciar, pentru Rotompănești. Rugină arată acte «de la Pîtru-Vodî, den vletu 7095 (1586-7) și altul de la Alicsandru-Vodî, den vlet 7—» (*sic*). Chemați cei-lalți doi, cu armaș. Se făcuse o nouă cercetare. Se aduce și o mărturie «de la șoltuzul cu 12 părgari den târgul Sucevii, cu peciata târgului, din văletul 7099 [1590-1]»¹ «pentru vînzarea de către Sorîța soru lui Rotompan» a două «jirebiî» «lui Costin de Nemirciani», care le trece lui Cărstiiian Logofăt. Pierde Rugină. Iscălitura Domnului. Pecete octogonală a Domnului, pe ceară verde, cu data de 1707.

23. Iași, 3 Maiū 7217 (1709). Mihaī Racoviț[ă], tot pentru pîra lui Rugină contra lui Gherghel și Nacul. Pecete octogonală, de inel, pe ceară roșie. Iscălitura Domnului.

24. Iași, 3 Maiū 7217 (1709). Raport către Domn al lui Antioh Joria Vel Logofăt i Ion Sturdza Vel Păharnic, cari aū cercetat la Rotompănești.

25. Iași, 11 Maiū 7217 (1709). Mihaī-Racoviț[ă]-Vodă, pentru Pavăl Rugină care e în pîră cu Ghiarghel și Nacul. «Nu s'aū atinsu de ača moșie întru nemică, nici aū luat den uimul morilor, nici aū lucratu cu ț[ă]raniî aceia, nici la altu venitu acei părți de moșie nu s'aū amestecatu... Și, fănul ă-aū făcutu, ț[ă]raniî

¹ V. acte ale municipalității sucevene în vol. V, pp. 74-5 (xvii), pp. 609-10.

l-au făcutu, ț[ă]raniū l-au m[ă]ncatu.» Pecete octogonală cu chinovar. Iscălitura Domnului.

26. Iași, 31 Mai 7217 (1709). Mihaî-Racoviț[ă]-Vodă, «Anghelușii Cornăçoae, fiatii lui Rotompan», pentru «a patra parte de sat de Rotompănești, din partea de sus, cu mori ce suntu gata, și cu vaduri de mori, și cu locuri de prisăci . . . , cum au ținut moșii și părinții ei; care aastă a patra parte de sat cu multe fialiuri de meștersuguri au fostu încăput în mâna lui Pavăl Rugin[ă] Vel Jicniciar». Ea-î întoarce acum banii. Adaus : «Iar, când ar esi vreo dat[ă] la vândzar[e], iarăș nim[e] să nu încap[ă] a cumpăra înaintea lui Rugin[ă] Jicniciar, fiindu-î niam» (de mina Domnului, care și iscălește: «Io Mihaî Racoviț[ă] Voevod»). Pecete octogonală, cu chinovar.

27. 4 August 7217 (1709). Mihaî-Vodă Racoviță, pentru Ioan Sturza Vel Păharnic, dându-î «o bucată di loc de pământ din locul domnescu din hotarul târgului nostru de la Baia», hotărît de Bejan Hudici Vornic glotniî, «împreună cu oameni bunî, bătrâni, târgoveți și răzăși di acolo, anume Andrii șoltuz din târg din Baia și Grigori Diliu, nămestic o[t] tam și Lupul Uiaga o[t] tam și Pintiliî Buda o[t] tam și Toadir Zamă o[t] tam și Ioan Gărțe o[t] tam și Gligor o[t] tam și Niculaî o[t] tam, și Ghiorghie egomen ot Slatină, și proegumăn Grigore o[t] tam, și Fridațchi egumen ot Rășca». «Din obârșia Sașciî... Dialul lui Dobre..., iar la un bour vechî, di la Alicsandru Voevod . . . , pân la ținții lui Precop . . . Pisti drumul mare până în troianu . . . , tot dându-ș coaste cu hotarul Slatiniî ci să numește Stăniileștiî . . . Dialul troianului... O movilă săpată . . . Alătura cu niște ciritei . . . Munțai Sașciî . . . Un vad di moară... ci să numește Iaonoșoae.» — Copie de pe la 1800.

28. Iași, 26 Mart 7218 (1710). «Antiohii Jora Hatmanu i p[ă]rcălabu sučavșchiî», pentru pira lui Toder Nacul cu Rugină, «c-au fostu Sulcer-Mare, pentru satul Rotompăneștiî».

29. Iași, 12 Iulie 7218 (1710). Nicolae Alexandru-Vodă, «la dumnaei Logofetiasa lui Ioniț[ă] Catacozino»¹. S'a plîns

¹ Văduva lui Ioan Deleanul, vt. Logofăt, frate cu Vasile și Ilie și fiul lui Toderașco Iordachi al lui Iordachi I-ii Vistierul. V. Tabla Delenilor în *Gen. Cantacuzinilor* și aici, cap. II.

Toader Nacul că Lupașco Gherghel îl scoate din moșie, «și-l împinge să ție în hotarul Horodnicenilor... Iazul lui Bučoc... Să cauți un ispisoc de la Vasălii-Vod[ă], ce s'a hotărât Horodnicenii și cu Rotămpăneștii» și să trimeată oamenii ei la *hotărit*. S'a dat sarcina «la doi boeri de Ținut». Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuș Vel Logofăt ucl.»

30. Iași, 15 Iulie 7218 (1710). Necolae Alexandru-Vodă întărește lui Toader Nacul partea lui din Rotămpănești. Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuș Vel Logofăt. ucl.»

31. Iași, 28 Iulie 7218 (1710). Niculae Alicesandru-Vodă, lui «Lupașco Ghiarghel ă-a fostu Jicnicear al doilia», întărindu-i partea din Rotompănești. «Aăa bucatî de loc de moșie iaste datî danie de Rotompan cel bătrân, moșul lui Toader Nacul, lui Bučoc ă-a fostu Vornic-Mare». Se distruge efectul unei cărți de stăpînire date lui Nacul, «pe gura lui, pe neștiinți». Pecete mare, cu chinovar. «Ion Buhuș Vel Logft. ucl.»

32. C. 1710. Hotarnică a lui Antiohie Jora Vel Logofăt și Ion Sturdza Vel Păharnic la Rotompănești.

33. Iași, 10 Maiu 7220 (1712). Nicolae Alexandru Voevod, lui Adam Păharnicul și Ion Șaptelič biv Stolnic și lui Toader Mălai, pentru plîngerea jupănesei lui Gherghel, cu privire la un împrumut. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

34. 31 Maiu 7220 (1712). Nicolae Alecsandru-Vodă, lui Toader Bașotă biv Medelnicer și Ion Șept[e]lici Stolnicul. S'a trimis «Ghiorghii Hermeziu Uricariul», pentru certele privitoare la Rotompănești. Pecete mare, cu chinovar. «V¹ Logft.»

35. Rotompănești, 15 Iunie 7220 (1712). Toder Bașot[ă], Șaptelič biv Stolnic, Ghiorghit[ă] Hermeziu Uricariul fac raport Domnului pentru o hotarnică. Mai hotărnicise Antioh Jora și Ion Sturdza Vornicul. «În nămaș, desupra unui păducel, înprotiva uniî moviliți... Dealul Frăsinelul, pentre tei... Iazul lui Bučum.»

36. Iași, 27 Iulie 7220 (1712), *фторого гспдства*. Nicolae Alexandru-Vodă, pentru «Alexandra gupîneasa lui Gherghial biv Jicnicar», fata lui Ștefan Brăiascul, în pîră cu Toder Nacul biv pîrcălab pentru Rotompănești. «Den sus de pomii lui

Bortîș.» Pecete mică, octogonală, cu chinovar. Iscălitura Domnului.

37. Iași, 28 Iulie 7220 (1712). Nicolae Alexandru-Vodă, pentru văduva lui Ghiarghial care e în pîră cu «Ion fișorul lui Prodan Cornač», pentru Rotompăniaștii. Aă fost împăcați de Ilii Catargiul Vel Vornic. Pecete mare, cu chinovar. «Veliți boierî uă.»

38. Iași, 1-iu August 7220 (1712). Nicolae Alexandru-Vodă, «lui Axentie Uricariul», ca să puie la loc un «stălp de piatră» la Rotompănești și să stîlpească și mai departe. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

39. Rotompănești, 15 August 7220 (1712). Raport către Domn al lui Așintie Uricariul, pentru cercetare la acest sat. Scoate trei stîlpi din cei patru puși de Todiar Nacul. «Că le miargia hotarul șuvăit... De la Horodnicianî n'au venit nim[e], c'au răspunsu că ei nu știu hotarul altor sate, ce știu mai bine țărani acei de loc, carî să hrănescu pre acial loc.» Se icaă de aici bătrîni «Ghiorghiț[ă] a Aniî și Ștefan Heghiaș», «Larion și Ihnatie călugărul de Voroneț». «La dial spre amiazinoapte... Trecia peste drum[ul] ce miargia la Sučav[a] și peste părăul vâlcialî, pe de la dial de niști tufia de răchiți, și cam pe costișia... păn la un clin de hat... Păn să obârșiasțe acial rându de pământurî... Pe un hat pe o dălmî, tij, un rându de pământurî. Și peste o baltî ca un lac, ce jaste în dialul Crucî... În zaria dialului... Peste un piscu di-asupra finașului ce s[ă] răspunde a Cărstîi Gățul... Peste gura Puçosului, peste dealul ce-i între Roșîi... Preste Roșioara... O fântăni c'au fostu a lui Gheorghîț[ă] Nacul... Haturile pământurilor, pe cum le șuvăiasțe hotarul, și peste dealul Șomuzului... Păn într'apa Șomuzului...» Martur și «Ghiorghiț[ă] Paiul», «și Moglan», «și alțiî din țăraniî lui Gherghial... Căci aicia, Mărie Ta, daă sam[a] oameni precum țăraniî unui stăpăn nu întră în parte altui stăpăn să s[ă] hrăniască, c'apoî pun pe urmă pricin[ă] și împresoar[ă] hotar[ă]l[e]. Așijdiare și țăraniî lucriadză pe moșîia stăpănuî său, și unde le daă loc de arat și de cosît, că să împart între dănșîi, și, dup[ă] ce mor și părințiî lor, țin fișorii lor și nepoțiî

tot aciali pământuri și locuri de fânați, macar că-i moșia stăpâniască, și nice ei țărani nu întră unul în locul altuia ce-ș lucriadză cin[e] pe al său, și pentru atâta știu semnial[e] a hotarului stăpănu-său. Decî, pe cum au mărturisit, pe acol[o] au înnoit semniali. Iar fiçorul lui Todiar Nacul nu ș'aŭ lăsat oamenii să vie, nice el n'aŭ venit, ce aŭ dat răspunsu că n'are poroncă de la tată-său și vor mai rădica hotarnic[ă] și altă dată.»

40. Iași, 30 Maiu 7231 (1723). Mihaî Racoviț[ă], lui Ștefan Gherghel, pentru partea lui din Rotompănești. Celor ce l-au încălcat, «să le strice grădinile și curătur[i], cine ce or hi având». Pecete mare, cu chinovar. «Vel Logtf. uç.»

41. 1-iu Septembrie 7238 (1729). «Andriaș fiçorul lui Gligoraș Rătumpan» dă «Postelnicului Șerban Catacozono»¹ — «fiin[d] dumnelui cătăva vreme între noi la Câmpulungu de ni-aŭ stăpănit, avându eu multă mil[ă] de spre dumnelui, și la une și la alte» — partea de la tată-său Gligorașco și de de la Anghelușe, în Rotompănești. Ține samă și că «nemică de la aça moșie nu mai eŭ, niç n'aŭ socotit niamul meu întru nimică». Dania o face, «împreună cu casa mē». Altă parte o vinde, «cădzind eŭ la multă greŭ și lipsă pentru nevoile pământului». Șerban avea «și part[e] lui Dumitrașco Nacului». Pune degetul. Marturi: «Toader Calmășul Vor. de Cîmpulungŭ m'am tămplat»², «Toader Bașot[ă] m'am tămplat», «Toader Bădeliț[ă] părc[ă]lab m'am tămplatu», «Mihaî Micu-Vor. Mar. (sic)». «Și eŭ Dumitrașco Cal.»³ am scris zapisul cu dzisa lui Andrieș. Și egumenul de Dragomirna iscălește în grecește.

42. «U Ias, vâlet 7238 [1730], Ghen. 25, «Д. ЛЕТ А. ГОСПОД-СТКА». («alpatrulea an din întâia Domnie»). Grigorie-Vodă, pentru Șerban Cantacuzino, care arată un zapis (25 Ianuar 7230 = 1722) «de la Nastasiia, giupăniasa răposatului Toderășco Nacul ce aŭ fost Stolnic, depreun[ă] cu fiŭ-său Dumitrașco și cu fică-sa

¹ Fiul lui Ioniță Deleanul, pentru care v. vol. V, pp. 526-7.

² V. *Doc. Callimachi*, I, p. XXXVI.

³ Să fie tot un Calmăș? Pare a fi fiul cel mai mic al lui Toader. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefața.

Anița», vînzîndu-î, «la mare neputință și la multă datorie pe la Turci», partea lor din Rotumpănești, cu casă, «cu pomeți ce să chîmă la Brad, cu doi hăleșteja în sat, pe apa Răbăi și a Zăpodii, unde să înpreun[ă] păreile și merge drumul pe iaz . . ., puținței stejeri și toați branște din zăpodie» și *vecinî*, cu 300 de lei bătuți. Întărire. Pecete ruptă, mare. «Ilie Catargiu Vel Logft.»

43. 8 Mart 7239 (1731). «Ion Păladi Vel Vornic» vinde partea sa din Rotopănești, de la Rugină, lui Șarban Catacozonò biv Vel Med., cu 90 de «galbeni urgurești». «Fiindu-m mie detor Rugină cu câțiva bani, și, la vreme Moscalilor fugindu Rugină cu Dumitru Cantimir-Vod[ă] la Moscali, și viindu cu Domnie țărăi Mărie Sa Neculaî-Vod[ă], s'aũ sculatu datornicii lui Rugină, avăndu datorie la dănsu și cer[ăn]du-ș moșiile lui pentru datorii, și li-aũ datu, neavăndu altă ce lua, li-aũ dat din moșiile lui. Și, fiindu și mie dator, am arătat la Mărie Sa datorie ce am avutu la Rugină, și spuind și Mării Sale că am cădzut la mari primejde din pricina lor, — că aũ vinitu cu Împăratul Moscului, și dintr'acele pricinî a lor aũ cădzut țara la multă prad[ă] și robie, și, noi fugindu la munte, cu cas[ă], cu copii, ni-aũ aũnsu Tătarăi, și, fiindu margine codrului aproape, aũ sărit femeî și copii din cară și aũ dat în pădure, și aũ scăpat numai cu sufletel[e], iar altă, rădvā[e], car[e] cum aũ fostu încărcate, așe li-aũ luat cu totul. Și, fiindu ačastă a patra parte de Rotopănești dăruită de Mărie Sa boerului Mării Sali lui Dumitrachi Ramadan Vel Post.¹, m'am rugat Mării Sali de mi-aũ dat-o mie pentru datorie mē, că dumnealui nici aũ avut triab[ă], nici aũ fostu păgubaș la nimică; și mi-aũ dat-o mie, și pentru datorie și pentru prad[ă], precum arată și carte Mării Sali ce mi-aũ făcut-o. Ce, aũngăndu-mă nevoe, am vāndut-o dumisali Medelnicerului Șarban, avăndu și dumnealui într'acē săliște moșie, și hotărāndu-s[ă] și cu satul dumisali Horodniceniî . . ., cu vecinî cu totu ce se alege din partea lui Rugină.» Îscălesc : I. Paladi V¹ Vor.,

¹ Fiul acestuia, Constantin, iea pe Maria, fata lui Iordachi Cantacuzino (*Doc. Cantacuzinilor*, pp. 261-2, n° XXVII).

Darie Doniç V^l Logftu, Costachi Costachi Hat., Iordachi Catargiu Vel Spat., Sandul Sturdzea V^l Vist., ... biv Ban, Iordachi Costachi Vel Stol., Radul Racoviță biv Vel Jit., Va-Catargiu (?).

44. Iași, 5 August 7239 (1731). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra lui Șerban Catacuzino biv Vel Medelnicer cu «Gherghelești», pentru Rotompănești. Să jure ei ce bani au de luat, și li se vor da. Iscălitură. Pecete mică octogonală, cu chinovar. «Darie Doniç Vel Logofăt.» «Tănasia diac am scris.»

45. Iași, 9 Iulie 7250 (1742). Grigore-Ghica Vodă, pentru Șerban Catacuzino biv Vel Medelnicer, ce se pîrește cu «Gherghelești», pentru a patra parte din Rotompănești, «cu vecini», cumpărată de Șerban «de la dumn[ea]lui Ion Pălade Vornecul, hotărîndu-se cu satul dumisale Horodnicenii, și mai avînd într'acea patra parte de sat și moșul dumisale Toderășco Catacuzino Visternicul o bucată de l'o danie, și mai avînd dumn[ea]lui într'acestu satu... și altî a patra parte..., cumpărături... de la Nacul..., și s'au făcut moșinaș cu voe răzeșilor... Stălpitî cu bolovanî...» Păladi luase moșia supt Nicolae-Vodă, pentru o datorie de 306 lei a lui Rugină. — Se judecă de mai multe ori: la urmă, «pentru ca să-ș rumpă toată pricina din gura lor» (Ghergheleștilor), judecata e de față cu Mitropolitul Antonie «și toată boiarimia... Și fișorii lui Gherghel au fostu tot fațe, cum de au tăcut tot mulcum până acum?» Pecete peste hîrtie, mare. «Costantin Costachi V^l Logofăt.»

46. 15 Ianuar 7252 (1744). Ioan Neculaî-Vodă, lui Ghedeon egumen de Slatina, pentru a stăpîni, după hotarnica lui Dinul Cantacuzino ispravnic de Suceava, în hotarul Băii (danie de la Ștefan Tomșa). — Copie de pe la 1820.

47. C. 1750. Plîngere către Domn a lui «Ștefan Ghiarghil Postelnic i Gavril Ghiarghil» contra «dumnealui Medelnicerul Șerban» pentru Rotompănești. Se dă în cercetarea Vornicului Ion și Banului Costachi.

48. C. 1750. Mărturie a lui Simion Larion din Rotompănești, pentru hotar. Pomenit: «Ursul cruitoriul, bătrînul

Mihăeștilor». Mărturisesc și Gligori Poelescu și Gligorie Albaș.

49. 31 Iulie 7265 (1757). Scarlat Ghica-Vodă, lui Dinul Cant: biv Vel Ban, ispravnic de Suceava¹ și Vasăle Bașotă biv Vel Medelnicer și Toader Bădăliț[ă] Vornic, ca să hotărânicească pe Neculaî Gherghel biv Vel Medelnicer la Rotompănești, împreșurați «di spre dichii de la Mitropolie Suceviî, fiind un Calistrat dichiiu acolò la Mitropolie Suceviî». Pecete mare, cu chinovar. «Vel Logofăt.»

50. 28 April 7266 (1758). Costantin Cantacozino și Vasili Balș[ă] Vel Medelnicer (iscălește și Gavril Fratița) fac raport Domnului pentru cercetarea lor la Rotompănești. Întreabă și pe Enache Pulincu și Andrii Larion, Ion Tofan, Ilieși sin Handogăi și Lupașco sin Handogăi.

51. 10 Maiu 1770. Lupul Gherghel își vinde parte din Rotompănești «vărului Iordache Gherghel». Marturi: Vasile Hermeziu, Ștefan Hermeziu ot Vistierie, alți doi Hermeziu, «A. V¹ Postelnic», «Gheorghe Carp Logofăt ot Vistierie²», «Ionița Botoși».

52. 22 Februar 1774. «Boerii Divan[u]lui a Cnej. Moldovii» către Banul Costandin Bașotă, Paharnicul Ioniță Bașut[ă] și Șat. Petre Cheșcu, pentru jalba Medelnicerului Nec[u]laiu Gherghelu, proprietar în Rotompănești, contra «Stolnicului Ianache Cant³». Acesta «înniacă» moșia lui Gherghel. Să cerceteze.

53. 14 Novembre 1776. Raport de hotărânicie către Domn la Drăgușeni (Ținutul Suceava). Între marturi, Medelnicerul Ion Botez, care știe pe «Neculaî Sulgier moșul dm. Paharnic Iordachii Lazul», «Stolnic Costachi Lazul, părintele Paharnicului Iordachi Lazul». La Maxinești e Sulgerul Solomon Botez. Alt martur: Chirica Capșa. «Eû Ivan Rotar ot Forăști, sint om ca de 80 anî, și trăescû în Forăști[î], de când aû mersu Mihaiu-Vod[ă] cu Tătarăi în Țara Unguriască⁴» Lăzeștii luase de la Homuleț și alții, cari cumpărase de la mănăstirea Hangul, cu «70 de oi cu mei». Iscălesc și mai mulți protopopi.

¹ V. vol. VI, p. 527.

² V. vol. VI, p. 105 și urm. Carp era nepotul lui Nicolae Gherghel.

³ Din ramura munteană: fiul lui Dinu.

⁴ În 1717.

54. 10 Februar 1779. Șarban și Iordachi Gherghel se învoiesc a trăi «frățeste» la Rotopănești. «Însea, pentru căț oamenii de pe moșia mea din susu, vor avè trebuință să are și să cosască pe moșia dumisale și să pască cu bucatele lor, dumnalui să nu aibă a le lua dejmă dup[ă] obiceiū, dar niț să nu-ī opriască a-ș face hrana lor, niț banī să nu le čară, măcar căt de puținī, ce să fiea în toat[ă] odihna lor, dup[ă] cum aū fost și mai înaintea, și eū să aibu a împărți fălcile de boirescu ce le vor face seteniī de pe moșia mea : dumnelui să è în ăum[ă]tate fānul și eū iar în ăum[ă]tate. Iar la oamenii dumisale ce vor fi șăzătorī pe moșie dumisale, eū să n'aibu triabă a-ī trage la ceva; cum și păinea ce va avè-o dumnelui aicea, atât grāul, ovāsul, cum și păp[u]șoiī, iarăș oamenii mieī, dinpreună cu oamenii dumnealui ce să vor face seteni, să fie cu toat[ă] silința, prin ăăutoriu mieū, a-ī strānea acē păini toat[ă]. Înșā numai să o care cu carāle lor la arii, iar, pentru că vor secera-o, dumnealui să le dea din secere, dup[ă] cum le da și în vreme trecutā. Iar păp[u]șoiī să-ī prășască ș[i] să-ī strāngă cu platā, — înșā cu hotărăre numai o sută prājini popușoi să-ī prășască ș[i] să-ī strāngă cu plat[ă], după cum și pe a mei, iar nu mai mult; ce vor fi mai mult, îi va strānge dumnealui cu oamenii dumisale. Și după aceste să aibă seteniī a-ī face și o clacā de coas[ă], să cosască cu toții într'o zi, și să rădicea fānul acel de clacā, să-l facā stog. Deosăbit m'am așăzat cu dumnealui pentru fānațile ce sânt pe toat[ă] moșia Rotopăneștiī, să aibă dumnealui a cosi costișā de spre Roșia cea Mari pān în hotarul Horodnicenilor, căt ține toat[ă] coasta, etc., os[ă]bit de fānațile ce aū seteni noștri: de aceli fānaț[e] a lor dum. să nu s[ă] atingā. Și eū, după așăzarea ce am făcut, să aibu a cosi toat[ă] costișā vālcelor, etc., pe din sus de casa lui Vārlan Puilincu, etc., os[ă]bit de fānațile celi vechī ce vor fi cosindu oamenii mieī. Iar, de să vor strānge ceva oameni pe moșea dumnealui, din ăos, și acelora să avem a le da fānaț, căt pentru vitele lor, unde s'ar socoti, cu toat[ă] învoiala.»

55. 1-iū Septembrie 1779. Costandin Dimitrie Muruzi-Vodă, lui Ioniță Bașotă biv Vel Stolnic și Grigoraș Adam biv Vel

Cluș. și Vasile Adam Cluș., pentru jalba lui Ianache Cantacuzinò biv Vel Ban, cu privire la Brădățel. Să cerceteze. Pecete octogonală, cu chinovar. — Raportul e din 16 Septembrie 1780 (*sic*).

56. 22 Februar 1782. Costantin Dimitriu Muruz-Vodă, pentru Ianache Cantacoz[i]nò Vel Vistier, pentru «Brădățelul, sat întreg ce are dumnalui Vel Vistier la Ținutul Sucevi, unit de hotarul moșiei Horodnicenilor, unde iaste și casa, așăzarea dumisale». La 1780, fiind Ban, el se plînsese de încălcare. Se întreabă atunci egumenul Ghenadie de la Slatina. «Plasa aceștii moșii... merge lungul moșiei, și de la începirea din sus sămnu de hotar are o matcă de părău ce să numeștea Șomuzălu... Sasca, moșia dumisali Stefan Sturza Vornic, care iaste dată danie dumisale Ioan Sturza Vornic, moșul dumisale... Peste câmpu, în pravățul petrilor.» Iscălitura Domnului. Pecete ovală, cu chinovar (data de 1777). Contra-semnat de Vel Logofăt.

57. 14 Maiu 1783. «Ioniță Bontăș, fiul răposatului Ilie Bontăș», arată «unchiului mieu Iordache Gherghel ot Vistierie» «că, în anii trecuți, cumpărând dumnalui o a patra parte de sat de Rotopănești... de la unchiul mieu Lupul Gherghel, ce au fost văr premare cu unchiul mieu Iordachi Gherghel, cere și el a fi primit în moșie, dar se induplecă apoi la o înțelegere. Primește «partea sa», 100 de lei. Martur: «Nichifor Hermeziu monahul».

58. 15 Maiu 1784. Hotarnică la Rotopănești a lui Costandin Bașută Ban, Ioniți Bașută Paharnic și Petre Cheșcu Șatrar. «Unde ese drumul din cale mare... Vale Paului... Drumul ce vine de la Sučav[a].»

59. 4 Octombrie 1784. Cinci boieri arată că s'au judecat înaintea lor «Tudorachi Ūre ot Vistierie, vechil fiind dumn[i]-sale Ianachi Cantacozinò Vel Vistier, cu Ianachi Gherghel, fratile lui Iordachi i a lui Șarban, Gherghelești», pentru că acești doi au vîndut lui Ianachi Cantacozinò partea lor din Rotopănești. El cere să poată răscumpăra. Vistierul face să se arăte zapisul lui Iordachi Gherghel: el avea moșie de cumpărătură de la «un văr primari a lui, anume Lupul Gherghel, feșor lui Ștefan

Gherghel Postelnic, ce au fost frate cu tatăl lor, cu Necolaï Gherghel biv vtori Medelnicer.» Șerban vinde și el, «cu ogradă de bărne..., cu bisărică», etc., «și cu oamină șazători pe numita moșie». Vistierul avea cealaltă jumătate din Rotopănești, ca «driaptă clironomie de la părinții dum[i]sale». În loc, el dă Ghergheleștilor parte din Zberășți (Ț. Neamț) și 4.600 de lei. Se întărește Vistierului, nefiind vânzare, «ci este cu adevărat schimbu de bună voe, după dreptate și după orânduiala și obiceiul pământului». — Se adaugă că în 1785 «un Costandin Stroescu, ce ține pe Iliana, sor[a] lui Șarban a lui Iordachi, Ghergheleștii», reînnoiește cererea, cu același rezultat: «nu i s'au dat protimisire».

60. 8 Octombrie 1784. Gavriil Mitropolitul, pentru moșia Mihăeștii, lângă Brădățel, a Mitropoliei. Ianache Cant. are și el moșie la Poculenii, schimb cu mănăstirea Rășca, lângă Poculenii fiind Oprișeni, altă moșie a Mitropoliei, și Podeanii, tot ai ei. Ianache dă Mitropoliei Poculenii pentru Mihăești. Marturi toți boierii Divanului. Pecetea cu Sf. Gheorghe a Mitropoliei; legendă: «Pecetea Mitropoliei M[o]ldovei: Gavriil Mitropolit: 1760».

61. 12 Decembrie 1784. Alexandru Costandin-Vodă, pentru Ianache Cantacozinò Vel Vistier, ce a căpătat o nouă moșie la Rotopănești. În act erau iscăliți Mitropolitul Gavriil, Dumitrașco Sturz[a] Vel Logofăt, Gheorghie Sturz[a] Vel Logofăt, Ștefan Sturz[a] Vel Vornic, Iordachi Ghica Vel Vornic, Ioan Cantacozinò biv Vel Vornic, Iordachi Cantacozinò biv Vel Vornic, Lăscărachi Roset Vel Vornic, Ilie Catargiu Vel Vornic, Vasile Costachi Vel Spătar, Constantin Grecianu biv Vel Spatar. Pecete cu clinovar. Iscălitura domnească.

62. 25 Iunie 1785. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, pentru Ionache Cantacuzino biv Vel Vistier, care a arătat actul relativ la Rotopănești, iscălit de Mitropolitul Gavriil, de Dimitrie Sturza Vel Logofăt, de Ștefan Sturza biv Vel Logofăt, Nicolaie Ros[e]t Vel Logofăt, Lupul Costache Vel Vornic, Ioan Cant: Vel Vornic, Gheorgache Cant: Vel Vornic, Lascarache Ros[e]t Vel Vornic, Costache Ghica Hatman, Matei Cant:

Vel Vistier, Costin Catargiu Vel Spatar, Nicolai Balș Vel Vornic, Costandin Bașotă Vel Ban. E vorba de schimbul cu Mitropolia. Pecete mare cu chinovar. Îscălitura Domnului.

63. 29 Ianuar 1786. «Răzășii dea Lămășănî» vînd un vad de moară lui Ianachi Cantacuzinò biv Vel Vistier, «vadul lui Cărstiian Logofătul»¹, unde făcuse moară un «răzăș și niam al nostru», Căpitanul Lupul Bărsănescul. Întărire de la Mitropolitul Leon și de la Divan.

64. 20 Iulie 1786. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, lui Ioniț[ă] Cananò² biv Vel Paharnic și Ștefan Herm[e]z[iu] biv vt. Vistier. Ianache Cantacuzino biv Vel Vistier a cumpărat un vad de moară la Rotopănești. Să «facă publicație», după «hotărâre hrisovului ce s'aũ făcut de cătră Domnie Mè la 1te 1785, Dechemvrie 24».

65. 24 Iulie 1787. Alexandru Ipsilant-Vodă, pentru «dumnealui Ianache Cant. Vel Agă³», ce a cumpărat vad de moară la Brădățel. Pecete rotundă, cu chinovar.

66. 20 Octombrie 1789. Costandin Bașotă Ban, Ioan Ciudin Pahr. și Costandin Comis hotăresc în cearta mănăstirii Slatina cu răzășii de Lămășănî pentru hotarul Rădășănilor, ai mănăstirii Slatina. Se întreabă și Macarie, egumen de Slatina. «Drumul Armanului . . . La dial di un drumușor . . . Merii Moscului.» — Copie cu litere în sistemul Eliade.

67. 24/13 Iunie 1790. «De la k. k. administrația Romanului.» «Iliana fica lui Neculai Gherghel, gupiniasa lui Costantin Stroescu», se plînge că Vistierul Cantacozino «cu viclesug» a luat Rotopănești «din mîna părinților ei, dăndu-li 4.600 lei și o parte mititic[ă] de moșie, cari mai mult nu face decăt 5 lei.» El arată cum stă lucrul și că a fost învoială «la Divanu Iașului.» «Pentru ačasta, hotărări Divanului Ad: neputând a o strica, să întărește și de la Ad: să rămăi hotă-

¹ Actele Lămășenilor, pornind de la acest Cărstian din vremea Movileștilor le-a dăruit Academiei Romîne vărul mieu Ermil Iorga (moșia fusese a Săcăreștilor, din care era mama lui).

² Era fiul surorii lui Ioan-Vodă Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, tabla.

³ Fiul Vistierului.

răre Divanului». Egghelet, administrator¹. Pecete de ceară neagră, ovală, cu «Landes-Administration in der Moldau».

68. 1816. Costachi Lazu biv V. Ban dă zapis lui Mihail Sturza biv V. Vor. pentru schimbul Drăgușanilor, Zăvoenilor (Negrilești), întregite cu partea de la Ion Lazul, «supusul Împîrăței Rossăei», date, «în vremea hotărâtei prothezmii a disacirei», Săcuenilor, etc., pentru Rotompănești, Mihăești, etc.

69. 1816. «Iordachi Cantacozinò, fiul răpousatului Ianachi Cantacozinò biv Vel Vist., încredințaz . . . că, statornicindumă cu petrecire lăcuinții mele în parte din a stânga al apei Prutului, în oblastiea Basarabiei, supt ocîrmuire al Eî Împîrătești Mărirî a Rossiei, și vrând a mă disfaci cu desăvârșire din pămîntul Moldavviei, rămas în ocîrmuire Prè-Înnaltei Othomancești Porți prin arătare în scris cătră Exelențaea Sa ghenearal-consulatul din Iași al Împîrîței Rossăei», a cerut să i se vîndă moșiile: Rotopînești, Mihăești. Le iea cu 140.000 de lei Mihail Sturza biv V. Vor. de aprozi. Marturî: Ioan Neculce, Iordachi Drăghici Ban și un al treilea.

70. 12 April 1817. Domnul către Costachi Lazu biv V. Spat., pentru mărturisirea lui Teodor Balș V. Vor. în daraverile lui Lazu cu Vor. Mihalachi Sturza. — Pe Lazu-l pîrește și biv. Căp. Ilii Frunzăti (1815).

XII. Documente botoșănene, mai ales din colecția d-lui Gr. Goilav, fost senator.

1. «U Botășean[i]», 26 Iulie 7231 (1723).» «Irina Tănăsoe, fata Dabijăi», cu fiii ei, «făcut cu cela bărbat», vinde o pivniță «lui Pavăl fecorul lui Hagi Bărbiiariul», în hotar cu protopopul Gavril. «Am întrebat pe tată-mieș ș[i] pe frații mei ca să o cumpere.» Marturî: «mulți boiari și oamean[i] bun[i], târgoveți ș[i] de la țar[ă]». Iscălesc: «Vas[i]le Funar», Pânteliî croitor, Chira croitor, Sandul a Fûloriî, David Jid., Leiba Jid., S[a]ndulu sin lu Gligori, Usulu sin Prescorniții, Gligoraș sin Pisoschie [acesta e șters], Mihălaș Post. Vor. martur,

¹ Fusese *Gerichtsschreiber* în Bucovina. *V. Doc. Callimachi*, II, p. 205, no. 147.

Ghiorghi Com[i]s, Gavril Botezatul, Gavril Cărstian, Toder Stihii, Ion Stihii», ș. a.

2. 3 April 7245 (1737). «Tănas[e] Hagi Bărbieriul ot Botoșen[i] și[i] depreun[ă] cu soțul meu, cu Lupa», dă «Cărsti sin lui Goliiav și Lucăi sin Mani... dughiana cè din păretille casii, și dughiana am vândut-o cu piv[ni]ță», «dughiană băcălie». Iea 100 de lei. Marturi: «omeni bunî, târgoveți moldoveni din Botășen[i] și neguțător[i] armenî»: Pavăl șoltuzul, Toader Stihii, Ghiorghiț[ă] Pleșca, Sandul lui Gligor[i], Ursul Priscornii, Pavăl Hagi, brat lui Tănas[e] Hagi, Toader Corne, Dumitru Avonis, Hagi Lebăd[ă], Gligor[e] Macsin, Vărtan Marcu, Irimie sin Sirghi, Diiacn sin popii Cărsti, David Derhanes, Vărtan sin popii, Toader sin lui Lebăd[ă]. Scrie Costașco. Pecete cu pănul.

3. [Botoșani], 20 April 7245 (1737). «Pavăl Hagi» și Sanda dau case cu loc de pimniță, etc. pe 100 de lei. Marturi: Ion Covaș, Costantin Păun, Ștefan Trincul, Derhanes Ivan, Costantin Crăveț, Ghiorghiț[ă] Vornicul ot Băicenî. Scrie Costașco.

4. 20 Februar 7249 (1741). «Ioan sin Pavăl șoltuz» dă zapis «lui Axintie sin Iacob» pentru o casă din Bot[o]șan[i]. «Mi-au întorsu-mi pre cât mi s'au vinit.» Iscălesc: Toader Blănar, Costantin Păun, Toader Stih[i], Ion Covaș, Nicula Blănar, Necula Gălușcă, Gavril Ojog, Moisa Casap, ș. a. Pecete cu pănul și: «Pecete trăg Botiș».

5. 25 Februar 7249 (1741). Zapis către Hăulești¹ pentru o casă luată în tovărășie. Deosebiți marturi. Între ei: Ghiorghi Pleșca, Mihai Rus, Gligoraș Puiul, Mihai Condari, Vas[i]lie Čalac Chiligiul. Scrie: Neculai diiac. Întărire de boieri: Vorniciî iscălesc neînțeleș. După ei: Izman[ă] biv Vel Căpt., Ion Izman[ă], Ion Văt., Vel Căpt. Pecetea orașului.

6. «U Botășeni», 1-iu Mart 7250 (1742). Tăna[se] Hagi și soția lui, Lupa, vînd o dugheană, «în ulița Băcăliilor, între dughena lui Lazor Jid. și între a Lucă Armen, băcan, sin Mani», — «lui Afenduliî neguțtorului» cu 130 de lei, «banî noi, și[i] o vacă bună, cu vițal. În plăcere și pe tocimala noastră č-am

¹ Hăul: Armeni din Botoșani.

avut, mi-aŭ dat bani deplin.» Marturî : «boerii şi mahalagii de pin pregiur ş[i] alŭii târgoveţ». Martur : «Enŭi sãn lui Pavăl, şoltăzoloî», «Bogdan Arman, sin Chitariului», «Ştefan Trencul» «Marcu sin Savin Arman» şi două iscălituri armenestî.

7. 3 April 7250 (1742). Hotarnica Gârbeştilor de către Cerneşti. «Malul părăului Enoae... În dămbu iar iaste o pîiatră, din sus de rămec... Muche dialului ce să pohărneşte spre pomiţai... Pe din dial de pomiţai, în vale, într'o fântână de pîiatră... Pe muche pãn în budăiŭ». Marturî : «Grigorie Post., Andrei Várnay, Costandin Verdiş, Mihalache Ţirul, Grigoraş Tomiţa, Ursache Morocăne, Stefan Stărce, Toader Vornecul ot Todirenî, Pavăl Stărce.» — Resumat de pe la 1760. — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoşani.

8. 17 Novembre 7251 (1742). «Grigor[e] Cibotar, gineril[e] lui Andrieş», cu soŭia «ş[i] cu copii mei ş[i] feti», vinde lui «Ivan fiĉor lui Bogdan Triancului» casele sale : «şi ace[e] casi le'm făcut eŭ cu munca mē şi cu banii mei, iar locul îm esti dat zestri... Me'm întreat rudil[e] ş[i] mahalagii şi pe târgoveţ, cin[e] a cumpăra acesti cas[ă].» Preţul e de 70 de lei. Marturî : Toader Stih[i], Costantin Păun, Toader Blănar, Tănas[e] Hagi, Ştefan Treancul, Cărste Golev, Chiria[c] cibotar, Neculaî sãn Pavăl, Ion sin lui Ştefan, nepot lui Grigor[e] Cibotar, Păntelei starostil[e], Ghiorghit[ă] Băiĉan, Pavăl Hagi, Simion sin Tălpălar, Gligoraş sin Iones a Ŭobotar, Neculaî Blănar, Ion sin Tănăsoi, Nechita Viţul, Ursul Priscorniŭi, Moisi Casap, Stefan diicon. Pecetea oraşului. Scribe Costaşco.

9. 9 Decembre 7266 (1757). «Catrina Armeancă din Botoşăni» vinde lui Simion Botezatul «un loc de case în târgu în Botoşăni, în mahalaoa Armenilor, care loc me-aŭ fostŭ de la unchiul mieŭ Chiril, careale, de multă vreme ducându-să în Ţara-Ungurească, acolo aŭ şi murit». Avuse ea judecată «la dum. Păh. Răducanul Vor. de Botoşăni pentru căci me-aŭ coprinsu locul». După cerere, ea aduce marturî : «pe Halaş şi pe Toader nepotul lui Lebadă şi pe Cărste Cojocariul». Răducan iscăleşte în greceşte. Apoi Toader Stih[i], un Evreŭ şi un Armean.

10. 2 Decembre 7267 (1758). «Bogdan Burŭe din Botoşen[i]»

vinde lui «Simion Botezat» «o cășcor[ă]. Marturî: «Zaharie croitor, Vas[i]le sin Pavăl, Toder Casap, iereî popa Iordachi, iereî Grigori». Scrie «Costaşco dascal».

III. 17 Novembre 7269 (1760). «Eû Marcaz, împreună cu soțul meu Dolcuță, dăm noi jalobă la Mărie Sa Pașe de la Hotin pentru niște dughene a socru-meu Lucăi Merțu Arman, din cariî dugheniî mi le aû dat socru-meu zestre, și, fi[n]d dughenile cu price, au trimis Mărie Sa Pașe pe dumnalui Chiurcibașe și pe dumn[ea]lui Arinton Șahăn, bubbașir a Mări Sale Pașîi, ca să stê la ġudecata dum[nea]lor împreună cu dum[nea]lui Vornicul de Botășieni.» Eî judecă, să dea ceva încă «Ivan Golev Armanul, din chirie dughenilor... Ne-am împăcat și ne am ertat unul pe altu». Iscălesc: «T. biv Vel Armaș, Vor., mart.», doi Armenî. «Eû Costantin Cenuș[ă] am scris.»

12. 18 Maiu 7272 (1764). «Gligori sãn Ivan Bolfos» și alți doi fiî ai lui Ivan vînd «ġupănuî Apostul, nepot lui Afenduli, zet Albotă», o dugheană «în fața târguluî, cu loc cu tot, în 10 boi de negoț». Iscăliturî armenestî, afară de: «și eû Bogdan nepo[t]». Pecetea orașuluî. Pe a doua foaie: «preutul Paiti (*sic*), Sava Belde (?), Tudor Borbier, Vasăle șoltuz, Dum[i]trașco diiacon, Costantin Pulbire, Gorghii Stihii, Simion Stihii, Ion Băzgan, Timuș Mira, Toder sin lui Tănasii Scopul. Εὐθόμιος ἱερομόναχος, ἡγ. Δόμνης¹, Ἰωάννης Βασιλείου, Χρήστου τῆς Ἰωάννου, Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, Μεγαλάκης Πομέως, pre[o]t Ion ot Sfeti Gheorghî».

13. 14 Iunie 7272 (1764). «Apostul Beșet[ă], împreună cu soțul mieû Marie», vînd «părinteluî Panaite...o cas[ă] în târgu în Bot[o]șeni», cu 40 de «lei bani», «cu grădină dup[ă] cas[ă]». «Iar, de s'ar tãmpla a merge la vr'o judecat[ă], cãt[ă] cheltuial[ă] sao plinial[ă] ce s'ar face, să fie toat[ă] de spre noi». Iscălește și «Gligor[e] Cãpt.» — Documentele d-neî Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

14. 13 Octombrie 7273 (1764). «Lupa fata lui Vasil[e] Mărzîi, ce m'aû ținut Sirbul Marco», vinde lui «Necula Căldărariuluî»

¹ Mănăstirii Doamnei. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefață.

«o căsătoră a mè în Vrăghienî, care acè casă esti în mähälao părintelui Panait și pe la alți mahalagii» (*sic*). Să nu-î facă nimeni «vr'u supăr cât de puțin», «Neculei să-î dei bun[ă] pace». Prețul e: «noi lei, un ort». Iscălește și «Timuș Mărză, frat[e] ei». — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

15. 20 April 7273 (1765). «Nicolai Căldărariu» dă zapis «jupînului Costandin Blebe i Sfinții Sale părintelui pop[a] Panaite ot Vrăghien[i]», vînzîndu-î o casă, ce o avea «de la Lupa Mărzoae», cu 10 lei și jumătate. Iscălește și «Anastasiia soț», «Gheorghe nemesnic», «Toader čob[o]tar». — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

16. 26 April 7273 (1765). «Necula Căldărar, împreun[ă] cu soțul mieu Nastasăe», vinde «preutului Panait sãn preut[u]lui Andrei ot Bot[o]șani» o casă. — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

17. 7 Februar 1766. «Eü Floria Păslarul din preună cu fimeia mia i din preună cu mumă-mia și cu frate-meu Vasăle, și cu voia mahalagiilor», vinde «gupănului Panaite» «o casă în 15 lei bani». Iscălesc «Niculae Mustia, Tănasie Crau, Ioniță Păslarul, preutu Panaite». — Documente I. Draganovici, Botoșani.

18. 20 Septembre 7275 (1766). «Afenduli cupeț ot Botășeni», cu soția Irina, vînd «dumnealui Vor. Lupul Balșe», la care erau datori, «epile căti șapte galbeni ungurești, cu mică, cu mare, și i-am dat dumnealui și o pivniță cu dughiane și cu cărșma, și cu tot locu, ce este în târgu în Botășeni, pi Ulița Veche, alături cu casăle lui Drăgan Jid., în potriua dughenilor dum[isale] Vor. Balș, care li-au cumpărat di la Digeriatu Arman, și i-am vîndut-o dumnealui drept 500 lei.» Martur: «și dum[nealui] Manolachi biv Vel Stol., ispravnic, și alți neguțătorii din Botășeni». Iscălesc un călugăr și doi Greci, apoi, românește, un cumnat al vînzătorului.

19. 26 Octobre 7277 (1768). «Uncheș Nedelco» și nepotul lui dau sinet «gupănului Cărstei» pentru cîte 90 și 20 de taleri, «de la Sfete Demitre pãn la Sfete Gheorghie, și do-bănda lor și de leu trei lețcăi de lună».

20. 29 Iunie [c. 1770]. «Sarafim ermonah de la Botășani»

se plînge Domnului că «un Cuciuc Eni Bacal» făcuse o casă cu bezmăn pe locul lui. El ar da-o acum zestre, murind fără rude Eni, dar aū venit «niști Greci băcali» și cer «lemnul dughenii». Să și-l iea, dar să-î lase locul slobod.

21. 1775 (*sic*). Grigorie Alexandru-Vodă. «De vreme ce din ceaialaltă trecută Domnie a noastră, după mărturiia lui Theofan ce aū fost la aceeaia vreme Vornic la Botoșani, carele arătând că aū măsurat loc din drept locul domnesc slobod, fără pricină, cincizeci stînjini în lungu și cincizeci stînjini în lat, l-aū și hotărît; pe care Domnia Mia atuncea l-am fost dat acel loc danie și miluire boiariului nostru dumisale, Iorga biv Vel Medelnicer, și cerșind Medelnicerul Iorga acum, în trecutele dzile, de i s'aū dat cartea Domniei Mele cătră dumnealui Nacul biv Vel Portariū, Vornicul de Botoșani, ca de iznoavă să cerceteze și să îndrepteze acest loc de va fi fost împresurat de cătră cineva», — se află că, din potrivă, locul pătrunde «în grădina lui Ion Băzgan, tărgovăț de Botoșani», «în îngrăditura lui Acsinti Hăul, Arman» și în alte două grădini; mai sînt «doao ulițe mari, vechi..., și, de să vor închide..., vor fi de stricăciune și de păgubire orășenilor de acolò». Lui Iorga să-î rămîie decî numai «cît locu rămîine slobod din măsurătoare». Iscălitura Domnului. Pecete mică, cu chinovar. Jos: «s'aū trecut la condica Divanului: Gheorghie Euloghi». El e și scriitorul frumosului act¹.

22. 20 April 1776. «Vasăl[e] sãn Sãmion Botezatul ot tărgul Botoșanilor» vinde «Crăstii și David, feçorii Lucăi Goliav», un loc.

23. 18 Iulie 1776. «Ștefan Machidonean» vinde «lui Iacobū zetū Sandu Raț[ă]» un loc «în maha[la]oa Vrăghiiianilor», lîngă «fântăna lui Merăuț», «Banu Vărnave», «Dumbrăvanu». Marturi: Neculai Muste, Gligorii Muste, Vasile Leca, Andronicu sin Mustii. — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

24. 9 Octombrie 1777. Manolachi [Dimachi] Stolnic (Vornic de Botoșani) poruncește lui «Tănasia staroste de croitori și Vasilică staroste de čocli și Nic[o]lai Muste și Toaderi Pi-

¹ E vestitul dascăl și traducător din slavonește.

soțche» să facă cercetare la Vrăbieni pentru locul lui Ștefan Dohatco. — *Ibid.*

25. 11 Octombrie 1777. «Ștefan Lohatco sin Păscăloae, mazil de Ținutul Suceviî», vinde «lui Iacobu Lefticariu» un loc lângă «fântăna lui Merăuță» la Botoșani. În hotar «Ghiorgi Curărariu». — Întărește (ca Vornic) Iordache Manolache (?) Stolnic. — *Ibid.*

26. 2 Iulie 1778. Costandin Dimitrie Muruz-Vodă, «dum. Ianache biv Vel Paharnic/Vornic de Botoșeni», pentru plîngerea lui «Serafim Borcilă monah». — Pecete de ceară la adresă.

27. 4 Iunie 1779. «Avram Jid., sin Iosăp dascal din Botășani», cu frații «și soțul mieu Haia», vînd Hăuleștilor o casă «în Târgul-Noū, în fața uliții». În hotar cu «Vigder Jid.», «Marcul Jid. sin Șămon», «Nusin zet Șimon», «ulița ce mergi spre târgul cailor», «ulița cè mare, ce mergi în gos, între dughenile dumⁱ Iorgăi cupeț¹ și pe între casa noastră». Prețul e de 1.900 de lei. Marturi: «mahalagiî». «Și noi, pentru mai adevărată credința, ni-am iscălit moldovenește și jidovește, și am pus și pecete târgului» Iscălesc: Moisi sin Avram, Frimet fată lui Avram, Măriias fată lui Avram, Hania fata lui Avram, Malca fată lui Avram, Enta fata lui Avram, Zalman Jid. sin Iosip dascal, Estera soțu lui Zalman, Lișă Peret, Grina, Măriiasa, Rifca, Iacob, Moși, Șulăm. Apoi, martori: «Tănas[e] staroste, Vasili, staroste Țocli, Pavăl cupeț Botezat, Gheorghii Păun».

28. 27 Novembre 1779. Costandin Dimitrie Muruz Voevod, pentru «Armenii din târgu Botoșaniî, cariî, viind aicea, după jaloba Ț-au dat Domniei Mele pentru starea lor, arătându-ne cărți și de la alt luminaț Domni Ț-au fost mai înainte de noi, pentru mila Ț-au făcut cu dănșii, adevărind că, la vreme desătiniî, pe bucatele ce vor avea, să plătiască câte 4 parale veachî de stup i de rămătoriū, pără la trei mii de bucate.» Întărește și el. «Însă să să feriască de a nu numi niscarva bucate a cuiva, din cei ce plătesc câte opt parale de stup, pe

¹ De sigur, tatăl lui Manolachi Iorga din vol. V.

numile lor.» Altfel, vor plăti desetina îndoită. «Deosăbit, mai jăluind Domniei Mele cum că să află supăraț cu cai de olac și cu rândueli de cară și cu alte havaleli, și chivernisala lor fiind cu neguțătoria, li să pricinuești zăticnire și mare stricăciune, —care și pentru ačasta facem Domnie Mea milă și îi ertăm, și, afară de birul lor ce iaste așezat în tablile Visteriei, de daū pe ăferturi, cu cai de olac și cu alte dări §[i] angării, întru nimică să nu fii supăraț, numai la cheltuiala tărgului ce s'a face acolò, să dè §[i] ei câte treizăci de ban[ȳ] într'un an, de casă, iar mai multă supărare să nu aibă.» Iscălitura Domnului. Pecete cu chinovar.

29. F. d. (c. 1780). «Marcu zăt Lucăi Mențu, împreună cu soțul meū Dolcuța §[i] ginere lui Andronic frate lui» (*sic*), vinde «Lucăi lui Golev, Arman de Botășeni... , o dughene, între dughena ăpănului Afendulo §[i] între dughena lui Ivan Bolfosul, Arman», cu 85 de lei. «Am vândut parte me, o dughenă și ăumătate de hrubă acestor 3 fraț: Lucă Golev §[i] lui Ivan Golev §[i] lui Gligorie Golev». Marturi: Αφεν-δοδλης παρόν, Simion Stihie. — V. n° 11.

30. 20 Iulie 1780. Zapis lui «Gheorghii Buiuc nepot lui Afenduli cupeți ot Bot[o]șeni», pentru vînzarea unui «loc de cărsmă și de dughian[ă], în tărgu în Bot[o]șeni, pe Ulița Vechi, alături cu casele lui Drăgan Jidv.», cu 265 de lei.

31. 15 Decembre 1780. «Vasilic[ă] sin Simion Botezatul» vinde «ăpănului Anton și ăpănului Todirașcu sin Hagi Axinte Hăul» o casă cu loc și pivniță, «în mahalaoa lui Sfete Gheorghie... Drumul carea vinea de spre Ștefan Stih[i]... Locul lui Ali-vantie.» Se plătește suma de 500 de lei. Iscălește și un Caramfil și alt cumnat al vînzătorului. Pecete a Botoșanilor, cu un păun și: ΠΕΥΡΕ... — Contestații în 1781, în josul cărora iscălește Vornicul, «Manolachi Dimache Stolnic».

32. 3 Ianuar 1781. Împărțire între frații Ioniță, D[imitrie] Vel Cluč., și Miron, Vărnăveștil, — la satele Cernești, la livada din Scobinți, la Lălești, la Milinăuți, la Horopcăuți, la Criva. Pomenit «unchiul nostru Ion Vărnăv, fratele tatului nostru... Dumisale badelui Dimitrachi... Să întru și eu la cumpără-tură... Grigorie Stărce brat Andrei, tot di pe tatăl său Ștefan

Stărce... Moara ce iaste cu vadu părintesc... Se avem a stăpâni trusei; precum și la iaz, și în apă, și în vânatul peștelui asămîne să stăpănim trusei... Ce s'aŭ luat de la Crupeŭchești... Copiii fratelui nostru, Sandul Vărnăv Jicnicher... La stăpânire surorii noastre, Tofana Vartičasă... A unui văr primare a nostru, Iordache Arhip, zestre mumii sale, Ilinca, mătușa noastră... Copii lui Ștefan Gherghel..., copii lui Neculaî Gherghel... Marie Ursăchioaia [ieaŭ părți din moștenirea lui Arhip]... Maică noastră, Safta... Să fie a nepoatiî noastre, Mariia, pe care o ține Mihalache Giurguvanul, fiica răposatiî surorii noastre Catrinii, pe care aŭ ținut-o Ionițe Potlogu, — însă de va ave nepoata noastră copii... Unchiul nostru Gavril Gherghel biv Vel Căpt... Unehiul nostru Necolaî Gherghel Med., din liat 1774... Să avem noi frații a înpărți tocma.» Batjocură pentru fratele care ar strica învoiala. — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

33. 14 August 1781. Judecată a «Botezăștilor». Locul lor se vinde lui David Goliav. Pecetea orașului. Martur: Vornicul (Stolnicul de mai sus, n° 31) și «Tănas[e] starosti, croitor», «Neculaî Gulei».

34. 14 August 1781. Către «Tănase staroste de croitori, Ioniț[ă] făclier, staroste de ȓocli, ș[i] Toaderi Gulie», etc. pentru ca să hotărească «locul Burdiî ce l-aŭ vândut Botezăști lui David Goliav». Raport către Vornic: «cucon[e] Manolach[i]» (Stolnicul). Iscălitura fiecăruia e în limba lui.

35. 19 August 1781. Vornicul de Botoșani (neinteligibil) arată că a pus să se măsoare locul lui «David Goliav» de către «Tănase staroste de croitori ș[i] Ioniță făclieru, staroste de ȓocli, și Toader Gulie ș[i] Neculaî Gulie și Toader Triancu ș[i] Grigorie Antonaș ș[i] Anŭon Hău ș[i] Cerbul staroste de Jădovi ș[i] Iosif vechil haham». «Pe lângă Ulița Armenască... De spre Toader Soponaru... Păn în gardu lui Ioniț[ă] Botezatul.»

36. Decembre 1781. Costandin Dimitrie Moruz-Vodă, pentru «Dimitrache Vărnăv Vel Clucerî, și cu frații săi, Ioan și Miron, Vărnăvești», cari aŭ satul Cernești. Drepturile lor aŭ fost cercetate de Ioan Cantacuzino V. Log. O parte o cum-

părase de la «Mariia Țăroaia». Altă parte li-o dase Cantacuzino, luînd-o de la Grigori Stărce. Marturi: fiii Domnului, Alexandru, Dimitrie, Gheorghe, și boierii: Ioan Cantacuzino V. Log., Ștefan Sturza V. Vor., Lupul Costache V. Vor., Necolai Rosit V. Vor., Ioniță Cantacuzino V. Agă, Gheorghe Sturză V. Vor., Scarlatachi Sturză Hat., Iorgachi V. Post., Ianachi Cantacuzino V. Vist., Neculache Hangeri V. Spat., Costandin Baloș V. Ban, Sandulache Sturză V. Com., Thoma V. Cămăraș, Șarban Buhuș V. Pah., Iordache Baloș V. Căminar, Costandin Cantacuzino V. Serdar, Ștefan Bașotă V. Stolnic. — Copie din 1834. — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

37. 5 Iulie 1783. Vornicii de Botoșani: ... Ban și [Ienachi] Calimah Paharnic, către «Iani Musteț[ă], Tănasă staroste de cruitori, Toad[e]rî Gulii, Neculaiu Gulii, Toad[e]re Triancul, Sava Tătar», pentru a hotărnicii locul lui «David Goliiav».

38. 25 Septembrie 1783. «Iacobu Lefticariul» vinde lui Ștefan Vărnăv Pitarul o casă/în Botoșani, «și casa cu toat[e] heiurile di afară și din luntru: cu dulap și cu masă, cu divanuri și cu laviț[i], cu poliț», cumpărată la 1777, prin zapis întărit de Stolnicul Manolache Dimache. Iscălește jos, ca «răzăș», și Costandin Vărnăv biv Vel Ban. — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

39. 19 Decembre 1783. «Ion sin Simion Botezatul din Bot[ș]ani» vinde «gupanului Anton sin Hagi Acsinte Hăul» «o casă a mia ..., în mahalao arminească». Martur și un Calofir. Pecete a Botoșanilor, cu un păun, supt care data de «1780» și inscripția: «Pecete târgului Botoșani». Și «Pavăl cupeț, frate lui Ioniță, fiindu ipitropi la Sfânt[ul] Gheorghe». — Întăritura, din 31, a Vornicului e iscălită: Ioan Calimah biv Vel Paharnic.

40. F. d. (de la 1785). Alexandru Ioan Mavrocordat, pentru Dimitrii Vărnăv biv Vel Clucer, care are moșie satul Cernestii (Ț. Hîrlău). «Țăranii» vecini trimet vitele în pășunile lui și i-au tăiat «un rădi». «Pășunatul vitilor fără învoiala stăpânilor moșii nu au volnicii împregiurași a-i faci calcare cu vite sau altă năvălire în moșia altora, cum și rădiurile i dumbrăvile de pe moșii dintr'un început au fost apărați, și nime fără

voia stăpânilor moșii nu au volnicii a tăia macar un copacî, ci numai din codri mari iaste slobod a tăia fișticine lemni de ori-ce trebuință, neopriț.» — Copie târzie. — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

41. 30 Ianuar 1785. Testament al lui Ioniță Vărnăv. Lasă tot fratelui mai mic, Miron, «atâta cele mișcătoare, cât și [i] cele stănătoare» (*sic*). Și «a patra parte de sat din Cernești, care o am și eu danii de la unchiul mieu Isaiia călugăr[ul]», și parte din Zăicești. «Și l-am hotărât ca să-m[i] facă un schit în pustiiu la munte, cari să fie pentru pomenire sufletului mieu, și să fie datoriu a plăti toate datoriile mele, ce vor fi la frate-mieu Dumitrachi i alții». Marturi: «preutul Simin..., Gavril Vornicul, eu Lupul vătavul, crucere lui Dumitrachi, m'am tămplat». — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, Botoșani.

42. 16 Iulie 1785. Mărturia «lui Postolachi zăt Sandul Borcilă» pentru un loc «în târgul Cailor». Bezmănarul, Cuciuc Iani moare. Îi urmează aici o soră a lui, «care soră... au fost călugăriță la o mănăstire la Trepezonda, care să numește Theoschepasto și, după moartea călugăriții, iă au afierosit dugheana mănăstirii, iară stărița acei mănăstiri, Luchiiani, neavând pe altu să facă epitrop aici, s'au sculat Eftimie călugărul și s'au făcut el sângur epitrop, și au mâncat chiria acei dugheane pe câțva ani până la moartea lui». Apoi stărița face epitrop «pe mine, Costandin Apostolu». Vede lemnul stricat și trece dugheana proprietarului locului, luînd de la el 50 de lei, «și la trei ani să aibă încă a mai da sfinții mănăstiri un sărindar». Iscălește grecește, împreună cu alți doi Apostolos. Apoi: Vasilie Stihie, Panait sãn Avram, Lazor sãn Panaite, Dumitrache sãn Andronachi.

43. 1-iu Iulie 1786. Mărturie către Domn pentru locul de casă ce are un Evreu «aici în Botoșani, între Ulița Vechi și ulița ce merge în spre Sfeti Gheorghii, care loc îl ari rămas de la un unchiu al său..., Izrail Jidv. din târgul Eșului». E «împresurat de cătră locurile altor răzaș și înpreșuraș». Se află în hotar cu Lebădă Armeanul, cu Stolniceasa Ancuța Hris-toverghioaia, «care loc au fost gospodu, și [i] s'au dat dumi-

sali miluiri de Mărie Sa Alecsandru Ioanu Mavrocordat Voevodu, și pără în fața uliții ce merge spre Sfeti Gheorghia... S'aũ pus doaĩ petri chiotorĩ loculuĩ... Fundu loculuĩ... În sus, în spre căsăpiĩ, ș[i] păr în locul Trianculuĩ Armanu... Hudița ce disparte locul dumisali Postelnic Iordachi Caraon-filu ș[i] pinte locul luĩ Izrail... Colțul porții luĩ Izdrail... Un Grigori Tiutiuliuc... Acești țargoveți bătrăni, anume Tănase staroste de croitorĩ i Gheorghĩ Păunu i Costandin Colăcelu, Neculaĩ Muste i Toader Gulii, i Iancul sin Iani Jidv.» Iscălesc : Iordachi [Lazul] Paharnic (?), Νικλς χ : α : μεδλ. (Nicolae H. Aslan Medelnicer ; v. la data de 26 August 1794) (Vorniciĩ), orășeniĩ citați și cinci Evrei, mai în jos.

44. 8 Octombrie 1786. «Istrofor Ilia a luĩ Iordachi» vinde «vă-tav[u]luĩ Mih[a]lachi Lefter» «un pogon/vii la di[a]lul Cornilor... în 19 lei..., cu voia mē și cu a fāmei mele, și am întrebat și pe toți răzășiĩ mei și aũ zis că n'or cumpāra nimi». Marturĩ : «Vasile Goagă, răzeș și ogrādaș, am pus deget[ul]. Eũ Nag răzeș, am pus... eũ Vasile Tiron, răzeș, am pus deget[ul], și ogrādaș. Acest zapis s'aũ făcut la mănăstire, în-naintea tuturor răzășilor...» — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

45. 1088, Ghe' 1» *(sic)*. «Vasile sin Savin Vasluenuluĩ» vinde «dum. Leibi Jidovuluĩ, cibotaru», «dou casi într'u pe-reți, cu locul lor». — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

46. 11 Novembre 1792. Vĩnzare de loc către «Postelnicul Ștefan Vărnave», din parte «Catrinei soția luĩ Gheorghĩ (?) Dumbrăvanuluĩ». — *Ibid.*

47. 7 Mart 1794. Mihail Costandin Suțul-Vodă, pentru jaloaba dată de «negustorii pāmintenĩ din țargul Botoșaniĩ... : avānd hrisov g[os]pod de la cei mai ĩnnainte de noi luminați Domni, de așāzare rānduelĩ lor, în răzvrătire trecutelor vremĩ s'ar fi prăpădit. Numai, spre ĩncredințare, aũ scos de aũ arātat cārți date de atuncea, dupā cuprindere aceluĩ hrisov, la māna lor, de putē fi cunoscuți că sānt negustorii de Botoșani, și s'aũ pāzit orānduiala așāzării lor nesmintit», cerĩnd hrisov pentru «preveleghiile lor», «ca uniĩ cea nu puțān folos aduc cu negustorie lor și Cāmării g[o]spod, și lăcuiitorilor ĩnles-

nire la alijverișul lor.» Hotărește deci: «la vreme desătiniî, pe drepte bucatele lor cea vor avia, să plătiască desătina până la trii lei bucata, câte patru p[er]p[ar]ale vechi de stup și de ră-mătoriu», — pentru rest dînd ca și ceilalți locuitori. «Cu cai de olac, cu alte rîndueli de cară, salahori, chereștè, chile la rînduiala zah[e]relii, și cu alte angării cea vor fi pe alți lă-cuitori, aceștie întru nimic de aceste să nu să supere, cea să fie apărați; fără numai birul lor să aibă a-l plăti după așăzare, iar la cheltuealile tîrgului cea să vor întâmpla acolo în Botoșani să dea și ei agiutoriu celorlalți tîrgoveți câte triizăci bani pe an, de casă. Fiçorii lor, frații lor, cum și calfele lor, umblînd cu marfă pe la iarmaroaci și pe la zăle de tîrgu pentru alișverișul lor, să nu să supere de cătră dregători, niç să le iă vrea-un ban cu pricină de bir, fiindcă ei plătesc birul lor la Țănt. Botoșani, adeveriți fiind prin mărturie dregătorilor ot Botoșani că sînt de briasla negustorilor birnici ot tam. Păstorii și argații cea vor avè pe la bucatele și cășlile lor, cum și la alte negustorii a lor, fiind Mazurî, Ruși, oamini striini, să nu fie supărați de cătră nime pentru bir; asămine și flecăi pămîntenî neînsurați și cu părinți, fiindcă plătesc părințai lor bir la satul unde să află șazători; iar, fiind însurați, și nu să vor afla legați cu birul la vrea-un sat, pe unii ca acie să-î pue dregătorii la bir după stare și putința lor. Asămine și flecăi pămîntenî neînsurați și fără părinți, fiind de vrăstă și de n'or fi legați cu birul la vrea-un sat. Pentru boii ce să rup cărduri de pin cirezî și fugu, cum și cai, epi din hergheliî, să aibă a da colacul la cine i-ar găsi, numai câte doi lei de cărdu; iar, când s'ar răzleți din ciriadă câte un bou sau doi, cum și din hergheliî câte un cal, iapă, sau câte doai, atunce vor da colacul câte un leu de bou, cum și de cal, iapă. Umblînd aceștie negustori prin țară pentru alijverișul lor, avînd niscaiva pricinî cu cineva, poruncim dumv. ispravnicî i giudecători de pe la Țăn[u]t[u]rî, să aveți a giudeca cu dreptate prin carte de giudecată, sau, nemulțămindu-să cu giudecata de acolo, cu ză de soroc și cumărturie dumv., să vie la Divanul g[os]pod. Pentru moșiile care le țăn cu anul pentru pășunatul bucatelor, și

pentru fânul ce fac pentru hrana vitelor lor, și fac arătare că unii din lăcuitori fără tocmală și cu sălnicie intră de ară și cosăsc, cum și fân gata li e, poroncim Domnie Mea: întâi pentru cei cea li s'ar cădia protimisăre la cumpărat veniturilor de moșii cu anul, până la Sveti Gheorghe fieștecine să aibă a-ș căuta protimisăre după dreptate, iar după sorocul arătat nimine să nu fie volnic a ceri protimisire. Al doile, pentru cei care n'or fi având loc îndestul de arat și de cosăt pe moșie care să află șazătoru, niț veți afla venitul acei moșii vândut la alții pentru nigustorie, de nu să vor putè învoi cu stăpânii moșăilor ca să le dea loc cu dejmă pentru arat și cosit, atuncea dumv. să le găsați loc pe moșiile ce să megieșăsc înpregiur, cu dejmă și învoială, să-ș facă arături și sămănături și fânețe pentru vitele lor, însă numai pentru trebuința lor, iar nu și de nigustorie, dându-li-să loc de o parte, iar nu împrăstiat, cu străcăciune moșii. Iar care va îndrăzni și va intra cu sălnicie în alte moșii, să are sau să cosască fără învoială sau fără știre dumv., sau să năvăliască a lua finul cuiva fără tocmală, pe unii ca acie să-i cercetați și să-i înfrănați, și niț de cum să nu-i îngăduiți, fiindcă voința Domnii Mele iaste să se păzască dreptate de cătră toți, spre folosul obști. Drept aceaia poroncim Domnie Mea dum. ispravč., giudecători, cum și tuturor dregătorilor, căpitani sau zapci i slujători, pentru toate să aveți a urmă întocmai și pe deplin după cum mai sus să cuprinde prin hrisovul acesta.» Pecete mare cu chinovar. Iscălitura Domnului. — Întărire la Mart 1796 și 31 August 1799.

48. 27 Mart 1794. «Isvod de zăstre Ț-am dat iubitiî ficiî noastre Catincăi [Vîrnav]... 1 plug de boi, cu toate tacămurile... , 1 păreche șerji de purtat..., 2 farfurioare de argint și cu lingurile lor de argint..., 2 cufire..., 1 rând de strae de cacom, 1 rând de strae blănit[e] cu sângiap, 2 fuste de maltin, 1 perdea de maltin..., 1 paplomă de atlas..., 4 perenuță mici... 2 cămăși de meles.» — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

49. 26 August 1794. Raport către Domn, pentru procesul dintre Izdrail Jid[o]v[ul] și Triancul Arman. Se face cer-

cetare la locul disputat, din Botoșani. Li se cer «îndreptările ce au». Triancul arată un act de cumpărătură de la «Grigori ciubotar, ginerele lui Andrieș» și o judecată, din 12 Noiembrie 1765, de la «răpousatul Manolache [Dimachi] Stole., fiind Vor[ni]c într'ace vreme la Bot[o]șani», și pîră cu «Calmă Jidv.» pentru casă. Cercetase atunci (în 1765) «protopopu Ivașco și alți târgoveți bătrâni... Și au adus și pe Ioana Tiutiuličas[a]», fimeia vânzătorului locului, de au mersu denainte bisericii și au rădicat cu sufletul ei că, pe unde s'au pus sămne, pe acolo iaste stăpânire locului ei ce au vândut lui Isaia Triancul, și cum că nu s[ă] împresoară nimic hotarul Jidovului de locul Armanului». Evreul arată o mărturie de târgoveți, fără dată, «care mărturie ar fi dat-o după o carte de blăstăm ce li-ar fi adus Jidv., temându-s[ă] de blăstăm... Au mai arătat și o carte de giudecată de la răpousatul Pah. Iordache Lazul și dum[nea]lui Med. Neculaș Aslan, din let 1786, Iuli 1, fiind atuncea Vor[ni]c la Bot[o]șani... Ulița Cășăpiei...» Triancul aduce acum mărturie de la târgoveți, pe cari Evreul îi declară că nu sînt de credință. Se numesc pentru a vedea aceasta: «protopopu Ioan și Athanasie proin prot.»: ei spun că au mărturisit «fără vre un interes sau viclesug... De iznoavă am rănduit cu țidulă neguțitori cinstiți, pe Lupașcu cupeț i Ioniță Samdangi ¹ i Hagi Enciuli Apostu Panaite i Toader Pisoschi i Caramfil Casăp i Gheorghi nemesnic i Pavăl Botezat... Și să cercetezi și pentru doi pietre ce s'au găsit acum, în anul acesta, hotară vechi, cu cărbuni de desupt, să afle ce loc hotărăsc acele pietre.» Se vede că ele despărțiau pe Triancul de «Lebădă Armanu». Caută apoi «întăi pentru carte de giudecată ce-au dat răpousatul Pah. Iordache Lazu și Med. Neculaș Aslan lui Izdrail Jidv., cu ce cuvânt îl bagă pe Jidv. cu o bucată de loc pe lângă locul Triancului, să ias[ă] în ulița Cășăpiei, și am aflat că Pah. Lazu, având interes să ei o bucată de loc din locul lui Lebădă Armanul, făcându-l loc domnesc,

¹ Lumînărar. V. Hurmuzaki, X, p. 536. Cf. Șăineanu, *Inf. orientală*, III, p. 113.

aũ dat lui Izdrail Jidv. loc în locul Triancului, ca s[ă] ias[ă] în ulița Căsăpiei, și acẽ bucată de loc din locul lui Lebădă o aũ luat și o aũ dat danie Stolcs. Ancuții Hrisoverghieoi; care bucată de loc mai pe urmă o aũ luat Lebădă iarăș înapoi cu giudecată... Lebădă Armanu, fiind om sărac, și având locul casăi sale dezgrădit, îl învoe pe Jidv. de umbla pe locul Armanului la poarta sa... Am cercetat și pentru mărturie târgoveților ce are Jidv., de iaste adevărată, ș[i] nici unul din cei iscăliți nu trăește, și, potrivit scrisoare unui Ioniță Aftănas[e] ce iaste iscălit într'acẽ mărturie, că aũ scris mărturie, cu alte scrisori ce s'aũ mai găsit scrisă de acel Aftănasie, și nici scrisoare, nici iscălitura nu sã potrivește, nici velet saũ lună nu are. Dar, măcar adevărată sã fie, acei târgoveți prin această mărturie a lor nu mărturisăsc că ar fi avut loc dintr'o uliță pãr într'alta, ci numai pentru o șură și poartă arată. Cum și carte de blăstăm ce sã arată într'aceasta mărturie că aũ fost scos Jidv. asupra celor ce vor ști locul său, s'aũ aflat neadevărată, că iscălitura Preosfinții Sale răpousatului Mit. Gavriil nu iaste, ci iaste de mână streină făcută. Care, potrivit s[ă] cu alte iscălituri și mai vechi, ce s'aũ aflat, a răpousatului Mit., și nu sã potrivește (cum sã va vedẽ).» Două iscălituri.

50. 15 Decembre 1794. «Matei Milo Banu», Vornic de Botoșani¹, poruncește pentru un proces al familiei Hăul. Era o moștenire, mai mult de cai. Datorii aũ față de mort: Tudorî Mustiați, Baron Neculaî Capri, Jidovii ot Juravna, Bogdan Iacobiș; «aice în târgu: la Norset și Necolaî Haivaz». «Ce s'aũ adeverit că s'aũ cheltuit cu biserica ce sã faci: 3.300 [galbinî].» «Odaia de afară, pentru a tuturor fraților vite.»

51. 1-iũ Februar 1795. Mihail Costandin Suțu-Vodă întărește («Andrunachi Donicî Medelnicer procitelem»), o anaforă în pricina dintre egumenul de la Sf. Sava și «Dionisie igumen monastirii Făstăciî», de o parte, iar, de alta, «vechilu dum. Scarlet Sturza, maiorul Ioniță Măcărescu», pentru că Todereniî ar încălca moșiile mănăstirilor și a «Balașii» Vîrnăvoaia. Se

¹ A scris și versuri, despre care v. *Ist. lit. rom.*, tabla.

pomenește hotarnica făcută la 5 Iulie 7259 (1751), de un «Gavril Vîrnav biv Medelnicer, Simion Cheșcu Uricaru, Dumitrașcu Stroiță Postă.» «Moșia Băiceni a dum. Vel Logofăt Iordachi Ghica.» Apoi un act din «7189 (1680), Dechemvrie 12, de la Mitropolitul țării și veliții boerî... pentru moșiile Berhoeffi, Zăpodie și Săbieni, lângă Priporăni și Rănghilești («care moșie Priporăni este alături, din sus, cu Vlăicenii»)... Și de acolo la vale, pe văiugă, drumul în ȝos, de la capitile pămînturilor, piste șăsu, prin vîrtoape, în costișă de-asupra vizunii, s'a pus stălp, alături cu locu Husienilor.» S'a cercetat și «de dumnealui Vel Vornic Iancu Raz[u]... Moșia Vlăiceni fiind împreună cu alte gospod moșii: Priporăni, Țăpoloșăni, Dărmanești, cuprinsă tot într'un hotar... Hōtară a Răusănilor și a Husăenilor... De cătră noi așe să socotești ca prin pravățul acești petri să să facă colțu între aceste două moșii... La capătul de spre răsărit care în curmezișul Husienilor să dei pravăț de piatra de la Vizuniea... Să măsoară în pravăț drept 1.400 stănjăni...» Iscălesc: Ioan Cant. Vel Logofăt, Necolaî Roset Logofăt, Lascarachi Rosăt Vistier, Iordachi Baluș Vistier, Costandin Grețanu Vel Vornic, Grigori Vintura Postelnic, Dimitrii Saul Vor[ni]c. «Asămuire de pe Condica Divanului.»

52. 3 Iulie 1795. «Preutul Miron proin protopop» vinde «ȝupănului David Goiliav... un loc în mahalaoa lui Sfeti Gheorghi, care locul din ȝos să megieșește cu locul preutului Ioniță, iar din sus să megieșește cu locul lui Dumitru Cărlan și cu Ilii Checheriți». Iea «o sută de lei, cu o șamalăgă». Între iscălituri, nepotul vînzătorului și «ereî Ioan, rezeș, cu voe mē», «și eū Arăchel sin Lodivu m'am tămplat»; două iscălituri armenesti.

53. 14 August 1795. «Preutul Ion de la Stî. Nicolaî din Botoșani» vinde lui «David Arman» un loc «în maha[la]oa lui Stî. Gheorghi», lângă al «Munteanului Crăste» și cu «părăul». Iscălește un Grec și Ἀπόστολος Κωνσταντίνου.

54. 7 Ianuar 1796. Patru boerî/către «Crăste Botezatul i Iordachi Gule, i Gavril Vițul. Proștițe Sa părintele Vlădica de la Sântul Necolaî [din Păpăuți] ne-au făcut arătare că proin protopop

Miron și cu preotul Ioniță au vândut lui David Arman un loc de s'au făcut salhanao, și ar fi intrat Armanul și în locul măn[ă]st[ri]reî.» Să cerceteze. — Pe a doua foaie, cercetarea, iscălită de Gule, de Botezatul, de «Ghiorghe Dămian», «Ioniț[ă] Părgaru» și «Ion Gros». Ei zic: «David Goli». Pomenesc «drumul ce mergi la Tulburenî».

55. 9 Ianuar 1796. «Postolachi din Corlătenî» vinde «lu «David Goleav» «o dugheană, cu locul ei, aice, în Botoșani, la ulița ce pogoară spre Târgu Cailor vechi». Iscălește și Παρασβεβας Βασιλίου, γίτονας.

56. 9 Ianuar 1796. «Postolache din Corlătenî» vinde o dugheană lui «David Goleav». Vecini: Parascheva Vasiliu, «ulița ce pogoară spre Pistoțchi», Ghiorghe Brașovan[u]l. Întărit la 10, «în Nicșăni», de «Moldovan, k. k. curator».

57. 18 Mart 1796. Hotărnicie de loc la Botoșani, «din cins-tită porunca dumilorsali boerilor Vornici dă Botoșani, dum[nea]lui Ban Matei Mil[o] și dum[nea]lui Pahr. Iordachi Haretul», a locului lui Vasili Balș Cluș. la mahalaua Vrăbieniî. Vecini: Necula Băcal, Costandin Vărnăv. Iscălesc: Apostul Bezeacă, Toader Guliî, Vasili Leca, Neculaî Muste, Grigorii Muste, Costandin Bașotă Ban. Pecetea din 1780 a orașului. Scrie Nedelco Logft. — Documentele I. Draganoviči, Botoșani.

58. 15 Iulie 1796. Învoială, întărită de Mitropolitul Iacov, între «Bălașa, soții răposatului Miron Vărnăv Postelnic (și, neștiindu dm¹ carte, am iscălit-o, e[ă] nepot[ul] dm¹, Ioniță Vărnăv Postelnic, cu zisa dm¹)» (ea era «fica Șat. Petre Cheșcu») și «ginterele mieu Gheorghie biv Căptn. za dărăbanî». Ea avea zestre parte din Livenî (Ț. Dorohoiu). «Treisprăzăce capete de vite, cai și epe și doozăci și cincî vite albe, boi și vaci». Avea și Crăcuneștiî (Ț. Vasluiu), vii la Țifești. Martur și «Gheorghie Cogl. Post.». — La un adaus din 1799, iscălește «Ὁ Ἱεραπόλεως Γρηγόριος». — Documentele d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

59. 15 Iulie 1796. Învoiala Balașei Vărnăv cu ginterele ei «Gheorghie biv Vel Căptn. de darabanî», pentru satul Zăiceștiî. Adeverință a lui «Grigorie Ierapoleos». — Resumat de după 1840. — *Ibid.*

60. 4 August 1796. «Ghiorghie Elefterie din Botoșani» vinde lui «David Goleav» parte din locul său de dugheană «de la Iordachi sin Tânăsă Pahaia... în dosul dughenilor dum[i]s[a]l[e]... și o bucată de magazie a dugheniilor mele». Iea 250 de lei. Iscălitură grecească. Marturi: Γεώργιος Νικολάου, Νικόλας Σταβαρακόγλου, doi Armeni, un Evreu și «Dumitrachi Andronachi băcal».

61. 19 Novembre 1796. «Diaconul Ion Borcil[ă]» împrumută de la «șupănul Davidu Goleav» 60 de lei, «și dobânda lor câte treizeci și cinci de părăle pe lună, și vadea trei luni de zile. Iară, neîntâmplându-să bani la numita zi, atunci d' să aibă a-mu lua livada, fără de nici un cuvânt de pricină.»

62. 1-iu April 1799. «Malcaz, dimpreună cu soțul meu Rughina i cu fii noștri», vînd lui David «Goiliav» «o dughiană ce este și de noi cumpărată de la Costandin sin Savii staroste de blănarî din Iași... Care dughiana, cu locul ei, să hotărăște di spre Răsărit cu dughiana dumisali șupănului Gașpar, și di spre amiazizi să hotărăște cu dughiana dumisali David Goiliav, cumpărător». David dă o mie de lei. Mai multe iscălituri armeneste.

63. 2 April 1800. Împărțirea părții lui Gașpar Hăul. Iscălesc ca Vornici de Botoșani: Iancu Miclescu (?) Ban și...

64. 1-iu Septembrie 1801. Chiriac Blănariul iea de la «Tode-rașcu Goleav» «un loc de dugheană», pentru a face dugheană pe dînsul, stăpînind-o apoi timp de unsprezece ani. Dar «la aceia ce or da alții, să aibu eu protimisire, de-mi va trebui». Martur un Βασιλίου și un Ion starosti. Scrie «Costandin Ioan».

65. 12 Octombrie 1802. «Negul Croitoriul» se învoiește cu «jupănul Mihaiu», «ca să-i lucrez doo firte de vii într'un an, cu toate ali meli; dumnealui să aibă a intra cu ciubărul; și tocmela ne-au fost să-m dè patru lei banî... Eu Istrofor Ilei sânt chizeș.» — *Ibid.*

66. 12 Decembrie 1802. Testament al preotesei Theodosia, a popei Panaite din Botoșani. Își arată «gîndul meu cătră moștenitorii mei cei aleș, cu care voesc să schivernisească ei avere mē». Lasă moștenitor întâiu pe soțul fetei ei Soltana, Ioan Drăgomir: îi dă casa, pe care i-o cedase înaintea a

«vr'o câteva obrază cinstite». «Lăsându-mă în spatele ginere-lui mieu, ca să mă ție păn la moarte mè cu cele trebuin-
 čoas[e] și, după petrecere mè din viață, să aibă a-mi purta
 grijile cele orânduite, după cum îi voi lăsa eu cu limbă de
 moarte». Iscălesc fiu și, între ei, «Theodor pop vameș (*sic*),
 fičor răposatului preutului Panait». — Documentele d-nei Eca-
 terina Chr. Pilat, din Botoșani.

67. 26 Octombrie 1802. «Avram sin Marcu Jid., dinpreună
 cu soțul meu Sura», dă zapis lui «David Goilav» că «am nămit
 casile și pivnița», etc., pe 15 ani, cu 380 de lei dați înaintea
 (o sută pe an). «Ni-am iscălit mai jos jiddovești.» Scrie Dumi-
 trachi Andronachi.

68. [Botoșani], 15 Decembrie 1803. «Ilii Muste» iea împru-
 mut 500 de lei de la «Căpitanul Sava», puindu-și viile amanet.

69. 20 Iulie 1805. Zapis grecesc de vânzare τῷ κὺρ
 Δημητρίῳ Φακλιέρῳ a unui loc al «mănăstirii Sfintului Nicolae,
 πλησίον τοῦ ὁσπητίου τοῦ Λατόζι, cu bezmăn de 3 lei pe an. —
 Originalul la d. Al. Șmelț, în Botoșani.

70. 24 Septembrie 1805. Vânzare «dumisale lui Căp[i]tanul
 Miholčol ot Chiș[i]nău» de casă «aice în măhălao cè de sus,
 pe moșia Săfinților Arha[n]gheli, în preți 250 lei.» Iscălesc:
 Gherghe, Iosape. — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din
 Botoșani.

71. 25 Septembrie 1808. Mezat pentru un loc din Botoșani.
 Oferă: Nicola Adam, Ioniț[ă] Căpt., Ἰωάννης Κέζαδα (*sic*),
 Costachi Pisoschi, Ban Costand[in] Miclescu, Zmaragda Co-
 gălnicenița, Λεώνης Παγραντής, Vasili Pisoschi, Petrachi Văr-
 nav, Post. Iordache, Vasili Gîoană, Ban Lazu. — Colecția
 d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

72. Botoșani, 12 Decembrie 1808. Ion Dragomir vinde
 «cuconului Petrachi Vărnăv biv Vel Cam.» o casă, «în ma-
 halaoa Vrabienilor, în poporul precuviosăi maică noastră Pa-
 raschevi». Se strigase la mezat de «Ispir telal». Iea 2.815 lei.
 Vecini: «Cucoana Zoița Dimitroaia, dum. Sul. Vasili Pisoschi,
 dum. Iordachi Manoli». Scrie «Nicolaî Dan». — Iscălesc doi
 Banî, Vorniciî tîrguluî. — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat,
 din Botoșani.

73. «1809, Ghenar 18, Botoșan[i].» «Ion Furmagiu, dinpreună cu soțul meu Varvară», vînd «lui Vasili Huțanu», «o cas[ă] pe locul mănăstiri în mahalaoa Vrăbieni, lângă cas[a] Lătoiului», cu 250 de lei, «banî curat», dați «în mâinile noastră». Marturi: un Παναγγότη, Eni Hurmuzi, Χαριτώνος Γεωργίου. Scrie Nicola Adam. — *Ibid.*

74. 3 Iulie 1809. Vornicul de Botoșani: «[Alexandru] Calimah» însărcinează pe Polcovnicul Ioniț[ă] Praj[o]van, Căpt. Hriste și Dumitru Măcrea să hotărînicească pe moștenitoriî Pitarului Ștefan Vărnăv. Hristea iscălește grecește. — Documente I. Draganovici, Botoșani.

75. Botoșani, 1-iu Ianuar 1810. Împărțirea averii Hăuleștilor. Era proces și la Sniatyn, Maria, fata Hăului, era soția lui Goilav; Ecaterina, a lui Grigori Bogdanovici. — Traducere din 1857, întărită cu pecetea «Eforiei Comunităței Armene din Botoșeni».

76. 12 Iunie 1810. «Căpitanul Gheorghie, ginerile răpăosatului Ion Coștianul din Tărg[ul]-Frumos», vinde lui «David Goliaf» o dugheniță «în mahalaoa Tărgului Nou» din «Botoșani», în hotar cu «Stolnicul Ianachi Codrescul». Iea în loc pămînt în «Mahalaoa Armeniască, din sus de potul cel de pîiatră, lângă casa Frănzăloae». Mai iea «o orochiță pentru fica mè și pentru mine pol izbichir șam i plata vichilului cu chiriile». Prevede cînd ar veni cineva «cu vre o scrisoare pretindirisitoare».

77. 1-iu Ianuar 1812. «Todirașcu sin Ion Goilaf» închiriază pe cinci ani «lui Chiriiac staroste de blănari» o dugheană, «alăturată cu crășma răpăosatului Gheorghie Buiuc și între fața dughenei furmei d^{le} și cu loc din dos, țarcul cât să află îngrădit di spre căsăpie». Scrie Iordachi dascalul.

78. 13 Mart 1812. Vînzare de casă «în mahalao Vrăbieni». Iscălesc: Gheorghie Cantacu[zino], Iordachi Miclescu, Ștefan ... Sluger și preoții Athanas[e] și Darii. «S'aũ [pus] pecete tãrgului de mine: Ilie iconom și proto[po]p; 1819, Mai 13.» Pecetea din 1780. — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

79. 24 Maiu 1812. «Bașotă (?) Caminari» face raport la

plîngerea unui praporcic. A *rînduit* «pe acești neguțitori cinstiți de aû mai făcut cercetare, pe d. Hagi Sămion, Dimitri Polihroni, i Enacachi sãn Hagi Enciu, i Căpt. Gavril Popovič, i Gheorghii Buecliu, și[i] Sava Marcu». — Raportul lor e din 22. Goilav era «un ginire» al Hăuleștilor [v. n° 75]. Pomenit și un «David sãn Mane». Enciu iscălește grecește, cei doi din urmă armeneste; Popovicî e «căpt. de târgu». — Și altă cercetare, la 10 Iunie. Pomeniți: Necolaî Focșa, Garabet Bolfosu, Moisa Goilav. Iscălesc Armenî, Popovicî și «Ananie Calistru», «Ioniț[ă] Vel Căpt.». — Întărire de la Bașotă și de la cellalt Vornic de Botoșani: «Costachi Can:»

80. 2 Iunie 1812. Proces la Divan între praporcicul Lazarovič și «Luca Golliav, Arman din Botoșeni». Praporcicul avea să iea 250 de galbeni de la «Ariton și Iacov Hăulești», cari fug în Galiția. Luca-i ocupă locul din oraș. Se află că Luca li dăduse «un loc de livadă ce avè în mahalao Morărești, alături cu livada Hăuleștilor» și 3.533 de lei, 40 de bani, «în cantălerie acei Vorniciî». Hăulești «cu voe Visterii s'aû dus în Galiția». Tocmeala cu Luca se făcuse de față cu «Vărtan Antonaș și alți neguțitori». Nu e decî nici o «iconomie» pentru ca Hăulești să se puie la adăpost de urmărire. Zapisul era scris de «dascaul Iordachi». «Carile schimbu, măcar că dumnealû praporcicu vrè a zici cum că n'ar fi urmat după cum să urmiază alte schimburi și vânzări, adică să fii zapisul iscălit și de alți marturi și întărit cu pecete târgului și cu iscăliturile dumilorsali Vornicilor de Botoșani, dar cu ačasta nimică nu s'aû putut aguta, în vrem[e] când, atât dumnealor Vorniciî de Botoșeni, precum și cei mai cinstiți neguțitori din Botoșeni încredințază că schimbul este adevărat.» Baniî, aceia 250 de galbeni, fusese dați Hăuleștilor de «Grigorii Crăcun, Arman tot din Botoșeni», care se vede apoi că «aû avut tovărășii și socoteli de daturî și de luaturî cu Hăulești».

81. 6 Iunie 1812. Vornicul de Botoșani, Bașotă Caminar, către «căpt. de târgu, Gavril Popovič, d. Hagi Gheorghii Buecliu, Căpt. Ioniț[ă] Cafegiu, Dimitri Micresa, Ananie Calistru, d. Andronic Bolfosu», pentru a hotărînici pe «Luca Golliav».

82. 23 Mart 1813. «Epitropi răposatului Vasili Huțanu» dau zapis cumnatului acestuia, «lui Nicolai Crucila» că, rămîind de la Vasile «o cas[ă] în mah[alaua] Vrăbienilor, pe locul mănăstire Sfântului Nicolai, cu bîzmă, și nerămăind clironomî în urma răposatului, fiind stărp, adec[ă] murăndu-î copii și fimea înaintea lui», i-o vînd cu 700 de lei, primiți «în mîinile noastră». Îscălesc «Theodor Sachilarie» și un Grec. — Originalul la d. Al. Șmelț, în Botoșani.

83. 12 Maiu 1814. «De la Vornicie Botoșeni. Fiindcă în ulița Tărgului Vechiu toati dughenile, și[i] pe de o parte de uliță, și[i] pe di altă parte, din învechime sânt făcute cu șandramale pe dinainte dughenilor, cari șandramale sânt făcute și pentru folosul mărfurilor ce sânt pen dugheni, că nu să stracă de arșăța soarelui și a vîntului, și, la vreme de ploî și[i] de gloduri, pentru înlesnire norodului, avînd loc de mersu pe ȝos, pe supt acele șandrămali, fără să pătîmască atăta supărare, în cari uliță, într'un capăt de spre Apus, în răspîntiile drumului, sânt vr'o câteva dugheni a neguțitoriului Luca Goiliav, Arman di aice, și[i] la celelante dugheni ari făcute trebuin-țoasăli șandramale, iar la dughiana din capăt, cari esti și crăcma, n'au apucat a-ș face șandramaoa pe drept locul său, ce innadins l-au fost lăsat slobod, spre a-ș face șandramaoa trebuințoasă; și'acum, voindu a-ș face și[i] acă șandramă, care este de rîndu și[i] într'o linie cu a sali dugheni și[i] a altora, Sfinția Sa părintili Athanasie, proin iconom», se plînge că se iea lumina la o dughiană a «mănăstirii». Nu se poate, «fiindu dughiana mănăst[i]rii piste drum... Și[i], precum toati dughenili au șandrămalili lor, spre alijverîșu și[i] folosul mărfurilor ce țin prin dugheni, asămine și[i] acastă dughiană poati să aibă șandrămaoa ei». E și «împodobire rîndului de dugheni, și înlesnire celor ce umblă pin târgu pe ȝos». I se dă voie a o face. «Grigori Man (?).»

84. 26 Octombrie 1814. Zapis «lui Măgărdici cizmariu», prin care Egumenia Sf. Neculaî îi dă un loc cu bezmă, «în mahalaoa Sf. Neculaî cel Sărac, pe locul monastirei ot Pouții», pentru «o părechi papuci negri cu mestii pe tot anul, înse papuci negri bunî, după cum ni-a placē; și se

aibe a mi-î da cându oî poftî eû : se nu fie cuvânt». — Copie modernă.

85. 4 Februar 1815. Un sătean, urmărit de Ștefan Goilav prin vătavul Luță pentru fălci nefăcute, se îndatorește a le face la vară sau a le plăti «după cum s'or plăti în ȝos». Iscălește și «Agachi Cucoș», fiul săteanului.

86. 28 Maiu 1815. Nicola Adam către Vasili Balș. Afînd «ocazion», îi dă de știre că «Vasili Leca ș'aû ridicat o casă, care mai o gătește, numai pe lipit aû rămas, pe loc[ul] care o știem că este a dumitale, în Țigăniile lîngă pod... Și poftescû, pe mini să nu mă faci știut cătră cineva de aratare aûasta, fiinducă vram să-l cumpăr de la dum., și vor zice că-î în pizmă.» — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

87. 1-iu Iunie 1815. Vorniciî de Botoșani (— Ban și Θεόδωρος) către «starostile de dulgheri, cu trii-patru meșteri», pentru Vasile Leca, ce face casă pe locul lui Balș, fără voie. — Raportul e iscălit de : Dragu staroste de dulgheri, cu oameni cinci, anume : Gheorghî Mustăț, Ion Muraru, Ion Tătaru, Gligori cel Mititel. — *Ibid.*

88. Decembre 1815. «Rughina, soție săvârșitului Marcu Ţomag, Arman din Iaș», se plînge Domnului contra lui «David Goliav». Soțul ei luase o dugheană la Botoșani, «cu baniî mei, din salba de la gât, ce am avut zăstri de la părinții mei ș[i] daruri de pe la unii ș[i] alții». El împrumută 50 de galbeni de la David, apoi merge în Polonia, «spre a-ș pute scoate baniî ce avè acolò». Ea mai împrumută 50 de galbeni de la David. Acesta refușă de a scoate de supt amanet dugheana. Soțul se întoarce dintr'un nou drum, bolnav. David îi cere baniî, «îngrozindu-l cu zabeți». I se oferă a lua baniî din chirie. Vinde decî la urmă dugheana, fără voia ei însă. Goilav ceruse lui Marcu, «cu un preotul Mihaî de acolo, din Botoșani..., ca să mă iscăliască și pe mine, fără voia mē, cu lacrămile pe obraz fiind : aû pus pe preotul Mihaî de m'aû iscălit... Cap de fimei fiind, niçi nu am știut rânduiala ȝudecăților, niçi mi-aû dat mânia ca să-m caut dreptate prin drumul ȝudecății.* Acum are înfățișare la Divan.

89. 18 Mart 1796 (1816). Vorniciî de Botoșeni: Costachi Banu

și Θεόδωρος . . . , către Necula Adam (?), Dimitrii Mioresa, Ananie Calistru, ca să hotărească locul lui Vasăle Balș Caminar. — În raport: «Părău Căcaină.» — *Ibid.*

90. Iași, 14 Ianuar 1816. Învoială între Luca Goilav și femeia ce-i făcuse proces. Iscălituri armenestî. Iscălește și Ioniț[ă] Vel Căpt. Scrie «Tudurache Crușuvan».

91. 16 April 1816. Impărțire cu frații a lui Manuc, fiul «răposatului Ariton Draghici, Arman de aice din târgul Botoșani». Tatăl îi lăsase o casă «în mahalaoa Morărești, din ȝos de podul cel de piatră», iar «unchiul nostru Măgărdiș Draghici» o alta «din ȝos de casele lui Țigan». Scrie Nicolai Adam.

92. 16 Maiu 1816. Θεόδωρος . . . , Vornic de Botoșani, către Nicola Adam, Căpt. Ioniță, Hagi Ioniț[ă], Herșcu Batic Sori, Nota Șifter, Simăn Croitoru, Leiba Faibișoi, «Moșcul Șifter, și din parte lui Leiba Dulghieriș», arată că, avînd «tocmală prin contract», cu «David Golie», ca să-i facă șese dugheni și o pivniță de piatră, cu 6.000 de lei; «din care bani ei să cumpere toată cherestiaoă trebuincoasă, și, orice materii le va trebui, să li dei gata». Dar apoi David nu-i lasă să-și iea «madioa trebuincoasă ei sînguri» și crește proporțiile dughenilor. — Raport la 20 Maiu (Adam iscălește grecește). «Moșcu Șifter chetrar i Leiba teslar . . . Tahmin ce s'a'u mai făcut pără la săvârșire lucrului.» Îi *apleacă la învoială*.

93. 19 Novembre 1817. Vornici de Botoșani: . . . și Balș Camr. către Ioniță Cafigiu și Ananie Calistru. Să hotărească locul ce are Vasile Balș. — Raport. «Care lipsă să vede că să înpresoară de cătră locul răposatului Banului Costandin Vărnăv cu un burduf de gardu, ce este făcut, că cu drumul nu să înpresoară.» — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

94. 1818. Cerere către Domn ca să se vîndă o moșie de zestre. «Doi din ficile noastre să află în legiuita vîrstă a căsătorii, și neavînd alt chip spre a li scoati din casă, am hotărât ca aceste doi părți de moșie să s[ă] vîndă de veci.» — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

95. Botoșani, 27 April 1819. «Bogdan sin Ariton Dra-

ghici» dă zapis fratelui său, Anton, pentru moștenirea tatălui lor. Scrie Nicolai Adam. Iscălituri armenestî, printre care «eū Măgărdici Ghigos m'am întămplat, și sânt martur... Iscălindu-se din poftă și cinstitele persoane, cei ce s'au întămplat la facire acestui zapis.»

96. Botoșani, 29 Maiu 1819. Iani Lăcătuș se îndatorește a face «giupănului Lucă sin David Goliav... patru gratie de fier cu flor[i], cum i-a plăcè dumisali..., și cu fieru mieu». Va primi «de oc[ă] câte doi lei, zece parale». Va mai face «patru obloane cu fieru dumisali, adic[ă] taptele după ce să vor cāndări; cāt her oi mai pune eū adaos la pervazur[i], sau aiure, unde va trebui, are să-m plătiască tot cu acest preț». Apoi alte gratii «sadè, pitrecute una într'alt[a]..., câte șaptezeci de parale pe ocă». Iea și «aravoană».

97. 28 Ianuar 1821. Zoița lui Chiriiac Starostele arată că a rămas datoare «supuși franțuzăști Rifca Jidoafca a lui Iancă», cu 4.260 de lei. Îi iartă ceva. Pentru rest, pune amanet. Plata la 1823. Întărire de la consulatul rusesc.

98. Botoșani, 7 Februar 1821. «Oaminî din satu Mitocului» se îndatoresc a da lui Ștefan [Goilav] niște «dimirlii di popușoi, bunî». Iscălesc «Toader Tătărășan, Miron Loghin».

99. 27 Novembre 1822. Vornicii de Botoșani, amîndoi Spatarî, poruncesc *telialului tîrgului* a striga o dughiană a Zoiții văduva lui Chiriac Blănariul, pentru datorie la Rifca Jidoavca. Oferă de la 1.600 până la 4.000 de lei Gligori Hărtopan, Gheorghe Ipeiu, Armenî, Spatar Petru Vărnăv, Evrei: Rifca Jădovca, Laba Faibiș, un Armean, Rifca, Carabet Dudac, Laba, Rifca, Laba, Rifca, apoi Luca Goilav.

100. Vulturul austriac. «No. 12. Carte de protexie de cătră k. k. Aghenție în prințipatul Moldaviei. Arătătorul acestia —, dela —, născut, de — ani, de leage —, om —, părul capului —, ochii —, portu [moldovinesc și nemțesc], fiind cu adevărat sudit k. k. și trecut la reghistrul acestii k. k. Aghenții; — pentru aceia i s'au dat această carte de protexie ca să nu fie supărat de biru și alte greutăți a țării, și să aibă toate slobozeniile cari să cuvine sudiiilor k. k. în țările otomanicești după tractaturî, plătind numai trei la sută pentru

marfa sa. Și pentru încredințare urmează iscălitura mea și peceate.

A k. k. Ap. Măririi sfetnic și aghent

în prințipatul Moldaviei [Eși].

De la Căntărlaria

a k. k. Aghenții

Iași, la 1 Ghenarie 1823.

Cantemir, secretar ū

— În față, nemțește (numele și pecetea). Tipărit.

101. 7 Maiu 1823. Scrisoare către Luca Goilav. «Am văzut și ce-mi scrise pentru ban[î], că s'a ū făcut tulburare cu scădere banilor și că dum. nu poț să daî ban[i] cu scădere, ce tot după cursu ce a ū îmblat și măî înaintea.» Se învoiește: «cum a ū îmblat galbinu olandejî 18 lei, precum ș[i] mahmudiele 26 lei, așe voi priimi și e ū».

102. Iași, 17 Decembre 1823. Contract nemțesc pentru ridicare de sechestru între Naftali Nattensohn, Luca și Ștefan Goilav, prin mijlocirea lui Hersch Marcus Ohrenstein. Iscălește și «Christ. Flechtenmacher J. C.»¹. Întărit de Agenție.

103. 4 April 1825. Vorniciî de Botoșani (Scarlat Miclescu Agă și — Ban) însărcinează pe Iane Vasiliu și Tudurachi Balbaș[a] să hotărească un loc al lui Vasile Balș la mahalaua Vrăbienilor. Vecin Iani Caragoz. — Documentele I. Draganovicî, Botoșani.

104. 17 Februar 1828. Necula Adam și Hriste Ioan către Vornicia de Botoșani. Pentru Izrael Jidovul. Întăresc Vorniciî: Alecu Ghica Agă, Raletu Spatar. — Copie.

105. «Supus austrieccesc Luca Golov» către Agenție, ca să nu măî fie supărat de «neguțătoria Naftule Jidv. din Botoșani», care s'a plîns la «starostele de la Botoșani» pentru o datorie a lui Ștefan Goilav.

106. 23 April —. Lucruri date «în mânia lui Mihaî Furmagiu»: «3 hambari și 1 covată, cîmpi ū di trii mîini... 1 gripcă de pâini, 4 săti, 1 coti de cuptori ū, 5 lopăți, 2 poslovaci (*sic*), 1 capac di gura cuptorului, ferești de sticlă buni, 2

¹ Iurisconsultul Moldovei.

fereshți mici tij de steclă, 1 masă de plăcinti, 6 mesă înlăuntru și din față, 11 lăiți, 2 culmi di pus panacoadi, 1 trunchi di tăiat caarni, 1 brască la ușa din față, 1 cuptori gata sănătos, 1 ladă mari de pus pâini și una vechi, 1 sătă di cernut făină, 1 pat, 1 ladă tij din față, 1 tavă mare de fript»¹. Apoi se vînd toate cu 100 de lei.

107. 27 April 1828. «De la/Vornicie Botoșani. Necula Adam, Hriste Ioan, epitropiî tîrgului, pentru o datorie. Se vorbește de Sard. Dumitrachi Ioan, de Căm. Hristodor Ezovit, Costachi Calierghi. Iscălesc: Crupenschi Post., V. Varlaam. Urmează adresa «cătră cinst. Vornicie, di la Epitropiî tîrgului». — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

108. 1830-40. «Însămnare de cărțile, istorii i altele, ci am, precum mai gios să arată: Dveneventi (*sic*) într'un tom, Don Chișot, Telimah, Aneta și Liubin, Floaria Darurilor, Jucăriia Norocului, Plutarh Noû, Numa Pombilii, Tragodiia lui Orest, Istoriia Rosăi, Anticile Romanilor, Științele Evropiî pi luna Fevr., Poezile Moldoromane, Dregătoria bunei-creștîri, Robinson, Engolpion di aur, Plumper, Stihuri pentru fimeî frumoasă, Culegire de înțălepciuni, Halimali, 2; Istoriia Paramidei (*sic*), Bibliotecă desfătătoare, Petru Maiorul, Abețădar, Bordeiu Indienesc, Paraclisul Sv. Haralamb, Calendarul pi anul 1836, Biblii ruscă, Mazipa, Triumful virtuții împotiva morali, Tragodiia lui Eraclii, Erotohlit, Aprodul Pur[i]ci, Teiatru moldovinesc, Istoriia ereticului Luter, Istoriia căp. di corsari, Economiia de casă, Prașcheia pentru Jidovi, Reglement, cap. 8^{le}, Instrucțiile pentru ispravnicî, Dracu Șchiop, Poezii lui Mihalachi Cuciuran[u], Scrieri de Demitrie Ralet, Viița fimeiască, Dovediria pe[n]tru Armeni, Reimont, Ghenoveva de Brabant, Icoana Lumei.»

109. Botoșani, 30 Octombre 1832. Sinet pentru 6.400 de «galbinî împărătești, traș cu piatra pasirului», luați de la «d. comandir polcului străji Moldavii, Iordachi Costachi» «fără do-bândă». Iscălesc Luca Goilav și Gașpar Goilav.

110. 8 Mart 1833. Mai mulți sătenî arată că Luca Goilav

¹ Rătăcind manuscriptul acestui document, nu pot verifica unele cuvinte care mi se par îndoielnice.

li-a dat «ban[i] pe fâlcî, ca să cosăm pe moșie Călugăreni... , câte opt lei falce... Iarba să o cosăm pe ȝos, stogurile să le facim mari, clădite la vreme bun[ă]. Și, cându ni-a poronci dum¹, noi să fim gata ca să fim în lucrar[e] fânului, fără cuvânt de răspuns; iarú, Doamne ferește, lipsân[d] vr'o unul dintre noi, atunce ne îndatorim a răspunde unul pentru [altul].» Nume: Liahú, Gașpar, Macovei Ćucă, Burlacu, Rusu, Olar, Ispas, Burle, Pânzaru, Andrușcă, Spătariu, Vântu, Ungurianu.

111. 26 Octombrie 1833. Un Evreu, care iscălește evreiește, arată «alcătuiria ci am făcut cu d¹ boeriú Aga Grigorii Balș pentru casăle d² ci le are aici în Botoșani, în mǎhǎlaoa Vrăbieni, lângă pod, pe care li am nămite pe trii ani..., câte 70 lei..., la începutul fieștă-căruia an.» — Documentele I. Draganovici, Botoșani.

112. 12 Februar 1834. «Lăcuitorii din satul Bucece», datori lui Luca Goilav, se îndatoresc a-î cosi 33 de fâlcî, «cu doosprezăci lei falce»: vor cosi, aduna și clădi. Iscălesc: Sămion Croitor, Gavril Gușăilă, Dumitru Todiresăi ș. a.

113. 30 Iulie 1834. Un Toader Zaharii (pune degetul) dă zapis pentru plata unei datorii lui Luca Goilav, — «din canțilerii din poliții». Mărturie și de la «orășceneasca poliției» (*sic*), cu pecete: «poliția orașului Botoșani, 1833», în jurul unui scut, purtînd două coase supt o mare coroană.

114. 4 Iulie 1836. Chitanță de bani luați de la Luca Goilav «pentru fârcerii..., câte 14 lei falcia».

115. Botoșani, 14 Maiú 1837. Gheorghi Rotaru se îndatoresște față de Luca Goilav «să lucrez eu la odăile d[umi]sali, cu herăle mele, la lucru rotăresc..., di obști, cu sălință, anul întreg, afară de sărbătorile cele mari, praznič[e] și Duminiçi. Va lua 200 de lei, «ș[i] patru mănzaț ce voi aduci a mele (*sic*) la odaia dumisali, are să-m ție cu ernaticu și cu văraticu, ș[i] să-m mai dei 4 pei di oae ș[i] ĉubote, o păreche noă, și odată să le și căputez[e], iar alta nimică». Iea arvonă 117 lei. Anul începe cu lucrul. «Și pentru știință am pus numile pe sfânta cruce, în loc di scălitură.»

116. 14 Octombrie 1837. Contract de «treirători» la Dara-bani, cu Luca Goilav. «Să trăerăm ori și ce soi de pǎni, pǎnǎ

la primăvară...: din nouă una va fi a noastră. Dar apoi, fiindcă noi n'am avut cai și am luat de la d. trei-suti nouăzeci lei bani ca să cumpărăm cai și cu acei cai avem a triera până la primăvară...», vor lăsa pînea lor în hambar până la sfîrșit: atunci vor da pîne sau bani. «Și d. dator esti a ni da pentru fieștecaru an pe săptămână cîți una dimerlii făină și una ocă brînză di vaci, și noi sîntem dator[î] a lucra pînea curat, gospodărești, și ne mai îndatorim a nu lipsi de acolo și a da vre-o stingherală (?) dumnealui din pricina lipșiri noastre». Iscălesc: Boștan, Țăpoi, Marcăș.

117. 1839. Mențiunea lui Gheorghi Bontăș, privighetor de Miletin.

118. «Botoșeni», 27 Septembrie 1839. Mai mulți Armeni și Evrei cumpără «tovărășie» de la Aga Ghiorgi Grecianu 200 de fâlcă din Ioanoșeni și Rogojești, cu 15 galbeni falcea. Ei sînt anume: Ita Eșana, Sulgerul Luca Goiliau, Andronicu Zahariia, Haim Baunbergu, Moșcu Cohos, Mendel Beiri, Șimși Orăncștain. Luca «să fie casierul vinitului». Contractul va dură «pără la istoviria specularisiri pădurii».

119. 26 Octombrie 1840. Însemnarea cuprinsului unei dugheni: «un blidarî», «un hambaraș de pîne», «un burat sau meșină».

120. 6 Septembrie 1843. Petiție către Domn. «Și în cel mai sălbatic ostroave, unde mai întâi obișnuă a să răpi averi, unul de cătră altul, și acolo astăz un viețuitorî îș găsești alinare. Iar eū, piste toată nădejdia, în prințipatul acista, înzăstrat cu pravilî, legî și ocărmuit de a voastră înțălepciune iubitoare de dreptate, mă vād de istov struncinată cu o hotărâre a Divvanului Domnesc închiietă»; care i-a luat 300 de fâlcă. — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

121. Botoșani, 2 Septembrie 1844. Vînzare către «școala învățăturii a nații armenestî» de cinci dugheni... în Țîrgul Vechiū, megieșite cu Hanul mănăstirii Vorona». Se dau 230 «galbinî blancî cu zîmți, prin d-lui ipitropu neguțătorîu Gașpar Goilav». — Concept, neiscălit.

122. 27 April [1845]. Scrisoare particulară. «Cîteva zăle Divanurile aū încetat de a lucra, din pricină că să mută în

Curțile gospod cele din vechi prefăcute. Novitale nu avem alt decât atâta, că Vlădica Athanasie, rudenie cu Albinețăștii din Botoșani, s'a săvârșit den viață erî, la 26 Apr., când s'a și înmormântat.» Pomenit și «chir Gheprghe Săulescu»¹. — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

123. 6 Septembrie 1845. Scrisoare particulară. S'a făcut zăbavă, «din pricină că Log[o]fătul-cel-Mare aū lipsit din Eși, fiind dus la Cristești, la Înălțime Sa». — *Ibid.*

124. 20 Iunie 1846. «Epitropiî ospitalului» (iscălesc: «Costachi Pisoschi Stolc. și secretari Iorgu Hristofor Medelnicer») «cătră cinstiți dumnealor negușitorii frați Misirești din orașul Botoșaniî», pentru că aū dat 600 de lei «în agiutorul zidirii noului ospital di aice, din Botoșani, ci acum să faci în acest oraș, ca să fii spre căutarea bolnavilor săraci, de oricare nații». Pecete cu: «pecete spitalului ot Botoșani, 1839, April 14» — *Ibid.*

125. 7 Octombrie 1848. Scrisoare a unui nepot către unchiul său. Se plînge că «răfuiala ci mi-aū făcut la Socola m'ar scoate cu vr'o 60.000 lei datorî». E ruina. «Eū am socotit să daū un protestu. Dar unde să-l daū? Și la cine să-mi cer saū să-mi asigurez dreptate? În sfârșit, gîndesc să-l daū la Consulatu Rusăsc.» — Colecția d-nei Ecaterina Chr. Pilat, din Botoșani.

126. Iași, 8 Decembrie 1849. Scrisoare către Gheorghe Sinescu, din Botoșani. Pomenită o scrisoare de la «cc. Vasile Drăghiș², îndemnătoare de a să săli pentru împlinire banilor». — *Ibid.*

127. «Stăpână cc. Zamfiriți. Din nenorocire am uitat cânticul: «Rămăi sănătoasă, mi-aū zis și s'aū dus». alaltasară după cerire mē ați binevoit și mi l-ați dat. Apoi vă rog, dacă aveți bunătate pentru mine, triimeteți-mi-l ca să-l copiez, și îndată vi l-oî înapoi. Îndatorind, etc. 1851, Avgust 4 zile» — *Ibid.*

¹ Scriitorul.

² Traducător. V. *Ist. lit. rom*, II, p 439

XIII. Documentele moșiei Dolnicheni (Ț. Dorohoi).

1. 23 Mart 7228 (1720). Mihaï Răcoviț[ă] către Costantin Zbiara biv Vel Șătrar i Albotă biv Cluciaru, pentru a cerceta plîngerea lui «Neculaï Bașotă Vistiarnicul», stăpînul satului «Dolnicianii să Brătianii, la Ținutul Dorohoiului». Să iea cu dînșii și pe «Donosii Cușticariu, zici că iaste om bătrîn și știi pe unde aū îmblat hotarali», acum încălcate. Pecete mare cu chinovar. «Vel Vornic, netămplându-s[ă] Vel Logofătu.»

2. Dolnicheni, 18 Maiu 7228 (1720). Raport către Domn, de la «Costantin Zbier[a] biv Vel Șet. i Sandul Albot[ă] biv Clucer», pentru hotărnicia făcută de ei lui «Bașot[ă]» la Dolnicheni. Marturi: «Balș biv Spătar și Ursul părcălabul de Ștefănești și Pascal părcălabul și Stefan Iorga copil din cas[ă] den Dumești și Pavăl Năcuța». «Drumul cel mare ce vine de la Ștefănești și merge spre Bot[ă]șeni... Fântăna lui Vremeș... Păn la un glod.» Se aduce un act de la Vasile Lupu, pentru un «Șoldan».

3. 5 Mart 7230 (1722). Mihaï Răcoviț[ă]-Vodă, lui Costantin Zbiara biv Vel Șătrar, ca să cerceteze la Dolniciani și Brătianii, alegînd partea «răzășască» de ale «Visternicului Bașotă». Va pune «pietirile pe unde aū făcut [Bașotă] gropili». Pecete mare cu chinovar. «Vel Logofăt uă.»

4. 25 Septembre 7262 (1753). Raport către Domn. «Aū vinit dumniai Paraschiva Sturzoai», pentru a i se hotărnicii la Dolnicieni (Ț. Dorohoiu). Întreabă pe «un Pascal Hoștin... Lăngă un troian... Pi buza dialului... Răpa lui Grumaz... O moviliț[ă] unde sânt niște locuri... O fântăna cu laz... Aū fost cruci într'un stejar... Di acolo mai ȝoșișor... S'aū pus doi stălpî: un[ul] caută înapoi..., iar alt[ul] caută prin drumul vechiu piste pădur[e]... În matca văi... Hotarul Biholarilor... Fântăna lui Vreamii... Coadă unui răpi.»

5. Foaie de zestre din 1777. Juvaiere, moșii, Țigani. «Leftic cu hamur[i] bulgariu, 250 lei; cal de mire cu raft argint i șe 150 lei; 7 cai galbini, s'aū vândut în 315 lei; 3 cai tij galbini s'aū vândut 150 lei; 2 cai suri, unul din epî, unul de la mine, 95 lei; 3 cai de la Pomărla 140 lei; 20 epî cu

măndzu și un armăsar, 450 lei; 8 tretini cu tretine, 150 lei; 150 stupi, înse 130 de la Vlădeni i 20 de aice, 300 lei; 12 boi bunî s'aũ vândut unii câte 30 lei bou, 250 lei; 12 vaci bune, câte 15 lei, 180 lei; 2 buhai, 40 lei; 200 lei pentru oi; 250 lei bani gata, cu 50 din cășării ot Răncești; 5 șirur[î] mărgăritare, 70 lei; o tavă de argint cu 8 zarfur[î], o străchinut[ă] cu linguri dulceț, o afumătoare[e] argint și stropitoare[e], o șcatulcă cu șipuri, o oglindă de argint, 2 sfeșnice alam[ă], 1 giubă cu samur, 450 lei; 1 giubă cu rochie ghermesut, 150; 1 giubă de catefă cu jder, 100 lei; 2 rochiî belacoas[ă] gră, 160 lei, 1 giubă cu cacum, 100 lei; 1 giubă șal cu jder i rochiî șam alăgă, di purtat, 60 lei; 2 rânduri așternut, 100 lei; 1 polog, 50 lei; 2 scoarțe bune, 80 lei; 2 covoar[e] 30 lei; 12 blide i 12 talgere, 40 lei; și bocălalăc aũ luat el 50 lei di la Anton; o părech[i] cuțate argint cu linguri, 30 lei; 2 prostir[i] aũ luat el, 40 lei; 1 mesăr. di mas[ă] bun[e], 40 lei; 2 perinî catifă di pas., 30 lei; 2 basmale di olandă i di ibriî, 30 lei; 1 lighen cu ibric; 110 lei am dat lui Hudulbei Arman pentru marfa ci s'aũ luat la Drăgușeni, care i-am poprit un Țăgan pentru acești bani, că n'am fostu vinovat să plătesc eu furtușagul Țocoilor.

Aceste toate li-am dat cu știință, iar altele, câte zăce și 20 lei, și alte lucruri, nu le țin minte, că s'ar face mare somă; și, de s'ar ispitii să mai supere pe copii, să fii blăstămat de Domnul Dumn[e]zău și de precurată Maica sa, — că aceste s'aũ dat toate în frica lui Dumn[e]zău, și copiilor nu li-aũ rămas să ă niă pe ăum[ă]tate suma aăasta, la un copil, și n'aũ dreptate să mai ăară nimic, și am iscălit: C. Bașotă Ban.»

6. 12 Iunie 1810. «Divanul Cnejiu Moldavvii» către Șatr. Gheorghii Isupăscul, ca să hotărînicească lui Costachi Jora la Dolniceni. Copie. — Raportul lui e din 30 Iunie. Resumat pe larg al vechilor acte. «Dinainte Nemților» — spun batrîni — «viind dum[nea]u răposat Iordachi Cananou Ban, și puind pietrile acesti cu împresurare», etc. «Aăastă gură de drum.»

7. 10 Octombrie 1816. Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, pentru cererea Comisului Costachi Jora de a i se hotărî Dolniceni de Bărsănești și Cișmănești, ale Căminarului Mihălachi Negri și Stolnicului Ion Canană. Fusese numiți hotarnici

Tănase Gîosanu Păharnic și Pitarul Motiș. Proprietarii să li arăte actele. Pecete octogonală cu chinovar. «Vel Logft.»

8. 10 August 1820. Testament al lui C. Jora, supt formă de scrisoare «ței Ianoule». După moartea sa «și a soții mele Nastasiicăi Sturzo», îi lasă tot, ca unui fiu, fără a se amesteca surorile lui Jora și fiii lor : ei toți vor lua numai 2.000 de lei. «Însă la aceasta, ca un fiu și clironomu ce te cunosc, când îi fi următoriu a mă odihni în viața mè, cum și în viața soții mele Nastasiicăi Sturza, și dacă urmările tale vor fi bune și nesupus[e] nici la o patimă, și te vei sili întru învățături, cari este slava tuturor tinerilor, apoi în veci ne-strămutat vei fi fiu și clironomu meu; iară, dacă din potrivă vei fi un rău și or lipti (*sic*) aceste di sus, apoi rămăni atât mii sau soții mele ca să socotim alt clironomu, di frații tăi, și tu să rămăi neîmpărtășit cu nimică; cu toate că nădăjduescu pe mila lui Dumnezeu ca să-ți dăruiască darul și blagoslovenia Sfinții Sali.» Va face pentru aceasta «și în formă diiată».

Instrucție adausă, ca să se dea actul lui «Iancu copilu»: «să nu te vadă nîmi când li-î da în mîna Iancului, nici cumnatu, nici soră-mè . . . , să e-l dai pe ascunsu; dar îndată să mergi tu la Tomești. Și vă deschideți ochi: cu cel mai mic lucru de v'oi găsi, vai de voi.»

9. 23 Iunie 1823. Ioan Sandu Sturdza-Vodă către Ioan Virnav biv Vel Logofăt, pentru procesul dintre Aga Costachi Jora de la Dolniceni, de o parte, și Ruxanda Donici de la Buhăceni și Iordachi Țintilă de la Dîngenî, de alta. Se ceruse la 1820 Ruxandei «harta iscălită de răposatul Vornic Gavriil Conachi și Spatar Mihălache Costache». Se decide a se scurge iazul pentru a se vedea vechile iezături. Să cerceteze și Virnav, cu carte de blestem, la Trușăști și aiurea. Pecete cu chinovar.

10. 19 Novembre 1823. «Herșcu Mătăr ot Dorohoiu» (semnat evreiește) se îndatorește a da lui Grigori Crupențchi «fănul din Țînt. Botoșani, rămas din fănul împărătesc, ce și dum[nea]lui îl are cumpărat de la Ocărmuirea».

11. 9 Maiu 1825. Ioan Sandul Sturdza-Vodă, lui «Iordachi

Balș biv Vel Comis i Vasăle Tăutul biv Vel Paharnic», pentru hotărnicia Dolnicenilor. Un pîrău «s'ar fi făcut multe vărsături și nu-ș păzăște urmare matcii lui păr în Jijiia... Unde să înmulțasc scursurile părăului... Cotindu-să Jăjiia.» Pecete cu chinovar.

12. 7 Iunie 1827. Scrisoare către Luca Goilav. De ce nu dă preotului și dascălului «iarbă să-ș facă fân?... Dacă nu mi-i da iarbă, apoi vei da fân gata, ș'apoi cu mine îți vei căuta. În destul că multe puncturi ș'ale condractului nu să păzesc, și aceste nu-s lucruri negustorești, nici nu-s pentru cînste mē, nici a du[mita]li.»

XIV. Acte din Museul Sinaii.

1. București, 20 August 7137 (1629). Alexandru-Vodă, fiul lui Iliaș, dă «bisericii Domniei Mele, care este în cetatea Domniei Mele în București, cu hramul Bunei Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu și preuților (сценацим) și diaconilor cari sînt slujitori la sfînta biserică... locul bisericii Doamnei Maria (местом црккѣ гспждекѣ маріе) ... și cu loc de prăvălii (пракалин) la uliță (шанць)» și ѡ рѣспынтіи; понеж тог мѣстоу за црккѣ гспждекѣ маріе и със мѣстоу зѣ прѣккѣлѣи бѣло ес мѣсто гспдскѣ таж ѡт когѣда синан-паша; а црккѣ гспждекѣ маріеи ѡна исхавѣла сѣ ест, и ѡстала пѣста тѣчю нѣкѣ, а потомъ кѣда ес бѣла съда въ днѣ гедѣмѣ, въ на ктора гспд[с]кѣ, а гедѣмѣ съмотрѣхомъ със въснѣмѣи почтеннѣмѣи правѣтелѣе за кспно таж видѣмѣи гедѣмѣи како сѣю ста црккѣ гедѣмѣи изъ градѣ дрѣгѣ [до] ходокѣ не имѣли ѡт нѣгѣде, а гедѣмѣи съмъ далъ и поминаокалъ по ста црккѣ гедѣмѣи със тог мѣсто («la răsîpintie; fiindcă acest loc de biserică al Doamnei Mariei și cu locul de prăvălie aū fost loc domnesc, încă de pe cînd cu Sinan-Pașa; însă biserica Doamnei Mariei a fost prădată și a rămas pustie, numai cîmp; iar, cînd aū fost în zilele Domniei Mele, la a doua Domnie, iar Domnia Mea am văzut cu toți cîrstiții boeri împreună, și văzînd Domnia Mea că această sfîntă biserică a Domniei Mele n'are nici-un venit de nicăiri, iar Domnia

Mea am dăruit-o și am miluit-o pe sfînta biserică a Domniei Mele cu acest loc». Marturi: Hriza Vel Vornic, Papa Vel Logofăt, Dumitrașco Vel Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, Diiamandi Vel Comis, Costandin Păharnic, Condilo Vel Postelnic. Scrie Lepădat Logofăt. Pecete peste hîrtie, cusută cu mătasă albastră (dată de 7136). Monogramă și inițiale cu roșu. Iscălitura domnească.

2. București, 14 Ianuar 7138 (1630). Leon-Vodă, «preoților și diaconilor, anume popa Borcea. Eclisiarh (епископъ) și popa Ivan și popa Dragul și Stanciul *diiaconul* de la sfînta biserică din clerul (клеръ) Domniei Mele, din Curtea cetății Bucureștilor (букѣрестскаго), unde este hramul Bunei-Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu». Îi scutește за бир и за вол и за сѣха и кѣца и за кон и за мед и за вол и за сѣг и за кони за влак, и за кинарич и за пехарничіе и за премѣненіе нокіѣм, и за кѣла съ сѣном, и за лон, и за джамъ, и за наем, и за задмѣтровканіе, и за кѣси саѣжбове и иждѣніа елика сѣт през лѣто ѡ земаю гсѣдкамѣ («de bir și de boū și de oaia sacă și de cal și de mied și de ceară și de galben și de cai de olac și de vinăriciū și de Păhărnicie și de schimbul banilor și de cibla cu fin și de său și de dijmă și împrumut și de toate slujbele și mîncăturile care sînt peste an în țara Domniei Mele»). Vede cărțile «lui Radul Voevod și a fiului lui, Alexandru Voevod». Întărește pentru ca să fie pomenit, cu părinții săi, la liturghie. Ordin cătră «tine județ cu 12 pîrgari (псгарин) din orașul Domniei Mele din București, și voi birarilor (бирари), și alte slugi ale Domniei Mele». Marturi: Ivașco V. Ban, Hrizea V. Vor., Vladul V. Log., Dumitrachi V. Vist., Miho V. Spat., Conde V. Com., Mușat V. Stol., Vasilie V. Pah., Ianachi V. Post. Scrie «Urii Năsturel». Pecete peste hîrtie, cusută cu mătasă albastră. Monogramă și inițiale cu roșu. Iscălitură domnească.

3. 9 August 1759. «Iordache Ramadan biv Vel Postelnic, terzimanul de la Armada prea-putearnicii Porț a Înpărății Otomanești și șteofilatul al Prea-Sfîntei și dumnezeesții Biseariței mari, Patrierșii Țarigradului . . ., aflându-mă aicea la Scaun[ul] Craiovei», dă «la sfântul lăcaș al prea-curatei Născătoarei

de Dumnezeu și pururea-Feçoarei Mariei de l[a] sfânta măn[ă]stire Șăgarcea, unde să cinstească și să prăznuiască ramul sfintii Adormiri, o moșie anume Lipovul, i Valea-Rea, i Băldăluil, ce iaste de moștenire din Sălcuța, și moara de acolò, — care moșii și moară le-am cumpărat și eu de l[a] dum. Costandin Filipescu biv Vel Medd. și de la jup[ă]neasa dumnealui Marica ¹, epitropii răposatei Păh. Stancăi Obedeancăi, în Divan, înaintea dumnealor tuturor boiarilor, drept t¹ opt sute tocma.» Dă satele, «ca să fie pentru hrana și buna chivernisala aceștii sfinte case, și mie, și răpoosaților părinților miei, Dumitrașco Spatarul i maică-mea Mariei și a copiilor miei și a tot neamului meu ².» Dă actele egumenului, chir Ioachim. Iscălesc: Γεώργιος Παμ[α]δάνης, πρώην Μέγας Ποστέλνικος, δραγομάνος τῆς βασιλικῆς ὁθωμανικῆς ἀρχαῖδας καὶ Μέγας Σκευοφύλακας τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας (pecete cu coroană), C. Stránbean[u] biv Vel Vist., B. Gân: biv Vel Stol[ni]cu, C. Știr[be]i biv Vel Stol[ni]c, R. Socoteanul (?) biv Vel Șat., C. Arge[toianul] biv Vel Sărd., Șt. Prăș[coveanul] biv Vel Medl., F: V: biv Vel C[o]m[is], Marica Fil[ipeasca], Bar[bu] Fălco[ianu] biv 3-ti Logt., ... P. Obed[eanul] biv Vel Șatrar. Serie «Toma Logft. za Divan».

4. București, 1-iū August 1768. Alexandru Ghica-Vodă dă mănăstirii Sf. Spiridon și Visarion din București «2.000 stănjăni de moșie, masă din moșiia domnească de la orașul Flocii sud. Ialm., și cu tot venitul bălții domnești de la oraș, care moșie fiind din moșiile domnești și aflându-să șăzătorii slujitori de la această Căpitănie, făcut-am Domniia Mea socoteală ca să o închinăm la această mănăstire, precum și alți trecuți frați Domni au dăruit și au afierosit dintr'ale Domniei. Deci, ca să știm câtă moșie iaste, fost-am orânduită Domnie Mea de s'au hotărât cu boiarii hotarnici, și s'au aflată masă stănjăni 4.166, din care socotit-am Domniia Mea ca stănjăni 2.166 să rămăe pentru orașanii și slujitorii de acolò, să să hrănească, cum și până acum, slobozi, că din destul le iaste lor a-și

¹ V. *Cronica lui Constantin Căpitanul Filipescu*, Prefața.

² Pentru Ramadanî, v. mai sus, p. 114, nota 1.

avea toată hrana pe această sumă de stănjănî, încă cu de prisosit. Iar acești stănjănî 2.000, masă, și cu toată balta din orașul Flocii, să aibă a o ținea și a o stăpăni sf[ă]ntă mănăstire. Care sumă de stănjenî până unde să fie slobodă și până unde să stăpânească mănăstirea, vom orândui Domniia Mea de să va osebi și să va împietri, iar balta, cum zicem, să fie toată cătă va fi țiindū, cu tot cuprinsul ei, pe seama sf[i]n:ei mănăstiri. Pentru că, această sf[ă]ntă mănăstire fiind zidire noao și fără de alte venituri, m'am milostivit Domniia Mea de o amū ajutorat cu aastă afierosire de moșie din moșiile domnești, ca Domnu, ce avem voe la ceale domnești, și mai ales a da și a închina la lăcașu lui D[u]mn[e]zeu, de unde cu nici un fel de mijlocire nu să mai poate strămuta, ca lucru ce s'aū dat și s'aū afierosit lui D[u]mn[e]zeu, ci încă întărite și întemeiate și de cei din urma noastră oblăduitori, ca să fie sf[i]nteî mănăstiri de ajutoriū și de întărire, iar Domniei Meale și răposăților părinților, moșilor și strămoșilor Domniei Meale veačnică pomenire. Rugăm dar și pe alți întru Hristos frați Domni carii în urma noastră să vor aleage de la D[o]mnu D[u]mn[e]zeu oblăduitori acești creștinești țări, să întărească daniia aceasta și cu hrisoavele Domniilor Sale, — ca și ale Domniilor Sale daniū și afierosiri de cei mai din urmă să fie în seamă ținute și întărite.» Marturi: fiul Grigorie Voevod și «totū Sfatul»: Costandin Crețulescul V. Vor. de Țara-de-sus, Părvul Cantacozinò V. Ban, Radul Văcărescul V. Vor. de Țara-de-jos, Dimitrașco Racov[i]ț[a] V. Vist., Dimitrachie Ghica V. Spat., Nicolae Dudescul V. Log, Ianachie Văcărescul V. Cluț., Iordachie V. Post., Nicolae Știrbeî V. Pah., Ianachi Muruz V. Com., Iordachie Caragea V. Stol., — Saul V. Sărdar, «i e — » (*sic*). «Și s'aū scris hrisovul acesta . . . de popa Florea dascalul slovenesc ot S' Gheorghie vethi» (*sic* = Vechiū). Monogramă și inițiale cu roș. Titlul domnesc cu aur. Înflorituri polichrome. Pecete mică, cu chinovar, din 1766. Iscălitura domnească. Pergament.

5. [August 1770. Paisie, stareț de Neamț, către Constantin-Vodă Moruzi.]

Prea-Inălțate D[oa]mne,

Cum m'am înștiințat din cartea dumisale Vel Log[o]fet, care, din luminata porunca Măriei Tale, care s'au scris cătră mine, cum că adecă, cu hotărîre ai hotărit Măriia Ta și cu tot Sfatul Măriei Tale ca să ni să dea noă sf[ă]nta măn[ă]stiria Neamțului drept (?) lăcuință, am scris cătră Măriia Ta prin trimisul mieu, d[u]h[o]vnicul Irinarhū ieromonahu, pre carele, neputînd eu însumi a merge, pentru multa neputința trupu-lui mieu, l-am trimis în locul mieu, cu multă rugăminte și cu multe lacrimi cătră Măriia Ta, ca să te milostivești asupra ticăloșiei mele și să mă ușurezi de sarcina ačasta grea și nu lesne purtată, lăsîndu-mă Măriia Ta a-mi săvîrși rămășița vieții mele la sf[ă]nta măn[ă]stire Săcul, cu frații cei adunați întru numele Domnului, — arătînd și cîteva pricinī pentru care nici cu unū chip nu-mi da mîna a mă împovara cu' ačastă înfri-coșată povară. Și avem neclătită nădejde pe D[u]mn[e]zeu la prea bogată mila Măriei Tale cum că te vei milostivi Măriia Ta la umilite lăcrămile mele și mă vei ușura de ačastă ascultare, și așteptam cu toată bucuriia mila Măriei Tale, rugăndu-mă lui D[u]mnezeu zioa și noaptea ca să dobîndesc dorința sufletului mieu. Iară, după ce s'au întorsū Trimisul mieu, Vineri, în Avgust 9, în vremea vecerniei, și l-am întreat ce au lucrat D[u]mn[e]zeu prin trimitirea mea ačasta, și duhovnicul, știind așăzarea ticălosului mieu suflet, ca să nu mă mîhnească de năprasnă, au dat numai în mîinile mele luminată cartia Măriei Tale și a prea-sf[i]nțitului stăpîn, zicîndu-mi că, cetindu-le, voiū înțeleage, și au eșitū dinū chiliia mea. Și eu, după ce au însărat, noaptea, la liniște, am deschis cartea Măriei Tale și a prea-sf[i]nțitului stăpîn, și, după ce le-am cetit, amū venit la foarte mare spaimă și minune de lucrulū ce s'au făcutū, cu totulū preste nădejdea mea. Că, în loc ca să mă ușurez de sarcina ačasta, Măriia Ta și prea-sf[i]nțitul stăpînū îmi porunciț cu hotărîță poruncă, ca, lăsîndū toate prepururile și pricinuirea, negreșit să mă rîdic cu o parte din sobor și să mergū la sf[ă]nta măn[ă]stire Neamțul și să mă așezū. Și încă și cu mai multă spaimă m'am spăimîntat, vîzînd con-deiul Măriei Tale, că ačastă hotărîre a Măriei Tale, cu darea

sf[i]nteî măn[ă]stiri Neamțului, și spre buna pildă și a celorlalte mănăstiri sfinte: de acest lucru mai virtos până la suflet m'am spăimîntat; de care și Sf[i]nții Părinți cei desăvîrșit fugea. Că cine sînt eu, prea-înnălțate Doamne, de unile ca aceea părerî ai primit, de ticăloșia mea? Eu sîntu slab și neputinčos, și mai mortu, și cu sufletul și cu trupul. Sufletul mieu nu pot să-l îndreptez după voia și poruncile lui D[u]mn[e]zeu. Soborul părinților, cari preste voia mea s'au adunat cătră ticăloșia mea, întru numele Domnului, neputînd a mă debata de multă rugăciunea lor cea cu lacrimi, va fi mie spre veačnica osîndă la zioa judecătii. Pentru că nu pociu nici sufletește, nici trupeaște a îndrepta la calea poruncilor lui D[u]mn[e]zeu. Și încă, peste aceia nesuferită sarcină cu care m'am însărcinat, și încă mai cu grea sarcină Măria Ta m'ai însărcinat. O amar sufletului mieu! Și dintr'aastă pricină s'au rănît inima mea, și amar am plîns toată noaptea aceia, și, făcîndu-să zioă, am adunat în chilii mea pre toți părinții duhovnici, am arătat porunca Măriei Tale și a pîca-sfințitului stăpîn, plîngînd amar până la amiazizi, neputînd mintea mea să așungă cum să scot la cale porunca Măriei Tale. Părinții duhovnici, văzînd lacrimile mele, mă mîngîia în tot chipul ca să nu mă măhnesc, făgăduindu-să înaintea lui D[u]mnezeu că, după putința lor, până în sfârșitul vieții lor, să-mi dea mie mănă de așutori. Deci și eu, mîngîindu-mă oareșce, cu mîngîierea lor, am început a socoti că, de nu ar fi fost cea deosebită pronia lui D[u]mn[e]zeu, spre mai bună întemiiarea soborului Părinților, cari pentru mîntuirea sufletelor sale multă vreamă au pățimit de nepovestită sărăcie și lipse, foame și goliciune, și toată strîmtorarea vieții cu mulțamită cătră D[u]mn[e]zeu, pentru mîntuirea sufletelor sale, — cum ar fi fost cu putință să treci Măria Ta rugămintea mea cu care m'am rugat cu atîtea lacrimi ca să mă ușurezi de aăsta? Ci încă mai mult mai vartos te au întărit D[ı]hul Sf[ă]ntu ca să nu te pleci la lacrimile mele, socotînd, ca și în viața mea, și după moartea mea, să fie soborul acesta chivernisit și întemiiat cu toate ceale trebuinčoare, și, întemeindu-să cu așutoriul lui Dumnezeu, să să facă oareșcare pildă și celorlalte mănăstiri sfințite. Și, socotînd

că, după Dumn[e]zăiasca Scriptură, tot sufletul să se supue stăpînilor celor ce mai multû biruesc, că nu iaste stăpînie fără numai de la D[u]mnezeu, şi, care stăpînii sîntu, de la D[u]mnezeu rînduite sînt, — pentru aceaia cine să împotriveaste stăpînirii, lui Dumnezeu să împotriveaste, — m'am supus şi eu din tot sufletul mieu şi din toată inima poruncii Măriei Tale şi a prea-sfinţitului stăpîn, ca poruncii lui D[u]mnezeu, măcaru că şi în toate zilele vieţii mele, după D[u]mnezăiasca Scriptură, tuturor stăpîniiilor celor de la D[u]mnezeu rînduite am fost suppus şi plecat. Cum şi de acest lucru m'am rugat Măriei Tale, iară nu m'am împotrivit să nu fie una ca ačasta. Ci, de vreme ce așa au fostu voia lui D[u]m[ne]zeu şi a Măriei Tale şi a prea-sfinţitului stăpîn, m'am supus jugului d[u]mnezăestii ascultări şi am început a rîndui prin părinţii duhovnici, prin fraţii din soborul nostru, carii să meargă cu mine la sf[ă]nta măn[ă]stîria Neamţului, şi carii să rămîie la sf[ă]nta măn[ă]stire Săcului. Li s'au făcut toată gătirea în 4 zile, şi a 5 zi, Miercuri dimineaţa, Avgust 14, după d[u]mnezeiasca leturghie, trăgîndu-să clopotulu cel mare, şi, ducîndu-să tot soborul în sf[ă]nta biserică, după obiceiu m'am închinat la sf[i]nte şi cinst[i]tele icoane, şi am rînduit pe un duhovnic să rămîie în locul mieu, şi învăţîndu-l cum să să poarte, şi cum să povăţuiască sufletele fraţilor la calea mîntuirii, şi să caute buna rînduială cea dinu lăuntru şi cea dinu afară, după aşăzămîntul Sf[i]nţilor Părinţi. Aşijderea şi pre fraţii carii s'au rînduit acolo să rămăe, i-am învăţat ca fieştecarele să rămîie dintr'înşii să să supue celui rînduit de mine, ca însumi mie, după voia poruncilor lui D[u]mnezeu, petrecînd fieştecarele întru ceale orînduite slujbe cu frica lui Dumn[e]zeu. Şi așa am eşit din beserică şi din măn[ă]stire, ca să viu la sf[ă]nta măn[ă]stire Neamţul, — petrecîndu-mă tot soborul. Şi era a vedea atuncea, prea-înnălţate Doamne, un lucru prea-slăvit: Eu plîngem şi mă tînguiam cu nemîngîiate lacrămî, rumpîndu-mi-să inima mea, cum pot să mă despart de fiei miei cei iubiţi şi duhovniceşti; aşijderea şi tot soborul, fii fiind d[u]mnezăestii ascultări, după dragostea lor cea după D[u]mnezeu, care au cătră ticăloşia mea, plîngea şi să tînguia cu umilite la-

crămi, nevrînd a să despărți de mine. Bolnavii, cum aū putut, aū eșit din bolnițe; mergînd eū cătră dînșii să mă erte, plîngea și să tînguia cu umilite lacrămî, cum să să despartă de vedearea mea. Decî bolnavii aū rămas pre loc, lacrămî curgînd pre feașile lor, neputînd să mă petreacă. Iară celalaltū sobor, mai cu toșii, m'aū petrecut cale ca de un ășas, și pre oarecarii dintr'înșii, carii era rînduiș să facă privighiere Maicii lui Dum[n]zeū, abia i-am îndemnat cu multe lacrămî să să întoarcă înapoî, iară ceaialaltî, mai tot soborul, m'aū petrecut până la sf[ă]nta măn[ă]stiria Neamțului. La care vrînd a intra noî, ne-aū priimit cu întîmpinare frumoașă părinții mănăstirii Neamțului, cu orînduiala ce mi s'aū părut și mai presus de cît mi să cădea, cu trasul clopotilor, cu preoții, cu diaconii, și m'aū dus în sf[ă]nta besearică cîntînd irmosul Maicii lui D[u]mnezeū, și, după obișnuita închinăciune, la sfint[e]le și cinstitele icoane, am arătat Sfinților Sale părinților cum că venirea mea la ačasta sf[ă]ntă mănăstire n'aū fost după căutarea saū voreea mea, ci după hotărîrea și porunca Măriei Tale și a prea-sfi[n]ț[i]tului stăpîn. Carii văzîndu-o și Sfinția Lor. m'aū priimit cu toată bucuriia, și mi-aū dat pe samă toate ale sfintei besearici, și ce să află în lăuntru în mănăstire; iară ceale dinnafară, fiind temiinică vremea lucrului, nu le-aū dat mîna Sfinților Sale a da în seamă toate, și noao a priimi, fără numai așa s'aū socotit mai cu vreme, du[pă] ce să va aduna pîinea, și să va face finul. Chilii, câte s'aū putut a să deșărta pentru o parte din soborul nostru, s'aū găsit, cu casele de ospeș, cu eclisiarhiia, ca la vre-o 15, părinți duhovn[i]cî trei fiind, cîte unul la o chilie, ca toată slujba duhovnicască fără de împiedecare să poată a o împlini; iară ceaialaltî părinți, câte 3 și cîte 4 s'aū așăzat, ca la vr'o 40 de fraț, la cealealte chilii, împreună și cu copilul Scarlat Rosetū, pre carele de la s[făn]ta măn[ă]st[i]re Săcul l-am adus împreună cu mine. Iară ceaialaltî fraț carii m'aū petrecut pre mine, toți aū voit să rămăe împreună cu mine; însă, neavînd unde capul să-ș plece, cu multe lacrămî și cu multă jale s'aū întors înapoî la sf[ă]nta măn[ă]stire Săcul, așteptînd mila lui D[u]m[n]zeū și a Măriei Tale, pentru bună așăzare,

după facerea chiliilor. Adevăru vestescū Măriei Tale: loc ce au văzut ochii miei cu greu s'ar fi aflat să fie cuviinčos pentru sobor mare ca acesta, de toate îndemînatec. Venirea la sf[ă]nta mănăstire prea cu multă lesnire și ușurătate, morișca lîngă poarta sf[i]nteî măn[ă]sti[r]î și alta, prea aproape, iaste cu puțință a să face, și mare odihnă va fi săborului de măcinat făină; lemne prea multe și prea cu lesnire pot a să aduce pentru tot săborul; țăraniî și robii sf[i]nteî măn[ă]stiri, din prea-covîrșitoare mila Măriei Tale cătră sufletele părinților, [ca să] treacă fără vătămăre și primejdiia cea sufletească — ¹ la altu loc cuviinčos prea mare liniște și odihnă va — sufletului meu și părinților. Chiliile, după cuviinčoasa rînduială, de ar fi fostu cu puțință să să facă cu doao rînduri, unele preste altele, așa socotescū că ar fi încăputu ca la 200 de părinți înlăuntru la sf[ă]nta măn[ă]stire. Pentru care lucru, adecă pentru zidiria chiliilor și a bolniții, cu toată rînduiala ei, de neocolită nevoe, și pentru toată ceaialaltă întemeiare a soborului, aruncăm grija la proniia milostivului D[u]mnezeu și la atotputernicile rugăciunile Născătoareî de D[um]nezeu și la prea-bogată mila Măriei Tale. Vestesc încă Mării Tale că, mai înainte de ducirea mea la Sf[ă]nta Gora, m'au fost învreadnicit D[u]mn[e]zeu, încă fiind eu în tînră vîrstă, a veni aicea la închinăciunea sf[in]teî icoane, și nepovestită bucu[rie] am fost simțit în sufletul meu, învreadnicindu-mă de trei ori a ținea cu păcătoasele mele mîni sf[ă]nta și d[um]n[e]zăiască ačasta icoană, și am simțit și simțitoriū și sufletește minunea lui Dum[ne]zeu, și cu multe lacrimi am pros[lă]vit minunele lui. Și de atuncea D[u]mnezeu știe cătă drag[o]ste am avut cătră acestu sf[ă]ntu loc, și acum, cu neumatile judecățile lui D[u]mnezeu, prin bogată mila Măriei Tale dîndu-să spre lăcuința or — sf[ă]nta ačasta măn[ă]stire, și fiind eu a mă — pu meu și năcăjit vr'o 5 zile, întru care până în sfîrșit au fugitu somnul dinu ochii miei: cum am intratū la sf[ă]nta besearică și am văzutū sf[ă]nta icoană a Maicii lui D[u]mnezeu, carea iaste după D[u]mn[e]zeu nădeajdea mântuirii meale, îndată

¹ Rupt.

mi s'au prefăcută toată mahniciune și întristare spre mare bucurie și veselie cea sufletească, și, la priveghiiare, după sf[ă]nta ev[an]gh[e]lie, vrînd să mergă la chiliia mea, ca să mă odihnesc de multele osteneale ce am fost avut într'aceale zile, cu multe lacrimi m'am rugat Maicii lui D[umne]zeu ca, [din mila Sf[în]ții Sale, să-mi dăruiască măcar un čas să dorm, temîndu-mă ca să nu pătimesc vreoareșcare vătămare din multa nedormire, ci nu mi s'au întîmplat mie altă dată în viața mea. Și, cum am intrat în chiliia mea și m'am culcat, din mila Maicii lui D[u]mnezeu am adormit cu foarte dulce somn, ca la 2 căsurî, și mi s'au ușurat toată acea greutate ce am avut, și foarte mă bucură și mă veselesc că m'au învrednicit milostivul Dum[ne]zeu a vedea des sf[ă]nta icoană a Maicii lui D[umne]zeu, mîngîindu-ne ca cu oareșcare ceriu pămîntesc cu aceasta sf[ă]ntă și d[um]n[e]zăiască besearică, întru carea cu toată odihna este cu puțință a încăpea soborul părint[î]lor. Acestea toate am vestit Măriei Tale, și mă rog, pentru drag[o]stea lui D[u]m[ne]zeu, să nu te superi Măria Ta asupra ticăloșiei meal[e], pentru atîtea lungiri de cuvinte, că, la drag[o]stea Măriei Tale cea după D[u]m[ne]zeu nădăjduindu-mă, am îndrăznit a vesti ce am avut în inima mea ¹. — Copie într'un caietel în 8°.

6. C. 1780. «Foie pentru odorile bisericesti [de schit] . . . Cărțile biserecii: 1 ivanghelie de Țara Ungurească, 1 ivanghelie de Râmnic. . . Carte scrisă de mână pentru cuvânt . . ., 1 carte pentru dum[ne]ze[e]ști docme . . ., Carte alfavita . . ., 1 carte pentru pronia lui Dum[ne]zeu . . ., 1 carte Mărgărit ectovr. (*sic*); să află la Filipu pă pod Mogoșaei . . . Vitile . . . 5 ghivolî de jug, 20 ghivolite cu malaci lor.»

7. Septembre 1817. Gramată a patriarhului Chiril de Constantinopol. Indulgență pentru un «Nicolae din Ungrovlachia».

8. 26 Novembre. 1821. Diată. «On notin de cal . . ., doi că[r]lanî de cai . . . Jupăn Năstase Grecu, ginerile lui Socol din Agieni.»

¹ Cf. *Istoria lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 392-3.

XV. Documente din expoziția de antichități din Craiova (Decembre 1903-Ianuar 1904).

1. București, 21 April 7072 (1564). Petru-Vodă întărește o moșie, cu acte de la *поконнаг владѣ коевод калшгера. Поменитѣ* și o *Д[е]шгѣбникъ*. Nume: Mija, Stănilav. Divanul ca în documentul din 1563, în ediția Cronicii lui Constantin Căpitanul, p. 66, nota 3, dar Vel Logofăt e Ioan și e a se adăugi Ghiorma Post. Scrie Oana. Pecete peste hîrtie.

2. 71[19-20] [acoperit]. Radul-Vodă Mihnea, «nepot de fiu (*анѣлѣ*) al lui Alexandru-Vodă», pentru satul Predești, cumpărat și de la «Gănsacu dor[obanțul] u Feregî». Se pomenesc: *мамина бѣлѣн*, Beleias[a], Vladul Drăgoesei, *дѣл пѣтрѣк кренек*. Divanul ca în actul din 29 Mart 1611, mai sus, p. 49, n° 9, dar adaugă, în locul lui Mihalache: Panait Stolnic, Coci Comis, Stanciul Păharnic¹ [cf. vol. V, p. 480, n° 8]. Scrie Nagoe. — Pergament.

3. 2 Mart [1616; pe foița de de-asupra; în original data e acoperită]. Radu-Vodă Mihnea pentru fiii Cocii biv Vel Agă: Gavriil vt. Păharnic și Lupul Postelnic, cari au parte din satul Preutești, cu vecini între cari: Măican. Se pomeneste jupanița Dariia. Divanul ca în documentul din 1615, tipărit în vol. V, p. 297, n° 18, dar Vistier e Necula, Miho, Spătar. Scrie Lepădat. Pergament slavon.

4. București, 6 Maiu 7125 (1618). Alexandru-Vodă, fiul lui Iliș, pentru o judecată a Buzestilor. Ea fusese începută de Radu biv Armaș, Preda vtori Spătar, Stroe [Postelnic] [rupt], în Domnia lui Mihnea-Vodă². O pierde la sfîrșit Sima Stolniceasa [lui Stroe], Catalina Băneasa [lui Preda; vol. V, p. 297, n° 18], și fata ei Mara, Maria și fratele ei Radul Postelnicul [fiu lui Radu; Odobescu, în *An. Ac. Rom.*, seria veche, X, p. 324]. Locuri: «Locul Singurov, Măgura Cerătulov, Drumul Ascunseav». Nume: Mănițe, Mănila, Țortan, Potrăg, popa Albul, Botoe (femeie), Curicea, Răsip, Ghidoe. Divanul în-

¹ Pană Grecul și Cernica Șturbei trecură decî de la Radu Șerban la noul Radu-Vodă, din Divanul căruia dispar îndată.

² V. a mea *Istoria lui Mihail Viteazul* (supt presă).

tocmai ca acel din 28 Decembre precedent (vol. V, p. 437, n° 4), sau din 16 Iunie următor (*ibid.*, p. 683). Slavon. — Fotografie.

5. 12 Mart 7128 (1620). Gavriil Moghila-Vodă, pentru o ocină la Vrăbcin (*sic*), socotită în *uče*, cumpărată за един жреб. Se pomenesc: една диньгубин[ъ], една винограда фшндать 8 лксксткни. Divanul ca în 1619; v. vol. V, p. 297, n° 19, sau, încă mai exact, ca acela din 13 Mart 1620, pomenit în același volum, p. 683. Slavon. Pecete peste hîrtie. — Pergament.

6. [Data acoperită; pe o foaie: 1621]. Scrișu eă Hamūza i Caplea acesta al nostru zapis, să s[ă] știe că am vândut satul Vălsănești, preste tot hotarul, den câmpu, den apă și din silișt[e] și den pădur[ea], fečorului nostru lui Calot[ă], dereptū 15.000 de ban[i] gata, ca să-i fie lui moșie ohabnică, lui și fičorilor lui și nepoților și strenepoților...

7. Țirgoviște, 18 Februar 7131 (1623). Radu/ful lui Mihnea, lui Tudor biv Vel Sluger și filor lui, precum și «lui Dumitru fiul lui Dragomir Logofăt și Oprei și lui Dragomir, nepoți (анелѣи) lui Dumitru, și lui Nedelco și lui Lepădat și lui Stan, cari au fost cnezî din Podișor, în Ținutul Olt» (что бнл кнѣзи въ село въ подишор), întărindu-li ocini socotite în *uče* (жж). Ele fusese «de danie al jupăniței Caplea, jupanița беринкни Logofăt din Buj[o]rani». Cumpărătura se face în aspri. Locuri въ сланицъ, въ рѣмник. Se mai dăduse un «iamurluc» drept 1000 de aspri și un плашкѣ за гран drept 2.000 și un *vecin*, Nistor, drept 3.000 de aspri. Vânzătorii de odinioară fusese «Tudor Sluj. și frații lui, jupan Tudosie biv Vel Logofăt și Prăvul Logofăt ot Ruda» [pentru acești frați Rudenî, v. vol. V, p. 680]. Într'un zapis ce se aduce înnainte, iscălesc: «ot Șărbăneșt[i] Manea și Barbul și Bulghea și Nichifor, și din Buc[o]văț Cr[ă]stea și popa Stoica, și din Comniț (*sic*) p[ro]pa Tudor și Dan, și din Brătuleșt[i] Pocea, și din Periaț Pădure și Orzișor și Agafton monah, și din Curteșoar[ă] popa Stoica». Divanul e întocmai ca acel din 20 Iunie precedent — vol. V, pp. 180-1, n° 23 —, dar Păharnic e Batiștea (adecă Vevelli; v. vol. IV, p. cxlvi, p. cxlvii,

nota 3; p. CLXIX). Scrie Lepădat Logofătul. — Pergament.

8. Tîrgoviște, 19 Ianuar [acoperit; pe o foiță, 1641]. Matei-Vodă întărește o moșie, cumpărată cu aspri. Nume: Anghil. Divanul: — Vel Ban de Craiova, ... Radul Vel Vist., Dragomir Vel Clucer, Preda Vel Spatar, Socol Vel Spat., ... Vel Comis, Vučna Vel Păharnic, Costandiu Vel Postelnic-Slavin. Iscălitura Domnului. Pecete peste hîrtie, cu șnur albastru.

9. C. 1643. Matei-Vodă întărește o ocină după un zapis, în care iscălesc: popa din Părăianî, Anghel din Șășcoara, Băcil[ă] din Obârșia. Divanul ca în actul din August 1643, vol. V, pp. 181-2, n° 28.

10. București, 30 April 7197 (1689). Costandin Băsărabu Voevod, pentru Diicul Vel Stolnic Șerbănescul, dîndu-î satul Șerbăneștii (Ț. Olt), și anume «partea cât au ținut tatu-său răposatul Chirca biv Vel Ban [Rudeanu; vol. IV, p. 37, n° LIII; vol. V, p. 681], cu casel[e] de piatră și cu viile de acol[o] den deal», și cu Rumîni, între cari: Vișan Grama, Tudor Brăgariul, Cănda, Dinga, Gorun, Dumitru Hoțul, fiu popei Opriian. Satul fusese al «jup[ă]neasiî Dumitraniî, Jup[ă]neasa răposatului Chirca Banul, muma boiarinului Domnii Meal[e] Diicul V¹ Stol, dat de zeastre», apoi zălogit «la Costandin vt. Comis și la frate său Gligorașco Post., fișorii lui Costandin Peh. Vărzariul» [fiul lui Radu Armașul și pîrișul lui Constantin Cantacuzino Postelnicul; v. Ludescu, în *Magazinul istoric*, V, p. 4; N. Costin, p. 4; *Documentele Cantacuzinilor*, p. 80], pentru 500 de taleri; dobînda se urcă, în șapte ani, până la jumătatea capetelor. Divanul: Vintil[ă] Vel Ban al Craiovei, Ghinea Rustea Vel Vornic, — Vel Log., Iordache Catacozeno Vel Spat., Crăstea Vist., Alecsandru Vel Clucer, Dumitrașco Caramanlăul Vel Post., Barbul Urdăreanu Vel Pah., Șerban Vel Com., Costandin Știrbeaiu Vel Sluger, Dumitrașco Poenariul Vel Pitar, Bunea vtori Logofăt, Scrie Mihaî fiul lui Stan Log. din Tărgoviște. Iscălitura Domnului.

11. 169... [data închisă]. «Ioană arhimandritul alu sfintei mănăstiri Hurezului», pentru o moșie ce dă mănăstirii «Po-

lovrağul», de curînd dreasă. Se face socoteala în «funi mari». Pecete cu legenda: «Pecetea sfînteî mănăstirî Hurezii».

12. [Data acoperită] Grigore [Matei]-Vodă Ghica întărește o moșie «Radului Reașitei», în hotar cu Radul Vist. Comăneanul. Pecete octogonală cu chinovar.

13. «1797 sud — sin — porecla — din sat — chipul lui — la față — părul capului — sprîncenile — ochii — mustățile — barba —, carele fiind din suma scutelnicilor ce s'au orînduit pentru poslușania casii —, precum la catastihul Vistierii i-au așăzatu după adeverința ce au adus de la dumnealor boiarii ispravnici ai acestui județ, ne au dat acest pecetluit al Domnii Meale; val și supărare să n'aibă.» — Tipărit. Pecete octogonală cu chinovar, purtînd data de 1796.

14. 10 April 1798. Privilegiu al lui Costandin Gheorghe Hangeri-Vodă pentru «Costache Rătescu Post[elni]ș[el]».

XVI. Din documentele moșnenilor din Cîrlig (Ținutul Roman).

1. Suceava, 15 Mart 6990 (1482). Ștefan-Vodă întărește vînzarea satului Văleanii, lîngă Lucaș, *псдли юканин*, în Ținutul Neamț, făcută de «Ana sora panului/Dobruul Logofăt și cu *нипотомъ*, cu Stanțul, fiul lui Fetco *старостецкѣа*, pe «200 de zloți tătarești» lui «Ivul diac». Divanul ca la actul din 1^{iu} Februar al actului precedent. Dar lui Vlaicul (unchiul Domnului; v. vol. VI, p. 73, n° 2) i se zice numai «pîrcălab», fără a se adăugi: «de Orhei»; Iuga nu e numit «Vistiernic»; între Neagu și Hărman e *Gangur*; după *вѣра пана хърмана* vine *вѣра пана хърмана* (Gherman) (cf. Tanoviceanu, în *Conv. literare* pe 1900), fără Șandru Portarul de Suceava la mijloc; lui Macsin i se zice aici *Macsim*; lui Gotcă (*готко*) nu i se zice și «Fete»; înaintea lui Ioan Păharnicul e Irimia Postelnicul. Pecete ruptă, atîrnată de un șnur roș-deschis. Pergament.

2. Iași, 23 Mart 7063 (1555). Alexandru-Vodă, pentru «Ion și sora lui Anna și Sofica fetele Varvarei *копила ѡани лимбж-доуаче*», întărindu-li moșia ce au de la *прѣдѣа нхъ вана лимбж-*

ДѢлаче prin uric de la Alexandru-Vodă, прѣдѣда нашего : «un sat în Ținutul Niamțului, la Valea Neagră (на чорномъ потоцѣ), anume Brițcanii, care sat anume Brițcanii a fost dat de Oana Limbădulce копияи своимъ Varvarei, впрочемъ въ дрѣгѣи его дѣти, и было тоє село брицканѣи дано ѣи съ клѣткое, како никто по смръти ѡца еи ѡвани лимбѣдѣлаче, никто въ племе его да не имаетъ того село взяти его въ каркара копияи его, и прикиаѣе що она имала на того село на брицкани нѣкако его добикалъ фьерѣе логофетъ и сризалъ его (deosebî de alți fiî ai săi, și a fost acest sat Brițcanii dat ei cu blestem că nimeni, după moartea tatălui ei Ioan Limbădulce, nime din seminția lui să nu iea acest sat de la Varvara copila lui, și hrisovul ce avea ea pentru acest sat Brițcanii a intrat în mîinile lui Fierie Logofătul și acesta l-a rupt »). Hotarele vor fi cele vechi. Divanul ca în documentul din 9 Maiu 1555, în *Arch. ist.*, I¹, p. III. Lipsesc însă fiii Domnului, Ioan și Bogdan [Cf. *Pretendenți domnești*, p. 46]. Lui Hîra i se zice întreg : «Ioan Hărrovici», lui Ioan pîrcălabul de Neamț : «Ioan Danciul», lui Veveriță, de Roman : «Iosip Veaveriță»; după Dan Portarul de Suceava vine fără întrerupere Șendrescul Spatarul ; Vistiernicul Ioan e numit «Ioan Petricina» ; după Me-delean Stolnicul vine îndată Plaxa Comisul. Scrie tot «Cracalei Căpotescul». Pergament. Pecete ruptă ; șnur violet-albăstriu¹.

---

¹ Un Limbădulce era la 1433 boier moldovean. Fiii săi Duma și Mircea se întîlnesc îndată și ei ca marturi în documente (listele d-lui Gh. Ghibănescu, în *Uricariul*, XVIII, pp. 456-9).

II.

**DOCUMENTELE RAMURII CANTA A CANTACUZINILOR
MOLDOVENI.**

I. Caiet de împărțire a moșiilor.

[P. 1]. Văzând slova părintelui nostru, la cari an ni-am născut, am scris și eu pe fii noștri.

An 7218 [1709], Sept. 18, s'aũ născut fica noastră Balașa.

An 7218 [1710], tot întru acest an s'aũ născut fiul nostru Ilie, Iuni 20.

An 7220 [1712], Ghenarĩ 14, s'aũ născut fica noastră Marie.

An 7222 [1714], Avt. 30, s'aũ născut Pulheria.

An 7225 [1717], fiul nostru Costandin, Mart 21.

An 7227 [1719], Maiũ 2, Safta.

An 7229 [1721], Ghenarĩ 9, Ion.

An 7230 [1721], Dechemv. 25, iar Ion, murind celalalt.

An 7231 [1723], Maiũ 30, fiul nostru Iordachi.

Iscălit: Iordachi Cant. Vel Com. [Deleanul: fiul lui Ioniță¹].

[P. 2.] Let 7195 [1687], Fevruar 20, am însurat pe fiul mie[ũ] Ion: aũ luat pe fata lui Costandin Vel Postelnic [Ciobanul]. [Toderașco Iordachi a scris².]

Let 7196 [1688], luna Maiũ 18, — Domnu: vă dãn. Ioan Costandin Voevod [Cantemir], din mila Domnului nostru Isus Hristos, s'aũ născut fiul nostru [al lui Ioniță din alineatul 1¹⁰] Iordachi [cel de la p. 1], Vinerĩ, la opt ȇasuri din zã, în zioa de Sf. Mucenic Feodorũ, în tãrg în Trotuș: sã sã știe.

¹ Balașa iea pe Aristarch (Hrisoscoleũ). Ilie n'a trăit, ca și Maria, Pulheria, Constantin. Safta luã pe Dinu Cantacuzino Munteanul, fiul lui Pîrvu II (Banul). *Alt* Ion, postum, a fvsť Ioniță Vistierul, care ținu pe Zoița, sora lui Grigore Alexandru Ghica, iar Iordachi fu Spătarul, care luã pe o Roseteasă (*Gen. Cant.* p. 49^a: tablă genealogică).

² Ion deschide ramura Delenilor.

7197 [1699], luna Iuli 10 — Domnu Ioan Costandin Voevod, — din mila lui Dumnezeu s'aŭ născut fiul nostru Șarban, Mercuri, la doăă ăsură și ăumătate de zi, în zia de 45 Mucenici din Necopolă, în sat în Romăni: să să știe¹.

7199 [1690], luna Sept. 29 — Domn Ioan Costandin Voevod, — din mila Domnului nostru Is. Hs. s'aŭ născut fiul nostru Toaderă, în faptu zili, în zioa de Sf[ăn]tul părinte Chiriac, în sat în Pișata, să să știe².

7200 [1692], Avt. 30, s'aŭ pristăvit iubitul mieă frate Ioan Cantacuzino Logofătul al doile, tatăl acestor săraci de copii ce sânt scriș mai sus de mănă lui. Iar mie mi-aă lăsat nemăngăetă jale³. *Vasile Paharnic*⁴.

[P. 3.] În [a] patra lună după schimbare viețăi iubitului mieă frate Ioan, rămăind cumnata Marie, soțăe lui, îngreuiată, aă născut pe fiul lor Ioan, pe care iar noi l-am botezat, și în dorul lui i-am pus numile tătăni-săă Ioan, — Mercuri în 6 a lui Dechemvrie, în sat în Ploscuțăni; și am mulțămit lui Dumnezeu de toati ăudecățăle lui cele drepte și ascunsă. *Vasile*.

Într'acest catastiv, scris de moșul mieă Todirașco Cantacuzino Vist.-Mari, am scris și noi împărțala ăa mare făcută de moși între noi frațăi, și toate moșiile ce mi s'aă vinut de la părinți, și ăăte am mai cumpărat și eă, arătând pricinile loră și cu ce preț li-am cumpărat. Iscălit: *Iordachi Cantacuzino Vel Spat[a]*⁵.

[P. 4] Velet 7186 [1678], luna Maiă 26, — Domn vă dni Ioan

¹ Muri fără urmași, în pribegie. V., pentru el, vol. VI, pp. 526-7.

² Toader e tatăl lui Ioniță Cantacuzino cronicarul și al unui Toader Spătarul, care are de fiă pe Constantin (*Gen. Cant., l. c.*).

³ Ion Iordachi dă încă zapise la 7 și 29 lunie din acest an (vol. V, p. 48; cf. p. 50, n° 230) Piatra mormăntală, la mănăstirea Bogdana, dă, în inscripția ei versificată, data de 1¹⁰ Septembrie (Melhisedec, *Notițe archeologice*, p. 120).

⁴ E alt fiă, al lui Toderașco Iordachi, — al doilea. Cf. și *Ist. lit. rom.*, I, p. 336, nota 4 și, introducând această îndreptare, vol. V, p. 590 (o schiță despre el).

⁵ Fiul cel mai mare al lui Ioniță.

Antonie Rusăt Voevod — din mila lui Dumnezeu eu Toader Iordachi Visternicul am căsătorit pe fiul nostru Vasile, și i-am dat din cât ni-au fost prilejul casăi, după cum stătura vremile la acești răscoali. Decî, de acum înainte, la nimic să n'aibă triabă a să mai mesteca cu cești frați mai mici¹, numai, de va da Du[mne]zău să s[ă] mai poată tocni această țară, — și dacă oru mai vini ocinile ce am perdut de la mână noastră, de la Hotin² și de aiure, și de vom pute grijă și pe cești cuconî mai mici, precum l-am grijăt și pe dănsul, atunce i s'ar socoti dintr'acele ocinî să i să mai facă parte pe dreptate ce i s'arū vini, socotindu-să și altele toate ce i s'aū dat lui, — să aūngă și cestorū mai mici. Iar într'alt chip să nu să amestice la nimic nici odinioară. Și pentru credința eu sângur am scris, să să știe. Velet 7186, Avt. 24. *Toderașc[o] Vel Vist.*

[P. 5.] Ce i-am dat, să să știe.

1 salbă de 80 ug., câte de 2 și 3 ug., câte de 10.

1 lanțuh de aur de 240 dram[u]r[i].

1 părechi brățări de Dansca cu jmalți, 40 dramuri, fără lucru.

1 părechi sarj, câte cu un piçor de balaș și în mijloc cu diiamant, 130 lei.

1 inel cu diiamanturi mici și unul mare în mijloc, 70 lei.

1 inel cu patru diiamanturi, 40 lei.

1 inel cu zamfir albastru, 20 lei.

1 tiacă de aur, 30 lei.

12 linguri de argint poliite, pe 2 locuri; 295 dramuri.

4 piuliț de Brașău poliite pe din năuntru; 205 dramuri.

1 raft, o țantă albă și una galbănă, 380 dramuri, și 5 ughî polială.

1 sabie ferecată.

1 raft albu.

[P. 6.] *Toderaș Vel Vist[ier].*

Pol sat Plopești, cu vecinî, cu heleșteu gata, vlost Niamțu [Țânt. Niamțu].

¹ Ion și Ilie.

² Ocupat de Turciî cîn cetate.

1 siliști lângă Plopești, întriagă, Cărbunești.

1 sălește, tij întriagă, acolò, Vătamanii.

1 săliște tij întriagă, Brănești, cu un heleșteu gata.

Pol sat Hărmănești, la Prut, vlost Iași, cu vecin.

Toate părțile din Lăzăreni ce-s supt Stăncă, vlost Iași, ce să împreună cu Hărmănești.

3 fâlcă de vii la Cotnari, la Țumbric, undi au fost cramili lui Bașotă.

3 fâlcă de vii la Eș, la Copoș, din sus, care vii li-am cumpărat eu într'o carare cu cele ce mi-au dat nene.

16 boi de plug.

20 vaci mari.

2 buhai.

20 ep.

1 armasariu.

Toderaș Vel Vist[ier].

[P. 7.] 312 stupi în 3 prisăci, 2 la Plopești, una la Verișani.

3 rânduri de haine i-am făcut, bune: dulămă de atlas și de tabin, și contăș cu paccē de sobol și de răs și de pacē de jderu.

1 rând de haine am făcut ȝupănesăi lui.

1 paccē de sobol bună i-am mai dat pe urmă.

6 covoară hagimiș, tij.

Cheltuiala ce s'au făcut la nuntă și când am chemat pe Măriia Sa Vodă la cununie, și colacii ȝ-am închinat lui Vodă, — aceia nu s'au socotit.

Todiraș Vel Vist[ier].

[P. 8.] 75 lei am plătit lui Enachi Ramadan¹ în Țarigrad pentru Vasăle Log[o]f[ă]tu, fără 75 lei ce mi-au întors Dumitrașco Clucer; iară aești 75 lei i-au lăsat asupra lui Vasălașco.

140 lei am plătit tij o datorie a lui Vasile Logofătu, de i-am scos niști brățări ce au fost zălog.

Pentru sate și vii, să să socotiască pe izvodul ce am fă-

¹ Pentru fiul și nepotul de fiu al acestuia, v. p. 114, nota 1.

cutu măi pre urmă, iar pe acestu să nu să socotiască, c'am socotit într'alt chip.

Todiraș Vel Vist[ier].

Pe acel izvodu de al doile făcut aū scris unchiu-mieū¹ Vasilașco Vornic părțale, cui ce aū venit, cu slova lui, înnainte, pe împărțala moșu-mieū [Todirașco].

[P. 9.] Velet 7186 [1678], luna Iunii 30.

Iarăși dintru voia lui Dumnezău am căsătorit și pe fica noastră Catrina după fičorul lui Gavrilit[ă] Hatmanu², și i-am dat și aceștiia iarăș din ce ni-aū fost prilejul casăi, — să să știe.

Haine ce i-am dat.

1 sucnă șahmarand albu.

2 sucnă șahmarand verde.

1 sucnă tabin agraban cu fir.

1 sucnă șahmarand agraban.

1 sucnă atlas alugè cu fir.

1 sucnă hatà cu florì de fir.

1 sucnă de adamască turungì.

1 tãmbar telem galbãn, cu padceli de sobol.

1 tãmbar șahmarand albu cu padceli sobol.

1 tãmbar șahmarand galbãn cu padcè de sobol, cu izme de mărgăritari și cu bumbì.

1 tãmbar șahmarand roș cu răs, cu izme de mărgăritari.

1 habaciū șahmarand naramgiū, cu padcele de sobol.

Todiraș Vel Vist[ier].

[P. 10.] Odoară ce i-am dat.

12 șărurì mărgăritari mare, 38 matcal, 10 lei, — 380 lei fac.

1 lanțu de aurū, 270 dramurì.

1 salbă de 76 ug., câte de 2 și 4 ug., câte de 3 și 2 ug., câte de 10 și una ug. de 30.

¹ Spune Iordachi fiul lui Ion

² Vasilachi (vol. V, p. 45, n° 209; Neculce, p. 235) saū Vasilașco. V. testamentul lui Toderașco Iordachi în *Doc. Cantacuzinilor*, pp. 20-1.

- I left mare cu izmaragduri și cu lanțujă, 320 lei.
- I left mai mic cu zamfir mare, 120 lei.
- I părechi brățări cu diiamant și rubinuri, 120 lei.
- I părechi brățări de Brașău, de 40 ug., aur, fără lucrul.
- I inel cu diiamant, ce s'au dat la logodnă, 150 lei.
- I inel cu 3, trei, diiamanturi.
- I inel cu diiamant mic gropind, 50 lei.
- I inel cu diiamant în muchi, 50 lei.
- I inel cu zamfir albastru, 70 lei.
- I inel cu rubin în 4 muchi, 60 lei.
- I inel cu balaș mare, 50 lei.
- I inel cu balaș mai mic, 20 lei.
- 2 ineli bătute de 12 ug. de aur.

Todiraș Vel Vist[ier].

- [P. 11.] I părechi sarji cu izmaragduri mari, 300 lei.
- I părechi sarji, câte cu trei piçoare de mărgăritari și cu rubin, 20 lei.
- I gherdan di coral cu 7 ug. de aur.
- I gherdan, tij coral, cu 8 bulbuci de aur.
- I cunună de aur cu izmaragd peste tot și cu mărgăritari, 300 lei.
- I căpsă cu mărgăritari.
- I căpsă cuțate de argint poliite.
- 24 linguri de argint poliite pe 2 locuri, 564 dramuri.
- 2 coboace poliite, 632 dramuri.
- I cățui poliită, 146 dramuri.
- I ploscuță de apă de trandafir, poliită și cu torcosu (*sic*) piste tot, 25 lei.
- I talger supt ploscuță, cu flori poliite, 146 dramuri.
- 4 piuliți de Brașău poliite din lăuntru, 210 dramuri.

Toderaș Vel Vist[ier].

- [P. 12.] 12 năfrămă cu fir de Țarigrad.
- 3 năfrămă de mână, turcești, cu una cu fir, cumpărați cu 30 lei.
- 6 năfrămă dinnainti cu sarmă și cu fir.

- 3 năfrămî dinnainte cu mătăsă.
 15 năfrămî de brău bărbă[t]ești.
 4 brăi cu firu.
 12 cămeș cu sărmă.
 20 cămeș cu mătăsă.
 1 peșchiri mătăsă roșă, cu firu.
 10 șărvite cu firu.
 12 șărvite cu mătăsă, turcești.
 2 mesă leșăști, una mai bună, cumpărat 20 lei.
 1 părechî cămeș de feredeu, cu fir.
 2 prostiri cu firu: una grè.
 6 prostiri cu mătăsă.
 2 părechî perinî de urșinic cu firu, de cele bune.
 1 pilotă atlatzu naramgiu florintin.
 1 oghial șahmarand agravan cu marginile atlas florentin.

Toderaș Vel Vist[ier].

- [P. 13.] 3 perinî mari cu forbote de fir, cu față de șidă cu flori.
 4 perinuț mici, tij așa.
 1 polog atlas cu fir, căptușăt cu taftă.
 1 bohčă de haini, de atlas, cusută cu flori.
 8 covoară hagimești.
 1 radvan făcut drept 270 lei.
 1 părechî telegari mohorăț, de rădvan.
 1 părechî hamuri cumpărate la Liov, 50 lei.
 1 cuhni cu 6 telegari frumoș, cu hamuri făcuti aice, drept 35 lei.
 1 cal de călărie, cumpărat în 80 lei, cu șă cu șărmă, cu rafturi turcești grele.

Todiraș Vel Vist.

- [P. 14.] 1 sat întreg, cu vecini, pre Jăjăia, anumi Glăvănești, cu mori, l-au luat Duca-Vodă bătrănu.
 1 sat în braniște anumi Poicești, vlost Lăpușna, cu vecini.
 1/2 sat Căcărăzăni pre Bahlui, cu casă, vlost Cărligătura.
 1/2 săliști Bărboșii, lângă Căcărăzăni, de spre păd[u]ri.

20 boi de plug.

25 epi, ȕumătate cu mănz, ȕumătate sterpi.

350 stupi, 2 prisăci la Căcărăzăni și una în braniști.

5 fălci pol de vii la Cotnari, în Țombric, în fața de spre
viile Mitropoliei, pisti cărare de cele ȕ-am dat lui Vasăle.

[P. 15.] De pe izvodul părintelui mieu Toader Vist., ce ni-au
făcut împărțală la purcesul dum[i]sale la Țarigrad, am în-
sămnat aici; 7202 [1693], Septemvrie.

Parte mē¹ de sate:

¹/₂ sat de Plopești, cu vecini și heleșteu ezăt.

Săliște Brănești, cu un heleșteu ezăt, alături cu Plopești.

Săliște Cărbunești, alături cu Plopești.

Săliște Vătămăni, tij alături cu Plopești. Aceste 4 sate
sânt toate într'un loc.

Satul Verișăni, cu vecini, în Țănutul Sucevii, pe Moldova.

Puțani, cu tot satul Lăzoreni, supt Stăncă, la Țănutul Eșilor,
pe dișas[e] ce s[ă] va alege.

Așăjdire ȕumătati de sat de Hărmănești, ce easti lângă
Lăzoreni, ȕ-au fost a Tomșăi-Vodă, de pe Săpotănești.

Tot satul Trifăuțai, la Țănutul Sorocii, cu pod în Nistru și
cu vad de moară în Nistru.

Satul Hlinaia, la Hotin.

Săliște Ilișăuț, lângă Hlinaia.

[P. 16.] Satul Mărcoreșul, tij la Hotin.

Viile de la Bușoc, în Măndru, cu cramile celi mari.

Iscălit: *Vasili Vel Spat[ajr]*.

Parte surori-mē Catrinei.

ȕumătati de sat Căcărăzăni, cu casă pe Bahlui, la Țănutul
Cărligăturii.

ȕumătate săliști de Bărboș, lângă Căcărăzăni.

Satul Glăvănești întreg, pe Jișăe, cari l-am cumpărat în-
tr'o mii și patruzăci de lei, și apoi Duca-Vodă mi l-au luat
cu săla, și m-au întors numai 500 lei.

Satul Puicești în Țănutul Lăpușni, în braniște.

¹ A lui Vasile.

Satul Ploscurenii pe Prut, în Țănutul Eșăl[o]r, cu loc de heleșteu în Țuhru și cu mori.

Satul Tribisăuțai, la Țănutul Hotinului.

Satul Dimidenii, din sus de Tribisăuț, tij la Hotin.

Satul Năvărnițai, la Țănutul Eșil[o]r, lângă Coigeni (*sic?*), cu loc[u]ri de 2 heleștii.

[P. 17] Toate părțile de Huhurez și din Bogdănești, ce sânt peste Prut.

Toate părțile den Săsăști și din Moinești și cu vadu de moară, cu mori în Bărlad, la Țănutul Tecuclui.

Cinci fălci și gumatate de vii în Țombric, ce mi-s cum-părătură de la Prăjăscu.

Vasile Vel Spat[a]r.

Parte fratelui meu Ion.

Satul Horodnicenii, cu casă gata, la Țănutul Sucevei.

Săliște Tulova, lângă Horodniceni.

Săliște Brădățalu, tij lângă Horodniceni.

Satul Delenii, la Țănutul Hărlău, supt codru.

Satul Pășcanii, pe Miletin, cu mori în Miletin.

Satul Onești-de-șos, așijdire pe Miletin, cari l-au dat mătușă-mè Safta fratelui mieu Iordachi, iar, după ci s'au să-vărșat frati-meu Iordachi, l-au dat mătușă-mè să fii a lui Ion.

Așajdire și la Hotin satul Răsteul și Buzovița.

Părțile din Mirčan[i], supt Stăncă, și din Chișarai, ce-s la Țănu[tu]l Eșilor.

Toate părțile din Șărbănești pe apa Bărladului, cu mori în Bărlad și cu pod în Siriiat, la Țănutul Tecuclui.

[P. 18.] Satul Mănjăști, la Țănutul Niamțului.

Satul Stupca, la Țănutul Sucevi.

Viile din Părcop, cu ziaci fălci, pentru căci nu-î foarte rodesc.

Vasile Vel Spat[a]r.

Parte fratelui mieu Ilie.

Satul Șărbești cu Cotujăni și cu toate părțile ce-s împrejur, acolò, din Unguraș și din Ilișăști și din Vărtopii, la Țănutul Niamțului.

Satul Bălțătești, la Țănutul Niamțului.

Satul Țăbucani cu saliştile Potlogiani tij.

Satul Carlacăul la Hotin.

Satul Romancăuț, tij la Hotin.

Giumătati sat de Măndăcăuț, tij la Hotin.

Satul Rusăi, supț codru, la Hărlău.

Toate părțile din Turbotești și din Nediian[i] și din Cornești, ce sânt lângă Galata, la Țănutul Cărligături.

Toate părțile ce mi-s cumpărătură la Til[i]nești, la Țănutul Orheiului, supț Măiaten (*sic*).

Satul Băbulești, la Țănutul Dorohoiului, cari sânt ai noștri de moșăi.

[P. 19.] Și acum țane Doamna Rocsanda, până va fi vie¹.

Viili din Țombric, cincî fâlcî, ci să chiamă viile cele micî.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 20.] Noi, după poronca răposatului părintelui mieu, am fost odihniți și mulțamiți cu cât ni-au dat, și la nimic nu ni-am amestecat; numai tâmplându-să schimbăria vieții dum. nenii² la Țarigrad, rămas-au destulă datorie asupra fraților miî, lui Ion și Ilie, cari datorii n'au fost a casăi noastre, ce au fost a Visteriei Muldovii, pusă asupra noastră, de la o samă de Domni pe cari îi va ști Dumnezeu. Deci, bucate ce'ă rămas de la nene, o samă s'au dat maștîhăi noastre, o samă s'au cheltuit la grijăle nenii; celelalti s'au dat toati la datornici. Așăjdire și odoară ă-au rămas, toati s'au dat datornicilor; și, neağungănd să plătiască datoria, înainte mē s'au împărțat datoriia: frații miî amândoi, Ion și Ilie, și s'au făcut și scrisori unul altuia, să nu mai cei nimic unul la altul. Iar împărțala satil[o]r esti tot cum au așăzat părintele nostru, căci ei cu nemic altu n'au rămas de la nene, fără numai cu moșăli, iar altă s'au dat tot la datornici, cum arată izvodul mai înainte.

¹ Ruxanda Lupu, văduva lui Timuș Hmilnișchi, fu ucisă de Tatarî în 1686. V. N. Costin, p. 36 și Neculce, p. 232; Urechîă, în *An. Ac. Rom.*, XI, p. 123 și urm.

² Adecă. «tatef». V. și notele la vol. VI, știrile asupra Micleștilor, p. 544.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 21.] Odoară și argint ce s'aũ aflat după moarte dum[i]-sali nenii, fără ce s'aũ dat mamii, și cu ce preț s'aũ dat datornicilor, să să știi; let 7194 [1686], Fevr. 14.

1 inel cu diiamant 120 lei.

1 inel cu diiamant 110 lei.

2 ineli câte cu 3 diiamanti 32 lei.

1 inel cu 5 diiamanturi 20 lei.

1 inel cu diiamant mic 10 lei.

1 inel cu zamfir albastru 43 lei, 10 p[arale].

1 inel cu izmara[n]d prost 3 lei.

1 inel cu 10 diiamanturi mici 24 lei.

1 părechi șărjă căti cu piçor mărgăritar 40 lei.

1 părechi șărjă cu diiamanturi 200 lei.

1 părechi șărjă cu zamfir albastru 120 lei.

1 părechi brățări cu mărgăritar 115 lei.

1 left cu rubinuri 80 lei.

12 mătcali mărgăritariu 60 lei.

1 cruci cu rubinuri 6 lei.

1 șarjă cu un piçor de zamfir albastru 10 lei.

1 left cu pajură cu diiamant 220 lei.

20 mătcali mărgăritariu 160 lei.

1.373 lei, 10 par. fac toate.

10 piuliți.

4 tiascuri.

1 buhardan [=cățuie].

1 talger.

1 păharu.

1 solniță.

17 linguri, 2.000 dramuri toate, 600 lei.

4 părechi de rafturi, și s'aũ dat toată drept 420 lei.

2.393 lei, 10 parali pesti tot.

Vasile Vel Spat[a]r.

[P. 22.] Aceste odoară rămăsăr[ă] atăta numai, și unchiu

mieu Ilii Vist. și li-au dat toate la datornici al moșu-mieū,
și tot n'au aḡuns ¹.

Datoria ce s'au aflat pe urma dum. părintelui nostru
Toad[e]r Visternicul, c1 500 lei ci-am luat noi la Țarigrad,
la îngropare dum.; să să știe.

506 lei lui Iane Visternic.

673 lei Tomi neguțatoriul.

663 lei, 4 par. Mihăi, cu 105 lei ȃ-au fost să dia Brut, și
nu i-au luat.

702 lei, 4 par. lui Neculai negustoriū.

264 lei lui Costandin neguțatoriul.

549 lei Săoariului.

140 lei tij Săoariului, pentru hatal.

221 lei Mihalcii abageriū.

13 lei tij Mihalcii abageriū.

248 lei lui Stoian, cumnatu lui Șarban-Vod[ă] ².

370 lei dums. Brăncovanului Vel Logft.

110 lei dums. unchiului Iordachi, frati lui Șarban-Vod[ă].

146 lei, 10 par. lui Saril (*sic*) Medel[ni]čariū.

8 lui Apostol negustoriū.

120 lei lui egumenului ot Galata.

87 lei lui Gheorghi murtasăp.

61 lei, 10 par. lui Mihaî zugrav.

8 lei lui Pană negustoriū.

80 lei eguminului ot Dobrovăt, pentru un contăș ȃ-au luat
Dumitrașco-Vod[ă] ³.

[P. 23.] 776 lei lui Slănină.

50 lei lui chirū Manolachi.

150 lei lui chirū Bălaciū.

¹ Acest loc îl adauge la catastihul lui Vasile, Iordachi fiul lui Ion.

² Doamna Maria era fata lui Gheșa «neguțatoriul de abale» din Nicopol (Greceanu, în *Mag. ist.*, II, p. 136), apoi Gheșea Clucerul (1669) (*Doc. Cantacuzinilor*, pp. 65, 82), Stolnicul (1666). Fiul său Stoian e fără îndoială Clucerul din 1682 (vol. V, p. 451, n° 43). Și Toderașco-l pomenește în testamentul său (*Doc. Cant.*, p. 122).

³ Toderașco Iordachi murise la Adrianopol pîrînd, pentru Constantin-Vodă Cantemir, pe acest Dumitrașco, Cantacuzino (Neculce, pp. 229-30)

- 20 lei lui Chirăcu Găleș,
 18 lei Log[o]f[ăt]ului celui Mari ot Țarigrad ¹.
 80 lei Stolnicul[u]i Brăescului.
 80 lei Sturzoaia lui Chiriiac ².
 528 lei, 30 par. lui Iordachi Visternicul.
 110 lei lui Aslan Cămărașul.
 50 lei lui Antohi Cămărașul.
 60 lei lui Ene fratele lui Gheorghi Mirtaip.
 70 lei Sturzăi Cămărașul.
 38 lei lui Iane vătavul de stolnicei.
 60 lei lui Iordachi Postelnicul.
 350 lei lui Iane Popa.
 90 lei lui Iamandi.
 10 lei lui Cațichi.
 125 lei lui Ion Botezatul.
 50 lei lui Macsut Ușărū.
 50 lei lui Tudori.
 12 lei lui Ioniță negustoriul.
 20 lei lui Vasăli Vornicul.
 21 lei lui Alexandru Vel Post.
 163 lei, 9 par. Vornicesăi Sturzoaii.
 16 lei unui slugi a Dediului.
 14 lei lui Vasălachi diiacul ot Iordachi Vist.
 10 lei unui spițări č-au dat doftorii la moartē nenii.
 30 lei Savviu neguțătoriul.
 33 lei Iorgăi zăt Bănarī.
 24 lei lui Scul[i] Căminar, de pe un postav și de pe un
 brău cu sărma.
 1000 lei lui Filip, cu 62 lei dobānda banil[o]r.
 1.163 lei, 9 par. fac aceștia; au rămas de i-au plătit tatăl

¹ Al Patriarchiei saū Marii-Biserici.

² O chema Anița; v. vol. VI, p. 540. — Brăiescu pare a fi Ștefan (v. vol. III, p. 21 și aici, mai sus, p. 103 și urm.) saū Gavril (aici, p. 105, n° 9). — Pentru Aslan Cămărașul, v. vol. VI, pp. 422-3, n° 1618. — Dediul e Medelnicerul, pentru care v. *ibid.*, Excursul I, p. 611. — Vorniceasa Sturza nu e văduva lui Ilie (v. vol. V, pp. 92-3, n° 76), ci tot alui Chiriac (v. Neculce, p. 226). — Postelnicul Alexandru e Ramandi (Neculce, p. 212).

mieu¹ cu unchiu-meu [p. 24] Ilie Vistr., și au dat odoară ce li-au vinit și lorū parte; și ei n'au cuprins: cum adoară [=cu odoară] au plătit ei, cu ă-au avut.

Cătă datorie nu s'au aḡuns să s[ă] plătiască cu odoară și bucatele neniū, și s'au împărțit pe frați mei, Ion și Ilie, după diata neniū; 7202 [1693], Sept. 1-iū.

Parte lui Ion Logofătu.

663 lei, 4 par. Mihăi negustoriū.

702 lei, 4 par. lui Neculaī.

50 lei lui Apostol.

50 lei lui Panī.

92 lei Slăninoae.

427 lei Tomiī.

12 lei lui Iocan (?).

10 unui spital ot Țarigrad.

31, 4 par. Iorgăi zăt Bănar.

30 lei Saviī negustoriū.

24 lei lui Scul[i] Căminaru, de pe un postav și brău cu sărmă.

2.092 lei fac.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 25.] Parte lui Ilie Spătariul.

506 lei lui Iane Visternicul.

549 lei Săoariuluī.

140 lei tij Săoariuluī.

264 lei lui Costandin.

234 lei Mihalciū abager.

80 lei Zahariei egumenul ot Dobrovăṭi.

18 lei Log[o]fătuī celui Mari ot Țarigrad.

50 lei lui Tudurī.

350 lei lui Iane Popa.

2.191 lei fac, pentru o lastră și un cort ă-au luat: pentru aceia i s'au venit mai mult.

¹ Al lui Iordachi Deleanul, — Ion.

Vasăle Vel Spat[a]r.

[P. 26.] Dintr'aastă datorie scrisă mai sus asupra nenii, 1.092 lei, au rămas neplătit numai Mihăi cu 313 lei, 11 par., asupra noastră. Și, având noi pără de spre Miha la Mărie Sa Necula-Vod[ă], i-am plătit, însă cu ce/satul Mircenii și Chișării, supt Stăncă, la Eși, l-am dat lui drept 150 lei. 73 lei, 4 par. i-am dat eu, după ce m'am însurat; din parte me, 100 lei au rămas să-i dă frații mii Șarban și Todirașco, pentru căci și noă altă nu ni-au rămas de la nene numai puțin moșii și această datorie, cari am plătit noi la Miha. — *Iordachi Cantacuzin Comis [Deleanul]*.

Împărțala fiul[o]r mei de moșile ce li-au rămas de la tatăl lor și de a meli, c-au fost să aibă a-ș țănă pe această socolială, că cu dănșii dinpreună s'au făcut această împărțală, să nu să mai amestice unii în părțali altora de acmu înainte; let 7226 [1718], Iulie 1°.

[P. 27.] Parte lui Iordachi.

Satul Delenii, cu veci[ni], la Hărlău, săliștia Rușii, cu vecini de Șârbești, cari s'au dat Rusilor pentru schimbătura Măr[ă]șăștilor, 15 liud[e].

Sălișta Pașcanii, pe Miletin, tij la Hărlău.

Săliștia Bojovița, la Hotin.

Un loc de prisacă pe Săretii, la Onișcani.

Parte Gușului din Stănești de piste Bistrița, cât să va alege din Câmpii lui Dragoș.

Viile din Piscop, în Cotnari, pog. vii la Cruce, d[um] pi Ūoban Vel Postelnic, moșu-mieū de pe mama¹.

Parte lui Șarban.

Satul Horodnicenii, cu vecini, la Sučava.

Săliște Tulova, tij acolo.

Săliște Brădățalu, tij acolo.

¹ Constantin. El a fost Postelnicul lui Duca-Vodă. V. Neculce, p. 219. Cf. N. Costin, p. 28: «Postelnicul Constantin, ce-l poreclia Ciobanul». El pîrise pe Antonie-Vodă Ruset și adusese astfel Domnia Ducăi (*ibid.*, p. 16).

Săliște Brăsteil (*sic*), la Hotin.

Sălește Onești-de-șos, pe Miletin, în Țănutul Hărlăului.

Un vad de moară la Putna, pe Sărețal [p. 28], la Rădulești.

Viile din Măndrul, ot Buțoc¹, ȝumătate pog. vii în Cruce,
la Cotnarî.

Parte lui Todirașco.

Satul Stupca, cu vecini, la Sučavva.

Satul Romăni, cu vecini, la Niamțu, cu părțale din Goč-
manî, cu casă gata.

Săliște Păharnicenii, tij acole.

Săliște Chilimeștii, la Hotin.

O parte ce-ș va alegi din Hărlăcești, la Niamțu.

Viili din Măndru, în Cotnarî, ot Buțoc, ȝumătate pog. vii
la Cruci.

Marie (l. p.) răposatului Ion Cantacuzin.

[P. 29.] Prin ačastă socotială și noi, frațai, ni-am învoit, și
așă ni-am tocmit, și ačastă socotială car[e] mar (*sic*) vrè să mă
strici, să fii scos și lepădat din moșii și neertat de Dumnezeu.

Iordachi Canta Comis.

Șarban Cantacuzino.

Todirașco Cantacuzin.

Maî având 4 săliști date de unchiul nostru Vasile Canta
Vornic: Plopești, Brănești, Vătămăni, Cărbunești, măcarū
că el scrii că ni-aū dat danii, dar aū luat de la maica noastră
2 părechî blani, alămii sobol, cari le'ū dat văr[ul] Iordachi
Rusăt Postelnic², datorie lui, 2 părechî sârjă, și li-aū vândut
câte 500 lei, când eram pribagi în Țara-Munteniască, 200 lei
ne'ū luat mieri a noastră, și altile multi, și era, de toati aceste
ce luasă de la noi, scrisorili lui, dar când s'aū înneecat în
[p. 30] Săreți zapisăle moșii[o]r noastre, atunce și acele scrisori

¹ Mindrul era un deal la Cotnarî; vule de care e vorba aici, fusese ale
boierului Bucioc. V. și ceva maî jos, unde se pomenesc și viile de la Cruce,
în Țănutul Putna.

² Iordachi e *Cilibul*, al doilea Iordachi Ruset. V. vol. VI, p. 550.

s'aŭ înneecat: fugind de cătani, să vii la Eș, s'aŭ tămplat acè primejdie¹.

De aice înnainte am scris diiata de împărțare noastră, cu ce parte s'aŭ dat, să urmază pre această așazari, cum și noi am urmat părinților noștri; moșii mai multi sânt, cumpărate de mine, — decât, ce mi s'aŭ venit de la părinți, însum cu slova mè am scris și eŭ aice. Însă pricinile moșăilor, de la cari am cumpărat și carili în sânt de la părinți, toate sânt arătati în condica ce am făcut de pe ispisoace domnești de toati moșăile și Țăgani.

Iordachi Cant. Vel Logft.

[P. 31.] Moșii, Țăgani, vii și zăstre ce am dat fiilor miî, arătând carili în sânt părințăști și cari li-am cumpărat eŭ, înșă mai pre amăruntul, toate pricinile, arată în condica cè mare Ț-am făcut după ispisoacile gos[po]d; ce fișticareli să-ș Țăi parte sa după cum arăt anumi, precum arată și diiata iscalită de mine. Iar carile nu s'ar Țănè de această împărțare, să fii neertat de Dumnezeu prè-sfântul, și s[ă] aibă blăstămuli mieŭ, căci dreptate li-am făcut, și moșăi mai multi sânt cumpărate de mine decât părințăști, cum arăt înnainte; însumi cu slova mè am scris; 7261 [1752-3].

Iordachi Cant. Vel Logf.

[P. 32.] Parte ficii mele Balașa, de moșii și altă zăstri, ce i-am dat când am căsătorit-o după Aristarho Hrisosculeŭ, Vel Comis² la anii 7238 [1730].

1 salbă de 60 ug., câte de 2 ug., și 2 ug. câte de 5 ug., și 1 ug. de 12 ug., — 520 lei, 8 par.

1 left cu rubinuri și cu diiamant, 240 lei.

1 lanțuh de 100 ug. ungurești, la Țarigrad l-am făcut și 50 lei am dat de lucrul; 453 lei, 4 par., 110 dram. aŭ tras.

¹ Era fiul lui Hrisosculeŭ și al unei fete a lui Duca-Vodă. Din această căsătorie se născu un fiu căruia, după acest Cantacuzino, bunicul său, i se dădu numele de Iordachi (v. vol. VI, p. 563).

² Decî în 1716-7.

15 șăruri mărgăritari, 34 matcaluri, căti 15 lei matcalul,
510 lei.

1 părechi brățări aur cu diiamant, 200 lei.

1 părechi șărji aur cu zmaragd, 150 lei.

1 părechi șărji/ aur cu rubinuri, câte cu trei piçoari mărgăritari mare, 120 lei.

1 părechi șărji, aur cu zmaragduri, tij cu piçoari de mărgăritar, 110 lei.

1 părechi șărji, cu zmaragduri, cu mărgăritari, 40 lei.

Aceste-s de a măni-sa.

1 inel cu diiamant, 150 lei, al măni-sa ¹.

1 inel tij cu diiamant, 70 lei.

1 inel tij cu diiamant, 60 lei.

1 inel tij cu diiamant, 100 lei.

1 inel tij cu diiamant, 60 lei.

1 inel zmaragd mari, 150 lei.

[P. 33.] 1 inel zamfir, 60 lei.

1 inel mai prost, 30 lei.

1 inel cu mărgăritari, 20 lei.

2 ineli zmaragd, 50 lei,

de a măni-sa.

1 inel aur cu pecete ei, 10 lei.

1 gherdănaș mărgăritari, 30 lei,

a măne-sa.

2 coboai argint poliite, 150 lei,

a măne-sa.

1 buhur de argint poliit, 50 lei.

12 linguri argint, 228 dram[u]r[i], 57 lei.

3.304 lei, 4 par.

Haine ce i-am dat.

1 tambar șahmarand, cu patcè de sobol, cu bumbi de mărgăritari.

1 tambar sarasir cu patcè sobol, cu bumbi de mărgăritariu.

1 tãambaru tij șahmarant, cu pacè de sobol, cu bumbi mărgăritari.

¹ Sora lui Mihai-Vodă Racovița (*Gen. Cant.*, p. 49).

I tãmbar canavață cu flori de fir, cu blană de cacom, cu bumbii mărgăritari.

I ghiordei bilacoas[ă], cu flori de fir, cu cacum blănită.

I ghiordè hataià, cu flori de fir, cu elan (*sic*) cacum blănită.

I sucnă sirasir.

I sucnă lastru.

I sucnă hataià cu firu.

I sucnă hataià, tij cu fir.

I sucnă belacoas[ă] catif[è] tot cu gali[p. 34]on[e] de hir petială.

I brău cumpărat cu 30 lei la Țarigrad.

I brău cu stelli.

I brău colan, paftali de argint.

6 cămeș cu sarmă.

10 cu hir.

22 cămeș cu mătasă.

12 șărvite, însă 6 cu fir.

12 șărvite alesă cu firu.

12 șărvite alesă cu ață albă.

I masă leșască.

4 mesă făcuti în casă.

I peșchirū mătasă.

2 prostiri, una cu fir, alta cu mătasă.

I prostiri aliasă, cu fir.

I prostiri aliasă, cu ață.

I odghial (*sic*) cu fir.

I prostiri cu fir.

I odghial tij cu flori de fir.

I polog taftă alagè, cu sandal căptușat.

I pilot[ă] atlaz.

2 feță perinî mari, cu firu.

4 perinî micî, tij cu fir.

4 perinî őrșic (?) cu fir.

7 covoară.

2 scoarță turcești.

2 cergî cu ozoară.

I păretari, tij cu ozoară.

I masari tij așa.

[P. 35.] 2 năfrămî de Țarigrad, câte 30 lei, de celi lungî.

1 năframă rățăli.

2 năfrămî cusut[e] cu fir în capăt.

4 năfrămî tij așa, după acele.

5 năfrămî aclasu cu fir.

20 năfrămî cu sarmă.

30 năfrămî cu fir.

1 miniștergură de mănî, cu fir.

1 miniștergură cu mătăș.

2 minișterguri alesă, cu fir.

4 minișterguri alesă, cu fir.

2 tocuri blidi cositori.

2 șfeșnici mari de aramă de Țarigrad.

1 scatulcă mari, cu șăpurî cristal de Gdansca.

1 săpet mari de Țarigrad.

1 săcrieș mic poliit.

1 rădvân, 6 telegari.

1 cuhni bătută cu pulgariu, cu 6 cai telegari.

1 cal di miri.

1 șa poliită, cusută cu sarmă.

1 raft de celi greli cu presăr cu pohî, 150 lei l-am cum-
părat.

1 lighian cu ibric.

[P. 36] Bucate ce i-am dat.

230 stupî în trei prisăci primăvara.

520 oi mari, cu 200 micî.

20 vacî cu vițăi.

20 boi mari, de plug.

20 epî mari cu 10 micî.

1 armăsară galbăn.

Moșî ce i-am dat.

Zadubreuca, sat întreg la Cernăuț, cu doaă heleștei, însă
unul ezăt cu mori, ce l-am cumpărat de la Stolničas[a] Ur-
săchioae¹ și de la fii săi.

¹ Era Maria, văduva lui Dumitrașco, fiatrul marelui negustor și boier Ur-
achi (v. vol. V, p. 583).

Vascăuțai, gumătate sat, tij la Cernăuț; iar hotarul îi esti mari pe Cirimuș, cu vecini și cu mori, — ce l-am cumpărat a patra parte de la Catrina fata lui Flondorū¹ și a patra parte de la vara Safta, fata Pridii Stol., ci i să tragi de pe Boul.

Voloca, a patra parte de sat, ce să hotărești cu Vascăuțai, am cumpărat de la Dănilă Gîrăgvan, ce-î di pe moșu-meu Boul.

[P. 37.] Vlădenii, sat pe Jăjiia, la Dorohoiu, cu vad de mori în Jăjiia, ce-m esti o parte moșul meu Boul și de la niamul Ţogolești[o]r, fiind rudă cu Boul.

10 pogoani vii la Odobești.

10 sălaşă Țăganî, cu copii lorū, pe izvod ce i-am dat anumi.

Ce am datū fică-mē Saftii, când am măritat-o după Costandin Cantacuzinō Măgurianul²; let 7244 [1735-6].

1 salbă galbă[ni], 60 ug., câte de 2, și câte de 5, și una de 16 ug., 530 lei, 4 par.

1 left aur, cu 5 zamfir[e] mari și altile mai micî, 250 lei.

1 lanțuh aur, i-am dat banî, 250 lei.

15 șăruri mărgăritari mari, 520 lei.

1 părechi șărji aur, cu zmaragduri și sus cu diiamanturi, 150 lei.

1 părechi șărji cu zamfir, sus cu diiamanturi, 140 lei.

1 părechi șărji cu zamfir, sus cu mărgăritari, 100 lei.

[P. 38.] 1 părechi brățări cu diiamanturi, 220 lei.

1 inel cu diiamant mari în mijloc și pe di laturî mai micî, 400 lei.

1 inel cu un diiamant, 130 lei.

1 inel tij diiamant, 120 lei.

1 inel tij diiamant, 100 lei.

1 inel tij diiamant, 80 lei.

1 inel tij diiamant, 50 lei.

1 inel zamfir cu 6 diiamanturi micî, 50 lei.

¹ Toader Armașul (Neculce, pp. 228-9).

² Fiul lui Matei Banul din ramura lui Drăghici (v. *Gen. Can.*, pp. 118-9).

2 ineli mai proaste, de a mănecsa, 40 lei.

1 inel aur, cu pecete ei, 10 lei.

1 părechi sărji cu zmaragduri și câte cu trei picioari mărgăritari, 40 lei.

2 soboale mari, 180 lei,

1 buhurdar, 60 lei.

12 linguri argint, 57 lei.

3 649 lei fac.

Haine ce i-am dat:

1 tamber șahmarand roș cu patcă sobol, bumbii mărgăritari.

1 tamber șahmarand ghiurghiuliu, cu patcă sobol, bumbii mărgăritari.

1 tamber canavață cu flori de fir.

1 tamber lastră verdi cu cacum, bumbii mărgăritari.

1 ghiordei hatae cu flori de fir, cu cacum blănită.

[P. 39.] 10 soboli s'au pus la zagarialile tamberiloru, 240 lei.

1 rochie lastră cu naturale.

1 rochie lastră roșie.

1 rochie lastră albă.

1 rochie bilacoas[ă] cu fir, grè.

1 rochie bilacoas[ă] cu fir, grè, embirboz (*sic*).

1 rochie bilacoas[ă] roș[ie] cu firu, acestor toate cu pitială di galioan[e] de fir.

1 brău cu hir pisti tot, 40 lei.

1 brău tij cu flori de fir.

1 brău di colan, cu pafali argint.

5 cămeș sarmi, 50 bucăț.

13 cămeș cu hir.

10 cămeș matasă.

4 cămeș cu fir, leșăști.

6 șărviti cu hir.

6 șărviti mătășă.

12 șărviti alesă, împluti cu hir.

12 șărviti alesă, împluti cu mătăș[ă].

20 șărviti albi.

1 masă leșască.

- 4 mesă di Țar[igrad].
 1 peșchiri mătasă.
 1 năframă de ină pe scrisoar[e] cu fir.
 1 năframă de ină cu mătăș.
 2 năframă alesă, împluti cu hir.
 5 năframă de ină alesă, lungi.
 9 năframă di obraz.
 1 prostiri cu rânduri, cu fir.
 1 prostiri cusută cu mătasă.
 1 prestiri cu rățăle.
 1 prostiri aliasă, împlută cu fir.
 [P. 40.] Prostiri aliasă, împlută cu mătas[ă].
 1 odghial atlatu, cusut cu fir, 40 lei, din Țarigrad.
 1 odghial atlas cu flori mătasă.
 1 prostiri de odghial cu rățăli, cusută cu fir.
 1 prostiri odghial, umplută cu mătas[ă].
 2 prostiri odghial fără fir.
 4 prostiri vârstări.
 1 polog hatai cu flori alagè, căptușat cu sandal.
 2 năframă dinnainte, din Țarigrad, 60 lei.
 2 năframă de Țar[i]grad, de ină.
 6 naframă dinnainte, a[t]lasu, împluti cu fir.
 10 naframă împlute cu fir.
 20 naframă împlute cu sârmă.
 10 basmali prâsni (*sic*) cu fir.
 20 basmali împluti cu fir.
 1 pilotă atlas.
 2 feță perini mar[i], cu rățăli cu fir.
 4 feță perini mici, cu rățăli cu fir.
 2 feță perini mari, cu rățăli.
 2 feță albi, tij cu rățăli.
 4 feță perini mari, alesă și cu rățăli.
 4 perini urșinic cu fir.
 3 scoartă mari în ozoară.
 12 scoartă turcești.
 12 covoară.
 2 tocuri blidi cos[i]toru.

- 2 tocuri talgiri cos[i]tor, 80 lei, toati.
 2 șfeșnici mari, aramă de Țarigrad.
 1 scatușcă mari cu șipuri de criștal de Danțca.
 1 sipet mari de Lipsca.
 [P. 41.] 1 săpet mari turcesc.
 1 săcrieș mic, poliit.
 1 săcrieș mic, cu steclă.
 1 sărechî (*sic*) mic urșinic.
 1 lighian cu ibric.
 1 o șă cusută cu fir, cu toati halaturili.
 1 raft greū cu presăn (*sic*) cu pohi, 180 lei.
 1 rădvan cu 6 telegari, cu hamuri, cu alămî.
 1 cămară cu 6 telegari, bătută cu bulgariū de Moscu.
 1 cal de miri.
 1 toc cu 12 cuțăti.

Bucate ce i-am dat.

- 460 oi mari, cu 160 micî.
 25 vaci mari, cu 5 gonitoari.
 1 buhai.
 25 boi mari, cu 5 gonitori.
 20 vițăi.
 35 epî mari, cu 10 tritinî.
 6 cai tretinî și epî.
 25 mănzi.
 2 armasari: unul galbăn și un[ul] murg.
 270 stupî pri mara (*sic*).

[P. 42.] *Moșii ce i-am dat.*

Țișăuțai, sat întreg la Sučavva; cu mori în Sučava; am cumpărat de la Negoită Țudin, — îns[ă] cu vecinii din Onicenî.

Ipotestii, sat întreg, la Sučava, alături cu Țeșăuțai, ce i-am cumpărat de la fișorii Rustii, Șărbani, Scarlat.

Porfortasa, întreg, pe Țuhur, în Țăn[u]t[ul] Eșălorū, cu heleşteū; ce-i de pe moșul mieū Costandin Țobanul Vel Postelnic, și l-am cumpărat de la fiū-săū Dumitrachi Vel Armaș.

Horodniceni, la Sučavva, sat întreg, cu vecini, ce au fost a lui Șarban, frati-meu.

Tulova, tij.

Brădățalu, tij.

Rotopănești, a patra parte, tij.

Acest[e] sat[e], după ce au fugit Șarban, frati-meu, în Țara Unguriască, li-au luat Mărie Sa Grigori Vodă domnești, cu tot ce-au avut, și, viind Mărie Sa Costandin Nicolae-Vodă, iar domnești au rămas, și li-au dat danie ginerului mieu Dinului, și fetii meli Saftii; dar, rămăind un sat anumi Șarbești, la Niamț, cu vecini, cu casă de piatră, cu biserică de piatră, cu 6 săliști împrejur, a unchiului mieu Ilie Cantacuz[ino] Vist[ierul], să împărțam cu frati-mieu Todoraș[u] în doă, i-am dăruit parte me, pentru satul Horodniceni, cu celelalti săliști, ca să nu-i pai rău de acē danie domniască, și ni-am dat și scrisori.

[P. 43.] Casăle din Eși ce-am cumpăratu locul de la gupăniasa lui Hrisoverghi¹, și am loc de casă alături cu acesta, ci i l-au [dat] danie Vlădica Calistru², botezând-o el.

3 pogoni vie la Cotnari, în Piscop.

10 pogoani vie la Odobești, în o ogradă cu a surori-sa Bașa, cumpărați de mini, și trei pogoani la Cotnari.

10 sălaşă Țăgani, cu copiii lor, pe izvodu ce i-am dat de numili lui, iscălit de mini.

[P. 44.] Parte fiului mieu Costandin : hotărând Dumnezeu la 20 ani vârsta sa, moarte fiind cu Măria Sa Grigori-Vodă la Galați³, s'au îngropat la mănăstire Precista de acolò, și pentru sufletul său s'au dat aceste arătate, iară mi mi-au lăsat nemăngăetă jale.

Ștefănești, sat întreg, lângă târgul Galații, de la strămoșul mieu Bôul Vel Vor[ni]c, hotărât cu bolovani cu ispisoc de la Mărie Sa Grigori-Vodă, s'au dat măn[ă]stirii Precistii, undi zaci trupul lui.

¹ Lui Nicolae, probabil (v. vol. VI, p. 563).

² De Rădăuți. V. vol. V, p. 105, nota 1 (demisia lui, din 1728).

³ Când acesta fugise înaintea Rușilor lui Munnich, în Septembrie 1739 (Manstein, *Mémoires*, Paris, 1771, p. 307).

Dughenili din Galați¹, ce sânt de pe moșul mieu Costandin
Cobanul Vel Postelnic.

5 pogoani vie la Putna, la Cruci, cumpărate.

Alte câti au avut el cu dănsul, toati s'au dat mănăstirii,
și s'au vândut doaă suti și mai bini lei, și s'au cheltuit la
mănăstiri, fiind crăpată de cutremur.

Ţ-am dat mănăstirii Suceviţai, unde este zioa Paștil[o]r hram,
tot pentru sufletul lui.

Gîmătate sat Pleşăuţai, la Cernăuţi, cu mori, — însă a pa-
tra parte îi este danie lui Costandin de la vara Safta, ce
este de spre Bou moaşa-mè (*sic*), iar a patra parte i-am
[p. 45] cumpărat de la Apostol Mihuleţ Căp[i]t[an]².

Costeşti, a patra parte de sat, lângă Pleşăuţi, tij i-am
cumpărat de la Mihuleţ Căp[i]t[an].

1 Țăgan faur, anumi —, fiŃor —, cu muere lui și cu copiii lor.

Aceste li-am dat pentru sufletul lui la doaă mănăstiri, la
Suceviţa, unde este hramul Hs., și în Gălaţ, unde este hra-
mul Marie Prè-Curate, maica Domnului Hs., pentru pomnire
lui și ertarea pacatel[o]r lui.

[P. 46.]

Parte fiului meu Ion.

Podolenii, sat întreg, la Niamtu, cu vecini, cu casă gata,
cu mori în Bistriţa, cumpărat de la Doamna Iliana, fată
Ducăi-Vod[ă] bătrânul³, și cu un heleşteu, Verdile, cumpărat

¹ În timpul din urmă am găsit în Arch. Statului, *S. Sava*, XXXIII, n° 20, singurul act municipal al Galaşilor pe care-l ştiu.

«U Gălaţi, l^o 7152 [1644], Mart 4.» «Paraschiva feŃorul popei lui Iane de trăg de Gălaţi» vinde o vie «la Vadul Ungurilor, între viile cele domneşti», egumenului «Galation ce iaste la beasica cè domnească», pe galbeni. Marturi: «dumnealor Costi și Pară, părcălabii de Gălaţi, și Iane șoltuz cu 12 părgari, și Alexa cel bătrân, și Costantin feŃorul lui Tudor, și frate-său Miera, și Hagi CupeŃi, și Panga Ghiorgh Meachi, și Ghiune, și alŃi oameni mulŃi, bătrâni și tineri... Se-au scris și la catastihul trăgului.» PeceŃi. Iscălitura lui Paraschiva și Costandin. «Εγὼ ὡ Θεωδωσῆς μυχρηρο το ανωθεν Miha au scris.»

² Asupra căruia v. *Doc. Callimachi*, II, p. 701: era o rudă a lui Toader Calmășul. El vinde lui Șerban Cantacuzino, fratele acestui Iordachi, moșia Iepurenii din Ț. Botoșani (*ibid.*, p. 20, n° 43).

³ Și soția lui Nicolae Costin cronicarul

de la mănăstire Tazlău, daru au și Podolenii parte, fiind în mijlocul hotarăl[o]r mele.

Costeni, sat întreg, cu vecini, alături cu Podolenii, cumpărat de la Ștefan Stamati, gumătat de sat, și gumătat sat de la Arăpești.

Durnești, alături cu Costeni, cumpărat de la Miron Calistru.

Mănăilești, alături cu Durnești, cumpărat de la Mane Post., și ograda, cu casa cât țin[e], nu-s cumpărați.

Bălătești, sat întreg, cu vecini, la Niamți, mi i dat de la Mihaï-Vodă, pentru banii ce i-am dat gata Mării Sale, și alți cheltuiți la Visterie; cari cuprind 7.010 lei, — cum arată sama Visteriilor și întăritură și de alți Domni ¹.

Mănăști, sat întreg și cu vecini, alături cu Bălătești, danie de la Mihaï-Vodă; cari sat au fost a tătăni-meu, și după moarte lui cu ce chip l-au luat unchiu-meu Ilii Cantacuzino Vist. arată ispisocul lui Mihaï-Vodă și a d[umnea]lor Domni, și condica noastră ².

Vătămanii, din sus de Negrătești, sat întreg, la Niamț, cu heleșteu în Negritiasca, cumpărat de la unchiul meu Vasălașco Cantacuzino Spat[a]r, precum arată condica noastră.

[P. 47.] Cucutenii, sat întreg, la Cărligătură, cu a trie parte de Coțești alături, și cu doaă hălăștii, de pe moșul mieu Todirașco Cantacuzino Vel Vist., și, având parte și frati-meu Todirașco, mi-am dat parte mè din Cărbunești, ce este între moșaili lui.

Pogonești, sat întreg, și cu alte săliști împrejur, la Lăpușna, ce mi-s zăstri de pe socrul mieu, Racoviță ³.

Zăhăicani, pe Ūhur, la Eș, cumpărat de la Vasăli Macri Pit[ar].

Giumătat sat Hălințai, alături cu Zăhăicani, tij pe Ūhur, cumpărat de la Vărlan Bontăș.

¹ Despre această danie se vorbește într'un act al lui Grigore-Vodă, resumat în vol. VI, pp. 432-4, n° 1630.

² V. *ibid* (și p 419, n° 1610) Actul citat aici e tipărit în *Uricarul*, V, p. 365 și urm.

³ Ion, tatăl lui Mihaï-Vodă (*Gen. Cant.*, p. 45).

10 pogoani vie la Cruci, cumpărat[e] de la Lazu Sulgeri.

3 pogoani de vii la Cotnari, în Piscop.

Un vadu de moară, cu doaă roati, la Putna, în gărla de sus, la Potinești și la Gurbești, danie de la unchiu-mieū Dumitrașco [Ciobanul] Vel Armaș.

Casăli din Eși, pe gumătati de la Bozagiul¹ i de la Ursăchioaia.

10 sălaşă de Țăgani, pe izvodu ce i-am dat, cu copii lorū.

1 inel aur cu diiamant, până a nu să logodi.

1000 lei, bani gata, după ci s'aū logodit.

220 lei, alt inel, cu 4 diiamanturi marī și altile mai micī, făcut zăchir forma (*sic*) : l'am trimis nurorii noastre la Țarigrad după ce s'aū însurat.

[P. 48.]

Parte fiului mieū Iordachi.

Deleniī, sat întreg, la Hărlău, cu vecinī, cu casă gata, cu hăleștei, cu vinitul petrilorū de moară, de pe strămoșul meu Iordachi Canta Vel Vistier.

Rusăi, alături cu Deleniī, cu vecinī, cu heleștei, cu mori, în părau Rusălorū, iarū de pe moșul mieū.

Pașcaniī, la Hărlău, pe Miletin, cu mori în Miletin, tij de pe moșul mieū.

Onești-de-șos, lângă Pașcani, danie tătăni-meū de la mama Safta Lupășcasa.

Băbuleștiī, la Dorohoiū, pe Prut, cu heleșteū în Coroviia, de pe unchiul mieū Ilie Cantacuzinō Vist[ierul].

Rângăuțāi, pol sat lângă Băbulești : pricina acestora arăt în condica noastră.

Stângăcenī pe Ūhur, la Țănt. Eșil[o]r, de pe moșul mieū Ūobanul Vel Postelnic, și, având și frati-meū Todirașco parte pe gumătate, mi-aū dat mii; eū i-am dat gumătati de sat de Brănești, la Niamțu, parte mē, fiind între moșāli lui.

Stolniceniī, sat întreg, tij pe Ūhru, de pe moșul mieū Ūobanul Vel Postelnic, și l-am cumpărat de la mătușă-mē Safta Buhușoae, sora mai mică, și de la fičorii ei.

Răzăna, sat întreg, la Orhei, pe Nistru, cumpărat de la

¹ Bragiul (Șăineanu, *Inf. orientālă*, I, p. 59).

Toader Cuza¹; îns[ă] pol sat schimb și pol sat cumpărat, precum arăt la condică și ispisoc gospod.

[P. 49.] Ușăhlibi, cu vecini și cu heleșteu, sat întreg, la Cernăuț, danie de la mătușă-mă Marie Vist. lui Ilie Cantacuzinò Vist[ier], dar și cumpărătură, cu 500 lei, cum arată condică².

I moară cu doaă roate, în apa Bașăului, cu heleșteu, cât înniacă apa la Dorohoiu, l-am cumpărat de la Ūdin, precum arată ispisocul gospod.

Casăle din Iaș, pe ăumătati cumpărați.

12 pogoani vie la Cruce, de baștină, și cu câte am mai cumpărat.

10 sălaşă Țăganî, cu copii lor, pe izvod ce i-am dat.

10 epi cu mănz.

I inel cu diiamant, la însuratul lui, din odoarale ce mi-au dăruit lele Marie Vist[iereasa].

I părechi brățări cu diiamanturi și cu rubinuri.

2.000 lei la nunta lui: contăș cu sobol, șlic cu sobol, dumisale ăupănesăi lui, tamban de șahmarant greu, cu sobol, sucnă și altile, și cu cheltuiala nunțai.

[P. 50.] De vremi ce toati lucrurile cele bune și stătătoare s'au întimiiat cu scrisul, pentru vedere a obștei, făcut-am și noi această scrisoare între noi, pentru împărțala moșiiilor noastre, ce mi-au rămas de la tatăl nostru și de la maica noastră, precum ni-am împărțat noi frățăști între noi. Căci, tâmplându-să părintelui nostru moarte grabnică și fără veste, n'au apucat ca să ni împartă moșăili pe frați, ce noi sânguri ni-am învoit și ni-am împărțat. De care, pentru mai bună stare, și ca să fie lucrul întimiiat, ni-am făcut această scrisoare, întru care s'au iscălit mulți boeri, pentru ca să ne țanem de această tocmală, noi și fișorii noștri, și totu niam[ul] ce s'ar rădica dintru noi. Iară care den noi s'arū scula vr'odinioară cu vre o gălcavă, să mai cei altă împărțală, să i să ei toată parte de moșăe, ca unui neiubitoriu de pace și învrăjbitoriu întru frați.

¹ V., pentru el, vol. VI, p. 561.

² Pentru această moșie, v. mai sus, pp. 80-3, n^{le} 27-8. V. și mai departe, II, Documente.

Și, după cum ni s'aū vinit părțile anume, s'aū însămnat. Întăia parte fratelui nostru [*șters*: mieū] celui mai mare, lui Iordachi, ce i s'aū vinit: satul Delenii, la Hărlău, cu vecini, și satul Rusăi, cu vecini, ce sânt de schimbătură cu Mănăștiu, satul Pășcanii pe Miletin, tij la Hărlău, satul Bojoviță, de la Hotin, și satu Vătămanii, la Niamț, o parte din Stănești, a Gușuluș, ce ni-î danie, din Câmpii lui Dragoș, și un locu de prisacă pe Săreți, la Nișcani, în Țănutul Romanului, — aceste s'aū venit fratelui nostru lui Iordachi. Iară în parte lui Șarban s'aū venit aceste: satul Horodnicenii, cu vecini, la Țănutul Sucevii, și satul Tuțova, tij la Suçavva, satul Brădățul, tij la Sučava, satul Răsteul, la Hotin, satul Onești-de-gos, pe Miletin, la Hărlău, un vad de moară la Putna, pe Sărețal.

Moșie Teșăuții de la Țănutul Socevii, pe apa Socevii, la anul 1724 cumpărând-o, de la Negoită Ūdin Comisul, dum[nea]lui Iordache Cantacozinò Logft., tatăl maicii mele¹, și dându-l în zăstri răpoosatei maicii mele, Saștei Cantacozinò, de la maică-mea aū rămasū supt a mea clironomie.

Moșie Ipotești, ce esti alătura cu moșie Teșăuții, la anul 1726, cumpărându sã de la Șerbul Scărlētu și de la sora lui Luppa, iarăș de dum[nea]lui Iordachi Cantacozinò Logft., tatul maicii mele, și dându-o iarăș în zăstri maicii mele, Saștei Cantacozinò, de la maică-mea aū rămasū supt a mè clironomie.

Moșie Corlata și parte din moșie Tolovva și locul de fănațu de la Căldărușă, care sã numești Gropile (care acmu sânt cuprinsea cu hotarul cesariceștii Bucovini), fiindu, atât acestea, cât și alte moșii a lui Șerbanu Cantacozinò, fratelui tatului maicii mele, carele neavându copii, și din oareșcare întâmplări trecându în Țara Unguriască, unde i s'aū întâmplat și moarte, și, după ducere sa de aicea, luându-i-să toate moșiile pe sama domniască, supt stăpânire prințipatului Moldavveii, la anul 1742, Măriia Sa răpoosatul Costandinu Neculau Mavro-cordat Voevod, fiindu atunci Domnu aicea la Moldavie, cu

¹ De aici scrie Ioan Cantacuzino. fiul Saștei lui Iordachi Deleanul și a lui Constantin Cantacuzino venit din Țara-Românească.

hrisovul Mării Sale de danie au dăruit răpoosatului Costandin Cantacozinò, tatălui mieu, din moșiile lui Șerban Cantacozinò, unchiului maicii mele, satul Horodnicenii (unde-m esti așăzarea), și cu toate săliștile de prin preșurul acestui sat Horodnicenii, care s'au stăpănit de Șerban Cantacozinò; care, osăbit de săliștile aceste ce sânt cuprinse supt stăpânirea ce saricești Bucovine, mai sânt și afară de Cordonu, împregurul satului Horodnicenilor, — care rămăind supt stăpânirea răpoosatului Costandin Cantacoz[i]nò, a tatălui mieu, de la tatăl mieu au rămas supt a mè clironomie¹.

Și pentru moșie Corlata s'au aflat scrisoare la anul 1732; unu Velișco Panaghiotachea au vândut acest sat, ce-l numie Corlăgelile, lui Vasălie Costachea Comis și ăupănesii sale Ilincăi Cantacozinò, veriî lui Panaghiotache², și la anul 1738 Vasălie Costach[e] Comisul și cu ăupăniasa sa Ilinca Cantacozinî l-au datu în schimbu lui Șerbanu Cantacozinò, unchiului maicii mele, pe doiî copii de Țiganî și bani; carele rămăindu supt stăpânirea lui Costandin Cantacozinò, a tatălui mieu, de la tatăl mieu au rămasu supt a mea clironomie.

Și pentru locul de fânațu de la Căldărușă, care să hotărăști cu Zahariești și cu Litenii, carele să numești Gropile, s'au aflat scrisoarea că la anul 1738 unu Ilie Șăptelič Stol. au vândut lui Șerban Cantacozinò Stol., unchiului maicii mele, acest loc de fânăt ce să numești Gropile; carele rămăindu supt stăpânirea lui Costandin Cantacozinò, a tatălui mieu, de la tatăl mieu au rămas supt a mea clironomie.

Iar pentru sălește Tolovva, ce esti oprită de hotarul Horodnicenilor, din care estî o parte cuprinse și supt stăpânirea cesaricești Bucovini, cercetăndu întru scrisorile ce să află la mâna mea, nu am aflatu scrisoare pentru ca să potu

¹ Cf. vol. VI, pp. 526-7.

² Velișco Panaiotachi poate să fie fiul lui Panaiotachi Morona Marele-Postelnic. Nicolae Costin avuse legăturî cu acesta din urmă (*Letopisișe*, I, p. 69). El îl cruță în cronica sa (v. *Ist. lit. rom.*, I, p. 261). Fiul său poate să fi fost decî botezat de Velicico Costin. Morona era prieten cu Ilie Cantacuzino (*ibid.*, p. 262). Pentru Vasile Costachi și soția lui Iordachi Cantacuzino Pășcanul, v. vol. VI, p. 547.

a ști curgerea pricinii, cumpăratură se fi fostu și ačasta lui Șerbanu Cantacozinò, unchiului maicii mele, saũ clironomie de la părinții săi, saũ de la altă rudenie a sa; și, voindu pentru ca să cautu și în matcele a toate scrisorile de moșiile a niamului Cantacozineștilor, carele sânt la frații maicii mele, dum[nea]lor unchii mei¹, și neputându, [ne]fiindu scrisorile îndămână, nu s'aũ putut acmu a să cerceta. Care săliște Tolovva fiindu unită de hotarul Horodniceniloru, și rămăindu supt stăpânire lui Costandinu Cantacozinò, a tatălu mieu, de la tatăl mieu aũ rămas supt a mea clironomie.

Veleturile la scrisori sântu de la Zîdire Lumii, după cum obișnuia cei mai dennainte a scrie acestu velet, dar eu, socotindu-l cu veletul de la Întrupare lui Hrs., am scris acestu velet după curgere de ani ce s'aũ cuprinsu din vreme veletulu a fieștecărăia scrisori ce să arată întru ačastă catagrafi.

[Pe duplicat: «Asămenea catagrafi s'aũ triimis și la Ioniță Berciul; 1783, Mai 9».

În altă listă se observă vechimea în familie a moșiiilor. Ea se mîntuie astfel: «Cu multe alte scrisori și de alte moși de cei vechi fameliți Cantacuzinești, din pricina răzmiriților ce aũ fost pe acẽ vremi, iarũ la fameliu aũ rămas ačasta știință adiverită că, Toderășco Cantacozinò Vel Vist., moșul tatulu maicii mele, avându moșiia Horodnicenii clironomie de la maică-sa, aũ cumpărat și moșiia Tolovva ot Țănutul Sucevii, pe Șomuz, de la Grama Camaraș, pe care aũ unit-o cu moșie Horodnicenii; care de atuncea și păr acum sântu trecuți piste 150 de ani, și din vremea aceia și păr acum moșiia ačasta Tolova aũ fost tot supt stăpânirea fameliu Cantacuzineștilor, neclintită.»]

Iacob Mitropolit. — De vremea că pentru moșii, vii ce ni-aũ rămas părintăști, ni-am învoit noi frații² și ni-am împărțit denainte maiceii noastre, după cum arată scrisoarea iscălită de maica noastră și de noi și de alți boeri, sintem odihniți și ne ținem cineș parte, dar pentru acesti pricină arătate mai

¹ Ioniță și Iordachi, Deleni.

² Iordachi și Toader. În numele lor amîndurora vorbește cel din urmă.

gos, carea nu era atunci la împărțala noastră, iarăș ni-am învoit cu dumnalui frati-meu bade Iordache, și ni-am împărțit și ni-am aședzat, dînd scrisori unul altue, ca să nu rămăia copii noștri la gălčavă sau gudecăț streine. Pentru moșiile unchiului nostru Ilie Cantacuzinò Vistierul, vecinî, țigani, nerămăindu-le copii din trupul lor, aũ rămas la noi, macar că mai sint nepoț de pe maica lor, dar, de or dzice cevaș, avem a le răspunde cu multe dovedzi că n'aũ triabă. Decî noi într'acest chip ni-am aședzat și ni-am învoit: satul Băbulești la Prut l-aũ luat bade Iordache, însă puțin hotar, neavând nice vecinî, nici moarî; iar satul Șerbești, cu Ungurașii și alte sălișt[i], cu toț vecinii, cu biserică de piliatrî, cu casă gata, iar de piliatră, l-am luat eũ; însă din vecinî cari i-aũ luat frate-meu bade Iordache, de copii, și carea s'or afla cu zapis ertaț și unul răscumpărat, să n'aibu eũ triabă. Și ačastă învoial[ă], cum, Șerbești fiind sat de fruntea, s'aũ făcut pentru pricina satului Horodniceni, cu siliștile din împregiurul, — căt, prebegind fratele nostru Șerban în Țara Unguriască, la Domnie Mării Sale lui Grigorii-Vodă, unde i s'aũ tãmplat și moartea, Măriia Sa i-aũ luat satele, domnești, și ȕ-aũ avut tot, arătînd că-i hain. Și, vîind Domnu Mărie Sa Costandin-Vodă, aũ ținut satele tot domnești, și, vrînd ca să le de patriiarhului de Ierusalim danii, aũ cădzut cu rugăminte ginerile nostru Dinul la Enache Hatmanul¹, fiindu-i rudenie, și aũ plecat pe Mărie Sa Costandin-Vodă, de i-aũ dat danie satul Horodniceni, cu siliștile di prin preșur, cu vecinî, cu ispisoc; caril[e] l-aũ întărit și Mărie Sa Ion-Vodă: la carea sat de n'ar fi fost dat, avem și eũ parte pe gum[ă]tatea. Dar, pentru să nu mai fie voroav[ă] sau gudecat[ă] pentru ačasta, ni-am învoit și am luat eũ Șerbești cu Ungurașii, cu vecinî, ca să fie sat pentru sat, vecinî pentru vecinî. Și așe ni-am învoit frățeste: satul Branești la Niamțu, iar al fratelui nostru Șerban, gum[ă]tate al meu, gum[ă]tate a badelui Iordache. Dar, având noi un sat pe Ȑuhur, anume —, iar împărțitoriũ pe gum[ă]tati, ni-am învoit și aũ rămas satul de pe Ȑuhur —

¹ Ciuchi.

a frăține-meu badelui Iordachi, tot satul, mai având și alte sate acolò, iar satul Brăneștiu au rămas tot al meu, fiind alăture cu alte moșii a mele. Un sat Epurenii și casăle din Eș, iar a fratelui nostru Șerban, li-au luat Aristarho cu gudecat[ă] pentru — lei, ce s'au aflatu dator fratele nostru Șerban lui Aristarh. Alti sati sau vii sau dughene, orce s'ar mai afla, să fie frățeste: gum[ă]tate a mele, gum[ă]tate a badelui Iordachi, pân le vom lămuri și acele, și iar le vom socoti cin[e] ăa lua. Moșii de a unchiului nostru, a lui Ilie Cantacuzinò Vist[ierul], 'ce s'ar mai afla, iar în doi să fie, frățeste, afară de Bălțătești și Mănjești, caril[e] li-au luat Mihai-Vod[ă] cu gudecată și i li-au datu frățini-meu badelui Iordachi, pentru triidzaci pungi de ban[i] ă-au cheltuit la Visterie, și împrumute ă-au dat. Țigani, căț s'or afla părintăști, să s[ă] împartă în doaî, că până acum nu ni-am împărțit. Însă din Țigani ce sint în Șerbești, ă-au dat lelea Marie dani oarecuî, să nu avem triabă. Că și ia avea a treia parte dintr'ale bărbatului, după rânduiala pravilei. Și într'acest chip toatea le am aședzat cu învoial[ă] pre această aședzarea, să fie odihnîț și fii noștri; iar cari s'ar nebuni a' ceri gudecăț străine peste aședzarea noastră, să nu li să ție în sam[ă], și să aibă de la noi, în loc de bl[a]goslovenii, blăstăm, de la Dumnezău și de la noi. Și am iscălit. Vleat 7255 [1747], Fev. 7. Toader Ct. Stol . . . Co. Cant. ni-am tămplat. Md. martur. Ilie Zmucil[ă] mi-am tămplat față.

II. Documente.

1. Copie di pi suret di pi ispisoc sărbăscu cu hotarnica într'ansul, de la Ștefan Voevod, fără velet, și fără lună, fiind ruptă o bucată de la un loc.

Cu mila lui Dumnezău Ioan Ștefan Voevod, Domn țării Moldovii, înștiințari facim cu această carti a noastră tuturor cui vor căuta spre dănsa, sau vor auzi cetind, pentru aceste adivărati [slugi ale noastre] șoltuji și pargari și toți tãrgoveții noștriî din tãrgu Bãrladului, așăjdere și pentru toți săracii oaminî di prin toati satele ce sânt supt ascultare tãrgului și sânt așăzați pi hotarul lui, că, viind înainte noastră, înainte boerilor

noștri a Moldovii, și au cerut de la noi ca să li să cauti și li să alegă hotarările Cescaniî, ce au fost și vamă a târgului Bărladului. Drept aceia și noi le'm căutat și le'm însămnat pără undi le'û fost sămnile din vechi, începând din sus, din malu Bărladului, di la o salci și di la movila săpată, apoi pisti șăs, la delu cel marii, la movila săpată. De acole pisti câmpu iarăș la movila săpată; de acole de la câmpu iarăș la altă movilă săpată; de acole iarăș la margine dumbrăviî, la doi stejari îngemanați, s'au făcut sămn. De acole tot pin dumbravă, din ștejarî pănă în ștejarîu, cari sânt însămnati în margine păduriî, mai din sus di del ce ești în dreptul Lipineștilor; de acole pi desupra deialului în ġos, tot pin păduri, pi coaste, și a drum[ul]ui ce treci piste câmpul cel lung, pănă la Trestiană, și iarăș pisti acel drum —, și iarăș pi drum[ul] ce mergi între Brădești și între Meștiî (*sic*) în ġos, pi lângă margine păduriî, la dumbravă, undi este o groapă săpată. Și iarăș piste dumbravă și pisti drumul ce mergi la Brădeștiî, și pănă la Lieștiî, la un ștejar, s'au făcut sămne. De acole tot pin dumbravă, și mai din ġos di Șușnești, în câmpu, la un ștejar săngur, și acole drept pi un câmpu la movila săpată —, din ġos di Grănești, pără undi cadî Jăravățulî în Bărlad; de acole drept piste Bărlad, la movila cè săpată, ce este în malu Bărladului. De acole drept la deal, la dumbrava roșii, într'un ștejar, s'au pus sămnu. De acole piste dumbrava roșii, la malu Tutovviî, pără în gura părăului Crângului, la movila săpată. Di acole pisti câmpu, la delu, la dumbravă, la un ștejar, undi s'au pus sămn. De acole la deial, pis[te] dumbravă, la un ștejar, și la câmpul redeleiî (*sic*) și la capul țarinilor Periiianilor, la doi stejari în gemeni, s'au pus sămn. Apoi pi supt margine păduriî — la un ștejar s'au pus sămne; di acole pisti părăul săc, la deial, la doi stej[a]rî s'au pus sămne; de acole pisti Săcusoara, la un ștejar s'au pus sămnu; de acole drept la Sămila și pisti Sămila. La fântăna ce este întri parti și întri Drujăști/și la movila săpată; apoi pisti ceritiî la deial, la movilă săpată; de acole pisti câmp, la movila săpată; de acole drept pisti câmp, și pisti drum, și piste șăs, și pisti Bărlad, la salci, ce este în malu Bărladului, di undi am în-

ceput întâiū. Acesta este hotaru târgului Bărladului și tuturor satilor, săleștilor ce sânt supt ascultari târgului Bărladului.

Cătră açasta aū mai vinit înnainte noastră și înnainte boerilor noștri a Moldoviei Anușca și Mușă, fetile lui Mihăilă Tudor, fiçorul lui Pătru Tudor, și nepoții lor de frați, Ivașco Isaico și fratele său Simion, și sororile lor Mușă și Drăsămila, fii lui Ivașco, și tij nepoții lui Crăste, și soara lui, Podolinca, și Stana și Nasta, și niam[ul] și fii Costii Dinovicî, tij nepoții lui Pătru, darū de a lor bună voi, de nime săliți, nici asupriți, ș'aū vândut a sa parte ocină dintru al său drept uric, din uricul moșului lorū Pătru Tudor, și din ispisoc ce aū avut de la moșul nostru, di la Alecsandru Voivod, o săliști pi Tutovva, anumi Ivasce de la Tătărca; cari acē săliști tot înnăuntru întru acelaș hotar di mai sus scris, și acē săliști aū vândut-o însuș D[o]mnia Noastră drept una sută zloți tătărăștii tuturor ci sânt scriși mai sus, — înnainte noastră tuturor boerilor noștri a Moldovii, și plătindu-le toți banii di plat[ă] D[o]mnia Mē. Și acē săliști am lăsat-o ca să fie iarăș supt ascultari târgului nostru a Bărladului; iară hotarul acei săliști să fi după hotarāle [cele vechi]. Și iarăș am socotit și am miluit pe șoltuși și pārgari și toți săracii oamini din târgul nostru a Bărladului, și le am întărit lor obiceiul cel vechiū ca nici-unul din oamini ce trăesc în Bărlad ca să nu aibă di a plăti nici-un fel de vamă acole în târgul Bărladului, nici un fel de arișveris, fără numai acei ce vor mă[su]ra pește, acia să aibă a da de un — un pește, și de o căruț[ă] iarăș un pește, și altă nemică. Și spre açasta i-am încridințat însumi Domnii Mele de mai [sus] scris, Ștefan Voevod, și credința a prē-iubiților fii ai Domnii Mele Alecsandru, Bogdan și Vlad [= și Bogdan-Vlad], credința a tuturor boerilor noștri a Mold[o]vii, mari și mici¹. — Copie de pe la 1790.

2. Data ruptă. Iancul-Vodă, pentru Măriița, fata lui Ion Hăra (Харн) Vornic², întărindu-î parte din Zahareșt[i]. Pomenite Nastasiia și sora ei Măriica, fratele ei Gherman Hăra

¹ Pomenirea lui Bogdan-Vlad, fiul lui Ștefan, arată că actul e din 1481 sau anii următori.

² V mai sus, p. 169, și vol. VI, p. 649.

(ХЪРН) Sulger (сѣлжарѣ), satul Perhăuții la Nistru și Cupciș la Ciuhur (на чѣхрѣ), jumătate din Șcheaii la Prut, jumătate din Drăgușeanii, la Prut. Pecete mare de ceară roșă, ruptă.

3. Suceava, 1ta Iunie 7088 (1580). Iancul-Vodă, pentru Mărica fata lui Ion Hăra (ХЪРН) Vornic și Nastasia sora ei, fetele lui Gherman Hăra (ХЪРН) Sulger, nepoții Marenii, strănepoții lui Gavril, și Sofronia și Olenca (оленка) și Gafa (гѣфа) și Părasca și Tudor și Stanca, fetele Marușcei, nepoatele Ilcăi (илки), strănepoatele lui Oană Vornic, care vînd, după acte de la млада стѣфана коеводѣе, satele Calna, Zaharești, Dulcești, Răculești, Șcheaii la Prut, Drăgușeanii, la Prut. Stroič V. Log. Dumitru. Pecete mică, de ceară roșie, ruptă.

4. Iași, 14 Maiu 7094 (1586). Petru-Vodă, pentru Măgdălina și ginerele ei Nicolae Aprod și fiul ei Avram diac și Solomiia, cari au ocină la Stănilești pe Siretiu, și jumătate de sat la Zăhărești[i], satele Turiiatca, Stănești, Vasileul, jumătate din Robča la Siret (dat de Alexandru-Vodă lui Babič diacul), Levcovții, Noscova, și fâlcă de vie въ кръжеш la Cotnarî și Țiganî, вни изгоубили их коли розбивали им двор, ѿ разбоиници въ лѣхскон земли¹. Stroič Vel Logofăt. Gligorie Uricar. Pecete rotundă, pe ceară roșie.

5. «O scrisoare de la Dumitru Moghila, din anii 7095 [1587], Februarie 16, pentru moșie Nelipouții.» — Resumat din 1792.

6. «O mărturie a lui Gheorghie părcălabul de Hotinü, din anii 7107 [1599], Maiu 15, pentru gîmătate de moșie Nelipouții, de la Ținutul Hotinului.» — Resumat din 1792.

7. Iași, 18 Ianuar 7109 (1601). Ieremia Moghila, către «chir Gheorghie Mitropolit de Suceava». I s'a plîns «cneaghina Măriica Costineas[a] ot Zahariiaști», din Ținutul Sucevei, «вна жалова сѣ и плака сѣ прѣд гсѣвми аж вна дал нѣкѣи елменіе много въ рѣкѣ попа лавр въ стѣнка, и а вни сѣхорснни за конска. а къда ес съда аж рексчи поставил тѣа елменіе въ едно молш... за цркви, и възѣл хайдсчи миѣаю вода, пониж не ѣ чѣка мѣдш (sic). Тог рад яко сзрит сѣа книга гсѣсвами стити счинити съ сж прав, како аби заплатил тѣа елменіи

¹ «Ei le-au pierdut cînd li-au risipit curtea 40 de hoși din Țara Leșească.»

въ рѣски сїа книгини. аци ли елмѣни попок не изгнѣ... ли мнѣт-
ника кривѣда он да подаѣт стити днѣ прѣд гспѣдкми сът-
ворил аист до гспѣдми, яко стити ѿврѣшит маї прав. сици
да им бѣстити инакии оучинит¹.» «Roșca Dvornic u[č]il]. Ne-
griliscul.» — Pecete mică, ruptă.

8. Iași, 21 April 7109 (1601). Ieremia Moghila, pentru «Cos-
tineas[a] ot Zahărești», care se pîrește cu «popa Lazar ot
Stupca». «Veaverit[?] uil. Zăpodie.» Pecete mare cu chinovar.

9. «Пис с сѣч., лк. л.» Întărire pentru Zaharești de la
«pan Toader Movila»². Slavon. Pecete mică neagră, ne-
înțeleasă.

10. 15 Septembre 7144 (1635). Vasile-Vodă, lui Gheorghe
Jora biv Slugeriū, pentru moșiile Hliniște și Novacăuții. —
Resumat din 1792. — Pentru fiii și rudele acestui boier, v.
vol. VI, p. 538.

11. 20 Iunie 7145 (1637). Văsăian și Ionașco Grecul vînd
cumpărătura «tătâni-nostru lui Grigorie diiac... unchiului
nostru lui Stefan Dințul, din totu satul Dumbrăveni ot Ți-
nutul Sorocii ȕumătate», pentru «taleri de argintu și doi boii
buni și doai vaci». Marturi: «Gavrilaș bătrânul și Toader
Vornicelul din Părcane și Ghiorghița din Vatsăna și Ră-
ghineț din Cohrești și Vasăle din Tuchitești și Aftimie fe-
čorul Lucăi». — Copie de pe la 1780.

12. 20 August 7146 (1638). Vasile-Vodă întărește lui Vasilie
Vartic «satul Malitința și alte sate». — Resumat din 1792. —
La 22, *se dau rămași* pentru această moșie călugării de la
Galata. — *Idem*.

13. 31 Iulie 7150 (1642). Vasile-Vodă, pentru Platon din

¹ «Ea s'a plîns și s'a jeluît înaintea Domniei Mele că a dat niște «ЕЛ-
МЕНІЕ», multe, în mîinile popei Lazur de la Stînca, iar el le-a îngropat de
frica oștilor, iar acum zicînd că a pus acele «ЕЛМЕНІЕ» într'o... în dosul
bisericii, și le-au luat harducii lui Mihaî-Vodă, fiind-că nu este om... (?). Deci,
îndată ce se va vedea această carte a Domniei Mele, să i se facă dreptate și
să i se plătească acele «ЕЛМЕНІИ» în mîinile acelei doamne, iar, dacă «ЕЛМЕНІИ»
popei n'au perit, sau dacă vameșul a fost nedrept, el să-i dea o zi înaintea
Domniei Mele, să facă scrisoare către Domnia Mea, ca... să se găsească măi
drept; astfel să le fie..., și altfel să nu facă.»

² V. vol. V, p. 531, n^{le} 3-4; vol. VI, p. 414, n° 1593.

Zaharna și Ianachi diiacul, ce se judecă cu Focșa din Răspopeni și Matei Cpraga din Ardășeni, pentru jumătate din Dumbrăveni. Se aduce «mărturie de la Căpt. Toderășco de Curteni». — Copie de pe la 1780.

14. «O mărturie a Petrii Moghila arhiepiscopu și Mitropolitu Chievski, din anii 7153 [1645], Fevruarie 6, cu care adevăriează pentru satul Oșehlibul, ca să-l stăpăniască Pătrașco Țogole Logofătul¹.» — Resumat din 1792.

15. 7155 (1646-7). Vasile-Vodă, pentru călugări de la Golia, ce au satul Voșca la Ținutul Soroca, «din ispisoc de danie și de miluirea de la Alecsandru Movila Voevod și de întăritură de la Radul Voevod; care acel sat Voșca au fostu driaptă moșie a lui Alecsandru Movila Voevod, și au datu și[i] au miluit elu acești svinte de mai susu scriesea mănăstiri a noastre». Hotar: «fântăna boeriască». Li întărește și satul Vasălcăul, «de la Mărica ȝupăniasa răposatului Chirița Postelnic², iar Chiriții Postelnic i-au fostu driapt[ă] cumpărătură de la Constand[in] Movila Voevod; care acest satu esti din ocol[ul] târgului Sorocii». Apoi satul Cirișnovățul (Ținutul Soroca), «din ispisoc de cumpărătură de la Costandin Movila Voevod»: li fusese dat de Chirița Post., ce-l luase de la răzăși, între cari Nistoru, Doica, Varvara, Drăguța, Acsinie. Pomenită hotărîtura lui «Nicorița ce au fostu Vornic»³. «Până la Troian, și Troianul în susu, pe lângă noai fântăni, pe de asupra dialului și pe de asupra măbleniților.» Apoi părți din Stoicani, întărite de «Ștefan Tomșa Voevod» și Radu-Vodă. Urmează: «o poiană din hotarul târgului Sorocii», jumătate din Stolniceni, «care acmu să chiamă Pohribeni» (Ținutul Soroca) (*dres* de la Constantin Movilă). — Copie, iscălită la 28 Octombre 1764, de egumenul Ștefan; în copie nouă.

¹ Petru Movilă a murit la 24 Decembre st. v. 1647. Pentru Ciogolești, v., pe lângă tabla vol. V-VI, Ghibănescu, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, pe 1904 și discursul funebru ținut la îngroparea Sofroniei Ciogoleaia, tipărit de V. Pirvan, în *Conv. literare* pe 1904. Sofronia e mama acestuia de aici.

² Un act de la Mărica Paleologu, în vol. V, p. 82, n° 19. Altul s'a tipărit în Publicațiile Arhivelor din Chișinău, II, 1902, pp. 234-5.

³ Nicorița luptă cu Gratiari contra Turcilor. V. tabla vol. IV.

16. 15 Iulie 7164 (1656). Gheorghe Ștefan-Vodă, lui Jora Slugerul, pentru moșia Malitiniții. — Resumat din 1792.

17. 18 Iulie 7172 (1664). Eustratie Dabija-Vodă, lui Rugină Șătrariul, ca să hotărâneasce la Malitiniță. — Resumat din 1792.

18. 20 August 7172 (1664). Eustratie Dabija-Vodă, lui «Grigorie Hăbășăscul părcălabul de Hotin», ca să aleagă «satul Onutul și moșie Malitinița». — Resumat din 1792.

19. «O carte de la Efstratie Dabija Voevod, din anii 7173 [1665], Iulie 5, către Dumitrașco ce au fost Vistiernic, starostile de Cernăuți¹, ca să margă, din preună cu Ursul Vornicul de Poartă, să hotărască moșie Malitiniții.» — Resumat din 1792.

20. 9 Mai 7174 (1666). Duca-Vodă, către «Ilie Dracea Vornicul de glodne (!) și Dumitrașco ce au fost Visternic și Prodan Drăgușăscul», pentru a hotărâni la Malitiniți². — Resumat din 1792.

21. 7175 (1667). Iliș Alexandru-Vodă, pentru pîra ce a făcut «Măricuța giupăniasa lui Cărcu celui bătrănu, fata lui Toader Murguleț ce au fost Armaș, și cu fișorii săi, Necula Cărcu și fata ei Nastasăia, giupăniasa lui Eni Țica Postelnic, și ginerele, cu Grigoraș Ghermanu, ce au fost Vornic», contra lui «Tudos[e] Dubău părcălab i Gavrilaşcu Dobrichi», pentru parte din Zahariești și Părhăuți³. — Resumat din 1765.

22. 10 Iunie 7175 (1667). «Hotarnica Dubrovățului», de «Ionașco Pilat Căpitan și Ionașco Isariu și Isacu Goianu». — Resumat din 1792.

23. 7178 (1669-70). «Marica Cărcotoai și Grigoraș Gherman i nepoții ei, Țiculeștii, Pavel și Andrieș», pentru partea din Zaharești ce cere «nepotu-său Tudosăi Dubău»: i se dă bani pentru renunțare. — Resumat din 1765.

24. 13 Mai 7188 (1680). Mărturie a lui «Istrati feșor Titieniș», pentru Tudos[e] Dubău.

¹ Cred că e Stroiță. V. vol. V, p. 221, n^{le} 44-6; p. 222, n° 47.

² Familia Dracea pornește de la un casnic al Ceaureștilor. V. vol. V, p. 19, n° 85, și aiurea. Pentru Drăgușescul, v. vol. IV, p. 275, nota 1.

³ Dubău e cronicarul, iar «Dobrichi», un Dobrenchi. V. *Doc. Callimachi*, tabla.

25. 7191 (1682-3). Zapis al Anisieî, «fată lui Ionaşcu Rosch. (Rost., sau Roschip ?) Logofăt, giupăniasa lui Grigoraş Şepteliu Stolnic, şi cu fiċorii ei, Ioan Stolnic, i Ilii, i Sandul», pentru partea din Zaharieştċi, ce au de la «Iliana Voiculiċoi, fata lui Şepteliċ Hatmanul»: o vċnd lui Tudos[e] Dubău Vel Logofăt.—Resumat din 1765.

26. «Izvod de bucate ce au rămas de a tătăne-meu, lui Enache, pe măna Anisii; l¹ 7205 [1696], Noemvrie 28... i vac[ă] au vċndut-o bărbatul Anisii la Cameniċa... i tămbar agravanu de postav subċir[e] cu hulpi, sucnă mohorăt[ă] de taftă cu ape, i cămias[ă] noi cu mătas[ă], i şlic naramgiu cu sobol, 2 şlice cu jeder (*sic*), i cergă mare cu laċi micċi, i cergă cu laċi micċi, mică, i velinċi albastră, turċască; 40 de coċi de pândză..., i şiă cu poclădzi..., i giuătate de med, i păriache de hiară de plug, i poloboc de stride: l-au dat unui Turcu, dreptu 20 lei, celuia cu odoarăle, i brău de argintu, i tămbar viarde de postav turcescu, i adămască vinetică¹, i părech[e] serje de aur, i lingur[ă] de argint.»

27. 21 Iulie 7206 (1698). Antioh-Vodă, pentru Lupaşco Gherghel, biv Vel Jitnicer, ginerele lui Ştefan Brăescul biv Vel Comis², care arată un act de la Neculaċi Doniċ Vel Logofăt, «precum, fiind dum[nea]lui Neculaċi Doniċ Logofăt cumnat lui Ştefan Brăescul Comis, ţăindu dum[nea]lor doai surori, amăndoai fetile lui Grigoraş Jorăċi, anume: Lupa, ce o ţine dum[nea]lui Doniċ Logofăt, şi Ilinca ce au ţinut-o Ştefan Brăescul Comis», s'au învoit pentru împărċirea moşċilor de zestre. Brăescul iea: jumătate de Coşciugenċi, a treia parte din Corceştċi, jumătate din Şătrărenċi. Mai arată un act «de la Măricuċa, ċupăniasa lui Vasăle Brăescul, maica lui Ştefan Brăescul Comis, cu pecete eiċi şi cu iscăliturile a mulċi boeri mărturiċi», pentru învoiala ei «cu cumnată-sa Agafie, sora soċului eiċi, lui Vasăle Brăescul, maica lui Gavril Brăescul biv Vel Stolnic»; împart moşċile Brăeştċi, Criva, Horopċăuċi, Mlenăuċi. Al treilea act arătat e de la Gavril Brăescul, pentru Rătopăneştċi, Băscăcenċi, ce fusese «zălojit la Pelin Vister-

¹ De Veneċia.

² V. mai sus, p. 107, n° 14.

nicul», — care sînt ale lui Ștefan, de pe mamă. «Numai, fiind aceste răscoale multe, aū perit dresese acestor săliștea, din Cetatea Niamțului». Al patrulea e «de la Sălion, egumănu de Rășca, și de la Ghenadie starețul de la mănăstire Rășca, și de la Theodosie proegumenul», pentru vînzarea heleşteului Liahul, «care hăleşteu esti din hotarul tîrgului Soceviî, pe apa Frumoasiî... drept șaptezăci de matcea ; care hăleşteu aū fostu și călugărilor danii de la Alecsandra ȝupăniasa lui Sămion Mălaiu Visternicul». Al cincilea act e de la «Cărstăna fata Gramiî', ȝupăniasa lui Stati ce aū fostu Clucer-Mari», vară primare a lui Ștefan Brăescu, căruia-i dă Bășșăștiî pentru 20 «de galbenî de aurū venetič și un cal, drept cincîzăci de lei». În acte se mai vorbia de satele Ūabrău, Dumenî, Harbuzova. — Copie. «Neculai Donič Vel Logofăt protocălit.»

28. 22 Iunie 17 . . . Raport al lui «Andriianu starostele de Cernăuți», pentru hotărnicie la Malitiniți. — Resumat din 1792.

29. 25 Octombre 7211 (1702). «Mihăilachi Bantăș biv Vel Șetrar» dă zapis «gineri-meu Ștefan Stămatii, care țin[e] pe nepot[ă]-mă Saftă, fiica frăține-meu lui Andrieș Bantăș, pentru moșii ce i-am dat, cari s'aū venit în parte dum[i]sale, din ȝumătate de sat de Fauri a cince parte, și din ȝum[ă]tate de sat, tij a cince parte din Băhneșt[i], — care dintr'aaceste doau sate li țānem cu dumnalui vāru-meu Gligoraș Bantăș, și din Bologești, ce s'alege parte lui Dum[i]trașco Bantăș, a părintelui meu, și din Mogoșești ce s'a alege din parte Bantășiască, a cince parte, parte noastră ce ținem cu Arăpeștiî, iar la Bologești ținem cu Golaș și cu Cocri, să s[ă] știî, iar pentru Costiniî». Iscălesc și Lupașco Arapul, Sandul Arapul².

30. 1ⁱⁱ Iulie 7220 (1712). Neculaiu Alecsandru-Vodă, lui «Dumitru Macriiū starostile de Cernăuți», pentru a hotărnicii Oșehlibul. — Resumat din 1792.

¹ Pentru Grama, v. vol. V, p. 18, n° 77.

² Din acest act se vede frăția lui Andrieș și Mihăilachi Bantăș, fiii lui Dumitrașco, pe cînd Gligoraș era probabil fiul lui Constantin, fratele lui Dumitrașco. Constantin avea un frate Nacul și o soră Mărica ; el era fiul Catrinei (*Rev. p. ist., arch. și filologie*, V¹, p. 397).

31. «U Șiarbești, l^t 7223 [1714-5].» «Eū Marii Visterniçasa răpousatului Ilie Cantacozono Vistiernic» dă zapis «dum[i]sale lui Iordachii Vornicul¹, pecum, rămăindu dumnealui datorî dum[i]sale cu câțva banî ș[i] cu zapisele dumisale, ș[i] după moarte dum[i]sale m'aū strănsu dumnealui să-î daū bani, ș[i] eū, neavādu de unde să-î daū ban[i], i-am dat viile de la Cotnari pentru o somă de ban[i], 200 lei». Pentru rest, îi dă Oșihlibii, «carele îm este datu dzestre de la părintele mieū Miron Logofătul²». Martur «și nepotol Costantin Stolnicul, fiçorul lui Gavriluț[ă] Vornicul». Iscălește: «eū Marie Vist. răpousatului Ilii Ca[n]tacozone» (pecete pe ceară neagră: vulturul bicefal și literele Il. Ct.), Constantin Gavril Stolnicul... Și eū, Curtu, sluga dumisale, am scris zapisul.»

32. «Înpărțala moșiiilor ce aū rămasū de la Toderășco Jora Sluger și de la ȝupāniasa dumisale Vasilca, din anii 7229 [1721], Februarie 15, care s'aū înpărțitu frații între ei, Ionū Sturza Vel Vornic și Safta Spătāriasa Cuzi și Anița ȝupāniasa Ieremicăi Jora și Solomon Botezū Șatrariul și Sandul Silion³.» — Resumat din 1792.

33. 26 Iunie — (lipsește data *în act*). Grigore Ghica-Vodă, lui «Șerban Catacozino biv Vel Medelnicer», pentru Iordachi Cantacozino biv Vel Spătar», ce cumpărase Costeni (Ținutul Neamț), «încă în dzilele Domnii Sali lui Mihaï-Vod[ă]. Să vadă pretențiile Pelinoaei. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

34. «U Horodniceni, l^t 7238 [1729], No[e]mvrie 25.» Niște răzășî daū zapis «ȝipānului Șărbān Cantacozon[o] Vel Medelnicer, că, fiind eū dumninsale datior cu 20 lei, de când aū fostu dumnelui staroste la Cernăuți», și avînd a-î plăti pentru o bute, cîte «5 p^t vadra», îi dă în schimb «casă[e] ce avem în Cernăuți, în Tărgul Boilor, locu domnescu, dreptu cindzăci de lei, ban[i] vechi». Iscălesc și «Toader Bădiliță parc[a-

¹ Deleanul, fratele lui Șerban.

² Miron Costin. Cf. N. Costiu, p. 71: «Poftit-aū [Ilie Cantacuzino] pre Neculaî Costin Vornicul, fiindu-î cumnat»

³ Pentru toți, v. tabla vol. V-VI. Cuza Spătarul e Dumitrașco. Acte ale Cuzeștilor s'aū cumpărat de curînd de Academia Romîna.

lab]), «Bogdan Drăghič, Arman». Scrie Ștefan Gherghel Postelnic.

35. Iași, 5 August 7239 (1731). Gligore Ghica-Vodă în-tărește lui «Șerban Cantacuzinò biv Vel Medelnicer» «o casă și cu pivniță, ce dzice dumn[ea]lui că a cumpărat-o de la Lupul crășmar, în târgu, în Cernăuți». Pecete octogonală cu chinovar.

36. Iași, 30 Octombre 7241 (1732). Grigore Ghica-Vodă, lui Vasăle Stamatie, pentru Costeni. Pomenit Iordache Ca[n]-taczono biv Vel Spătar. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

37. «O carte de la Grigorie Ghica Voevod, din anii 7241 [1733], Mart 15, dată la mână lui Neculaiu, ginerele Ieremicăi Jorii, volnicindu-l ca să poată apăra drepte hotarale moșii sale Malitiniții de spre Țara Leșască.» — Resumat din 1792.

38. «O carte de la Constandin Neculai Voevod, din anii 7241 [1733], Iunie 27, dată la mână lui Nicolaș ginerile Ieremicăi Jora, pentru ca să-și poată lua venitul moșiei Malitinița, de la Călărași (*sic*)¹.» — Resumat din 1792.

39. 5 August 7241 (1731). Costandinu Necolaia-Vodă, lui «Neculaiu Costan biv v^t Logofăt²», ca să cerceteze la moșia Malitinița — Resumat din 1792.

40. 15 Decembre 7247 (1738). «Tărgoveții români ș[i] jădov[i] ș[i] armeni» din Botoșani mărturisesc că «aū venitū Ion sãn Pitices[i], din preun[ă] cu vitregu său, Ion, cu poronca dumilor sali Vornicilor de Bot[ă]șăni, Enachi vtori Armaș ș[i] Dumitrașco Post.³, ca s[ă] prețaluim casa cu pivnița ce aū din preună... I-am întrebat cu ce prețu vor să ții casa, să în-toarcă unul altuia bani pe giumątate... Am prețuit casa diosăbi ș[i] pivnița diosăbi, ca să ții unul casa pãn în picăta (*sic*) streșăni di spre pivniț[ă]..., iar unul să ții pivnița.» Iscălesc, lângă pecete, «Ștefan Trisacul, Luca sãn Mani, D^m Cl^m Post.,

¹ Pentru schimbarea domnească petrecută între data acestui act și a celui precedent, v. vol. VI, p. 257, n° 395 și p. 568.

² Fiul lui Ioan și nepotul lui Nicolae cronicarul.

³ E Dumitrașco Calmășul, fratele lui Ioan Teodor-Vodă Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, II, pp. 7-9.

Vor[ni]c (cellalt e indescifrabil), Toadîr Stihi, Pintilei Crav[ă]ț, Neculaî Blănar, Ștefan Brad, Sandulu Gligori». — Copie.

41. 29 Maiu 7250 (1742). Carte de blestem de la Mitropoli-tul Nechifor pentru hotărnicia moșiei Malitinița. — Resumat din 1792.

42. «O scrisoare a lui Hrisosculosu Vlastosu biv Vel Stol-nic, staroste, și a lui Gavril Neculce Vel Căpitan otu Coț-manî și Manoli Zamfiru biv Vel Căpitan, din anii 7250 [1742], Avgustu 15¹.» — Resumat din 1792.

43. 31 Ianuar 7252 (1744). Lupașco Arapul mărturisește pentru Costeni, «parte Bântășeștilor, carele este de pe Ca-trina Bântășoe, fata lui Golăeș Jitnicer, și într'acé gumătate de sat au ținut toți fečorii Catrinii Bă[n]tășoe, anume : Nacul și Costantin și Dumitrașcu și Precopie și Dochița și Măricuța și Alacsandra (*sic*), și toate părți acestor frați au rămas la Andrieș Bantăș Vel Cracer (*sic*) fečorul lui Dumitrașcu Bantăș; însă Ghiorghite Pelin, fečorul Dochiții, au zălojit și parte lui².»

44. 20 Februar 7252 (1744). Zapis pentru Costeni. «Și eu Neculaî Arapul sⁿ porușnec am scris, cu învățătura du-misali uncheșului Lupașco.»

45. 10 Iulie 7252 (1744). Raport al lui «Dumitrașco Clu-ceriu și Manoli Zamfiru biv Vel Căpitan» pentru hotărnicia lor la Oșehlibi. — Resumat din 1792.

46. Septembre 7253 (1744). Ioan Nicolaî-Vodă, lui Iordachea Ros[e]t b[i]v V[e]l Vornic și lui Toader Cant[a]cuz[i]no biv V[e]l Stolnic, pentru procesul lui Sandul Pelin și surorii lui, Axiniia, cu «Costantin Postelnicul Stămati, fičor lui Ștefan Stămat[i]», pentru parte din Costeani (Ținutul Neamț). «Tatăl lor au avut parte de moșie în Costean[i], împreună cu Bântă-șăști, fiind de un niam.» Ștefan vinde partea sa «dum[isale] Hatmanului Iordachi Cant[a]cuz[i]no». Pomenite «nește mărturii de la Lupașco Arapul, scriind c'ar fi luat Gheorghii[ță] Pelin 20 de lei de la Andrei Bantăș, pe parte din Costeani,

¹ Toți sînt pomeniți în *Condica lui Constantin Mavrocordat* (1741-2) din vol. precedent.

² V. mai sus, p. 214, nota 2.

încă din dzilel[e] lui Cantimir-Vod[ă]. Pecete mare cu chinovar.

47. 2 Maiu 7254 (1746). Ioană Neculaiu-Vodă, lui «Manoli Zamfiru, starostile de Cernăuți, și Gheorghie Părvul Vel Căpitan de Coțmanî», pentru hotărnicie la Oșehlibi. — Resumat din 1792.

48. Listă de vecini de la 8 Ianuar 1747 (de la Iordachi și Toader Cantacuzino). Belcug, Boțul, Petrița, Peliga, Pîpălăge, Boarul, Pelita (familii), Vasilii sãn Gândaciî, Cărste sin Condrii, Vasile Sărbușcă, Gligori a Arvasii, Nechifor sãn Gușailă, 2 fișor[i] a Balicăi, Ion Mișe, Andri Șreaga, Tofana Gramatițoi, Andrii sãn Mihăilă Cinpoș, Ionaș Cotiș, Sămion cel Roșu, Ghiorghită Ochișor, Drăcoi, Gligori a Sărghioai, Mătiș, Ion a Cerbului, Ilie Niriș, Ursul Hahoe, Dochiș. — În dublu exemplar. Adaus: Nechefor sãn Cur-Vărtos, Pavăl sin Buldzułui, Vasilii sin Măndrii.

49. 10 Iunie 7255 (1747). «Șarban Flondor Medelnicer» vinde lui Ștefan Roșca partea lui din moșia Beșani, «parte lui Nicodim». Martur «Toader Năvrăpăscul, răzăș».

50. 7258 (1749-50). «Ion sãn Marii Piticesc[i]» vinde «giupănułui Gligorii sãn Antonaș din Botășani, la uliță, ș'acé casă este într'un păreti cu casa Itiș Jăd[oavci] și într'un păreti cu dughiana lui Miniat cupeț . . . , făcută pe loc domnescu». Plata e 120 de lei. Iscălesc și: Gligoraș Puiul, Zaharii Crav[ă]ț, Vărtan. Scrie Costașco. — Copie.

51. 10 Maiu 7260 (1752). Costandin Mihail Gehan Racoviță-Vodă, lui «Vasilie Crupenschii staroste de Cernăuți și Manoli Zamfiru biv Vel Căpitan de Coțmanî i cătră Gheorghie Arapul Șătrar», pentru a hotărnici Oșehilibi. — Resumat din 1792.

52. 25 Mart 7263 (1755). Dania Malitiniței și altor moșii, făcută de «Elena Joroaia, fata Ieremicăi Jora biv Vel Căpitan», către Iordachi Cantacozinô Paharnic, «findu-î nepotă»¹. — Resumat din 1792.

53. 7265 (1756-7). Constantin-Vodă Racoviță întărește mă-

¹ V. și mai sus, pp. 80-3.

năstirii Sf. Samuil din Focșani¹ «a sa dreaptă moșăi di la târgul Bărladului... , cari moșăi fiind drept locu domnescu Domnii Meli, l-am dat și l-am afirosăt cu hrisovul Domnii Meli aceștii sfintii mănăstiri; la cari am trimes, de s'aũ și hotărât locul, pre boerii noștrii Ștefan Popăscu Vornic di Portă și Andreiũ Cozma Medelnicer. Di la cariũ aũ vinit mărturii hotarnică, întru cari sânt iscăliți și capitili târgului Bărlad, cum și târgoveți di Bărla Ju, și Toader Boul mază și Vasăli Condi (?) mază, vamiș di Bărladu, și potropopul Andreiũ Brăescu și protopopa Manoli și preot Timofții și preotul Vasăli Pascu și preot Tănasiu Bućumaș și preot Ioan Săva și preot Cordi și Ion șoltuz di Bărladu și toți târgoveții». Întărește hotarnica lor. Boieri: Radu Racoviți biv Vel Logofăt, Ioan Bogdan Vel Logofăt, Mănolachi Costachi Vel Vornic de Țara-de-jos, Iordachi Balș Vel Vornic de Țara-de-sus, Dumitrașco Păladi Vel Vistiernic, Aristarho Vel Spatar, Vasăli Razu Hatman, Antohi Genet Vel Postelnic, Ioniți Cantacozonou Vel Ban, Costandin Sturza Vel Paharnic, Iordachi Costachi Vel Stolnic, Iordachi Bălasachi Vel Căminar, Iordachi Hrisosculio Vel Comis, Ștefan Buhăescu treti Logofăt. — Copie de pe la 1790. — La 5 Ianuar, Domnul fixează o delimitare parțială, în care se vorbește de *biserica ungurească*. — *Idem*. — Urmează o măsurătoare din 20 Februar: se pomenesc «petreli lu Cantimir», moșia Pălădeștilor, a lui Bogdan Vel Logofăt, moșia mănăstirii Grăjdenilor, locul Sărd[arului] Dediul Codrian[u].

54. F. d. Costandin Mihaï Cehan Racoviță Vodă, pentru «tărgoveții den târgul Bărlad, că, după ȃ-am dat Domnia Mea ș'am afirosăt locul domnescu ce s'a găsit la Bărlad, sintii și d[u]mnezăiaștii noastrea mănăstiri... Prooroculũ Samuil», se plîng locuitorii de călugări, cari li ieaũ dijma de la case. Hotărește că nu vor da nimic pentru case, pivnițe și păduri, ci pentru averea lor rurală, cum se făcea «și când era locul domnescu», «de vreami ci sânt și ei lăcuitori... la drumul marea împărătescu». — Copie. Traducere grecească de pe la 1780.

¹ V. vol. V, p. 567.

55. [7265 = 1756-7] Hotarnica stăpînirii la Bîrlad a mănăstirii Sf. Samuil. Întrebuințează funie de 20 de stînje. «Vale Văii Săci... Matca Văii Crăngului... Lacul Țocanilor, a dumisale Ioan Bogdan Vel Logofăt... Biserica domniască... Gura vâlcălii ce vini de la olării... S'aŭ întămplat Vasăli Duca isprav[ni]c tîrgului Bărladului și Toader Boul căpitan de mazili ot Bărladu... [cf. no 55], și tîrgoveții, anumi Gavrilă Tuiodore și Vasăli Ghizdan și Ioan Cole și Ștefan Tătarul și Ioan Căliman și Neculaiu Arman și Ștefan Vraghii și Vasăli Bulichii și Vasăli Chirinuș și Martin Ungur și Grigoraș Andoni și Ioniță zăt Magdiu și Ștefan Abraham și Stancul Bărbierul și Toader Praja și Lupan Rațe și Vasăli Părțul și Pătrașcu sin Dumitrașcu Țobotariul și Toader Chitariul și Lupul Pintiliu și Andrei Grigoraș și Ioniță Părțul și Todosăi și Antohi Ilincel, și Ioan șoltuz ot Bărlad, și Ioan Săva și Vedri (!) Sava, și alți tîrgoveți toți căți s'aŭ întămplat.» «Și am pus pecete tîrgului în loc di iscăliturili noastre.» — Copie de pe la 1790.

56. 15 Iulie 7266 (1758). Scărlat Grigori Ghica-Vodă. Întărire pentru călugării de la Sf. Samuil în stăpînirea lor de la Bîrlad. Marturi ca în vol. V, p. 390, dar Costachi Moruzi e aici Vel Comis. — Copie de pe la 1790.

57. 3 Februar 7267 (1759). Ioan Teodor-Vodă întărește mănăstirii Sf. Samuil drepturile ce avea la Bîrlad. «După ce aŭ săvârșit svânta monastiri de tot lucrul, făcându-s[ă] din timilii de Domnie Sa Costandin Voivod», i-a făcut zisa danie. Marturi cei doi fi și boierii: Ioan Bogdan V. Log., — V. Vor. de Țara-de-jos, — V. Vor. de Țara-de-sus, Ștefan Roset Hat., Mihalachi Vel Post., Ioniță Cantacozon V. Spat., — V. Vist., Andrunachi V. Ban, Ioniță V. Pah., — V. Cam., Costandin Cogălnician[u] V. Stol., Enacachi V. Com., Dumitrașco Logofăt¹. — Copie de pe la 1790.

¹ Caracterul necomplect al Divanului se explică prin fuga unora dintre boieri. V. ale mele *Documente Callimachi*, I, pp. CIII-IV. Peste două zile locurile goale erau îndeplinite — prin întoarcerea fugarilor — de Lupu Balș, Dumitrașcu Paladi, Filip Catargiu, Xenopol, *Istoria și genealogia Casei Callimachi*, p. 238. Numai locul de Vistiernic rămase neocupat, «căci nu priimia nime, fiind țara strică» (de Tatarî); Ienachi Kogălniceanu, în *Letopisișe*, III, p. 235.

58. 11 Mart 7269 (1761). Ioan Teodor-Vodă, pentru «Vasile Rață Comis, fișorul lui Ioniț[ă] Raț[ă] gramatic, nepot lui Pavăl Căm[ă]raș», care s'a judecat la 4 Novembre 7268 (1759) înaintea lui Ștefan Ros[e]t biv V. Log. cu «Grigoraș Ursachi și cu Andrieș sãn Pătrașcu Băd[ă]rău ruptaș, și cu Ghiorghie sãn Andronec, răzăși de Giulești de piste Prut, de la Ținutul Iașului... De spre Prut, la Huc, cu un zăpis de danie a lui Costandin Pogor... La Comăndărești, la Rădiuri... Ca să nu rămăi el în blăstăm aũ dat, etc.... De la Galič... Fântăna Neboha, ce iaste supt drumul cel mari... Pe din șos de jirăște casii... Poiana Berzii... Eșind din luncă prin cornul pădurii.» Și act de la Mihaï-Vodă, din 28 Iulie 7231 (1723). «Un om anume Bahrin... În podiș, între țarinii... Cu buore și cu seamne.» Pecete octogonală cu chinovar, din 1759. Ioan Bogdan V. Log. «Ianache Cant. 3-ti Logft. proçt.»

59. 1^{ia} Iulie 7269 (1761). Grigore Ioan-Vodă arată că Ioan Bogdan V. Log. a arătat hotarnică de la «boeriul nostru Ștefan Popăscul Vornecul de Poartă și de la Gheorghie și Vasilache, den anii 7269 [1761], Mai 29», cari aũ măsurat «doai moșii a dumisale Dumitrașco Pălade Vel Vornic, anume Bădiianul și Giuleștiu în Ț. Tutova, pe care le avea «de la Gavrilas Med., nepot Visternicului Gheuculesă (*sic*), și moșia Bădiianul să hotărăște den sus cu alte moșii a dumisale Ioan Bogdan Vel Logft., anume cu Valea lui Marco și cu Valea Ilii; care ačastă moșie Valea lui Marco este dum[i]salea Vel Logft. baștină de la răpousatul moșul dum[i]sale Cantemir-Vod[ă]¹; iar pentru o bucată de loc den locul tãrgului Bãrladului, ce să numește Valea Ilii, cãt ține den Valea lui Marco în sus și pãn în Valea Ilii și, în lungu, din zarea dialului de spre Tutova spre Răsărit, pãn în apa Bãrladului, îi este dumisale danie de la răpousatul Dumitrașco-Vodă Cantimir.» Pomenită o «hotarnică pentru Valea Ilii, de la Lavrintie episcopul [de Rădăuți] și dă la alți boeri, den anii 7199 [1691], Iunie 11... Hotarul Isăreaștilor... Partea lui Isariu».

60. 25 Februar 7270 (1762). «Ion Nedelcu ș[i] cu soțul meũ

¹ El era fiul Ruxandei lui Constantin Cantemir și al lui Lupu Bogdan. V. vol. V, erata.

Ioana, ot Botășăni», vînd lui Ștefan Capșa o dugheană în oraș, luînd alta în schimb.

61. 28 April 7270 (1762). Grigore Ioan-Vodă, «cătră episcopul de Rădăuți și Enacache Milo Pah., staroste de Cernăuți, și Ionu Iamandi Jicniceriu și Dumitrașco Potlog Căpitan», pentru a hotărînici moșia Oșehilibi. — Resumat din 1792.

62. 4 August 7271 (1763). Împărțală de familie. «Ursul Țiganu sîn Chimingeriului», «Toader Chifani holt[ei], copila Istiniî Țigancii, sora lui Toader Grati, din niamu lui Șapte-Epi, 2 Țiganci, surori lui Ioniț[ă], Armencile, Țiganî din Bușac..., Șet. Vasăli Abăză..., Anastas[e] Lipscanu..., Neculaî Cogălnișanu, Gașța Țiganca Ileniî Băbănesăi. 1 pol copil partea Gașții, pol copil a Mariuții, fetiî lui Murachi, Istina Țiganca, sora lui Toader Grati..., Catrina sor[a] lui Toader Mogaiu... Stol. Toma Luca..., Ioniț[ă] fișor Furnicăi... S'aũ socotit chila de grău cîte 2 lei, și chila de mălaiu cîte un leu.» — Iscălesc: Manolachi Costachi Vel Logft., Mih[a]lachi Sturz[a] Vel Vornic, Văsăli Ros[e]t Hatman. — Copie din 1787.

63. 10 Iulie 1765. Cercetare pentru Zaharești. Se întrebă «Toader Bădiliț[ă], mazăl, ce aũ fost Vornicu în Sučav[a], bătrân de 89 an[i]... di la pacii, di cându aũ ișit Turciî din Cameniț[ă], și Leș[i] de pe aceste locuri, car[e] sânt 60 și mai bin[e] de an[i]... Păr la Moscali cei vechiî... Bogdan fratele lui Andriî diiacon[u]lui arminescu și fratele popiî Maniî... Aũ fost luat Petriî Chișcu un ghizdan cu niști scrisor[i]... Toader Lehaciũ... Tot Miclescul li-aũ luat dejmă, și aũ stăpănit acea moșia... Eũ Lupul Șandru... Grigoriî Șandru i Grigoriî Sturzea aũ mărturisit... că... aũ arat pe acea moșie și s'aũ hrănit... Preotul Gherasim și preotul Mihăilă, tot de la Cămpullungu... Încă ar fi dat socru-său, Pintelei Șandru, și pogonărit de păpușoi, când ara în Zahareșt[i], iar, a dijmui, tot Micleştiî i-aũ dijmuit... Dumitrașco Bărdan... Fiind el copilandric, ara tată-său în Zahareșt[i]... Petre sin lui Gheorghită Dornean aũ mărturisit cu sufletul lui, priimind și carte de blăstăm, cum că el aũ apucat, înaintea Moscalilor celor di de mult, pe Gavril Miclescul Vornic în Cămpullungu, și-ș stăpănē și moșia Zahareștiî... Toader Budăi... Aũ auzit

pe Pintilei, vitrigul său... Vrând ei ca să iasă din sat, au prinsu de vesti Miclescul, și nu i-au lăsat, trăgându-i vecinî de Zahareșt[i], și, dănd ei jălobă la Divan cum că ar fi trăit în Zahareșt[i] moșul său și tatăl său într'acel sat în Zahareșt[i], iar dreptî vecinî n'au fost, și îndreptându-să la Divan, au scăpat de vecinătate... Ioan Haidău ot Horodnicenî... Aū mărturisit că de 45 anî de cānd aū venit Stolnicul Șarban în Horodnicenî, el încă aū venit acolo în Horodnicenî..., și el aū fost tot păstorî la bucatele dūmisale, și tot acolò pe acea moșie Zahareștiî păștea vitele, dāndu-i Miclescu de-ș păștea vitele cu învoială. Însă de la Moscaliî vechi încoacea știe... Costandin Platonescul, Cāmpulungean [și tatāl: Ionașcu Platonescu]... Sārghie Cucul ot Drāgoeșt[i]... Toader Toros, Armean din Sučavă... Aū ținut acea moșie Zahareștiî cu adet pe anî, de-ș păștea bucatele... Grigorii Tābăcariul din Sučavă aū arātat un zapis de 25 de anî. cari zapis s'aū dat la māna dum. lui Gavriil Miclescul Post., — care zapis este de la Dumitrașcu Șeptelici, — vāndzāndu-i dijma din fānul din Zahareștiî... Aū venit dijmașul Miclescului și aū luat dijma¹.»

Iscălesc: Costan[tin] Cant[acu]zin Ban, Canano Pit[ariu].

64. «Izvod de zāstre ce-î dau ficiî mele Mariuțāi, să știi: 1 icoană ferecată..., 1 părechî [zgardă] cu mārğăretare, cu manile lor, 1 sue cu diiamanturî și cu rubinurî, 4 șiragurî hurmuz mārğăritare..., 1 tăva de argint, 12 felegene, 12 zarfurî, 12 părechî cuțite cu lingurile lor, de argint, 2 slonițî de argint, 1 farfurii de dulcețî cu lingurița ei, 1 carātă cu 6 cai, 1 rădvān cu 6 cai, 1 butcă... Strae de lastră..., 3 sarice..., 20 cămeșî cu fir, 14 cămeșî burangic, 4 bucčālăcurî, 1 peșchir de taftă cu fir și cu petială de pus împregiurul mesāi, 1 perdē de canavațî cu rāndurî, 2 ogalurî, 1 saltē..., 2 scoarțî..., 40 de șārvete, 6 prostirî de sālțē, 1 cerčav de ogal cu fir, 4 cerčavurî de purtat, 6 nāfrāmî de măn[ă], 6 nāfrāmî de obaze, 4 peșchire..., 12 blide, 12 talgire.» Iscălit: «Iliia». «765, Av. 2.»

¹ Pentru Micleștî, v. vol. VI, pp. 543-5.

65. 13 Ianuar 1766. Grigore Alexandru Ghica, lui Nicolaî Ros[e]t biv Vel Paharnic, Panaite biv Vel Sulger «i is[pravnicii] de Ținutul Niamțului», pentru cercetare la satul Costeni (Ț. Neamț). Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

66. 6 Iulie 1768. Iordachi Neacșoiul din Suceava vinde lui Iordachi Cantacuzinò biv Vel Spatar locul său din acest târg, «întri casili lui Șmil Jidv. și între casili Ursului Jidv.». Marturi: Ioniță Fota, Ion Brandaburul, Toadir sãn Păduri, Andrii Apostul Țoclu, Costandin Pantazi, Manoli Blănar, Neculaî Chițăscul, «și cu alți neguțtori armenî și[i] jidovi». — Copie contemporană. — Întărirea Domnească e din 20 Iulie. — Copie.

67. Mart —. «Ioan Cant. Vist.» către Ianachi Cantacuzino. «Cinst. iubite dum: nepoati Ianache Cant., biv Vel Stol[nice]... Pricina de altă nu-î, fără decît aceste scrisori ce scriu pe numeli unchiu-meu, dum. răposat bade Șarban Cant. Post, pentru o cas[ă] cu pivniți ot târgul Cernăuțului, li-am găsat în scrisorile tătăni-meu. Care iată că li-am trimes la dum., și ca să cercetezi pe supt cumpăt, iasti aastă cas[ă] în Cernăuți, și supt a cui stăpâniri. Și, de a fi și acum, să fii a dum[i]-tale, și să o stăpânești după scrisorile aceste.» — Ion saū Ioniță e Deleanul, fiul lui Iordache. El era fratele Saftei, soția Dinului Cantacuzino Munteanul și mama lui Ienachi. V. *Gen. Cantacuzinilor*, p. 49^a.

68. 2 Maiu — [177 —]. «Gheorghie Moruzi (?) Paharnic, stăroste», către Enachi Cantacozăno, Stolnic¹. Pentru casa din Cernăuți. «Fiind și dum¹ Paharnicul Imboū² acas[ă]... Aū scris Paharnicul la dum¹ că, din doi locur[i] ce ari aici în Cernăuț, cari va plăcè dum., va da un loc. Dar și eū poftesc pe dum¹, de-ț va da mănă, să fač schimbătură: beni esti, fiind boer strein de Moldova noastră, să n'aibă supărare.» Pecete frumoasă de ceară roșă, cu un șerpe și inițialele «Г Т Г. 1771». În fruntea adresei: «Hs. anisti» («Hristos a înviat»).

¹ Era Canta, fiul Saftei, nepotei de frate a lui Șerban.

² Imbault de Manthay, Medelnicer. V. *Documentele Callimachi*, II, tabla.

69. «Catastih de toati lucrurile mele¹, după cum s'aũ socotit cu prețul lor și s'aũ împărțit fiilor mieĩ, dându-se parte fiște. căruie hotărâtă, precum arată anume; l' 1773, Octomvrie 1.» Satele Horodniceniĩ, Teșeuții cu Ipoteștii, vie la Odobești, Țigani, vite. — Datorii: și la «dumnealui Ioniți Cant. Vistier». «Un izvod de cheltuială a fiului mieũ Ienachi, ce aũ cheltuit la îngropare răpousatului soțului mieũ.» Zestrea ficiiĩ Maria: «2 coronite cu rubinuri, 1 rând de strae atlas în șetrangi cu samur, 1 rând de strae de șal, cusute cunaturile (*sic*) cu carsac, o leftică cu 6 telegari și hamurile lor . . ., 12 blide, 1. toc talgire; alti mărunțușuri din case, pânzuri și altele . . ., 1 lighen cu ibric . . ., 1 perdě de atlas.» — Zestrea ficiiĩ Zmaragda: «o străchinuță argint, cu linguriți de dulceți», moșia «Părlolta, pe Țuhur . . ., 1 rând strae stof cu samur, 1 rând strae lastră cu cacum, 1 rând strae ghermesut cu singap . . ., 2 sălaș[e] Țigani, ce aũ luat căsari; însă: Gaganica cu femeia lui, Marie.» — Zestrea fetei Elena: «alte mărunțușuri: basmale, 1 cămeș, și] altile a casăi». — Pomenit și «frati-meũ Ioniți Cant. Vist[ier]». «Țiganiĩ bordieni și] vādanele țigance.» — Iscălește: «Safta Cant. Bănias[a]. Apoi: «după hotărâre surorii noastre am iscălit și noi frații: Iordachi Cant. Vist[ier], I. Cant. Spatar».

70. 24 Octombre 1773. Schimbul moșiei Zberești. Iscălesc și: Mihalachi Balș, Gheorghie Sturz[a] Vel Logofăt, Neculaĩ Rus[e]t Vor[ni]c, Ilie Catargi Vel Vor[ni]c. — Copie.

Un alt zapis pentru aceasta (aceiași data) e iscălit de: Ianache Cantacuzino Stol[ni]c, Mariuța Balș², Ianacache Milu, Spat[ariul], Iordachi Cananoũ Medelnicer, Ilia Cărste Șetrar, Theofan dascal, Ilinca Stolničasa, Vasile Balș, Ioniță Bașotă Paharnic. — Copie.

71. 27 Novembre 1773. Iordachi Cantac. biv Vel Spatar arată că a dat «nepotului Enachi Cant. Stol[nicul] un sat întreg anume Iannuf (?), cari esti la Țănutul Hotinului, care satu este între hotarul Hotinului și a Nelibăuților», «un

¹ Ale Saftel, văduva lui Dinu Cantacuzino, sora lui Ioniță și mama lui Ienachi.

² Fiul și nora Saftel din n¹ precedent.

loc de casă, ce este în târgul Sucevii, care pe loc sântu ște cas[e] făcute cu pivnițe, ște dugheni . . . , cumpărătură de la Iordachi Necșoiul, mazăl din Sučava, . . . ște de la fămee sa Sanda, fata lui Ioniț[ă] Soponariul», și patru sălașe de Țigani «din čata lui Roponic ăgude»: Todică, Baca, ș. a. Îl face vechil după moartea lui, «pără să va mărita fiica mē Zoița¹». Pecete cu vulturul bicefal, coroana și «Ik. Ct.».

72. 11 Decembre 1773. «Din mila lui Dumnezeu Dositheî, episcop Radăuțului și Hotinului», dă «carte de blăs-tăm» pentru locul din Cernăuți al lui Enachi Cant[a]cozinò. Îl încălcase «Coste č-aũ fost Vameș în Cernăuți». Acesta vinde casele lui «Imbò». Se întreabă: «Toader Pavliuc din Cučurul-Mare și Dămiiian văt[ă]manul de acolo și pe Nicolai Strugar ot Mihalcea». Iscălește: «Dositheî episcop Radauțului».

73. 2 Mart 1774. Testamentul lui Ștefan Capșa. «Am făcut eu, Ștefan Capșa, din preună cu soție mē Marie, ade-vărată și încredințată a noastră diiată mai înnainte de ducere noastră dintru această viață . . . , cheltuind la hotărătul aceștii moșii, cu Vornici de Poartă, 22 lei și la Iaș, în doai rânduri ăgudecându-mă . . . Mătușă-mē Broștenița . . . Am dat la hotărătul aceștii moșii, [alta], Vornicilor de Poartă, 22 lei, și[i] m'aũ sorocit dum¹ Iordache Lazu Paharnic să mă ăgudec cu dum¹, [și] am cheltuit în trii săptămăni 40 lei. Tij și[i] dugheni din Bot[o]șeni, ce sînt alătore cu Ita Jidauca, pe ulița din sus, în fruntea târgului, cu locul, cu pivnița și[i] cu hruba. [Țigani:] Vlada fata Nedeliî, Iacob fičoru Vladii . . . Am cheltuit cu dănsa la hotărăt, la Vornicii de Poartă, zăci lei și 22 lei la Eș, când m'am ăgudecat cu Broștanul . . . Fiind ispisocul scos și moldovinești, la Dumitrașcu de la Soci . . . Dintru început am cunoscut casa răpoosat[u]lui Ban Dinul Cant[acuzino] . . . Am cheltuit la hotărăt, cu Vornicii de Poartă și[i] cu alț boerî, când s'aũ pus pietrile, 20 lei . . . Botezindu-î și[i] doai cuconiț[e] dumisali [lui Ianachi Cantacuzino și soției lui, Mariuța]. Se dă mai puțin unui frate, «fiind om stărpă și[i]

¹ Zoița muri nemăritată (mai sus, p. 83, nota 1).

țiindu-să bini». Între slugi: Purdilă, Păntea. «Să s[ă] dè o iapă tânără diiaconiții Iftincăi... O mănzată lui Iani Rusul... Un strășnic lui Iacov Toplițan vezăteu.» — Întărire la 17 «Iuliu» 1775, de la «Gavriil Mitropolit Moldavii, Costandin Vel Logofăt, Costandin Sturza Vornic, Inochentie episcop Hușului, Manolachi Bogdan Vel Spa[tar]»¹.

74. 15 Iunie 1774. «I. Cant. Spat.», către nepotul său Ienachi. I-a lat moșia Ianutca la Țin. Hotinului, dar el n'o caută de loc. «Căce moșie acie, după cum să întriabă moșiiile acmu, pântru iarbă, trebui dm. să o vinzū cu preț.» Pomenit un «pisar de Hot[in]»².

75. 15 Septembrie 1774. Iordachi Cantac. biv Vel Spatr. dă nepotului său, Enachi Cant. Stol. satul Ianuv, în Ț. Hotinului..., car[e] moșie în este mie de pe Ilie Smuncilă sãn Gligor[e] Spăt », și patru sălașe de Țigani. Pecetea știută (aici peste hîrtie).

76. 1^{le} Iulie 1777. «Toader Hagati șe Sandul fișor lui Ștefan Roșcăi» vînd «Cărstii Coșcug din Lunga» partea lor din Beșani. Între marturi: «Șteafan Băltag». Scrie «eū Moisăi». — Copie din 1785.

77. 25 Octombrie 1778. Iordachi Cantacuzino biv V. Spat. arată că, la moartea fetei sale Zoița, a avut să dea din moșiiile ei «nepotului mieū Ianachi» Deleniū, Rusiū și Oneștiū. Dar, murindu-î ginerele d'intîiū Ilie Roset (ἀποθνήσκοντος τοῦ πρώτου μου γαμβροῦ Ἰλίου Ῥωσσέτου Παχ.), lăsînd pe Mariuța, soția lui, «vădುವă fără vreme» (ἀνήλικος ἔτι χρηρούσα), n'a vrut s'o lese «fără baștină (πάστινας) părintească», ci a făcut schimb de moșii cu nepotul. Ușiblibii îi avea «παρὰ τοῦ πατρὸς μου Γεωργάκη Κάλ[υ]τα Λογοθέτου». Întărește Mitropolitul Gavriil. Marturi: Vasile Razu V. Log., Ioan Cantacuzino V. Log., Dimitrie Sturza Vor., Ștefan Sturza Vor., Ioan Cantacuzino Vor., Lupul Costachi V. Vor., Gheorghe Sturza V. Vor., Lascarachi Roset Hat., Iorgachi Balș Vist., Matei Cant. V. Spat., Nicolae Balș V. Ban. — Traducere grecească.

78. Cernăuți, 26 Ianuar 1779. Proces-verbal. Apar «3 Ar-

¹ Pentru Capșa și Broșteni, v. vol. VI, pp. 65-6.

² Pe acest timp el era Andrei Dașchevici. V. *Doc. Callimachi*, II, p. 682.

menier von Szuczawa, Nahmens Joan Kapri, Moyse Bocktan und Arriton Brunkul, nomine der dortigen ganzen Armenier Gemeinde und der Szuczawäer Moldowaner Stephan Sotta, Sohn der verstorbenen Apostologoje, als Klägere», iar ca pîrîți dichiu și egumenul Macarie, «und... der eben dahier eingetroffene und darzu furberufene moldowanische Stadt-Richter Philipp Archipp», ca vechil al lui Ienachi Cantacuzino, și Căpitanul Antiohi Iamandi, în numele lui Lupu Costachi de la Zăhărești («Sacharesty»), — pentru o ceartă de hotare între Suceava, Zăhărești și Stroești. Pomenit «das beklagte Kloster Sentilie» (Sf. Ilie), Wunkulizoja (Vînculețoaia). Sentința se publică prin «den allhiesigen wallachischen Herrn Secretaire Michalacki».

79. 12 Iunie 1779. Hotarnica moșiei Mihăești, a Mitropoliei, în hotar cu Lămășeni. Se întreabă și Sămion Chioariul. «O movilă ce este în dialu Doabrii... Vale Prodana... Spinare dialului.»

80. 7 Iulie 1779. Ianache Cant. Ban, către «luminatul Măriia Sa ghenăral-maioru baron Enținbergu, Comandiriū Bucovinii destrictu», pentru că «sluga Mării Tale» are «un loc în târgul Cernăuțului și alt locu în Câmpulungul mold[o]vianescu, clironomie de la unchiul maicii mele, Șerban Cantacozinò ; a căruea scrisorî mai vechî ce aū avut pe toatea stăpânirile sale de aicea, din nestatornicile vremî a pământului Mold[o]vviî, întâmplându-i-se moartea în Erdial, Țara-Unguriască, s'aū prăpădit..., fiind fără fiçori». Casa se dase mamei petiționarului, de Domn, la 1775. Ianachi are și vechil «în partea Cordonului». Nu poate veni însuși, «neertându-mă slujba întru care mă aflu supt porunci». Are «și ograda dum[i]sale Pah. Imbò». E gata a schimba cu acesta.

81. 13 August 1779. Mateiū Hurmuzachi biv Vel Pahr. și Sandul Ilie biv Vel Stol[ni]c fac hotărnicie la Zberești. Avea parte și «Climent Movila monah». Pomenit: «lacul cu pipirigul». — Copie.

82. 19 August 1779. Vînzare de moșie de către «Mariia fata Catrinii, sora Acsinii Căprioroe». Scrie «Toader Muste, Vornic de Poartă».

83. Pe la 1780. Iordachi Cantacuzino, către nepotul său Ienachi. Pentru certele cu ginere-său¹, care vrea să-î iea și Delenii. «Și astăzi eram să es înaintea lui Vod[ă], și, fiind [multe] trebî, nu am putut, ci la vreme de chindii o să mergu să-î spuî pe largu toată pricina, după cum i-am și mai spus, și[i] să ceî voe să mergu a sus pînă după Sântă Mărie, și[i], viîndu acas[ă], ți oî scriie di-î veni saltu pînă la mănăstire, să-ți [s]puî toate pe largu, ci supărăr[î] îmi dă frat[e]-meu cu giupăniasa dum[i]sali². Cât pentru moșii ce am dat dum[i]tale, ești bin[e] odihnit; în veci nič-o grij[ă] să n'aibî.»

84. «Cu frățescă dragoste mă închin dum[i]tale. Pînă acum nu ți'am scris, că lucrul îmi blă înghăimat, și în tot chipul cere, și nici el nu știe ci cere, — car[e] la toat[e] m'am primit, și deo-săbit că și[i] cu Măriei Sa Vod[ă] am avut vorbă, și[i] ca la un duhovnic m'am ispoveduit, și mi-aū adevărit cum capul lasu-l (*sic*), și giud[e]cat[u]-n' am, ș'aū pus pe Gălătianul și pe Roznovanul de i-aū zăs ș'aū dat izvod ce cer, și am primit, și, văzându c'am primit, aū întorsu, și numai de cât cer moșiile de la Cernăuț să i le dau de istov. Car[e] i-am răspunsu că nu i li voî da, cum și lui Vod[ă], la vorba ce am avut, i-am spus că nu i li voî da nici de cum, și acmu, astăzi, mâini s'a alesi. Dum. cele ce ți'am scris în (*sic*), dum. le mistuești în Cordon unde-î ști, cum și[i] scrisorile pe moșii ce ți'am dat, și nič o grij[ă] să n'aibî, că, or ce mi s'ar întămpla, de la mână dum[i]tal[e] nu să vor lua, că-s pusă anum[e], și[i] la precosănvonol³ și[i] la diiată, și[i], te vor și[i] întreba, sau de ți'or scrie, să dzăci că scrisor[i] n'ai luat. Și[i]... de acolo, și[i] or ce vre[î] să-mi scrii, foarte cu om ales și cu taină, și nu pînă mână vătăfului meu. Iul. 21.

Frat[e]le dum.

I. Cant. Spăt.

[Pe V^o:] La nepottul Enachi Cant[a] iast[e] să s[ă] dè.»

¹ Costachi Ghica.

² Ioniță și soția sa Zoița, sora lui Grigore Alexandru Ghica-Vodă (*Gen. Cant.*, p. 49).

³ Προικοσύμβολον, foaie de zestre.

85. 8 Ianuar 178... Radul Bogdan, către Enachi Cant. Vel Vistier. A vorbit cu răzășiî Năstase Iancu și Toma Ghimpu.

86. 29 Mart 1780. Petiție grecească a lui Iordachi Cant. Spat. către Domn, ca să întărească ȋania ce a făcut nepotului său cu același nume. «Μὲ ὅλον ὁποῦ ἐν τῷ μέσῳ εἶναι κάποιος πικηρισμός, ὅτι δὲν ἔδωκα καὶ ἄλλοις ἀνεψιοῖς, μόνον τὸ Ὑψος Τῆς οἶδεν εἰς πόσον φθόνον μὲ ἔφερον καὶ μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ τὰ νῦν, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄξιος Θεὸς οἰκονόμησεν διὰ τῆς ἐαυτοῦ δυνάμεως νὰ ἐκνικῶσῃ ὅλην τὴν μάχην ὁποῦ ἦτον κατ'ἐμοῦ κινημένη πismaζεῶς καὶ κατέπαυσεν εἰς τὸ μεταξὺ μας κάθε λόγον ἀντιλογίας ¹.»

87. 9 April 1780. Costandin Dimitrie Moruz-Vodă, pentru Ianachi Cant[a]coz[i]nò biv Vel Ban, care arată dania din 25 Octombrie 1778 a «unchiului dumisali» Iordachi Cant. biv Vel Spat. (marturi: Mitropolitul, Vasăli Razul V. Log., Ioan Cant. biv V. Log., Dumitrașco Sturza biv V. Vorn., Ștefan Sturza V. Vorn., Ioniță Cant. biv V. Vorn., Lupul Costachi V. Vorn., Gheorghii Sturza V. Vor., Lascarache Ros[e]t Hat., Iordache Balș V. Vist., Matei Cant. V. Spat., Necolaî Balș V. Ban), dîndu-î, în locul vechii daniî (Delenî, Ruși, Onești, Pășcani) — «socotind a nu lăsa instreînată de baștină pe fîica dum[i]sal[e] Mariuța» —, alte două moșiî și, la Ț. Cernăuți, Ușihlibiî și Malitințiî. Întărire. Marturi: fiiî Domnului, Alexandru, Dimitrie, Gheorghii, Panaiotache, și boierii (nenumiți). Scrie Dumitrache Vărnăv Vel Clucer. Iscălitura Domnului. «Vasili Razul Vel Log. procit(vit)oh.» — Copie din 1791. — Și traducere grecească.

88. 25 Maiu 1780. Declarație a lui Iordachi Cantacuzino. Ce zestre a dat ficiiî sale Mariuței, la întăia și a doua căsătorie. Zavistnicii au cercat a-l învrăjbi «întăi cu fîmeia mē, apoi cu fîcă-mē și cu gînerile meū; care este știut de toți cele ce am pătimit în anul trecut». Pentru a căpăta un spri-

¹ Adecă: «Cu toate că e la mijloc și oarecare înțepare, pentru că n'am dat și altor nepoți; dar Înnălțimea Ta știe la cîtă vrajbă m'au adus și cu nevasta și cu gînerile, acum; căci Dumnezei Sfiintul a potrivit așa, cu puterea lui, ca eu să înving în toată lupta ce se ridicase din pizmă asupra mea, și a împăciuit între noi orî-ce cuvînt de ceartă».

jin, face danie către nepotul său. «Pentru aceste patru moși aŭ fost toată patima zavisnicilor, zăcând pentru ce să nu dau și altor nepoț, ce numai lui Enachi.» Acum Dumnezeu a unit familia. Dă fetei moșiile nepotului, făgăduind acestuia o despăgubire.

89. 4 Mart. 1781. Judecata lui «Ștefan și Necolaș și Dănilă, fișorii lui Costandin Hărănci și a Lupiș, fetei lui Miron Hăncul, cu mătușa lor Marie, tiș fată lui Miron Hăncul». Nume: Sănica. — Iscălesc: Ștefan Sturza V. Vornic, Necolaș Roset V. Vor., Lupul Costachi V. Vor., Ghiorghii Sturza V. Vornic. — Copie din 1787. — Altă judecată, din 5 August 1779, iscălită de: Vasăli Razu V. Log., Necolaș Ros[e]t V. Vor., Lascarachi Ros[e]t Hatman. — Copie.

90. 1ⁱⁱ Iunie 1781. Mărturie pentru moșia Coșernița (Ț. Soroca). Vinzare către Ianachi Cant[a]cozinò Vel Vistier. Iscălesc: Mihălachi Postoroncă, iar, dintre boierii: Costandin Vărnăv biv Vel Ban, V. C[a]rp Șet[rar], Radul Bogdan, Ștefan Vărnăv (?) Șetrar.

91. 9 Iunie 1781. [Domnul Moldovei], către [generalul Enzenberg], pentru moșiile bucovinene ale lui Ianachi Cantacozino V. Vistier. Cererea de reluare din partea Spătarului Iordachi Canta, nesprizinită pe nimic, nu s'a admis. — Traducere.

92. Cernăuț, 9 Iulie 1781. Enzenberg către Domnul Moldovei. A transmis cererea acestuia cu privire la moșiile Vist. Iordachi Cantacuzino «la gudecătoria Auditoriatului», de unde s'a eliberat acestui boier «atestat de stăpânire». — Traducere.

93. 13 Iulie 1781. Atestat dat de niște răzăși lui Enachi Cantacozănò. Iscălesc: Pahomeie Brehoe, Andronache Budulach[i].

94. 18 Mart 1782. Costandin Dimitrie Moruzi-Vodă, către Ianache Cantacuzinò Vel Vist., pentru hotărnicia moșiilor bucovinene Malitinița și Ușihlibul de către Episcopia Rădăuților. Pecete în afară, octogonală, de ceară, cu «Io Cost. Dm. VV.». — Pe adresă: «dati să zdravie».

95. «Oșhlib», 22 Maiu 1782. «Metzger, Obrister», arată că vechilul lui Enachi Cantacozino Vist. a fost de față la hotărîrea celor două moși ale lui Enachi (românește).

96. 5 Iunie 1782. Chitanță de la «Savin Răcoviți, Grigoraș Doltul, Lupul Mărdari», cu privire la primirea de la Ianachi Cantacozinò V. Vist. a banilor pentru moșia Țornița, vîndută «câti un leu stănjănul».

97. 10 Iunie 1782. Gavril Vartic, care vînduse lui Ianachi Cantacoz[i]nò Vistier moșiile Căprești și Purcărești, vorbește de reclamațiile făcute de «niamurile» lui: «Costandin Grecu, Ștefanachi nepot lui Costandin Vartic, Nicolai Lăpușnianul, preutul Acsinte», «la dumnaalor boerii caimacamî acmù, la mazilie prè-înnălțat Domnului nostru Mărie Sa Costandin Dimitriu Muruz Voevod»¹. Pomenit un Stroe. El mai avea moșia Coșmirca, tot la Ținutul Soroca.

98. 8 April 1783. «Cfitanție» pentru «taxă gudecătoriaască» plătită în Bucovina.

99. «Cernăuț», 8 April 1783. «Alixandru Pap, tălmăcitor de gudecătorie», dă chitanță pentru plata, făcută de «dumnealui boeriu Vasile Balș², vechil din spre parte dum. Vel Vist[ier] Ianachi Cantacuzenò», din cauza traducerii de acte în procesul cu Mihalachi Cracalie.

100. 17 Maiu 1783. Alexandru Costandin-Vodă întărește lui Enachi Cant. biv Vel Vistier moșia Coșernița, care se va hotărînici. Pecete delicată, cu chinovar: ovală, cu armele amînduror Țerilor și data de 1782.

101. 1784. Declarație pentru moșia Stoicanî (Ținutul Soroca), din partea «lui Apostul sin Samoilă, Ștefan brat lui Apostul, Lupul Bihol i Antohi Tripăduș».

102. «Celi ce dămă zăstri ficii noastre Ecaterinii; 1784, Fevruarie 10.» «Așternut cu firu și cu petială. 2 rînduri de așternut de purtat, 2 paplomea, 1 sâltea, 1 perdea, 12 servete cu firu, 3 tacămuri de masea, servete, pânzuri de masă. prosoapea, peșchire, năfrămî de mănî, 13 bohčalăcurî, 6 cămeș burunğuc, 50 basmale, 1 oglindă cu năframa eiî, 1 lighian cu ibric, cu năframa lor, 2 sfeșnice de argintu, 12 blidi de cositoriù, 12 talgere tij, 1 scatulcă, 3 covoară, 1 scoarță, 1

¹ V. ale mele *Documente Moruzi*, București, 1904.

² V. *Ist. Ist. rom.*, tabla.

tavă cu 12 zarfuri argint și] cu felegenele lor, 1 stropitoare argint, 1 afumătoare argint, 12 părechii cuțite argint, cu lingurile lor, 2 solniță argint, 1000 lei pentru carătă cu telegari și] hamurile lor, 400 lei pentru cal de mire, cu tacămul lui . . . , 4 sălașe de Țiganii bordienii, cu unul, bucătar». Iscălesc Ianache Cant. Vistier, Mariie Balș Vist[iereasa].

103. «Izvod de cele ce s'aũ aflat la casa răpoosatului Cluț[eriũ] Grigoraș Costache¹; 1784, Februarie 19.

35 coți pânză cu marginii, un val . . . , tij pânză melez, tij pânză în ciubuce, tij vrăstate, tij pânză pentru șărvete i minișterguri, 1 miniștergură aleasă cu puĩ, 12 coți tij pânză în 4 iți, de minișterguri, 12 coț tij pânză de bărneți, 28 coț pânză de călți, 1 masă în 5 ițe, 1 brău vechiũ de dimie, galbăn, cu flori; 1 bocce veche, 3 basmale cusute cu fir, 1 scatulcă cu scrisori de moșii i de Țiganii, 1 covor de agem, bun; 1 harșă de postav cusută, cu cămașa ei, de postav roș; 1 sabie bună căzãlbășască², 2 solniță de argint, 12 zarfuri de argint, însă 6 sadẽ, 6 cu flori; 1 tava de tinichẽ de felegeni, 1 săcrieș cu niști stecluți cu doftorii și niști cumpene, 1 beniș de enghiurșal³ negru, blănit cu sãngiap albu, 2 misăzi vechi de pãntice vulpe, 1 lăvicer de lãnă prost, 1 presãn de tombac. Aceste toate de mai sus arătate s'aũ pus într'o ladă mare, ce s'aũ peč[e]t[luit] de noi, și s'aũ rânduit pe cuco[nul] Mateiũ ca să o triimată la Eș, fiind vremile turburate. — 1 ășornicu la cucon[ul] Mateiũ⁴, ce zic că l-ar fi dat răpoosatul cucoaniĩ

¹ E tatăl Mitropolitului Veniamin. Acesta se născuse în 1768, pe vremea războiului ruso-turc. Prezența izvodului între hîrțile Cantacuzinilor se explică printr'aceia că Grigoraș, fiul lui Vasile (după care-și luă numele de mirene Veniamin), ținea pe Maria Canta, fată a lui Dinu Munteaул și sora dreaptă a lui Ienachi la care se referă mai toate actele de aici. V și vol. VI, p. 547 (cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 47). — În acest an chiar, al morții tatălui său, Vasile Costachi merse la Neamț, unde se călugări, și la episcopul de Huși, Iacov, scriitorul acestui izvod, care-l făcu diacon. V. Erbiceanu, *Ist. Mitropolit Moldaviei*, p. LX.

² Persană (Cazilbaș = Persan).

³ Șal de Angora (Enghiur).

⁴ Pare a fi Matei Cantacuzino Deleanul, fiul lui Ioniță și decii văr cu soția lui Grigore Costachi, care era Iata Saftעי, soră cu Ioniță.

Catriniî, 1 beniş de postav sait vână, 1 giubê tătărăscă de şal niagră-verde, blănită cu sângiap : este la cucon[ul] Mateiû, şi zic că este să s[ă] dea babilî din case ; 1 iamurluc de postav vână cu başlicu, 2 mindiruri pânză, umplute cu lână, 1 saltè de pânză, umplută cu bumbac, însă în ciubuce faţa, 1 oghial de taftă albastră, 3 perini cu puf, 2 mindiruri vechi, cu pai ; 5 perini vechi, cu pae, 1 măcat vechi de pânză moschičască, 2 lăvicere vărstate, vechi ; 6 prosoape vechi de ras, 2 minişterguri de măn[ă], 2 minişterguri de obraz, 1 cămeşi de melez, bez 1 de pânză in, ce s'au dat unui preut ; 2 cămeş noao de in, a lui Costandin, de purtat ; 2 cămeş, tij a lui Şărbat (*sic*) ; 2 mesi de purtat în case, 10 linguri de tombac, 3 linguri de cositor, 2 linguri de cositor mare, pentru čorbă ; 6 părechî cuţite cu mănunchile negri, 1 păreche cuţite cu mănunchile de os, 1 tavă de tinichè pentru felegeni, 4 felegeni cu zarfuri, de tombac galbini, 4 părechî de iţe, 17 spete, 9 giumătăt de călţi, 59 calepe in, bez calepuri ce sânt rânduite pe la Țigance ca să le toarcă, cu izvodul răpoosatului ; 1 linguriță de argint, de dulceţi ; 1 săculteț cu cafè, 1 săculteț cu sapon bun, 1 legătură cu tămăia, 2 felegeni de čaiu, 1 părechî solniță de steaclă, 3 cărţi franțujăști, 2 tomuri elenești, 2 tomuri grecești a lui Telimah, 1 tom grecesc a războiului Moscalilor, 1 tom grecesc Vizantida, 1 povesti lui Halimah, moldoveniască, 1 carte ce are scrisă numile tuturor Împăraților turcești și a Domnilor Moldoviî, 5 cărţi tij moldovenești, 3 pușci, 1 păreche pistoale englizăști, 1 scutulcă cu 4 șipuri, 1 tingire mare de dulceți, fără[ă] căpacu ; 2 siniî mari, 6 sahan, 3 lighinuri mič i 2 ibrice, 1 păreche safertiasuri cu 4 case, 3 sfeșnice de alamă, 9 blide de cositori, 3 tiasuri, cu 1 de tumbacu ; 1 misăzi de oai i 1 cojoc nou, 2 părechî chiulițe, 1 cazan de schiji, 2 părechî chirostiî, 1 rădvan cu postav, 1 butcă cu bobou ei, pol poloboc fasole, 40 chice in, 7 chici de cānipă, 2 poloboace cu sāmānță inu, 1 putină tij cu sāmānță inu, 1 țol de lână, nou, necusut ; 30 coți sucmani negre, 1 tiancu cu tiutiun moldovenesc, 2 putini cu poamă murată, 1 chiup cu untdelemn, 31 chite de in întru un săcriu, 1 putină i 1 barelcă cu anison, 1 gemedan de

teletin, 1 bute cu vin dulce de Cruce, 1 bute cu vin dulce de Molăești, 1 poloboc cu pilin, tij de Molăești, din care să bè în case; 1 poloboc cu vin de Vătcani, care s'au rânduit să s[ă] dè la grij[i]le răpoosatului, 1 sacà cu mied.

Păni ce s'au strâns astă toamnă de dijmuri, și ce s'au făcut plugurile, după izvodul cu slova răposat[u]lui... Un izvod cu slova răposat[u]lui, de suma bucatelor, care iarăș s'au iscălit de noi și s'au dat la mănă cuconului Matei, ca să cercetezi păn la primăvară, la vreme sămii din vlet 1783, de la Sfeti Gheorghii... Cai murgî patrari, i-au învățat, iapă neagră-murgă, starpă; 1 iapă mohorătă, de rând; 1 cal sur de la Șărbănache, 1 cal negru de la Vladnic..., 8 berbeč părăi coč, 5 berbeč țurcani coč, 8 carlane oițe, 47 cărlani bărbăcuți, 1 părci, 3 țapi bătuți, 5 ed i căpriță, 2 eziță puč.,... vač gonitoare, ce sânt căte de un ghiță la Sfeti Gheorghii; 2 bouleni, ce es gonitori; 6 vițăi bouleni, ce or să iasă mănzați; 2 vițele văcuți, ce or să iasă mănzate.» Iscălește «Iacov episcop Hușului».

104. 23 April 1784. Ianachi Cant. Vistierul vinde lui lo[om]n Moisă Leib, Jid[o]v ot Bălți, venitul satelor sale dela Soroca, «atât bezmănu di pi casă, cât și dejma a toată păne și a tot fânul cât s'ar faci pi acesti moșii, cum și patru pietre di moară carili sânt la heleșteile ce am făcut..., cum și o piatră di moară di cai, cum și orănzăli acestor sate și crășme cu pivnița», pentru 1.250 de lei pe an, «și diosăbit să aibă a priimi ș[i] cinci sutea vedre vin din viilea mele, căte unul leu vadra, ș[i] chirie a dusului din gos să fie a mea, însă cărauș să fie el datori, a-i găsă ș[i] a-i tocmi di cu iarnă, cu prețul ci s'ar putea mai gos... Și drojdiile să fie a lui.» În anul d'intăiu va plăti în două termene, apoi în trei. «Să fie volnic a vâna ș[i] peștile din trostele iazu. rili... Însea pe preoții ce or fi la aceste sate să nu-i supere pentru dejmă din păine, nič pentru bezmănu de casea, cum nič pe un dascal, ce va fi, atât la bisărica din Cosernița, cât și la bisărica din Soloneț, cum și la bisărica din Ūornița.»

105. 20 August 1784. Din porunca lui Todirașcu Balș ispravnic de Soroca se cercetează la moșia Coșărnița. Iscălesc

și : Ioniță Coroian, Toader Vlasoi, Costandin Arnăutul, Andrii Bolocan, Ţornei, Antohii Zbanți, Costandin Pabolce Văsăli Bejinariu.

106. 14 Septembrie 1784. «Leftir Bontăș, Toadir Merăuțe Lupașco Goliman» vînd lui Ianache Cant. Vel Vistier parte din Zmeești.

107. 25 Novembre 1784 Alexandru Costandin-Vodă. «Ni-am milostovit Domnie Mea și cătră credinșos boiariul nostru Iordache Balș biv Vel Camenariu, văzindu-l Domnie Mea lipsit de tot felul de așutoriu la starea sa, și fiindu Domnie Mea mulțemit de driaptă slujbă și credința sa, l-am miluit și i-am dăruit vatra tîrgului Bărladului, cu toate locurile pin preșur, căte vor fi drepte domnești și nu se vor afla date danii nimăru de alți luminași Domni mai înainte.» Ișcălitura domnească ; pecete ovală, cu chinovar. — Întăritură, din 6 August 1792, de la Alexandru Moruzi. — La 30 Novembre 1784, Domnul dăduse voie lui Balș a lua «numai bezmănul de casă i de dughiană și de orice zidiri s'ar afla acolo, pe tot locul tîrgului Bărladului, cum și toată vînzare băuturilor de vin, rachiu i medu, și orice fel de băătură, să nu fie volnic altul a vinde, fiind drept venit boerescu vînzare băuturilor. Ce și mortasipia de vitele ce să vîndu la zili de tîrguri și la iarmaroace, încă să fie drept al său venit și să-l iă Caminariul Iordache Balș pre deplin după obicei și după hotărare condiții ce iaste în Visterie cu pecete g[os]podu». Se poruncește deci «tuturor lăcuiitorilor i tîrgoveți de Bărlad» să urmeze astfel ; ispravnicii să ajute și ei, «spre a stăpăni în toate tîrgul său și a strînge tot venitul di pe la toți pre deplin.» Pecete ovală, cu chinovar. Sus : να βουλοθη («să se puie pecetea»).

108. 9 Februar 1785. «Caimacami.» Către Banul Costandin Vărnăv, Pah. Iordachi Lazul, «vechil ispravnicii Ținutului Sucevi», pentru judecata răzășilor din Țolești cu «protopopa Vasile i diiacon Thoma» și alți răzășii. Parte din ei cedase pămîntul lor lui Enachi Cantacozino Vistierul. Să jure pe aceștia că e adevărată danie. «Atuncea și d[umneal]ui Vistierul, cu daniile ce or rămănă buni, rămăne ca și unul din

răzăși de bașteană și esti volnicu să cumperea de la cei ce or vrea să vândă părțile lor, însă împreună cu ceilalți răzăș ce nu vând.» Iscălesc D. Sturzea, I. Ros[e]t Logofăt, Lasca-rachi Roset Vornic. Pecete neagră, cu slove turcești, la adresă.

109. 23 April 1785. Iordachi Cantacozinò Vel Vornic dă în arendă cele două moșii ce are la Ținutul Cernăuți, pe douăzeci de ani, «dumnealui Ștefan Aivaz, Arman ot Sneatin». Scrie «Vasăli Codrianu, diiacu ot Divan». — Copie legalizată.

110. 10 Maiu 1785. Hotărnicia moșiei Beșanii. «Am pus cruce la un stejaru... La un drumu ce mergi cruce pisti drumu, am făcutu cruce la un stejaru între drumuri... Și acolo s'au pus sâmnu o gropă marii, ci eă toț ominii lutu din satu; ș[i] di acole am purcesu pi răpa cè marii ce mergii pi în mijlocul satulu... până la niștii ezunii, ș[i] di la vali di ezunii esti iazu vech[i]... Tooderu Șoimaru. Am purcesu di la un plop marii, c-aă avutu buoru domnescu ș[i] acmu esti tăetu... Funie esti di 16 stânjării domneștii.» Marturi: «Cărste Coțogu, Sandul Corcodil Vornecul din satul Beșenii».

111. 10 Iunie 1785. «Lovin diacon, fečor preotuluî Necolaî Cărăiman, nepot luî Ion Cărăiman biv Vel Comis», și fiuî vînd Zmeeștii (Ț. Neamț) luî Ianache Cantacozinò biv vtori Vistier.

112. 20 Iunie 1785. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă, către Ștefan Catargiu biv Vel Ban și Costandin Vărnab biv Vel Ban, «ispravnicî de Țin[u]t[ul] Suceveî», pentru că Ianache Cant. biv Vel Vistier «ni-aă arătat că, la împărțala loculuî târguluî Făltăcenii, supt numile unuî Berco Jid[o]v aă luat și d[u]m[nealu]i 6 stânjinî de loc, precum s'au văzut și izvodul de împărțală de d[u]m[nealu]i Vel Logofăt, iscălit și de d[u]m[nealu]i Ban Ioniț[ă] Bașotă, fiind atunce Stolnic; pe care loc aă fost pus d[u]m[nealu]i să facă și zidire, și aă fost făcut groapă de pivnițe. Iar un blănariu de acolo aă astupat groapa și aă începuta făc[e] dugheni asupra aceluî loc.» Să cerceteze. Pecete de ceară, în afară.

113. 30 Novembre 1785. Hotărnicie la satul Beșeni, «din

poronca dum. Iancul biv Vel Spătar, Vel Sărdar de Orleiu». Pomenită moșia Spančocaniî. «Și s'aŭ pus 2 pietri hotar, chiotorî... Una caută răpa înapoi... Fântăna lui Gligoraș Sătcuțan... Pomătul lui Sulă, di spre Čuluc, undi s'aŭ lovit în capite cu moșie Spančocaniî... Deasupra rădului ce să numești Cruhlecul.» Marturî: Andrei Roadi-deal, Luca Roșca, Gavril Buruian[ă], Iremie Čoban, Toder Măhalul, Costantin Iovul, Ioniț[ă] Marchidan.

114. Ianuar 1786. Iordachi Canta Spătar arată că s'a înțeles «cu prè-iubita soră-mead[u]m[n]ei Spat. Catrina Cantacozen[o] că, având di trebuință pentru o moșăi mai aproape di casa d[u]m[i]sali, sigăsing moșia Bărladului..., a Proorocului Samoil, ci esti mitoc mănăstirii Sfântului Spiridon din Eșu..., s'aŭ rugat ca să mă sălescu cu chipul ci oî putè ca numai să o eŭ di la mănăstire și să o daŭ d[u]m[i]s[ale], și d[u]m[i]s[ale] pentru această moșăi să-mi dei schimbu alti părți di moșăi, ci li ari dum[nea]iaî zestre, și dipărtati di casa dum[i]sali.» El dă Sf. Spiridon «o moșăi dreptă a mè părințască». El capătă apoi de la soră-sa «părți di moșăi anumi Fitești, Trăistenî și Dolimândri (*sic*) și Nilipești, ci sânt la Ți[nu]tul Hărlăului», bani, Țiganî. «Așăjdire și pentru opt stănjăni di locu ci aŭ avut d[u]m[n]ei danii di la unchiul nostru Iosăf Canta, cari loc esti în Eș, lipit di locu undi sânt dughenili meli»: îl iea el cu 250 de lei, pentru cari ea va putea lua altul la Bîrlad. «Fiindcă, acesta îngustându-să din pricina podului, nu era di nici-o trebuință.» Marturî: Mitropolitul Gavril, «Iacob episcop Hușului», Dimitri Sturz[a] Vel Logofăt, Dăpaste Vornic, Lupul Costachi Vel Vornic. — Copie de pe la 1830.

115. 29 Maiu 1786. Alexandru Ioan Mavrocordat-Vodă chiamă pe Enachi Cant. biv Vel Vistier la judecată cu răzășiî de Lețcanî. Pecete pe ceară roșie în afară, cu inițialele: «Al Io. Vv.».

116. Cernăuți, 26 Iunie 1786. Răspuns către Vistierul Ianachi Cantacuzino, de la «Adunarea țesaro-crăești Administrație»: «Phil. Müller, General-Staabs-Auditor», în chestia intervenției Domnului Moldovei. — Traducere românească, purtînd pecetea Auditoriatului.

117. Iași, 10 Iulie 1786. «Bun prieten i megieș gata: P. Alexandre» către «Ilustrisime D. precinst. gheeneral-maior Enținberg». E o intervenție domnească pentru împresurarea celor două moșii bucovinene ale lui Cantacuzino. — Traducere contemporană.

118. Iași, 9 August 1786. Alexandru Costandin-Vodă, pentru Ianache Cantacozino biv Vel Vistier, care are la Soroca «vr'o câteva mo ȳ tot într'un hotar», dintre care una, Țornița, în hotar «cu o moșie răzășască anume Stoicanî», e încălcată. O cumpără. I se dase hotarnic, în anul trecut, Constandin Buznea biv vt. Armaș, Grigoraș Pelipoțchi și Andronache Ganea, mazili de acolo. Iscălesc în hotărnicie și alți răzăși, anume: Grigoraș Prodan, Samoilă, Agapie Măra, Dumitru Măra, Alecsandru sin Mihălahe Ipate i Vornicu — ot Racovățu, Ion Focșa Vornic ot Sol[c]nețu i Ștefan Mărza ot tam, i Vasile Rusul ot tam, și Ion ot tam». Între vînzători: Vasile Goia, Neculaî Leucă, Ștefan Lazor, Vasile Spăneiū, Vasile Răzmiriță, Irimia lui Oștap, Vasile Doda, Mitre Cudre, Dănilă Țăpușăl, Mihălahe Fotesce[u], nepotul lui Brighidin, Ghiorghe Jalbă, Ștefan Uri-chenu, Vasile Lozanul, Mihălaș, fečorii Burdujoai, Ion sãn Trofinii, Toma Ghimpul, Vlasiie Bocșa, Toader Dorohan, nepotul lui Căliniču, Ștefan Bogza . . . Spre Cerișnovățu . . . Dru-mul ce vine de la Vasilcăū . . . Mijlocul clinului, drept lacu . . . La cornul moșii Racovățului . . . Drept în troian . . . O piatră caută pe curmeziș, de dăsparte, etc. În podiș, în zăpodie . . . Spre amiazanoapte . . . Printr'o beșicuț[ă] de movilă . . . Împotriva odăi lui Prodan . . . Rediul ce să chiamă Perilipca . . . La dealu dă vizunii . . . Prin gura vâlcerei . . . Valea Călugărească . . . La Pripiceni . . . Pe la o piatră tăiată . . . În prevalul costiși . . . O piatră veche chiotoare Pripicenilor și Stoicanilor.» Iscălitura Domnului. Mare pecete rotundă cu chinovar (din 1786). «Andreî biv izbaș[a], condicar.»

119. Cernăuț, 1-iū Ianuar 1786. Înștiințare dela «Craizam-tul Bucoviniî», către «dum. Enache Dinul [Cantacuzino] Vel Vistier, la Horodniceni».

120. 30 April 1787. Alexandru Ioan Ipsilant dă o carte

de apărare pentru moșiile de la Ț. Soroca: Coșărnîța, Cernița, Stoicanu, Dumbrăveni, Căprești, Purcărești, ale lui Ianachi Cantacuzino Vel Agă. Pecete ovală, cu chinovar.

121. «În Cernăuț, Mai 5 (16) 787.» «Cătră cinst. dum[nea]-lui mazi Ionița Vihtovan; de la Craizamt.» Să facă delimitare la Maletineța.

122. 27 Mai 1787. «Eū Toader Binbaș[a], bulacbaș[ă]», *cumpără* de la Ianachi Cant[acuzino] Agă «venitul a dou moșii ce ari dumnealui la Țănutul Lăpușniî, anumi Mândioai și Călimănești».

123. 30 Iulie 1787. Mitropolitul Leon și doi boieri adevărați că Ianache Cant[acuzino] Vel Agă a dat ginerelui său Stolnicul Dumitrache Rășcanu, ce-î ținea fiica Ecaterina, «pentru toate rămașițele de zestre» 6.160 de lei, în mîna «dum[isale]» Spatariului Costandin Rășcan, cuscru dum[i]s[ale]».

124. Cernăuți, 13 Decembre 1787. Scrisoare către Ianache Cantacuzinò Vel Agă (*sic*). Pentru procesul lui cu «dum. Caprii fon Marițăi, pentru satul Liteniî». Pomeniți: «poddaniî dum. Caprii».

125. 27 Septembrie 1788. «Boieri Divanului Moldoviî» îngăduie lui Iordachi Balș biv Vel Caminar a-și stăpîni Bîrladul.

Iscălesc: Ioniță Sturza Log, Ștefan (Ștefăniță) Sturdzea Log., Iordachia Cant[acuzino] Vornic., Iordachi Ghica Vornic, Lascarachi Roset Vistier, Scarlatachi Sturza, Matei Cant[acuzino] Vistier, Depasta Vornic, Costin Catargiul Vornic, Costachi Ghica Hatman, Iordachi Balș Vistier¹.

126. 1789. Ianachi Cantacuzino Vistier către «al mieu mai mare, ca un părintea, dum[nea]ta bad[e] Ștefăniță Sturza Vel Logofăt». Pentru certe de hotar. «Pentru ačasta, bad[e], mi-aū părutū rău¹ pentru că, din mila lui Dumn[e]zeū, dumn[ea]ta te afli de mulți ani nelipsătū de la Divanū; și, când ai fi fost deprinsū a lua cu hapca, socotescu că n'ar fi contenitū ja-

¹ Am descifrat iscăliturile, ajutîndu-mă de o notă grecească în care se dădea numele.

lobile, ca pentru un apucător cu strămbătăţ [şters: şi lăcomie].»

127. 12 Iulie 1789. Înţelegere pentru arendă între Enachi Cant. biv Vel Vistier «şi Luca Botoşanlău, Arman neguţtor, din târgul Socevvii, având eū moşie la Techii Mič, di pi Şomuzul-Mare, cumpărată în arăndă di la dum[nea]lui Banul Ioniţă Başotă». Martur şi «Dumitraşco Brandabur».

128. «Cucernicia Ta prot[opop] Andreiū, de Ținutul Sucevii, să fi săn[ă]tos şi blagoslovit. Pe călugărul ce l-am fostu rânduīt načalnic la schitul Broşteniū, să-l depărtezi de la mănăstire, şi schitul să rămăe slobod, ca să pue dumⁱ Vist[ier] Enachi Cant., ca un ctitor ce iaste la acel schit, pe cine va socoti. Ačasta.

De bine voitor :

89, Avt. 18 d.

Episcop Rom[an]schii.»

129. 16 Decembre 1789. Note ale lui Ienachi Cantacuzino Vistier pentru procesul său de moşii din Bucovina, către «administraţie Romanului». «Dum[nea]lui vărul Mateiū Cant. Vistierul.» «Din locul târgului Băii s'aū dăruit de cătră răpoosatul Mihaiū Racoviţ[ă] Voevod moşului dum[i]sale Logofăt Ştefan Sturza [Ştefan Sturza biv Vel Logofăt] ačastă moşie Sasca, din parte ča din sus a moşii Băii, în lungul moşii căt ține moşie Băii de lungă, iar în latū de 1.200 stănjăni... Am făcut ačastă însămnare de harctă... Mergănd la moşie mè Brădăţălul, şi văzănd că linie despărţitoare..., după ce trece de colţul moşii mele, lasă dreptul şi începe a face unū chiclos în moşie mè, cum este arătat la harctă cu împuncturi.»

130. «1790. Socoteala moşiei Zberăştii.

... S'aū pusū falcea de fănū câte 6 lei, fiind de opştea cunoscut că fănul la locurile de spre munte esti şi aū fostū totūdiauna întreatū şi cu preţ, običnuit falcea de făn aģungea iarna şi la 12 şi până la 16 lei, iar în vremile de acmū multū mai sus.

... Sămănături, uşorū socotindu-sea câte 3 lei de falcea de sămănături pe anu, venitu curatu.

... Moşie ari la drumul cel mari locuri de crăşmă, şi o crăşmă la drumu: ştiutū esti că aruncă totūdiauna venitū

sigur. . . Puțin s'aŭ cerutŭ venitul a unui crășme câte 250 lei pe un anu, scoțându-sea cheltuial[a] ei de peste anu. [La moară] socotindu-sea foarte ȝosŭ câte 300 mierțea de pâine pe un anŭ de la amândoaî pietrile, afară de parte murariului. . . Ačastă sumă de pâine puindu-se, un soiŭ de pâine cu alta, pre foarte eftin câte doi lei mierța. . . O moară cu 2 pietri pe apa Suceviî, care esti asămene cu Bistrița, dă običnuit de la 600 mierțea pâine pe un anu pân la 700.»

131. «Venitul Zbereștilor pe 11 ani.

Leî

3.690 pentru 60 fâlcî fânŭ, câte 6 lei falce, bez chelt., căt[e] 2 lei.

1.320 40 fâlcî sâmănăturî.

165 imașul, bez dumbrava cu rădiŭ mănunțel, și un gos-
podar, și căț ar fi mai fostu, cari s'aŭ lăsat.

5.445 (*sic*).

Paguba.

1.650 Paguba a doaî velnițe, câte cu 3 căldări una, bez cheltuial[a] lor.

1.650 Paguba pentru crășmă, bez cheltuela facerii.

4.200 Paguba unui morî cu 2 pietri, bez cheltuala.

12.945.»

132. 1790. Un boier declară că a iscălit pe cartea Administrației Romanului în procesul lui Ianachi cu Mateiŭ Cant. fără să vadă «răspunsurile», ci a făcut după cerere de la «Mărie Sa domnul Ergghelet¹».

133. 22 Mart 1790. 'Παλοŭ Καλλιμάχη arată că a primit de la Enachi Cant. o parte din datoria lui cu «zapis».

134. 23 Iulie 1790. «Oamenii sătenî din satul Podolenî di la Țănut Niamțului» mărturisesc pentru schimbul făcut la Zberești de Ianachi Cantacozinò, în 1773, «în vremea ce era aicea la noi vătav Ion Abăză». Numele Domnului de la 1784 e lăsat întâiŭ în alb, și apoi întregit. Între marturi: Gorgii Buraga, Dum[i]trașcu Caradica.

¹ Ofițerul austriac care administra la Roman, pe vremea ocupației celor cinci Ținuturi de peste Siretiŭ.

135. 1790 (după 23 Iulie). Ianachi Cantacuzino către Administrația Romanului, care cere 12.945 lei pentru «dum[nea]lui Vistier Matei Cantacozinò, vărul mieu», sau pentru «soțul dum[i]sale¹, care acmù, la boala numitului Vist[ier], după cum esti cunoscutù și însuș de cătră k. k. Administrație, caută toate trebile și răspundea la toate pricinile». Matei era fiul «răpoosatului Logofăt Ioniță Cantacozinò . . . , unchiul mieu». Zberești fusese ai lui Calistrat Stamati. Ioniță, căruia îi erau în hotar, îndeamnă pe Ianachi să schimbe cu Corotcăești. În schimb, Ioniță va scoate de la Gherghelești parte din Rotopănești. Acest schimb se face, după «documenturi», la 1773. — Concept.

136. 1790 (după 23 Iulie). Ianachi Cantacuzino «protestăluiești» contra somației Administrației de Roman. «Nici printr'o publicație sau altu drumu nu ni s'aù făcutu de știre, și nu știmu de vre un Divanù să fie acolo în Romanù, alcătuitu și de niște persoane neștiute, care să vādù acolo iscălite pe lângă d. Administratorul; deci pentru noi un Divanù nepublicaristù și cu persoane cu totul neștiute nu poate să fie leğuitor lucru. Cu atâta mai multu, cu câtu :

Al doile. Stare mè boeriască să ceri, și după pravilì, și după nestrămutate obiçaiurile pământului nostru, să fie judecata iarăș de persoane de asămene stare, fie proțesu orì de ce soiù va fi. Decì persoanele acele de o stare cu totul mică și întunecată facù de istovù neleguită aça hotărâre de gudecată. Lasù de a pomeni că sântù și fără ideì, necumu cu vre o știință de filosofie și pravilì gudecătorești; în pământul nostru acesti persoane nu s'aù pututu învrednici ca să fie orânduiți de cătră stăpânire să gudece vre odată macar doi țaranì . . . Facù apelație la înalta gubernie . . . Hotărâre gudecătoriaască sau sentenție a gudecătoriei cei d'intâi nu poate să sã pue la lucrare, cându o parte să çară și să facă apelație.»

137. Roman, 29 Iulie 1790. Somație, din partea «Administrației», către Ianachi Cantacozinò, ca să plătească banii reclamații de Vist. Matei Cantacozinò.

¹ Ralu Callimachi, fata lui Grigore-Vodă Callimachi.

138. Roman, 18/7 Septembrie 1790. Hotărîre contra lui Ianachi Cantacozinò biv Vel Vist., de la «acestu Divan adunat înaintea domnului Svetnicului Crăescului Gubernium din Galiție și Administratoriului acestor cinci Ținuturi». Iscălesc «Ioan Fidel Ergghelet, Sfetnic al Gubernii Liovului și Administrator», Ioan Cheșcu Pit., Antoh Cuz[a] Căp[i]t[an]».

139. 23 April 1791. Un Căpitan iea în arendă moșia Havărul, de la Ț. Botoșani, a lui Enache Cant[a]coz[i]nò biv Vel Vistier. «Și pentru cheltuiala ce voiți faci cu moara și sămânța dea pește ce să va puni în iazu.»

140 8 Maiu 1791. «Dumitru Coris» (кворис) declară că a cumpărat venitul moșiilor de la Soroca al lui Ianachi Cant[a]cozinò biv Vel Vistier, cu 1.390 lei pe an, în două termene, pe trei ani. «Și pentru trii hăleștei ce sânt pe aceste moșăi, o dată într'acești trei ani să aibu a li tăia, păscuindu-le de pești, iar nu mai mult,—însă lăsând sămânța peștiului trebuincos.»

141. 30 Iulie 1791. «Divanul Cnejăi Moldovii» compus din : «Sturdzea, Costd. Greč. [Greceanu], Vor[ni]c, Cosd. R: s: [Roset], Vornic și alți doi, citează pe Ianachi Cant. biv Vel Vistier, în procesul, pentru cele două sate din Bucovina, cu Iordachi Cantacozăno biv Vel Vor[ni]c.

142. Roman, 15 August 1791. «K. K. Administrație Romanului» arată lui Ianachi Cantacoz[i]nò Vistier că e chemat la judecată de Divanul din Iași¹. Totuși s'a scris Divanului «cum de sorocește la Divan o gudecată pentru niști moșii care sânt într'altă stăpânire ș[i] supuse altii gudecătorii».

143. «Cătră prè-cinstitul Divanü al Cnejăi Mold[o]vei.

Porunca ce mi s'aü triimisu de cătră prè-cinstitul Divan pentru ca să viü la Iași, cu multă plecăcune am primitu, și, fiindu de cătră prè-cinstitul Divan știută greutate casii mele, și casa mè aflându-să în drumul trecerii oștilor chesaro-crăești, și într'acastă vreme fiindü și trecere oștilor în Bucovina, săngură înțelepcune prè-cinstitului Divanü va hotără că nici cu un chipü nu potü ca să-m lasu casa săngură și să viü la Iași. 1791, Avgust 27.»

¹ Care era supt control rusesc.

144. «Cătră cinstitul meu părinte, dum[nea]luî bade Iordachi Cantacozinò, biv Vel Vornicu [de la Ienachi].

Cinstită părintiasca scrisoare dum[i]tal[e] cu multă fiască plecăcune priimindu, lăudându numele Ziditoriului pentru a dum[nea]v[oastră] întregime prè-fericitei săn[ă]tăți, și pentru celi ce mi să poruncescu de cătră dum[nea]ta pe largu înțălegându, iată, după poruncă, am triimis răspunsu, și anii dumitale de la prè-milostivul Dumn[e]zeu îndelungați și prè-fericiți.

Copie.

1791, August 27.»

145. «Staschii Sovetnic c[a]v[ale/iu] și întâiū-șezătoriū la Divan, Serghie Lazarovič Lascarev. Cătră cinst. dum[nea]luî Iana-che Cant[a]cuzinò biv Vel Vistier. Pentru pricina moșiilor de la Cernăuț, ce cere giudecată cu dumneata dum[nea]l[ui] Vorn[iculu] Iordache Cant[a]cozinò, și păr acum în 2 rânduri s'aū scris dum. de cătră Divan ca să vii se răspunzi, și arăți greutate și urnele, și nu ai venit, — iată acmu scriū dum[itale] ca, îndată ce vei lua scrisoare ačasta, se te scolî și se vii, fără a mai arăta greutate că trec oști pe acolò saū alte; că, nevenindu nič acum, să știi că de acolo, de unde te afli, te voi aduce fără de voe dum[itale]. [Iscălit, în rusește: Serghi Lascarov.] 1791, Sept. 11.»

146. 28 Septembre 1791. Ianachi Cantacozino dă explicații luî Lascarov, pe care-l intitulează «Măriia Ta», pentru procesul său. A primit dania cînd era «tari bolnav de niște vechî a meli patimî ce pătimăscu și mă cautū cu doftoriū». Unchiul său are două fete: Zoița, cea mai mică, moare «în vîrstă tînără, copilă». Îi dase întâiū și Deleniî, «unde este și așăzare dum[i]sale». — Concept.

147. Alt act din 20 Novembre 1791 e iscălit de Gherasim ca biv Vel Vornic. Iscălitura Mitropolitului Iacov și a boierilor, cu Ioan Canta în frunte.

148. «Cinstită și a mè ca o fică, dm. nepoată Mariuțo Vist[e]rias[ă], cu perintiască dragoste mă închin d[u]mi[tali].

Scrisoare dum' am luat, și de săn[ă]tate dum[nea]v[oastră] m'am bucurat. Celi ce-mî scrii, am înțăles, și pentru c'ar fi zis Norsis Haivaz Armanul cum că niști mazăli ar avè a trage părți din moșiile de la Cernăuți, cu scrisoar[i], căcat aū mîncat, ca un Arman ci este, căci eū știū că moșie Ușihlibiî este

baștină mironiască, care esti arătată întâi la împărțala veche din zălili lui Vasiliie-Vod[ă], și într'altă împărțală ce s'aũ făcut mai pe urmă, ci este iscălită de noi, de niamuri, și de alți boeri mari încredințiată, și nu are nici-o pricină, iar la moșie Malitinița aũ fost o pricină cu un Mihălachie Cracalie, pe care l-am avut și slug[ă], carili, luĩndu o fată din casă de la mătușă-mè Iliana Țoroe, aũ jăluit întâiũ aice la Domnie lui Gligorie-Vod[ă] Calimah, arătând cum că fata Ț-aũ luat-o din casa mătușă-mè este driaptă fată mătușe-mè, iar nu slujnică; dar eũ n'am știut; apoi pe urmă s'aũ dovedit c'aũ fost făcută în sărăcie. Cu toate aceste, după ȡudecățile Ț-am avut cu dănsul, atât aice, cât și în Cordon, la Nemți, prin vechil Ț-am trimis, l-am rămas din ȡudecată, având scrisori, ispisoi domnești pe moșie Malitiniții, și, după hotărâre ȡudecății ce s'aũ dat, este trecut și la protocol. Apoi Norsis mănănci căcat cât i-a fi voe, iar, di-aũ rămas niscaiva hotarnice a moșiiilor Ușihlibii și a Malitineții la Buțura și la Mihălachi Cracalie, fiindcă ei aũ fost vechilii la hotărât, aceli nu prind loc nimică, că nu sânt pe numili lor făcute; dar mie mi-aũ spus Norsis că niște hotarnice Ț-aũ fost rămas la dănșii li-aũ dat la răpoosatul nepot Ianachi. Și cu ačasta rămăiũ:

Al d[u]mi[tali] ca un părinte:

92 (97 ?), Ghen. 9.

Gherasăm Cant.

[Pe V°:] Cinstită a mè ca o fică, d[u]m[i]sali nepoatii Mariuții Visteresăi, cu părințască dragoste să să dè; la Horodniceni. •

149. 9 August 1792. Raport al Divanului (Neculaiũ Rosăt Vel Logofăt, Theod[o]r Balș Vel Vornic, Ioan Canta Vel Logofăt, Mănolachi Conachi Vel Vornicu, Costandin Paladi Vel Vornic). «La Înnălțime Ta aũ dat jalobă toți lăcuiitorii târgoveți de la târgul Bărladuluiũ, arătând că, atât vatra târgului, cât și moșia din prejur, dintru început aũ fost d[o]m-nescũ, și că de la D[o]mnu Ștefan Voevod bătrănul aũ fost dată pe sama târgoveților, ca să să hrănescă pi dănsa, după cum a fi arătând, după cum aũ ispisocu di la pominiti (*sic*) D[o]mnu și în sumă de multă curgiri di anĩ tot di cătră tăr-

goveții s'ar fi stăpănit». Constantin Racoviță dă locul mănăstirii Sf. Samuil, «hotărându-să osăbit și vatra târgului, cât să fii, și lăsându-o nedată nimăruî.» Se pomenește hrisovul de *apărare* al acestuia. «Iar de vr'o șase ani încoace și di când moșiia aciia au intrat cu schimb la stăpânire d^{ei} Spătăriasa Catrina Sturzoai, niurmând hrisovului ce aū, în tăriiia d^{ei} în câtiva rânduri s'aū ispitit și să ispitești asupra cu multi chipuri până în Domniia Mării Sale Alecsandru Ioan Mavrucordat Voevod.» Se judecă atunci la «răposat Gheorghe Sturza, fiind Vel Logofăt: pi acei ci ar fi putut să-i dei răspuns, i-ar fi izgonit, și oprind numai pi cari s'aū socotit a fi mai proști, și îngrozându-i cu închisoare, s'ar fi luat o scrisoare din parte lor în chip de 'nvoială cătră dⁱ Spă[tă]-r[ea]sa ca să-i dei adetî.» Ei se roagă Domnului a fi cruțați: «fiindcă să află la un loc greu, în drum[ul] cel mare, unde nu puțân[ă] greutate și supărare întimpănu în toată vreme».

La cercetare, vechilul Spătăresei arată actul de hotărnicie din 7265 (1756-7) și cel din 8 Maiu 1786, iscălit de Gheorghe Sturza, prin care unii Bîrlădeni se învoesc cu ea «într'acestaș chip, adică că moșiia dein preġuru târgului Bărlad, care esti a dum^h Spă[tă]-r[ea]sa, luată în schimb de la fratile d^u d. Spat^r Iordacli Cantă, care și dⁱ iarăș cu schimb aū luat-o de la mănăstire Sfântului Prooroc Samoil, și fiindu-le trebuitoare pentru hrana lor și a vitilor, din însuși a lor bună voi, fără a nu mai avē cuvânt de răspuns, nicî odineoară saū a treci peste scrisoare ačasta, și pentru ca să nu rămăi dumⁱ băgubașă din dreptul venitul moșii dm^h, s'aū așăzat ca pentru arăturile și fănațu ce vor faci pi moșii, să dei dijma obișnuită, după ponturi, pentru casăle căti vor fi pe moșiia dum[i]s[a]li, afară de vatra târgului, ce este hotărâtă încă a da adetul după ponturi, iar imașu vitilor pentru ca să fii știut locul până undi să să pască, și pentru ca să nu să pricinuiască păgubiri mai multă cu călcare vitilor, să fie după căt locu va socoti dmⁱ Vornic Costandin Păladi, și pi acel loc di imaș să nu plătească nimică la d[u]m[nei] Spă[tă]-r[ea]sa, iar, trecând mai mult, să plătescă stricăčuni ce să va faci, lăsându-să numai vitilorū să pască, iar nu și altele streini.»

Apoi un act din 13 Maiu 1786, de la Alexandru Mavro-cordat către «dⁱ Vornico Păladi», ca să fixeze întinderea locului de imaș. El face aceasta la 26 Iunie: «până la puțu Țocărlui, iar în sus până la balta Oii, iară spre Apus i-au rămas foarti puțănă locu, fiindcă în zare dealuluii sănt țarinile târgoveșilor, cum și spre răsărit până în hotaru Săr-dăresăii Catrinii Codreniții». Anul trecut, Spătăreasa se plînge că unii Birlădeni îi încalcă moșia, cu case și păscutul vitelor. Ei pretind că aveau, pe vremea călugărilor, case și mai de parte, «fără numai au dat dejmă la câmpu»: se arată «un suret di pi ispisoc di la Domnul Ștefan-Vodă Bătrânul». — Find «hrisoavi domnești și la o parti și la alta», rămîne să hotărească Domnul. — Copie de pe la 1790.

150. «1792, Avgust 25, cal[en]d[ariul] vech[i].» «Cătră Prea-Înnalta ch. ch. gudecătorie a forum nobilium al Stanislavului. După știința ce mi-au rămasu de la răpoosata maică-mè», scrie Ianache Cantacozinò Vistierul, «rămăindu frații dum[i]-sal[e], unchiî mii, dumnalui Logofăt Ioniț[ă] Cantacozinò și dum[nea]lui Vornicul Iordache Cantacozinò îndatorați cătră casa maicii miele, dum[nea]lui Logofăt Ioniț[ă], aducându-ș amintea di acea știută datorie, din sângură voința părinti-asc[ă] a dumisali la măritatul unii surori a miele, anumi Ileni, pecari au ținut-o un boeriù anume Manolachi Conachi ¹, osăbit di guvaeriuri, argintării și haine ci au dat la măritatu ei, i-au mai dat și o moșie și zăci fameliî de Țiganî, cum și dum[nea]lui unchiul Iordachi Cantacozinò Vornicu, rămăind numai cu o cucoană fică a dumisali, măritată, anumi Mariuța, iarăși aducându-ș aminte di aça știută datorie, iarăș din sângură voința părintiască a dum[i]sali, mi-au dăruit mie, nepotului dum[i]sali, patru moșii în parte Moldovii... După trecire di vremi întămplându-să di au murit ginerile dum[i]-sali, boeriul ficii dum[i]sali Mariuții, și măritându-sea al doile după dum[nea]lui Hat. Costachi Ghica, carili fiind boeriù streinu, cu priimire mea luînd de la mine aceste de mai sus patru moșăi..., li-au dat în zăstrea di al doile a ficii du-

¹ Fiul Ilenei cu Manolachi a fost poetul Costachi Conachi.

m[i]sali Mariuții, și mie în locul acestora mi-au dat alte patru moșii», cele din Bucovina, cu «toate documenturile». «Mi s'au dat și ispisocă al preștipulu'di atunci», iar, din Bucovina, «atestat». Acum Ghica «face arătare că, aceste fiind suptă cuvântu legate, ceri ca să i să dea voie di a i să face iștalație spre declărarisăre numelui dum[i]sali spre stăpânire acestor moșii leguite și drepte a miele». Decî «protestălesc... și cer să fie oprită eșire dumilor sale până să viu sângur eă ca să arăt toate dovezile... Și mă rog să fiu așteptat, având a împlini la condomație zilile hotărâte a lazaretului și a prescrie la Cernăuț și scrisorile trebuitoare.» — Concept.

151. Bozance («Bossandze»), 21 Septembre 1792. «Sanitaets-Foede für Personen.» Pentru «Bojar H. von Kantakouzine mit 10 Bedienten», din Horodniceni, căsătorit, de 59 de ani, «grosser Statur, schwarzen Haaren, — Barts, — Augenbrauen, schwarz-braunen Augen, rundes Angesichts, moldauerisch gekleidet».

152. F. d. «Zoița Ghica Agoai» către Domn. «Întru răspunsul ce d[um]nei cucoana Smărăndița Balș faci Înnălțimiî Tale în pricina jalobiî mele pentru moșie Cadobești, îndrăznescu a anerisi toate îndreptările d[u]m[i]sale fără cuvînt și fără temeiu, și că pravilistul scriitoriū a d[u]m[i]sali nu are nici o știință de curgire aceștii pricinî, să va giudeca de cătră Înnălțime Ta». Că actele nu se află la cumnatul Bălșoai ei, «camardiner Iancu», dovedește faptul că, «înnainte jalnicei răzvrătiri, li-au adus însuși d-lui [soțul ei] în sãnul d[u]m[i]sali în Postelnicii, față fiind Postelnicul Rizu, zăcând: «iată scrisorile în sãnul mieu; însă nu vroiu să le dau». Ea, Zoița, s'a judecat «în vreme Domnului Suțul», cu Vistierul Aleco Balș. Acum, de doi ani, e bună pace: de ce nu se întoarce adversara ei «în patrie?... Cunoscut esti di cătră toți, că soțul d[u]m[i]sali numitiî cucoani prin diiată au făcut pe d[u]m[n]ei clironoamă pe toate averile mișcătoare și nemișcătoare a d[u]m[i]sali, mulțămindu-să numai cu o hotărâtă liafă, pentru a sali cheltuele în țări străine.» Cere «sec festru».

153. 11 Novembre 1792. Alexandru Constantin Muruz-Vodă, către biv Vel Vistier Ianachi Cantacuzino. Citație *greacă* pentru procesul cu Hat. Constantin Ghica. «Διότι αὐτὰ ἐλάμβανε, πῶς ἤθελε τολμήσῃ ἢ εὐγενεία της νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ ἀπαρασά- λεβτως τὰ προστατόμενα καὶ νὰ ἔλθῃ ἐν ταύτῳ μὲ ὅλα τὰ ἔγγραφα ὁποῦ ἔχει¹ ? I se mai dă termen de șapte zile. Altfel, va fi judecat în lipsă. Domnul scrie la urmă: μὲ τὴν ἀναβολὴν αὐ- τὴν ὁποῦ κάμνει, καὶ μὲ τὸν τρόπον ὁποῦ μεταχειρίζεται, μᾶς δίδῃ νὰ λάβωμεν ὑπόνοιαν ὅτι ἀποφεύγει τί νὰ θεωρησθῇ ἢ διαφορά σας, ὥσῃ μὴν ἔχῃ κανένα δίκαιον: ἔπρεπεν εὐθὺς μετὰ τὸ πρῶτον γράμμα μας νὰ συκωθῇ καὶ νὰ ἔλθῃ. Ἄν καὶ ὕστερον ἀπὸ τοῦτο δὲν ἔλθε: ,μὲ τὴν ὁποφυγὴν της τοῦ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα, θέλει γίνῃ ἄξια νὰ ἀναγ- κασθῇ ἢ δικαιοσύνη μας νὰ δώσῃ τῷ ἀντιδίκῳ της χατμάνῳ τὸ ἔγγραφον ὁποῦ ζητεῖ παρὰ τῆς αὐθεντίας μας περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης². Pecetea pe ceară, în afară: Αλ. Κστ. Μζ. Ββ., 1792. Lîngă ea, o pecete austriacă. — O somație anterioară, tot grecească —, e din 16 Octombrie, alta din 8, 18 Septembrie.

154. «Scrisori sântu în plicul acestu cu numărul 6; 1792, Nov. 27 (16). O scrisoare de la părintele mieu unchiu, dumnalui Iordache Cantacozino Spatar . . . Cătră Măriia Sa prințipul Moldavii . . . Plata de fasie de la cei ce au moșii în Bucovina.»

155. 23 Novembre 1792. Iordachi Cantacuzino Vist. către Domn, pentru procesul cu «dum. Hat. Costache Ghica», adecă cu vechilul «pe care are dum[nea]lui lăsatu aice în Cernăuți». «Prè Milostivul mieu stăpănū, de cătră prè-înnaltă înțălepčune Înnălțimiî Tali esti știutū că prè-plecata sluga Înnălțimiî Tale nici pin cugetul mieu n'au trecutū că să va în-tămpla să îmblu eū trudindu-mă și supărăndu-mă (de sântu

¹ «De vreme ce ai primit acestea, cum ai îndrăznit d-ta să nu te supui în clipă poruncilor și să vii îndată, cu toate actele ce ai?»

² «Cu zăbava aceia pe care o faci și cu chipul cum te porți, ni dai să bănuim că fugi oarecum să nu se cerceteze procesul d-tale, ca și cum n'ai avea nici-o dreptate. se cădea ca îndată după cea d'întăiū scrisoare a noastră să te ridici și să vii. Dacă și mai departe nu vei veni, cu codirea d-tale de a veni aici vei fi vrednic să fie silită Domnia Mea a da protivnicului d-tale Hatmanului actul pe care-l cere de la Domnia Mea în această afacere.»

acmu trii luni de zăle) pe la Stanislavū și pin Cernăuți, — Dum[ne]zăū știe cu cătă ostenială, unde bolnăvindu-mă, puțin ră-măsesea să-m pierdu și viața. Dumnalui Hat. aū așăzatū din parte dum[i]sale advucatū la Stanislavū, și aū cerșutū gūdecată pre plecată sluga Înălțimii Tale... După pravilile împărătești ș[i] gūdecătorești care urmiază aice hotărându pricina, după ce aū triimis poruncă aice la Cernăuți după orânduecele ce aū de a publicarisă Craizamptul și gūdecătorie de aice... Vechilul dum[i]sale Hat., pe care are aice la Cernăuți, anume Bendela¹, care esti gūdecătoriū la Criminal, n'aū contenit a nu triimite protestații pentru oprire publicații... După întoarcere mē aice la Cernăuți, de la 6 Nov., cu mergire unū negușitor eșanū, anume Constandin Pană, carele atunce să porniia de [la] Cernăuți la Eși, ca prin mână dum[i]sale Vel Logofăt Necolai Ros[e]t să să aducă cătră milostivire stăpăniască.» Cere mila domnească «asupra îngreuetii și cu mulțime de datorii însărcinată casa prē-plecatii slugii Înălțimii Tale». — Concept.

156. 3 Decembre 1792. Alexandru Constandin Muruz-Vodă, către biv Vel Vistierul Ianache Cant., ca să vie la judecată cu Vornicul Costandin Rășcanu, Vornicul Manolache Conache, Vornicul Iordache Cant. și «d[u]m[n]ei Hătmăneasa Mariia, fiica dumisale». — Pecete pe ceară, în afară.

157. 3 Decembre 1792. «K. K. gūdecătorie a Țănutului Cernăuți» întărește lui «Enachi Cantacozinò» moșiile cele două din Bucovina. — Traducere românească.

158. 16 Mart 1793. Mihail Costandin Suțu-Vodă, către Enachi Cantacuzinò biv Vel Vistier, pentru pretenția de moșii a «dum. Hat. Mariuța Cantacuzinì». — Pecete pe ceară, în afară.

159. Suceava, 5 Maiū 1793. «Dușillovič Crais-Comisar», către Vistierul Ianachi Cantacuzino, pentru tocmirea unū dascăl. «Acel dascal s'aū năimit aiure.» Acum se gîndește la altul: «căt am priceput din recomandăție lui, și din scrisoare ce mi-aū scris el însuș, învățătură are destulă, că aū săvărșit

¹ Poate tatăl viitorului Mitropolit al Bucovinei.

atât filosofie cât și învățătura pravililor : a frii, a Statului, a niamurilor pravili, Rămleilor, cum și învățătura politii în Hala; numai că iaste etherodox, din secta lui Lutăr. Dar așa socot cum că datorie lui nu va fi a învăța catehisin, ce sintacsin, ritoricam, poezin, alghebran, arifmeticam, matezin, învățătura loghichis, procî. Decî, de va fi cinstit dumilor voastre după plăcere, sau pe tot acel Hart sau pe altul potescă să binevești cinstit dm. numai 2 sau 3 cuvinte a-m scrie, și eu îndată oi triimite carte pe poștă la Bistriț[a], și va veni.»

160. 28 Iulie 1793. Mihail Costandin Suțul-Vodă, către Mitropolit și boierii: Ștefan Sturza Vel Logofăt, Neculaiu Rusăt Vel Logofăt, Ioan Canta Vel Logofăt, Iordachi Ghica biv Vel Vornic, Costandin Păladi Vel Vornic, Costandin Cartargiu biv Vel Vornic, Dăpaste Vel Vornic, Iordachi Balș biv Vel Vistier, Costachi Ghica Hatman, Neculaiu Roset Vel Vornic, Costandin Balș Vel Vornic, Costandin Grecenu biv Vel Vornic, Sandul Sturz[a] biv Vel Agă, Lupul Balș Vel Paharnic (?), Dimitrachi Sturza biv Vel Vornic de aprozi, Gavril Conachi biv Vel Ban. Să judece procesul lui Iordachi Balș Vel Căminar cu Birlădenii. Andronachi Doniș, Medelnicer. — Copie de pe la 1800.

161. 11 August 1793. Raport către Domn, al Divanului (Ștefan Sturza Logofăt, Ioan Canta Vel Logofăt, Neculaiu Roset Logofăt, Iordachi Vel Logofăt, Lăscărachi Vel Vistier, Costandin Paladi Vel Vornic, Drăcachi V. Vornic, Costachi Ghica Hatman, Theodor Balș biv Vornic, Costandin Greceanu Vornic, Mihaiu Sturza Vornic), în procesul lui Iordachi Balș cu Birlădenii.

Iordachi arată actele știute și acel din 6 August 1792 : va lua «di toată benaoa ci va fi pi vatra târgului să dei bezman locului, după analoghii, cari ci va așungi, din 10 banî unul, cum și di la toți acei ci vor avè pivniți și vor vinde vin, să dei căti 6 lei di buti și 4 lei di polobocu; iar di la cei ci vor vindi rachiū, să iai căti una păra di om, precum și mortăsipie pi vitile ce să vor vindi în târg încă asemenea să iai, după obiceiū.»

Ei obiectează: «cum că acești daniî di afirosiri ci au luat dani. Căminariul Balș pi locu acestuî târgu Bărladu, nu pu-țină tânguiri s'au pricinuit întri toți întri dănșii, căci iaî țin moșiia și strămoșai lor să află ei răzăciți (?) și așezați cu lăcuința în târgul acela di sumă di ani, după pute[re]a hrisovilor domnești vechi și alte dovezi ci au avut la mânia lor; din cari, macar că celi mai multe, din împotrivitoarili tulburări și robii ci au fost pi locurile acele, s'au prăpădit cu totul, dar și din câti au mai rămas și li au la mânia lor, după putere aceloraș, iaî iarăș pi loc[ul] acestuî târg Bărlad s'au știut lăcuiitori, ca pi o dreptă moșai a lor, vânzând și cumpărând și clironomisând locuri di casă și pi dugheni unul di la altul, ca pi niști drepti ocini a lor, și di câti ori s'au robit și s'au pustiit cu totul târgul acesta, iaî iarăș, ca la o strămoșască moșai năzuind, cu toati supărări[e] ci au tras și trag, aflându-să la un loc greu ca acela, s'au așezat di au lăcuit și lăcuesc până astăzi, și, după aceste, când acmu vor rămâne ca să fie daniili dumisale Căminariului Balș păzâti și întărite, apoi, osăbit că toati aceli mai vechi strămoșăști a lor miluiri domnești și clironomii părintăști ci au avut, sânt rădicati și lipsăti cu totul, dar și lor nu puțână dureri și rană li să aduci, și stricăcuni târgului di istovu, și pentru acesta și cad toți cu plângeri, cercetindu-să să aibă dreptati. . . Au scos di ne au arătat mai întâi un hrisov vechiî domnescu, di la Ștefan Voivodu, cari, fiind sărbăscu, s'au dat di s'au tălmăcit di Pavăl Postelnicul Debrîț di la Mitropolii; cari tălmăcitoari prin suritul ispisocului iscălit di dănsul arată că, ispisocu fiind forti vechiū, și fiind și ruptă o bucată dintr'ănsul, au tălmăcit numai pi cât au putut alege, și nici vâlet nu s'au găsat, însă, după cât au putut tălmăci, așa s'au văzut. . . Însă, pentru cartea acesta [a lui Constantin Racovița] răspundu târgoveții că s'au dat la mânia lor în vreme când ei ispisocu lui Ștefan Voivod nu l-au avut la mânia lor, nici nu l-au știut, mai ales fiind răsărit di la dănși, — căci, di l-ar fi avut, pute în toată vreme să să apiri.» Arată și acte de întărire pentru particulari, pentru vânzare la mezat. «Noi așăzământul și obiceiul vechiū cari s'au urmat și s'au păzât dintru început și pār

astăzū în țara acesta, dintru a Divanului condică ni adiverim că așa aū fost; ca, adică, din locurile celi din partea târgurilor pi cari să nu fi avut cinevaș casa sa mai dinainti, pi acel loc nu poati cinevaș să-l de saū să-l vânză altuia, niavând triaba sa, fiind locul domnescu, iar cari va fi avut mai dinainti casa sa pi acel loc, saū și acum di va avè, poate să-l vândă, saū să-l ții, cum va vrè, măcar di nu va avè nici carti domnescă pi acel loc, fiindcă, din întâmplării tulburăril[o]r, de multi ori pustiindu-să târgurile, și luminații Domni vrând ca să să lăcuiască târgurile iarăș la loc, aū dat cărți dișchisă di opștii, cu hotărâre ca oricini va vini să lăcuescă la târguri, să fii volnici a-ș faci casă și dugheni, și locul să rămăi a lui di istovu, și, după putere acel[o]r luminați cărți ci s'aū dat di opștii, aū rămas locul a lor, și rămăn și vânzărilor di la un[ul] la alt[ul] iarăș temeinici și stăpânitoari, și atât vânzătorul, cât și cumpărătorul nu rămăn îndatoriți cu vre o dari stăpânului țării pentru locurile aceli ci sânt după dreptati a lor. Așa ni adivărază că aū fost dintru început aşăzământul și obiceiul pământului, și așa s'aū păzăt pân acum nestrămutat. Însă, acum la pricina acesta fiind di amândoaî părțile hrisoavi domnești, precum să arată, noi nu putem să anirisim nici pi unili, nici pi altili, ci înștiințăm, iar hotărâre cè disăvârșăt[ă] rămăni la prè-înnaltă înțalepëune Mării Tali.» — Copie de pe la 1790.

162. 1^u Novembre 1793. Un Evreu (care iscălește evreiește) arată că a luat pe un an «orănda băuturii satului Căbuji, cu moara de acolò, și a părților din moșia Țolești de la acest Țăn[u]t al Sucevii, ale dum[i]sale Ianache Cantacozino biv Vel Vistier... Și, di va fi poroncă gpd. ca să să scoată Jădovi de prin satea, eū după tocmală voiū fi îndatorit a-m tocmi crășmar la orânzi și a-m ținea orânzili până la împlinire anului cumpărat, plătind dum[i]sal[e] bani deplin. Crășma, moara sânt îndatorit a li avea meremetisite, tocmite bine.»

163. 22 Decembre 1793. Ianachi Cantacuzino către Domn, în pîra lui cu «Luminarea Sa Domnița Ralù Callimahis saū Cantacuzinò¹, pentru o moșie și zăci sălaşe Țiganî, ce răpo-

¹ Era o fată a lui Grigore Callimachi, măritată cu Matei Cantacuzino.

satul Logofăt Ioan Cantacozinò, socrul numitei Domniți, s'au îndatorit prin a sa scrisoare a da zestri cei mai mici surori ai meli, întâe soție dumnelui Vel Vor[ni]c za aprozi Manolachi Conachi». Ea observă «cum că toți Moldovenii au știut că dum[nealu]i Vistieriul Matei au fost hotărît ca să-lase patrie, și că mai înainte de purcedere Divanul din vreme acie au făcut publicație pretutundine în țară; pentru ce eu n'am făcut aastă cerire ce o fac acum»? Răspunde că și-a arătat pretențiile atunci «la dum^r boerii ai Pricinilor Streine gudecători, din vreme acie, dum^r Vel Logofăt Iordachi Ghica și dum^r Vistier Iordachi Balș». «Răposatu Logofăt Ioan Cant. fiindu-mi întocma ca un părinte», n'a cerut prin judecată de la el; ar fi și dat, «dacă moarte nu l-ar fi luat așa în grabă». — Concept.

164. 13 Mart 1794. Ianachi Cant. Vistierul se îndatorește a da actele «moșii Ţorniți, de la Ținutul Sorocăi».

165. 22 Mart 1794. Mihail Costandin Suț[u]-Vodă, pentru procesul lui Ianachi Cantacozonò biv Vel Vistier cu Căpșești. Iscălitura Domnului. Pecete ovală cu chinovar: «Io Mh. C. St. *(sic)*» «A. Doniç Med. proçt.»

166. 23 April 1794. Un Armean, Iacob Trianco (iscălit armeneste), iea în arendă «venitul moșii Căpreaști și Purcărești de la Ținut[ul] Sorocăi, a dum. boeriuului Ianachi Cantacozino biv Vel Vistier».

167. 23 April 1794. Arendare a moșiilor Vistierului Cant. la Ținutul Lăpușna: Săngera, Calfa, Semogenii, Berhoiul, Puhoiul. «Și, fiindcă aceste moșii sânt în parte locului de ȝos, feriască Dumnezeu, din întâmplările vremilor spre stricari păcii, când nu vom pute căuta de venitul acelor moșii», etc.

168. 8 Iulie 1794. «Vasili Botianul vat[a]v» arată că, avînd moșie la Coșernița (Ținutul Soroca), «c-au umblat în trii bătrâni», făcuse schimb cu Ianachi Cantacozinò. Acum are pricină cu cumnatul său, Cluceriul Ioniță Ganea. Pomenită moșia Roșuorii, la Neamț. Pecete cu o pasere, coroană și «Vs. Bt., 1790».

169. 16 Iulie 1795. Un Broștean vinde «poamile» dintr'o

livadă «lui Ștefan a Diiaconiții din satul Rădășeni, fiindcă, de mare nevoie a lipsii de pâine ce avem, și vânzare în vite nu era, am vândut acele poamă», cu 15 lei, «pentru hrana copiilor miei».

170. 1° Octombre 1795. Diata lui Ianachi Cant. Vistierul. Dă moșii fiilor Nicolachi, Iordachi, Costandin și Mariuța. Între Țigani: Andrii Ūșul, Șteafan al Bolocani, Ion Jompa. Lucruri: «o harșă de argint și cu rahtul ei cel mai greu..., un raht mai prost... Din straie, un contăș negru cu postav blănit cu nafea, o ghiordei galbănă cu săngap nou, o dulamă cu antereu stambolșalisă albu, o ghiordei postav sadea, un biniș șal căptușit cu maltin, alt contăș blănit cu nafe după cel bun..., o saia și cu antereu ei de citarie, de vară, un ȝar turungiu, și alt ȝar după ačala, fiștichiū, o ghiordei cu norcă..., doai părechii ăcașări noi... Un ȝar vână, cari esti al mieu, osăbit de unul albu al Mariuții, ačala l-am dăruit Mariuții... Triizăci de bucat de farfurie pentru masă... Boi fiind numai pentru plugurile hrani casăi și] a dărvurilor.» Urmează partea fiului Ioniță. — Iscălitură; pecete cu vulturul bicefal într'un scut ținut de doi lei și terminat cu o coroană cu cruce. Ca martur se află și «Chiril arhimandrit Rîșcăi». — O traducere germană (după moarte) se face la Cernăuți în 1807.

171. Τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε ἄρχ. πρώην βιστιάρη Ἰωαννάκι Καντακουζηνέ, ἡμέτερε προσφιλέστατε, τὴν εὐγενεῖαν τῆς προσφιλῶς ἀσπαζόμενοι, ἡδέως προσαγορεύομεν διαφυλάττοι αὐτὴν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐν ὑγίειᾳ καὶ εὐημερίᾳ μετὰ μακροβιότητος ὡς ἐφίεται. Τὸ ἀπὸ ἐ-της τοῦ τρέχοντος προσφιλὲς ἡμῖν γράμμα τῆς ἀσμένως ἐλάβομεν, καὶ ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ ἐφετῇ ἡμῖν ἀγαθῇ ὑγίειᾳ τῆς· εἶδομεν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ: ὅθεν καὶ δὲν ἐλείψαμεν ἀποκρινόμενοι διὰ τοῦ παρόντος νὰ τὴν πληροφορήσωμεν περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς εἰς τὸ ὁσπῆτι τῆς εἰς Σουτζάβαν, ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ καθήσῃ ἐκεῖ μὲ κάθῃ λογῆς ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν τῆς, μὴν ἡμπορῶντας νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ τινὰς ἄνευ εἰδήσεως μας· ἄνευ πάσης ὑποψίας λοιπὸν ἐπιστρέφουσα, ἔμπορεῖ νὰ ἐφησυχάσῃ εἰς τὸ ὁσπῆτι τῆς: τὰ δὲ ἔσθῃ τῆς εἶεν πλεῖστα καὶ εὐτυχῇ.

Τῆς εὐγενείας τῆς αἰψμε, Ὁκτ. I β'-τη
δοῦλος ἀγαπητός: Ἀλέξανδρος Μορούζης.

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἔρχοντι πρώτῳ Μεγάλῳ Βιστιάρῃ
Ἰωαννῷ Καντακουζηνῷ, ἡμετέρῳ προσφιλεστάτῳ, εὐτυχῶς.

Pecete octogonală, cu coroana și: Αλέξδ. Μρζη, 1777¹.

172. 26 Octobre 1795. Ianachi Cant[a] Vistier către «al
mieu iubit ca un frate și cumnat», Lupul Balș biv vel Spatar.
«Boala întru cari mă află de 30 zili pătimind la pat supt
obial, m'aū adus tocma la starea cea mai de pi urmă, unde
nu sânt vrednic din patu a mă mișca. Cordonul fiind închis,
a veni doftor aice nu să poate. La Iaș, la Șmilțu am trimis
și l am rugat distul, și n'aū priimit să vie. Eū ca să mă
urnesc din patu, nu pot, la starea ă-am ajunsu, pentru ca
să viū la Eș, să mă caute doftoriū. Iată că aū rămas aicea
să pieiū necăutat. Pentru numile lui Dumnezeu mă rog, frate,
fă orice chip vei ști, și doar vei putē să-m triimiț pe unul
din doftori: Volfi sau Șmilțu, iar altul nu, și să-ī plătescu cu
toată mulțămīta pentru osteniala ce va faci. Iar, dacă vei vidē
că nu vā niū unul dintr'amāndoi să vie, atuncea mă rog fă
rugāminte cătrā prē-īnnālțatul stāpān ca să aibā poroncā
unul dintr'aceștiia să vie să mă caute, și să-ī plătescu oricāt
mi-a ceri. Și, pentru plata menzilului cu cari ari a veni dof-
torul, cāt va fi, se va da de la triimis[ul] acesta. Numai mă
rog, cu un ăas mai īnnainte să poată proftaxi doftorul aice.
Căū acmu vād că s'aū sfārșit toate.—Dumitale ca un frate și
slug[ă]: Ianachi Cant[a] Vistier. [Autograf:] Boala esti tuse cu
vătāmare plāmānilor, și, cum m'ar putē aduci la stare ca să
potū mergi la drum, m'aș rădica īmpreună și aș mergi
acolō să mă cautū, că aice esti piste mănā.»

¹ «Prea-cinstite și de bun neam d-ta biv Vistier Ianachi Cantacuzino, al
nostru prea-iubit: īmbrāțīndu-te cu dragoste, ne rugām din toată īnīma să te
pāstreze Dumnezeu sfințul īn sāmātate și voie bună anī īndelungați, cum dorești.
Scumpa d-tale scrisoare de la 5 ale luniī trecute am primit-o cu plăcere și
ne-am bucurat pentru plăcuta nouā sāmātate a d-tale; am vātut și cele cu-
prinse īn ea; pentru care nicī n'am lipsit a-ți rāspunde prin cea de față, ca
sā te īnștiințām, īn privința īntoarcerii d-tale acasă la d-ta īn Suceava, că poți
sā te īntorcī și să staī acolo īn toată voia și liniștea, cāci nimenī nu te poate
supāra fără știința mea. Decī, fără nicī-o bāmūialā īntorcīndu-te, poți să te odih-
nești īn casa d-tale: iar anī d-tale să fie foarte mulți și fenciți.

Al d-tale rob cu iubire: Alexandru Moruzi. 1795, 12 Octobre. (Adresa.)

173. 27 Novembre 1795. Iordachi Cant. înseamnă hîrtille de moșie ale răp. tatălui său, pe care le-a primit el.

174. 18 Ianuar 1796. Ἀνθιμος ἀρχμδ. Π[ροπάτωρ] către Tudurache Ūre. «Pentru șapte sute cincizăci de lei bani, ce sînt să s[ă] dea la fericitul patriarhul, că nu pot ca să e[st] pe bani, fiindcă este altul mai mare decît mine, decî dum. veî lua osteneală, împreun[ă] cu banii, și veî merge la Iaș, la ipi[t]rop a fericitului patriiarhu, carel[e] șade la Galata, și de acolo va lua sfîrșit trebuința.»

175. 2 Iulie 1797. Eleni Cant. arată că a luat 500 de lei «de la dumneî mama cucoana Vistiereasa, din banii zăstriei mele c-au fost rînduită prin diată de cătră tatăl mieu Vistierul Enachi Cant.».

176. 29 Decembre 1797. Dumitrașco Stol. și Catinca Cant. arată că au luat de la Spătarul Lupul Balși restul de 1000 de lei, ce li se datorîa din zestre și moștenire.

177. 1^u Maiu 1798 (?). Διονύσιος ἀρχιμανδρίτης Γαλατᾶς arată că a primit niște bani pentru moșia Săvești de la moștenitorii lui Dinu Cantacuzinò Vistierul, după făgăduiala ce dase acesta patriarhului Avramie de Ierusalim.

178. 2 Maiu 1798. Ἀνθιμος ἀρχιμανδ : Προπάτωρ dă sinet «dumnaei cucoana Mărioara Vistiereasa», pentru moșia Săvești.

179. «Un Cernăuți, 799 (1794?), Mai 21/10.» Către Ienachi Cantacuzino Vistier. «Pentru copiile ci mi-ai trimăs, ci sînt scrisă lătinești, căutându după poroncă și matcile lor, și posluindu-să di dumnalui Beriș canțalistu și di dumnalui Reini, iar[ă]și canțalistu, s-au aflat asămîne cu matcile și s-au plătit și tacsie la Vistirie împărătească... Sineturile a matcilor celor lătinești, care sînt prifăcute pi moldovinii... Răvașul și altile ci ai scris cătră domnu baron Balși, să vor urma.» Pomenit : Ioniți Volcinschiî.

180. «Sučava, la 21/10 Fevruar 1800.» «Mărturie» de la «k.k. maghistrat Suceviî» pentru o proprietate a lui Coste Voinovici.

181. 22 Februar 1801. Iordachi Cant. Ban arată că a primit 3.617 lei de la «dumneî mama cucoana Mariuța Vistiereasa Cant., din cinci miî lei ce am să iaș prin diată».

182. 28 Februar 1801. Costandin Alixandru Ipsilant Voevod, către «arhimandrit Dorotheo, starițul sfințelor măn[ă]știrii Niamțul i Secul». Grigore Cluceresc[u] arată că are baștină «în moșia Puhoiul de la Țin[u]tu Orheiului»: i se vinde partea, «în vreme ce jeluitor[iul] nu era de vârstă, și încă să afla la Țarigrad», lui Ienachi Cant. Vistierul. Ceruse de la «Spatarul Lupul Balș, epitrop casăi Vist. Ianachi Cant.» să răscumpere partea sa și a celorlalți. Moșia fiind dăruită la mănăstire, să arăte actele. Sau să trimată «la măn[ă]st[ir]e Văraticeu, undi iaste fica răposatului, călugăriță» Pecete pe ceară în afară, din 1799: «Io Cst. Vv.».

183. 15 Mart 1801. Iordachi Cant. Ban dă sinet pentru 1.383 de lei «dumneii mama cucoana».

184. 24 Ianuar 1802. Judecata lui Ianachi Cant. Vistierul cu «Căpsăștii, la pricina moșiilor schitului Broștenii i Căbujăi». Se prezintă la Divan contra Vistierului «Gavril Capșa fecor lui Chiric Capșa i Toader Galeri, gineri lui Chiric Capșa și cumnat[ul] lui Gavril Capșa, răzăș de moșie Bărgăenii de la Țint. Suceviî, i Gheorghe Broștanul, fișor lui Costache Broștanul». Ștefan Capșa, «unchiū al lor», dăduse schitului, «de dănsul urzit, o moșie Stroești i niște părți din Lețcani» și Țiganii din Broșteni, «și cinci dugheni în târgul Botoșaniî». El lasă epitrop pe Vistier, dându-i satul Căbujii și 500 de lei. Acesta usurpă. Se aduce un răvaș de la Vistier, din 1775, 11 Iulie, cînd era Stolnic. Ștefan avuse frați pe Chiric și Arhip, cărora li lasă satul Bărgăenii. — Vistierul înlătură pe Broștanul, pentru că moșia fusese vîndută de «moașa lui, mama tătăni-său». «Acolò unde este schitul fiind și sat, nefiind cu cuviință la rânduiala petrecirii călugărești de a fi schitul în sat.» Se dă dreptate Vistierului. Iscălesc Ioan Cant. Vel Logofăt, Dăpaste vel Vornic, Costandin Balș Vel Vornic. Matei Costin, condicar. — Copie contemporană.

185. 3 Septembre 1802. Inventariū al averii lui Costantin Rosăt biv vel Logofăt, ce se desparte de soția lui. «1 Țasă cu oblăncile îmbrăcate cu argint, însă și poliite..., 1 harșă cu cabarile de argint, iarăș poliite, 1 harșă cusută cu sirmă... 2 capoturi, 1 chemeși (*sic*) cu fir... 1 perdè de ghermesăt

cu puî de fir». Între Țigani: «Toade[r] Petre condurar, Savina, Coste Pemin (*sic*), ce-î zăc și Buduhoiu, pe care d[u]m[n]ei Medlă. îl arată că ar fi Catargiesc, adică a fratelui dum[i]sali Spatr. Iordachi, și n'ău dovedit..., Gheorghe Paparic, chitar, Grigoraș Ūmule». Vite: «3 epi a fiului dum[i]sali Vasăli, ci i-aû fost dăruite de unchiul său Banul Ioniță Rosăt». «Alte lucruri: 14 talgire cos[i]tor, 94 cărți: 36 franțuzăști, 37 nemțăști, 21 grecești.» — Se primește foaia de zestre a soției, Maria, din 1779, iscălită de «maica dum[i]sale răposata Spătr. Iliana Catargioae». Fiii sînt Vasăle și Costandin; altul, Mihaî, călugărit ca Mina, murise. — Copie.

186. August 1803. Alexandru Moruzi hotărește în procesul lui Ienachi Cantacuzino cu familia Capșa. Pecete rotundă, cu chinovar. Miniatură, foarte urît făcută.

187. 20 Septembrie 1803. Hotărîre domnească în procesul dintre Teodor Balș biv Vel Păharnic și «cumnată-sa Ecaterina Cananò», pentru averea rămasă de la Toma fratele lui Toader și soț al Ecaterinei. — Copie.

188. 23 Iunie 1804 Alecsandru Costandin Moruz hotărește în judecata moștenitorilor lui Ion Gherghel cu a doua soție a acestuia. El lăsase moșia Doroșăuții, în Bucovina. — Copie nouă.

189. «Cernăuți, Noemvrie c. nouă 1807.» «Contractu» pentru veniturile moșiilor Malitinița și Ușuhlibul, «între dumnalorū večnicii stăpăni acestorū moșii, dumnalui Iordachi Cantacozinò Sărdar și dumnalui Neculai Cantacozinò, fii răposatului Vist. Ianachi Cantacozinò, și anumi între dumnalui Vornicul Dimitrie Sturza, ca un rânduit epîtrop și deplin vîchil a numiților mai sus, de spre o parte, și între dumnalui ȝupănul Cantal Zericovicî, cumpărătoru venitului acestor de mai sus arătate moșii, de spre altă parte». El arendase încă de la răposata Maria Cantacuzino, mama celor doi frați, în 1801. Arendașul iscălește armeneste. Marturi: Mihalachi Cernianschi, «Veniamin Mitropolit Moldaviei, epîtrop» (pecete lungăreată, cu un scut purtînd inițialele V. M. M. supt o coroană, între cîrjă, cruce, soarele și luna; jos, data de

1799). «... Balș Vornic epitrop» (pecete cu coroană și stea).
— Întărit de autoritățile din Iași și de Agenția de aicea.

190. 26 Octombrie 1808. «Răzășii din moșia Moinești de la Țănutul Bacăului» vînd lui «Dimitrachi Avram, răzăș, cu tovarășii dumisale Iordachi Alecsandri și Filip Dimitriu, orănda di pi tot hotaru Moineștii, din cinci madeli, adecă de vinu, ce vor putē dumnealor vinde, i rachiū, pascăria, căsăpiia și dijma păcurii, di pi tot hotaru Moinești, din zăci săptămăni una, adecă noai săptămăni lăcuitaril[o]r și una dum' orăndătorilor, cu tocmală plăcută de cătră toți răzășai, să ne dē dm' trii miī lei într'un an de zile... Nicī-unul dintre noi său dintre alți lăcuitori ce șād în Moinești și înpregiur pe acest hotar, să nu îndrăzniască a vinde măcar de un ban rachiū său vinu, să să taje carne și să vîndă pește, cum și la dijma păcurii să facă vre-o păgubire... Cum și pentru cei străini ce vor veni de pi afară cu băuturi ca să vîndă acolo, să fim datorī cu toțai numai de cāt a-i propi pe unii ca aceia.» Șese iscălituri, și apoi a lui «Toader Chetiar[u], răzăș».

191. 1812. Arătare a Mitropolitului [Veniamin], pentru «acest Ioan Cant.», care, la vrîsta de 17 ani, a venit «aicea la S. M. Neamțul», și *s'a tuns în mantie*, cu voia tatălui său și după însăși călduroasa sa cerere, de starețul Sofronie. «Apoi, nu după multă vreme, viind eū la sf[ă]nta mănăstire, și arătîndu-să numitulū la mine, me-aū făcut rugămintē să-l iaū pre lîngă mine, și, văr premare fiindu-mī cu rudeniia¹, n'am trecut cererea lui, ci cu voia starețului l-am luat» la Huși, unde era episcop. Dar fuge de acolo în Bucovina. Adus la el cînd era acum Mitropolit — «după ce (cu nevrednicie) am trecut la Scaunul S. Mit.» —, fuge din nou. — Copie.

192. «Iași, 1814.» Scarlat Callimachi-Vodă, pentru Spatarul Neculaī Cantacuzinō, în proces cu fratele lui, Sărdarul Iordachi, supus rusesc. «Pretențiile... plenipotent.» «Înfătoșare ce aū avut înaintē Domniei Mele, față fiind și ghenereal-consulat Rossiei.» Fratele lor mai mare e Banul Costandin.

¹ Veniamin era fiul Mariei Canta, sora lui Iordachi, tatăl acestui Ioan.

193. 24 Mai 1814. Învoială între Neculaî Canta și sora lui: «Evghenie monahie Canta».

194. 7 August 1816. «Jos. v. Praun», «Braon inginer» se învoiește a face o «hartă» lui Neculaî Canta, cu prețul de 50 de galbeni.

195. 1818. Învoielă de lichidație între cei trei frați Cantacuzini.

196. 26 Mai 1819. Zapis al răzășilor de la Bućumî, între cari: Vasăli Mititialu, Neculaî Costachi, Ion Sărăcuță, Ștefan Isaicu, Ioniță Moisa.

197. «Însămănare di căti lucruri libăsăcu din izvodu cu Ghiorghii Bontăș, din sama lui Ghiorghii Eftimi; 1821, Mart 7... Șasă păhăruță di rachiū... Doai furculiță proasti di os, o steclă di apă..., un băhar di vin, di cristal.» — Altă listă: «șasă cărți..., trii salteluță..., triizăci și[i] cincî farfurii, cu o chesă di ȃorbă..., patru farfurioare di steclă, una zăhar-niță di marmură, cincî garafi di vin pentru masă, doai chesăli di dulceți..., unu sfeșnicu..., o părechi mucăr[i] cu tăblăluțali lor, patru ibrici di cafē, un săpit cu cheli îmbrăcat..., doai mesă di cărți cu postavu îmbrăcate, patru perdeli di cit cu fărparalili lor la ferești, unu măcat cu fărbaraia lui di cit..., triisprăzăci scauni, însă unu îmbrăcat cu adămască vechi, patru perin[i] di păreti..., una cătue..., unu scaunu di sfeșnice..., doai tăblali di cafē și[i] cu dulceți, șasă linguri, șasă furculiță di tumbacu și trii cuțati di os, trii feță di masă.»

198. 23 Februar 1827. Listă de lucruri: «2 canapele mari, îmbrăcate cu cit, 25 scaune îmbrăcate cu cit, 6 jilțuri tij cu cit, 1 masă pentru cărți, cu postav; 1 dulap pentru strai (garderob), 1 paravan, 4 țavii de alamă cu olină (?) pentru mașana cē..., 27 dogi. de casă, 15 dogi de ciubăr..., 1 grătăraș..., 18 butelci negri, 14 șăpur de burec..., 1 chisă di ȃorbă..., 1 frigare di cafē, 2 fânari de droșcă, 1 rășniță de cafē..., 2 oglinzi cu lădiță..., 10 păhară di cristă, poleite cu aur, 5 cește de cafē cu șăs[e] farfuriori, 1 țigăiță..., 1 zaharniț[ă]..., 1 șăpășur cu vacsū, 6 cutii di doftorii, 1 felbară di cit..., 1 părechi călămări de cristă cu scăueș roș, cu clopoțel, 1 călămări de cristă cu scaunaș verde..., 1

časornic di masă..., 9 scripți di perdè..., 1 forfecî pen-
tru hârtii..., 1 mașină de cafè cu toati ali ei..., 3 ibricèle
pentru cafè, de lut..., 3 cheptari di pică stricate..., 2 pă-
rechî izmeni olandă, bune..., 2 cămăș pânză..., 2 trăgători
di čoboti, 2 cutiuță cu chibrituri..., 5 stecluță cu *eau de la
Chine*», etc.

199. 27 Mart 1827. Plîngere a lui «Șmil Focșenian, supus
aus[triecesc] din Fălticenî», care cumpăraseră pe șapte ani ve-
nitul moșiei Săvești de la Aga Costandin Canta. După moartea
acestuia, în Basarabia, fratele lui, Neculaî, vrea să-l scoată
pe Șmil din arendă.

200. Lemberg, 3 Octombre 1827. Librarul Wild către
[Nicolae Cantacuzino]. I-a trimes Walter Scott și un «Biblio-
mappe». «Je l'ai adressé à l'apothicaire de Bottuchan... Il se
trouve au paquet expédié le 2e de ce mois une incluse à Mon-
sieur de Bouxanesko¹, contenant la même continuation de la
Bibliomappe.» Îi recomandă cîteva cărți cu privire la Na-
poleon, un roman și *La femme ou les six amours*.

201. 1827. Chitanță de legător din Cernăuți, pentru cărți
primite de la baronul de Balș [Vasile, din Bucovina]². Se
numește *Voyage autour du monde*.

202. C. 1830. «Catagrafie de numili lăcuitorilor și a hriso-
volițălor, a vierilor i a breslașălor din satul Joldeștiî și Po-
tropopenî»: Dumitru Moroșanu, Pricopii Crap, Petre Băr-
lianu, Costantin Traian, Ion Ungurianu, Mihaî Murariu,

¹ Spatarul Iordachi Bucșănescu, deosebit de Costachi, care ținea pe Catrina
sora lui Iordachi Drăghici (*Arhondologia Moldovei* de C. Sion, Iași, 1892;
p. 46). O astfel de căsătorie, în 1810, cînd Iordachi Drăghici n'avea nici-o
trecere politică, pe cînd Costachi Bucșănescu era dintr'un mare neam mun-
tean, dezmințe și măi mult aserțiunile lui Sion asupra originii lui Drăghici
(de altminterea, Sion nu știe nici numele tatălui lui Iordachi, care se chema—
v. Manolachi Drăghici, *Ist. Moldovei*, II, p. 258 — Dimitrie, și nu Nicolae).
Un Sandul Bucșănescu a fost la 1759 epitrop al mănăstirii Pantelimon, în
Țara-Românească (vol. V, p. 500, n° 81), era Stolnic. El ținea pe Ilinca, fata
lui Radu Crețulescu (*Gen. Cantacuzinilor*, p. 375). Sandu a fost și capuche-
haie la Constantinopol (p. 126). A fost și Păharnic, înaintea de 1774 (vol.
I-II, p. 236). Iordachi îi era poate fiu, venit în Moldova cu vre-un Domn.

² Boierul bucovinean învățat care studiasă la Viena și era «liber cugetător»
(*Ist. lit. rom.*, II, pp. 21, 26).

Gligoraș Vătămanu, Dumitru Burluță, Gligoraș Sămionel, Pintilei Știrbu, Toader sãn Cătana, Gheorghe Boghian, Ștefan Floce, Gheorghe Băscă, Neculaï a Contoai, Vasile Părle, Ion Boû-Bătrân, Dumitru Botez, Gheorghe Căptușanu, Mariia Puricuța, Toader Gămăliață, Neculaï Suvac, Hăncianu Ștefan, Vasăli Bufencu, Ștefan Roșcănianu, Andrii Hobzei, Luchiiian Hobzei, Marcu Lăsăciuc, Ion Petciuc (aceștia din urmă între «hrisovoliți»).

203. «Cernăuți $\frac{8 \text{ Iuliu}}{20 \text{ Iulii}}$ 1830 » Vasile baron Balș către Nicolae Cantacuzino. *P. S.* «Dumnezeescului părintelui Mitropolitului adu-î, mă rog, închinăciunile mele cele mai adânci și mai fierbinți și că și țărina mè îi va fi afierosită, îl va evlavisi șă-l va iubi. Jălescu pe pământeni, și mai anume pe boeri, fără învățături, fără știință, plini de fumuri și de amestecături: în locu să știe ce trebuie să facă, facu numai aceia ce știu ei. Jălescu pe biata țara, rămăind săracă de tot agiutoriu înțălegătoriu, orfană, și mai vîrtos prădată de însuș boerii ce să dau de protectorii învățăturilor, înțălepciun[i]: ispitimiile (*sic*), luminele a Împărăție Rusăști, care stăpânește și povățuește mai toată lume, va ști să apere pe biata țară și să o pue la stare cuviinčoasă, cum și pe acești neîndeletniciți, leneși și ieniceri de boeri, — o parte a-î trimite la țară, să lucreze pământul, o parte la școli.»

204. C. 1832. «Atrebuturile cîte atîrnă la fieșticari secție și celelalte mesă a Visteriei. Sămeșia Visteriei, samiș d. Spatar Vasile Alixandri¹. [Funcționari:] Iancu Drăghici agiutoriu Sămeșiei Visteriei², Iancu Alexandru... Secția al 2-lea: I. Iordachi Cheșcu.»

205. București, 16 Octobre 1832. Chiselev către Postelnicul Nicolae Cantacuzino, pentru numirea acestuia ca membru al Divanului Suprem. «Si, pendant le cours de mon administration, j'ai pu vous être utile, je n'ai fait que vous rendre la justice qui vous était due, et le meilleur moyen de prouver combien vous l'avez méritée, ce serait certainement celui de vous consacrer au service de votre pays, dont l'avenir

¹ Tatăl poetului.

² Din Drăghicii ceîlalți, dorohoieni (Sion, I. c., p. 81).

ne saurait vous être indifférent Au nombre des améliorations administratives dont la Moldavie a été l'objet, la nouvelle organisation judiciaire réclame des hommes qui, par leurs lumières et la confiance de leurs concitoyens, puissent imprimer à cette partie du service public la marche satisfaisante et l'activité dont elle a si éminemment besoin.»

206. 8 Novembre 1834. «Epitropiî Învățăturilor Publice în Prințipatul Moldoviî», Mitropolitul Veniamin și un al doilea, arată lui N. Canta că l-au numit de coleg. Iscălește și Gh. Asachi. Ei îl *doriseră de co-epitrop*, și îl numise Domnul.

207. «Iubite veri Nicolachi. Priimești, mă rog, un suvenir în închisu în plicul alăturat: hrisoavele târgului Birladul, unde vei găsi și daniia a doisprezăci boieri din cari cel mai de pe urmă iesești Vist. Iordachi Balș; cum și copie tuturor documentilor Bîrlădenilor, și, ceia ce poți putea face, ori prin judecată, ori prin învoială, va fi a dum[i]tale . . . 1840, Dechemvrie 27. Plecată slugă: Balș Vor[ni]c.»

III.

A DOUA SERIE DE DOCUMENTE DIVERSE.

A. Documente muntene amestecate.

1. Gherghița¹, 25 Iulie 6980 (1472). Іw радѣаь конкода и гснѣ късен земли оу҃гровлаѣинскон, снѣ старога владѣа конкодѣ, pentru Voislav и съ сноки мѣ и кѣмнатѣ си станѣ . . ., ꙗко да им ест коркока ска понеж кѣши конслак ѡт дѣаконѣ гскамин ѡт петра, хаспри, и гскамин простѣих кон. Тог радѣи им даде и гска ми да им ест къ вчинѣ и къ вѣабѣ и ни ѡт коркоже непотѣжнокени по реч гскамин. свѣдѣтелѣе («și cu fiii și с i cumnatu-său Stan . . ., ca să aibă toată Corcova, pe care a cumpărat-o Voislav de la diaconul Domniei Mele, de la Petru, cu 600 de aspri, și i-a iertat Domnia Mea calul. Drept aceia i-am dat Domnia Mea ca să-i fie de ocină și ohabă, și nime să nu i supere, după porunca Domniei Mele»). Boieri: Neagu Vornic (la p. 21, IV, n° 1, trebuie de suprimat decі Tudor, care e numai sfіrșitul cuvîntului), Dragomir al lui Udriște, Cazan al lui Sahac, Neagoe al lui Borce, Nan мали дворник (așa trebuie a se ceti decі și *loc. cit*), Stan [al lui Tepe] Spătar, Piper Stolnic, Vlaicul Vistier, Vintilă Păharnic, Vladul Comis, Drăghici și Jițian Stratornici. — Monogramă cu roșu. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea doamnei Ana Odobescu.

2. București, 20 Ianuar 7089 (1581). Mihnea-Vodă. Nume: Jejeleică, Stăițești, Hranul, Răduțul, Măneaza. Marturi: Mitrea Vel Vornic, Ivan Vel Logofăt, Dumitru Vel Spatar, Radul Vel Comis, Costandin Vistier. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

3. București, 19 Maiu 7091 (1583). Mihnea Vodă, pentru un Mihaî. Nume: Pătru Născăi, Lupșa, Bălgunea, Arsul, Miclăuș, Baros. Marturi, boierii din Novembre 1582 (Hurmuzaki, XI, p. 898). Scrie Nicălachii. Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

¹ Asupra acestei cetăți, v. a mea *Istoria lui Ștefan cel Mare*.

4. București, 11 April 7094 (1586). Mihnea-Vodă, pentru Miho și Stoian, întărindu-li moșie la Corcova. Marturi: Iane Vel Ban (care lipsește obișnuit din documente), Mitrea Vornic, Chisar Vel Logofăt (ca în 1585; vol. V, p. 173, n° 10), Pătru Vel Spatar (*idem*), Paraschiva Vistier (fost Postelnic), Mih[a]lache Stolnic (fost Comis, înaintat în locul lui Ioan din 1585), Radul Vel Comis, Iane Păharnic (iea locul lui Radul), Gheorghe Vel Postelnic. Scrie Lupul grămăticul. Monogramă. Pecete peste hîrtie. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

5. București, 1-iū Iulie 7102 (1594). Pentru Necula, întărindu-i ocină la Corcova. Marturi: Mitrea Vel Vornic, Andreiū Vel Logofăt (rămîn și în Septembrie; v. vol. V, p. 290, n° 8), Pangrati Vistierul, — Spătar, Pan[ă] Comis, Sărbul Stolnic, Manta Păharnic (rămîn cei trei și în Septembrie; *ibid.*), Coci Vel Postelnic. Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

6. București, 4 Octobrie 7103 (1594). Mihaï-Vodă, pentru popa Stanciul, întărindu-i ocină la Corcova. Nume: Rainul, Corcodel. Localități: *калѣ тѣркѣловъ, прѣшнѣи нахѣловъ*. Marturi: Ioan Vel Vornic, Andriiū Vel Logofăt, Dumitru Spatar (Vornicul din 1597; v. vol. V, p. 291, n° 10), Costachi (Statachi? v. *ibid.*, p. 290, n° 9) Vistier, Radul Comis, Șărbul Stolnic, Manta Păharnic, Preda Vel Postelnic. — Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

7. București, 12 Iunie 7104 (1596). Mihaï-Vodă, pentru Nica al doilea Vistier, întărindu-i Corcova. Nume: Crețul, Bărúbulea, Bucur, Stănișor, Stănciucul, Bălaur, Oprea *киїлициновъ*, Puilul, Ionea, Samfira, Bunea Deareate, Bădole, Barbul lui Dumitru Sasul, Șterban, Radul Bouroșu, Petrecoe (femeie). Scutire *за бирове им и за горциина за вкци и за волови* («de birurile lui și de goștina de oi, și de ceară»). Marturi: Ioan Vel Vornic, Miroslav Vel Logofăt (în locul lui Chesar, din Mart; vol. V, p. 290, n° 9), Tudosie Vel Vistier, Calot[ă] Vel Spatar (în locul lui Negre), Stroe Vel Stolnic, Radul Vel Comis, Șerban Vel Păharnic, Preda Vel Postelnic. Scrie Crăciun. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

9. Fără loc, 13 August 7104 (1596). Mihai-Vodă, pentru Nica al doilea Vistier, întărindu-î moșia la Corcova. Nume: Neguțoae. Marturi: Mitrea biv Vel Vornic, Chisar Vel Logofăt, Dumitru biv Vel Logofăt, Miroslov biv Vel Logofăt și boierii de la 11 Iunie precedent. Scrie tot Crăciun. — Monogramă cu roș și verde. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

10. Fără loc, 28 Iunie 7106 (1598). Mihai-Vodă, pentru Nica Vistierul, întărindu-î moșie la Corcova. Marturi: boierii din April precedent (v. vol. V, p. 174, n° 13). — Monogramă cu roșu. Pergament. Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

11. Tîrgoviște, 30 Decembre 7117 (1608). Radu-Vodă, lui Radul și Stan, fiii lui Ursu, pentru două pogoane de vie, în «dealul Urlaților», din ocina «broștenească», danie de la Papa Vistierul și altă parte, cumpărătură pentru aspri gata. Pomenit popa Dobrot[ă]. Și parte din ocina «stăncească», din ДРЪМ КРЪМЕНЕК și ЛАКША ЗМІЕКЪ, de la Momčan și Grozav, fiii lui Chiriiaș, de la Voicil[ă], Dragole, fata lui Momčan. Și учна БЛЫЦЕК, de la Giurman. Cumpărare de la Neagovan pentru un cal. Și în ДКАША КОКСЛОК, apoi de la Caraiman în dealul Micului. Se dau numele adălmășarilor (АДЪМ[Ъ]ШАРИ). Vînzarea se face înaintea «meghiașilor din sus și din jos». Divanul ca acela din vol. V, pp. 296-7, n° 17 (anul 1607), dar Lupul e Logofăt-Mare. Scrie Gherghi. Monogramă. Iscălitură domnească. Pecete peste hîrtie (pe care e scris, pe V°: «județ»). Pergament. — Comunicat de o studentă.

12. Tîrgoviște, 2 April 7128 (1620). Gavriil Moghila, pentru fiii lui Ursul din Urlați, dîndu-li ocina din Fundeani, partea lui Văsiiu. Nume: Șuma, Ananiia, pop[a] Vuia, Dobra fata МИРАНКЪК, nepoata ЛУГЪК, Dumitru Grănotă, Ranghela din Chejdeani, partea Albului Bălții, Banciul. Divanul ca în vol. VII, p. 166, n° 5 (dar și numele Vistierului e lăsat în alb). Scrie Lepădat Logofătul. Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Traducere «la școala măn[ăș]tirii Colții», de «Chiriță dasc[al] slov[e]nesc», pe la 1770-80. — *Idem*.

13. Tîrgoviște, 7 Maiu 7133 (1625). Alixandru-Vodă fiul lui Radu-Vodă, pentru Preda Văt[avul] și Marga, întărindu-li

ocină la Bălcești. Nume: Crălița, Bucul, Radul Văcăriț[ă], Foșca, Coțbăț, Belcea, Ion Fleul, Hamza Postelnicul din Tirgu-Jiū (тѣргѣна), Drămoxa (sat), Andronie din Prigorie, Brăilă din Drăgoian[i], Radul Groșei din Bibești, Noica din Colibaș, Călea din Negoeșt[i], Păcul din Pojogeani, Bălin din Miroslăveanî, Radul din Sătsel. Marturi, ca în 1626 (v. vol. V, p. 438, n° 6), dar Fiera e Logofăt (nu «fost»), Vistier e Vladul, Gheorghe e Vel Păharnic. Scrie Idoxii gramaticul. — Monogramă cu roș. Pecete peste hîrtie. Pergament. Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

14. București, 15 Iulie 1628. Alexandru Iliăș, pentru satul Bărăstii. Marturi: Hriza Vel Vornic, Fiera Vel Logofăt, Trufandă Vistier, Miho Vel Spatar, Dumitrachi Vel Stolnic, Ramandi Vel Comis, Diiamandi Vel Păharnic, Condelo Vel Postelnic. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

15. București, 17 April 7137 (1631). Leon-Vodă, lui Nedelco, pentru o vie și pămînturi în *кѣхша бѣсѣавѣ*, «până în apa Cricovului», cumpărate de la călugărul Mihail (*кѣсѣрѣша*) din Grindeanî, pe 2.00 de aspri gata, fiind marturi Sava Călugărul, «și din Vrăbila Vasilie egumen, și din Gherghiță Liica și Pascul și Stoian și Dragomiru Baștea». Alte po-goane sînt în Dealul Boboului, de la fiii lui Dumitru Turcul din București, cu zapis întărit de un cupeț și mai mulți oameni din oraș. Altă parte tot acolo, se iea de la Cocoč din Cepturi, cu aldămășar un popă. Alt pogon, de la Stanūciul Doroteaiū. Între vînzători, și Pătru și Vlad Durducă, Tudor Hrom, Andronie Vat[ah], Șutaianul Logofătul. Din ocinele: Dobromireasca, Mihăeleasca, Mălăiasca. Marturi: Stanciul Murgului, Span (*sic*) Călugărului, Iano, Vladul lui Stae (*стае*), Machidon, Durduc. Divanul: Miho Mare-Ban al Craiovei, Hriza Vel Vornic, Papa Vel Logofăt, Dumitrașco Vel Vistier, Pavlachi Vel Spătar, Gherghe Vel Stolnic, Costandin Vel Comis, Vasilie Vel Păharnic, Iuovce (*ювечьн*) Vel Postelnic. Scrie Stoica gramaticul. Monogramă. Pecete peste hîrtie, cu șnur roș. Pergament. — Comunicat de o studentă.

16. București, Februar 7147 (1639). Zapis al lui «Frățilă fečorul lui Iosip». — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

17. București, 12 Maiu 7147 (1639). Mateiș-Vodă, pentru pîrcălabul Necula din Glogova. Pomenite localitățile: Cordunul, Cărligul, hotarul Grăbovățului, hotarul Jirovului; persoanele: Vasilie Spatarul, fiul lui Preda Spatarul, КНШК за снѣ Nicăi Vel Logofăt, Safera, Manolia. Marturî: boierii din 1638 (v. vol. V, pp. 442-3; n° 17), însă Hriza fostul Ban e acum Vornic și Socol Stolnic (în locul lui Vasilie). Monogramă. Pecete peste hîrtie. Pergament. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu.

18. Tîrgoviște, 3 Maiu 7150 (1642). Mateiș-Vodă, nepotul lui Basarab, pentru Necula pîrcălabul din Glogova. Pomenit Țiganul Davița. Marturî, boierii din 1643 (vol. V, pp. 181-2, n° 28), dar Clucer e Socol și lui Dumitru Vornicul i se zice cu numele de familie: Dudescul. Scrie Lepădat Logofătul. Monogramă cu roș. Iscălitură. Pecete peste hîrtie. — Proprietatea d-nei Ana Odobescu

19. Tîrgoviște (къ на стол града Търговищомъ), 29 April 7160 (1652). Matheiș Basarab, pentru [Dobrin] Logofăt, fiu al lui Ghiorghe, nepot de fiu al lui Dobrin din Ungurei, întărindu-î moșia Bărbătești, din Olt. Pomeniți «Baștea Ghiorghe Postelnic, bunul (АѦАѦ) lui Dobrin Logofăt», «Mitria fiul lui Ionașco pîrcălab din Șterbeț». Cumpărătura moșiei se face pe vremea lui Mihai-Vodă, cu «aspri turcești» (аспри турекы) și cu «un cal bun». Se văd «cartea lui Mihail Voevod și a lui Necula (НЕСЛАЕР) Voevod, 7108 [1600], și cartea răposatului Radul Voevod Șerban, 7111 [1603], și cartea lui Gavriil Voevod, feciorul lui Simion Moghila Voevod, 7127 [1619]». До днѣи радъаа воевод снѣ мнхнер вонкода, къда ест пришеа гедршемъ второго кратѣ къ гспдству («în zilele Radului Voevod, fiul Mihnei Voevod, cînd a fost Domnia Lui a doua oară în Domnie»), se face întâi pîră. Divanul: Ghiorma biv Vel Ban de Craiova, Radul Vel Logofăt, Ghinea Vel Vistier, Diicul Vel Spatar, Barbul Vel Stolnic, Costandin Vel Postelnic, Radul Vel Comis, Hrizea Vel Paharnic. Scrie «Mareș Logofăt Ghiorgiuvič». Pecete peste hîrtie. Monogramă cu roș. Iscălitura domnească. Pergament. — Comunicat de o studentă.

20. București, Maiu (fără zi) 7174 (1666). Radul Leon-Vodă

către «Dobrin Cap. de Roși, feč[o]rul lui Gherghe Postelnic, nepotul lui Dobrin Log[o]fătul din Ungurei», dîndu-i satul Ungurei. Hotare : «calea morii», «calea Ungurilor», «un codru de loc din piscul Strâmbeș», «vâlcea Adăncăție», «calea Boianului». I se dau din Divan cercetători : «Badea Capit. ot Nucet, i Tudor Peh. den Greč, i Neagoe Peh. ot Fălcoi, i Staico Căp. ot Put[u]roas[a], i Șerbu iuz. ot Bălțaț, i Bărcan Ceaușul ot Mihilești». Cîstigă Dobrin, rămîind pe adversarii săi, «Gherghe cu toat[ă] ceata lor [de «frați de oč[i]nă»] den Crâmpoia». Dar aceștia «nu s'aũ lăsat, ci iar aũ rădicat pără, al doil[e] rîndu, și aũ venit naintea Domnii Meal[e] la Divan, de ș'aũ luat leagea țărăi, 12 megiaș jurători, pre răvașe domnești, anum[e] ot Mih[ă]ești Manea i Stănemir i Radu i Onciu Percean i Dančul, i ot Momiceanî Armean, i ot Ghimpaț Bușcan, i ot Șărbănești Manea steg[ar], i ot Corbul Vodan, i ot Tut[u]nești Șerbu, i ot Bălțaț Bunea iuz., i ot Alămănești [scris : Alămăchești] Cr[ă]stea, i ot Stănislăvești Dumitru, ca să jure Dan și Gherghe și ceata lor cu acești 12 megeiaș de cătră Dobrin Cap. pentru hotarul Ungureilor, cum nu iaste Strâmba hotarul den ceput pîn în sfârșit, pen (*sic*) în piscu, ce iaste hotarul pre vâlcea Adăncăat[ă], și pentru codrul de loc, cum nu l-aũ ținut nič moș[u]-său, nič tată-său, nič el, den zilele lui Mihaï-Vod[ă] pînă acum, nič să fie luat Dobrin Cap. dijma dă pre dănsul. Deč, cāndu aũ fostu la zi și la soroc, iară acești 12 megiaș, ei s'aũ strānsu toț deplin, fiindu ispravnic Stan vt. Postelnic, și aũ socotit în tot chipul, și nič cum n'aũ putut jura, ce aũ dat ca să ție hotarul Ungureilor pre Strâmba și codrul de loc să le ție Dobrin Cap. cu bun[ă] pač[e], precum am văzut Domnia Mea și cartea acestor 12 megiaș și amāndooa răvașel[e] domnești la măn[a] lui Dobrin Capit[anul]. Deč aũ rămas Dan și Gherghe cu toat[ă] ceata lor den Crâmpoia dă leage și de judecat[ă]. Drept aceia am dat Domnia Mea lu Dobrin Cap[itanul] ca să-ș ție satul Ungurei pre seamne și pre hotară cum scrie maĩ sus.» Divanul și scriitorul ca la documentul din 6 Maiu, vol. V, p. 303, n° 49. — *Idem*. 21. 17 Iulie 1768. Adeverire «la măn[a] Sfinții Sale pārin-

telui egumen chir Gavriil de la sfânta măn[ă]stire ce să chiiamă Arhimandrit, dă aice dăn București, unde să prăznescu Sfinții Apostoli, precum să să știe că, avându noi o moșie ce să chiiamă Căprești, ot sud Buz., care moșie o avem dă moștenire de la stremoasă noastră, răposata Doamna Ilinca, la care moșie fiind șase părtași, fečorii răposati Doamnei Ilincăi, decî trăgându-mă eu din Trăghiș Spătar, ce este unul dănt'r'acești 6 frați, stăpănesc eu partea moșă-meu, lui Drăghiș, din Căprești, peste tot hotar[ul] Cantacuzineștilor, pă căt să va veni a șasea parte». O dă mănăstirii. Iscălesc: «Mihaî Cantacuzino biv Vel Vistier adeverez», și «Μανόλις Βατάτζης Ἰγλας μάρτυς». — V. *Genealogia Cantacuzinilor și Doc. Cantacuzinilor*, tabla. — Proprietatea d-lui Dobrescu, consilier la Curtea de Apel din București.

B. Documente moldovenești amestecate.

1. 18 Februar 6991 (1483). «Ispisoc de la Dom[nul] Ștefan Voevod, care întărește lui Lazar Globnic a patra parte de Petiia cia Mare, cotunul cel din sus.» — Listă din 1805. — Comunicat de d. avocat Artur Gorovei, din Fălticeni.

2. Suceava, 20 Decembre 7027 (1518). Ștefan-Vodă, pentru Rodna și sora lui, Anușca, și alții, între cari «Anușca Bocănșoaie», coborîtori din Oană Rodnici, care trăia supt fiu lui Alexandru-cel-Bun, — cari au moșie la Petia. O vînd lui «Draguș de la Poartă», cu zloți tătărești. Hotare: «heleşteul Bașcului, păraul Mușiroiului..., o moviliță, să numiasse a Rujilor». Martur: fratele Petru și boierii, nenumiți. — Copie a unei traduceri din 1803. — *Idem*.

3. 23 Iulie 7178 (1670). Raport către Marele-Logofăt, al lui Constantin Arapul și Ieremia Ciocîrlie, pîrcălabii Neamțului, pentru hotărnicie. Scrie un preot. Traducere grecească. — Comunicat de d. N. Apostol, profesor în Roman.

4. «U Vărtop, vă[lea]t 7179 [1671], Mai 9 dn.» «Nacul Stolnic» arată «că au vînit cu cinstiți carte Mării Sali Ducăi-Vodă Ion Pisoschie și cu Levățul și Turcuman, să le socotim la satu la Vărtop, la vatra satului, și la pomet și

la livedzi. Decî am strânsu megiiş fečori de boeri şi omenî bătrăni... O parte ce să chiiamî parte îî Grecoia; decî acê parte aî Grecoia n'aû avrutu (*sic*) livedzi şi pomătu ca părţile celora fraţi, ce, pentru căce n'aû avutu livedzi şi pomete, i-am socotitu... O bucat[ă] de loc din gios de vatra satuluî, din del[a] creştături şi prea cumle (= culme) poddurilor, şi din creştăturî la o răchitî, şi din răchitî în fântăna Oştanuluî, şi din fă[n]tăni în sus, vale satuluî.» Iscălesc: «Pătraşco Botedzu, popa Nicolae de Vrătopu». — Comunicat de d. avocat Artur Gorovei, din Fălticeni.

5. Iaşi, 23 Ianuar 7185 (1677). «Dumitraşco Catacozin»-Vodă, către «Gligoraşco Rusul c-aû fostu Spătar», pentru plîngerea lui Ion Pisoschi contra cumnatuluî Gligoraşco Botedzu, la satul Băneşti. Acesta-şi dă partea lui «Ghiorghi Şeptelič Logofătul», cu vînzare ascunsă, ca «schimbătură». «Iaste mai volnic Pisoschi să o cumpere, căcî sintu fraţ, decăt Ghiorghi[ă] Şeptelič.» «Necula Răcovi[ă] Vel Logft. uć.—Leca.» — *Idem*.

6. 8 April 7193 (1685). Vînzare de moşie către Vornicul Pisoschi. «Am întrebat şi de cumnatul mieû, pe Veličco, fratele soşuluî mieû, lui Ionaşco Levănţuluî; decî, neavăndu el putere, m'aû slobodzit să o vându cuî oî putê; ce, fiindu dum[n]ialuî Ion Pisoschiî moşnean, o am vândut dumisal[e], înnainte dumisale Stolniculuî Abăza şi denainte Vorniculuî Ion Străcei... lui Toderaşco snă Mălai.» — *Idem*.

7. Iaşi, 2 Septembrie 7237 (1728). Grigore Ghica-Vodă, către Radul Răcovi[ă] Vel Jit[niceriû], «că la Domniia Mea jăluî boiariul nostru Toad[e]r Călmăşul, Vornicul de Câmpul Lungu, pe dum[nea]ta, zicăndu că, fiindu an cu hărtiili la Ţinutul Suceviî cu dum[n]ea]ta, aî fostu dat dum[n]ea]ta nişt[e] hărtii unor oameni streini în ocolul dumitali 2 peç căte 1 ug, ş[i] 2 peç căte 1 leû, şi aî mai dat o hărtie de un galbîn unuî om, şi aî luat 17 p[o]t[ronici], şi apoi li-ai scos aceste pecetluituri la fičori Călmăşuluî Vornicul, ca să l[i] iă banii, şi fičori Călmăşuluî i-aû căutat pe acei oamini, şi nu i-aû găsat, şi, negăsănd pe acei oamini, aû rămas acei banî rămăşiţă la Vist[e]rie, şi s'aû scos Toader Călmăşul

Vornicul cu acei bani la lefil[e] chetrarilor, și trage supărari. De cari lucru iat[ă] că-ț scriem Domniia Mea să cauți dum-n[ea]ta să triimiț acei bani aici cum mai curându; că, netrimițind banii, ță'a vini om g[o]sp[o]du de a plini bani. Iar dum[nea]ta cui ai dat acel peč, sau fičori dumital[e], de le or fi dat, să trimiț fičori dumital[e] să caute pe acei oamini, să-și iă bani.» Adaus la urmă: «Însă fiind așe cum jălui Toader Calmășul». Fără iscălitură; pecete de ceară roșie, la adresă, cu bourul, inițialele I I' I' W C (*sic*) și data de 1726 (în cifre arabice). — Proprietatea d-lui Al. Callimachi.

8. 16 August 7240 (1732). «Toader PISOȚSCHII, dinpreună cu soțul mieu Sanda, fata lui Volcenschii», vînd parte din Hărtop «Molitvii Sal[e] preotului Mihălachie». «Și noi, surorile lui Toader PISOVSCHII, ne-am scris numeale, și am pus peceățile. Eū Safta Brăeeasca, eū Anița Șăptelūoiaia, eū Irina Toplițoia». De fapt, sînt numai puneri de deget. — Comunicat de d. avocat Artur Gorovei, din Fălticeni.

9. 26 Septembre 7241 (1732) Vînzare de moșie cu «leī, bani noi». «Însă, pentru ținterimul bisericii, cătu-i locul de biseric[ă], dac[ă] ar milui D[u]mn[e]dzău să fac[ă] cineva biseric[a], să rămăe a pări[n]ților n[o]ștri poman[ă].» Nu vînd și «omeni de Vărtop ce aū fostu de parte noastră». «Iar dintr'alți omeni care s'ar găsi, să aibă dumnelui a-i lua, să-i fii dumisale drepti vecini... Cari și frați noștri la moarte lor aū lăsat cu limbă de moarte, de nu om putē stăpăni noi, să vindem dumisale lui Vasili Brăescul, căci și dumnelui este tot nemul nostru.» — *Idem*.

10. 4 Novembre 7244 (1735). Înscriș pentru o moară. «Și cătă vamă aū fostu în moră, aū luat-o, și, mora încă fiindu în sama lui, s'aū pustiit.» — *Idem*.

11. Iași, 5 Septembre 7263 (1754). Matei Ghica-Vodă arată că Aristarho Hrisosculeu Vel Vistiernic a cerut să se aleagă «driapte ocini și moși ce are di pre moșul dumisali răpousatul Duca-Vod[ă] bătrănu¹, anume satul Trifești, cu toate alte ho-

¹ Tatăl lui Aristarho era fiul unei fete a lui Duca.

tară cătră Trifeștii ce sint la Ținutul Niamțului, unde iaste așazaria dumisali». Se dau ca hotarnici Ioanichie episcopul de Roman și Vasile Buhăescul Vel Medelnicer. Se află că «pe lângă satul Trifeștii sîntu lipite și alte sate întregi, anume Movilianii, ce sint alăturia cu Trifeștii, pe din sus, și Pădurianii, ce sint între matca ăa viache a Moldovii săci și între Moldova ăa cu apă; care să bate în capete cu Movilianii și cu Trifeștii. Așjidiria și satul Țortăneștii, alăturia cu Trifeștii, pi din ȝos, și satul Popșăștii, ce iaste alăturia cu Țortăneștii, pi din ȝos.» «Pără în matca Văii Negre.» Pomenite satele Buhuceștii, Brăniștiarii, Romăneștii. «Li-aū ales și li-aū hotărât împregur, și s'aū încheiatu întru o stălpitură... În malul unei gârle săci... Drumul ce vine de la Roșiori... Dreptu gura săpăturii ce tae drumul, dialul... În budza văii... Pin hiritei de stejar... Și în sfârșitul hiriteilor, unde est[e] în poiană... Pe dălmă, alăturia cu rîdiul dumbrăviții... Podul lui Dragomirū... Până la mijlocul acei racle de pământuri s'aū pus piatră... Până iasă în drumul ce vine de la Brăniștiarii... În gura drumului, unde intră în dumbravă... Drumul vechiū, carile din dzilile bătrâne acel drum aū îmblatu de la Brăniștiarii la Giuleștii... Și s'aū făcut și doao buori... În zăpodia Giuleștilor... Drumul cel mare ce vini pe la Țuleștii și merge la Roman... Încep a să bate în capite Romăneștii cu Onceștii... Încep a să bate capul Onceștilor în coastili Romăneștilor... Sfârșitul capului Onceștilor, unde să tălesc cu Săcuianii... Prin buori... În dreptul puțului lui Vărnăv... Păn în sfârșitul capătului Buhuceștilor, unde să tălniaște de-ș dau coaste cu Șofrăceștii... Tot spre răsărit, pin spărturi, la un buor ce s'aū făcut într'un ulmu... Fîntăna ce să numiaște Făntăna ăa Riace... Pe șasul Văii Negre... Pe unde aū fost podul lui Marjă... Unde să chiamă cornul alunișului... Spre răsăritū, pe din sus de sfârșitul lozilor... Piste bahnă... Drumul ce merge la Tulbucă... Drept în sus, bătând capătul Popăștilor, ce bate în coastile Dragomireștilor... O fântănă viache văruiță... Pin movila lungă, în vărul movilii... În gura girlii morilor de la Tulbuc, care să chiamă Șanțu... Între gârle,

într'un grind . . . Spre pomeț » Divanul, scriitorul, înfățișarea și proveniența ca și la n^l următor.

12. 10 Septembre 7263 (1754). Matei Ghica-Vodă. Aristarho Hrisosculeu Vel Vistier arată că Ioanichie episcopul de Roman și Vasili Buhăescu biv Vel Medelnicer au mers la Oncești (Ținutul Neamț) și au hotărît cumpărătura lui de acolo. Fusesse șapte bătrâni în sat, «anume Vameșul și Niamişul și Dupniță și Stanca și Drăghiciu și Păun și Țortan». Răzeși au și mărturie, din 7209 (1700—1), de la «Toader Bogzia cel bătrân și de la Ștefan Urichianul, căpitan de Curtianî», cari «li-au făcut socotială pentru aleagiria niamurilor, arătînd pe fieștecare bătrîn în câte părți s'au împărțitu, pe fiçori și nepoți lor, și cine să treç[e] de acel niam și carili unde iaste vîndut și schimbături». Măsură, «făcându-l pămănturi câte de 12 paș, și pasul de 6 palme, din care s'au venit pe un bătrân câte 8 ogoară, 10 pași». Întăi se împarte *satul*, apoi «săliște s'au măsurat deosăbit», aflîndu-se în ea «61 ogoară, 10 pași, și ogorul iar de 12 paș, și pasul 6 palm[e], din care s'au venit un bătrân câte 8 ogoară, 10 pași». Între răzăși: Toader Cenușă, Dumitrașco Bilțul, Simina, Ștefana Pribiçoaia. «Cinci pămănturi baștină din stălpul Stancăi; dară nu s'au aflatu să aibă ei baștină în Stanca . . . Stălpul lui Țortan; care stălpu, la măsura ce s'au ales cînd l-au cumpărat Duca-Vod[ă], l-au socotit numai 82 pămănturi, iară la măsura hotărătului de acmu, s'au făcut de 88 de pămănturi bătrînul lui Țortan, cum și alți bătrâni, fiindcă s'au mai lărgitū acmu câmpul cu spărturi, cu curături, de cum au fost atunci . . . Săminția Maricăi, anume Năcuță diaconul și Toader Armanul . . . Partia lui Ilie Prodan Drăgușăscul Comis, ce au avut el di pe moși săi Bășotești . . . Li-am dat bini în vânzarea lui Prodan ç-au vîndut el Vornicului Iordachii Rusăt, și Vornicul Iordachii li-au dat danie slugii sali, lui Miron Gania». Duca-Vodă luase pămînturi la Oncești, dînd în loc altele la Prăjăști. «Să cade niamu lui Ducăi-Vod[ă] să cumperi.» Hotare: «între Săcuianî si între hliza dumisale Vistieriului . . . Toader Scorțan . . . Hliza Scorțanului . . . Asupra unghiului lui Buruiană . . . Supt dumbrăviță . . . Și casa lor n'au făcut-o

pe vatra săliștii, ce s'au aflat făcute în delniță, afară din săliște . . . Nepriimind răziașii cei mai vechi ai satului pe Cocești ca să între ei, Coceștii, alături cu dânșii în parte de ȝos . . . Ei sânt cumpărători de la o vreme; nu sint baștină într'acel sat: pentru une pricinî ca ciaste i-au deosebit pe Cocești și i-au dat în parte de sus, fiind acolo locul mai largu, și de o parte . . . Fântăna lui Chișcăbabă . . . Păn' în Zăpodie . . . Pe malul Zăpodiei . . . Și s'au făcut și buoru într'un stejar, drept Durăitoare . . . În marginia sihletului, lângă drum. În capul barcului, din ȝos . . . La o groapă de bordei ce să numește a lui Dănăilă . . . Pin cornul rădiului » Pomenit: «Niculaî Várnăv, ginerile lui Purice». Marturi: fiii Domnului, Grigorie, Gheorghie, Nicolaî, și boierii: Iordachie Cantacozino biv Vel Logofăt, Manolachii Costachi Vel Vornic de Țara-de-jos, Ion Bôgdan Vel Vornic de Țara-de-sus, Dumitrașco Păladî Hatman, Nicolachi Suçu Vel Postelnic, Vasili Rusăt Vel Spatar, Păladie Vel Ban, Nicolaî Caragia Vel Căminar, Iordachii Cant[a]coz[i]no Vel Păharnic, Costachii Duca Vel Stolnic, Manolachii Ipsilandi Vel Comis. Ispravnic: Radul Racoviță Vel Logofăt. «Scri-su-s'au hrisovul acesta cu mână lui Ioan Gramaticul, sînu Pavăl Cămăraș.» Monogramă cu roșu. Pecete octogonală cu chinovar, avînd armele amînduror ȣerilor. Splendid caligrafiat pe pergament.—Proprietatea d-lui avocat I. Ghica din Iași.

13. 26 Iulie 7266 (1758). Scarlat Ghica-Vodă, către ispravnicul de Roman, pentru plîngerea satului Văscaniî, «că sânt foarte încărcat cu biriu[i], piste neputința lor, arătându că au căȣva oamini fugiȣ, cariî nu-i știu unde se află, și biriul acestora au rămas în spatele lor, și staū să ră[să]pască și aceștia ȣ-au mai rămas . . . Să cauȣi și să-i odihnești dum., să nu fie supărat mai mult decăt (*sic*) alȣi lăcuiitori, să nu s[ă] mai jăluiască . . . Dinpreună cu vătămanul lor, să trimiȣ dum. omul dum. pe la toȣ acei oamini ca să-i rădici cu tot ce vor avē ei, și să-i ducă iarăș la urma lor, să-ș poarte biriul.» — Pecete de ceară la adresă. — Comunicat de d. avocat Artur Gorovei din Fălticenî.

14. 28 Iunie 7267 (1759). Hotarnică la Hărtop. «Hotar[ul]

Petiții . . . Din Onișor în capul unui piscu . . . Să'ncepe din sus, de spre Hrasca, un părau ce s[ă] slobode din pădur[e] prin mijlocul pomătului celui mar[e]. — *Idem*.

15. 24 Novembre 7270 (1761). Hotarnică la moșia Hărtopul. «Hotarul Crucerescului . . . 2 părauță . . . Dănd-o în doi acé măsură, aū rămas parte din ȝos a lui Ioniță Pisoschii . . . Părau satului . . . Fundul părauului Țorsacilor, din gura unui rogină . . . Hotaru ci disparte Hărtopul de Huși . . . Capul pământurilor Hușului, di asupra stâncilor, în malul părauului Hărtopi . . . În hotarul Hușilor . . . Hotaru di disparti Hărtopiia de Huși.» — *Idem*.

16. 25 Septembre 7271 (1762). Grigorie Ioan-Vodă, pentru moșia «Licușești ot Sučavă» (în alt act: «Leucușești»). — *Idem*.

17. April 1776. Mitropolitul Gavriil, V[a]s[ile] Razul Vel Logofăt, Dimitri Sturdzea Vel Vornic, Ion . . . Vel Vornic, Ion Cant. Vistier, . . . Vel Vornic, Γεώργιος Χάτμκνος, Νικόλοσος Βεντ[ούρτζ] Ποστ., Ion Cant. (?) Vel Spatar, Ianachi Cant. Vel Ban adevereșc că Domnul lor, Grigore Alexandru Ghica, «încă din ceialaltă trecută Domnie a Mării Sale, având a Mării Sale bani dați în datorie răpousatului Iordache Hrisosculeos, fiul răpousatului Aristarh Hrisosculeos biv Vel Vistier, doaozăci și cinci mii lei, din capete nu s'aū dat Mării Sale nici până acum». Se cer banii de la «clironom», «dumnealui Nicolae Roset Vel Vistier, împreună cu ȝupăneasa dumisale Zmaragda, sora lui Iordache Hrisoculeos biv Vel Vistier». Se face și o dobîndă de 10.000 de lei; «și dobînda de 15.000 lei ce aū rămas din capete, de când i-aū luat și până acum, carii nu s'aū plătit, s'aū făcut dobînda lor cap la cap, adecă, peste tot, treizăci mii de lei». Îi oferă decî moștenitorii moșiile lui Iordache, de la Ținutul Neamț, prețăluite numai 15.000 de lei însă. Se dau actele și, între ele, hotarnica, din 26 Mart 1785, a lui Leon episcop de Roman, Lascarache Roset biv Vel Spatar și Grigorie Pitariul. «Aū mai lipit [aceștia] cătră acesti moși de sus numite și o bucată de loc ce era drept domnesc. . . Aū făcut movilițe semne, după hotarăle pe unde aū îmblat din vechiū.» Daū decî mărturie pentru ca aceste moși

«să-i fie Înnălțimeî Sale și filor Înnălțimiî Sale de acum înaintea drepti ocină și moșii, cu tot venitul lor în veci, după toți semnele și hotărâle, să le stăpâniască Înnălțime Sa cu pace.» De-asupra, câteva rînduri turcești, puse la data confiscării din 1777. — Originalul, proprietatea d. lui avocat I. Ghica, din Iași.

18. 20 April 1776. Vasile Razu Vel Logofăt, Dimitri Sturdza Vel Vornic, Ion . . . Vel Vornic, . . . Vel Vornic și . . . Vel Vornic arată Domnului că au cercetat mărturia hotarnică a episcopului Leon de Roman, a lui Lascarache Roset biv Vel Spatar și a Pitariului Grigori, pentru Trifești. «Fiindcă moșiile din parte muntelui ot Ținutul Niamțului de apurure au mai mult prețu decât moșiile din parte câmpului, iar mai ales că, după cum iaste moșie Trifești lătită cu atâte silești împrejur, alte moșii cu anevoia pot să să adune și să să facă una după cum sintu Trifești, socotința noastră așa au dat», că face 15.000 de lei, «însă socotindu-se 7.207 stânjenî în curmezăș, ce cuprind toatei acesti silește: 9.410 lei, câte 1 p^l leu stânjănul, și 2.000 lei 2 heleșteia, și 3.690 lei casăle.» — Însemnare turcească, ca la n-l precedent. — *Idem*.

19. 22 April 1776. Nicolaî Roset și soția, Zmărănda (pecetea lui are coroană și inițialele N. R.), cedează Trifești, pentru datorie, lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica. Întăresc toți boierii, cu iscăliturile lor. Însemnare turcească, ca la n-l precedent. — *Idem*.

20. 26 Ianuar 1789. «De la a Eî k. k. Împărăteștiî Mărirî Divanul Romanului, cătră dumnealui ispravnicul de Ținutul Fălciului.» Pentru o ceartă de moșie. Iscălesc: P. Cobugea și alți doi. — Comunicat de d. avocat Artur Gorovei din Fălțiceni.

21. 28 Ianuar 1789. Zapis al lui Ianachi Cantacozinò biv Vel Ban către «cumnatu-meu Șteafânachi Bașotă biv Vel Ban», căruia-i dă partea sa «din Hărtop și Hărtopie» pentru o parte din Liteni. — *Idem*.

22. 23 Iulie 1789. «De la k. k. Administrație Romanului cătră cinstita Isprăvnicie Suceviî.» Pentru o ceartă de moșie. Iscălește: B. M. Metzburg. — *Idem*.

23. 8 August 1798. Pomenită o hotarnică din Maiu 7211

(1703), la Hărtop. «Movila Cetățuii... În prejma înalsurilor Hărtopului... În vale Anghirilor... La vataștină din Huș... În capul vataștinei Bilăvoai din ȝos... Podul fântanelilor... Stâncile Vărtoapii... Obrățile pământurilor Hușilor.» — *Idem*.

24. 26 August 1800. Cedare de moșie din partea cuiva care a fost bolnav douăzeci de ani și a cheltuit averea sa «pe la doftori». — *Idem*.

25. 17 Octombrie 1801. «Din poronca Înnălțat Domnu Mărie Sa Alisandru Neculaiu Suț[u]-Vod[ă].» Hotărnicie la Ținutul Tecuț, «în cornul de ȝos, în bătrân[ul] Budzii... Am strânsu oamin[i] răzeș, anum[e] Costantin Crudul și Istrofor Ilie și Neculaiu Tiron și Pavăl Clapie ș[i] Vasilie Gogă ș[i] alții a lor, și Ghiorghe Frunze ș[i] Ioniț[ă] Păndzescul și Costantin Olar și alții a lor, din bătrân[ul] Hărle... Din parte mănăstirii Cornilor în sus pân în hotar[ul] Munce[lu]lui.» — Proprietatea d-nei Ecaterina Chr. Pilat.

26. 14 Maiu 1814. Hotărnicie la Ungurași. «Gropile Gonții... Dă coste cu moșie mănăstirii Cărlig. Care moșie o avem noi baștină de părinții și moșii noștri, Chirachizălești¹... Triizeci și trii lei pământul.» Pomenit: «Postelnicul Gheorghie Boița». «Acest zapis s'aū făcut în satul Bălănești, în casa lui Gheorghie Melinte și a soțului său Aniții, ce sămt și vânzători, și înaintea tuturor fiilor dumisale.» — Comunicat de d. N. Apostol, profesor în Roman.

27. 20 Februar 1817. Se vinde lui «Vasăle Popa, sãn popa Andriiū» «pământuri de moșii din sat din Cițoești, ce li avem și noi de pe moșul nostru Miron Căpitan, din ȝumătate de bătrănu a Căpitanului Miron, ce-l împărțăm în doao cu Bogheniia, iar ȝumătate de bătrănu ce-l împărțăm în patru: adică o parte ci o trag Ruginești, și o parte vâtav[ul] Vasăle, și o parte Dobreanca». «Câte o sută lei pământul... Cât să va veni analog din Sănești... Mergu din bagna cea mari.» — *Idem*.

¹ De la Carachiză, Caraghizel, V. Hurmuzaki, XI, tabla.

C. Documente din colecția d-lui avocat C. Em. Krupenski.

1. «Suret uricului de la Alecsandru-Vodă cel Bătrân, din let 6960 [1451], Sepv. 10.» Pentru «ġupănul Ignat Postelnicul», dîndu-î: «Joldeștiî la Dumitru și Țorăștiî și Bărlăleștiî i Soltăneștiî și Sociî, cu mănăstiri și cu Stanul, și pe Prut Dănișoara și [i] Țocăneștiî și [i] Borzăștiî, și tot acolo vadul Rușilor, unde este Niag, și de acolo câmpul, până aġunge la altă sălești, unde aū fost Mane, [și] Ștelunova, și pe din sus la gura Sărățîi siliște Buvini . . . , și pe din sus de Hu . . . ova și Dobromireștiî peste Mile și Balosinești pest[e] Milișoara și [i] pe Tutova, unde est[e] fratel[e] lui Loi . . . , unde este casa lui la Moina, și silește Negrileștiî și [i] săliștia pe Lucoveț, unde aū fost Frumușălul și [i] Zorilă, pe Tigheț și la Prut pe gărla Suholețu, unde aū avut și [i] moară și iaz . . . Să-î fii și di la noi uric.» Boieriî lipsesc. — Traducere din sec. al XVIII-lea.

2. «Suret di pe uric sirbăscu din vleať 6969 [1461], Avgust. 17.» Ștefan-Vodă, pentru «Petrișor fiġorul lui Galin», care «s'aū părăť cu Luca Părcălăbăscul, pentru satul Fărloeștiî di pe Tazlău». Petrișor «s'aū sculat . . . cu a sa bună voe înnainte noastră și înnainte alor noștri boeri și s'aū lăsat de acest sat ce-î numit mai sus, și aū dat-o Lucăi, și dumnalui Luca i-aū dat 20 galbeni lui Petrișor». Întărește. «Iară hotarul acestui sat s'aū dat după semnele hotarălor vechi carel[e] din veġ s'aū pojovăit (*sic*).» Marturi, Domnul și boieriî: Duma, Manoil, Vlaico părcălab, Stanciul, «Goianu Vornic și alți boeri mar[i] și miġ. — S'aū scos pe moldovenie la vleať 7251 [1743], Mart 20 »

3. «Copie de la ispisocu de la Ștefan-Vod[ă], de la 6999 [1490], Oct. 15. Care aū dat ș'aū întărit svinteî măn[ă]stiri a Tazlăului și braniște împregiurul mănăstiriî, care începe din vârful Nechidului, dintr'o poiană ce să chiamă Poiana Pintenului, și în ġos Nechidul păn la Gloduri, iar de la Gloduri drept la dial la vârful dialului de la Răcila, și de acole dialul în ġos păr la buore, unde aū fost loznițil[e], și de acole îndărăpt pintre dialuri în ġos, păr la runcul Bozului,

iar de acolo drept piste apa Tazlăului și la gura Frumoasei cei mari, și Frumoasa cea mare în sus, păr la runcu ci este în vârful Frumoasei cei mari, iar de acolò drept la vârful dialului ce să chiamă Sihla lui Țamăn, și de acolo în sus dialul, păr la Răchitiș, iar de la Răchitiș în sus pîntre dialuri păr în vârful Nechidului, păr la poiana ce să chiamă Poiana Pintenului, de unde s'aũ început întăi. Atăta este hotarul aceștii braniște de mai sus scrisă. Ș[i] ačasta este credința Domniei Meale și a prè-iubiț filor Domnii Meale Alexandru ș[i] Bogdan și (*sic*) Vlad ș[i] în credința boerilor noștri dum. ( ) (*sic*). — Ačast[ă] copie am scris-o de pe alt[ă] copie ci este iscălită de Toader Muste Vor[nic] de Poartă, în care arată că și el aũ scris-o de pe o copie talmăcită și iscălită de Evloghie dascal, de la let 7272 [1763-4].»

4 16 April 7067 (1559). Alexandru-Vodă întărește lui Toader Pitărelul, fratele, Gavril, și surorile, Drăghina și Marınca, «fîcōrii Odochii, nepoții lui Gavril Dingăi», parte din Fărlăiești, «cu mori, și a triia parte de un loc, unde cade prihodiște Săcuțului în poiana Tazlăului, și a triia parte de măgura Tazlăul pre Tazlău, din poiana Prilucilor, și a triia parte din poiana Săcăturilor, și a triia parte de poiana Chilii, și a triia parte din vârvul Tazlăului, pre de la dial la Țamăna, și a triia parte de Frumoasa, unde iaste poiana Costei: aceale li-aũ vândut sămînțiile Dingăi Vornicului drept 220 de zloți tătărăști.

Și așijdurle aũ vândut Sălomii și soru-sa Lupa, featele lui Baloș Voiupî, din ȝum[ă]tate de sat din parte de sus pre Putna, unde aũ fostu tãrgul Putniî, ȝum[ă]tate, și ȝum[ă]tate de un vad de moară, și ȝum[ă]tate de un loc de grădină ce iaste între gărlile, însă cia să va aleagi parte Salomii, — aceali aũ vândut, iar Dingăi Vornicului, drept 400 de zloți tătărăști, și iară Lupa aũ vândut casăle sale dentr'acial sat... Și aũ luat acei bani gata, și ș'aũ plătit capul căci s'aũ măritat după altu bărbat și cu bărbatul său nu ș'aũ fost dat mânia.» Apoi vînzare de Țiganî: «Radul cu fămeaia lui Dolca, Lepădat, Stoica Alăutarul cu fămeaia lui Neacșa, Tunsul, Radul Sechirașul, Corne Zlătarul, Hasan cu fămeaia lui Nas-

tasia, Necula, Voica, Calin și fămeaia lui Stana, Stoilă și fămeaia lui, Vișa, Caran și fămeaia lui, Țeale, Vlad Socacel cu fămeaia lui, Rada, Mușia fămeaia lui Drăguș, Rusul Alăutaru cu fămeaia lui, Ana . . . Acești Țigani i-au dat Mihnia-Vod[ă] când au fostu într'o solie. Și Buhte și fămeaia lui, Vasca, și soru-sa Rada, ce s'au cumpărat de la Mogâldea c-au fost Visternic, în 2.300 aspri. Și Radul Flocosul și fămeaia lui, Voica, și Radul Cizmarul, ce s'au cumpărat de la Anton Vamășul dript—aspri. Și Voica, c-au cumpărat de la Harta dragoman ot Roman, drept 3.000 aspri. Și Tatul cu fămeaia și cu copiii lui, c-au cumpărat de la Mărie fata Rănjii drept 2.400 aspri. Și Stana și fecorul ei Simion, și îma Stanii, c-au cumpărat de la Spancoc călugărul dript 1000 aspri. Și Zaharija. Zlătarul cu fămeaia și cu fișorii lui, c-au cumpărat de la Huiul vătavul dript 240 zloți. Și Radul și fămeaia lui, Mărina, și fișorii lor, c-au cumpărat de la Aniva¹ Vameșul, drept 2.000 aspri. Și Crăcun, c-au cumpărat de la Mătișoae dript 1000 aspri. Și, Sofica și imă-sa, c-au cumpărat de la Grozava Lișoae, dript 800 de aspri. Și Gavril, c-au cumpărat de la Leuștian dript 1000 aspri. Și Bojar, c-au cumpărat de la Piatronie egumănu de Țazlău, drept 20 ughî. Și —, c-au cumpărat de la Barcamco (= Bărcan Com.) Vamășul (!) din Țara Munteniască, dript 2.000 de aspri. Și Zagan și fămeaia lui, Dochia, și Stan și fămeaia lui, Dobra, c-au cumpărat de la Țintea Armașul drept 4.000 de aspri. Și Nan, c-au dat uricul părcălabul că i-au ucis pre altu Țigan. Și Mancii, ce l-au cumpărat de la Harta dragoman, ce mai sus scrie, drept 1000 de aspri. Și Cercial și [fă]meaia lui, Mărica. Și Ricia. Aceșta sintu dripti șărbî țigani Dingăi Vornicului. — Eu Vasile Uricarul am scris acest suret după cel izvod viachiū, căt s'au cunoscut bine.» — Cf. *Uricariul*, XVIII, p. 177 și urm. (confirmare de la Bogdan Lăpușneanu).

5. [7079²] (1570-1). Bogdan-Vodă, pentru Toader Pitariul și familia lui, cari vînd partea lui «Dinga Pit[a]r și Gavril

¹ Hanibal, un Italian.

² Adaus de Cam. Costandin Vărnay.

Dinga (cum și din dresă de cumpărătură ce au avut însuș Gavril Dinga de la strămoșul Domnii Sali, Ștefan-Vodă cel bătrân)», din Fărloești, «și a trie parte de unde cade scursura Solon[e]țului la poiana Tazlăului, și a trie parte dintru aceeaș poiană cu păcură și din satul Putna, unde au fost târgul Putniî, și a trie parte diasupra Tazlăului, la dial la Camca, și a trie parte din Fiumoasa, unde este Poiana Costei... rudeniiilor Dingăi Vornicul, drept 220 taleri». — Resumat din 1804.

6. Iași, 9 Maiu 7079 (1571). Bogdan-Vodă, pentru Ūpearcă și surorile lui, Stanca, Dochia și Magda, fiii Tudorei, nepoții lui Gavril, și — și Urăta, fii жсржи și altă seminție a lui Jurja Beleaiu și Simion și Toader și surorile lor, Grozava și Anna, fii lui Trifu, «cari vînd satele Bețești și Bărbășani și Do—». Pecete de ceară, ruptă.

7. 30 Mart 7095 (1587). Petru-Vodă, «cătră un Miron ce au fost părcălabu», pentru «gupîniasa Dingăi ce au fost Hat., și au mărturisit precum ș'au lăsat casa pre mânia fiului său Grigorii Aprodu, iar ia pitreci în mănăstire și cum că toate celi ce au fost a Dingăi Hat. s'au prăpădit, și numai din celi ce au fost în casă ale ei, au rămas». Țiganiî să se împartă între ea și rude. Dumitru Huscovič. Pecete mică de ceară roșie. — Și resumat din 1804.

8. Іѡ арон воєвод бжіє мастіє гєнрь земли мѡлдавскон даан есми сєс лист наш кнѣгинѣи поконник гангоріє динга на тоу на да ест монна и снана и сѣ сим листом гєдєлми дрѣжати . . . ебѣ мѡнни ѡт пѣтна и пакнждєрє да нмѡет ѡпа вѣзѣти . . . краки ѡт брѡштєк, и а крак ѡт снѡнѡи и к волѡи на крак ѡт тома и єлицѡи . . . вєрѣцєт лицєм почтѡ сѣт тнѣ комѡти єи и сѣт рѡздакѡни ѡт . . . жпѡюѡ, а комѣ сѣ мнѡит крѡєдѡ ѡн станєт лицєм, прѡ тож нѡктѡ [нє]смѣтєт єи задѣржати нѡи ѡпирѡти прѣд сим листом гєдєлми. Пис ѡ ѡс, лт. ѡрєк, фк. к. Гєднѣ рєчє. Гангорчѣ вєл лѡгфѣ. ѡч. Юєнн. Pecete mică roșie. («Io Aron Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, dat-am această carte a noastră jupănesei răposatului Gligorie Dinga spre aceia, ca să aibă putere cu această carte a Domniei Mele să-și stăpânească

morile de pe Putna, și tot așa să aibă ea a lua . . . vaci de la Broștec (?) și o vacă de la Simion și doi boi pentru vaci (!) de la Toma și ciți . . . se vor descoperi, fiindcă acele bucăți sînt ale ei și sînt dăruite (împărțite) de către . . . , și cine se va simți nedreptățit, acela să vie înaintea mea; decî nimenea să nu îndrăznească să o supere sau să o oprească, înaintea acestei cărți a Domniei Mele. Scris în Iași, anul 7102, Fevruar 20. Domnul a zis, Gligorcea Marele-Logofăt a cetit-o. Iosip»).

9. Iași, 4 August 7116 (1608). Costantin Moghila, pentru Salom[on] și surorile lui, Mărica, Salomiia, Annesiia și Odochiia, fiii Anghelinei, nepoții lui Dinga, *РАДІ ЕДНА КРКНИЦИ ЗА ПАКСРЬ И ЗА ЕДИНХ ПОЛКНИ ЧТО ЕСТ ТАМ СЪ ТОН ПАКСРН, ЧТО ЕСТ ТОИ КРКНИЦА НА РЕКО . . . ТАЗЛЪС, ЧТО ЕСТ С КОЛВЕТ БАКЪС* («drept o fîntînă de păcură și niște poieni, care este acesta și cu aceste păcuri, care este acea fîntînă la riul Tazlău, care e în Ținutul Bacău»). Stroič Log. Grigorii Pilipowsky (ultimul cuvînt e cu litere latine). Pecete mică peste hîrtie.

10. Iași, 7117 (1608-9). Costantin Moghila, pentru Safta și fratele ei Vasilie Grumadz și Irina fata lui Ionașco și neamul ei Dingana, fata lui Gligorie, fiu și nepoți *ДИНИИ ГЕТМАНС*, cari vînd partea acestuia în Olteanî pe Prut și în Fărloești și în Trăgoveț «și cu mori în Putna», și satul Feriianî și Carapuşceanî și cu mori și o pivniță de piatră în Iași, și satul Dingeanî și Vlăşiniî și parte din Mirceanî și din Cr[ă]s-tești și din Gočmanî și Dinganî, și fîntini de păcură. Stroič Vel Log. Băseanul. Pecete mică, peste hîrtie.

11. Iași, 7118 (1609-10). Costantin Moghila, pentru Safta fata «Dingoe» și nepoata ei de fiu, Dingana, fata lui Gligorie, cari au moșie la satul Trăgoveți, «care e la Putna, și cu loc de două mori la Putna», însă o moară care e gata «și la Fărloești, и съ источци за пьксрѣ, și parte din Dinganî. Pătrașco Vel Vornic. Pecete mare de ceară roșie, ruptă.

12. 22 Octombrie 7126 (1617). «Andreiū i să Condrea ot Mădzănăești» vînd «o bucată de loc din pîiatră în sis (*sic*), ala-

¹ O altă formă poartă și data de: 20 Maiu.

turea cu Cernul, cât au fost curățit, dreptu doi taler[i], lui Ion Hămeianul», Marturi: «Ghervasie ot Cernu și Ionașco Craiu ot tam».

13. ...-Vodă «Postelnicului Soco...» «Pre Botna cea Mare..., mai ȝos de bătog, în gura văei... De la strămoșul Domnii Meal[e] Ștefan-Vodă cel bătrân... Unchiu nostru Iliiaș-Vodă... Gura văei Urăteî... Iar pre acel Ciuluc, în gura Cohaneî... Siliștea ce s[ă] chiamă Curcubata, pre de îmble (*sic*) părțile, cu hălășteu și cu moar[ă] în Ciuluc.» — Ciornă de traducere de pe la 1680.

14. Iași, 7128 (1619-20). «Simion Curea» arată că «am luat 11 zloțî bătui la Tudosie de Fărlăești, și am pus zălog parte mea de ocin[ă], ce am în Fărlăești, cu tot vinitul ce va fi. Și, într'ačasta tocmal[ă], s'au tãmplat Vornicul Lupul Dragotă și Ghiorghii Motoca de Fărlăești și Albul bărbieriul den Iași». Punere de degete.

15. 5 Mart 7136 (1628) Miron Barnoțchi Movilă-Vodă, lui Ionașco și fratele, Dumitrașco, «dîndu-li dreptu vecini Țăganî, anumi Vasile sin Luca, fimeia și copiiî lor; după ispisoc i-au dat, ce au avut di la unchiul lui (*sic*), nostru credinčos și, cinst. ce au fost Necolaî Hatman, părcălab —, acel Țăgan, după hrisovul domnesc, și l-au adus pre el din țara turcască». — Traducere de pe la 1780.

16. 7138 (1629-30). «Popa Toader din Românești... și Mihalcău din Văleni» arată că «Răzmiriță fečorul lui Petrișor» a vîndut partea sa din Stănești «priiatenului nostru lui Vasile Grozav din Costești, pre doi cai bunî... Noi încă l-am făcut razeș pe acê parte de ocină ca să-î hii lui dreaptă ocină și cumpărătură.» — Copiat de «iereî Costandin ot sfânt[a] Mitropolie».

17. Iași, 21 Mart 7138 (1630). Alexandru-Vodă снъ покониѣро пада коєкода, lui «sluga noastră Zahariia de Sărbî», cu privire la plîngerea lui Tofan Seachil asupra călugărilor de la Tazlău pentru «niște fântân[i] de păcură pre Tazlăul Sărat în munte: când iaste acmu, ei le țin, călugăriî de Tazlău... Să opreșt[i] călugăriî, să nu mai aibă treabă la păcură; diript acea nice alți oameni să nu aibă a să amesteca, pentru ce sântu di-

reaptă moșie a fâmeii lui Tofan Seachil, de la moșu-său, de la Dinga Hatmanul. Diript acea, cui să va părea cu strămbul, iar tu să le dai dzi să stea de faț[ă] cu sluga noastră, cu Tofan Seachil, să ș aducă direasele, și să le faci hârtie de dzi, să li să știe lor dzua. Так да знанш ипак нешчинши. Costantin». Pecete mică, roșie.

18. Iași, 26 April 7138 (1630). Alexandru Vodă, снъ по-книнагъ радъа воевода, pentru «Tofan Seachil», care «aū arătat hârtie de dzi cum ș'aū luat dzi cu călugării de la mănăstirea Tazlăului pentru niște fântâni de păcură ce sântu în munte pre Tazlăul Sărat», arătînd acte «de la Alexandru-Vodî, din uric de la Ștefan-Vodî cel bătrân¹, cum aū cumpărat Dinga Hatmanul aceale fântâni cu poenile». Călugării nu vin, și pierd procesul. Dumitrașco Ștefan Vel Logft. uő. Borleanul. Pecete mare peste hîrtie.

19. 10 Iunie 71[3]9 (1631). Moisi Moghila, pentru Tofan Seachil, în pîră cu mănăstirea Tazlăul pentru fîntîni de păcură. Ionașco. Pecete mare ruptă.

20. 7 Novembre 7143 (1634). Vasile-Vodă, pentru pîra lui «Tofan Sechel ce aū fost Căminariu, cu un Ionașco Văliște, fečorul Micului», pentru o parte din Fărlăești și «de Ogheni, unde cade Părăul Sărat în poiana Tazlăului, și a trie parte din poiana cu păcura, și a trie parte din păcură», ș. a., între care «poiana Costovii». Se aduc acte «de la Alexandru-Vodă, și de la bătrănul Ștefan-Vodă, și de la Radul-Vodă, și de la Moisaî Moghila-Vodă». — Resumat din 1804, după o traducere.

21. 29 Iunie 7146 (1638). Vasile-Vodă, pentru «Verdeș, și Ștefan, și Pătrașco biv Agă, și Gabăr, și Moței, și Fătul, toți nepoții Dingăi Hatmanului», cari se pîresc cu «Vasilie Văliște și cu Toader ruda lui Văliște» pentru Fărloești «și pentru fântâni de păcură, ce sint pe hotarul Fărloeștilor». Aceștia nu vin *la sz*, cu acte, cum făgăduiseră. «Aū ei avut

¹ O altă versiune, începută pe cealaltă pagină a jumătății de coală, spune mai bine: «direase de cumpărătură de la Alexandru Voevodî, cum aū cumpărat Dinga Hatmanul acolo aceale fântâni cu nește părți de ocină din Fărloești».

și cu Văliște și cu oamenii lui și alt sat de moșie împreună, anume Fărțiganii, ș'aū adus și mărturie oameni buni, de aū mărturisit cum aū vândut Văliște și cu oamenii lui satul Fărțiganii și părțile lui Verdeș și a oamenilor lui de acoloa dintr'acel sat, ș'aū ei așteptat o săptămână după zi č-aū ei avut împreună, și Văliște și cu oamenii lui tot n'aū venit. Deci Verdeș și cu oamenii lui s'aū îndreptat și ș'aū pus fierăe 24 florinți în Visteriul Domnii Mele.» Întărește. Gavrilas Vel Logofăt. — Traducere de pe la 1720-30.

22. 29 Iulie 7147 (1639). Vasile-Vodă, pentru «Verdeș, și Gabăr, și Moțai, și Pătrașcū biv Agă, ș[i] Ștefan, ș[i] Fătu, toț nepoț Dingăi Hatmanului», pentru Fărloești. «S'aū pus ferie 24 de florințu în Vesteriul Domnii Mele.» — Copie de pe la 1780.

23. 7151 (1642-3). Hotarnică la Tazlăul Sărat, de către «sluga Logofătului Dumitrașcū, a Logofătului-celui-Mare». Nume: Glega. Pomenit «schitul Drăgușanu... Gūmātati din Gemīnă, di la Radul și di la Neculaī Abăză, fičor[i] Dingăi Hatmanului... Piatra Sălăstrugului... Runcul Iugăi... Apa colacului... Pe săhlet... În sus opcina... Opcina Murgočului... Opcina Bălintului... Cracurile Asăului... Gura izvorului negru... Părăul care să scură din Cosna... Opcina Steregoiului... Runcul Stănilor... Cursura Zemeșului... Pi arșița Bădelui, în fântăna neagră, în brădet, drept în deal, în stănci.»

24. 3 April 7153 (1645). Vasile-Vodă, «la slugile Hatmanului și la godzi și la... ași, cari înblați pentru Țăganī la Ținuturi», ca să urmărească niște Țiganī. — Pecete mare cu chinovar. — Servește ca lipitură la un document mai vechiū

25. Iași, 7 April 7154 (1646). Vasile-Vodă, «la Vasilie Grozav și la Pătrașco Solomon și la Vasilie Șolomon... Să aveți a opri aceale fântăni de păcură ce sântu pre Tazlăul Săratu, să nu aibă treaabă călugări de Bistrița a loa păcură, nici ȝopăneaasa Tofăneaas[a] Secheloe, păn nu-ș vor aleage pre a cui samă vor vini aceale fântăni; și pre al cui loc vor fi, acela le va ținea. Iasta (*sic*) vă scriem Domniia Mea, și într'alt chip să nu faceț.» Pecete mare cu chinovar.

26. Împărțală «foarte veche». «O parte a Druliī... O parte

bândiască... O parte șoșască... Triv și Solomon... Gălbănariul... Parte bostăniasc[ă]... Doleșoae și Mărzan... Paicul... Bălae... Buhul... Bășcă... David Dinga..., Calom Dinga..., Furnica..., Gabăr.»

27. Hotărîrea de «locuri ot Tazlău, ot păcuri». Între mar-turi: «Țigan, Tămașu cel star, ot Solonțeani... : aiaș[t]i oameni buni... Și am dat eu Tofănas[a] 1 cal omului Logofătului, și cheltuiala ce am mai dat, 13 ug., eu frați mei, și pre fântăna de sus 9 ug., pre grop[a] de ȝos, și pentru ostenala acestor megiaș am dat de băut 4 lei, și 2 berbeci și doi boi a lui Moțeaui aș perit pentru ačastă cheltuial[ă] și pentru acesta loc, și am mai dat 2 taleri și 4 saci de fânin[ă], tij 2 taleri, și am mai dat 4 polobocca.»

28. Fărloești, Iun. 3 [1646]. Raport către Domn, pentru pîra «ce aș avutu ȝupănesa Tufăneasă Săcheloi cu călugării de la mănăstire de la Bistriță pentru niști fântăni de păcură ce sintu într'u poenă pe Tazlăul Săratu». Chiamă pe «Isac Derman și Ion Derman din Rumănești și Rusul de Pruvozești... și Miclăuș den Lucăcești... Aceștea sintu toț oameni bătrân[i] ce s'aũ totu hrănitu într'aceale fântân[i] de păcură... Într'un uric ce aș ei mai de de mult, den dzilele lui Ilieș-Vod[ă], ne lea scrii seamne, iar într'altul, mai den-coce, le scrii în seamne: în sus pre Tazlău până într'u peatră ce să chemă Sătătrucul; den Sălătruc lasă apa Tazlăului și scrii dreptu în fântăna neagră cu păcuri; de'culu în dreptul luculoi, în gura Dzemeșului, și rămăne puena cu păcurile: aflatu's'au, milustive Dumne, dou fântân[i], una în margine poenii, suptu pădur[e], ș'altă fântână neagră cu păcură să aș'latu mai suptu costișă, în păduri... Vasilii Șulomol (*sic*) și Pătrașco Șulomon.»

29. Iași, 2 Iunie 7166 (1658). Ghiorghi Ghica-Vodă, pentru «fîciori lui Ionașco Vătiște fîcorul Micului» în pîră cu Ghiorghiț[ă] Pătrău și Vasile Varnav, «ginerii lui Tofan Seachili c-aș fostu Cămănar», pe moșia Fărloești, «unde cade prihodiștea Solunțeanilor în poiana Tazlăului și a treia parte de la poiana cu păcurile... și a treia parte de la poiana Prilucilor... și a treia parte din poiana Săcăturilor și a treia parte de la po-

iana Chiliilor și a treia parte de la vârvul Tazlăului, pre deaal la Geamăna, și a treia parte de la Frumoas[a], unde iaste poiana lui Coste». Se arată «o carte de pără și de fierăe de la Vasilie-Vodă... Racoviț[ă] Cehan Vel Logft.» Pecete mare de ceară, ruptă.

30. Iași, 2 Iunie 7166 (1658). Ghiorgghi Ghica-Vodă, pentru procesul dintre «Ghiorghiț[ă] Pătrău și Vasilie Varnav, ginerii îi Tofăneaase, nepoț Dingăi Hatmanul, cu fișorii Bugăi și cu fișorii lui Viardeș, nepoț Saftai, fiastra Dingăi Hatmanul, pentru ocine și moșii și sâlașe de Țigani ce au ei de la moșu lor, de la Dinga Hatmanul». Se arată «că Safta au fost o fiastră Dingăi Hatmanul, și el șie ș'au făcut ocine și Țigani ca să-i rămăe poman[ă] fișorilor lui ce-i vor rămănea pre urmă, făcuț din păcatele lui». Domnul hotărește pentru cei ce «sintu ei dintru cuconii Dingăi», iar nu pentru aceia a căror «moașe, Safta, au fostu fiastră Dingăi... Racoviț[ă] Cehan Vel Logft.» Pecete mare, peste hîrtie.

31. Iași, 20 Iunie 7168 (1660). Ștefan-Vodă, «lui Meron Mareas», pentru înnoirea pîrii de supt «Ghica-Vod[ă]». «Iar Verdeșu au mârșu peste păr[ă] și au luat nește pâne ă-au fostu luat Varnav de a dzece: Varnav au făcut carte Domnii Mele să-i dea pâne, iar Veardeșu ș'au mai luat dzi să vii să-ș mai întrebe. Pentr' acè Varnav au vinit la dzi și au steptat (*sic*) peste dzi o săptămân[ă], iar Veardeșu n'au vinit la dzi, ă-au rămas de dzi și din tot[ă] lege ță[ră]i.» Să împlinească, la nevoie. Pecete mare, cu chinovar.

32. 10 Iulie 7168 (1660). Ștefan Moțeiu ș. a. cumpără de la Vasilie Varnav și de la Patrău, cu 13 «leî banî și dooa poloboce de păcur[ă]» «gumătate de păcuri». Martur: «Prăjăn de Săcuiani».

33. Iași, 12 Octombrie 7169 (1660). Ștefan-Vodă, pentru pîra lui Vasilie Varnav și Ghiorghie Pătrău cu «Abaza Sulgeariul» pentru satul Goșman, cumpărat de «moșul lor Seachel... de la Lupul Vărziș hotnogul». — Copie contemporană.

34. 8 Septembrie 7172 (1663). «Iosip de Văleani, și popa Ionașco, și Ștefan Moței, și Motoca, și Țaslău, și tote soșiele

noastre» arată «cum am cumpărat ȝumătate de păcur[ă] ce-î partea boerască, de la Vas[i]lie Varnav și de la Gheorghei Pătrău, dreptu șeasesprădzeci lei bătuți și dooa poloboace de păcur[ă]; bani l'am dat, er păcura să o trimitem acas[ă], și de a dzecea să le strângem de ȝumătate de hotar».

35. Iași, 13 Ianuar 7172 (1664). «Evstratie Dabije»-Vodă, către Ștefan Mărașu, pentru pîra lui «Vasilii Vărnavu și Pătrău prea popa Ionașco din Măgherești, dzicându Vasilii și Pătrău c'aū avut ȝumătatea de sat de Dingani, și aū fost prea sama aceluī popă cățiva ai, pus de slugile noastre, cariī mai sus scriem, de aū luat de a dzecea prea ȝumătatea de sat. Decī, cāndu foametea, aū trimis slugile noastre oamenii săi de aū înblătīt pāinea care aū fost de a dzecea, iar popa le aū luat pāinea, 50 și cincī de mirțe de pāine, și aū dzis popa cā n'aū ȝumătatea de sat și este a trie partea de sat, și nu ș'aū întreabat popa cu slugile noastre, și aū luat popa acē pāine în tārie lui. Decī slugile noastre ș'aū luat dzi cu popa, să vie înaintea Domnii Meali să-și întreabe. Decī dzioa le a fost la Sveti Vasilii. Decī Vasilii Vărnavu și Pătrău aū venit la dzi și aū așteptat o săptămān[ă] peștea dzi, iar popa la dzi n'aū mai venitu, și aū rămas din dzi și den toată legia țării.» Să îplinească decī pe popă. «Dvornicii glotniī uō. Mirouță.» Pecete mare, cu chinovar.

36. 1-iū Maiū 7172 (1664). Ștefan Moțeiū și Murava in (*sic*) Ștefan Huian și Vas[i]lie Samoil» ș. a. cumpără «ȝumătate de fântān[ă] de păcuri».

37. Fără dată. «Popa Gligorie Mălaiū și cu casa mea, cu toată, și cu fii miei și cu nepotu-mieū Gheorghie», dă «un loc de prisac[ă] dumisal[e] Cămărașului Neculei și ȝupāneasei dumisal[e] Paraschivei, în hotarul Mădzănăeștilor, la casa din deal». Marturi: «starețul Galerie de la mănăstire de la Pin și popa Costantin și popa Irimiia și vătāmanul Marco din sat din Iliești». Pecete pe fum, cu mai mulți sfinți și inscripția: «† ПЕЧАТЬ ВЪВЕДЕНИЕ МНАСТН. ПИИ ЗРОГ».

38. 18 Mart 7177 (1669). Doi frați dau «Visternicului Năstasi» moștenirea lor, «parte tatini-nostru». «Și eū Drăse am scris.»

39. Iași, 11 Septembrie 7168 (1670 (*sic*)). Duca-Vodă «la —», pentru plângerea lui Varnav, care are ocină la Țigănești (Ț. Putna), «unde lăcuești niști rude a lui, văr primare cu gupănasa lui Varnav, anume popa Ștefan și frate-său Slăvil[ă] și Pătrășcan, și au ei toți ocin[ă] de pe mosul (*sic*) lor, și la Gligoraș, și la Curtișor[a] și la Tărgoveți, ot volost Putna... Să alegi partea socrăi lui Varnav, mătușă popei lui Ștefan, și frăține-său, lui Slăvil[ă], și lui Pătrășcan... Vel Logf. uč.» — Pecete mare, cu chinovar.

40. «U Fărloești, 1° 7183 [1675], Ap. 18.» «Ștefan Moțeaie din Măgerești și Ștefan Bășci, nepoții lui Dubău», daă «gupănului Anastasie č-au fostu Vistiarnic» parte din acest sat, «doai prăjini», «toată partea unchilor noștrii, lui Dubău și a Negrei». Marturi «oamenî bunî, megiiășî și răziașî, anum[e] dumn[ea]lui Văscan din Lontinești și Ștefan Bufta din Țorcușeanî și Apostul din Măgerești... și Mihul din Comănești și Arhip Dărman». Mai iscălesc: «Dumitrașco Țapul, Ștefan Furniciș». Scrie «Leca Uricar».

41. «U Costești, 1° 7183 [1675], Ap. 18.» «Pițurlea fičorul lui Ion Răspop» vinde partea sa din Fărloești «gupănului Anastasie č-au fost Vistiarnic, pentru căč au plătit dumn[ea]lui de o datorie pre soacră-mea Todosca Aritoneas[a] Căpitănița și o au scos de la închisoare din gros, iară eu m'am tocmit cu soacră-mea Todosca să țiiu altă parte de oč[i]nă ce are ia la Albotești». Scrie «Leca Uricar».

42. «U Moenești[î], 1° 7183 [1675], Ap. 20.» «Eu Bănțul și cu frate-meu Mihul din Com[ă]nești» vînd «dumisal[e] lui Năstasie ce au fostu Vistiarnic» parte din Fărloești, «partea tătane-nostru, lui Gligori Gălbănar».

43. «U Totruș, 1° 7183 [1675], Ap. 29.» «Dumitrașco Gealepul, fečorul Măricăi, nepotul Văncășoae din Viermești», vinde lui «Anastasie č-au fostu Vistiarnic» partea ce are în Fărloești. Marturi: Adam negustoriul din Iași și Toader Cočorveaiu č-au fostu șoltuz din Totruș și popa Mihăilachie de acolo și Neculaî nameasnicul și Avram s[i]n Corobană din Costești[i] și Chirila Boțul din Dingani. 'Αδὰμ. ἀδελφὸς τοῦ Δᾶδ (Δαβίδ).» Și șoltuzul pune numai pecetea (numele e adaus dedesupt, de scriitor).

44. «U Trotuș», 2 Maiü 7183 (1675). «Marcu Orăș călugărul, feçorul Sanhirei, fata lui Solomon, nepoata Stancăi din Sărbî», dă «lui Anăstasie č-au fostu Vistearnic» partea sa din Fărloești. Marturi «mulți oameni buni, bătrâni, și megiiăș[i], și răziaș[i], anum[e] Dumitrașcu Gealipul și preutul Apostu, nepotul Stancăi, și preutul Mihăilachi ot Totruș și dumn[ea]lui Ștefan brat Pătrașcu Postelnicul și Gligori Comșea ot Borzești și Dumitrașcu Gabăr de Fărloești și Ștefan Bîscă ot Petrimănești[i]». Semnează: «eü preutul popa Apostol ot Totruș; az popa Mihăilachi prot[o]pop Totruș să [=cu] Bacău». Scrie «eü Ghiorghie Bășcă, diiacul dumisal[e] Log[o]fătului Vasilie».

45. 23 Maiü 7183 (1675). «Gavril Țițiriga și cu femiaia mea Gapina, fata Ghiniei, nepoată Nastei, strenepoat[ă] Dingăi lu Gavril», face o vînzare la Fărloești lui Anăstasie Vistearnicul, pe «lei bătuți». Între marturi: «Gligore s[i]n preutias[a] ot Sirbi». «Și eü [pecete neînțeleasă] am scris.»

46. Iași, 11 Iunie 7183 (1675). Dumitrașco Cantacoz[i]no-Vodă, pentru o plîngere a lui Varnav împotriva acelor căroro li vinduse «parte lui den păcur[a] de la Tazlăul Sărat, dreptu 13 lei și trei poloboce de păcur[ă], să-i dă într'un an, precum ne-aü arătat și zapis de la mânia lor, și, dintr'acia ban[i] ce scrii mai sus, i-aü dat 5 lei, iar optu lei și trei poloboce de păcur[ă] nu i-aü mai dat, și dzua le-aü trecut». Să împlinească. «Așijde să aibă a-i plini lui Vasilie Varnav și de pre Apostol de Măgerești preț de 4 lei și de 2 poloboč[e] de păcur[ă], pentru vîndzar[e] dintr'altu an, precum scrie zapisul de la mânia Apostolui.» Pecete mare, cu chinovar.

47. 25 April 7184 (1676). «Tofana, fâmeia lui Ion Gheorghe, nepoata lui Stănil[ă], și cu fîcori mei, anume Margasie, fâmeia Mihăi, și cu Mărie, fâmeie lui Tănasie . . ., ne'm tocmit cu alți frați ai noștri să ție ei pre aiur[e] într'alte hotar[e], pre unde avem, și pre noi ne'ü slobodzit și am vîndut a noastră dreptă moșie și ocin[ă] ce avem la sat la Fărloești . . ., ce să va aleg[e] parte stănilească a treiae parte . . ., dumisal[e] lui Năstasie Visternicul dreptu (*sic*) 8 lei». Între marturi: «Vasil[e] fîcor lui Ion cel mititel».

48. 4 Iulie 7184 (1676). «Costantin Bronai» își vinde partea la Fărluești «dumisale Vestearnicului Anăstasăei». Martur și «Dunășăe», «Vasălei fečurul Șaniî».

49. 9 Maiu 7188 (1680). «Ursul Murguleț, starostiale de Trotuș», dă parte din Stănești, «cum să chiamă : partea căpeținiască, din partia lui Soviian și din parte lui Vereș (*sic*), ... cumătrului Toader de Măgerești, cu marea tăriia ... Decî iară, din rezeși, nimea să nu s[ă] puia înpotrivire, iară cine s'ar pune înpotrivire, să hiia neiertat nici de minea, nič de Dumnezău, să fia de hăltam 4 boi, și parte nostra în iscălim, să s[ă] știie.» De mîna lui Murguleț. «Az Ursul Murguleț car. (*sic*).»

50. Iași, 7196 (1687-8). Costandin-Vodă, lui Vărnăv, pentru a lua «de a dzecia» la Dingani, Fărlăești și Cărstești : «orî din pânia, orî din fănați». «Vel Logft. uő.» Pecete mare, cu chinovar.

51. «U Fărloest[i], 9 August 7200 [1692].» Raport către Domn. Răzăși de acolo arată că au primit cartea domnească prin «Pan[ă] cumnatul lui Anîstasie Vistiarnicul», ca să-și răscumpere moșiile de la Anîstasie. «Deč unîi dintru răzaș s'au aflat și ș'au răscumpărat moșiia, și ș'au luat zapisul, iar o saamă de răziași ce au vândut ș'au dat danie, să erți Mărie Ta, s[ă]n[ă]taate Măriei Tale, au murit, și unîi au fugit pentr'aalte ț[ă]ră » Socoteală în *pămînturi*. Între răzași: Moțiaiă, Băscă, Mihul, Bănțul, Gelipul, Marcu Orăș, Gigiriga, Broina, Pițurlia. Unîi vînduse și părți de *răzor*. «Și am făcut o șușeniț[ă] din hotar păn într'aapă.» Nu știu de zapisul de la «Merăuțoae». «Și pentru să avem credință, ni-am pus toți numerele (*sic*).» Iscălesc și : «Avram Coroban, Ursu Gabăr, Apostol Moței, Bejan Moței, Agapie», «robii și șerbii Măriei Tal[e]».

52. Iași, 25 Mart 7212 (1704). «Eü Panaite Țiganul și cu fămeaia mea Safta scriem, etc., cum noi ... am socotit și ne-am vândut dumisali Hatmanului Lupului drept doaidzăci lei bătuți. ..., ca să fim dumisali direpți robi Țiganî, și cu copii ce s[ă] vor naște dintru noi ... Căci noi stăpăni n'am avut, că eü Panaite Țiganul am fostu Turcu și m'am botezat, iară fămeaia mia iaste Ruscă din Țara Leșască ; pentru

aceaia ne am vândut dumisale Hatmanului... Și pentru noi am pus chiziaș doi Țiganî de aicia din Iași, anume pre Ion Viardeș potcovariul ș[i] Niculaî Hușanul, precum să stăm noi de faț[ă] să fim robî și s[ă] lucrăm la meșterșugul nostru de toate ce va hi poronca stăpăniască... Eū Gligore diac de Cămar[ă] am scris zapisul.» Pun degetul («Safta Țiganca lui Panaite»).

53. Iași, 20 Iulie 7213 (1705). Pană, cumnatul lui Anăstasăe, vinde partea-î din Fărloești lui Ștefan Rusăt Sulgeariū: «ačastă sușăniță». Între marturî: «Dum[i]tru Chineajea ot Totruș și Ostahie ot Potropești (*sic*) și Ghițău Iștoc din Bahnă». Pană iscălește grecește.

54. Iași, 17 Octombrie 7215 (1706). Antioh Costantin-Vodă, pentru Vărnav, ca să iea dijma de pe moșiile sale. «Vel Vornic uč., nefindu Vel Logft.» Pecete mare, cu chinovar.

55. Iași, 24 Mart 7215 (1707). Antioh Costantin-Vodă, «la Ghiorghii egumănul de la sv[ă]nta mănăstire de la Bistriț[a]», pentru plîngerea lui Ștefan Vărnav, cu privire la «poian[a] cu păcur[ă]». «Aū pus oaminî de lucriadză, și i-aū luat vinitul de un an.» «Și-î legat în cartia de rămas, care va mai scorni pără, să dia 24 boi la cuhne domniască.» Un om domnesc va socoti cîștigul și cheltuiala în acel an. «Veliț bolerî uč[i]l.» Pecete mare, cu chinovar.

56. Iași, 7 Iunie 7216 (1708). Mihaî Răcoviț[ă], lui «Ștefan Rusātu, ă-aū fostu Sulger», pentru plîngerea lui Vărnav, care arată că răzășii lui nu-î dau nimic pentru că a scos de la călugării de la Bistrița «nește fântăni de păcur[ă]». Să împlînească. «Veliț bolarî uč.» Pecete mare, cu chinovar.

57. Iași, 14 Ianuar 7217 (1709). Mihaî Racoviț[ă], lui Ștefan Ruset biv vtori Sulgiar, pentru pîra lui Ștefan Varnav asupra egumenului de Bistrița, cu privire la «nește fântăni de păcur[ă] la sat la Dinganî și la Fărlăești». Să vadă ale cui sînt «aceli păcuri». «Veliț bolearî vă Divan.» Pecete mare, cu chinovar.

58. 16 Novembre 7221 (1712). «Petre Borzea ș[i] cu femea mē Iona, fata lui Săviian», dau Stolnicului Ștefan Rusăt partea lor din Stănești. «Mi s'aū tănlat miea și cu altor

omen[i] tovară[ș] ai mei de am spartu o gropă de pânea de grău, 140 mertu, a dum[i]sal[e], și, cându au fostu la plata pâniî, [pentru] parte mè, câttă pânea mâncasem eû, neavându cu ă[e] ce (*sic*) plăti cu alta», dă moșia.

59. Iași, 21 Iulie 7227 (1719) Mihaî Răcovit[ă], lui «Dumitrachi biv Armaș», pentru plîngerea făcută de «Maria Jicniceroae, a răpăosatului Alixandri ă au fostu vtori Jicnicear», împotriva lui «Toader Vărnăv și alți frați a lui, feçorii lui Ștefan Vărnăv, ă-au fostu Ștefan Vărnăv frate Marii Jicniceroai, dzicându Mariia Jicniceroaia că i-au mîncat frate-său, Ștefan, pân au fostu cu viață, multe de a surori-sa, ce i s'au venit ei de la bărbatul ei Alexandri Jăcnicer». Arată ea și «izvod cu peceatea gsd., din al doilea Domnie, scriindû din condeiû în condeiû de ce i-au luat frate-său Ștefan făr isprav[ă]». Îi trimesese acum Domnul la Gheorghe episcopul de Roman. «Și, mărgindû Alexăndrăchioaia cu cartea Domnii Meal[e] la Sfinția Sa, tămplatu-s'au acolò la Roman și Sfinția Sa chir Ghedeon Mitropolitul, și le-au luat sama împreun[ă], carii ne-au arătat și isvod de la amîndoi arhierii iscălit, scriindû din condeiû în condeiû ce au ales să i dea nepoții ei.» Să îplinească deci, «cu bucate, cu moșie, cu ce ați găsi, pe gudecata ce i-au gudecat arhieriei, precum serie izvodul din pontu în pontu.» «Veliți boleri uç.» Pecete mare, cu chinovar.

60. Iași, 9 Iunie 7229 (1721). Mihaî Racoviți, pentru «Cărs-tiian Confetariul (*sic*) și Sandul Văscan, ginerii Alexandrei, featei lui Vasilie Vîrnăv», cari se plîng de «Toader și Ioniță, fiçorii lui Ștefan Vărnăv», pentru moștenire. Îi trimesese la Ilie Catargiul Vel Log. și la Dariia Doniç Vel Vornic. Se arată «un ispisoc din părțare (*sic*) de la Vasilie-Vod[ă], den vâletul 7144 [1635-6]». Întărește împărțirea făcută de cei doi boieri. «Ilie Catargiul Vel Logft.» «Gligoraș snă Vasilie Popii Uricarului.» Pecete de ceară ruptă. Scrisoare foarte frumoasă.

61. 26 Maiu 7236 (1728). Grigori Ghica-Vodă, lui «Andreî Ruset Vel Cliuciari și Timuș Crupenschi biv 3 Logft.», pentru plîngerea «fiçorilor lui Ștefan Vărnăv», privitoare la moșii. «[Partea] ce s[ă] răspundea parte boeriască . . . , dzicându

că aŭ numai la câmpu Vărnăvești, iar în siliște n'aŭ.» Pecete mică, octogonală, de chinovar, cu data de 1726, în cifre arabe.

62. 14 Iulie 7243 (1735). «Ursachi egumenul de Tazlău» dă zapis «Vornicului Ștefan Rus[et]» pentru o Țigancă. «Având fiŭorî împreun[ă] cu dănsa trii feți... și doă fete», etc. «Anița Tiuculeas[a] [a lui Tiucul]... Dumnealui Pășcanul Iordachi Vel Ban.» Pecetea are: «Ioan egumen», în jurul unei paseri. E pusă de două ori, cu lămurirea: «S'aŭ mai pus una, necunoscându-să pecete ăa din sus prè bine.»

63. 12 Octombre 7253 (1744). «Iordachi Rus[et] biv Vel Med, ispravnicul Ținutului Bacăului», hotărniceste «fratelui nostru Ion Ros[et] Post.» la Stănești. «Am orinduit pe Ion Mareș Căpitanul, vornicul de sat de Șesuri, și pe Vas[i]le Rotilă, vornicul de sat de Măgirești, și pe Costantin Dospinescul ot Șes, și pe popa Zota proin potropop, ot Măgirești, și pe popa Costantin ot Șesuri, împreună cu toț răzeșii satului Sutăneștilor, și aŭ mersu de aŭ măsurat... Parte țărănască... Parte boerască... Parte mănzatului.»

64. 23 Novembre 7253 (1744). «Marie Sioniças[a]» dă zapis «gînerului Ioniț[ă] Ruset» că «l-am dat și l-am dăruit pe Ștefan Mertic ș[i] cu 3 fraț a lui, anume Lupul ș[i] Ion ș[i] Vasile Benim: acești 4 fraț fiind drept vecin[i] de pe soțul meu, i-am dat gînerului Ioniț[ă] Rus[et] și ficii meli Zmarandiș; ce dum. gînerile Ioniț[ă] să aibă a-i lua de undi s'ar găsi, să fie dum. drept vecinî în veci, ș[i] coconilor dum., ș[i] nepoților». Iscălesc: Lupul Gheuca și alții.

65. 20 Ianuar 7260 (1752). «Ilie Cofetariul, fečorul lui Cărs-tian Cofetar», vinde lui Ioniță Ruset, «gupănului Ioniți Rus[et] biv Vel Med.», parte din Fărloești «și a trie parte din sat[ul] Dingani și groap[a] de păcur[ă]». Între marturi: Ion Bineț, «diiacolon Ghiorghii Clipa».

66. 12 Maiu 7260 (1752). Costandin Mihail Cehan Racoviță, «la cinstit al nostru dumnelui Ioan Cantimir beizadè»¹,

¹ Era fiul lui Antioh-Vodă. Învățase la călugărul grec Azarie Țigala (*Ist. lit. rom.*, I, p. 37). El s'a așezat în Moldova în urma căsătoriei sale aici. Sora sa, Anița, ținea aici pe Hatmanul Paladi; altă soră era la Munteni, soția lui Constantin Dudesco (v. *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 418-9 și vol. V, p. 108, n° 137; vol. VI, p. 160, n° 67; p. 566, nota la n° 78).

pentru plîngerea făcută de «boiarii noștri Ion Vărnab biv Vel Căpt. și Neculaî Vărnab, frate-seu, biv Vel Jit.», zicînd că aū scrisorî, «care le vei vidè dumn[e]ta, din care să vor îndrepta că ei să trag singe din Dinga Hatmanul, și Dinga Hat. avănd câteva moșii, pre cari și scrisorî aū avut, dară din oarecare tămplare aū căzut scrisorile de moșiile Dingăi la mîinile unora și altora, și, trecănd anî la mijloc, acum să arată la unîi dintr'acele scrisorî, și acei la carei să află ne-fiind ei nici o saminția Dingăi, să fac cu gurile lor că sint și ei singe Dingăi Hat. și vor să stăpăniască moșiile. Pentru care cerșind Vărnăveștiî acast[ă] dreptate, ca să s[ă] cerce pre acei oameni de sint niam Dingăi orî de nu sint, și arătănd că acei oameni să află în Ținutul acela de spre dumn[e]ta, și acolo sânt și moșiile, am socotit că o triabă ca ačasta să poată lămuri limpede de un obraz de cinste ca dumn[e]ta, și pentru ačasta am scris dumatle, trimetîndu-î acolo cu carte ačasta. Ce vei chiema dumn[e]ta de față pre acei ce ți i-or arăta că să răspund niam Dingăi, și să cercetezi cu amăruntul, și, de nu să vor îndrepta cu dovedire că sint niam Dingăi și acele scrisorî de moșii ce să află la dănșii nu sint a lor, și să vor îndrepta Vărnăveștiî, cu dresle ce aū, că ei sint cel adevărat sänge a Dingăi Hat., le vei face dum. dreptate, dăndu-le mărturie cu care să-ș ceia dreptate și dresle niamuluî lor de moșii. Ačasta-ț scriem.

[P. S.] Însă scrisorile de la măna lor să nu li să iă păn la Divan, numai mărturie să dai dum. după dovedire.

Vel Med.» — Pecete mărișoară, octogonală, cu chinovar.

67. 18 Septembre 7261 (1752). Hotărnicie la Fărloești, «ce aū avut cumpărătură dum. Ioniț[ă] Roset Med. de la Ilie fečorul Cofetariuluî, cu zapis de la Sandul Văsscan». «Să aibă dum. a stăpăni pri căt cuprinde hliza.»

68. 18 Septembre 7262 (1753). Mateî Ghica, luî «cinstit al nostru dumnealuî Ion Cantimir beizadè, sănătate poftim dumatle de la Dumnădzău», pentru pîra pomenită în actul de la 12 Maiî 7260 (1752). «Și acei acolisătoriî fiind în parte aceluî Ținut a Bacăuluî, și moșiile Dingăi Hat. încă fiind în Ținutul Bacăuluî, iată că i-am rânduît cu carte ačasta să vie înnainte

dumitale... Să le faci dumn[e]ta dreptate, dându-le mărturie încredințată, cu care să-ș ceia dreptate lor, și dresale de moșiile Dingăi Hat. Ačasta, și fi dumn[e]ta sănătos.» Logofătul adaugă: «Prè cu amăruntul să cercetedzi, de vreme că ș[i] Vărnăveștiî sânt de parte niam Dingăi Hat., să ei sama și celor niamur[i] la carei să află scrisorî Dingăi Hat., dar de sânt ș'acea niam, ș[i] așè vei socoti cu bun[ă] dreptat[e] ca s[ă] nu s[ă] fac[ă] strămbăt[e] la vre o parte.» «Cant. Logf. proč.» Pecete octogonală ca acea notată la n¹ 66.

69. «Mărturisala oamenilor ce să răspundu că să trag din Dinga Hat., dup[ă] cum arată; Mai 6, l¹ 7262 [1754] » Iscălește «I. C. Beizade» (litere greco slave).

70. 5 Iunie 7262 (1754). Matei Ghica-Vodă, lui Grigorie Crupensche biv Vel Med., pentru pîra fraților Ioniță Vel Vameș și Neculaî biv Vel Jât. Vărnăv pe «moșenei de Fărloești». Radu Răcoviță Vel Log. hotărește pentru «Vărnăveștiî de sus scriși» «5 părți, ce să despică aceli 2 părți din pol sat pe cinci nume de oameni cea sînt într'un ispisoc de la Vasilie-Vod[ă]». «Să vie să s[ă] dovediască cu giurământ cine să trag dintr'acei 4 oameni.» Să jure «6 oameni de credință». «Vel Logft.» Pecete mare, rotundă, cu chinovar roș, avînd armele amînduror țărilor.

71. 20 Novembre 7263 (1754). Matei Ghica-Vodă, lui «Nicolachi Ventura, ispravnicul de Ținutul Bacăului», pentru plîngerea lui «Ioniț[ă] Vărnăv Vel Vamăș» cu privire la Fărloești, «carea părți de moșie li-au răscumpărat de la Ioniț[ă] Ruset biv Vel Med., fiind și mai de nainte, a niamului Vărnăveștilor... Și trimițînd ca să-ș iă dijma după obiceiî de la cei ce or fi lucrat pe aceli părți de moșii, iar împregurașii ce au arat și au cosăt și cu alte chipur[i] de hrană ce au avut pe acest[e] părți a lui Vărnăv, n'au vrut să-i dè dijma după obiceiî.» Să fie împliniți. «Pročt. Vel Logft.» Pecete octogonală cu marca ambelor țeri și Iw M. T. R. și data în cifre arabice (17...).

72. Iași, 29 Maiu 7267 (1759). Ioan Theodor-Vodă, «lui Vasilie Broștianul și niamului seû», pe parte din Stăneastă,

«parte grozăvască, Ț-au dat samă că li să trage lor moșiia ačasta de pe niamul lor, de pe Trifu Sogne, ce-l scrie în ispiscu- cul lui Ilie-Vod[ă] și lui Ștefan-Vodă, din anii 6946 [1437-8]», și pe parte din Doncești. «Și dum. ispravnice să le iaș sama și să le descuică toate pricinele, hotărîndu-le prin carte de ȝudecată.» Pecete octogonală cu chinovar (data de 1759, cu cifre arabe).

73. 5 Iulie 7270 (1762). Inventariu după moartea lui biv Vel Med. Ioniță Roset. «Bucati : boi mari, vaci cu vițăi, mănzați, 2 cai : unul șargu ș[i] unul lupoi, 123 stupi, însă roi den iast[ă] var[ă] nu s'au pus la socotial[ă], având a plăti deseti- na. Bani... Cari s'au dat la Foti neguțtoriu. [La copii : Maria, Irina, Ștefan, Gheorghii.] Iscălesc Ion P[ă]l[a]di, Vel Vor., Ștefan Roset, V[a]s[il]ie Ros[e]t Hat. și un Grec. — În altă listă : «Gligoraș Țăgan Arbănaș... Ion sãn Arbănaș, Țigan».

74. 15 Septembrie 1765. Cercetare a moșilor de familie ale lui Ștefan Vărnab în Ținuturile Neamț și Bacău. Pome- nit «Sfinția Sa părintele Iacov Vărnab, frați mai mare du- milorsali [Ștefan și Neculai]». — Copie.

75. 1780. Raport al lui Lascarachi Ros[e]t Hat. în proce- sul, pentru Țiganii, dintre «Ioniți Gane, frații și vechilul Ilincăi pe cari au țin[u]t-[o] Panaite ot Vist., fičorul lui Ște- fanu sin Sandul vătav, și între Costachi Brăescul, ginerile Ilenii Timușoai». Se arată o mărturie «de la un preot Acsinte, ce este acum egumenu la mănăstire Homorului».

76. Copie de zăpis făcută «de Șărbă dasc[alul] ot Moenești, la 1° 1781, Iunie 17» : foarte corect și bine.

77. 30 Iunie 1782. Gavril Părăscanul *cumpără venitul* «moșii Tazlăului Sărat de la cucon[ul] Costandin Vărnab», cu 18 lei. Martur Sandul Veisa. «Ion Popa diiac za Divan.»

78. 25 August 1786. «Vasile Carp biv Vel Sluȝ.» schimbă o Țigancă cu Stol. Ștefan Ros[e]t.

79. 8 Ianuar 1796. Zăpis către Ștefan Roset, care vinde «runcul Stăneștilor, să-l paștem cu oile în astă vară după cum s'au păscut ș[i] într'alți ani, și tocmală am avut să dăm dum[i]sale una sută șesăzăci ocă brânză de oi sărată gata».

80. 21 Ianuar 1801. «Constantin Bejan ot Măgărăști» dă zapis lui «Toader Meran». Nume: Zahariuța, Ion Ghineț (Bineț). Vinzare cu «taleri și doao bezmeni de țară și doao merțe de grău». Iscălește și Năstasii Chirinăș.

81. 25 August 1801. Judecata răzeșilor «preotul Costandin Jigău [și] preot[ul] Toad[e]r Coșciug».

82. 15 Novembre 1803. Cercetare pentru satul Crăstești (Ț. Bacău), unde sînt «patru bătrăni, anume: Dinga, Mihoc, Boldiș, Cucută». În 7247 (1738-9) trăia Ianăș Boldiș. La Dingani sînt «trii bătrăni, anume Păntece, Stan Tătar, Dinga». Pomenit «schitul Drăgușanu». «Mai adăogănd pe un [bătrân] Dragotă, pentru ca să înșeli pe schit a nu-ș lua dreaptă parte sa.»

83. Februar 1804. Petiție a lui Gheorghi Vărnab Pah., pentru moșia ce are de la «unchiul mieu».

84. 21 Maiu 1811. Mărturie. «În vreme de sânt vr'o 60 ani după Tătar[î]¹, ce mă aflam copilandru, trăind tatăl mieu, Ioniță Fărfaneș, într'aceia vremi, având multe vite, și fiindcă pre aceste locuri nu putem ca să stăm cu viteli spre iernatec, neavând fiind (*sic*=fin) întru ajunsu spre trebuința vitilor, într'o vreme tatăl meu mergē și cumpăra năemașul de la Ilia Bărsan.»

85. 9 Octombrie 1811. «Toader Bărbău și Ioniț[ă] Dălbănet Bărbău» și alții vînd «dumnisale Postelnicului Ioan Tătarului» parte din Stănești, «tot [partea lui] Ūrbă» (*sic*) «și o livadă a moșului Vasili a Nazarii..., fiind d[u]m[nea]lui răzeșul nostru din Vremeș». Scribe «ereî Theodor ot Bucșești, răzeș».

86. 3 April 1812. Hotărnicie a lui Alicsandru Covrig, la Văleni, de către răzășiî Măgirești.

87. 22 Februar 1825. Mărturie. «Acest Necolaiu, fîcorul lui Toadir Prîcochi și a Marii, fată Blănarul[u]î, ci trag răzășiî în hotarul Vălenilor, vinind la mine, mi-au arătat că, făcînd cuvînt ca îi, trii înș, să-ș vîndă parte lor di moșii din hot[a].

¹ E vorba de marea năvălire a Tatarilor — care a fost și cea din urmă — la începutul Domniei lui Ioan Callimachi. V. ale mele *Doc. Callimachi*, I, pp. XCV-VI.

r[ul] Vălenilor dl[u]i c[uconu]l[u]i Gheorghi Vîrnav, aŭ triimis pe Ioniți Vandra și pe un frati al său anumi Ion Precochi ca, făcînd tocmelă, să dei zăpis, iscălindu-l și pe dîns[ul], și să-î aducă și parte lui de banî ce i să va faci, ș[i], el nîfiind de fați la facire zăpisului, ca să-ș pui degitul, n'aŭ fost priimit triimeșii a puni degitul în locul lui, și s'aŭ oprit și parte di banî, patruzăci și doi de lei, și arătînd că așa este cerut că, de va duce înscris de la mini că este însuș el Necolaiu fîcor Marii Blăn[ă]riț[i], iș va întări zăpisul și-ș va priimi banii, și, pentru ca să fii crezut că aducătoriul cărții este el însuș, i-am dat această scrisoare, pi cari m'am și iscălit.»

88. «În Oraș», 5 Octombrie 1829. Diata lui Ianachi Crup[enschi] Aga. El spune fiilor săi că averea lui s'o administreze soția, care va plăti «pe la dascăli, la cari din voi vor fi încă în vîrsta aceia pentru de a învăța prin școli».

D. Cîteva documente păstrate la mănăstirea Căldărușani.

1. 7123 (1614-5). «Radu Voevod feçoru Mihnei Voevod», pentru «jupăneasa Ioana». «Moșia mănăstiri Căldoroșeanii sântu acește: satu Dulban, la gura lacului, de la bolbocă până la moara birarului, până la gorganul Șumei»; la «piersecu», Gorganele, ocina Crețului, Lăcurele. — Resumat nou.

2. 4 Iunie 7203 (1695). «Moș», cu fie-meu Mirea», către «diaconul Dobre sin căl[u]gărului Calivit», pentru că-î vinde «un pogon de țelin[ă] în pădure, în fundul zăpotii, pe lângă celeallalte vii». Între marturi, din Tohani, «Coman sin Drăgulin i brat ego Sfăișu» (*sic*), «Crăcun Țigănoiul . . ., Vasilei ot Ghelughereani».

3. 28 Mart 7221 (1713) Hotarnică la satul «Dulbanului». «De spre Iltău, din moara birarului, de unde să înjugă cu moșia Căldoroșeani, în curmeziș latu până în Boldesca, la vadu Iltăului . . . Cărcima lu Moisi . . ., la Nemeteți . . . Unde să lovește în capete cu moșia Crețu, din moșia lui Vrabie slujitorul, de unde este movila Crețului». «Înpotriva movilelor celor mari . . . Theofil proin egumen Căldoș. (*sic*), martor,

Dragomir Drăgulescu, ispravnic la viile domnești, martor, Stanțul Sutașul mart[ur], Coman Portărelu, mart[ur], popa Pascu ot Boldești, mart[ur], Mușeatu ispravnicelu, Moisi, mart[or]». Copie de «Chiriță Logofătul Div[anului]».

4. 4 Novembre 7237 (1728). «Barbul Logofătul snă Tanasie Portar» dă zapis «dumn[ea]lui vătaful Alexă za copii din casă», pentru «moșii la Grecii de sus ot sud. —, ce aū cum-părate cu zapis de la dumn[ea]lui Drăghici Pit[a]r Grecean[u]... De spre balta Căldărușanilor.» E pus a trage mo-șia de către Iordachi Creț[u]lescu Vel Vornic, Dimitrachi Racoviță Vel Spătar, Bîrcă Cojăscu Vel Logofăt, Barbu Me-rișanul Vel Clucer. Pitarul Drăghici Greceanul era în ceartă cu egumenul Theofil de la Căldărușani, «de către apa Căl-dărușanilor». «Aū adus pre egumenulū dinpreună și cu toți călugărași... Un stejar mare, care l-am și înherit, și am pus și chiar lîngă dînsulū un bolovan de lemn; care stejarū iaste în coastă în crîng... Dintr'acelū copač am tras în josū», după «păčuiala» ce aū făcut. «Pînă în siliștea cea mare... A dooa trăsură s'aū trasū din piatra măn[ă]stirii Căldărușanilor în jos... L-am pus din dosul stupinii... Marginea moșiei Bor-duful... Moșia dum[ne]ei jupănesiî Cămărașoaei, a dum[nea]-lui răp[osa]t[u]lui Hasan Cămărașu... La capul moșiei, la Col-čagū... Matca Colčagului.» E de față și Radu fiul Pitaru-lui, «Costandin copilul din casă... La datulū moșiei.» — Copie.

5. 7262 (1753-4) «Filaret mil. bj. arh[iepiscop] i Mit[ropolit] Ug[rovlahiei]¹. Cuvioas[e] egumene chir Nifon de la măn[ă]stirea Sinaia i cuvioas[e] egumene chir Parteni de la măn[ă]stirea Lespezil[e]: carte de blestem pentru o pricină a Căldăru-șanilor cu privire la niște munți.

6. 'Ο Μιρέων Φιλάρετος² către «chir Savva, năstavnîc sfînteî mănăstiri Căldăroșani».

«Noi mai zăticnîndu-ne aici din poruncă, trimite Prea Sfinția Sa părintele Mitropolitul, după rugăciunea ce am

¹ E cel d'întăi Mitropolit muntean cu acest nume. V. *Ist. literaturii romîne*, I, p. 515.

² Pentru acest arhieru Filaret al Mirelor, v. *Ist. lit. rom.*, la tablă.

făcut, pă prea-cuviosul arhimandrit a sfintei mănăstiri Dea-lului chir Grigorie, pentru pricina zăgasului dumi[sale] Șăt. Ștefan Grecean[u]; decî să cuvine Cuvioșilor Voastre să stați părăși pentru toată paguba ce s'aũ făcut d'intăiași dată mănăstirii dintr'aastă pricină: . . . la malul mănăstirii la poduri, la poalele vii, pomi ce s'aũ uscat din venirea apeî, la Moara Săracă înecătura roateî din jos și zăticnirea vānatului peș-telui să o jăluiască și părinții și însuși păscarii. Iar după multa rugăciune a numitului boeriũ, și după regealile obrazelor celor mari ce ne-aũ pus mijlocitori ca să nu să tae zăgasul, am socotit ca, de vapune dum[nealuî] cu cheltuiala dum[isale] tarași, atât la mal, cât și împrejuriul vii, până unde iaste poalele întinse (ca să putem să mai înălțăm cu adăugire de pământu), și de va face amādoă podurile cu cheltuiala dum[isale], și de va da înscris așzământul ca să aibă voe păscarii mănăstirii să pue cotețe pă moșia dum[isale] în baltă și peste toate ho-tariul căt să să înnalțe zăgasul dum[isale] cu semne mari, pă-unde să va socoti, va da zapis la sfānta măn[ă]st[i]re cu prinsoare, și așa va rămānea zăgasul netăiat, și iar ācāsta o las la socoteala și sfatul de obște al Cuvioșilor Voastre, cum veți găsi cu cale mai spre folosul măn[ă]stirii să să urmeze, pentru că nu voim din zilele noastre să rămāe pricină de stricāciune mănăstirii, nici pohtim să rămānem suptu hulă și suptu blestemul celor după urmă. Pă lângă cealelalte ce am zis mai sus, în legătura ce va da prin zapis boeriul, să să pome-nească și de Moara Săracă, ca nu cumva să înnece umflā-tura apiî . . . Și să chemați și pă Ivan Morariul, ca să fie și el, că poate va povățui și el ceva spre mai bună întărire. Însă arhimandritul chir Grigorie iaste a zăbovi aciî în măn[ă]stire; ci să căutați întru toate să-i dați cuviinčoasa cinste, și la biserică, și la masă, și la cercetarea hraniî și odihnîi, atât Cuvioșii Sale, cât și oamenii Cuvioșii Sale. Să vă feriți să nu să facă turburare în mănăstire, ca să nu vă să po-nosluiască viața, ci toate cu înțelepciune să să urmeaze, ca să să proslăvească numele D[o]mnului prin buna orînduială a vieții cei sfinte a fraților. La noi, în chiliia cea mare saũ în cea mică, unde va pohti, să-i fie șāderea și odihna, aș-

ternutul, și, orice va fi trebuință de odihnă, să să dea dintr'ale noastre, că, ca înșine pă noi, îl trimitem mângăitoriu Cuvioșilor Voastre, și dorim ca să auzimu căzuta mulțămită de la Cuvioșia Sa.»

7. București, 11 April 1797. Dan, fiul lui Dan, și Ioan «Gamulia» arată că au o prăvălie la poarta bisericii Sf. Gheorghe (din București), de la Mitropolitul de Betleem, Policarp. Ei vor răspunde cotăritul, fumăritul și o sumă la Sf. Mormînt pe an. — Grecesc. Copie.

8. «Catagrafi de toate lucrurile mișcătoare și nemișcătoare ale sfintei mănăstiri Căldărușanî, ce s'au dat în seama cuviosului arhimandrit igumenul chir Dositheî, după moartea cuviosului arhimandrit Dosoth[e]î; 1807, Septembrie 20 . . .

Cărți grecești . . . 4 tomuri ale Vizandidi, 2 canonul sf. . . (?), tălmăcit de Ioan Miron, 1 hronograf veachi . . . 3 tot ale lui Meletie, Istoriia Bisearicească . . , Adunare din istoriia cea veache și nooa . . . , Grammatică a lui Theodor Gazi, Gheografie a lui Daniil și Grigorie . . . , Istoria Ierusalimului . . . , Filad[ă] himichî filosofia, 2 filad[e] cu rugăcuni grecești și turcești . . . , Metanoon didascomenos, 2 tom[urî] mari Ioan Damaschin, grecesc și latinescu . . . , 2 hronografuri veachi, 1 cazaniile Duminicilor, turcești cu slov[ă] grecească . . . , lexicon latinescu, greco-latino; o carte mare lătimească, 2 to[murî] mari Tîlcu Biblii, a lui Grigorie Ghic[a] Voevod; 1 filad[ă] tipăritu în Țarigrad de Postelnicul Vas[i]lachi, 1 tom al lui Ipocrat, 1 grammaticu ce să numește Etimologhicon, 1 grammaticu mare a lui Neofit, 1 tom al lui Socrat . . . , 1 carte mică latinească, 1 Plutarh, Luchianos și alți filosofi, 1 filad[ă] atingeri pentru credința Latinilor . . . , 1 Istoriia Eladiî, 1 lexicon triglosu . . . , 1 filad[ă] cu stih[u]rî gheograficești, 6 tom[urî] ale lui Thuchidid, 1 carte a dascalului Lambru¹, 1 lexicon latinescu . . . , 1 Filocalia greco-latino, 1 Mreaja apostolicească, 1 Învățătură pentru gheometrie . . . , 1 latinească cu multe figuri de țări . . . , 1 halimă . . . , 1 hro-

¹ Photiadî. V. *Ist. lit. rom.*, la acest nume.

nograf vechiū . . . , 1 logică greco-latino . . . , 1 filad[ă] a lui Mavrogheni de starea Țări-Rumânești¹ . . . , 1 grammatichi gheografichi, 1 Istoria lui Pilpaidos² . . . , Orthodoxos omologhia, tipărită la Beč . . . , Gramatică a lui Cost[a]ndin Lascareos³, . . . 1 filad[ă] cu stihuri asupra lui Ipsilant, făcut[ă] de pop[a] Zoia⁴ . . . , 1 grammatikă greco-latino, Pentru pashali, 1 grammatikă mică talinească, 1 lexicon greco-latino, ipac. . . . Cărți românești . . . 2 mărgărite veachi, Divanul Lumea cu Înțeleptu, Sf. Vasile Exaimeron, 2 tom[uri] scrise cu mîna: Evergheticos . . . , 1 Sf. Grighentie cu Ervan Evreul . . . , 15 alfavite tip[ă]rite, 1 Pentru Damaschin, cartea a dooa, 1 Viața Sf. Nifon, 1 ale Sf. Vasile hotăriri pe scurt, a lui Theotochi pentru tundere . . . , Marco Pusnicul, Viața Sf. Antonie, Singlitichi, Calist Catafighiun, Cîntarea Cîntărilor tîlcuită, 1 fila[d]ă Învățătură părintești . . . , Învățătură pentru botezul ereticilor, Țasoslov moldoven[esc]u . . . , Urmarea lui Hristos⁵; 3 prăvilioare vechi . . . , Stavrofilia . . . , 1 pravilă mare . . . , Viața lui Mathei-Vod[ă], ctit[o]rul măn[ă]stirii⁶ . . . , Liturghie rusească cu tipicul rum[ă]nesc . . . , Stihuri tipărite la Brașov . . . , Cuvinte la morți, tip[ă]rite în Ardeal⁷ . . . , 2 lexicoane neisprăvite . . . , Carte cu învățătură pentru obște . . . , Tipicul cel mare, tălmăcit și scris de Macarie Arhimandritul⁸.

* ¹ E vorba de traducerea grecească a operei lui Baur, V. *Ist. lit. rom.*, II, p. 101.

² Bilpai, fabulist.

³ Lascaris.

⁴ Probabil *Polizoi* Lampanitziotul (v. *Ist. lit. rom.*, II, p. 28). Broșura nu era cunoscută.

⁵ Manuscript. Traducerea lui Klein nu apărui decît în 1812 (*Ist. lit. rom.*, II, p. 412).

⁶ Părintele stareț mi-a vorbit despre un manuscript ca acesta care s'ar păstra la Sfinția Sa, dar nu l-am putut vedea.

⁷ De Samuil Klein (1784). V. *Ist. lit. rom.*, II, p. 411. *Propovedaniile la morți* ale lui Petru Maior nu ieșiră decît în 1809. V. *ibid.*, p. 246.

⁸ Pentru Macarie, v. *Ist. lit. rom.*, II, pp. 275-6, 391, 394. Fost arhimandrit la Bistrița și dascăl, el a mai tradus și canoanele vechii picturi bizantine (v. Tzigara-Samurcaș, în *Omagiu lui C. Dimitrescu-Iași*, București, 1904). Pentru alte manuscripte ale lui, v. *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, extras din «Biserica ortodoxă» pe 1902, p. 17 (n° 125), p. 23 (n° 156), p. 24

Cărți tălmăcite și scrise de Arhimandritul Macarie: 1 carte b[og]oslovească, Oglindă tainică a vieții călug[ă]rești, 1 a Sf. Calist, 2 Viețile din luna lui Iunie, jum[ă]tăți, Cuvânt la Sf. Marele Muc[e]nic Dimitrie, 1 a Theodoritului, 1 luna lui Mai, Ioan Damaschin, Dimitrie al Rostov[u]lui, Ioan Scararul, luna lui Octomvrie, luna lui Februarie, jum[ă]tate Martie, Theotochi, Slujba Sfântului Angheli, Piima sa cu învățătură, Enghiclopediia, Sf. Chiril Alexandr[ias], Ceale patru Cărți ale B[og]oslov[iei], Apocalipsis tâlcuit, a lui Theodorit, pentru proniie.

Cărți slăv[o]nești . . . Nou și veachiū testament latinesc . . . Theologhiia lui Procopovič latinească, 1 lexicon, 1 țercovniī slovarū, 1 Istorie veache . . ., 1 Rozischi.»

Apoi moșii: Căldărușanii, Vălcăneștii, Lipia, Bărboșii (de sus și jos), Moara Săracă, Berileștii, Răsămnicele, Cănculeștii, Cervenii, Frăsinetul, Cătuzeștii (Ilfov), Licăreștii, Crețeanca, Crunții (Ialomița), Metemul, ce-i zic Brăg[ă]reasa, Amarul, Căbuneștii, Muntele Urlatul (sud Saac), loc și mitoc în București «în mah[a]l[aua] armenească». Metoașele erau: Cîrcul (moșii: Jugureni, Tiga Mică, parte din Pătârlage), și Surachiī (moșii: Cărbunești, Aricești, Păcurari). Vii la Ceptura, Bradu, Sadurile, Doarotenī (sud Saac).

9. 19 Maiu 1816. «Adecă eū Stoian Polcovnicul» dă zapis egumenului Dositheī de la Căldărușani și soborului că a făcut pe moșia mănăstirii, la Pășcani, «acareturile ce să vādū i alte cîrcume». Promite a da «pă fieștecare an chirie cîte taleri una mie . . . Și eū să stăpînesc toate acareturile ce sînt la Pășcan[i], cum am stăpînit și până acum, i cîrçuma din marginea pădurii de spre răsărit de la dumbravă, să mă neguțătoresc într'însele, precum m'am neguțătorit până acum nesupărat, și nici mănăstirea să nu înnalțe chirii, nici eū să nu cerū scăzământ, nici să mă scoață în toată viața mea. Iar după moartea mea, atît acestea ce să află, cît și ce vor mai face, să rămie ale moșiei, adecă la mănăstire.» — Întărit de Divan.

(n 162, 186-9), p. 25 (n^{le} 197-201, 203-205), p. 26 (n° 209), precum și Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri. Ghighiu și Argeș*, București, 1904, p. 58 (n° 19).

10. 1^{iu} Mart 1822. «De la otcărnuirea Valahiei.» A hotărît a se opri «catahrisele», «să zăticnim jafurile, să oprim năpăstuirile, și dreptatea să o îmbrățișăm... Înusuși dumnealui epistatul Spătărū, ca un iubitor dă dreptate, cu paguba dumisale priimește și voește a să pune la cea mai bună rînduială : a) Spătăria trimetea «volnicii pă afară pentru cei amestecați în fapte de hoții și în alte răotăți, căci nizamul înțercării hoților și a prinderii lor iaste îndatorat Spătariul, de aceia și are căpitani și slujitori i polcovnici prin toate județile ; însă și această trimitere pe afară cu volnicie de aducē pă oricine, să făcea prin știrea și marifetu ispravnicilor, iar de la o vreme încoace au venit acele volnicii la catahrisis : întii că rădica oameni de afară fără de marifet sau știre dă ispravnici [cari, și din «enteres», tăceaū], apoi cu volniciile s'au întinsu a trimite pe afară și pentru alte pricini, cum datorii i alte pricini ce să urmează între lăcuiitori și să cuvin a să cerceta la judecată politicească, îi rădica și pă aceia iarăși fără de marifet dă ispravnici și priciunia cheltueli și pagube oamenilor. [De acum va fi cu adeverință de la ispravnici, iar pentru aducerea la București, «să facă alegere în scris ca cu aceia să-i aducă mumb[a]șirul». Alte pricini să se caute «de isprăvnicat și de judecătorul județ[u]luī», cu drept de apel la Divan.] ; b) «Căpităniile și polcovniciile după la județe să să facă de acum înaintea prin alegere ispravnicilor județuluī», cari vor da și cheazășie la Spătărie ; c) «Polcovniciile ceale mari care umblă prin județe după hoți să nu fie volnici de acum înaintea a merge prin județe ca să se preumbe prin sate, fără de numai cînd să va auzi undevași hoți, acolo numai să meargă prin porunca Spătării, [căci așa se fac «zmăcinări lăcuiitorilor și cheltueli zadarnice»]. Nicî să fie slobozi polcovnicii sau căpitaniia a intra în pricini dă cercetări vechi, nicî în pricini care vor fi cercetate de alți polcovnici sau căpitani de mai nainte ; d) «Polcovniciia Vlăsii, care este întocmită și așăzată cu pronomion de privileghiuri domnești a fi nestrămutat în cît va sluji bine, și avaeț să nu i să iă cu nicî un fel de numire, care iaste îndatorat a păzi și mănăstirea Căldărușanii și pă drumașii ce

trec pe acolò a fi făr de grijă; la care polcovnicie fiindcă părintele dumn[ea]luî Banuluî Grigorie Ghica aũ fost îndemnător facerii aceştii polcovnicii şi prin alegerea dumnealui s'aũ fost aşăzat şi polcovnicii după vremi, de aceia s'aũ găsit cu cuviinţă ca şi de acum înaintea să să păzească nizamul şi orînduiala ce iaste întocmită prin sineturi domneşti, şi să fie dum[nea]luî Banul Grigorie Ghica cum aũ fost şi păintele dumn[ea]luî, ca să [să] orînduiască polcovnic dă cinstita Spătărie acela ce să va alege de cătră dumn[ea]luî Banul, prin ştirea şi a părinţilor Căldăruşani, făr de dare dă avaeet, care are să fie nestrămutat în cît să va purta bine»; e) «La căpităniia ot podul cel mare al Colintiniî, care s'aũ făcut după cererea dumn[ea]luî Banuluî Grigorie Ghica, să să orînduiască căpitan dă cinstita Spătărie acela ce va fi ales de dumn[ea]luî Banul, şi avaeet să nu i să ia, carele în cîtă vreme va sluji bine, să nu să schimbe în toată viaţa lui. Decî această orînduială fiind pentru bine şi folos obşteesc, şi spre zăticnire a nu să face nedreptăţi şi jafuri lăcuiitorilor, am lăudat bună cugetarea dumn[ea]luî Banuluî şi am întărit cu iscăliturile noastre ca să să păzească de acum înaintea nestrămutare, pohtind şi pă alţi iubitori şi răvnitori de fapte bune ca să binevoiască şi să ajute a să păzi această totdeauna.» Iscălesc : Grig[o]ri Ghica Ban, Barbu Văc[ă]r[es]c[u] Vel Ban.

11. 10 Maiu 1823. «Grigorie al Ungrovlahiei adeverez, iaste întocmai după cea adevărată.» «David zugrav» arată ce a lăsat în Braşov «la chir Niţă Creţoiu, la Crăciunoaia, într'un sipetaş»: «galbeni împărăteşti, galbeni olandezi, galbeni franţozeşti, galbeni venetici, mahmudiele, funduci, ruble muscăleşti, 1 pereche Troiţe de argint cu moaşte sfânt. Panteleimon, 8 măreaşi vechi, 5 petace tot vechi, 1 cutie cu verne lacu, 1 tumfea de aur, 2 colţuri dă piatră i altele mărunţişuri din văpsle..., 2 spatle dă osu, 1 flispenzel, 1 pereche ochelari cu 2 rînduri de sticle, 1 pereche călimiri dă marmură..., 1 cutie dă zaharicale, 1 felegeanu dă marmură cu flori albastre..., 1 pereche cumpene pentru galbeni..., 3 sticle dă borves rătundi, 1 caramfilă..., 1 măestrie pentru scosul iz-

voadе, 1 pilă dă fieru, 1 ghergheburnie, 1 lespede cu co-roatul ei¹».

12. 1-iu Iunie 1829. Împrumut către Mitropolie «cu taleri zece miie, cu dobândă la pungă pă an taleri cincizeci, cu acest aşăzământ, ca aceşti bani să rămăie nestrămutaţi din sfânta Mitropolie în veci, şi dobânda la t¹ una miie ce să adună dă an, să o răspunză sfânta Mitropolie la 10 mănăstiri, câte t¹ o sută... Orânduită afieromă în tot veacul.» Notă: «aū rămas desfiinţat, fiindcă Logofeţiia biseriicăscă aū trimis aceşti bani, una mie aslanî (*sic?*==lei), la moştenitori, nemaī vrînd Mitropolia ca să-i ţie cu dobândă».

E. Documente putnene nouă, din colecţia d-lui avocat Ştefan Georgescu din Focşani.

1. Iaşi, 7 Maiu 7143 (1635) Vasilie-Vodă, pentru «Dabiea staroste»², care aduce zapis «de la Petrea şoltuz şi de la 12 părgari din târgul Ağuduluī» pentru vînzarea ce i-a făcut «Tudora fata lui Dragotă, nepoata lui Oţel, şi Avrămiia fata lui Puşcă, şi ea nepoata lui Oţel, şi fiī ei» a unui «vad de moară, vadul lui Puşcă, din киуу Stoeşti», fiind el pîrcălab, pentru 200 de taleri, — marturi aflîndu-se preoţi şi Eremiia din Pă[u]neşti, Iura din Bărlădeşti. Întărire. «Pătraşco să[n] Başot[ă], Vel Logf. Ionaşco.» Perete mare de ceară. — Slavon; şi traducere din 1815.

2. Iaşi, 7 Iulie 7157 (1649). Vasilie-Vodă, «la starostiī de Putna», pentru pîra lui «Dumitraşco Vătămanul de Focşeani şi Dumitraşco Toderin de acolo, cu Drăgşan ot Floreşti şi cu alţi oameni ai lui, pentru hotarul satului Stoeştilor de lângă Focşeani, dzicāndu cum acel hotaru l-aū ţinut ei pre gumătate; iară Drăgşan aū arătat şi un zapis de pără de la Radul-Vodî, cum să ţie acel hotar gumătate Dumitraşco Vătămanul şi cu oamenii lui, iară gumătate de

¹ În testament, el lasă sume la multe mănăstiri şi la «părintele Pogonianis, la părintele Cerveno», «la velniţa dă la Căldăruşani, la velniţa dă la Ţigăneşti», «la puşcărie i la grosuri» şi «la Stoian zugraf».

² De Putna. E Dabija-Vodă de mai târziu.

hotar să ție Drăgșan și cu oamenii săi». Să cerceteze și să puie în vigoare hotărîrea lui Radu-Vodă. «Leca [Uricariu].» Pecete mare, rotundă, cu chinovar.

3. Iași, 15 Februar 7163 (1655). Ghiorghe Stefan-Vodă, «lui Ramandicea fost Vistiarnic, nepotul Chiriței Postelnicul»¹, ca să ție «toate ocinele și satele cu hîlîșteae și cu mori și cu vecini și cu tot venitul, și vii și alte ocine, toate câte să vor afla de a Chiriței aicia în țara Domniei Mele, pentru căci să cade lui a le ținia, căci-i nepot de sor[ă] Chiriței.» «Io-nașco Rusul Vel Log[o]f[ă]tu. Eftimie.» Pecete cu chinovar, mare, rotundă.

4. 25 April —. «Irimia Dabijea» vinde «un vadu de moar[ă] întreg la sat la Căpotește și un pământu», ce-l avea «de la Drăguța și de [la] fiċorii ei, de la Ion și de la Neculaiu fiċorul Savei Ghitfalei, și de la Ion Trufașul, și de la Grosul, și de la Cozma Răspop de Guțești, și de la Petria . . . , și acel pământu l-am vândut Sfinției Sale părintelui Mitropolitului Varlaam de Suċav[ă]». Între marturi: Radul părcălabul, Lupul Sbărcea, Condrea snă Ūolan, Orga ot Focșeani, Țuțuian ot Păunești și David de Boul și Vas[i]lie Vântul ot Purdușeșt[i]. Scrie «Slăvil[ă]».

5. 20 Decembre 7168 (1659). «Antimiia i Niculae hie-mieŭ» vind o vie «de la Deochiați» «lui Costantin fecerului Oanei, dreptŭ 25 de lei bătuți, pentru o robie ce am fostu noi cădzuți ș'aŭ îmblat . . . scos di robie, și aŭ dat și acei bani pentru noi, 25 de lei bătuți». Între marturi: Afutudur (=Aftodor). «Vă dnii Bica [Ghica] Voevoda².»

¹ Paleclogul. V. vol. V, p. 82, n° 18; cf. *ibid.*, p. 614 și aici, mai sus, p. 211, nota 2. — La știrile de până acum asupra familiei Movileștilor, din care el făcea parte, să se adauge aceasta: la 24 April 7114 (1606), din Iași, mama și soția lui Ieremia-Vodă: киѣринк мария и наисафта гпдѣ ерѣмѣя мочила воерѣд, scriu *ureadnicului* lor de la Hirliău, vierilor și vătăgului de vieri pentru o jaloabă a călugărilor de la Neamț (Bibl. Ac. Rom., doc. 17/LXXII).

² Gheorghe Ghica-Vodă era la 5 Septembrie 1659 în lagărul de la Țuțora (Bibl. Ac. Rom., doc. 25/IX), iar la 10 Septembrie în satul Cîrniceni («Cîrniceni») (Bibl. Ac. Rom., doc. 270/XIII). Aceasta, din cauza luptei cu pribeagul Constantin Șerban. — Din documentul de față ar resulta una din două: saŭ că noul Domn, Ștefan Lupu, nu-și luă în primire Scaunul așa de răpede cum

6. 10 August 7169 (1661). «Toader Țohodariul»¹ vinde «doao pământuri în frunte de sat la Stoești... Dabijeî Marele Vornic și gupăneasei dumisali Dafinei, dreptu șes[e] dzeci ug.». Marturi: «Alexandru Costin Pitariul și Costantin Păharnicul și Ghinia neguțitoriul și Irimia fičorul lui Pătrîșcan de Bătinești și Cerbul de Domnești și Toader fičorul lui Istratie de Bătinești și Sladie de la Cruce, și alți mulți cine s'au prilejit». Iscălește: «Costantin biv Țașnic».

7. Iași, 28 Ianuar 7170 (1662). «Toader Țohodariul, fičorul Samfirei, nepotul lui Vartic Ț-aŭ fostu Vornic-Mare», vinde parte din Stoești «Măriei Saal[e] Ion Evstratie Dabijia Voevod, din mila lui Dumn[e]dzău Domn Ț[ă]rîi Moldovei... și

afirmă rapoartele venețiene (în ele suirea lui Ștefan-Vodă e anunțată încă de la 8 Decembre st. n.) (v. vol. IV, p. CCCIV, nota 2), saŭ — ceia ce e mai probabil — că în satul Deochiați, din T. Putnei, se credea că «Bica» domnește încă la o dată cînd urmașul său stătea acuma în Scaun.

¹ Era din Bîrlad. V. vol VI, pp. 23-4, n^{le} 41-2; pp. 27-8, n° 56. — Pentru Vornicul Vartic, v. vol. V, p. 611.

În documentul păstrat la Arhivele Statului, *Sf. Sava*, XXXII, 8, și datat «Sovejlia, Iul. 30, vlt 7152 [1644]», «Toader fečorul Sanfirei, nepotu lui Ursu Vartic Vornicul», dă un zapis «Mării Sale creștin Matei Băș[ă]rab Voevoda, Domnul Țării-Rumăneșt[i]», pentru că-i vinde Țiganî «de moșie», pe ughi: ug., 100 galbinî, ca s[ă] fie Măriei Sal[e] și svintei mănăstiri Dobromiri din Sovejlia, ce-i iaste hramul *rojdstvo Hvo*. Marturi: «boiarî din Divanul Măriei Sale lui Vasilie-Vod[ă] și de Ținutul Putniî, anume Răcoviț[ă] Cehan Logofătul și Dumitrașco Sulgeariul și Ursu Vartic Vornicul și Dabijea părcălabul [viitorul Domn] și Saia Pitariul și Ioniț[ă] și Pătrășcan Cămărașul și Sava Cămărașul și Ștefan Căpitanul și Irimia și Bărlădian și Pop[a] Murgu». Asupra mănăstirii din Soveja a lui Matei-Vodă, v. vol. IV, p. CXC, nota 3. Tot acolo, n° 6 din pachetul XXXIII cuprinde un act de vînzare asemănător, de la ruda lui Toader Ciohodarul, «Ursu Varticovič b[iv] Vornic al Măriei Sale» Io Vasilie Voevod Domnul... [Moldovei] iubit creștin Matei b[asa-rab]... și slava Măririi Domnului... în Ținutul nostru al Putn[e]i... chie-mămu-ne și noi ade[vărați răzeși]... [am vîndut la] ačastă mănăstire... saŭ de vre o nevoce ce s[ar] întimpla... ne-am sculat de am venit la Măria [Sa și i-am vîndut] satul Ursești, de [pe apa] Bărladului, care mi-a... [clîro]nomie, încă i-aŭ fost d... freja și de la Pet[ru]... și de la toți nepoții..., și de la toți strenepoții..., de strămoș de în zil[e]l[e]...; și am luat toți bani în... Ț[in]stut Sveatul Mă[riei] Sale... ca să fie neclătît în veacu, însă toț măn... 250, iar apoî vîzînd .. miluit încă cu 10.000» (rupt).

a tot rodul Mării Saal[e], cine va aleage Dumn[e]dzău... Aū și mai cumpărat Măriia Sa Vodă și din nainte vreame, în boerie, casăle noastre și viile și moara și doao pământuri... Pentru căc și Măria Sa Vodă s'aū milostivit și ne-aū ras dajdia č-am avut de de multă vreame la Visteriia domnească, și ne-aū făcut odihnă la casa noastră.» Iscălitură și pecete.

8. Iași, Ianuar 7170 (1662). «Racoviț[ă] Cehan Vel Logo-f[ă]tu» și ceilalți boieri¹ mărturisesc pentru vînzarea moșiei lui Čohodariul către Domn. Iscălituri.

9. 9 Iunie 7170 (1662). Evstratie Dabija-Vodă întărește lui Vasăian «un vad de moară pe gărla ce vine din Milcovu cel mare, ce să zici vadul Muntiancăi, ci este mai sus de tîrgul Focșani..., în ființa răzășilor lui din tîrgul Focșani». — Resumat din 1842.

10. 24 Iunie 7173 (1665). «Sturdze den Igești» vinde «lui Enachi Căm[ă]rașul² o moar[ă] făcut[ă] în sat în Igești, cu șes[e] pământuri în frunte, dentr' apa Putnii pîn hotarul Sărețeanilor..., de ne-am scos capeteli de la robie... M'am întrebat toți frații miei și toate rudele mele și toți rădzeșii mei.» Marturi: «Ionașco biv Vel Putar (*sic*) i Vas[i]lachi biv Stolnic i Vas[i]lie biv Putar (*sic*), staroste de Putna, i Irimia vătav hănsari i Toader căpitan Carteni i Ghiorghii Vornec ot Stredzăști i Cerbul Vornic i Condrat den Igești i Sail (*sic*) hănsar [ot] tam, Dumitraș slug[a] lui Vod[ă], ot tam, Toader Dolhan ot tam i Fetion o[t] tam, Gavril Tolea ot tam, Gheorghie sⁿ Costantin ot tam, Movila ot tam..., Măriiian sⁿ Condrat». Mai iscălește: «Mirce Vătăman». Sluga lui Vodă iscălește cu măna lui. — «Să s[ă] știe că zapisul de la Iane Clucerul este la un talhar, la Dumitru Paicul č-aū fostu siug[ă] la Costantin Căm[ă]raș, fecorul Vornicul[ui] lui Iordach[i]; făr de nič o trab[ă] în ceri nește bani, 3 lei... Și

¹ Nu li-am dat numele, pentru că ele se pot găsi în actul resumat în vol. IV, p. CCLVIII, nota 1.

² Iani saū Ienachi Cămărașul de Ocnă, de la care s'aū păstrat scrisori către Brașoveni. V. Iorga, *Socotelile Brașovului*, p. 155. El a fost ucis («Enachi gramaticul, fiind Camaraș la Ocnă») în 1686, de Cazaciū lui Sobieski (Neculce, p. 232).

el, fiindu în voi stăpânilor la Mărie Sa Mihaï-Vod[ă], au triimis pi Brag Armaș, iar un tâlhar, pentru acei 3 lei, și m'eū luat și o iap[ă], și[i] bani i-am datu eū.»

11. Iași, 14 Mart 7175 (1667). «Melintie fečorul lui Bărcan și a Ioanei fata Giurcăi» vinde vie «în hotarul Ciurbeștilor», «lui Nicolaiū Racoviț[ă] Hatmanul». Marturi: «Solomon Bărlădianul Logofătul cel Mare, și Miron Costin Vel Dvornic nijneai zemli, i Vasilie Vel Dvornic vișneai zemlie, i Stamatie Vel Postelnic, i Toderașco Iordachi Vel Spătar, i Apostolachi Vel Čașnic, i Ursachi Vel Vistiiarnic, i Gligorașco Hăbășescul Vel Stolnic, i Statie Vel Cluciarū, i Lupașco Buhuș Vel Șătrar, i Toader Veatreș, i Toader Čocărlie, i Dumitrașco Roșca, i in [și alt] Dumitrașco i Roman, dvorniți glotnii». Iscălituri.

12. 19 Februar 7177 (1669). «Gheorghie fičorul Toderachi» vinde vie, «de la Necula Cămănarul», și pomi, «de la Berilă», la Clipicești (Ținutul Putna), lui «Vas[i]lie Capezan ce au fostu staroste în târgu în Iaș», pe «galbeni bani gata». Marturi: «preutul Necul[ai] de la Sti. Neculae și preutul Gheorghie iară de la Sti. Neculae și preutul Nicul[ae] de la Besiarica Doamni și preutul Niculae de la besiarică din Broștiani și Ion Moschici starostia și Niagul Șelariul . . . și Albulbul (*sic*) Soponariul de Focșiani și Ionașco Părciul și Burnaz și alții oameni buni sante (*sic*) vecini pe lângă acia vie». «Scrie Dumitrașco diiacul de la Măria Sa Doamna Dabiji-Vodă¹.»

13. 17 Octombrie 7180 (1671). «Bejan Gheuca biv Pitar² i Pătrașco biv Log[o]făt» mărturisesc pentru «Măria Sa Doamna Dafina și cu alte săminții a răposat Dabije-Vod[ă]», ce au pricină «cu un om anume Necula, fičorul popei Ursului de Stoești» și ai lui, pentru niște vii. Ei au pus vie fără drept pe locul lui Dabija-Vodă. «Când au fost acmu pre după viața răpăosată Dabije-Vod[ă], ei, necum den vii să iasă, ce încă și rudă

¹ O scrisoare a Doamnei Ecaterina-Dafina, în vol. VI, p. 543. Cf. *Ist. lit. rom.*, I, p. 124, nota 3. V. și vol. V, p. 40, n° 185; p. 582.

² V. vol. VI, pp. 22-3, n° 38; p. 25, n° 48; p. 26, n° 50. El era din Birlad, unde fusese dregător al tirgului.

Dabijeștilor s'au făcut, ca să nu-l poată scoate dentr'aceale vii. Decî noi am strânsu mulți oameni și boiar[1] den Dabijești, și încă și den surorile răpăosat Dabije-Vod[ă], ș'am întreat de le iaste rudă, să nu se leapede. Decî sămînțăia Dabije-Vod[ă] toat[ă] l-au întreat naintea noastră, den ce moșu iaste, să-ș spue anume bătrînii și samințăia, să spue dreptu, și, de le va fi sămînție, să-ș ție viile fără nice o oprealește; iară Necula nice într'un chip samă n'au putut da, nice moșii lui nu știe cum-î chiamă, și den carii iaste. Dece noi, vădzănd că imblă uom fără de cale, i-am dat leagea țărăi și i-am pus dză în doai săptămăn[i]: într'acesta chip, den vreame ce nu să află rudă Dabijeștilor, să imble și să [să] îndriapte cu nescari oameni bătrîni și de credință cum iaste rudă oamenilor și sămînției răpăosatului Dabije-Vod[ă] și tot să-ș ție viile, iară, măcar și fără mărturii, să-ș aducă într'aceaste doai săptămăni nescare dreasă să-l mărturisască cum iaste dintr'acastă sămînție, tot să hie cu vii; iară, de nu-ș vor aduce mărturii sau driasă până la dză, să iasă și de vii și den sat afară, ca niște oameni streini și fără moșie... Încă și mai nainte într'u an i s'au fost pus dză, ca și acmu, să să îndrepteadză, și nu s'au mai îndreptat.»

Iscălesc ambiî ca staroștî de Putna. Fără pecețî¹.

¹ Pentru moștenirea lui Dabija-Vodă lămurește următoarea listă, cumpărată de Academia Romîna între hîrțile Micleștilor:

«Izvod de moșiile și sate ce au cumpărat răpăosatul Dabij[a]-Vodă și împreun[ă] cu răpăosata Doamna Dafina; l^o 7203 [1695], Mai 29.» Sascutul, de la Ghiauca și frați, fii lui Fărmachi Vor.; parte din Șchiopiani, de la Alexandru Costin Postelnic; Sucmeziul de la «Bărlădenița și de la frate-său Cozmița, snve Irimii Nădăbaico, vnuc Nădăbaico biv Vial Vornic», Măicanii de la Gheorghe Ștefan-Vodă, Crainicii (schimbătură) și Tămășianii de la Necula Buhus, Răcăciunul, «de la Ștefan-Vodî s[i]n Vasili-Vodî», cu Mărhila și Lu[n]ca-Mare, Drăgusianii, Conjăștii de la mănăstirea Cașin, Bordia, «dani de la Ghiorghe Ștefan-Vodă», Stoiăștii de la Alexandru Costin Postelnicul, parte de moară tot acolo, de la Bijan Gheuca biv Pitar și Toader Cîohodarnul, Bărlădianii, de la Andonii Blănariul, Rădulești, «unde au fost prisaca Dabij[i]-Vodă din boiarie», Țigăniaștii (Ț. Tecuci), de la Alexandru Costin Postelnic, Blăniaștii, de la Ghinia Vist., vii la Spăruiași, de la Costin, «carili au fostu dă ziastri Mării Sali Doamnei Anastasi, de la răpăosatul Dabij[a]-Vodî și de [la] răpăosata Doamna Dafina».

«Moșii ce au cumpărat răpăosata Doamna Dafina după cia au murit Da-

14. 14 Septembrie 7185 (1676). «Ghiorghe Huz[e], cu nepoții miei, cu Bucia și cu Dumitrașcu», arată că «aū fostu frate-mieū Movilița datoriu cu șias[ă]zăci de viad[re] mar[e] (*sic*) lui Dumitrașcu s[_i]n Vas[i]lie, și aū mai fostu cu șiapte lei i pol bitii [bātuși], i-aū fostu pe mliare, bani turcești. Decī pintru acesta lucru aū venit datornicii, și ni-aū apucat pre noi, căci ni-aū fostu noo frate, și ni-aū luat noo bucatel[e], pintru căcū am fostu noi chizias; deū noi altă n'am găsit pe urma Moviliū, ce am găsit o vie pe lăn (*sic*) Gheorghie, pe din sus, și o am vândut.» Marturi: Fetion ot Igești și Toader Dulhan ot tam și Toder Stordzia tam i Toader Negrul și Necula Butnariū tam și Cručan [de la satul Cruce], Ion brat Cručan, Mărian ot Stoești, Dumitrașcu ot tam, Stafie tam și Vas[i]lie Șotângă, Simion dascalul. «Cu aciaștia cu toate s'aū grijit, [să să] știe, la moartea lui; az popa Solomon. Simion dascal.»

15. «U Oleșești», 17 Februar 7185 (1677). «Ghiorghe Huzia, fiūorul Stoicăi de săliște dea Lălești», vinde partea sa din sat, «ce sint pre gărla Putniū», «pe gărla din sus», «trei pământuri din frunte» ș. a. «și cu căsoaia ¹ pe pivnițe», «lui Alexandru Ramandi Marel[e]-Postelnic» [v. n° 3]. «Așjdire pentru vițe de vie ce să vor mai afla puse de alții pre aceli trei pământuri de loc, ce li-am vândut dumisali, ca se aibă a li plăti dumialui vița viei, iar păm[ă]ntul iaste a mē moșie.» Marturi: «Iacomachie Șetrariul, Tănasie Sulgeriul, Ionașco Căraiman ce aū fost Comis², Gligorașco Căpitanul de Curteni,

bița-Vodă: Orbaniū, vii din Stoiaști, Țigăniaști, Ochășăști (și de la Poian Uricariul, lingă Țigănești), Borsiaști, Volovas, Făuriaști, Mihăliaști, Găideășăști, Spăriaști, Cruč, vie «ce aū cumpărat Lupașco Spătarul [Buhuș] de la Drîgușeni», Fichitiaști, «ce aū fostu cumpărături de Dabi[a]-Vod[ă], Doamna, și l-aū dat dani lui Lupașco Spătarului la nuntă». Iuganiū, «iarăș l-aū dat lui Lupașco Spătarului», Piscaniū, «iar l-aū dat lui Lupașco Spătarului, tuj atuncia», Bălănești, «iară l-aū dat lui Lupașco», Piscaniū, «ce sântu dași lui Eni Hadănbulu, ce i-aū dat Măria Sa Duca-Vodă», Popianū, Poșurcaniū, dași mănăstirii Bîrnovei, Sărbii, Iierbintia, tot danie la Bîrnova, ca și Puțurianiū, Ustie la Orheiū, dată tot mănăstirii Bîrnovei, Zalucianiū, dași aceiași, Vitoljii, tot așa.

¹ Crama.

² El întovărășise pe Gheorghe Ștefan la fuga lui în Ungaria. V. vol. V, pp. 37-8, n° 175.

de Florești, Dumitrașco Căpitanul de pe gârle¹, Badea Lamboviču [=Lămbovici]² ce aũ fostu Vornic de Vrancia, și Căpatan [=Căpătan] de Odobești, Vasilie Hagì ot tam . . ., Nistor Argint ot Odobești». Mai iscălesc: 'Ιαχομάρχοι, Alicsandră biv Jitniçoroe³. «Și eũ Ștefan Andreișan m'am prilăjit într'aastă tocmală»⁴, «Gavril chihae za Curtenî», «Ion Botedzu», etc.

16. 9 Iulie 7185 (1677). «Monah Ioan, egumen ot sfeta monastire Săcul», pentru alegerea locului mănăstirii de către «răzășii din sat din Cofești . . . Den casa Săracului păn în viia popii Ursului . . . Hotar[ul] Fițingheștilor.» — Copie din secolul al XVIII-lea

17. C. 1680. «Malahiia, fămeaia lui Vidrașco, și cu feteli mele, cu Dochița și Munteanca», vînd «un pămăntu în frunte, la satu la Lălești, în Ținutul Putnei, prea gârla din Ost (w̃), cu tot vinitul», «lui Alicsandru Ramandi ce aũ fost Postealnic»⁵. Apoi și alte vii, «pe lângă viile carele aũ vândut Huze dumisali Postelnicului [nº 15], și cu pomeatea și cu pivniți în viei». «Pentru căci cu aceștea banî mi am scos cucoanele [fetele] din fome și din nevoe, și din oameniî miei și din sămențiaa mē nime să nu să mai ispitească a întorce.» Marturi: «Iacomachi ce aũ fost Șetrar și dumn[ea]lui Mitre Căpitan și Tănasia ce aũ fost Sulger și Gavrilăș Buce ce aũ fostu Crucear și dumn[ea]lui Doniç vătav, staroste de Putna, și Neacșul vătav și Dumitrașco Bălboe Căpitan de Igești și Grăjdean ot tam și Ghiorghie Huze ot tam». Scrie «Mierăuț cumnatul lui Lupașcu Jicnicearul[ui]»⁶.

¹ Putna și Milcovul.

² E pomenit și în vol. V un Limbovič (p. 234, nº 87).

³ Era Maria, văduva lui Alexandri fost al doilea Jitnicer. V. despărțirea precedentă, nº 59.

⁴ El era unul din credincioșii lui Gheorghe Ștefan în pribegie. V. vol. IV, pp. 111-2, nº 13.

⁵ Ramandi era puternic pe timpul lui Antonie-Vodă Ruset și lui Duca-Vodă. V. *Ist. lit. rom.*, I, p. 254, p. 474, nota 3. Neculce-l zugrăvește așa: «Grec de neamul lui, semeț, mîndru, nebun, lacom: trecea preste toți, nu cunoștea pre nime» (p. 212).

⁶ Buhuș, fiul Doamnei Dafina Dabijoaia. V. p. 318, nota 1, și *Ist. lit. rom.*, locurile arătate în tablă, la numele său.

18. C. 1680. «Lupul se Drăgan» vinde partea-i din Faurești lui Vasilie Corbul, «dereptu 70 pot[ronici]», ereditar : «rod de rod[ul] lor». «Oamenii bunii adălmășarii di în sat de Răcăcin[i], anume vătămanul Băndac și Crăcun și Păscan și Vasilie Aprodul și Stavăr ot Așud și Ion Volovat... și Oniț[ă]... A da 4 vedre de vin, și vadra... 3 pot[ronici].»

19. 15 Decembre 7189 (1680). «Ștefan s[i]n Acsintie de Vineșești» vinde «lui Mihălachi ot Focșian[i] zet Grozăvițăi» «loc stărpă de un pogon de vie țealen[ă]... din capul viei Cărstei zet Frățian... Căndu o am vândut, me'm întrebat toți frații mei, și n'au vrut nime din frații miei să o cumpere.» Marturi: «Tudor Cojan ot Grozăști, și Ion s[i]n Moscul ot Vineșești, și eu Ștefan vnoc Grăzăvițăi și eu Obreajie Coșorvă ot Vineșești, și Pantia ot tam, Ion Croitorul ot Focșianii». Scrie «Toader dascal Focșian[i]». «Vă dni Io Duca Voivod.»

20. 2 Mart 7192 (1684). «Ștefan Țiganul» dă zapis «Ieremii vătavului de vierii» pentru o datorie. «Lângă Dumitrașcu Folos»

21. Țig[ă]nești (Ț. Putna), 20 Novembre 7194 (1685). Dumitrașcu Furcile[ă], cu fiii, între cari Partenie, vinde lui «Andronic nepotul lui Izvoran și[i] a fămei lui, Sohiei», «trei pogoani de vie la Sirbi, dreptu 60 lei bătuș». «Și 2 boi încă mi au dat în prețul acelor 60 lei.» Între marturi: «Ion bărariul, vătămă[n] de Țigănești, și Păladie sin Arimiia, și Postolachi sin Bugadici». Scrie «Cărstia Vatreș, Vornicul de Țigănești»¹.

22. 18 Februar 7194 (1686). «Ursul fișorul Șutului de P[ă]scanii» vinde «Postialnicului Iordachie»² «loc stărpă, c-au fost viaa tătane-mieș, Șutului». Între marturi: «Costantin Țica..., Țica cel bătrân..., Dumitrașco Viaveriț[ă]». Scrie «preotul Ioan de Domnești». Pечеți.

23. 30 Iunie 7194 (1686). Andrei Pupăză și Gaftoana vînd, cu alții, «arhiepiscopului Theodosăi ci au fost Mitro-

¹ Vătămanul era al satului, Vornicul al boierului.

² Ruset. V. n° 31.

polit țării Moldaviei¹ și arhiepiscopului Daniil²» moșie «la capul târgului Focșanii din sus», cu 8 ughî, «din gărla Milcovului din sus spre târg». Cei doi archierei mai aveau pămînt, dar acela, «după pofta lor și a târgoveților, i-au lăsat, pentru drum». Vînzătorilor li era «schimbături pe niște dugheni din tîrg, ce ei Susăni au dat Giosănilor», fiind marturi Vasăle Hobjălă și alții. — Resumat din 1842, într'o hotărîre de judecată.

24. 30 Iunie 7194 (1686). Duca-Vodă, lui «Dima pîrcălabu de Focșani», pentru moara lui Vășian. — Resumat din 1842.

25. 31 Decembre 7195 (1686). «Cristian fișoru Badi lui Limbovici» [v. n° 15] dă mănăstirii «ce să zădești la capul tîrgului din sus întru numile — (*sic*)» moștenirea lui «la capătul tîrgului Focșanii din sus». — Resumat din 1842.

26. 7 April 7195 (1687). Constantin-Vodă, «preuteasei popei Ursului ă-au fost preut domnescu» [v. și n° 13], pentru niște oameni cari «ș-au pus vie pre un pămînt a ei, care pămînt l-au cumpărat Mitropolitul Varlaam³ di la Irimia Dabijia la sat la Căpotești, și acel pămînt și un vad de moară și alte moșii ce mai sînt acolo, i le-au dat ei, caci i-au fost nepoată de frate». Să iea «de a dzeacia» preuteasa. «Să aibă preuteasa a da o știre la Scaun la starostie de Putna.» «Tudos[e] Dubău Vel Logofăt uș.» Pecete rotundă, cu chinovar.

27. 15 April 7195 (1687). Costandin-Vodă [Duca], pentru moara lui Poiană: Să nu fie supărat acesta de «Dima pîrcălabul» (v. n° 24). — Resumat din 1842. — Și alt act din aceeași zi pentru același. — *Idem*.

28. 30 Iulie 7195 (1687). Costandin-Vodă, către Miron Costin biv Vel Logofăt, să cerceteze vînzările făcute față de Poiană. — Resumat din 1842.

¹ Teodosie, fost episcop de Roman, ajuns Mitropolit după întăia fugă a lui Dosoftei în Polonia (Melchisedek, *Cronica Romanului*, I, pp. 302-3), în 1674. El stătu numai cîteva luni

² Un arhiepiscop străin, stînd și el la vre-o mănăstire din Moldova.

³ Din vremea lui Vasile Lupu. Se admite că el cra din familia *boierescă* Moșoc. Dar, așa fiind, s'ar putea admite cu greș că fratele lui Varlaam a putut să-și mărite fata cu un popă, fie el chiar un «preut domnesc». Cf. *Arch. ist.*, I p. 80 și aici, Prefața.

29. 20 Februar 7197 (1689). Poiană vinde morile sale lui Mihaî Zugravul pe lei şi «merţi pîne». — Resumat din 1842.

30. 19 April 7197 (1689). Ştefan Cazan, Costandin Boghian şi Costandin Lungu vînd Mitropolitului Theodosie şi egumenului Zaharia de la Cruce¹ «a lor driaptă ocină şi moşai în tîrg-în Focşani, ce să chiiamă la uric Stăeştii², din susu tîrgului, unde să chiamă la cot», «lîngă locul egumenului», «pe din gios din bătrînului Grozav, şi pămînturile sânt din ţarmurile Milcovului până în ţarmuri, precum scriu uricile». — Resumat din 1842³.

31. 18 Maiu 7199 (1691). «Ion Irizul ot Gărleşti şi Toder Cucul, cumnatu mieu», vînd «viile den coda rumturei ce este prea locul Gărleştilor, dumisal[e] lui Iordache Rusăt Marel[e]-Vistiernic» (v. n° 22). Marturi: «Gligorie Coğan... şi Radone de colo şi Vasilie Buică... si Ion Căneiu... şi Cerchez de colo şi [I]on Jidovul ot tam».

32. Iaşi, 4 Iunie 7199 (1691). «Cručan fiçorul lui Petrică de la Stoeşti de la Putna» vinde lui «Iordachie Rusăt Marili-Vistiarnic» o *păragină de vie* «la Cruce... Să nu hie lucru cu înpresurături, şi mi-au făcut dumnealui bani, de mi-au ras optu potronici ţărănească din Visterie pentru acel pogon şi gum[ă]ta ti de păragină.» Marturi: «Dobrică Muntianul de la braniştea Bădioae [Lămbovicî] şi Gligoraş vătămanul de Sirbi şi Măriian de Stoeşti».

33. 3 Maiu 7206 (1698). Vel Logofăt Neculai Done [= Donicî] şi Vel Vistier Iordache Rosăt, «cătră Zaharia Cluceriu şi Luca Cluceriu staroste de Putna»⁴: să cerceteze pentru pîra dintre Mihaî Zugravul⁵, ce are pămînturi de la Mitropolitul Teodosie, şi Dima pîrcălabul. — Resumat din 1842.

¹ La acest schit pare să fi fost retras Teodosie.

² Cf. «satul Stoeştii, unde iaste acum tîrgul Focşaniî» într'un act din 1738; vol. V, p. 234, n° 87.

³ Altă vînzare Mitropolitului, la 20 Mart 7200 (1692). Cercetare, pomenind încă pe Mitropolit, la 9 Iunie 7201 (1693). La aceeaşi dată, vînzare a lui Hobjilă şi altora către acelaşi Mitropolit. La 18 Maiu 7205 (1697), se mai pomeneste în calitate de cumpărător, alături cu Mitropolitul, episcopul Lavrentie de Rădăuţi.

⁴ La numele staroştilor de Putna trebuie să se adauge acela al lui «Ştefan Momăscul, biv Armaş, starostea Putniî», pomenit într'un act fără dată (c. 1660) din Arch. Statului, *Sf Sava*, XXXIII, 88.

⁵ Zugravul are pîra pe acest timp cu răzăşii Nemţani (v. *Studii şi doc.*, V,

34. 25 Maiu 7206 (1698). Raportul lui Ștefan Scărlat Armașul¹, Luca Cluceriu, Zaharia Cluceriu (v. n° 33) și Gheorghii Străjăscu, cari au cercetat «părțile de moșii a tuturor răzășilor din târgul Focșanii ce să cheamă Stăești»¹. — Resumat din 1842.

35. 6 April 7209 (1701). Văsiian din «Grăzăști» și frații vînd lui Lupașco «ot Eșii» vii, casă, «cu cît loc este stăru pe'ngă cas[ă] . . ., în bătrănul prodeștească . . ., triaptă [=driaptă] ocin[ă] și moșie . . . Ni-au mai datu dumnelui ăpănu Lupașcu adaos cinzăci de lei . . . Așe am făcutu scrimbu (*sic*).» «Eū Ion diacon am scris zapisul, să s[ă] știe, u Dobești» (*sic* = Odobești).

36. 3 Octombre 7210 (1701). «Necula snă Voroav[ă]» vinde «ăpănu lui Lupașco snă Tudorie neguțitorii ot Iași» vie «la câmpu, la Groz[e]știi, alături cu uliță», «de la Prohir». Întreabă «frații noștri și razeșii». Între marturi: Bațul, Vas[i]lie Buruian[ă], Bilea, Vas[i]lie căldărari ot Iași, Ioniță Bonte, «Gavril vătav de vier» și un Grec. «Ion diacon ot Odobești».

37. 26 «Pril» 7210 (1702). Agahii, Ifimii și Sanda, «nepotele lui Gherghișor», vînd lui Lupașco moșie la Grodzăști, «3 pg. făr giumatate de ăozvrătă». Între marturi: Grigorii Cetinoiul, «Ursul zet Băcoai», Ambrohil, Gavril Birtic, Irimii Hagi. Scrie «Panhil snă pop Pricopii».

38. Maiu 7210 (1702). «Ana Călugărața [=călugărița] ot Căpotești» vinde vie în acest sat.

39. 17 Mart 7214 (1706). Simion, ginerele lui Alicesandru Azimă-Galbăn[ă], vinde o vie la Țifești «părinților de la mănăstir[e] de la Cor[ni]». Martur și Simion Bostan.

40. 21 Mart 7217 (1709). Mihaï-Vodă, pentru «Vornișasa lui Ramandiiu», care a vîndut «Vornicului Iordachi Ros[e]t»

1. c.). Cam pe același timp, târgoveții se judecă pentru bezmen cu fiul lui Limbovicî. Din alte acte se vede că Stăești au devenit mahalaua Tăbăcarilor: «Stăești, și să numești acum mahalaoa Tăbăcarilor», zice Ecaterina, văduva lui Ioniță Zugravul, la 15 Iulie 7267 (1759), făcînd o danie mănăstirii Sf. Samuil din Focșani.

¹ Ștefan Scărlat e pomenit în vol. VI, p. 38, n° 86 și urm.

«casăli din Pogonești și cu ograda și cu viile de lângă cas[ă] ș[i] ăumătate de sat de Pogonești și cu moară gata cu două roate și mai avându ei un vad mai sus, de 2 roate, ce să chiamă vadul lui Scroaf[ă], care au fost făcut Ramandiiu Vornic, în vadul cel din ăos 2 roate, iar în vadul lui Scroaf[ă] au făcut numai o roat[ă], ș[i] au fost dat-o mănăstirii sale Cornii, — care ș[i] această moară au vândut-o călugării cu tot săbor[ul], iar dum[nealui] Vornicul Iordachi, drept 40, ș[i] cu locul morii la câmpu, ce s'ar alegi». Pomenit «Nicoară nepotul Petrii Scroafă». «Vel Log[o]f[ă]tu.» — Copie contimporană.

41. Grozăști, 11 Octombrie 7221 (1712). Vînzare la Grozăști. Între marturi: «Gavril Spatarul, Ion Spatarul», «Grozava muma Mării», «Toader a Spătarului, văr primar Bačului». «Vasilii [Popa] Ur[i]car mart[ur].»

42. 3 Maiu 7221 (1713). «Priotesa popii Ursului, nepota părintelui Vărlam», vinde un vad de moară «Irimii ce'ă fost vătav de vier[ă]». Martur: «Dumitru Vătămănoiu . . ., Costantin Beche ot tam, Vasilie Barzul ot tam, Athanasie ot Săcul».

43. 12 Mart 7231 (1723). «Preotul Vasile ot Grozești» dă zapis lui «Vasile, Ilie sinavi Mihălache», pentru schimb: «le-am dat locul beseareci, care loc iaste din capul viei lui Grigoraș spre sat, până în ulița Alivreștilor . . ., au fost dat Ion Coșciug unui fečor a Năircului; care vie este în bătrînul Măceali, din capul viei lui Obrij . . . Și această schimbătură să rămăe iar sfinteii besearec.» Marturi: «preoți, miren[i]». Între marturi: «Costantin sin Zinica», «uncheașul Andronare (sic)», «Lazar Văsiian».

44. Iași, 24 August 7239 (1731). Grigorie Ghica-Vodă, pentru pîra făcută de «dumneaei Irina ăupănasă Idirniului¹ č-au fostu Căpitan de dărăbanii în Țara-Rom[ă]niască, și frate-său Iordachi cu Lupașco Tudori neguțitorul», pentru vie la Odobești. «Cari de ar fi fostu ei aicia în țară, s'ar fi mai cădzu lor să lea iă decât Lupașco neguțitorul . . . Păn n'au iscălit tot niamul lor, n'au vrut să le iă . . . Au aflat 4 po-goani de păragine pustii și făr[ă] garduri . . . Deci Domnie

¹ Indirniul, Adrianopolitanul.

Mea aŭ întreat-o, area vr'o diiată ca aceea de la maică-sa, să scrii precum i li-aŭ dat zestre, iară ia aŭ dat sam[ă] că n'are nici o diiată, făr cât aŭ mărturisit și unchiu-său Piatre Alevra că aŭ audzit pre maică-sa precum să fie dzis că li aŭ dat acești copile Iriniă aceale vii. Decî Domnie Mea am dzis și Petrii lui Alevra, din vreamă că aŭ știut el și aŭ audzit așia, căci n'aŭ dzis el atunce lui Lupașco¹ când aŭ cumpărat aceale păragini, să nu le cumperi, că sintu date zestre, cia aŭ tăcut mulcum și s'aŭ iscălit și el în zapis. De care lucru am gudecat Domnie Mea și într'alt chip, după gudecata pământului, să caute Lupașco 4 pogoani de vii păragini cum aŭ fostu aceale, și dumneaei să dia bani să le cumperi și să le lucreadzi pân li-ar faci vii întregi cum sintu aceste, și[i] atuncia să ia Lupașco aceale vii și dumneaei să-ș ia viile, fiind moșia dum[i]sale.» Ea refusă. «Am dat-o rămasă din toată leage țărăi.» Pecete mare, rotundă, cu chinovar. «Vas[i]lii Ur[icariu] [v. n° 40].»

45. 10 Octombre 7242 (1733). Vînzare de vie. «Din căsoia spre cânpă.» Scrie popa din Grozești.

46. 22 Iunie 7247 (1739). Împărțire de «Țigan[i] Corneștilor». «Ionașcu Țiganul este dat de împărțeală de la Dum[i]trașcu Gheuca fetii lui, Alecxandrii, ă-aŭ ținut-o Coruiă Comisul . . . Țiganca lui Ionașco: Neștiuta. Și aŭ rămas Ionașco sălaș întreg . . . Abăza Vornicul aŭ luat pe Schiva, fată lui Ionașco . . . Gheorghie snă lui Ionașcu aŭ ținut Moldovancă, Ruscă . . . Dobreța . . . Ion Țiganul lui Macreiu Banul . . . Chirila și Măriia Maticina și Tofana . . . Chirila aŭ făcut pe Ioana Păruța cu Moldovancă, [și] aŭ murit Moldovanca, și aŭ luat pe o Țigancă . . . Urîta și Brîndușe . . . Codaț, Țiganu Țaurului . . . Nazarie . . . Acastă sămîntă de Țigani.»

47. 17 April 7252 (1744). «Mania fîcorul lui Vartan Arman» face o vînzare de vie la Căpotești. «Eŭ Săringaru școlearu² am scris cu zisa dum[i]sal[e].»

¹ Cf., pentru această formă, *Cronica lui Constantin Căpitanul*, ed. Iorga, p. 170: «Matei, căci faci copilărește de nu șază!». Ea se întâlnește și în cărțile sfînte din veacul al XVI-lea.

² Adecă dascălul. A fost și un scriitor *Toader Școleriu*. V. *Ist. lit. rom.*, II,

48. 30 Maiu 7253 (1745). «Toader sin Istratie Țucă» își vinde via, lingă a «Tudosiei Eșancii».

49. 1^u Septembrie 7256 (1748). «Alicsandra fămeia lui Crăčun Rotariul ot Căpotești, împreună cu toț sătenii de acolo», își vinde via. «Am mersu la d[u]m[nealui] Costantin Pălade Stolnicul, fiind d[u]m[nealui] staroste la Putna.»

50. 18 Octombrie 7257 (1748). «Costantin Răzmiriț[ă] ot Luncă și eu Vasile Păragin[ă] ot Spăreți, din preună cu fămiia mē Mariia nepoata Oanțai, și eu Iordache Cărnariul zăt Cătalini» vînd parte din Căpotești pe «lei noi». Iscălește și «Ion Țig^{tu}, biv Vornic de Vrance».

51. 20 Mart 7264 (1756). «Sileiman Cel[e]bii» dă zapis lui Sandul Pičorlungu pentru datoria unui Strătilă, fugar.

52. 4 Mart 7265 (1757). Raport al Divanului către Costandin Mihaî Cehan Racoviț[ă], pentru pîra între «dum. Ioniță Cantacozino Vel Ban și între Vasălachî Cozma Vel Căpitan» pentru Țigănești (Ț. Putna), pentru care se «arată și împărțală ce s'au făcut pe moșile Dabijăști între dum. Vornicu Costandin Balș cu d[u]m. Hatmanul Vasăle Razul și cu dum. Ioniță Banu». Cozma arată un act din 7251 (1742-3) «cu iscălitura răpăosatului Vornicului Costachi, în care scrie c'au schimbat cu Ștefan Volcenschii: i-au dat a trie parte din Țigănești ș'au luat satul Curluceni di pe Prut, în Ținut Eșilor, și zici în zapisul dum[i]sale, fiind pricină di spre cumnațu, să răspundă d[u]m.; în care zapis esti iscălit și răposatul Stolnicu Todiraș Cant[a]cozinò, părintele d[u]m. Banului, și esti iscălit și d[u]m. Hatmanul, fiind atunce Vel Sulger, și di la Ștefan Volcenschii, rămăind Țigănești în parte lui Neculai Holbanu, au schimbat-o și cu vânzare au dat-o lui Vasălach[i] Cozma, pe care au arătat și zapis din vălet 7251, și cu această pricină au răspunsu Vas[i]lachî Cozma că stăpânești. Ce, de vremi că pe gârle, la Ținut[ul] Putniî, sintu trei moșii a Dabijeștilor, anumi Țigănești, Olișești și Stoești,

pp. 274-5; *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a principatelor române*, București, 1901, p. 55; *Două biblioteci de mănăstiri, Gligiu si Argeș*, București, 1904, p. 13.

și li s'au căzut, precum s'au și învoit, ca să iă fiștecare ginere câte un sat dintr'aceste, fiind tot bune, cu vadur[i] di mori, și, de vreme că răpoosat[ul] Vornicul Costach[i] satul Țigăneștii l-au schinbat cu satul Curluceni, cari îl stăpânești și pâr acum, ș'au mai luat și satul Stoești, iar satul Țigăneștii l-au fost pusu bunu la împărțială, socotim că este cu dreptate să iă dum. Banu Ioniți satul Stoești în locul Țigăneștilor, să nu rămăe pagubaș, iar dum. Hatmanul Vasăle Razu va stăpâni Curluceni, care i-au luat pentru Țigănești, iar, di va scoate dum. Hatmanul satul Țigăneștii di la Vasălachi Cozma, atunce sa-l dè dumisale Banului și să-ș iă satu Stoești¹.»

53. 1^u Iulie 7265 (1767). Vasile Razul biv Hatman dă zapis «vărului Ioniță Cantacuzin biv Vel Ban» că se învoiește a lua el Țigăneștii. Marturi: «Inochentie episcop Huș[ilor]» și mai mulți boieri.

54. Iași, 3 Iulie 7265 (1757). Hotărîre a Divanului în judecata lui Ioniță «Cantacuzun» biv Vel Ban cu «vărul dum[i]sale Vasilie Razul biv Hatman» pentru moșiile dabijești. Se arată învoiala din 15 Decembre 7264 (1755) cu Costandin Balșe Vel Vornic și cu Razu, «care moși le sintu dum[i]lorsale date de dzestre de la răpoosatul Ilie Catargiu lă-a fost Logofăt-Mare, ginerilor săi, răpoosatului Costachi Razul Hat[man] i Costandin Balșe Vel Vornic i răpoosatului Toadiru Cantacuzon biv Vel Stolnic». Costandin Racoviță-i trimesese la Mitropolitul Iacov, la Ion Bogdan, Iordachi Balș și Vasilie Rusăt. Se dau acum Stoești Banului Ioniță,

55. 6 Iulie 7265 (1757). Scarlatu Ghica-Vodă, pentru procesul satelor Dabijăi-Vodă. Întărire a hotărîrii Divanului. Iscălitura Domnului. «Proăt. Radul Racoviță Vel Logofăt. Simion Cheșco Ur[i]car am scris.» Pecete octogonală cu chinovar.

¹ Dabija-Vodă n'a avut nici-un copil, dar o fiastră a lui, Maria, a fost soția vestitului Iordachi Ruset (v. vol. V, p. 588 9). Pe lângă mai mulți băieți, Iordachi a avut cu Maria pe Safta, care se mărită cu Ilie Catargiu. Fetele Saftăi au luat pe Costachi Razu (v. vol. VI, p. 557 și aici, n° 54), tatăl lui Vasile, pe un Balș, Constantin, și pe Toader Cantacuzino, tatăl lui Ioniță cronicarul

56. 3 Septembrie 7266 (1757). Scarlat Ghica-Vodă, lui Ma-tei Bantăș¹, pentru «o hliză de loc din hotarul Trotoșinescul». «Vel Logofăt.» Pecete rotundă, mare, cu chinovar.

57. 20 Ianuar 7271 (1763). Costandin sãn Tănasie Zinica face vînzare «dum[i]sale hinulu[i] Apostul Deorpelič» pentru că-î vinde un pogon «și gûmătate de čovărtă, doao prăjinî vie făcătoare, și vie iast[e] în bătrân[ul] Prudiščăi, dãn capul viilor mitropoleșt[i] înnainte». Între marturi: Dămen Berbeč, Iane sãn Berbeč. *Întoarce* apoi un răzăș.

58. 5 Octombrie 7273 (1764). Vînzare de vii la Grozăști. Nume: Rogodan, «dăscălița a dascalului Grigoraș». «Ni-am întrebat toate rudile noastre.» Scrie «Cost[an]din Arap ot Vist[ierie]».

59. 8 August 7274 (1766) «Safta soție lui Costantin slu-j[i]toriuluî ot Alivra², fata a preotuluî Filip», vinde lui Ioniță Abăza Armaș «trei hirte de vie lucrătoare» la Grozești. «Dumneeî Măriuța Adămoi.» Martur: «pop Agapie».

60. 30 Decembrie 1766. Grigorie Alicsandru-Vodă, către «starostele de Putna», pentru «Ioniță Abăza Armaș», ce a făcut «o moară în gărle, împreună cu un socru a lui, anumi Enachi Alivra, făcând ei tocmală să pue baniî amăndoî, căt cela, căt cela, și să fie de tovărășie». Abăza dă mai mult, iar moara i-o ține soacra, «și de patru anî totu ia mănăncă huiumul morii, și el este păgubașu». Să cerceteze. Pecetea la adresă, către staroste, Manolachi biv Vel Stolnic.

61. 30 Decembrie 1766. Grigorii Alixandru Ghica-Vodă, «lui Ioniță Abăza», pentru a putea «chema și soroci la Divan pe Grigorii Bostan bulubașa ot Focșanî», cu care e în pîră pentru vie: «carile fiind a niam[u]lui lui, pin neștiința sa li aũ cumpărat

¹ Asupra acestui negustor, v. *Manifestări nouă ale unei școli vechi*, III, în *Convorbiri literare* pe 1902. Și fiul lui Matei e pomenit în aceste acte. Cu privire la familiile ce purtau acest nume de Bantăș, mai semnalez actul din 10 Iulie 7142 (1634), prin care se dă o mărturie înaintea unui vătav și «denaintea lui Bantăș deu Costeanî [Ț. Neamî] și a lui Costantin Bantăș» (Bibl. Ac. Rom., doc. 136/XLXXIX). În cel d'întăiũ cas, Bantăș e nume de botez, nu de familie. Cf. și Arch. Statuluî, *Neamf*, III, 24 și 26 (tot Costan-tin, fost pîrcălab).

² Alevra, stăpînul moșiei. V. n° 60.

de la Cozmulias[ă] Șet[răreasa; v. n° 52] în 260 lei, și numitu Abăza, una că viile sânt ale niam[u]lui său, al doile și răzeș iaste, — dreptu acie iată li s'aū pus și zi de soroc la 1 zile a lui Fev. negreșit să dē viile lui Abăza și să-ș iā baniī aice, 260 lei, aū, di are ceva mai mult a răspundi piste arătare lui, să vie la Divan». Altfel, *om gospod* îl va aduce «cu čobote», plătind el cheltuiala. Pecete mică, octogonală, cu chinovar.

62. 8 Iunie 7275 (1767). «Grigoraș Stroescu biv vt[ori] Comis, fičorul lui Dumitrașco Stroescu biv Vel Jic[nicer]», nepot de frate «lui Iordache Stroescu č-aū fost Vornic de Cămpul lun[g]»¹, dă lui Mateiū Bantăș [v. n° 56] moșie la Căpotești și Cofești².

63. 11 Octombre 1767. «Anița, soțul dum[i]sale giupănu lui Enache Emandii Alivra», dă ginerelui ei, Abăza, vie la Odobești, «în hliza Slănineștilor», «pă din dial de crama lui Vasile Bărladu, ce ni este și nooaī cumpărătură de la Măriuța Adămoae, vara noastră, fiindu acestu pogon amaneat». Marturī doi Greci. Scrie «Vas[i]le Pot. (*sic*)».

64. 27 Iulie 7276 (1768). «Dumitrașcu sãn Sandul Pičorlungu ot Căpotești» dă zapis «ğupănu lui Grigore Țiplica biv Vornic de Vrance» pentru vînzare de moșie. Nume: «Strătilă». «Καὶ ἐγὼ Γεωργίου δάσκαλος μαρτυροῦν.» «Și adălmaș s'aū dat 2 ved[re] vin drepte, și vadra câte 20 p[a]rale.»

65. 18 Septembrie 1768. Grigorie Ioan Calimah-Vodă, către «Dimitrachī biv Vel Pah., staroste de Țănut Putniī», pentru «Ioniță Abăza biv vt[ori] Armaș»³, în pîră cu soacra, pentru datoria socrului față de dînsul. «S'aū suit dobānda cap la cap.» I se daū viile. Pecete mică, ovală, cu chinovar.

66. 18 Iunie 1772. «Mafteiū Halič ot Cucueți de sus, fičor Nastasii, fata Lehoe, și eū Ion Băndar, ginire babiī Nastasii, fetiī Lehoe», fac vînzare în Căpotești. «Pămăntul lui Gīanos... Pămăntul Bechei.» Scrie «ereū Neculae Vidrașc[u]».

67. 17 Februar 1774. Ἰωάννης Διαμαντί [Alevra] cedează viile sale ginerelui Ioniță Abăza. Martur «Ionu Rogozu».

¹ Vornic de Cimpulung fusese și Lupu Stroiescu (v. *Documentele Bistriței*, II, pp. 7-8, n° CLXXIX-XXI). Alți Stroiești, *ibid.*, pp. XXI-II.

² În această privință este și un act domnesc din 20 Octombre 7272 (1763)

³ Cf. *Documentele Callimachi*, I, p. 424, n° 15.

68. 22 Octombrie 1775. «Toaderu Căp[itan], bratu lui Gligorii Bulubaș[a], sănu popii lui Ioniță, protupopu otu Bărladu», vinde lui «Ionu Avram» «unu pogonu de vii baștină», «în-trebându-mi eă toati niamurile». Trei Greci, marturi.

69. 23 Octombrie 1775. «Toader Căp[i]tan, brat Grigorie Vornic de Vrance», vinde «Sulger[u]lui Ioniță Abăza» «un pogon și o hirt[ă] și un hiler de vie lucrătoare în ograda Grozăștilor», în hotar cu «Tofan (*sic*) Pičorgros». «Și m'eū dat pegon (*sic*) 160 lei... Banī curați.» Iscălește: Toader Căpt. sãn poptropop Ioniță ot Bărlad; martur: Ion Avram Căp[i]t[an]. Scrie «eū Apost. Căp., sãn Ioniță diiac ot Focșan[i]».

70. 10 Octombrie 1777. «Manda soțul lui Costantin Adamu» vinde lui Toma Cozma biv Vel Șet[rar] «un pogon de vii hă-tuit și stălpit» la Grozăști, «fiindu dum. mai aproape răzaș». Marturi «mulți oamini și mecieși». «Ὁ πρώην ἡγούμενος τῆς Ὀκνης, Παύλος, μάρτυς, Chiriac Cărstiian Pit[ar], Meletie egumen ot Precista.»

71. 22 Maiū 1778. Costantin Dimitrie Muruz-Vodă, către «Iancul Razul biv Vel Banu, Manolachi Cuzi Pah., staroste de Țint. Putnii»¹, pentru jalba făcută de «Catrina Rusătoaia Vorničasa» cu privire la moșiile ei Lălești și Igești, «la gârle; care moșii fiindcă să răzășăsc alături cu alte moșii a fiilor răposatului Toader Cant. Vornic² și a Tomii Cozma Șăt[rar]», se împresură. Să hotărească, mergând «la stările numitelor moșii», dînd știre «răzeș[i]lor înpregiuraș». Pecete octogonală, cu chinovar. «Proăt. Vel Logft.»

C. 1780. «Ban[i] ce sintu dator Neculaî Abăza... La Hăsan ot Ağudu..., la Mahmet ot Ağudu..., la Met (*sic*) ot Bărladu..., la Nebunele ot tam..., la Man[e] Blănar..., la Coroğas[a]..., la Bolocan..., la Dedul Tăl[ă]băscul.»

73. C. 1780. «Ioniți Abăza» Sulger se plînge Domnului, cerînd ca «dum[nea]lui starostele de Focșani» să puie a i se măsura via la Odobești, «în bătrănul Grozeștilor», cum-părată «de la o vătășoae, și li-aū dat zestre uniī fete a lui,

¹ Pentru Cuzești, v. vol. precedent și V. Pîrvan, în *Convorbirile literare* pe 1904.

² Ioniță Cronicarul și Toader Spătarul. V. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 50.

Mariia, ce o țini Iordachi Papa biv Căp[i]t[an]. . . Li-aŭ vîndut unuî Toma Cozma Șet[rar] . . Și loc de cramă ca o firtă de loc . . . Și i-am și zis astă toamnă să nu facă cramă, și i-am pus și cruce, și el n'aŭ înfăles, și[i] aŭ făcut cramă . . . Una, că mi-aŭ strămtat de n'am unde să-m trag un car, doai, să-m culeg viile, al doilea, Măriia Ta, sintu păgubaș de loc; cari eu l-am cumpărat cu bani de la socrul mieu: mă rog Mării Tale se aibu dreptate păn trăescu bătrăniî înpreguraș, care știu cum umblă pogoanele la locul acela. Așijdere aŭ mai cumpărat soacră-mea un pogon de la muma lui Pavăl Adam . . . Aŭ zis că sintu 5 firtē, dar nu un pogon, și m'aŭ apucat de i-am mai dat 30 lei pe o firtă, zicând că mai în de sară a veni și me-a da și zapis pe firtă, și a măsura și locul. El, dacă aŭ apucat baniî, împreună cu femeia lui, Ilinca, s'aŭ ascuns, și doai săptămăni i-am căutat și nu i-am găsit, și de atunci și păn acum aŭ trecut 6 ani, nici îm dă baniî, nici îm dă firta cea de loc.» — Resoluție: «Merge la dum[nealui] Vel Logft.; Iulie 26 . . . Log.»

74. C. 1780. Jalbă către Domn a lui «Ioniț[ă] Abăza Armaș», «pentru sărăcie și[i] strămbătati ce mi s[ă] tragi di spre socrul mieu Ianachi Iamandi [Alevra] Cazacliu¹, ce est[e] dus la Nejna² și di spre soacră-mē, Anița ot Putna, pentru că, milostive Doamne, în tot chip[ul] m'aŭ sălit și m'aŭ rugat ca să î facu bini cu o sumă de bani, să-ș fac[ă] alișveris[ul] lui, și eu, Doamne, din copilăria mē, prin ostenial[ă] avînd 1.520 lei, vrēm ca să-î dau cu dobănd[ă] la alțî din neg[u]țătorî . . . M'aŭ amăgit și m'aŭ înșălat . . . Și mi-aŭ dat zapis la mănă ca să-m[i] dei dobănd[ă] din zeci doispreci pănă într'on an dă zăli. [Nu-î dă.] Mi aŭ scris un răvaș ca să eu 1000 lei de la un Dum[i]trii Melinca, tovarăș lui, ce venis[e] cu blanî de la Nijna, și soacră-mē, fămie lui, aŭ pus mănă întăi pe răvaș și aŭ luat baniî, așē mii de lei . . . Acum sint 5 ani,

¹ Cazacliî sînt negustorii cari merg la «Cazaci», la Muscali, pentru blănuri. În schimb, ei duceau vinuri. De aceia, Iamandi își avea via la Odo-bești. Cf. Șăineanu, *Inf. orientală*, II, p. 98. V. pentru vechiul «cazacliu» Andrei Misir, Hurmuzaki, XI, p. xxv.

² Nijni-Novgorod. V. *Arhiva românească*, I, p. 253.

el de la Nejna nu mai vini, și eu sint om nevoeșu, cu bir.» Cere să i se dea via de la Odobești a socrului. «Și cu ce meștersuguri scrii acest socru al mieu la fâmie lui, nu știu, că acum soacră-mă va ca s[ă] mai căsătoriasc[ă] pea o fată a ei, cariî nici este de vârstă, și din vie aceia va să-i mai dei 6 pogoane și să n'aibu eu cu ce-mi împlini baniî. Deo-săbit, Mărie Ta, că, ginerile soacră-mă fiind datoriu la un neg[u]țitoriu din Treisfetitele cu 700 lei, n'au dat datorie lui din celi ce ari el, ce soacra-mă au intrat chizeși și platnic, socotind că a plăti și a răspundi pentru acei bani tot cu viile socrului mieu, și eu să rămăiu de tot păgubaș de toți baniî ce i-am dat . . . Altă datorie, 200 lei, ce mai esti gineri-său la un Eni Hagi făclier.»

75. 9 Iunie 1780. Raport către Domn, care trimesese poruncă de cercetare «dumnalui Iancul Raz[u] biv Vel Spat., staroste de Putna [v. n° 71], pentru o moșie a lui Costandin sãn Mateiu Bantăș [v. n° 62], neguțator de Iași». Moșia venia de la Grigoraș Stroescul Comis, «Iordachi Stroescul i Dum[i]trașco Stroescul, tatăl lui Grigoraș Stroescul . . . Dar, în vreamile trecute, Iordachi Stroescul, unchiul lui Grigoraș, tâmplându-să de au dat preste o nevoe de sărăcie, au fost vândut moșia ačasta lui Ranite, tatăl lui Gheorghe Ranite, fără de știrea fratelui său». «Iordachi Stroescul ă-au fost Vornic la Câmpul Lungu.» «Au arătat un ispisocu vechiu de la Gheorghie Stefan Voevod, din l¹ 7164 [1656], Ap. 11, întru carele arată și întărește cumpărăturile lui Varlaam Mitropolitul¹.»

76. 30 Iulie 1783. Ion Alexandru Costandin-Vodă, către «Grigoraș Leon biv Vel Paharnic, staroste de Putna», pentru jalba lui Ioniț[ă] Abăza Sulger. Pecetea de ceară roșie la adresă.

77. 12 April 1785. «Din porunca dumisale Paharnicului Grigoraș Leon, staroste de Putna», cercetare între fiî «lui Stan măcelar de aici din Focșani». «Și la înmăritișul Zincăi, sora Crăstei, fiind sor mai mare acestui Crăste . . . În mă-

¹ Varlaam era atunci mazil, căci încă de la Septembrie 1655 ca Mitropolit se întâmpină Ghedeon (vol. IV, pp. 44-5).

ritându-se această Ilincă... După ponturile sfintei pravili.» Iscălește: «...prot[o]pop Putniî».

78. 9 Maiu 1785. Cercetare din porunca «cucon[u]lui Gligoraș Lion Paharnic, star[os]te de Putna».

79. 5 Februar 7295 (1787). «Vornicul Ifemie din satu Itgeștî [Igeștî], Irimie Blid i Vasile Blid i Ion a Dumitroe și toț săteni fruntaș car mai ȝos ne vom iscăli», dau zapis «cucone Catrini Rusătoe [v. n° 71], precum să se știe că, vi[in]d un feçor al dumisale, Gheorghie Găluscă, cu cistitū răvaș al dumisale, ne au vândut vinitul moși de la gărlă, din hotar în hotar, într'u anū, și tocmala ne au fost 36 lei, și bani să ȝ dămū la Sfete Gheorghie cu mă[l]t[ă]mită; er, întâplātu-să vre o cheltuelă, să fie toată de spre noi.» Iscălesc cei numiți «și noi toți sătenni platnici».

80. 20 Novembre 1792. «Nastasie sin popa Apostul ot Odobești, dinpreună cu soțul mieū, Costandin sin preot Ion Carciga ot Șarba», vinde Sluğ. Ioniță Abăză «trei firtea de vie lucrătoare din Odobești, din bătrānul Grozăștilor... Să întâlneștea cu hliza această... Pe dinainte crāmiī Vornicului Costin Catargiu... Crama lui Ioniță Arapul... Hliza deplin din cap în cap.» Marturi, «obrază de cinste». «Costantin Horbor, sin popa Hion Carșiga». Scrie «Manolache diiac».

81. 11 April 1795. Ștefan Rusăt Clucerī dă fratelui său Iordachi Rusăt¹ unul «din trei vaduri de moară cari am la moșăe mē Făureiī ot Țānutul Putnei...», ca să aibe a-ș face moară, și, fiind amădoai malurili a meli, să nu fii opriți, oricānd va voi dum[nea]lui a-ș face moară, cum și cānd va fi trebuință de ezāt și de tăet păduri pentru ezāt, cum și brazdi, să nu fie oprit, și oamenii ce vor veni la moară, să nu fie opriț. Și acest vad de moară i l-am dāruit în veci, cu toată descălcatura lui, să aibă a stăpāni dumnalui și fii dum[na]lui, și spre mai bună siguranțăi m'am și iscālit.»

82. 26 Iulie 1796. Zapis al lui Gavril sām Grigorie Țāplica. «Tatāl meū cel vitrāg, Neculaiū Șārāmbeiū.» — Copie.

83. 13 Iunie 1799. Cercetare «din cinstita poronca dumi-

¹ Amādoī trebuie să fie fii Catrinei de la n° 79.

sale cîrconului Scarlat Manu Vel Logofăt, staroste de Țînt. Putnei». «Un pămînt la Crăcuna¹... În capu vii Barțului».

84. 13 Septembrie 1799. Ștefan Rusăt vinde vaduri de moară la Făurești fratelui său Iordachi [v. n° 81], «fiindcă tot este rezeș pe această moșia cu acest vad de moară».

85. 17 Octombrie 1800. «Neculachi Crucerescu face o vînzare de vie lui Med. Neculai Abăza, în Odobești.

86. 30 Maiu 1802. «Mariia, soția răposatului Iordachi Papă Căpt.», vinde vie la Odobești către «Nastasăica, fica răposatului Theodor Petroviță, neguțătoriul de aice din Eșî». «14 căzi, 4 čuberă, un tiascu, două jghiaburi și o curătoare.».

87. 4 Iulie 1802. «Petrache și Căsiian monah, frați, fiu mortului Ion Slănină», dau zapis «mumi noastre, Maria Păpoia», pentru un proces de moștenire.

88. 10 Februar 1804. «Paraschiva, soția răposatului Iordachi Iancul ce a fost Vătav de Visterii», dă zapis «dum[i]sali Enachi Hurmuzachi», pentru vînzarea de vii la Odobești, «la ulița Ghiliș».

89. 5 August 1811. «Maria Canta Slugeriasă, fica răposatului Vornic Toader Canta²», vinde lui Costandin Balș biv Vel Logofăt moșia Stoești, cu vaduri de moară, pentru 6.000 de lei.

90. 6 Iulie 1814. Costandin Lăduncă face o vînzare de «loc stărup» în Căpotești, «alătura cu scutariul». Pomenit «Toader Istrofor».

91. 24 Mart 1815. «De la Vornicie de aprozi.» Pentru plîngerea Saftei, «ce a fost însoțită cu Lupu Țăganul a Med[elni]č[eres]i Zmarandei Abazoai, că, fiind ia Moldovancă, s'a măritat după Ion Țigan[ul], și a făcut cerire ca, atât ia, cât și copiii și bărbatul ia să rămăia slobozî; decî, fiind rînduiț la dumnealui Aga Costache Conache și, după cercetare ce s'a făcut, le s'a pus și vadă ca să vie la Divan să să înfășoșăzi, și, fiindcă dum[ne]i Medelniciariasa, la vadeaoa ce i s'a pus, a venit și sădi de atăta

¹ Locul vechii cetăți din veacul al XV-lea.

² Trebuie să fie fata lui Toader al II^{lea}, decî nepoata de frate a lui Ioniță Canta cronicarul.

vreme, și jăl[uito]r[i] n'au urmat a veni după sorocu ce le s'au pus», se dă *vadea* nouă.

92. 17 Maiu 1817. Ioan Tatu și Ioniț[ă] Șușă fac vînzare. Nume: Nec[u]laiu Măr-Roș, Vasile Faur.

F. Documente nouă comunicate de d. Artur Gorovei.

1. 5 Ianuar 7089 (1581). Alexandru-Vodă (*sic*), pentru «Tudora și frații ei, Drăghič și sluga noastră credințoas[ă] Iurașco Vornic de Poartă a Domnii Mele, fiu Mariciu, și ruda lor Andrușco, nepoții Nastasii, și rudile lor Gavril și frații lui, Petre și Iurii și[i] Frățian, și surorile lor, Mălina și[i] Iliana și[i] Gafia și Armanca, fiu Cărstii, nepoții Annii, și[i] iarăș niamul lor, Petrin (?) și[i] fratele lui, Avram, și[i] surorile lor, Măriica și[i] Olina și Anușca și Gafa, fiu lui Fodor, nepoții lui Costiovič, toț strănepoț lui Vasco Dumitrahovič», — cari «au împărțat întri sâni a lor dreaptă ocină și[i] moșie», pe care Vasco o avuse din întărire de la Petru-Vodă; «satele anum[e] Budilci, Sămoscov (*sic*) piste Prut, în Țănutul Cernăuțului, și Boiančucul și[i] Doroșăuții și[i] Toltri». Traducere de «Andrei Dașcovič pisar ot Cernăuți», întrebuintînd și o alta mai veche, de «pop Ignat ot Iurcăuț», — originalul fiind la «Ion Bejan ot Stațova din Țara Leșasc[ă]», în 1760, 8 Mart. Se dă «la mână Tăutului i Cos-trăjăștilor». Iscălesc Ianachi Paharnic și Ion Beld[ima]n Căpitan. Întărit la autoritatea bucovineană, în 1793.

2. «U Dulcești» 1-iu (?) Iunie 7163 (1655). «Vasile Șoldan Visternic și Ghiorghită Șaptelici și Toader Bașotă ce au fost Stolnic», împart satele lor: Șoldăneștii (Ț. Suceava), Hulpășăștii (Ț. Neamț), Dolniceanii (Ț. Dorohoi)¹, Dalcăuții (Ț. Hotin), Broștenii «siliște» (Ț. Suceava), [Br]ățeanii (Ț. Dorohoi)², Joldeștii (tot așa), un vad de moară «ce iaste pe Bistrița, în hotarul tîrgului Bacăului», parte din Tihulești, din Cîturești, «o poiană pe Tutova», «o jireabie vie din

¹ V. actele aceleia moșii mai sus, p. 152 și urm.

² V. p. 152, n^{le} 1 și 2.

Giurgești», «viile de la Cotunariu» (între care: «o falce de vie în dealul Mîndru, pre ulița Rîșcanilor..., o falce de vie și trei firtae în Piscop»). — Copie de D. Gorovei.

3. 6 Mart 7164 (1656). Gheorghe Ștefan-Vodă, pentru «Dumitrașcu Groze», care a cumpărat moșie în Dănești și Șovărcan[i], «ce sântu în Țănutul Cuvurluiului,... și cu ezer de pește, la Prut»; tot aici are Groze părți de danie de la «unchiu-său Grigorie». — Decalcă de același.

4. 2 April 1667 (numai data de la Hristos). «Pătrașco neguțitoriul de Iaș» vinde «doi vii ce sintu într'o cărarea, una ă-am cumpărat-o eu dă la nepoții Țogolei¹ și una de la Toder sãn Ionașco zugrav de Iaș . . ., lui Toderășco Iordachii, Marele-Spătari², pentru 100 de «lei bătuți». Marturi: «Gligorașco Vel Stolnic, Ghine Medelniceriul, Toder Vetriaș Vornicul de Porti și Dumitrașco Roșca Vornic și David neguțitoriul și Adam neguțitoriul». Petrașco iscălește grecește: Ηεργάσχος. Se mai cetește apoi iscălitura lui «Gligori Hăb[ă]-ș[e]sc[u] Vel Stoln[i]c, Ghinea biv Vel Medl., a celor doi negustori din urmă, în grecește, etc.

5. 21 Mart 7177 (1669). «Dumitrașco fičorul lui Tudor, nepotul Saei Pitariul» [v. și paragraful precedent], vinde «un vad de moar[ă] și cu grădinî denaintea morii, ce iaste la sat la Gârbești, pe gărla Putnii din sus..., dumisaali lui Neculai Raacoviți Hatmanul, drept patrudzeci și cinci de lei bătuți». Marturi: «Solomon Bărlădianul, Log[o]fătul-cel-Mari, i Miron Costin Vel Dvornic nij i Gligoraș Hăbășescul Vel Dvornic viș, Stamatie Vel Postelnic, Gavril Costachie Vel Spătar, Lupașco Buhuș Vel Țașnic, Ursachie Vel Visternic, Ilie Sturdzea Vel Stolnic, Ion Răcoviț[ă] Vel Comis, Contiș tretii Log[o]făt, Roman, Ghiorghii, Pătrășcan, Irimiicea Dvornici glotnii». Scrie «Mihul». Iscălesc acești boeri. Pecete pune numai Roman.

6. 18 April 7194 (1686). «Pricopie fičorul lui Ghiorghii Lolič» vinde lui «Postolachi fičoriu lui Tănasii de Iaș» un

¹ Cf. *Doc. Bistriței*, II, pp. XIV-V.

² V. mai sus, p. 173 și urm.

pogon de vie la Odobești, «în bătrânul lui Trifan»: el îl avea de la Ghiorghe Răpi.

7. 29 April 7194 (1686). «Danil ot Țorăști de spre Munteni, de preun[ă] cu soțul mieu Sănia», vinde «lui Apostol sin Tănasii, cupeț ot Iaș», un pogon de vie la Odobești, cu 20 de lei bit.[= bătuți]. Marturi: «Pricopii ot Focșiani ș[i] Antonachi ot tam ș[i] Martin ș[i] Trif ș[i] Mihalča», etc.

8. 20 Octombrie 7215 (1706). «Dumitru ficorul Moimăscu-lui¹ ș[i] cu fâmie mea Sava[s]tii ș[i] cuconii mei», își vinde moșia, «anum[e] ce moșii: doaî pogoan[e] de vii la Vinișești[i], într'o ograd[ă]..., cu loc stăr[p] ce s'ar afla înpreağur, cu cram[ă], cu cășciar [= coșar], cu totu ce este înpreağur[ul] vii», parte de la părinți, parte de la frate, Solomon, «giupănu-lui Mihalciș[i] a ăupănes[i] dumisal[e] Cer (*sic*) ș'a cuconilor dumisale».

9. April 7216 (1708). «Uncheșul Mărze de Odobești[i]», dă «lui Gligorie a Zahariei» un pogon de vie, «din vie lui Mihaiu în sus, alătur[e] cu vie lui Dumbrav[ă], în bătrânul Budiș, care ne est[e] și noi de cumpărătur[ă] de la Ciudin a Brieiș». Martur și Gode.

10. 7 April 7218 (1710). «Ion Măzcă» vinde «dumisali ăupănu-lui Mihalcei» vie. Pomenit «ăupănu-lui Sandul, zet Stătioae». «Iar, de s'ar tămpla mai pe urmă altă socoteal[ă], să-î întoarcă dumneei ăupăniasa Saftă, să aibă dumnialui ăupănu-lui Mihalce a-m lua o ăumătate de pogon unde i-ar plăcè dumisalea de la men[e], pentru gălcava ăupănesiș Saftiș și a cuconilor dumisale, pentru că eu pe poronca dumisali am vândut vie.» Între marturi: «Toader Vărăncănu-lui, Ion Slănină».

11. Iași, 23 Iunie 7221 (1713). Adeverință că pentru «Măriia, fâmeaia lui Maștei ot Solești, cu frații ei, anum[e] Vas[i]lie Grosul și Vărlan și Irina», «s'au ales la hotărât opt pământuri și ăum[ă]tate la Solești, parte tatălui lor, lui Gligoraș Grosul, și au venit aicia Stoenias[a] îm[a] Stratului, și au mărturisit precum dintr'acești frați ce scriu anum[e] mai sus,

¹ V. vol. VI, p. 78, n° 23. Acest Moimăscul nu poate fi însă Ștefan. E de bună seamă un sătean din Moimești (Ț. Iași). Se știe că *moimă* înseamnă maimuță (acest cuvânt însuși vine de la *moimă*, *maimă*).

a murit trei, ș[i] Vas[i]lie Grosul, ș[i] Várlan, și Irina, și n'au rămas nim[e] dintr'ânșii, făr cât Măriia feameae lui Mathei, care s'au numit mai sus. Decî, vrîndu ia să vînză aceste 8 păm[ânturi] p¹, cu tot veniul, dumisali lui Costantin Rusăt Păharnicul, dumnealui au răspunsu să cumpeare vărul dumisale Spătariul, că dumnealui zăcuiaști acol[o] la Solești, și ačasta parte iaste din bătrănul popei Gonței; decî am făcut ačastî scrisoar[e] la mîna lui Mathei ca să aibă credință precum s'au scris mai sus... Axinte Uricar am fost hotarnic.» Actul e scris întreg de mîna meșteră a lui Axinte.

12. 29 Iunie 7221 (1713). «Mathei ot Solești [Ț. Vas-lui], cu femeii mē Mării, fata Grus[u]lui», vinde «lu Ion Răcoviță biv Spătar» partea sa din sat, opt pămînturi. Pomenită mărturia lui «Acsintii Uricarul, carele au hotărât cu Postolachii Coșescul [n° 11]». Scrie «Ion Negre». Marturî, pe lîngă «Mathei Bulămaș», vînzătorul, și «Andreî biv gramatic».

13. 14 Octombre 7224 (1715). «Andreîu sin Mihalcîi» dă «fratelui mieu Iorgăi» vie la Vinișești, «care mi-au fost partia de dzeastre de la părintel[e] nostru... Am întreat și pre suroril[e] noastre cînd am vîndut, și n'au vrut să cumpere». Andreî iscălește grecește. Martur un Grec. «Și acest zapis l-am scris eu Tofan dascalul de copii de Focșani¹, i mart[ur] îs, cu dzisa lui Andreiaș.»

14. 10 Maiu 7227 (1719). «Maria, fata lui Vas[i]le Bărbierulu», dăruiește «un loc de o digană, ce este în tîrgul Făi-ni, lăngă locul Gheucăi». Marturî: «dumnalui Cluceriul Meleghe și dumnalui Enachi Băcal și dumnalui Enachi Căsiian Vătavul de foroșeri (*sic*)». Iscălesc: «Vas[i]le Ūora, călăraș hătmănescu, Enachi vătav de vi[er]i». Scrie «Vas[i]le Bicul».

15. 13 Octombre 7228 (1719). «Noi fečorii Dărmiî: Neculaiu și Costantin și Trifan» vînd «giupănuului Seaverin Cluceriul» pogoane și «hirte» de vie, de la tatăl lor, Ion Dărma. «Noi pre toți omenii simeanții nostrea i-am întreat, și nimea nu s'au aflat să li cumperea.» Marturî: Vas[i]lie Bordzun,

¹ Interesantă pomenire a unui astfel de dascăl înainte de măsurile pentru învățatură ale Domnilor de la jumătatea veacului al XVIII-lea

Tănăsie Vornic, Lupașco, Cogălnișanul Vornicu ot Nicorești, Bălăuț, Ioful, Borcan, Gavril Bițul.

16. 20 Iulie 7240 (1732). «Adecă eū Safta Stolnișasa, fata răpăosatului Miron Costăn ce aū fost Log[o]f[ă]t-Mare, facem știre cu ačasta scrisoare mē la mână fiului mieū lui Ioan și altor fiū al mieī, pentru că, vāzindu-mă eū trecutā piste vārsta bătrānețelor, făcut-am ačastā așāzare ș[i] împărtałā din ocenele mele, ca să știe cui ce am dat precum am socotit că este drept, și ce am socotit ș[i] de comāndul mieū mi i-am lāsāt. Și am ales parte fiului mieū Ioan, tot satul Băloșeniī ș[i] cu alte părți ce vor fi prin pregiur[ul] lor, pentru că acest sat aū rămas de la tatāl său, soțul mieū Pătrașco, care am socotit că, șā comāndul și datorie plătindu tot fiul mieū Ioan, i-am dat lui acest sat, zicānd ș[i] el la moarte sa, cum la acest sat nimene să nu să amestece, fără de fiul mieū Ioan; și i-am dat satul Măleștiī, ce sāt în Țānutul Eșului, pe Prut, tot într'un hotar cu sălește Tārleștilor, ce aū fost a suroriī mele Anițiī, și i-am dat satul Gārboviī, la Soroca. Și am ales parte fiului meū lui Nicolaī satul Cārāimānești, în Vadul lui Vodā, la Țānutul Orheiului, și satul Zmulțeniī, la Țānutul Sorociī. Parte ficiī mele Anițiī, satul Coșernița, în Țānutul Sorociī, și satul Volcenețul, la Țānutul Eșului. Parte ficiī mele Marii, Socii și Cārpițiī, la Țānutul Eșului, ș[i] satul Buzeniī, la Țānutul Sorociī. Iar pentru comāndul mieū am socotit de am luat satul Cācāceniī, tij la Țānutul Sorociī; care așa am socotit că, fiind rămasā sāracă ¹, toată sprejeneala și māngāere mea la fiul mieū Ioan aū fost, cum ș[i] până în zioa de astāzi, ș[i] în mână lui m'am lāsāt, să mă comānde. Deē eū cum am socotit cu dreptate, așa am așāzat, ce nimene să n'aibā a să mai scula cu altā pricinā priste așāzare mea. Ș[i] la ačastā așāzare întâmplatu-s'āu mulți din boeri, care mai gos sāt iscālī. Ș[i], pentru odoară și haine, toate li-aū luat Anita, și li-aū prāpādit; să-ș caute cu giudecatā. Antonie Mitropolit Sučavschii. Safta Stolnișasa [pecete cu Sf. St.]².

¹ Adecă văduvă, «sāracă de bărbat», cum se zicea.

² Nu știū cine poate fi Pătrașco Stolnicul, soțul Saștei. Actul e însemnat

Let 7240 [1732], Iuli 20 dni.

Eū popa Andrei duh[o]v[nic] Tălpă ot Băloşeni.

Şi, din vecini ce am avut, încă am făcut parte cum am socotit, şi am dat fiului mieū lui Ioan pe Gheorghii Băicanu cu fiçorii lui, anume Andrei, Ioan ş[i] Grigorii, care aceşt[i] vecini sânt cumpăraţ de soţul mieū Pătraşco. Dar si fiul mieū Ioanu aū dat nişte stupi pentru dānşii; i-am mai dat pe Ioan fiçorul lui Vasăle Rusul ş[i] pe Mihalachi ş[i] Vasălii ş[i] toţ feçorii lui Gorie Pānzariul.

Iar Marii i-am dat pe Toader Căţaruī cu fiçorii lui, Necolai ş[i] Gheorghii, ş[i] pe Ostahie cu fiçorii lui, Maştei, şi pe fiçorii lui Tudosi Pojar, anume Toader ş[i] Acsāntii, ş[i] pentru aceşti vecini Neculai ş[i] Aniţa n'aū triabă, că sânt cumpăraţ de soţul meu Pătraşco. Iar pentru alte moşii ce mi s'ar mai veni din parte celor fraţ stārpī, ş[i] alte ce s'ar mai scoate din moşii care sânt împresurate, să să împarţā iar cu fraţii; iar aceste numite mai sus aşa vor rămāne.

Safta [aceiaşi pecete].

Posleduindu-se de cătrā noi cu cea adevărată, ş[i] aflāndu-o întocma şi fār de nici-o greşală, o am incredinţatū şi cu a noastră iscālitură; 1803, Iunie 9. Veniamin Mitropolit Moldaviei.»

17. 8 Iunie 7245 (1737). «Mariia femiae lui Ştefan Corbul ă-aū fostu bulucbaş şi cu fiica-mia Tofana şi cu fiestrii miei», vīnd o casă «din ȝos di tārġul Fāiniī, lāngă casa lui Mih[a]-lachi cāl[ă]raş de Ţaligrad şi lāngă casa lui Toadir diiacul de la Aga şi între casa lui Ion Nagaragiul», lui «Iacomachii cupeţ», pe 60 de lei. Tocmeala se face «dinainte a oamini bunī mahalagiū şi alţi slujitori carii mai ȝos ş'aū pus degitul şi iscāliturili». Scrie «Cerchiaz diiacul de Divan». Iscăleşte: «Moisia Sāponar».

18. «Nichifor, cu mila lui D[u]mn[e]zāū Mitropolit Sucevi prē-cinstit şi exarhū plaiului (*sic*). Deca vremi ce vrē şi trebuia şi la sfānta Episcopie a Huş[u]lui să s[ă] hirotoniască cătrā cuvāntătoarele oi de acolō grije şi privigherea de pās-

pentru că dā numele amīnduror fetelor lui Miron Costin şi ale descendenţii uneia din ele.

torie spseniî (*sic*), cum poroncescū d[u]mnădzăeștilea și sfințele pravile, Smerenie Noastră, în grije multe fiind ca s[ă] aflu eu să priinască folosința sufletiască, căutând, aflat-am pre cinstitul între ermonași anume chir Ierofteu, înpodobit cu înțelepçune sufletiască și vrednic și destoinic foarte și plecat întru viața călugăriască spre rânduiala arhieriei, — pre acesta chemat-am și pe pravil[ă] cu sortu s'aū ales de cei ce s'aū aflatu la noī arhieriei și d[e] D[u]mnăzăū iubitori episcopi, anumi chir Theofil episcopul Romanului și chir Varlaam episcopul Răd[ă]juțului, frați și întocma sluj[i]tori noi, și pre acesta hirotonisitu-l-am episcop la acē sfântă episcopiia a Huș[u]lui, cu chemare și cu darul a prē-sfântului și închinătorului D[u]hū. Dreptū acie datoriū estea acestū de D[u]mnăzăū iubitoriū episcop să margă la acē episcopiia care i s'aū orânduīt de l[a] D[u]mnădzăū, să pască sufletele pravoslavnicilor dintru dānsa și s[ă] fac[ă] toa[t]ă câte sintu ale arhieriei neapăratu, cetetī să însămnedză, cântăreți și purtători de crīșnici, ipodiiaconi și diiaconi să facă și să-i aduc[ă] și [să] orânduia[scă] preuțiī, și duhovnič să puia, și călugări să fac[ă], piste (?) mic și mare, și [dum]nădz[ăeștile] beser[icī] să sf[ī]nțască, și, cum am dzis, câte să cuvin arhierieulī pe legea noastră să le facă, și să s[ă] p[le]ce și Smerenii Noastrea. Dreptu acia datori sintu și creștiniī de acolo, adică preuțiī și oamēniī toți, să s[ă] cuceriască lui și să i s[ă] plece lui întru toatea, și mai vārtos spre acie ce va avē cuvāntu de sp[ă]senie sufletului, să-l cinstiască, să-l iubască și să-i dea lui toată cheltuiala besericīi, și, orī pe cari cu cale îi va afurisi, să fie afurisiți, și să aibă voia a lega și a dezlega. Pentru care dar și această praxie a noastră de întărirea să dă la acestū iubitoriū de D[u]mnădzăū episcop chir Ierofteu, fratelui și întocma-slujitoriū Smerenii Noastrea.

La vāletul 7250 [1742]. Nichifor Mitropolit Moldaviei [urītă scrisoare cu caracter grecesc]. Pecete, întipărită cu fum, represintind pe Sf. Gheorghe; legenda e: «Pecete Mitropolie Sucevei, Nichifor Mitropolit; 1740»¹.

¹ Asupra călugărului putnean Ieroteiū, ales episcop de Huși, v. Melchisedek,

19. 11 Novembre 7250 (1741). «Postolachi snă Tănasi Simanul din Iași» vinde «gupănułui Mihalcii» vie «în del la Odobești», «de la Pricopie și[i] de la Sandruai» (?). «Și, când am vândut aceste vii, m'em întrebat toți răzeși: ei au dzis să vândzu cui voi găsi, cător nu li trebui, că n'au nici un prelej». Vinde cu «banî de argi[nt], 60 de lei», «c'o hirt[ă] ce este cu cumpăr[ă]tur[ă] de la Anbrohie, făr cele de în pogon». Marturi, popii (din Odobești: Ionașco, Precopie) «și Neculaî Vornicul și călugăruł Țebănachi și Ionașco a Mălinii».

20. Iași, Februar 7271 (1763). «Ion Brătilă, călărașul de Țari-gradu, înpreună cu soțu meŭ Dumitra», dă «giupănułui Hatmanuluî Vasilie Rusătu» o casă cu locul ei, «cătu este în grăditu și hotărātu cu Vornici de Poartă..., din vale de Tărguł Făinii, pe ulița Făinii, și am fă't-o noi pe locul nostru, lângă casa luî Toader diiacul de la dumn[ea]luî Aga..., la dialu de casa Brătילוae că bătrân[ă], și de la dial de casa luî Mihălachi Țelinco Cupețu; care casă iaste făcuti de noi și pe locul nostru, și casa iaste șindilită, și cu grajdii și cu șură, totu șindilite»: are zapisul luî «Proca Hortolomeiŭ». Plata e 500 de lei. Scrie «Simion Cheșco Uricaruł». Pecetea cunoscută a Vornicilor de Poartă.

21. 1^u April 1766. Grigorie Alexandru Ghica-Vodă, pentru plîngerea făcută de «preutul Poliz de la biserica Sfântuluî Constandin, ce iaste aicea în târguł Eșii, în mahalaoa Broștenilor, supt Curtea gospod». «Fiind el preut strein, Grec, de la Thesalonic, și, viind aicea, în orașul acesta, prin sălința și osteniala sa s'au apucat și cu drepti baniî săi au zidit din temelie și au făcut această sfântă biserică, hramul sfântuluî și întocma cu apostoliî marele Constandin și Elena, înpodobindu-o pe din lăuntru cu toate ceali trebuincioasă; dar, fiindcă locul unde au făcut acea sfântă biserică au fost drept loc domnescu și pe urmă l-ar fi dat Domnie Sa Matei-Vod[ă]

Chronica Iluzilor. I, p. 214 și urm. Actul e un *unicum*, căci nu se mai află altul prin care Mitropolitul să mărturisească pentru alegerea unui episcop. — În Archivele Statului. *Sf. Sava* (XXXIII, 50), se află un act, din 2.. August 7238 (1730) de la Grigore-Vodă Ghica pentru «chir [Nichifor] Mitropolitul Sidis», care e tocmai acest Mitropolit moldovean.

danie și afierosire sfintii bisericii, pe care danie au arătat preutul Poliz că are întăritură și de la Domnie Sa Scarlat-Vod[ă], și ari și hotarnică a Vornicilor de Poartă, întru care arată cât loc esti dat bisericii», cere a putea îngrădi locul; e trimes «la dumnalor veliții boeri», cari îngăduie. «Unii din mahalagii» protestă însă, arătînd că sînt împresurați, «nevrînd să urmeze ca să îngrădiască numai cât loc s'au dat bisericii din început de Domnie Sa Costandin-Vod[ă] Racovița, care locu au fost hotărât, din poronca Domniei Sale, de răposatul Iordachi Cantacozinò Vel Logofăt». Decî se trimet în cercetare nouă «Pandelachi vătav de aprozi și Carpu Vornicul de Poarta»: mahalagii îi arată că hotarnica făcută mai târziu de Nicolai Tiron și Ștefan Popăscul, Vornici de Poartă, e încălcătoare pentru ei. Cercetîndu-se hotarnica acestora cu hrisovul lui Scarlat Ghica, se vede că ele nu se potrivesc între ele, fiind mai mult dat în hotarnică decît în hrisov. «S'au cerut preutului Poliz ca să arate dania Domniei Sale Matei-Vod[ă]: el au dat samă că nu este la dînsul.» Decî se cere mahalagiilor să arăte «cu sufletele lor» locul pe unde a hotărît Cantacuzino. Hotare: «gardul lui Andrei Cazacliul¹. . ., locul lui Costandin Casapul . . ., locul casei lui Săveliolu protopsalte . . ., locul casei lui Șahăn Trandafir . . ., spre pod, asupra Bahluiului.» Domnul întărește rezultatul. — Copie de d. Gorovei.

22. 20 Maiu 1784. «Ioniță Răul, fișor lui Gheorghie Răul din Huș», vinde episcopului de Huși «chir Iacov» «doao pogoane și una hirtă și un hiler viță de vie roditoare pe moșie sfatei Episcopii, la fața Dricului, unde este locul cel mai de frunte, — din care vie sfânta Episcopie ni-au luat dijmă», pentru 143 de lei și 15 parale, «cu toata roada ce ari într'ăusa, cum și pomătul ce-l avem în capătul vii, iarăș cu toată roada. Și vie, măcar că este numai legată păn acmu, dar tot lucrul, p . . . e om îngropa-o, noi să purtăm de grijă.» Marturi: Gavril Bogdaproste, Nicolaiu Olariul, Ioniță Luca.

23. 26 Iunie 1785. «Tudos[e] Blănar ot Botășan[i], gine-

¹ V. p. 332, nota I

rule lui Iordachi Gigătu], se învoiește cu «dum[nea]lui Logofătul Panaite Cazimir», pentru parte «de moște ce am de zestre în Cătămărești»¹.

24. 13 Februar 1796. Vînzare de vie, «cu pămînt cu tot, în dialu Orbeani, Ținutul Putni», «Logofătului Iordache Momitcă». Marturi: Pavel Mătui, «popa Nicolae Bontă, răzeș ot Orben[i], Dumitru Tăbanu, Mih[ă]lachi Bășialău, Costanținu sănu Mătăsaru, Vasile Codiț[ă], răzeș din Orbeni».

25. 28 Decembre 1797. Alexandru Ioan Calimahi-Vodă, pentru «d[umnea]lui Vasile Machedon biv Vel Sulger, ispravnic de Curte, carele din copilăreasca sa vîrstă s'aŭ aflat și se află slujind în domneștile Curți, atît în vremea altor luminați Domni, cît și acum, aflîndu-se slujind Domniei Mele cu credință și cu dreptate». Îi dă «un loc domnesc ce s'aŭ aflat slobod, lîngă poarta Curții gospod ceî vechi, subt ceasornic, adecă la fața uliței mari, de cătră temniță, ce iaste în zidiul Curții Vechi, și în dughiana unui ceasornicar neamț; ce aŭ avut și el locul danie de mai înainte». Se alege hotarnic Șerban Botezat biv Vel Sulger. «Împregiurașii» arată că «pe acest loc aŭ fost drum de mergere la Poarta Căzacicilor, cari apoi, de la o vreme încoace, de cînd s'aŭ deșchis pe acolo lagum² pentru curgerea apei, s'aŭ îndreptat mergerea orășenilor pe ulița ce merge pe lîngă temniță la Poarta Căzacicilor». Se începe măsurătoarea «din colțul piciorului porții gospod, alături cu ulița, pîr lîngă dugheana ceasornicarului neamț, ce easte acum bărbierie...: aŭ pus 2 pietre hotare, chiutoarea locului; din care una caută înapoi la piciorul porței și alta caută spre ulița temniței... Marginea uliții din dos, care se numește ulița temniței.» — Copie de d. Gorovei.

26. 8 Februar 1803. «Veniamin episcop[u]l Romanului»³

¹ Pentru Cătămărești, v. tabla Documentelor Callimachi.

² Canal.

³ Relativ la Roman pe acest timp, se pot afla alte lămuriri în aceste două documente pe care mi le comunică d. avocat Muste din Roman.

1. 7 Maiu 1777. Grigorie Alexandru Ghica-Vodă, lui Lăscărache biv Vel Comis, ispravnic de Roman, pentru plîngerea lui «Vasile Misira Arman

dă zapis «dum[i]sale chir Eustathii Altinî zograf, precum că, avînd trebuinţi de o bucată de loc afară din tîrgul Roman[u]lui pentru ca să-şi facă grădină şi livadă, s'aŭ măsurat de la morile episcopiei celi noi în sus spre morile vechi, pe lîngă malul gîrlîi, triizăci de stînjini domneşti, 'care să rămîia», etc. «Cu tocmală, să dea pe tot anul Episcopiei cîte trii ocă ciară; pe care loc îngrădindu-l înpregiur, să aibă a-l stăpîni în veci, atît dum[nea]lui şi giupîniasa dum[i]-sale cum şi moştenitorii dum[i]sale în pace şi nestrămutat de cătră nimi, dănd după tocmală (însă după ce-l va îngrădi) acesti trii ocă de čară, iar mai mult să nu fie supărat cu nici-o cerirea.» Pecetea Episcopiei, pusă cu fum, are chipul unei sfinte cu crucea în mină, între un arbore şi o biserică; legenda e: «Pecete sfintei Episcopii; Veniamin episcop: 1796»; de-a dreapta şi de-a stînga chipului: «[Sfinta] Paras[chiva]».

27. Τὴν εὐγενείαν τῆς πατρικῶς εὐχόμενος, εἰλικρινῶς ἐκ ψυχῆς κατασπάζομεν.

Τὸ ἀπὸ τριακοστῆς τοῦ παρελθόντος ἀγαπητὸν γράμμα τῆς μετὰ χαρᾶς ἔλαβον μετὰ τῶν ἀποσταλλέντων μοι παρ' αὐτῆς, δηλαδὴ 30 φούντια καφὲν καὶ μίαν ὅκαν σαλέπι, καὶ ὑπερευχαριστῶ διὰ τὸν φιλικὸν κόπον τῆς· κατὰ δὲ τὴν νότᾱν τῆς, θέλω πληρώσῃ τὴν σου-
μαν τῶν ἐξωδευθέντων δι' αὐτὰ πρὸς ὁποῖον με σημειώσῃ με πρῶ-

de acolo din tîrgul Roman[u]lui, că locul casii sale ce are acolo, la vreme oştiriî rămăind dezgrădit, şi el nefiind acolo, aflându-să atunci în Țara Ungurască, s'aŭ sculat un protopopa Ştefan de acolo, şi făcându-şi casă acolo, aŭ cuprinsŭ cu îngrăditura sa cîtva loc din locul jăluitorului. Locul lui Misira fusese hotărit de «răposatul episcopul Ioanichie», apoi de Toader Canta Stol. şi de Vasile Buhăescul Med.: «păn într'un drum vechiŭ săpat şi cu mal de săpătură, şi protopopul, făcându-şi casă pe pîntirimul Bisericii Albe, s'aŭ întinsu ograda şi grădina pe locul Arman[u]lui, închizînd şi drumul acel săpat, 'care aŭ fostu hotari între locul Arman[u]lui şi între pîntirimul bisericii». Să cerceteze. Pecete mică octogonală, cu chinovar.

2. 15 Iunie 1792 Alexandru Constandin Moruzi-Vodă, pentru procesul dintre «Armenii Misăreşti» şi Biserica Albă din Roman. «Acastă fiind biserică gospod şi cu zădire atîta de mare, să nu fi avut den început îndestul loc pentru pînăterim nici într'un chip almintrile nu să poate socoti.» «Ca să aibă pe unde merge mahalagii, atît la biserică, cît şi la apă.» Iscăleşte Domnul. «Man[olachi?] Razu Vel Logofăt.»

τον, ἢ ὁμιλῶ μετὰ τοῦ Ψαλίδᾶ ἀν' ἔχῃ λογαριασμὸν ἢ κομισιώνει τῆς εὐγενείας της καὶ τοῦ τὰ δίδω' μετὰ τὸν μισευμὸν της ἢ ἀπουσία της μᾶς ἐλύπισεν ἀρκετὴν ἡμέραν καὶ ὅλον εἵχαμεν τὴν ὁμιλίαν της, ὡς καὶ ἡ κατοῦνα μου ὅλον μας ἐρωτοῦσεν πότε θε νὰ ἔλθῃ ὁ Πάλσας. Τῇ ἀληθείᾳ Χριστοῦ, ἄρχων πολυκόθνιτζε, σὰς ἀγαποῦμεν ἐν εἰλικρινείᾳ, καὶ ἐγὼ καὶ ἡ δόμνα μου, καὶ ποσῶς δὲν ἀμφιβάλλομεν εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς καθαρόν ἀγάπην της. Ὑπερευχαριστῶ διὰ τὴν προσφορὰν ὅπου με κάμει τοῦ ὁσπιτίου της εἰς τὸ Τομπασάρη: ἀναμφιδόλως θέλω ὑπάγει ἢν ὁ ἅγιος Θεὸς εὐδοκίη, ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασις μου εἶναι ἀμετάβλητος. Ἐλπίζω ἐν ὀλίγοις, θεῖα χάριτι, νὰ πωλλίσω τὸ χωρίον μου τὸ ὁποῖον τὸ παζαρῆσουν: καθὼς τελειώσῃ ἡ πώλλησις, εὐθὺς ἐτοιμάζομεν καὶ κατεδάινω ἀναμφιδόλως, καὶ εὐθὺς ἀπὸ ἐκεῖ θέλω τὴν γράψῃ. Τὸν Ψαλίδᾶ τὸν εἶπα ὅσα με γράφει αὐτός: τὴν ἔγραψε με εἶπεν περὶ πάντων.

Ἡ δόμνα μου προσφέρει τὰς φιλικὰς της προσορίσσεις, καὶ τὴν παρακαλῶ λέγει νὰ φυλάττῃ ὁπρὸς ἀλλοτρίους τὴν ἀγάπην της πρὸς αὐτήν.

Τὴν φιλάττην της σόζυγον, ἀγαπητὴν μου κοκόνᾳ Σμαραγδιτζᾶ, πατρικῶς εὐχόμεν καὶ ἀσπάζομεν, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ποτὲ εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην της: ἔμποτε νὰ με ἀξιώσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ ἡμπορέσω τὸ ὀγληγρότερον νὰ κατέβω εἰς Μαλθρωσίαν, καὶ τότε ἐλπίζω νὰ ἔχω συνεχέστερον τὰ ποθινὰ μας γράμματα της. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ καὶ εἰς αἰεὶ εὐμὴ καὶ ἔσομεν.

Μόσχᾳ,
1804, Μαΐου 19^{τη}.

Πρόθυμος καὶ εὐληκρινὴς
'Αλεξ. Μαυροκορδάτος.

* Ἀρχων πολυκόθνιτζε. Τὸ γελιῶδες, ἀνόιτον καὶ ἀσυμείδητον κίνημα τοῦ Φιλοδόρου με ἐθαύμασεν... Πῶς ἐτόλμησεν ἀπορῶ νὰ ἐκφράσῃ ἓνα τοιοῦτον ἀσυμβίβαστον ψεῦμα, ὅτι ἐγὼ ἐχάρησα τοῦ Κοποῦ τὸ κίόσκι τὸν Φιλόδωρον. Ἐν πρώτοις, ποῖαν ἀπόδειξιν ἔχει εἰς τοῦτο, ἔπειτα, ἀν' ἐγὼ εἶχα κάμει μίαν δάνιαν πρὸς αὐτὸν τὸν ἀχάριστον καὶ ἀγνώμονα Φιλόδωρον, πῶς ἡμποροῦσα νὰ τὸ κάμω δάνιαν καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν της, ἄρχων Βιστιάρη Γεωργάκη, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀναντιρίτου ὑπογραφῆς μου εἰς χεῖρα του, καὶ ἐν κατὶ καιρῷ καὶ κριτηρίῳ τὴν ἐπιβεβαιῶ καὶ τὴν ἐπικυρώνω, ἀν' ἔχῃ χρεῖαν τῆς ἐπικυρώσεώς μου εἰς ὅτι τρόπον ἤθελεν χρεῖα γινέσῃ τὴν εὐγενεῖαν του· τοῦτο τὸ ἀχρεῖον κίνημα τοῦ Φιλοδώρου εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον: πάσχω νὰ συμπεράνω εἰς τὶ σιρετ-

λήμι ἐκακούμθησεν ὕστερον σχεδὸν ἀπὸ δέκα ἑπτὰ χρόνους, καὶ ἔκαμιν ἓνα τοιοῦτον ἀχρεῖον κίνημα, καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ διακρίνω. Παρακαλῶ ὅμως διὰ κοινοῖσιτὰ νὰ με φανερώσῃ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῆς τῆς ἀνεροχάντου ὑποθέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλω μείνει κατισχημένος ὁ Φιλόδωρος παρὰ πᾶσιν.

[Notă.] 1804, Mai 19. Carte de la Alecsandru Mavrocordat Voevod pentru vii de la Copoû; n° 6.»

Rugîndu-mă pîrinteşte pentru dumneata, te îmbrăţişez din inimă curată.

Am primit cu bucurie scrisoarea iubită a dumitale de la 30 ale lunii trecute împreună cu cele ce mi-ai trimis, adică 30 de funţi de cafea şi o oacă de salep, şi îţi mulţumesc mult pentru prieteneasca osteneală ce ți-ai dat. Cît despre nota dumitale, voiî plăti suma celor cheltuite pentru aceste lucruri cui îmi vei spune mai curînd, sau voiî vornî cu Psalida, dacă nu cumva are vre-un cont sau vre-un comision al dumitale, şi-î voiî da acei bani. După plecarea dumitale, lipsa dumitale m'a întristat destulă vreme, şi noi n'avem decît societatea dumitale, precum şi nevasta mea atîta mă întreba: cînd va veni oare Bal, Zău, cu adevărat, polcovnice, te iubim din inimă, şi eu şi Doamna mea, şi nu ne îndoim cituşi de puţin despre iubirea curată ce ai faţă de noi. Îţi mulţumesc pentru oferta casei d-tale din Dubasari, pe care mi-o faci: neapărat mă voiî duce acolo, dacă Dumnezeu sfîntul va îngădui, căci gîndul meu nu s'a schimbat. Nădăjduiesc ca peste puţin, cu mila lui Dumnezeu, să vind moşia ce am cumpărat: cum voiî săvîrşi vînzarea, îndată mă gîtesc şi vin fără îndoială, şi îndată îţi voiî scrie de acolo. Lui Psalida i-am spus cite-mî scrii d-ta: p-a scris el că mi-a vorbit despre toate.

Doamna mea îţi prezintă urările ei prieteneşti, şi zice ca să te rog să păzeşti neîstrămătată iubirea ce ai faţă de dînsa.

Ne rugăm pîrinteşte pentru prea-iubita dumitale soţie, iubita mea cucoană Smîrîndiţa, şi o îmbrăţişăm, şi nu mă îndoiesc nici-odată de prietenia ce are faţă de mine; de mi-ar ajuta odată Dumnezeu sfîntul să pot veni cît mai răpede în Rusia-Mică, şi atunci nădăjduiesc să am mai des scrisorile d-tale, pe care le doresc. Acum şi pururea însă sîntem şi vom fi

Moscova,

gata de slujbă şi adevărat prieten:

1804, Maiu 19.

Alexandru Mavrocordat.

Polcovnice. M'a pus în mirare caraghioasa, smintita şi neruşinata pornire a lui Filodor... Nu pricep cum a îndrăznit să spuie o aşa minciună fără nici-o socoteală, cum că eu i-aş fi dăruit chioşcul de la Copoû lui Filodor. Mai întîiu, ce dovadă are pentru aceasta; pe urmă, dacă aş avea să fac danie către el, nemulţămitorul şi nerecunoscătorul Filodor, cum aş fi putut să-i fac danie acelaşi lucru şi fratelui d-tale, d-lui Vistierul Iordachi, care are în mină dovada iscăliturii mele, ce nu se poate tăgădui, şi la orîce împrejurare şi înaintea oricărei judecăţi sînt gata a asigura şi întări acea iscălitură, dacă ar avea nevoie de întărirea mea, la orîce prilej, şi ar fi de nevoie d-tale. Această

pornire netrebnică a lui Filodor e cu totul de necrezut caut să pricep la ce şireclic a putut să alerge el după mai mult de şeptesprezece ani şi a făcut o astfel de netrebnică pornire, şi nu pot să înţeleg aşa ceva. Totuşi, te rog de curiozitate să-mi desluşeşti urmarea acestei gând nechibzuit (?), în care nu mă îndoiesc că Filodor va rămânea osîndit (?) de către toţi.»

Scritorul răvaşului e Alexandru Ioan-Vodă Mavrocordat, zis Firariul, saŭ Fugarul, pentru că a părăsit Scaunul Moldovei fugind la Ruşi. din mijlocul căroră nu s'a mai întors apoi nici-odată. Balş, către care scrie «fugarul», era colonelul saŭ polcovnicul Manolachi, pentru care v. *Documentele Callinachi*, II, p. 664. Şambelanul Balş (v. *Ist. lit. rom.*, II, p. 81) era altul, Iancu (v. mai sus, p. 249, n° 152). Soŭia lui Mavrocordat era poate a treia, pe care s'o fi luat în Rusia (cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 393).

Pot da încă două scrisori de asemenea pribegii din Moldova în Rusia. Una e a exarchului Gavril Bănulescu, fost Mitropolit în Moldova:

«Prea cuvioase arhimandrite stariŭ mănăstirilor Neamŭlui şi Seculuŭ, Selevestre, cercască blagoslovenie rog pre milostivul[ŭ] D[u]mnezeu să ŭi se trimată.

Mai în trecutele zile am priimit o scrisoare a Preacuvioşiei Tale, alăturată cu o psaltire ce, acumŭ din nou, s'aŭ tipărit în mărăstirea Neamŭlui, din cele mai alese cărŭi eşite în limba romînească; pentru care ŭŭi mulŭemescu. Trimit şi eu Preacuvioşiei Tale cu monahulŭ Mamant un ŭsaslov ce acumŭ de nouŭ s'aŭ tipărit în tipografia Mitropoliei Chişinăulŭi.

Pentru moşile ce are mănăstirea Neamŭlui în Băserabiia, de carele mă poŭtiŭ a vă fi mănă de ajutori, de va fi bună voinŭa împăratească a se da după docomenturŭi, apoi negreşit le veŭi căştiga. Şi sîntŭ al Preacuvioşiei Tale de tot binele voitoruŭ

şi cătră D[u]mnezeu rugătoruŭ: Gavriluŭ, exarh,
Mitropolit Chişinăulŭi şi Hotinuluŭ.

1817, Noemvri 6 zile,
în Chişinău »

Arch. Statuluŭi, *Neamŭ*, n° 4294.

Cealaltă e scrisă de un Grec pentru Ioan Sandu Sturdza-Vodă, scos de Ruşi din Domnie şi dus în Basarabia.

«Cu pleheciunea sărut blagoslovitoare mina, părinte arhimandrituŭ.

Scrisoare Svânŭi Tale din Mai 25 am priimit astăzŭ, Avgust în 8, răspunzetoare scrisorii meli, scrisă Svânŭi Tale şi sfintuluŭ sobor; cu toată bucuriia, am mulŭemit înduratuŭ Dumnezeu că vă aflaŭ sănătos în plănătoară cererŭi meli şi făgăduinŭi, însoŭăŭtă cu al doile scrisoari din Aprilie 18, cu cuprîndire că nişte selse de Ţigană, că fratele meu Mihail Sturza i-ar fi aferosit, dindu-ŭ mănăstiruŭ Niamŭluŭi, cari Ţiganiŭ n'aŭ întrat în stepnire minestirii niŭi pină acum, din întămplerile vremilor, şi, fitcă aŭŭ luat făgăduinŭa me şi a sopi noastri, că spre dispăgubire minăstirii şi vor da alŭi în locu aceluora, — di şi nu-mi aducŭ aminte, de vremi ŭi Svînŭie Voastră scrieŭ că am făgăduit, să vedŭ dară că Ţiganii minăstirii sânt în Ţiganii meŭ, ŭi rămănă darŭ îngăduiri ca, cu blagosloveni[a] Svînŭi Tale, şi căşligănd îndimnare lui Dumnezeu

slobozătoari, ca și ne întoarcem în patria noastră, când, fără mai multe uitări, de vor fi în Țiganiî mei, or se vor da însus... a frățini-miū. orî alțiî. Cu aceste dară eū sânt a Svinți Tale plecat fiū sufletescū Ioan Sturza VVod. 832, Avgust 8.

[Câte stareșul Dometian.] De peste Prut de la Ioan Sturdze VVd, pentru Țiganiî. [Pecete cu roș, mică, foarte elegantă.] *Id.*, moșia Nănești.

28. 22 Decembre 1809. «De la Divanul Cnejii Moldavii.» Judecată pentru mori la satul Mătienî (Ț. Dorohoiū), între Pitarul Gheorghie Soročanu și Zmaranda Cogălnicea¹, de o parte, iar, de alta, Stolnicul Costandin Manole². Se pomenește judecata din 1794 între Manole, atunci Șătrar, și «Neculaî Izmană v[tori] Armaș, cumnatul lui Gheorghie Soročanu».

29. 3 Iunie 1811. Vînzare de vie la «dealul Orbenî», «cu banî albî», 30 de lei. Marturî: Toader Panțir, Ion Budăi, Pîntili Sărăcuț, Vasile Nenul. — Copie de d. Gorovei.

30. 5 Februar 1816. «Alexandri. Fiîndcă Boboce Țiganul împreună cu Țiganca și[i] cu copii lui sânt a ficeî răposatului Sulger Gheorghî, pentru ačasta dar, îndată ce-î lua răvașul acesta, să-l faci teslim la triimesul dum[i]s[a]le, atât pe dănsul, căt și pe Țigancă, cu copii lor. Vel Hat[man] »

31. 16 Iunie 1818. Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, «pentru Dumitrache Tăutul fecorul lui Iordache Tăutul, ce se află cu lăcuința la Ținutul —». El arată un act «de la răpaosatul întru fericire Domn Alexandru Constandin Morusi VV., dat lui Vasile Tăutul, feciorul Lupului Tăutul, pe care îl arată că se trage din spița neamului lui Ioan Tăutul, ce aū fost Logofăt-Mare». Se trece la mazilî și Dumitrache, «încredințîndu ne Domniea Mē că acel Vasile Tăutul este unchiū jăluitorului». Decî e «scos la neamurî». «La vremea slujbelor rusumatului, să aibă a scoate toate bucatele ce va avē drepte a sale, adică oile de plata goștinei, stupiî, sfîinii [=porcii] de plata desătinei, și vinul ce va face din drepte viile sale», și-î dă și patru liuzî, «oamenî străinî... , cari să nu fie din lăcuitorî birnicii sau din bejănariî ce sînt veniți de mai înainte aice în țară»³. — Copie de d. Gorovei.

¹ V. vol. III, p. 67.

² V. *Doc. Callimachi*, tabla și Prefața vol. II. Tot așa pentru Izmană.

³ Pentru Tăutulești, v. tabla la *Doc. Callimachi*.

32. 10 Iunie 1820. Hotărîre în privința reclamației de Țigani făcută de «Comisul Iordachi Bașotă» față de moștenitorii lui «Neculai Stratilat¹ ce au fost Vel Log[o]f[ă]t». Pomenit Țiganul Scorțariul.

33. Iași, 22 Iunie 1825. Alexandru Scorț[e]sc[u] Spat[a]r, către alt boier, vechil al său, pentru hotarele moșiei Măgureli de către moșia Brădeni. Pomenit «moșul Petrachi Cazimir», acum mort, Căminarul Zamfirachi și podpolcovnicul Văsali Șafirov, proprietar în Moldova. «Acum ce mai iaste această povescă, nu pot înțelegi!»

34. 17 August 1826. «Mo[na]h[ia] Glafira Scorțasca» către un fiu al ei, Filip, la Chișinău. «Cursurile galbinilor să sui, dobânda să sporești.»

G. Documente argeșene comunicate de D. profesor C. Miculescu.

1. 2 Iulie 7249 (1741). Mai mulți se îndatoresc a plăti o datorie sau *să li se iea boiș*. Iscălesc Iane Culcescul, Tudor Ureș, Stan Ūoran. Marcu.

2. 29 August 1806. «Sud. Argeș.» Cercetare pentru plîngerea lui Dumitrachi Tigv[ean]n[u] «pentru Rizea i Panait Post[elni]c[i] Bălotești», cu privire la Bărsești, în hotar cu moșia Cepari. Se aduce înaintea hotărnicia lui «Ene Brățianul biv Vel Șătr[ar] și biv 3ti Vist. Ioniță Ungurelul, la leat—». Înainte, hotărnicise Costandin Breazianul biv Vel Armaș, la 5 Mart 7251 (1741), «cu 24 oameni jurați ce s'au dat lui Ștef[a]n Căp[i]t[an] Balotă»². Acesta întrebasesi și pe un Neacșul Răglă. Atunci Bălotești se pîrîseră cu «Panait Matracă, socrul și epistat casii răp[o]satului Șarban Uescul, ce este socru dumnealui Dimitrachi Tigv[ea]n[u]». «Îi dă voe să-ș iă boeriū hotarnic mai mare decât cei d'intiū, ca, împreună cu aceia, să meargă în fața loc[u]lui și prin carte de blestem să

¹ V. *ibid.*

² V. mai sus, p. 31 și urm.

facă alegere». «Muchea văi trestii... Într' alt deal... Semne mai înnauntru hotarului... Aducând numitul Tigv[ea]n[u] zece mărturii oameni bătrâni...: popa Preda... , Sandul Buză... , Preda cel Mare... , Sandul Cuciul și Iadul... , Sandul Filipoiu..., Badea Năvârcu[†]..., Mihaî Băngă... , Preda Trăntuş... Zice că, când au venit uncheaş[ul] Neacşul Răglă de au arătat hotarul în capul piscului văi trestii, l-au dat de păr, să ție minte, un Hristea Căp[i]t[an]... Li s'au citit cartea de blestem, atât cea mare, au adus-o Tigv[ea]n[u], cât și cea care au adus-o părății Bălotești, și, sărutându-o câte unul unul, li s'au trecut și numele într'ansa. Dup[ă] aceia s'au arătat fieș[te]care știința sa... Din apa Topologului... Au zis de s'au făcut și o moviliță... Pă apa Topliții... Care movilă făcându-i perierghie, o văzum a fi săngură una... De a curmejașul... O tulpină mare de fag... Și eu, văzând că acel fagu este prăp[ă]dit, în potriva lui am jăruit un gorun.»

3. «Din zile prea-înnălțatului nostru Domnă Io Alexandru Costandin Mor[u]z Voevod, dintr' al doilea Domnie a Mării Sale, am găsit această foae dă neamurile vechi ale boerilor Rătești i Cărpenișani i Furdueștilor i Călineștilor, fiindu-că acești neamu de oameni tot dintr'unu om să trage, după cum va arăta în jos anume, și] aastă însămnare am scos-o după o foe făcută dă răposatu Ștepanu Căpitanu Furduescu; care și] acea foe iarăș după o însămnare a dumn[ealui] răposatu Barbu Văcărescu Vel Vistier, cu leat 7256 [1747-8], zice, și] trecută în condic[ă], și] întărită de dumn[ea]lui, dă neamurile vechi, până într' acea cercetare, iar în foaia lui Ștepanu Căpitanu mai prisosăsc cele ce s'au mai născut din vechi, păcum arată, și] aceste foî s'au găsit la Toma sin Raducanu Furduescu, nepotu lui Ștepanu Căpitanu; 1800, Iuli 20.

Stanu Vel Vornic, ginerele lui Radul-Vodă cel Frumos [=cel Mare], feçoru lui Vladu-Vodă, după un hrisov al Mării Sale cu leat 7011 [1502-3], să adeverează au născut pă Bunul Vel Spătarî i pă Conda Vel Postelnic i pă Vintilă Vel Paharnic i pă Danuciulă.

Din Bunul Spătaru să trag Știrbești.

Din Conda Postelnic Cărpenișanii.

Din Vintilă Paharnic Rătești.

Iar Danciul a născut pă Ivașco Vel Vornic i pă Albul frate-său.

Iar Ivașco Vel Vornic a născut pă Stepanu Vel Pit[ar] i pă Luca Vel Vistier i pă Dumitrașco Vel Sluđer i pă Tudor din care sânt Călineșt[i].

Iar Ștepanu Vel Pitar i a eșit din Rătești ș[i] s'a u mutat în Furduești, fiind frați mulți ș[i] moșie dă cumpărătoare, ș[i] s'a u făcut case ș[i] bisărică [și] săliște, ș[i] a u născut pă Mogoș Vel Pitar.

Iar Mogoș Pitar a născut pă Stepanu Căpitan i pă Luca Comis i pă Costandinu Postelnic i pă Pătrașco Paharnic.

Iar Luca Vel Vistier a luat pă Tudoru frate-său, ș[i] a u eșit din Rătești, fiind ei frați mulți, ș[i] s'a u mutat în Călinești, moșie dă moștenire, ș[i] a u născut pă Pătrașco Vel Clucer.

Iar Pătrașco Vel Clu[ce]r a născut pă Mincul 3 Vistier.

Iar Tudor fratele Lucăi v. Vistier a născut pă Matei Vel Clu[ce]r.

Iar Matei Clu[ce]r a născut o fată anume Stanca, care a u ținut-o un Ianachi Vel Sărdar, fiind Grec.

Iar Dumitrașco Vel Sluđer a rămas el în Rătești, fiind frate mai mic, ș[i] a u născut pă Șarbanu Vel Pit[a]r i pă Matei i pă Barbu.

Iar Șarbanu Vel Pit[a]r a născut pă Costandin Vel Pit[a]r i pă Mihaï Vel Comis i pă Matei Postelnic. †

Iar Costandin Vel Pit[a]r a născut pe Ioană, ș[i], luundă pă fata lui Nicolae Postelnicul Furduescu, sin Stepanu Căpitan, și, luundă moșia de zestre în Furduești, s'a u mutat acolo, ne mai avăndu Necolae socră-său alți copii i fete.

Iar Mihaï Comisu, ce-i zic Șătr[ar], a născut pă Bănic[ă] polc[o]v[nicul] za lefecii i pă Matei Postelnicul, Crivăști, ș[i] șad în Mărunțiș.

Iar Matei Postelnicul a născut pă un Gligore, ș[i] dă flăcău s'a u călugărit, și-i zic Gherasie.

Iar Matei sin Dumitrașco Sluđe[r] a născut o fată anume Ilinca, care a u ținut-o Ioniță Comisu Tigveanu.

Comisu Ioniță Tigv[eanu] au născut pă Costandinu Postelnic i pă Costin Postelnic i Gligore i Matei.

Iar Costandin Postelnic Tigv[eanu] au făcut pă Dumitrache i Matei, ce s'au călugărit, i pă Gligore. Iar Costin Postelnic au făcut pă Pătrache.

Iar Barbu sin Dum[i]trașco Sluğ[e]r au născut pă Mihaî Comisu i pă Pahomie monah.

Iar Mihaî Comisu au născut pă Ilie Logft. za Vist[ie]r[ie] i pă Costantină

Iar Ilie Logft. za Vist[ierie] au născut pă Dinu Postelnic i pă Costache.

Iar Albu, fratele lui Ivașco Vel Vornic, au născut pă Neagoe Vel Pit[a]r.

Iar Neagoe Pit[a]r au născut pă Negoită i pă Matei Cocoșoi, i pă Tudor Paharnicul i pă Ianache.

Iar Negoită au născut pă Matei i pă Ionu Fărcă.

Iar Matei Cocoșoi au născut pă Barbu Căpitanul.

Iar Tudor Paharnicul au născut pă Radu Paharnicul.

Iar Ianachi au născut pă Ghierghe Vel Clucer za Arie i pă Toma Vel Sărdari.

Iar Ghierghe Clu[ce]r au născut pă Toma i pă Radu.

Iar Toma Sărdariu au născut pă Nicolae ș[i] pă Alecu».

4. 22 Februar 1809. Incredințare către «Dumitraiche Tigvean[u]», că, «dupe multele judecăți ce am avut cu moșneni Balomirești pentru o parte de moșie a noastră, a tutulor, dă frați, de stănjăni 375, ce să numește Balomireasca, dupe apa Drâmbovnicului, care judecându mă în 23 (*sic*), cu vechilăcu dum[nea]lui răp[osatului] neni Dinului, taica dumisale ce să numește mai sus, și cu al dum[nea]lui vechilăc, care într' ačast[ă] diiaștimă de vreme am chiel-tuit t' 925^{1/2} ... până am scos moșia cu hornic (*sic*), ce au ales-o și au deosăbit-o cu semne dupe cum hotărnicia arată, ș[i], fiindcă eu am luat bani cu dobândă de am chiel-tuit pentru ačastă moșie pe unde me-au fost dă trebuință..., am jăluit cinstitului Divan pentru toți tovarășii miei din sud Vlașc[a] i din sud Argeș, pe unde să află cu șăderea... De la pârincii de moștenire... Ne-am bine învoit ș[i] ne-am așă-

zat noi între noi fără de nici o judecată, din drag[os]te noastră, ... pentru a noastră buna învoire ș[i] păcuire... S'au pus soroc până dupe Paște acum ce vine în sărbători, să viū la dum[nea]lui». Marturi «obrazi cinstite».

5. 30 August 1809. Vînzare «în arende» de moară la Bărsăști, «pă apa Vedislava, în t^l 20». «Ș[i] să o mute, să o prefacă în vadu ce s'au arătat, între vadu mori cei vechi ș[i] între povarnă... Iar pă altū anū iar să dau tot lui în arendă, după cum ne vom putea învoi.» — În P. S. se arată că a fost «scos din moară».

6. «1812. Avg. 30. Cat[asti]h dă rămasurile răp[o]sa[t]ul[ui] Dumitrachi Tievane[u]..., tocitori..., părechî hamuri rotaș, noi, nepuse, cu căpețelele lor, nepurtate... piele tăbăcită... ipac bătută la vărtej..., 2 chișăre dă her, 3 plapăme, 4 pături Brașov, noi..., 13 ocă sute șândrilă stejari, cu darao oalii, 2 feșnice cu mucările lor, 2 părechî hiară de plug, 2 tărnaçoape..., 32 ocă her lucrat în mărunțiș[u]ri, 3 tăvi dă cafea..., 2 jurebii dă lână răsucită pentru scoarță, 4 japiuri (*sic*) dă cai, 2 ploșci cu una dă vin, 1 sac dă pește nou, 10 ocă tot jurebii dă călți dă groasă..., pânză dă Brașov..., 1 păreche lașturi (*sic*) ponosite, 2 sucăli dă her, 2 darace, 3 părechî pieptini dă călți..., arămurî... un sufertaș..., 12 ocă în sfărmături dă cositori, 6 spete dă pânză noi..., ocă în melițat până acum, bez cellalt nemelițat..., ...oguri pânză fuior, dă cānipă, pentru coș... ș[i] dă copii..., 4 coț masă ș[i] pânză mumbac suptire..., ipac suptire dă in, coturi 38 în 2 bucăți cusute, 1 fote dă scoarță noao, 1 scoarță în doaa foî, iar noi..., 1 giubea lungă voinicească dă ghermesut cu hir, ipac stacujăi cu cacom, ipac dă ghermesut cu samur într'enși(?), ipac dă ghermesut cu guș, 1 scurteică dă atlas ghiveziū cu cacom, fāmeiască, 1 biniș dă atlas cu flori, fāmeiască, fără dă blană..., 1 păreiche profiluri de nură în-treagă, dă tātarcă, plānită pă piale, 1 chingă atlas voinicească, 1 šal bun în vārgi..., 2 bohcele dă țara nemțească 1 antereū dă stambă, 2 roichî, însă una dă crofzeā neagră ș[i] alta dă atlas leiniū(?) cu horbote pă poale..., farfuriile mari..., 6 șăre mărgăritar..., 45 gălbinaș mici în colț[u]ri..., nesfiele tur-

cești . . . , 1 zăbranic negru cu fluturi . . . , 1 basmă nemțească
 1 taneă cacom nouă, 1 șăruleț mărgăritari al casii, 1 oglindă
 dă nuc, cu lumina spart[ă] puțin, 1 testemel negru cu
 flori, 5 zarfuri dă argint . . . , 1 toc felegene, 1 undrea dă ar-
 gint, 1 peșchir, 1 masă lungă dă pânză . . . , 2 brinișoare, 1
 fes albu, 1 biniș negru dă zuf (*sic*), fămeesc. 1 cămaș[ă] dă
 borangic cu mărgeli, 1 brinișor, 1 bohcealač . . . , ipac dă bo-
 rangicu cu geveaao dă sangulile (?), 2 gevele al doilea
 mic, cu flori în colț[u]rî, 1 cearșaf cusut cu flori, 1 ipac cu
 alesături, 1 acathisis cu toc, 1 carte scrisă cu mână răp[o-
 sa]t[u]l[u] dă minunile Sft[lu] Nec[o]laș, 1 carte Esop, 1
 solniț[ă] dă cositor noao, 1 părechi cuțite dă argint, 3 lin-
 guri ipac dă argint, 1 cearșaf după plapomă, 2 ipac dă aș-
 ternut, 3 fețe dă perne mici dă pânză[ă] cu 1 mare, un tacăm
 lăsat pentru copii, 1 păreche șalvari dă postav, 1 tătarcă dă
 postav, blănită cu spinare de răș, 8 jurăbii dă tort suptire dă
 în, 29 jurăbii dă fuior ș[i] dă paceșt (*sic*), 8 talere cositor . . . ,
 3 părechi cuțite dă Liptca, . . . 1 butcă . . . , 2 cară, însă unu
 legat cu her . . . , 2 căruțe, însă una dă cai, legată, 2 roate
 ș[i] 3 ochiuri dă lamocă (?) ș[i] crucile ș[i] țoft[u]rile dă her,
 3 șale, însă 2 turcești ș[i] una rum[ă]nească cu tacăm[ul]
 lor pă dăplin . . . , 1 cantar mic, 2 cazane cu țăvile, 1 putinile
 ș[i] capacile lor, 1 căldare mare, bună, pentru rufe . . . , 4 pă-
 rechî heară dă cai.»

7. Sud Argeș, plas[a] Topolog, ot Rudenî.

Acest om anume Gheorghie, călare, merge la Pitești, cu,
 o trebuință, și iar să întoarce : să aibă pace, că este om bun.
 Și pentru credința ne-am iscălit ; 834, Mai 25.

Aleș[i] sat[u]lu :

Ion Bărăgă, State Negoescu, Vasilie sin Trîntuș, popa Io-
 nașco Duh.»

NOTE EXPLICATIVE LA DOCUMENTE

Lămuriri asupra documentelor cuprinse în acest volum s'au dat în notele de sub fiecare pagină. În aceasta nu trebuie să se vadă o înnoire : în explicațiile la volumul V și VI s'au dat atâtea știri relative la oameni, familii și împrejurări, încît o singură trimetere ajunge acum în cele mai multe cazuri.

În acest capitol din urmă se dau deci numai știri aflate mai târziu, întîmplător, în cercetări făcute cu alt scop. Ele folosesc pentru înțelegerea mai deplină a unor împrejurări amintite și în documentele noastre sau luminează mai bine figuri însemnate despre care s'a vorbit și în ele.

I. Toderașco Cantacuzino și Doamna Ruxanda fiica lui Vasile Lupu (adaos la «Documentele Cantacuzinilor din Moldova»).

Din Documentele tipărite sau rezumate de V. A. Urechia în *Analele Academiei Romîne*, XI, p. 123 și urm., se știa că Toderașco Cantacuzino, văr prin mamă-sa. fata lui Bucioc, cu Doamna Ruxanda, a căpătat prin diata acesteia moșia Preutești, dar că pentru această moșie au fost destule încurcături, în urma uciderii Ruxandei de o ceată de Cazaci în mănăstirea din Cetatea Neamțului, unde ea căutase un adăpost,

Preuteștii făceau parte din multele cumpărături de moșii ale lui Vasile Lupu, tatăl Ruxandei.

1. 16 Octombrie 7183 (1674). Mărturie «că au cumpărat Vasile-Vodi o moșie ce să chiiamî Unghianii la Ținutul Niamțului, lângă Preutești, încă din boerie., acel sat cu oameni cu tot, anum[e] Dămian cu șiase fićori, cari simtu Fuereștii». — Arch. Statului, *Neamț*, n° 1386.

2. Din Iași, la 20 Februar 7187 (1679), Duca-Vodă scu-tește satul Preutești, «cari sântu a dumisali Rocsandei Doamnei». — *Ibid.*, n° 1487.

3. Scutirea o întărește Constantin-Vodă Cantemir, la 7193 (1685), cu adausul: «Că apoi, cine s'ar ispiți a învăloi peste carte Domnii Meali, bini să știi că acela va hi de mari ceretari de la Domnia Mă și portat pe uliți co carte în frunte, bătot, dela Domnia Mea», — *Ibid.*, n° 1388.

Uciderea Ruxandei, care, spre bătrîneță — atunci va fi avut 50 de ani, — se întorsese în Moldova, se întâmplă în cursul expediției polone din 1686 (Neculce, p. 232). Împlinitorul diatei răposatei a fost Vasilașco, fiul lui Toderășco Cantacuzino, care, acesta, murise încă înaintea de venirea în Domnie a lui Cantemir (*ibid.*, p. 229).

4. Acum, la judecata lui Constantin Cantemir, datată Iași, 1-iū Maiū 7197 (1689), «dumnelui [Vasilașco] au scos o deiată de la răpăosata mătuși-sa Doamna Ruxanda, făcută mai denainte de periria ei cu doi ani, și acolo scriendu cum or griji-o și ci cuī au lăsat, și dup[ă] acei doi ani tāmplat-u-s'au mari primejdii Doamnei Ruxandii, de au cădzut în mână unor Cazaci făcători de rău, și, luīndu-i toată avuțiia de lângă dānsa, mai pe urmă i-au tăiat și capul... Și acestor doi m[ă]n[ă]stiri s'au tāmplat mari străcăciuni de oștili leșăști... Cheltuial[a] ă-au făcut cu aciali bucate, pān li-au scos din mână lui Crupenschii Postelnicul ce au fost mārso să le ia pe sama Craiului Leșāscu, fiindu atunci mare amestecare în ț[a]rā, și au cheltuit de li-au ernat și le au dat călug[ă]rilor la Sv[e]tii Ghiorghii, și pe alte trebī, carile i s'au luat sama.» Domnul trimesese pentru cercetare pe Hatmanul Veličco Costin și pe Vel Vornicul Iordachii Rusātu. Dāduse Vasile satul Lāzorianiī (Ț. Iași). — *Ibid.*, n° 1391.

5. «Gligorii proin Mitropolit Laodichea» arată «precum mi-au datu dumnealui Vasili Pāharnicul patrudzāci de lei bātutū, care banī mi-au fostu mie datoare răpousata Doamna Roxanda». — *Ibid.*, n° 1389.

6. Înusuși zăpisul de datorie al Ruxandei ni s'a păstrat. V. A. Urechii l-a tipărit cu multe și mari greșeli.

Διὰ τῆς παροῦσας μου ὁμολογίας μου καὶ κατοχηκῆς ἀποδείξεως ὁμολογῶ ἐγὼ ἡ δόμνα Ποξάνδρα τὸ πὸς χρεοστὸ τοῦ ἀγίου καθηγουμένου τοῦ νῆν Γαλατὰ 100 ἡροῶν ἑκατὸν ἀσλλ., καὶ νὰ ἔχο νὰ

τοῦ τὰ εὐχαρηστὸ τοῦς ὅσῃ τοῦ μηνὸς τοῦ Σεπτεμβρίου, δι' ἑλγος λόγος καὶ κρήσεις καὶ ἀντηλογίας, καί, ἃ δὲ καὶ σταθὸ ἐγὼ ἐναντήα καὶ ἐλθὼ ἐγὼ ἡς κρήσεις, καὶ ἃ τῇ ἑξοδῷ γένουνται, ἃς γένουνται ἀπὸ λόγου μου· ἃ δὲ καὶ με λάρχη θάνατος, νὰ ἔχουν ἡ ἐπήτροπή μου νὰ τὰ πλερώσουν. Καὶ διὰ ἐνμνηστοσίην ἡπόγραψα με τὸ ἴδιον μου χέρι, κατενόηρον τῶν ἀξιοπῆστον μαρτύρον, καὶ ἔβαλα καὶ τῇ βούλῃ μου εἰς ἔνδειξιν.

Ἦς Γιάσι, 1686, Μαΐου 23.

Γρηγόριος Λαοδικεῖας μαρ-
τυρῶ τὰ ἄνωθεν. Κωνσταντίνος
μέγας βάρμεσης μαρτηρό.

Δόμνα Ῥοξάνδρα στέργο ἄ-
νοθεν γεγραμμένα με τὸ ἴδιον
μου χέρι. Φραγγούλης μέγας
βάρμεσης.

Pecete cu bourul Moldovei și T. P. T. X. (Δόμνα Ῥοξάνδρα τοῦ Χμилнітчи = Doamna Ruxanda a lui Hmilnițchi). — *Ibid.*, n° 1289.

Adecă :

«Cu adeverința mea de față și mărturie de fapt recunosc eu, Doamna Ruxanda, cum că datoresc Sfinției Sale egumenului ce este acum la Galata 100, adecă o sută, de lei, și să am a-î da înapoi cu mulțămită, toți cîți sînt, în luna lui Septembrie, fără vorbă și judecată și împotrivire, și, dacă cumva voiî sta eu împotrivă și voiî veni eu la judecată, și dacă se vor face ceva cheltuieli, să se facă din banii mei ; iar, dacă m'ar găsi moartea, epitropiî mei să aibă a plăti. Și pentru asigurare am iscălit cu chiar mîna mea, înaintea a marturî vrednici de credință, și am pus și pecetea mea spre dovadă.

Iași, 1686, 23 Maii.

Grigore de Laodicea
mărturisesc cele de
maî sus.

Doamna Ruxanda recunosc cele
de maî sus scrise cu însăși
mîna mea.

Franguli Mare-Vameș.

Constantin Mare-
Vameș dau mărturie.»

Uciderea se întîmplă decî numai după cîteva săptămîni de la facerea, în Iași, a împrumutului.

În dezbaterile ce urmează, se cere și părerea patriarhului-mazil de Constantinopol, Iacob, refugiat în Moldova.

7. 30 April 7197 (1689). «Iacov, cu mila lui Dumnădzău Ț-am fost arhiepiscop Ț[a]r[i]gradului și a toată lumia patriiarhu», arată că, «tâmplându-s[e] mari primejdî răpăoasatii Doamniî Ruxandii, fata răpăosatului Vas[i]lie Voevoda, că, viindu Craiul Leșescu pen Ț[a]ra Muldovii, lovit-au o sam[ă] de Căzacî la Cetatia Neamțului, și, fiendu acolo închis[ă] Doamna Ruxanda, dobândit-au Căzacii cetaatia și au luat toată avuția Doamniî Ruxandii, și i-au tăiat și capul; mai pe urmă înțelegându nepotu-său Vas[i]lie Catacozino Păharnicul, fișorul răpăosatului Toadir Iordachii Vistiarnicul, de peiria ei», îi duce averea de la Preutești. Călugăriî de la Golea și Treisfetitele fac proces lui Vasile. Pomenită diata ei. Preuteștiî îi dase ea în diată lui Toader Iordachi, care va da Golieî alt sat. Vasile, fiul lui Toader, dă deci lui Grigore și Antim, egumenilor, «11 boî și vaci mari, 5 gonitori și 9 bivoli mari și 9 bivoli gonitori, și au mai dat 77 oi mari și 12 cărlani; mai dat-au 15 iepe mari și 6 străjnici». Va mai da: «400 mierți grău și mazeri și 250 mierți săcar[ă] și mălaiu». El îi face sărindarele Ruxandei. Dar «tâmplatu-s'au dumisali de au lipsit din Ț[a]ră și s'au dus în Ț[a]ra-Româniască, și au făcut acolo un an și mai bini». Ruxanda era datoare «egumenului de Gălata Ț-au fostu, lui Balas hartofilaxi». — *Ibid.*, n° 1390.

8. Din aceiași zi e și mărturia boierilor în acel proces. Se spune că în diată Ruxanda făcea epitropi pe răposatul Neculai Racoviță Vel Logofăt și pe Toader Iordachi Cantacuzino. — *Ibid.*, n° 1392.

9. Tot din Iași, la 2 Maiu 7198 (1690), «Vasilie Catacozino biv Păharnic», fiul lui Toderășcu, dă Preuteștiî «fratelui și cumnatului mieu Vasilie Costachii (v. vol. VI, p. 547), Vel Vornic și suroriî meale Catrinei și ficiiî dumilorsale Saftiî, caria-i de noi botedzată... Vrînd Doamna să dia satul m[ă]. n[ă]stirii Golăei, iarăși dentr'a ei bună voe, s'au socotitu să nu-i stia casăle și beseareca pustie, precum să viade pre multe locuri așea, fiind pre mâna călugăriilor». Satul fusese cumpărat de Vasile-Vodă, «înpreun[ă] cu maică-sa [a Ruxan-

dei] și mătușe-mia Doamna Tudosca ... Dup[ă] moartea Doamnei Ruxandii tîmplatu-s'au di-aŭ arsu și casăle, rămăind locul pustiiŭ». Iscălesc «și frații miei Ion și Ilie». — *Ibid.*, n° 1393.

10. V. A. Urechă nu pomenia soarta de mai tîrziu, și ea destul de interesantă, a moșiei. Ajunsă în minile unui Constantin Neniul (asupra căruia v. *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, tabla, p. 49, și vol. V, Documentele Callimachi), ea fu moștenită de văduva acestuia, Maria-Antonia Mamucca della Torre, măritată înainte cu contele Kálnoky, de la care avea și un fiu, Iosif.

11. La 29 Decembre 7252 (1743), «Κοντέσα Μαρία» scrie către egumenul de la Neamț că «răposat boeriul mieŭ o aŭ dat această moșie [Preutești] la acea sfânt[ă] măn[ă]stire de iaste acum un an, și așa aŭ lăsat și în diiața dumnealŭi, la sfârșit[ul] vieț[i]». Dar nu dăduse și «Rumăniŭ». Pe dos: «de la Mariia conteasa». — *Ibid.*, n° 1394.

12. Se dă și o parte din testamentul, datat 5 August 7254 (1746), al lui «Costin Paharnicul». Jumătate din Preutești, spune el, e cumpărată de tatăl său, jumătate, «dăruită de un unchiŭ al mieŭ, Vasilașco Vornicul Cantacozino». Le dă mănăstirii Neamțului. Dar mănăstirea să răspundă o sumă de bani «la Patriarșia Ierusalimului». — *Ibid.*, n° 1395.

13. Și la 5 August 7254 (1746), «Μαρία Κοντέσα» scrie către egumenul de Neamț, pentru Preutești. — *Ibid.*, n° 1396.

14. Altă scrisoare a ei e iscălită Κοντέσα Μαρία Κοστίνη Νένουλ. Ea vorbește de fiul ei Iosif, de vînzarea către Sandul Sturdza a moșiei. — *Ibid.*, n° 1397.

Dania lui Neniul, din București, 1-iŭ Octombrie 7252 (1743) urmează.

15. La 22 Februar, scrisoare de la Iosif, care-și zice biv Vel Armaș (n° 1399).

În 1749 el era Iosif Comisul (*ibid.*, n-le 1402-3).

Cu privire la Toderașco Iordachi Cantacuzino, pot adăugi acest regist, după un document necatalogat, în Bibl. Ac. Rom.

16. Iași, 5 Novembre 7115 (1706). «Costantin Pilat Vel Șătrar» mărturisește despre «zapisul de schimbari... pentru

Horodniceni, ce au schimbat dumnului Iordach[i] Toderașco ă-au fostu Visternic-Mar[e] cu socru-mieŭ Căpotici». Voiă să-l dea «în mână dumisaali ăupănesii lui Iurașco Mustat[ă] Stolnicul și a fiilor dumisali».

II. Despre cîrmuirea Ținutului Putna (adaus la cap. Documente diverse E, p. 313 și urm.).

1. Iași, 6 Maiu 7127 (1619). Gașpar-Vodă. Pomeniți Grigorie Bučum și Iacomî, staroști de Putna. — Arch. Statului, *Neamț*, n° 2479.

2. «U Gligorești», 15 Novembre 7129 (1620). Mărturie de la «Solomon i Arvat starosti de Putna și de Ajud ¹». Martur și «Petria Trufaș Căpitan ot Orheiŭ i Costachi văt[av] hăn[sari] i Vascan văt[av] hăn[sari] i Dumbrav[ă] văt[av] han[sari] i Băloș snă Lucoă ot Feținghești». — *Ibid.*, n° 2481.

3. «Pis u Focșean[i]», 5 April 7129 (1621). «Dumitrașco Ștefan i Ursul Vartic starosti Putno i Aăudscoi», dau mărturie pentru «Pavel biv părcălab, vnuc Ureache Dvornic» cu privire la moșia ce a cumpărat la Cofești. Martur și «Lucoă biv șoltuz ot Aăud i snă eg. Bălaș».

Pecetea lui Dumitrașco are un coif ș. a. Se adaugă: Dum[itra]șco ИСКЛАХ СНА ИР. — *Ibid.*, n° 2480.

4. 11 Octombrie 7148 (1639). «Noi vătășii de gărla Putnei și cu alți Gărleani, din sus și din ăos, și cu oameni de la ceaia gărlă și cu meșteri Putnei, anume popa Murgu de Ți-fești și vătavul Lupul și vătavul Petrea și vătavul Cilimon de la ceaia gărlă și meșterul Anghel și meșterul Necoră și meșterul Gavril și alți oameni buni . . . și Pepelea Hireș iuzbașea» dau o mărturie. — *Ibid.*, n° 2495 ².

5. 26 April 7163 (1655). Gheorghe Ștefan către «părcălabii de Putna și vătășii de gărlă», pentru pîra lui Ghedeon

¹ Agiud pare a fi un nume de om. Un act al lui Bogdan-Vodă Lăpușneanu, din 3 Novembre 7077 (1568), e scris de Ilea Ajud (Bibl. Ac. Rom., doc. 3/LXI).

² Se zice lui Hireș și Cireș (n° 2497). — În actul slavon, al lui Vasile-Vodă, maștii sînt numiți «маиетво» (31 Ianuar 7149=1641; *ibid.*, n° 2499).

Mitropolitul pe Dumitrașco Cărnul, privitoare la mănăstirea Săcul. — *Ibid.*, n° 2506¹.

6. 23 Iulie 7167 (1659). «U Focșeani». Mărturie hotarnică a pîrcălabilor gîrlei Putnei, Vasilie și Gheorghită. — *Ibid.*, n° 2512.

7. 7195 (1686-7). Procesul lui Andronicu și Buzdugan, «nepotu Marcului», cu «preutul Duma ot Focșeni, de la bisERICA g[o]sp[o]d». Popa cumpără moșii și vii «de la niște nepoți a unchiu-său Blagăi». «De la foameți[e] celi reale.» — *Ibid.*, XX, 5.

8. 12 Iulie 7250 (1742). Judecată de la «Dum[i]trașco biv Vel Ag[ă], ispravnicul Putnei», pentru un morar ce fusese, supt Mihaî Racoviță (1716-7), «gazdă de catane, având un frate și un văr a lui catane». Se făcuse cercetare supt Mihaî-Vodă de «Costandin biv Vel Com[i]s, fiind ispravnic pe acea vream[e] aice la Putna». — *Ibid.*, n° 3747.

III. Acte privitoare la Mitropolitul Varlaam și la urmașul său Dosoftei (adaus la același capitol).

1. Iași, 11 Octombrie 7143 (1634). Vasile-Vodă, pentru plîngerea Mitropolitului Varlaam asupra lui Dumitrașco Stolnicul cu privire la morile lor de la Cofești. Pomeniți: Panait Dămian pîrcălabul Putnei (пѣркѣлаб пѣтнѣи) și un vâtaf. — Arch. Statului, *Neamț*, n° 2494.

2. Iași, 22 Ianuar 7145 (1637). Lupașco Bućum arată că vinde lui Varlaam vii «în dealul Porcului», ce avea danie de la «părintele Vlădica Mitrofan». — *Ibid.*, n° 3605.

3. 15 April 7145 (1637). «Calistru biv ep[i]sc[o]pă Hușschii» dă vie la Hărlău, «în rîndul viilor celor domnești», mănăstirii Neamțului. Pomeniți și fiii lui. Marturi «Hirotei Șoldan

¹ S'a văzut mai sus (n° 3) că și tatăl acestui Domn fusese dregător în părțile Putnei Din «Bočulești», la 22 Decembre —, fiii lui Dumitrașco Ștefan, «Gheorghie i Gligorașco i Vasilie, snă pocoinag Dumitrașco Ștefan biv Log[o]fet», dau o mărturie pentru mănăstirea Secul. Pecete cu literile КѢЛ și un animal ciudat, dedesupt e scris «Ghiorghie Ștefan iscal.» (*ibid.*, n° 2574). Cf. *Studii și doc.*, V, p. 24, n° 110.

egumenul de Voroneț și Visărie egumenul de Agapie și Ifrim egumenul de Săcul și Vărlan egumenul de Schit și Sărafim de la Besiarica Albă». Scrie «eū protopopa Ursul di pe Poartă, snă Calistru biv ep[i]sc[o]pū hușschii». Pечеți. — *Ibid.*, n° 3606.

4. Iași, 15 Octombrie 7160 (1651). Vasile-Vodă pentru o vînzare a lui Bucium către Varlaam. — *Ibid.*, n° 3608.

5. 5 Maiu 7163 (1655). «Adec[ă] eū robul lui Dumnedzău Varlaam Mitropolit biv Sučavschii» se înțelege cu călugării «din sfânta mănăstire» pentru un vad de moară stricat și înlocuit cu două mori. «Să mă țiiu cu dinsele până voiū costa, iar după moartea mea să hie amândoaī a mănăstirei... Vă dni Io Gheorghe Stefan Vo[i]vod».

«Varlaam Mitropolit biv Sučavschii.»

Pecete cu cruce și «Varlaam Mitropolit». — *Ibid.*, n° 2507; cf. Urechiă, în *Analele Academiei Romîne*, **IX**, p. 244.

6. 11 Maiu 7165 (1657). Un sâtean din «Cofești» vinde Săcului moșie. Marturi: «Varlaam Mitropolit biv Sučaschi» (pune pecete cu: «Sava ep[i]sc[o]pū radovschii»). Nestor Baptistă (litere latine). — *Ibid.*, n° 2508.

7. 18 August 7165 (1657). «Varlaam Mitropolit biv Sučaschii» dă Săcului «prisaca din dealul lui Vod[ă], cu 4 falci de vie», etc., satul Borcești, Brătuleții (*sic*), mori la Putna, în «gărla dincolo, la sat la Cofești». «Nu le-am făcut cu banii m[ă]n[ă]s-tirei, nice cu a Mitropolii, ce le-am făcut cu slujba mea.» Pecete. — *Ibid.*, n° 3610; cf. Urechiă, *l. c.*, pp. 345-6.

8. 19 Decembrie 7166 (1657). Gheorghe Ștefan, pentru Săcul, căreia-i întărește «morile de la Putna, den gărla dincolo, carele-s făcute de Varlaam ce au fost Mitropolit». — *Ibid.*, n° 2514.

9. «Smerenie ermonah Dosofteiū, igumen ot staa monastir[e] nemețcomu, carele am fost duhovnic părintelui lui Varlaam Mitropolitului», arată că acesta exclusese pe nepoți de la moștenire; «că nepoții i-au socotit, până au fost Sv[i]nția Sa viū și la Scaun, de le-au dat și i-au îndzestrat cum s'au Sv[i]nția [Sa] îndurat». Dublu exemplar. — *Ibid.*, n° 2577.

10. «† Smeritul popa Dosofteiū igumenul și tot săborul de la sv[ă]nta mănăstire de la Nea[m]țu mărturisim noi cu căstă scrisoare a noastră pentru rîndul a niște vii a sv[i]ntei mă-

năstiri a Pobratei, ce sint la Cotnariu, în dealul Porcului, cu cramă și pivniță de piatră, noi am bătrănit și ne-am pomenit din dzilele Radului-Vodă, din Domniia d'intăi, și tot le-am pomenit că sint a sv[i]nteî mănăstiri a Pobratei, și nime nu s'a mai acolisit de M[o]l[i]tvele Sale niț cu o pără pentru aceale vii, că sint direapte moșii a sv[i]nteî mănăstiri. De ačasta mărturisim, ca să s[ă] știe ¹.» Pecetea. Adaus: «l^t 7215» și o întărire mai nouă. — *Ibid.*, *Pobrata*, XIV, 27.

11. Hotin, 20 Iunie 7181 (1673). Mărturie pentru Săcul de la Dosoftei Mitropolit (iscălitură slavonă lungăreață), Teodosie (ca a lui Luca Stroici), Sîrafin de Rădăuți, Ioan de Huși (imită pe Dosoftei), Vasile Țaurul Vel Logofăt, Gligorie Ghianghia Vel Vornic de Țara-de-jos, Ionașco Balși Vel Vornic de Țara-de-sus, Gligorie Hăbășăscul Hatman, Costantin Vel Postelnic, Apostolachie Vel Spătar, Iliia Sturdza Vel Ceașnic, Tudosie Dubău Vel Vistier, Solomon Bărlădeanul biv Vel Logofăt, Neculaiu Racoviți biv Vel Logofăt, Miron Costin biv Vel Vornic, Gavrilă Costachie biv Vel Vornic, Alexandru Buhuș biv Hatman, Ursachie biv Vel Vistier, Toader Păladie biv Vel Vistier, Toader Iordachie biv Vel Vistier, Hristoscul Vel Stolnic, Ion Răcoviți biv Vel Comis, Donici Vel Jitnicer, Aldia Vel Medelnicer, Gligorie Șăptelici Vel Pitar, Ștefan Brăescul Vel Comis, Ifrim Contăș biv Vel Sulger, Alexandru Dracia Vel Sulger, Dumitrașco biv Vel Pitar, Vasile Gheuca treti Logofăt, Irimia, Zbiare, Pilat, Pătrășcan, Vornici de Poartă. — *Ibid.*, n° 1277². — A doua zi întărește Domnul (n° 1278).

12. Cofești, 4 Iulie 7195 (1677). «Preutul Ursul și e[ă] Tođarașco fečorii lui Ștefan, ă-au fostu frate Mitropolitului Var-

¹ Cf. *Neamț*, n° 3628.

² Cu privire la acest război, merită a se pomeni aceste două acte

6 Maiu 7177 (1669). Vinzare de vie lui «Toader vătavul de dărăban[ă] de la stiagul Agăi». Martur unul de la steagul Doamnei: «Ion dărăban de la Doamna» (*ibid.*, *Pobrata*, XIV, 12).

15 Maiu 7182 (1674). «Toader vătavul de dărăban de la stuaagul Doamnei și cu fâmeia mea Vasilca» vinde vie la Miroslava; între ale lui «Macri Pândariului», ce o are și el «de la Malăș fustașul». Între marturi, «Necula fičorul lui Enăchie de Vaslui», «Ion dărăbanul de la stiagul Doamnei» (*ibid.*, n° 16).

laam», arată că au avut proces pentru vie cu Săcul; «care pogoane au fostu puse de părintele Varlaam». — *Ibid.*, *Neamț*, n° 2521.

13. 8 Iunie 7186 (1678). Antonie Ruset-Vodă arată pentru călugării de la Bistrița, ce aduc mărturie de la «Păcurar Căpitanu și de la Chiriiaacu, fratele Svinții Sale Vlădicăi de Roman¹», și de la alții, pentru hotărnicia unui «locu Peneului» de satele Moțești și Șahăinești și Lupanî. — Copie. — *Ibid.*, n° 2842.

14. 2 Septembre 7189 (1680). Scutire domnească pentru un sat al Pobratei. Jos se adaugă blestemul lui Dositei de Ierusalim. — *Ibid.*, *Pobrata*, II, 3².

15. 26 Mart 7196 (1688). Mărturie a satelor Căpotești și Trăgoveți și Scorțari, fiind față și biv episcopul Serafim de Roman. Nume: Săracul, Trohin Căpitanul, Gănățue, Dumitru Vătămanul, Neagoe, Boghirlan meserciul, Ūoban sluga lui Iliiaș. Sînt întrebați de «d[u]mnealor părcălabii de Focșianî, anume Potlog și Iordachie», pentru viile «Mărițai preuteasa popei Ursului Cergar, nepota Mitropolitului Varlaam», vîndute «lui Panaiote Grecul, la sat la Scorțari»: 2 pogoane și o paragină. Ei nu știu de vînzare. Dar știu «precum aceste moșii sînt date de Mitropolitul Varlaam, unele m[ă]n[ă]stirei [Săcul], altele ne-poată-sa preuteasă... Am socotit pogonul de tăiat și de îngropat câte un leu și, de scos, de legat, iar câte un leu, ș'am aflat cincî mii de hărăg noi scoș, miia câte 3 pot[ronici], 15 car[e] de nuiale necurățite, carul câte doi pot., o bucată de gardă prostă am socotit 2 lei, 150 pari noi obli, suta 4 pot.» «U gărle.» — *Ibid.*, n° 2523.

IV. Știri despre familia Ureche.

1. 22 April 7114 (1606). Mărturie și de la «Stan vătah ot Dvornica Ureche». — Arch. Statului, *Neamț*, XXIX, 5.

2. «Pis u monastir[ea] Săcul», 28 Iunie 7118 (1610). Da-bijia biv Vornic de gloată, Toader Cehan biv părcălab, Drața

¹ Episcop la Roman era atunci Ioan.

² Și scrisoare a lui către țară pentru acest scop (*ibid.*, n° 2).

Medelnicer, Ionașco biv Postelnic, Lazor Chișănău, Costantin Țambal[ă], Ionașco Vrabie, Ionașco Avram, Frățian diiac, Dumitru biv Pitar arată că «Avăru den Guleșt[i], feçorul Albastruluï», vinde partea sa de acolo «dumisal[e] Vorniculuï Ureche» pe 20 de «taleri bătuți de argint». Așa face și fraatele lui, Drăgăilă. — *Ibid.*, IV, 4.

3. 5 Maiu 7130 (1622). Ștefan-Vodă, pentru o plîngere făcută contra Mitrofanei lui Nestor Ureche și fiilor ei Vasilie și Grigorașco, pentru satul Jurgești (Ținutul Neamț). — *Ibid.*, n° 1263.

4. Țofrești, 12 Octombre 7139 (1630). «Az Gligorie Ureche ij biv Log[o]fet i Pavel vtorii Log[o]fet și Porumbu diac, și cu alți răzeși carii sânt pre sat pre Hul[u]beaște», arată că s'au pîrît cu călugării de Neamț și cei de Berzumți, «cu Răflești și cu țereanii», pentru un loc. «Până unde să împreuneadză hotariul munteneascu.» Martur și «Cehan diiacul... Petre Țocoiu din Piscu, Cărste vătămanul de acolò..., Mușat din Țofreaști și Fuște de acole... Condre vătămanul de acole». — Copie. — *Ibid.* XXVIII, 6. — Resumat românesc din sec. al XVIII^{lea}. — *Ibid.*, n° 2902.

5. Iași, 10 Ianuar 7162 (1654). «Neculai Ureachi biv Spătar» dă mănăstirii Cetății Neamțului Țigani «ce au fost a moșumieș, a lui Andrei Hatmanul» (de supt Petru Șchiopul). — *Ibid.*, Neamț, Țigani.

V. Acte privitoare la orașe (v. vol. V. cap. II).

1. Bacău.

1. Iași, 6 Octombre 7227 (1718). «Nicolai fiçorul Radului Ungurul dascăluș ă-au fost părcălab la Bacău» face vînzare către Ilie Catargiu. — Arch. Statuluș, *Neamț*, n° 3910.

2. Cernăuți.

1. Iași, 20 Februar 7094 (1586). Petru-Vodă, pentru Gavriil staroste de Cernăuți, cu privire la satul Davideni, ce-l are de la Iancu-Vodă. Cumpărase de la Grigorie biv Mitropolit și soborul Neamțuluș cu 1.340 de galbeni tătărești. Satul fusese al

cneghinei Nastasia, cneaghina lui Dragotă Mare-Vătav din Poșearpeni, biv Postelnic. — *Ibid.*, XXXVII, 2.

2. Iași, 27 Mart 7164 (1656). Gheorghe Ștefan, «la starostii de Cernăuți», pentru jalba lui «Ion din Pobratești și cu Gheorghi, dzicându c'aũ fost ei cu bejenii la o margine, cându aũ trecut Hanul în ȝos, și, dacă aũ trecut Tătarăi, aũ găsit pre urma lor doao vaci cu vineli tăiate, și le-aũ mâncat ; apoi aũ vinit niște oameni din Sărbăuți și aũ dzis căsintu vitele a lor, și le-aũ arătat piele; ei nu s'aũ prinsu de piei ; apoi, după aceeaia, aũ vinit la voi și i-aũ părît ; voi ați împlut acelor oameni de pre dănșii, de le-ați dat pre mâna lor trei boi, și voi ați luat gloabă 2 boi». — Bibl. Ac. Rom., doc. 26/XLIV.

3. Ciubărciũ.

1. 13 August 7097 (1589). Petru-Vodă, către pîrcălabul de la Ţobrăciũ : să facă o cercetare. — Traducere. — Arch. Statului, *Neamț*, n° 4291.

2. 3 Ianuar 7100 (1592). Aron-Vodă, către «părcălabi și hotnoghi de la Ţobrăciũ». — *Ibid.*, n° 4292.

4. Cotnari.

1. 7077 (1568-9). Cotnari. Zapis pentru Goia pîrcălab de Cotnari. Marturi : Ieremia Vel Vătag de Ținutul Sucevei, Ion чашник г[о]сп[о]жд[и] (Păharnicul Doamnei), fiul lui Zbiiarea Vel Vornic, Blaj biv pîrcălab de Cotnar, Eremia șoltuz și 12 pîrgari ц[о]в[ѣ]т[ь] ш[е] е[п]о[л] (*sic*). — Bibl. Ac. Rom., doc. 1/LXI.

2. Fără dată. «Pană Vel Stolnic i Lupul Hatman, Ianachi Postelnic ot satul g[o]spd[i]nũ eg. m[i]l[o]s[ti] Moiseiũ Moghila. Vod[ă], către «șoltuz și părgarii Iocuș și Iucman de trăg de Cotnaru», pentru niște vii luate ca zălog de «Ghiorgghi Slugerul». — *Ibid.*, n° 3629.

3. 3 Maiũ 7139 (1631). «Iosip șoltuz, cu 12 părgari de trăg de Cotnari, și alți oameni buni», arată «cum aũ venit înaintea noastră și a Scaunului toți poporeanii de la beseareca domnească ce iaste hram preapod[o]bna Paraschivi», și cu călugării de la Săcul, pentru «o casă cu pihnițe». Mar-

turi popi, între cari Luchiiian, «și Iomcăș și Iacob și alți mulți oameni buni». Pecetea orașului. — *Ibid.*, n° 3604.

4. 20 April 7160 (1652). Daniil egumen de Răceca și călugării vînd vii la Cotnari, «în dealul Măndru», lui Vasile-Vodă. Acesta le dă mănăstirii din Cetatea Neamțului. Pecete. — *Ibid.*, n° 3607.

5. 11 Octombre 7173 (1664). «Eû Isar nepotul Vlădicăi Savei și cu Tofan[a], fămeaia mea», vinde vie lui «Gheorghiti a Blîglei» la Cotnari. Martur și «Mihail[ă] vătavul de la părinteli Ghedeon». — *Ibid.*, *Sf. Sava*, XXXIII, 25.

6. Iași, — 7171 (1662-3). Vînzare de vie la Cotnari de către «Todosăe č-aû fost după Șeidir Logofătul». Marturi: Prodan Drăgășăscul biv pîrcălab de Hotin, Costandin Macrii biv pîrcălab, Nicor[ă] Dupniță biv pîrcălab, Ghiorghită Rodna, Sansăn snă Căzacul, Mătieș pivnicer ot Cotnari». — *Ibid.*, *Sf. Sava*, XXXIII, 24.

7. 16 Novembre 7228 (1719). «Hanos ginerile lui Marco, împreun[ă] cu femei mē Catrina», vinde vie la Cotnari lui Ilie Catargiu. Îscălesc cu litere latine: «Katrina, Hanos Benkner». — *Ibid.*, *Neamț*, n° 3914.

5. Dorohoiu.

1. «Lazar nameasnic ot Dorogoiu i Costantin șoltuz să 12 prăgari» și mulți oameni buni, «Čoban biv șoltuz i Tiron tij, i Micul, i Sava Crivopis, i Ionașco Popei, Petria, Mihăilaș, Tomșea» mărturisesc pentru Dumitru Roșca biv Portar, care are o parte din Popeani. «7112 [1604], Dech. 22, Dorogoiu.» Pecete ștearsă, cu negru. Pomenit «Ștefan Hăčmondi ot trăg Dorogoiu». Slavon. — Bibl. Ac. Rom, doc. 205/VIII.

2. Iași, 18 Iunie 7166 (1658) Gheorghe-Vodă Ghica, pentru «Ionașco Balșu pîrcălabul de Dor[o]hoi». Era ginere «Sirbuli č-aû fost Comis». — *Ibid.*, doc. 4/XXXIII.

6. Galați.

1. «Ap. 12. De la Bade de Brăila și[i] pîrcalabii de Galați, pentru partea lui Zanhir Armașu, ce aû cumpărat la Țerani, gîmătate de parte lui Bogdan Așud.» — Resumat din secolul al XVIII^{lea}. — Arch. Statului, *Neamț*, n° 2902.

2. 5 Decembre 1799. «Mariuța Neculeasca Pităreasa din Țara Muntenească, din târgul Râmnicul», face danie mănăstirii Neamțului, locuri «în târgul Galații». — *Ibid*, XXVI, 12.

7. Hotin

1. Bălăsineșt[i]. Gheorghe, pîrcălab de Hotin, dă o carte de judecată. Pomenit Gligorie Mlinovschii Vel Stolnic, Simion Pilipovschii Vel Vătav de Iași, Pătrașco Stărcea, Cotela di-iacul. Jos: «Vasilie pisar». — Bibl. Ac. Rom, doc. 12/LXXII.

2. Suceava, 23 Ianuar 7166 (1658). Gheorghe Ștefan, «la pîrcălabii de Hotin», pentru o pîră asupra a «nește oameni, anum[e] Grebenco cu soțiile lui, cariî sintu suptu polcul lui Homenetchi din Cameniți și supt polcul lui Neculaiu rohmistrul, dzicându că au vinit acei oameni noaptea la casa lui, de i-au jefuit casa și i-au luat tot ce-au avut, pren de vre o dooi mii și mai bine de taleri, și au aflat și un cal de fați, la Humenetchi polcovnicul, și s'au prinsu că-i va scoate toată paguba... Să scrieți acolo la acei polcovnici cu prieteșug de la noi, să-i faci plată de pre acei oameni, iar, de nu-i vor faci plată, să ziberiți și voi ce veți putea afla din ceaia parte aicea la noi, pentru paguba lui.» — *Ibid*, 31/VIII.

8. Iași.

1. «Adec[ă] eu Ion Neculcea biv Hatman făcut-am zapisu meu la mîna dumisali Șteafan Gane pîrcălab, precum să s[ă] știia că, cunpărându eu niștea casă, cu loc, cu pivniță de chiatră, aicea în târgu în Iași, pe ulița Hagioia, lângă casăli Strezeascului, de la Lupul fișorul lui Pilat, ginerilea lui Vas[i]lii Sălcanul, car[e] casă și lui i-au fost zestrea de la Vas[i]lii Sălcanul, pe urmă socotindu-mă eu că nu-s de triaba mea, nedându-mi mîna ca s[ă] ședzu într'acela loc, m'am tocmnit cu Șteafan Gane pîrcălab și i li-am vîndut drept patru-dzăc de lei bani buni. Măcaru că eu le luasăm în treizăci de lei, dară luîndu bani cu camătă, și neputînd da bani la zi, s'au suit baș pîstea baș, și pe urmă s'au tîmplat și mi-au trimis neguțtorul și om gospod, de am dat și čobotea, și s'au suit la patruzăci de lei. Decî, luîndu-mi eu baniî toți

deplin, patruzăci de lei, i-am dat acestea cas[e] ca să-i hie dumisali dreptea ocinî şi moşii în veci, şi i-am dat şi zapi-săli celi vechi, să ție şi s[ă] stăpâneasc[ă] cum scriu şi za-pisăli celi vechi. Şi la tocmala noastră s'aŭ tănplat şi alţi boeri cari mai ȝos s'aŭ iscălit, şi eŭ pentru creadinţă am iscălit.

Iaşi, l' 7234 [1726], Iunie 7.

Ion Neculce biv Hatman iscal, Sandul Crupenschi biv Medelnicer, Nicolai biv Vel Sulger m'am tămplat. Ştefan Tă-bărta, Toader Vătav, Toader Stredzăscul.» — Bibl. Ac. Rom., doc. necatalogate.

9. Lăpuşna.

1. 16 August 7089 (1581). Iancul-Vodă, pentru Bodeiu Vel Vătav de Ținutul Lăpuşna. — Copie. — Arch. Statului *Neamț*, n° 4290.

2. Iaşi, 15 Februar 7114 (1606). Gheanghea Vornicul şi Năvrăpăscul biv Jicnicer şi Gligorie diiac ot trăg Şcheaî şi Dumitru diiac, chihaia ot trăg Lăpuşna, şi Drăgan Paharnic din Pizdeanî mărturisesc pentru Seachel Pitar. Slavon. — Bibl. Acad. Rom., doc. 8/LVI.

3. 5 August 7163 (1655). Gheorghe Ştefan, pentru «Luca părcălab Lăpuşniî». — *Ibid.*, doc. 41/LVIII.

10. Neamț.

1. Iaşi, 20 Septembre 7125 (1616). Radu-Vodă arată că aŭ venit la el «şoltuzul cu toţi tîrgoveţii din Neamț», ce sînt în pîră cu Secul, pentru poieni foarte ale tîrgului. Fusese date de Ieremia-Vodă din hotarul (хотарѣ) tîrgului. Cerce-tează şi «episcopul Pavel» (мѣник наш епѣкоп Павел). — Arch. Statului, *Neamț*, n° 894¹.

2. Iaşi, 29 Novembre 7168 (1659). Ştefan-Vodă. Scutire pentru un sat: «la părcălabii de Neamțu şi la aprodzi şi la alte slugi a Domniei Meale, la toate carii veţi bate la lucruri

¹ Şi o decizie din 1623 pomeneşte pe «tărgoveţi nemţeani» (n° 895). La 7139 (1630-1) se zice, în loc de «hotar», *ocol* (n° 896).

acolo la Ținutul Neamțului, să aduci dranițe și poloboace, și la alte lucruri ce veți sărgui». — *Ibid.*, doc. 54/LXXVII¹.

3. April 7169 (1661). «Iftimie Bordia» arată că a vîndut «egumenului Ioan de la svânta mănăstire de la Cetate o casă în trăg în Niamțu, din ȝos de besiarica cia domniască unde iaste hramul lui Sti. Dimitrie», cu 12 lei bătuți. «Căndu o am vîndut, aū fost părcilabul Iftimie Boți, și Tofil egumenul de Niamțu, și Paisie egumenul de Săcul, și Dosofteiu egumenul de Agapiia, și popa Ion și popa Gheorghie, Mihail vîtavul de pușcări, și Dumitru șoltuzul de tărgu și Hrizia, o tam, și alți oameni buni și bătrâni din trăgu și di prin megiiaș». O frumoasă și fină pecete a Săcului. — *Ibid.*, n° 899.

4. «U grad nemțschii», 7169 (1661), 13 Iunie. «Dumitru șoltuzul de trăg de Neamțu și Arpentie prăgariul cel mare și alți prăgari toți, și, din trăgoveț, Pănteleiu Căldîruse și Andreian fićoriul Avrîmîscului și Fialtin a Giurgei și Ion Curilariul și Hrizea» arată «cum s'aū tîmplat de-aū fugit toți alți oameni din trăgu din Neamțu, numai ă-am rămas noi căt mai sus sintem scriș, și dîrile căte sint de la Domnie, toate le-am dat deplin, și pentru cei fugiți, până am dat tot ă-am avut, numai ă-am rămas cu sufletel[e]. De alți n'am mai avut de ce ne apuca, ce, vădzind bucatel[e] noastre perind pentru cei fugiți, și cîsla nu ne putem lepăda, tîmplîndu-se a veni părintel[e] Mitropolitul Sava arhiepiscopul țării Moldovei la Cetatea Neamțului, cădzut-am la Svinția. Sa de ni-am rugat să cumpere o casă a unui birnic, anume Gligorie a lui Marco, căcă acest om, cînd aū fugit, înci aū dzis să vindem casa, că alți n'are ce mai da.» Dă episcopul 20 lei bătuți, «ca să plătim rămășițele aceluī om, c'aū avut rîmășițe, dzeace galbeni, și, ce va mai rîmănea, noi vom plăti alte nevoi». Martur și «Toderășco Iordache Postelnic și Iftimie Boțul Portar și părcălab de Neamțu, și aū fost egumeni, Ioan egumenul de Cetate, Paisie egumenul de Săcul, și Tofil egumenul de Neamțu, și Ghidion egumenul de Hangu, și popa Gheorghie cel dumnescu de trăgul nostru din Neamțu, și popa Ion tij, și Hanos

¹ La 7170=1661-2 (doc. 56/LXXVII). «draniți și șindile și leațui și poloboaci, și alte lucruri».

vătavul de pușcări, și mulți oameni buni și bîtrâni și alții». Pecete: a tîrgului are crucea, flori, săgeți. Pecetele Secului, Neamțului nu se înțelege. Pecetea mănăstirii din Cetate e cu Sf. Nicolae. — *Ibid.*, n° 900.

5. Iași, 10 Maiu 7171 (1663). Eustratie Dabija arată că a venit Sava Mitropolitul și a arătat «un zapis al lui Eftimie Boțul biv pîrcălab și mărturia lui Nacul Stolnic, Toader Ungureaanul, pîrcălabul de Bacău, și Misail dichiiul de la Sv[ă]ntaa Mitropolie, și Ghiorghiiș egumănu de la sv[ă]ntaa m[ă]n[ă]stire Săcul, și Ioan egumănu de la Cetatia Neamțului, și Tudosie Dubău ă-au fostu pîrcălab», pentru o vînzare. — *Ibid.*, n° 902.

6. Iași, 19 Iunie 7177 (1669). Duca-Vodă, către «Irimiia Țocărlia, pîrcălabul de Ținutul Neamțului», pentru Ionașcu Popița, în proces cu «Mărica Cocrioia». — Bibl. Ac. Rom., doc. 83/LXI.

7. 6 August 7180 (1672). «Ion Bordișor» vinde lui Gligorii Rusul o casă, «pentre casa lui Hanoș și pentre besea-rica ăa săsască», pe 8 lei și 1 ortu. La negoț asistă «șoltuzul Dumitru și pîrgar Simion și Fealtin și Mărtin Brîndză și Gheorghită cumnatu-meu și Dumitrașcu Cotruță, ș'au dat adălmaș o vadră de vin». Iscălește Boțul. Pecetea tîrgului și a lui Hanos. Jos vine adausă întărirea șoltuzului, «și cu toți orășeanii Nia[m]țului»: «scriem și mărturisim ă-au cheltuit Gligorii Rusul cu acestu zapis, anume ă-au cheltuit: au dat pîrcălabului 1 leu bătut pentru gudeț ce i-au făcut, și la fișori 1 pot. și 1 oc[ă] vin, și tîrgului 13 costande de băut, și diiacului 2 potroniș». — Arch. Statului, *Neamț*, n° 905.

8. 14 Februar 7184 (1676). «Chireana și cu fișorii miș și gineri-meu anume Dumitrașcu» arată că a vîndut «un loc de cas[ă] lui Ion Bordeiú, pentre casa popei lui Ioan și pe lîngă locul lui Sandor..., pentru căc am căzut la sărăcie și nu l-am putut ținea..., dreptu trei galben[i]». Marturi: «șoltuzul Dumitru și pîrgar Ion și popa Ion și diiacon Toader și Bordea Dumitrașcu, Simion Ilie Sasul, Vasiliu sin Mașteu, Vasilie sin Sima Macoveiú, Ion sin Călugăr». Pecetea tîrgului. «Ș'am dat adălmaș 10 vedre med.» Scrie «Nichifor diiac sin Condrea». — *Ibid.*, n° 906.

9. «U Nemțu», 21 Novembre 7187 (1678). «Paraschiva preutiasa» face o vînzare: «o poiană suptu boiștea Niamțului». Marturi: «orășeanî de tăigu de Niamțu, anume preutul Toader de la beseareca lui Ștefan-Vodă și șoltuzul Dumitrașcu și Dumitru și Fealtin și Toader sin pop[a] și Bordeiū Dumitrașcu și Nechifor diiac și Ursul zeat Flocea». Pecetea orașului. — *Ibid.*, n° 1835.

10. Iași, 29 April 7188 (1679). Duca-Vodă, către «părcălabiide Niamțu». Egumenul de la Cetatea Neamțului s'a plîns de «Ion Bordeiū din tîrgu din Niamț». «Deci Ion aū avut un gunoiū la casa lui, și aū aprinsu gunoiul, și din gunoiul acela s'aū aprinsū o poiati, iarăș a lui Ion, și din poiata aceia s'aū prinsu casa svîntii mănăstiri, de aū arsu de tot.» Să cerceteze: «iar voi să dați strînsoare lui Ion, orî să-i facă casa la loc precum aū fostu, orî să-i plătiască casa cu banî, precum vor socoti oameni buni». — *Ibid.*, n° 908.

11. Neamț, 23 Februar 7188 (1680). Vînzare de casă. Marturi: «popa Toader de la Sveti Dimitrie și Gavril Floreč șoltuzul și Dumitru biv șoltuz star. și Hanos vîtavul de pușcari și Toader Bordișor și Dumitrașcu Cotruți și Dumitrașco zet curălariul și Giurgia pîrgariul» Pecetea orașului. — *Ibid.*, n° 1837.

12. Neamț, 16 Novembre 7190 (1681). Vînzare de casă. Marturi, pîrcălabi de Neamț: «Dumitrasco Nechițal pîrcălabul și dumnealui Iftimie Boțul. și popa Toader Leancă și in [alt] popa Toader ginerele popei Savei și Dumitru șoltuzul», etc. Pecetea tîrgului. — *Ibid.*, n° 1838.

13. 22 Mart 7272 (1764). «Iosif Jid. din Tîrgul Neamțului» ieia de la Varlaam egumenul de Neamț «un loc de cas[ă] cu uliță... și m'am... tocmît ca s[ă] dau la sfînta măn[ă]știre pe anu cîte doao ocă cîră, iar, nefind cîră, să aibă a împlini de la mine cîte cincî orți pe ocă, ș[i] șesi ani să mi s[ă] ție în samă la chirie dugheniî pentru doisprezăce lei ce am fostu dat lui Gavril sin Pătrașcu pe acel loc de dughiană... Iar eū să nu vîndzu casa nimăruî, numai eū să trăescū în-tr'ânsa, ș[i] după mine copii mei... M'am iscălit jidovești »

Marturi: «Ereî Ursul ot târgul Neamțul la biserica g[ospo]d, ereaî Ion ot tam, Grigori Fălțičan, Luca ot Târgu Niamțuluî». — *Ibid.*, n° 922.

14. 16 Mart 7273 (1765). «Iancu Jid.» arată că egumenul de Neamț «me'û năimit... doa locur[i] di cas[ă] în târgul Neamțuluî, lângă Iosif Jid., din ȝosu». Va da 4 ocă de ceară pe an. — *Ibid.*, n° 924.

15. 21 Maiü 7274 (1766). «Gheorghie feçor Ursuluî Pătrașco, nepot lui Pătrașco Botezatul, târgovăț din Târgul Niamțuluî», vinde lui Varlaam egumenul de Neamț locul său în târg, «din ulița ăa mare, spre biserica lui Sti. Dimitrie», socotit în «pași domnești» de 6 palme, cu 25 lei pol. În hotar cu «Dum[i]trașco Cotruță, socrul lui Leontie», și cu «Iosăpü Jidovul». Marturi: popa Stefan, popa Lupul, popa de la biserica gospod, Postolachie, Ion Brană, Iftimie Maga, Vas[i]lie Maga, Grigor[e] Fălțičan, Gavril biv șoltuz, Gavril brat Gheorghie părcălab». — *Ibid.*, n° 926.

16. 6 Novembre 7274 (1766). Vînzare de loc către mănăstirea Neamț, a lui Leontie Bonpa. Martur și Ioniț[ă] Căp[i]-t[anul], namesnic. — *Ibid.*, n° 927.

17. 31 Decembre 7281 (1772). Eftimii Cananò iea loc de casă la Tîrgul Neamț. — *Ibid.*, 932.

18. 9 Iunie 7284 (1773). «Gavril Ungurian ș[i] eü Andrei sin Neculaî ș[i] Ioan a lui Pavel» ieaü de la Neamț loc de dugheni, 3 dugheni, pentru două ocă de ceară pe an de fiecare, «din ȝos de dughiana Săcanilor». — *Ibid.*, n° 930.

11. Orheiü.

1. Iași, 15 April 7115 (1607). «Necoar[ă] Dönič prăcălab Orheischi» face o danie către Săcul: «niște casă și cu tot locul lor și cu dugheane care sânt în mijlocul târgului Orheiului, care sânt de noi făcute pe ai noștri drepti bani, și cumpărături». — *Ibid.*, n° 4195.

2. 12 Mart 7164 (1656). Pomenire a lui Apostolachie pîrcălab de Orheiü. — Bibl. Ac. Rom., doc. 130/xxii.

12. Roman.

1. 8 Octombrie 7106 (1597). Ieremia-Vodă, pentru Gheorghie pîrcălab de Roman. — Traducere. — *Ibid.*, doc. 212/XIII.

2. 30 April 7111 (1603). Act de la Nicoară și Drăgan Ciulpan, pîrcălabi de Roman, și Giurguman șoltuz și 12 pîrgari și toți презкитєри și «mulți oameni buni din tîrg». Pecetea orașului Roman. — *Ibid.*, doc. 14/LXI.

3. Roman, 7 Februar 7221 (1713). Cedare de loc de casă la Neamț lui Pahomie episcop de Roman, pentru mănăstirea Neamț. Între marturi, Solomon Brăescul biv Vel Medelnicer, Ștefan Căpotici biv Postelnic, pîrcălabii de Roman. — Arch. Statului, *Neamț*, n° 909.

4. Act tradus de «iermonah Ștefan dasc[ăl] ot episcop[ia] Roman, l' 7261 [1752], Septemvrie 6 dni». — *Ibid.*, *Pobrata*, XIII, 61.

13 Șcheia

1. Iași, 10 Mart 7116 (1608). Costantin-Vodă Moghilă, pentru un loc lângă tîrgul Șcheii. — *Ibid.*, *Neamț*, n° 4398.

2. 22 April 7154 (1646). «Gheorghie șoltuzul și doispărdzeace pîrgari de trăg de Șchiae, și toți preuții, anume Toder și popa Bilăi și popa Acsintie și diiaconul Bălan și diiaconul Pătrașco, și trăgoveții, anume Tofan Cozma snă Panul, și Tecuț, Toder snă Poledîță, Stratul, Ionașco snă Spiridon, și Gavril snă Neancii, și Todăr snă Tănasia, și Mathei, și Coban, Toder Burduga i brat Costin, și Dămiiian, Costantin Gruia și alți trăgoveți mulți, bătrâni și tineri», arată «cum am știut, noi cu toți trăgoveții, că are mănăstirea Săculu danie de la Simion-Vod[ă] cu un vad de moră mai gos de Șchiae, și un răndu de pămănturi, să fie de păscut boii, cine va veni la mori, anume rîndul cureachilor ce lovăscu cu capetele în țărmurile Sireatiului, în costele morilor, și țărmurile de spre Sireatiu în sus, până în drumul Solonețului, decî drumul Solonețului în gos până în Soloneț, din dănbul Solonețelor la vale, până în țărmurile Sireatiului, cu o livadea ce-am cumpărat de la Dămăiiian. Pentr'aceia, știind noi cu toți trăgo-

veții de-acel lucru, noi am mărșu; deč le-am ales acel loc, cât mai sus scrie, și le-am dat. [Șterse un rînd și jumătate].» Pun «peceatia trăgului». Ea are un pește și numele lui «Ștefan Prijescu Dvor[nic]». — *Ibid.*, n° 4400.

14. Suceava.

1. 2 Iunie 7054 (1546). Petru-Vodă, pentru vînzarea făcută de «Toader biv Vameș ot Sučavă» episcopului Teodosie de Rădăuți. — Traducere. — *Ibid.*, XXII, 2.

2. Iași, Decembre 7178 (1670). «Chirica șoltuzul armenescu de târgu de Sučav[a] și cu fečorul mieu, cu Drîghič», vînd vie la Cotnariu, «între viaa lui Ivan potropopol armenescu și între viaa lui Marco Armanul», lui Macarie egumen de Golăe. Marturi mai mulți negustori. Îscălituri numai armenesti. — *Ibid.*, Sf. Sava, XXXIII, 31.

3. Iași, 10 Maiu 7183 (1675). Zapis armenesc, jos cu traducere românească, de la «diiacul Iacob și cu fâmeaia mea Rujea», pentru o vînzare Hadîmbului. — *Ibid.*, *Pobrata*, XIV, 18.

15. Tecuci.

1. Tecuț, 24 Septembrie 7170 (1661). «Anton Boacăș șoltuzul de Tecuț și cu doisprăce părgari și cu toți târgoveții cei bătrâni și cei tineri», pentru «Simion fičorul Rusăi, nepotul lui Hurac, și cu soru-sa, cu Nunaa», cari vînd partea lor de la Durăști, a mamei lor, «Rusa, fata lui Linguș», cu «uric č-au avut ei împreună cu tot satul de la bătrănu Ștefan-Vodă», lui «Pravătu diiacul din Durăști, dreptu un cal bičuluit drept doaîdzeci și patru de lei și cincî taleri bătute» (*sic*). Pun și «peciatea orașului». Pecete cu fum. — *Ibid.*, *Neamț*, XXV, 8.

2. 8 Septembrie 7185 (1676). «Andronic din Durăști, sin Merăuțe ș[i] a Mărie», face o vînzare. Marturi: «șoltuzul Ion Vărluga cu 12 părgar[i] și mulți târgăvețu, bătrâni și tiner[i], anume Vas[i]lie Giocăș și Gligorie Sugeiu și Necula Păpăneț și Vas[i]lie Buga și Ignat Mușnu și Pavăl și Vas[i]lie Orbul

și Vas[i]lie Buc[ă] și Ghiorghiiș și Caraian și Ștefan sin
Gronza». Pecete cu fum. — *Ibid.*, n° 17.

16. Totruș.

1. Totruș, 20 Octobre 7158 (1649). Verdeș și soția lui
fac o vînzare pe ughî la Țifești. Martur: «Boacă de acolo și
Gîrgea de acol[o]... , Iftodie de acol[o]... și Statie ce au
fostu vamăș la Totruș». «Denaintea Neculai șoltuzului de To-
truș și cu pîrgariș și denaintea mulți oamen[i] bun[i].» Pe-
cetea știută. — *Ibid.*, n° 3797.

2. Totruș, 6 Novembre 7165 (1656). Vînzare către «Con-
stantin Buhoč de Totruș». Marturi: «Boacă de Țifeșt[i]...
și Nistor fičorul Grădinei și vătămanul Gavril[i]ță... De-
naintea lui Miclăuș șoltuzul și Alixandru deiacul Hatmanului
și Dumitraș, iar de la Hatmanul... , Manta diiacul». Pecetea
cu ciocanul. Iscălește foarte frumos «Constantin călugăr». —
Ibid., n° 3829.

3. Totruș, 9 Iunie 7166 (1658). Vînzare înaintea popei
de acolo și a lui «Ghiorghie șoltuzul de Totruș». Pecetea
știută. — *Ibid.*, n° 3802.

TABLA CUPRINSULUI

	Pag
Prefață	5
Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688	I
I. Literatura religioasă în veacul al XV-lea. Cărțile sfinte și mișcarea husită. Scrieri bogomilice :	
1. Generalități	III
2. Cultura slavonă la Români până la 1500	VII
3. Mișcarea husită. Răspîndirea ei între Români	XV
II. Literatura religioasă din veacul al XVI-lea :	
1. Cărțile românești vechi și înriurirea lor	XLII
2. Cultura slavonă în Moldova	XLIV
3. Țara-Românească și tiparul de cărți slavone	XLVI
4. Neagoe-Vodă Basarab	L
5. Al doilea șir de tipărituri slavone în Țara-Românească	LXII
6. Tipăriturile românești și slavone din Ardeal	LXIV
7. Cărți slavone și slavo-române tipărite în Ardeal	LXXXV
8. Nouăle lucrări românești tipărite în Ardeal	LXXXIX
9. Decăderea culturii slavone în a doua jumătate a secolului al XVI-lea	XCIX
10. Începuturi de scriere românească în Principate	CVI
III. Literatura religioasă în veacul al XVII-lea :	
1. Cultura slavonă la începutul veacului al XVII-lea	CXV
2. Pătrunderea limbii românești în viața de Stat și în Biserică	CXXI
3. Petru Movilă și înfrîurirea sa	CXXX
4. Catehismul ardelean din 1640	CXLII
5. Mișcarea culturală din Moldova	CXLV
6. Sinodul de la Iași și lupta cu calvinii	CXLIX
7. Tipărituri muntene și moldovene până la 1653	CLIII
8. Lucrările Mitropolitului Varlaam și înriurirea lor	CLVII
9. Nouăle tipărituri muntene de supt Matei Basarab	CLXVII
10. Tipăriturile ardeleni	CLXXI
11. Scriitori noi moldovenesci: Nicolae Milescu	CLRXIII
12. Mitropolitul Dosoftei și lucrările lui	CLXXVII
13. Tipăriturile muntene	CC
14. Epilog	CCVIII
Tabla numelor din Istoria Literaturii	CCXXIII
Îndreptări și adausuri	CCXLI
Prefață la documente	CCXLIII

	Pag.
I. Documente diverse	I
I. Din Mehedinți	3
II. Acte păstrate în Archiva Episcopiei de Rîmnic	8
III. Alte documente rîmnice	21
IV. Documente din colecția d-lui profesor Șapcaliu din Cîmpulung	21
V. Documente cîmpulungene	31
A. Din colecția d-lui Gr. N. Balotă	51
B. Documente din colecția d-lui G. Ionescu, fost revisor școlar	46
VI. Documente din județul Rîmnicul-Sărat	55
VII. Documente din Odobești, păstrate în colecția d-lui avocat Ștefan Georgescu din Focșani	58
VIII. Documente moldovenești amestecate	72
IX. Documente păstrate în Biblioteca Urechii din Galați	89
X. Acte din Casa Obștii de la Birlad	97
XI. Documentele moșiei Rotopănești (Ț. Suceava), proprietate a d-lui Gr. Goilav din Botoșani	102
XII. Documente botoșănene, mai ales din colecția d-lui Gr. Goilav, fost senator	121
XIII. Documentele moșiei Dolniceni (Ț. Dorohoi)	152
XIV. Acte din Muzeul Sinaiei	155
XV. Documente din expoziția de antichități din Craiova (Decembrie 1903—Ianuar 1904)	156
II. Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni	171
I. Caiet de împărțire a moșiilor	173
II. Documente	206
III. A doua serie de documente diverse	267
A. Documente muntene amestecate	269
B. Documente moldovenești amestecate	275
C. Documente din colecția d-lui avocat C. Em. Krupenski	284
D. Cîteva documente păstrate la mănăstirea Căldărșani	305
E. Documente putnene nouă, din colecția d-lui avocat Ștefan Georgescu din Focșani	313
F. Documente nouă, comunicate de d. Artur Gorovei	336
G. Documente argeșene, comunicate de d. profesor C. Miculescu	351
Note explicative la documente	357
I. Toderașco Cantacuzino și Doamna Ruxanda fiica lui Vasile Lupu (adaos la «Documentele Cantacuzinilor din Moldova»)	359
II. Despre cîrmuirea Ținutului Putna (adaos la cap. Documente diverse E, p. 313 și urm.)	364
III. Acte privitoare la Mitropolitul Varlaam și la urmașul său Dosoftei (adaos la același capitol)	365